MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

C U P R I N S U L

ÎNVIEREA LUI HRISTOS – BIRUINŢĂ ASUPRA IADULUI

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei*,
Pastorală de Sfintele Paşti - 1999 5
† *PIMEN, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor*,
Pastorală la Învierea Domnului - 1999 12
† *EFTIMIE, Episcopul Romanului*,
Pastorală la Învierea Domnului - 1999 16
† *IOACHIM, Episcopul Huşilor*,
Cuvânt pastoral la ziua Învierii Domnului - 1999 21

FILE DE ISTORIE CREŞTINĂ ŞI NAŢIONALĂ

Prof. dr. Emilian POPESCU, **Un militar creştin în armata Scythiei Minor la sfârşitul secolului al III-lea** 29
Prof. dr. N.A. URSU, **Un traducător puţin cunoscut: ieromonahul Cozma Vlahul de la Mitropolia din Iaşi** 43
Drd. Vasile BÎRZU, **Noi ştiri istorice privind întemeierea Mănăstirii Noul Neamţ** 67
Prof. dr. Vasile VASILE, **Fondul de cărţi şi manuscrise muzicale de la Mănăstirea Noul Neamţ din Basarabia** 95

CULTUL ORTODOX

Pr. lect. dr. Viorel SAVA, **Liturghia după Sfântul Gherman al Parisului - o perspectivă istorico-liturgică** 117
Pr. drd. Vasile JURAVLE, **Liturghia creştină descrisă în *Constituţiile Apostolice* în comparaţie cu Liturghiile ortodoxe de azi** 142

PREDICI, CATEHEZE, MEDITAŢII

Pr. Asist. Vasile GORDON, **Propovăduirea cuvântului - dimensiune esenţială a slujirii preoţeşti** 157
Pr. *Constantin Platon*, **Preotul - omul dragostei** 175

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

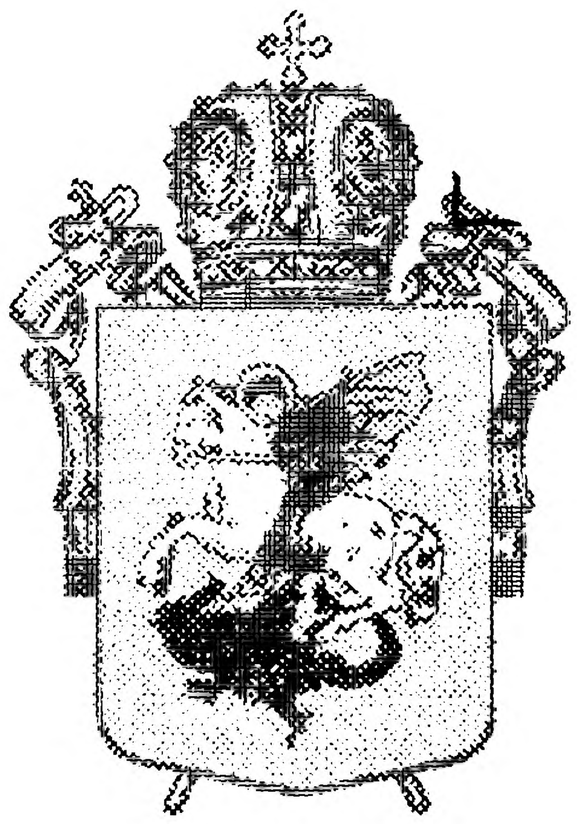

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ȘI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ - ANUL IX (LXXV), Nr. 1-6, IANUARIE - IUNIE 1999

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: Institutul cultural-misionar "TRINITAS"

Mănăstirea Golia, Str. Cuza Vodă, Nr. 51 - Iași 6600

COLEGIUL EDITORIAL

PREȘEDINTE

† I.P.S. Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

VICEPREȘEDINȚI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților
† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului
† P.S. IOACHIM, Episcopul Hușilor

MEMBRI

P.C. Pr. prof. dr. Petre SEMEN, decanul Facultății de Teologie - Iași
P.C. Pr. prof. Ioan MIHOC, directorul Seminarului Teologic - Neamț
P.C. Pr. prof. Gabriel ANCHIDIN, directorul Seminarului Teologic - Suceava
P.C. Pr. prof. Ioan BÂRLIBA, directorul Seminarului Teologic - Roman
P.C. Pr. prof. Grigore DIACONU, directorul Seminarului Teologic - Botoșani
P.Cuv. Protos. prof. Corneliu ONILĂ, directorul Seminarului Teologic - Huși
P.C. Pr. prof. Constantin MUHA, directorul Seminarului Teologic - Dorohoi

REDACȚIA: Pr. Nicolae Dascălu - redactor responsabil, Ovidiu Ciobotaru - redactor, Luminița Râncu - corector, Pr. Victor Domescu - culegere computerizată.
PrePress: Adrian Leon

Plata abonamentelor se va face în contul
401.400.141.000
B.C. "Ion Țiriac", Filiala Iași
ISSN 1221 - 5988
Articolele nepublicate nu se înapoiază

Învierea lui Hristos - biruință asupra iadului

PASTORALĂ DE SFINTELE PAŞTI - 1999

† *DANIEL*
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

"Prădat-a iadul Cel ce S-a pogorât în iad"
(Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvânt de Sf. Paşti*)

HRISTOS A ÎNVIAT!

Dreptmăritori creştini,

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos este deodată biruință asupra morții şi asupra iadului, pentru că trupul lui Hristos din mormânt nu a cunoscut stricăciunea, iar sufletul Lui care a coborât la iad nu a fost reținut acolo.

Taina aceasta a învierii lui Hristos ca biruință asupra morții şi iadului a fost profețită cu sute de ani înainte de psalmistul şi proorocul David în Psalmul 15, unde se spune: *"Nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciunea"* (Psalm 15, 10).

Sfântul Apostol Petru, în predica sa din ziua pogorârii Sfântului Duh şi a întemeierii Bisericii în Ierusalim, mărturiseşte adevărul învierii Domnului nostru Iisus Hristos şi arată că taina aceasta a fost prezisă de proorocul David: *"Bărbați frați, cuvine-se a vorbi cu îndrăznire către voi despre strămoşul David, că a murit şi s-a îngropat, iar mormântul lui este la noi, până în ziua aceasta. Deci el, fiind prooroc şi ştiind că Dumnezeu i S-a jurat cu jurământ să aşeze pe tronu-i din rodul coapselor lui, mai înainte văzând, a vorbit despre învierea lui Hristos: că n-a fost lăsat în iad sufletul Lui şi nici trupul Lui n-a văzut putreziciunea. Dumnezeu a înviat pe acest Iisus, Căruia noi toți suntem martori"* (Fapte 2, 29-32).

Acelaşi înțeles îl dă profeției lui David şi Sfântul Apostol Pavel zicând: *"că L-a înviat (Dumnezeu pe Iisus) din morți, ca să nu se mai întoarcă la stricăciune, a spus-o astfel: «Vă voi da vouă cele sfinte şi vrednice de credință ale lui David» (cf. Isaia 55, 3). De aceea, şi în alt loc zice: «Nu vei da pe Sfântul Tău să vadă stricăciune». Pentru că David, slujind în timpul său voii lui Dumnezeu, a adormit şi s-a adăugat la părinții lui şi a*

văzut stricăciune. Dar Acela pe Care Dumnezeu L-a înviat n-a văzut stricăciune." (Fapte 13, 34-37).

Despre rostul pogorârii lui Hristos la iad cu sufletul, ne vorbeşte Sfântul Apostol Petru în prima sa epistolă zicând: *"Hristos a suferit o dată moartea pentru păcatele noastre, El cel drept pentru cei nedrepţi, ca să ne aducă pe noi la Dumnezeu, omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul, cu care S-a coborât şi a propovăduit şi duhurilor ţinute în închisoare..."* (I Petru 3, 18-19; vezi şi Apocalipsa 1, 18).

Urmând învăţăturii Sfinţilor Apostoli, Sfinţii Părinţi ai Bisericii au mărturisit adevărul învierii lui Hristos ca biruinţă asupra morţii şi asupra iadului, au meditat asupra acestei taine a iubirii lui Dumnezeu pentru oameni, au tălmăcit-o în predici teologice, în cântări liturgice şi în icoane sfinte.

Astfel, Biserica Ortodoxă are cea mai bogată şi frumoasă mărturisire a tainei învierii lui Hristos - Biruitorul morţii şi al iadului.

Adevărul pogorârii la iad a Mântuitorului este menţionat în slujbele din sărbătorile perioadei Penticostarului (de la Paşti la Rusalii) de peste două sute de ori, iar în slujbele din duminicile întregului an liturgic, de peste o sută cincizeci de ori[1].

Biruinţa lui Hristos asupra iadului este în mod deosebit amintită în cântările din Sfânta şi Marea Sâmbătă, în cântările din noaptea de Paşti şi în cântările din Săptămâna luminată[2].

În Cuvântul de învăţătură al Sfântului Ioan Gură de Aur care se citeşte în noaptea Sfintelor Paşti este descrisă în cuvinte de rară frumuseţe biruinţa lui Hristos asupra morţii şi asupra iadului: *"Nimeni să nu se teamă de moarte, că ne-a izbăvit pe noi moartea Mântuitorului; a stins-o pe ea Cel ce a fost ţinut de ea. Prădat-a iadul Cel ce S-a pogorât în iad; umplutu-l-a de amărăciune, fiindcă a gustat din trupul Lui. [...] A primit un trup şi de Dumnezeu a fost lovit. A primit pământ şi s-a întâlnit cu cerul. A primit ceea ce vedea şi a căzut prin ceea ce nu vedea. Unde-ţi este, moarte, boldul? Unde-ţi este, iadule, biruinţa? Înviat-a Hristos şi tu ai fost nimicit. Sculatu-S-a Hristos şi au căzut diavolii. Înviat-a Hristos şi se bucură îngerii. Înviat-a Hristos şi viaţa stăpâneşte"*[3].

Sfânta Scriptură ne arată că prin pogorârea în iad cu sufletul Său îndumnezeit, Hristos-Domnul a predicat Evanghelia mântuirii tuturor sufletelor ţinute în închisoarea iadului (I Petru 3, 18-22), adică a blestemului morţii, ca urmare a păcatului strămoşilor Adam şi Eva.

---

[1] Cf. Nikolas P. Vassiliadis, **The Mystery of Death**, Athens («The Savior»), 1997, p. 173.

[2] Vezi **Slujba Învierii**, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1998, p. 12, 14, 16, 32.

[3] Vezi **Slujba Învierii**, ed. cit., Bucureşti, 1998, p. 46.

Dar așa după cum nu toți care au ascultat Evanghelia lui Hristos pe pământ au și primit-o, tot așa nu toți cei din iad au primit Evanghelia prezenței Sale iubitoare și preaslăvite[4].

De aceea, Sinaxarul din Slujba Învierii care se săvârșește în noaptea Sfintelor Paști precizează că *"pogorându-Se la iad Domnul, nu a înviat pe toți câți erau acolo, ci numai pe cei care au voit să creadă în El; și sufletele sfinților din veac, ținute cu sila în iad, le-a slobozit și a dăruit tuturor putința să se urce la ceruri"*[5].

În sensul acesta, și icoana ortodoxă a Învierii Domnului ne prezintă pe Mântuitorul coborând la iad, sfărâmând porțile iadului și ridicând din moarte și iad pe strămoșii Adam și Eva, în prezența drepților sau sfinților din toate veacurile care așteptau mântuirea ca biruință a lui Hristos asupra păcatului, asupra morții și asupra iadului.

Iubiți credincioși și credincioase,

Sfânta Scriptură ne arată că rostul pogorârii la iad a Mântuitorului, adică la starea de robie a sufletelor celor morți, a fost *"ca să surpe prin moartea Sa pe cel care are stăpânirea morții, adică pe diavolul, și să izbăvească pe acei pe care frica morții îi ținea în robie toată viața"* (Evrei 2, 14-15).

Astfel, Hristos cel Înviat este Domn sau Stăpân și peste cei vii și peste cei morți, așa cum spune Sfântul Apostol Pavel în Epistola către Romani: *"căci pentru aceasta a murit și a înviat Hristos, ca să stăpânească și peste morți și peste vii"* (Romani 14, 9; vezi și Efeseni 4, 8-10; Filipeni 2, 7-11).

Acest adevăr îl mărturisește și cartea Apocalipsei unde Hristos-Domnul spune: *"Eu sunt Cel ce sunt viu. Am fost mort, și, iată, sunt viu, în vecii vecilor, și am cheile morții și ale iadului"* (Apocalipsa 1, 18).

Ce folos tragem noi din mărturisirea adevărului învierii lui Hristos ca biruință asupra morții și asupra iadului?

Mai întâi de toate, învățăm că iubirea lui Hristos pentru noi, oamenii, este mai tare decât moartea și decât iadul.

De aceea, Biserica lui Hristos, Trupul Său tainic, în care El este prezent pururea prin Sfântul Duh (Matei 28, 20), este și ea mai tare decât porțile iadului (Matei 16, 13-19).

---

[4] Cf. Sf. Ciril al Alexandriei, **Comentar la *I Petru 3, 19-20***, P.G. 74, 1016 AB, la N. Vassiliadis, **op. cit.**, p. 188.

[5] Vezi **Slujba Învierii**, ed. cit., p. 33.

Apoi, învățăm că prin moartea şi învierea lui Hristos se dezleagă blestemul care lega întreg neamul omenesc ca urmare a păcatului lui Adam şi al Evei (Facere 2, 17), astfel încât dacă toți oamenii mor în Adam toți vor învia în Hristos (Ioan 5, 28-29; I Corinteni 15, 52).

Mai învățăm că Hristos Cel înviat din morți este Domn peste lumea văzută şi nevăzută, peste pământ şi cer, peste lumea materială şi lumea spirituală; că El poate birui moartea şi iadul, păcatul şi pe diavolul (Matei 25, 41-46).

Iată de ce în slujbele Bisericii Ortodoxe, mai ales în Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos, El este numit *"Apărătorul Cel mai mare"* şi *"Biruitorul iadului"*.

Totuşi, Hristos-Domnul a biruit păcatul, moartea şi iadul ca om numai pentru că firea Sa omenească era unită cu Dumnezeirea. Moartea Domnului Hristos trebuie înțeleasă ca despărțire a sufletului de trup, dar nicidecum ca despărțire a trupului sau a sufletului Său de Dumnezeirea Sa.

Tocmai pentru că şi în mormânt trupul lui Iisus Hristos rămâne trupul lui Dumnezeu-Fiul, unit cu Dumnezeirea, El nu cunoaşte stricăciune.

Iar pentru că sufletul lui Hristos este unit cu Dumnezeirea Sa, poate birui iadul atunci când pogoară acolo.

De aceea, în ziua când moare pe cruce şi pogoară cu sufletul în iad, Hristos-Domnul poate spune tâlharului care s-a pocăit şi L-a rugat să-l pomenească în împărăția Sa: *"Astăzi vei fi cu Mine în rai"* (Luca 23, 43).

Iar Hristos-Domnul, când se află cu trupul în mormânt, cu sufletul în iad şi cu tâlharul în rai, nu încetează de a fi pe tronul slavei împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt - aşa cum se spune într-un tropar din Slujba Ceasurilor din Săptămâna luminată, tropar care se rosteşte de către slujitorii Sfântului Altar atunci când tămâiază Sfânta Masă: *"În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul şi pe scaun ai fost, Hristoase, cu Tatăl şi cu Duhul, toate umplându-le, Cel ce eşti necuprins"*[6].

Aşadar, numai cu ajutorul lui Dumnezeu, numai uniți cu Hristos prin rugăciune, prin sfintele Taine şi prin împlinirea poruncilor Lui în viața noastră putem birui şi noi păcatul şi moartea, iadul şi pe diavol, pentru a dobândi Raiul, mântuirea şi viața veşnică.

Iubiți frați şi surori,

Această luptă duhovnicească de înviere şi eliberare a sufletului din moartea păcatului şi din legăturile răutății iadului este o luptă prin care

---

[6] Vezi **Slujba Învierii**, ed. cit., p. 50.

simțim că Hristos Cel înviat este cu noi, ne dă lacrimi de pocăință pentru păcate şi bucuria eliberării din ele.

Lupta sfinților cu puterile demonice care lucrează prin păcatul personal şi colectiv, prin care se arată adesea răutatea şi întunericul iadului, această luptă se vede din scrierile sfinților şi din rugăciunile lor de pocăință. Aşa de pildă, omul care se pocăieşte pentru păcatele sale strigă: *"Sufletul meu s-a umplut de răutăți şi viața mea de iad s-a apropiat"* (Paraclisul Maicii Domnului, Cântarea a VI-a). De aceea, înainte de împărtăşirea cu Sfânta Euharistie care este pregustare a ospățului din Rai sau din Împărăția lui Dumnezeu, cel care se pocăieşte cere iertarea păcatelor, pentru că *"toate lucrurile rele şi închipuirile şi meşteşugirile diavoleşti, toată răutatea iadului, îndemnurile spre păcat, dezmierdările şi alte patimi nenumărate n-au lipsit de la mine"*[7].

Iar în altă rugăciune dinainte de împărtăşire se cere: *"Cel ce cu îngroparea Ta ai prădat împărăția iadului, îngroapă îndemnurile mele cele viclene, prin gânduri bune, şi risipeşte duhurile cele viclene"*[8].

Când sufletul nostru se umple de gânduri rele şi de patimi ucigătoare, atunci el se deschide spre iad. Dar când sufletul nostru se umple de pocăință smerită şi iertare sinceră, de iubire şi de milostivire, atunci el se deschide spre Rai. Iată de ce Mântuitorul a spus că *"Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru"* (Luca 17, 21).

Acolo unde se răspunde iubirii lui Hristos pentru noi şi pentru alții începe Raiul, iar acolo unde iubirea lui Hristos este respinsă sau înlocuită cu ura față de aproapele începe iadul.

Vedem, aşadar, cât de mult trebuie să umplem inimile noastre cu iubirea lui Hristos pentru a simți că El este Biruitorul iadului, lumina şi bucuria şi învierea vieții noastre.

Pentru om, iadul începe cu existența însinguratã, închisă față de Dumnezeu şi față de semeni, adică viața închisă în propriul egoism şi orgoliu, atunci când omul este înşelat de diavolul care înmulțeşte dezbinarea şi ura, păcatul şi deznădejdea. De aceea, biruința asupra iadului este biruința asupra urii şi a deznădejdii, prin iubire şi speranță.

Iubiți fii şi fiice duhovniceşti,

Credința noastră în biruința lui Hristos Cel înviat asupra morții şi asupra iadului ne întăreşte acum în lupta noastră cu păcatul şi cu duhurile

---

[7] **Rugăciunea a IV-a dinainte de împărtăşanie**, a Sf. Simeon Metafrastul.

[8] **Rugăciunea a III-a dinainte de împărtăşanie**, a Sf. Simeon Metafrastul.

răutății (Efeseni 6, 12), care se arată astăzi în multe feluri: în tulburarea din suflete şi-n dezbinarea dintre oameni, în violență şi lăcomie, în rătăcirea adusă de patimi păgâneşti şi de secte religioase înşelătoare, în deznădejde şi nepăsarea față de suferința altora etc.

Credința în biruința lui Hristos asupra iadului ne cheamă să iubim şi să ajutăm astăzi şi mai mult Biserica lui Hristos care se află permanent în luptă cu puterile dezbinătoare ale iadului, tocmai pentru că trăieşte din lumina şi puterea Învierii lui Hristos.

Iar iubirea noastră față de Biserică se arată mai întâi de toate când participăm cu dragoste şi bucurie, cu râvnă şi dăruire la rugăciunile ei şi la toate lucrările ei sfinte şi misionare pentru mântuirea oamenilor de la acest sfârşit de veac şi de mileniu, atât de încercat şi tulburat.

Aceste lucrări sfinte şi misionare ale Bisericii sunt astăzi din ce în ce mai multe, pentru că sunt necesare pentru păstrarea şi întărirea credinței şi vieții creştine ortodoxe.

Astfel, în eparhia noastră avem peste 170 de biserici în construcție sau care urmează să fie construite în cartiere noi din oraşe şi mai ales în sate care n-au avut niciodată biserică. În multe din aceste sate fără biserică s-au înmulțit sectele, iar mulți frați de-ai noştri au fost ispitiți şi au părăsit Biserica moşilor şi strămoşilor lor, Biserica sfinților şi voievozilor neamului nostru românesc.

Cu ajutorul şcolilor noastre de teologie, am trimis în ultimii ani mulți preoți tineri în parohiile vacante care aşteptau de multă vreme un preot, dar mai avem încă 350 de parohii fără casă parohială astfel încât preotul nu poate locui totdeauna în parohie ca să fie aproape de credincioşii pentru a căror mântuire va răspunde în fața lui Dumnezeu. Aşadar, trebuie să construim cât mai repede biserici noi şi case parohiale noi pentru ca oamenii să simtă şi mai mult iubirea lui Hristos pentru ei.

De asemenea, Biserica noastră trebuie să ajute o mulțime de tineri săraci, băieți şi fete, care studiază teologia în cele şase seminarii, în facultatea de teologie şi în şcolile teologico-sanitare, pentru a deveni preoți şi cântăreți, profesori şi profesoare de religie, asistenți şi asistente sociale şi medicale, restauratori şi conservatori de carte şi icoană bisericească.

O mulțime de mănăstiri şi schituri sunt sărace şi au nevoie de ajutorul nostru. De asemenea, în fiecare zi creşte numărul bolnavilor şi bătrânilor, al orfanilor şi al săracilor care cer ajutor Bisericii noastre, dar posibilitățile de-a ajuta sunt puține.

Banii pe care-i primeşte Biserica de la credincioşi, în această perioadă de criză economică şi de sărăcie, sunt puțini în raport cu nevoile Bisericii pentru lucrarea sa misionară şi filantropică. Aceşti bani devin şi mai puțini atunci când fiii duhovniceşti ai Bisericii noastre, în loc să cumpere lumânări de la Mitropolie, cumpără lumânări de la producători particulari care în mod

ilegal (a se vedea Legea 103/1992) şi păgubitor pentru noi fabrică şi vând lumânări către parohiile şi mănăstirile noastre, slăbind astfel lucrarea misionară şi filantropico-socială a Bisericii noastre.

Iată de ce, nici un preot şi nici un credincios al Bisericii noastre nu are binecuvântarea noastră de-a oferi la sfintele slujbe din biserică şi la înmormântări alte lumânări decât cele fabricate de Mitropolie. În această privință, cu părintească dragoste şi cu multă răspundere pentru lucrarea Bisericii, vă adresăm chemarea de-a ajuta Biserica noastră prin cumpărarea de lumânări numai de la Biserică, pentru a ajuta Biserica ai cărei fii sunteți.

Lumânarea pe care o oferim să ardă în timpul rugăciunii este simbol al evlaviei, al jertfei şi dărniciei noastre. Ea este o floare a credinței noastre vii care luminează în fața luminii iubirii lui Hristos pentru noi, însă această lumânare este acum şi un dar prin care ajutăm Biserica în lucrarea ei sfântă, misionară şi filantropică. De aceea, un kilogram de lumânări cumpărat de la Biserica noastră ajută Biserica noastră foarte mult, în timp ce zeci de kilograme cumpărate de la alți producători nu ne ajută cu nimic, ci, dimpotrivă, ne împiedică în lucrarea misionară.

Acum, lumânarea cumpărată de la Biserică este pentru Biserică simbol al luminii şi al bucuriei Învierii lui Hristos. Cumpărată însă din altă parte, ea rămâne mai mult fum decât dar şi ajutor pentru Biserică.

Ajutați, aşadar, Biserica pe care o iubiți, astfel ca prin darul adus Bisericii în care vă mântuiți să se poată împlini adevărul din cuvintele înțelepte ale poporului nostru când spune: *"dar din dar se face Rai!"*

Iubiți credincioşi,

Bucuria biruinței lui Hristos asupra morții şi asupra iadului ne cheamă să aducem bucurie în jurul nostru ajutând, după putință, prin cuvânt şi faptă, pe cei care au nevoie de iubirea şi ajutorul nostru: orfanii şi bătrânii, bolnavii şi săracii, oamenii singuri şi deznădăjduiți, pe cei necăjiți şi întristați, astfel încât să poată simți că lumina şi bucuria Învierii lui Hristos este mai tare decât greutățile vieții.

Cu prilejul Sfintelor Paşti, vă adresăm calde şi părinteşti dorıri de sănătate şi mântuire, de pace şi bucurie!

Hristos-Domnul să reverse în inimile şi casele Dumneavoastră lumina dătătoare de viață şi putere a Învierii Sale întru mulți şi binecuvântați ani!

"Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți" (II Corinteni 13, 13).

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI - 1999

† ***PIMEN***
ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ŞI RĂDĂUŢILOR

"Prăznuim omorârea morţii, sfărâmarea iadului şi începătura altei vieţi veşnice" - acestea sunt roadele duhovniceşti şi mântuitoare ale Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Iubiţi fii duhovniceşti,

Moartea a intrat în viaţa omului, cum bine ştim, datorită păcatului neascultării, săvârşit de strămoşii noştri în rai: "*Din toţi pomii din rai poţi să mănânci*" spune Dumnezeu lui Adam, "*iar din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreşit*" (Geneză 2, 16-17).

Păcatul neascultării, care atrage după el întreg şirul păcatelor, îndepărtează pe om de Dumnezeu. "Adame, unde eşti?" a strigat Dumnezeu pe Adam, după ce a încălcat porunca. "Am auzit glasul Tău în rai şi m-am temut, căci sunt gol, şi m-am ascuns" a răspuns Adam (Geneză 3, 9-10).

Păcatul, răul se înmulţeşte mult mai repede decât virtutea sau binele. Duhul lui Dumnezeu nu mai poate rămâne în omul care înmulţeşte păcatul, pentru că el, în această stare, este numai trup (Geneză 6, 3). "Dumnezeu văzând că răutatea oamenilor s-a mărit pe pământ şi că toate cugetele şi dorinţele inimii lor sunt îndreptate la rău în toate zilele" (Geneză 6, 5), a adus în vremea lui Noe moartea prin potop. Şi de aici, ca şi din alte locuri ale Sfintei Scripturi, înţelegem că moartea, adică despărţirea trupului de suflet, a fost rânduită de Dumnezeu ca o faptă de bunătate faţă de om "pentru ca răutatea săvârşită de om să nu fie fără de moarte", adică nesfârşită, cum citim în rugăciunea de dezlegare pentru cei morţi. Omul murind, "sufletul merge acolo de unde fiinţă şi-a luat până la obştească înviere, iar trupul se desface în cele dintru care a fost

alcătuit", potrivit cuvintelor lui Dumnezeu: "pământ eşti şi în pământ te vei întoarce" (Geneză 3, 19).

Dumnezeu nu S-a oprit aici, adică la curmarea răutății oamenilor prin moartea şi desfacerea trupului în cele dintru care a fost luat, ci, în nemărginita Sa iubire de oameni, "la plinirea vremii" (Galateni 4, 4), a trimis pe Fiul Său în lume, Care S-a întrupat, S-a răstignit, a murit, S-a îngropat şi a treia zi a înviat, omorând moartea cu moartea Sa şi dăruindu-ne viață veşnică, odată cu încredințarea, arvuna, că şi trupurile noastre vor învia "la învierea cea de obşte" (Ioan 11, 24). Atunci trupul se va uni din nou cu sufletul, primind împreună plata cuvenită pentru cele săvârşite în viața pământească, bune sau rele (Matei 16, 27). Astfel Învierea a însemnat pentru om începătura altei vieți, a unei vieți veşnice.

Iubiți credincioşi,

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, ca şi Naşterea Sa cu trup, depăşesc puterea de înțelegere a minții noastre; ele sunt taine ale lui Dumnezeu pe care le primim, cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, prin credință şi tăcere: "N-au cunoscut cum Te-ai întrupat îngerii Tăi cei fără de trup. N-au simțit când ai înviat ostaşii ce Te-au străjuit, că amândouă au fost pecetluite pentru cei ce Te ispiteau, dar minunile s-au descoperit celor ce se închină cu credință tainei".

De aceea mintea şi inima noastră înțeleg în parte dar îndestulător taina, cu darul lui Dumnezeu şi aceasta numai în măsura curăției duhovniceşti. La aceasta ne îndeamnă şi una din cântările sărbătorii: "să ne curățim simțirile şi să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a Învierii".
La această curăție duhovnicească ajungem fiecare din noi, străbătând calea sfântului şi marelui Post al Paştilor, omorând pornirile cele păcătoase ale sufletului şi vindecându-ne de rănile şi bolile păcatului în Sfânta Taină a Spovedaniei, apoi sfințindu-ne cu preasfântul Trup şi Sânge al Mântuitorului nostru Iisus Hristos prin Sfânta Taină a Împărtăşaniei.

De aceea, pătrunşi şi înveşmântați de sfințenia lui Dumnezeu, simțim nespusa bucurie şi trăim în lumina Învierii Domnului în această noapte plină de lumină, de lumina Celui ce a ieşit din mormânt, biruind moartea cu moartea Sa pe cruce.

Dumnezeu, în prea marea Sa bunătate, revarsă în această noapte bucuria Învierii cu prisosință peste noi toți, cum ne spune Sfântul Ioan Gură de Aur în al său cuvânt de învățătură pentru sărbătoarea Învierii: "Intrați toți întru bucuria Domnului nostru [...]. Cei ce v-ați înfrânat şi cei leneşi, cinstiți ziua. Cei ce ați postit şi cei ce n-ați postit, veseliți-vă astăzi".

De bucuria şi harul mântuitor al Învierii, Dumnezeu a împărtăşit şi pe cei de veacuri adormiți, care înainte de întruparea Sa au voit să creadă în

El, sufletele sfinților din veac, ținute cu sila de iad; acestora le-a dat tuturor putința să se urce la ceruri, citim în Sinaxarul sărbătorii, iar cântarea slujbei glăsuiește: "Pogorâtu-Te-ai în cele mai de jos ale pământului şi ai sfărâmat încuietorile cele veşnice care țineau pe cei legați, Hristoase". Acest fapt mântuitor este consemnat şi în Sfânta Scriptură a Noului Testament de Sfântul Apostol Petru: "cu trupul S-a coborât şi a propovăduit şi duhurilor ținute în închisoare" (I Petru 3, 19).

Învierea Domnului este piatra de temelie a credinței şi trăirii noastre creştine: "Dacă Hristos n-a înviat - scrie Sfântul Apostol Pavel - zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică şi credința voastră" (I Corinteni 15, 14), mai mult scrie acelaşi Sfânt Apostol: "iar dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii" (I Corinteni 15, 19).

Darul învierii este cu totul covârşitor pentru trupul nostru pământesc pentru că, la obştească înviere, "acest trup stricăcios şi muritor se va îmbrăca întru nestricăciune şi nemurire" (I Corinteni 15, 54). Tocmai această stare a trupului înviat se înfățişează în icoanele credinței noastre ortodoxe şi numai icoanele care înfățişează în acest fel trupurile sfinților sunt adevărate icoane şi tot numai în acest caz ele pot primi sfințirea prin rugăciune şi stropire cu aghiazmă.

Despre starea şi înfățişarea trupurilor înviate Însuşi Mântuitorul ne spune: "cei drepți vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor" (Matei 13, 43).

De această strălucire a trupului omenesc Mântuitorul ne-a încredințat şi pe Muntele Taborului, când S-a schimbat la față înaintea Sfinților Apostoli Petru, Iacob şi Ioan, arătându-le lor slava Sa pe cât puteau ei să o cuprindă: "şi a strălucit fața Lui ca soarele, iar veşmintele Lui s-au făcut albe ca lumina" (Matei 17, 2). În aceeaşi lumină S-a arătat Mântuitorul după înviere Sfântului Apostol Pavel pe drumul Damascului (Faptele Apostolilor 9, 3-5).

Iubiți fii duhovniceşti,

"Acum toate s-au umplut de lumină, şi cerul şi pământul şi cele dedesubt". Aceasta-i icoana duhovnicească a praznicului Învierii Domnului, înfățişată nouă de frumoasele cuvinte cântate la slujba sărbătorii Învierii. Cu adevărat toate s-au umplut de lumină, de lumina Celui ce a înviat, de lumina Celui care a venit în lume ca să fie lumina lumii, El Însuşi fiind Lumina lumii (Ioan 8, 12).

"Dacă umblăm întru lumină, precum El (Dumnezeu) este în lumină - scrie Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan - atunci avem împărtăşire unul cu altul şi sângele lui Iisus, Fiul Lui, ne curățeşte pe noi de orice păcat" (I Ioan 1, 7). Umblăm în lumină dacă păzim, împlinim poruncile Lui care sunt lumina trăirii noastre de fiecare zi (Psalmul 118, 105).

Dovada noastră că umblăm, suntem şi trăim în lumina lui Hristos este iubirea pe care o arătăm fratelui nostru (I Ioan 3, 18) pe care suntem datori să-l iubim, aşa cum ne învață Mântuitorul în Sfânta Sa Evanghelie, cu hrană şi cu îmbrăcăminte pentru trup, cu adăpost dacă este străin, fără să uităm pe cei bolnavi şi pe cei aflați în mari necazuri, bătrâni sau tineri.

Ne îngrijorează în mod deosebit primejdia care pândeşte în tot locul şi ceasul pe tineri. Filmele cu imagini ruşinoase ca o urâciune a pustiirii sunt difuzate de mai toate posturile de televiziune, întinând minți şi deschizând inimi spre poftele cele atât de vătămătoare sufletului ale păcatului desfrânării. Probabil, pentru o parte a slujbaşilor televiziunii desfrânarea este socotită ca o lege a vieții, a unei vieți care se termină la marginea mormântului fără a se împărtăşi de harul învierii, pentru că filmele ruşinoase pe care le prezintă sunt un atentat la neprihănirea copiilor, la demnitatea şi pudoarea familiei, la demnitatea femeii, pe care din mamă, soție şi soră, aceste imagini o prezintă ca pe o marfă.

Astăzi, mai mult ca oricând, sunt necesare îndemnurile Sfântului Ioan Gură de Aur: "...să arătăm multă purtare de grijă față de copii. Să-i creştem în înfrânare şi curăție [...] fiindcă patima potrivnică acestora le întinează vârsta cea fragedă".

Regimul de tristă amintire a voit să distrugă satul. Parte din audiovizualul nostru vrea să distrugă familia şi sufletele cele mai curate, viitorul țării, care sunt copiii.

De aceea, să ne străduim fiecare în parte dar şi laolaltă, să fim copiilor pildă de trăire creştină, arătându-le frumusețea şi adevărul mântuitor al credinței noastre strămoşeşti, binefacerile moralei creştine în viața personală şi în societate. **Fără o morală sănătoasă şi credință adevărată, persoana şi societatea umană se descompun, dispar**.

Să ne rugăm pentru înțelepțirea acestor slujitori ai celui mai mare rău moral pentru societatea noastră, desfrânarea în toate formele ei blestemate.

Să punem la inimă învățătura sfintei noastre Biserici, străduindu-ne să înfăptuim şi îndemnul apostolesc: "Câte sunt adevărate, câte sunt de cinste, câte sunt drepte, câte sunt curate, câte sunt vrednice de iubit, câte sunt cu nume bun, orice virtute şi orice laudă, la acestea să vă fie gândul" (Filipeni 4, 8).

Odată cu aceste speranțe de suflet, acum de Sfintele Paşti vă adresez tuturor părinteşti şi calde urări de bine, rugând pe Cel înviat din morți să ne dăruiască pace, sănătate şi mântuire, întâmpinându-vă cu salutul pascal:

HRISTOS A ÎNVIAT!

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI - 1999
Prin Cruce la Înviere

† ***EFTIMIE***
EPISCOPUL ROMANULUI

"Crucii Tale ne închinăm Stăpâne şi Sfântă Învierea Ta o lăudăm şi o mărim".

"HRISTOS A ÎNVIAT!"

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Am petrecut duhovniceşte, cu post şi rugăciuni de pocăinţă, pentru iertarea păcatelor, timp de patruzeci de zile, după modelul pe care ni L-a dat Mântuitorul nostru Iisus Hristos în pustiul Carantaniei. Săptămâna care s-a încheiat cu Sâmbăta cea mare a fost o săptămână de concentrare la toată suferinţa Domnului pe care a suportat-o după Cina cea de taină, cu rugăciunea stăruitoare din Ghetsimani, cu prinderea, judecarea cea nedreaptă, cu osândirea la moarte prin răstignirea pe Cruce. Au urmat moartea, punerea în mormânt, unde a stat până în noaptea aceasta sfântă a Învierii Sale.

Fără Cruce, cu tot ce s-a întâmplat pe ea nu putem înţelege Învierea. De aceea şi stihul pe care l-am pus înaintea acestui cuvânt este în îmbinarea: "*Prin Cruce la Înviere*".

Durerea Crucii a fost împovărătoare. După lovirile şi insultele pe care Le-a suferit în pretoriu, a fost condus spre Golgota. Pe drum a căzut sub povara Crucii, broboanele de sudoare curgeau şi cea cu numele de Veronica i le-a şters cu năframa, iar când puterile I s-au sleit a căzut jos; Simon Cirineanul a fost silit să ducă Crucea mai departe. A urmat răstignirea pe Crucea pe care cu glas mare a strigat: "Părinte în mâinile Tale încredinţez duhul Meu. Şi acestea zicând, Şi-a dat duhul" (Luca 23, 46).

A urmat tot ceea ce cunoaştem: coborârea de pe Cruce, punerea în mormânt în Vinerea cea Mare şi apoi Învierea în ziua de după Sâmbăta marii tăceri, în Duminica Învierii.

Mulțimea momentelor care s-au succedat într-un ritm accelerat este concentrată în următorul tropar-rugăciune:

"În mormânt cu Trupul,
În iad cu sufletul, ca un Dumnezeu,
În Rai cu tâlharul
şi
pe scaun ai fost Hristoase cu Tatăl şi cu Duhul,
toate umplându-le,
Cela ce eşti necuprins".

Fără Crucea suferinței, fără gustarea morții este de neînțeles Învierea Domnului, iar credința creştină rămâne fără cel mai puternic argument al dumnezeirii ei.

Frații mei iubiți,

Paştile este cea mai înaltă expresie a credinței pentru dobândirea libertății şi a drepturilor la viața veşnică.

Paştile înseamnă victoria asupra iadului. Paştile începe cu această Sfântă noapte de petrecere în priveghere pentru Domnul, Care ne-a eliberat de moartea cea veşnică, şi trebuie păzită din neam în neam (Ieşirea 12, 42).

Duminica Învierii este începutul unei ere noi. Ea este ALFA şi OMEGA. Este ziua cea mare a lui Dumnezeu şi aparține istoriei celei fără de sfârşit.

Duminica Învierii este **unica-singura**, este **Alfa** adică prima, dar este şi **Omega** adică ultima, ca zi a finalului fără de sfârşit.

Prin Înviere Mântuitorul a devenit ceea ce trebuie să devenim noi: înviați, înălțați, eliberați, mântuiți. Mântuirea şi nemurirea sunt roadele Învierii Domnului care intervin mereu în lume în forma pascală. Cineva a fost întrebat când ar vrea să moară şi a răspuns: "În ziua de Paşti!" De ce? Pentru că această zi este amurgul unei vieți şi începutul altei vieți plină de lumină şi fericire.

Cu Învierea Domnului a apărut o societate nouă, o societate de credincioşi cu o nouă realitate, dincolo de limitele geografice, naționale ale popoarelor, dincolo de toate formele civilizației umane. Este greu de găsit un limbaj adecvat pentru a exprima în toată plenitudinea momentul şi dimensiunea Învierii Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Ne-a rămas mormântul gol. Ne-a rămas Giulgiul, care nu e pictat de mână omenească ci are imprimat chipul cel nefăcut de mână omenească a Mântuitorului însângerat!

Înviind, Domnul a adeverit pentru veşnicie că **iubirea** este mai tare decât moartea. Când rostim: "Adevărat a înviat Domnul!" mărturisim că Iisus este **viu** şi permanent între noi şi că întregul nostru destin se poate schimba. Mărturiile realității Învierii Domnului le-au dat Sfintele Femei Mironosițe, ucenicii Domnului împreună cu Sfânta Maică a Domnului, ca cei care au trăit moartea și învierea Domnului. Zilele şederii Domnului în mormânt au fost zile de mare încordare, de aşteptare, de tulburare, cum mărturiseau Luca şi Cleopa în drumul lor spre Emaus (Luca 24, 13-23). A treia zi, ziua Învierii Domnului, a fost ziua de redresare morală, de încredințarea care nu-i va zdruncina în predicarea Evangheliei în toată lumea (Fapte 2, 32; 4, 33) cu afirmarea categorică: "dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică şi credința voastră" (I Corinteni 15, 14).

Iubiții mei,

Învierea Domnului realizează din oamenii credincioşi un neam şi o lume optimistă, cu credință şi cu nădejde puternică, cu chipul luminos putând să depăşească supărările, durerile şi greutățile de zi cu zi.

Pocăința şi postul pe care le-am păzit înainte de Paşti ne dau putere să înțelegem şi să trăim durerile Crucii şi ale Patimilor Domnului, să trăim, într-un cuvânt, cu Domnul în suferința Lui.

Cântările din vremea Sfintelor Paşti sunt fortificante şi pline de nădejde şi de lumină pentru viitor. Aripile încrederii şi ale dorinței de a fi cu Domnul ne ajută să înaintăm din renaştere - în renaştere şi pe măsură ce înaintăm se prelungeşte scopul ei - **întărirea duhovnicească**, "făptura cea nouă" (Galateni 6, 15).

Cel care moare zilnic față de păcat - ne învață Sfinții Părinți - acela trăieşte, încă de pe pământ, în viața cea adevărată - viața veşnică, în sânul lui Avraam. Viața pământească este tinda veşniciei iar învățătura creştină este o permanentă Bunăvestire a Învierii şi a Împărăției lui Dumnezeu (Fapte 2, 32-33). Prin Înviere Iisus este Capul Bisericii (Efeseni 1, 22), iar pe noi cei morți prin păcat ne-a făcut vii (Romani 8, 10-11) şi rămânem încordați în aşteptarea învierii (II Corinteni 5, 4-5).

Prea iubiții mei fii sufleteşti,

Bucuria Învierii depăşeşte tot ce este omenesc. Învierea Domnului a adus pacea cu binecuvântarea, dezlegarea păcatelor şi împăcarea cu Dumnezeu. Urmarea acestora constă în: transformarea lumii; o concepție nouă de viață; realizarea unei societăți noi cu respect față de valorile

superioare religioase, morale, sociale, în care **mucenicia** pentru adevăr, dreptate şi sfințenie au fost şi vor fi până la sfârşitul veacurilor pecetea pildei şi învățăturii Mântuitorului Cel înviat din morți.

Oricine crede în Mântuitorul este un om înviat-înnoit, este viu şi plin de viața lui Dumnezeu. Prin Sfântul Botez am murit față de păcat şi am devenit vii prin Iisus Hristos Cel înviat din morți. Botezul a distrus păcatul pentru că apa botezului nu este apa morții ci apa vieții (Coloseni 2, 12). Am înviat cu Hristos prin botez şi avem oferită participarea la viața lui Hristos cel înviat (Coloseni 3, 1; 3, 5) şi rămânem în încordarea aşteptării învierii (Romani 8, 23; II Corinteni 5, 4-5). Fie în viață, fie după moarte trăim **prin**, **în** şi **cu** El. Suntem în permanentă comuniune cu El, pentru că El, Hristos, este nădejdea noastră şi viața noastră, aici şi dincolo (I Tesaloniceni 4, 16). Este un adevăr atât de profund încât nu are nici o legătură cu nimic din ceea ce este literatura lumii şi a altor concepții religioase.

Prea iubiții mei fii duhovnicești,

De două mii de ani vestea cea bună despre Învierea Domnului nostru Iisus Hristos se vesteşte şi cheamă toate neamurile la mântuire. Pentru noi cei de astăzi această veste bună a învierii este certitudinea celor din veac strămoşi ai noştri care s-au bucurat de realitatea Învierii prin care Hristos Domnul a fost şi este adorat cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt. Postul strămoşilor noştri era ținut cu toată sfințenia ca mijloc de curățenie şi de regenerare spirituală. Strămoşii noştri simțeau în mod tainic în ființa lor puterea Crucii şi şi-o însemnau asupra lor cu toată sfiala duhovnicească. Sfintele Paşti era aşteptat cu toată grija şi cu alergarea la duhovnic pentru "spovadă", pentru mărturisirea păcatelor şi pentru dobândirea dezlegării spre a se putea apropia, cu lumânarea aprinsă, la împărtăşirea cu nemuritoarele şi dumnezeieştile Taine - Trupul şi Sângele Domnului. La ei nu era o simplă formalitate, ci o sfântă purtare de grijă pentru mântuirea sufletului lor. Aşa s-ar cuveni să fie şi astăzi şi la aceasta vă îndemnăm cu toată dragostea părintească să vă nevoiți cu nevoința cea bună şi bineplăcută lui Dumnezeu.

Suntem trăitori la un sfârşit de mileniu şi la început de un alt mileniu. Lumea este răvăşită de tot felul de preziceri, de războaie şi veşti de catastrofe în natură, de permanente conflicte politice, sociale, economice, naționale precum şi de cele religioase şi morale.

Țara Sfântă, cu atâtea locuri memorabile şi de binecuvântare - de la Nazaretul Bunei Vestiri la Betleemul Naşterii Domnului, de la Iordan şi Lacul sau Marea Tiberiadei, de la Carantania, Capernaum la Muntele Fericirilor şi al Taborului şi, mai ales, la Ierusalimul cu încărcătura tuturor momentelor din viața şi activitatea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, este

prezentă în inimile tuturor creştinilor de pretutindeni şi pe toţi îi îndeamnă să-şi aducă prinosul virtuţilor lor oriunde s-ar afla pe globul pământesc.

Astăzi forţa creştină stă în Răsăritul şi Apusul Europei prin faptul că în aceste părţi din vremea Sfinţilor Apostoli şi prin nevoinţa lor s-a binevestit Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos. Şi, aşa cum am mai spus, prin Evanghelie s-a născut şi a crescut o societate nouă în mijlocul celei păgâne - societatea creştină. Această societate nouă a trăit în duhul adevărului Învierii Domnului şi a născut pe **Sfinţii** care au mărturisit şi au transmis mai departe acest adevăr, şi acest lucru l-au făcut cu preţul vieţii lor. Sfinţii din Ţara Sfântă şi locurile dimprejurul ei şi din Europa au dus ramura de măslin a vieţii în Iisus Hristos în celelalte laturi ale pământului.

În ceea ce priveşte neamul nostru românesc, s-a născut creştin de la început prin predica Sfântului Apostol Andrei şi a rodit sfinţi cu trăirea şi jertfirea lor pentru apărarea adevărului primit. Avea dreptate Mitropolitul Dosoftei, în secolul al XVII-lea, să spună că nici neamul nostru nu a fost fără roadă în ceea ce priveşte viaţa de sfinţenie şi de jertfire pentru păstrarea adevărului Evangheliei.

Regimurile totalitare, dominante în Europa, au contribuit la sporirea numărului martirilor. Lagărele de concentrare şi ale morţii au născut sfinţi autentici, "care merg în urma Mielului Hristos" (Apocalipsa 14, 6).

Am început un an nou - 1999 - şi ne dorim să-l petrecem în deplină linişte, pace şi prosperitate. Avem dorinţa fierbinte ca pacea şi concilierea, din toate punctele de vedere, şi politic şi militar şi religios, să devină o realitate. Timp de o mie de ani creştinismul a fost una peste tot după care s-a întâmplat o separare şi s-a început a se vorbi de Biserica Creştină de Apus şi de Biserica Creştină de Răsărit. Acum, la sfârşitul celui de al doilea mileniu de despărţire, s-ar cuveni să se refacă unitatea creştină prin mărturisirea şi trăirea în duhul adevărului credinţei şi mărturisirii ei ca în primul mileniu, ca noi toţi să fim una în Iisus Hristos Cel înviat din morţi şi astfel toţi să dobândim viaţa veşnică. Păzirea adevărului statornicit de Sfinţii Părinţi la Sinoadele Ecumenice este o datorie a tuturor creştinilor (Ioan 15, 1-10). La făgăduinţa Domnului, "Iată, Eu vin curând, şi plata Mea este cu Mine ca fiecăruia să-i dau după cum îi este fapta" (Apocalipsa 22, 12), să ne silim întru toate în unire frăţească, la unitate prin împăcare, la trăirea adevărurilor veşnice şi mântuitoare ca să putem spune: "Amin! Vino, Doamne Iisuse" (Apocalipsa 22, 10).

Astăzi, când toată lumea creştină îşi adresează salutul "*Hristos a înviat*" şi doreşte să primească răspunsul "*Adevărat a înviat*", să ne învăpăiem şi mai mult în rugăciuni stăruitoare pentru pace în lumea întreagă, pentru dragoste nefăţarnică şi îmbrăţişându-ne unii pe alţii să consolidăm unitatea Bisericii cea Una, Sfântă, Sobornicească şi Apostolească.

Vă îmbrăţişez cu dragoste părintească, cu toate doririle de bine şi cu salutarea: "*Hristos a înviat*" - "*Adevărat a înviat*".

CUVÂNT PASTORAL LA ÎNVIEREA DOMNULUI

† *IOACHIM*
EPISCOP AL HUŞILOR

"În aceasta am cunoscut iubirea: că El Şi-a pus sufletul Său pentru noi şi noi datori suntem să ne punem sufletele pentru fraţi".

(I Ioan 3, 16)

Iubiţi credincioşi,

În tabloul mântuitoarelor patimi se reflectă permanenta dragoste a lui Dumnezeu faţă de om.

Sfântul Ioan Evanghelistul precizează că: "*În aceasta este dragostea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi şi a trimis pe Fiul Său jertfă de ispăşire pentru păcatele noastre*" (I Ioan 4, 10).

Privind spre Golgota şi văzând Crucea pe care Fiul lui Dumnezeu întrupat a pătimit şi a primit moarte pentru mântuirea noastră, în fiecare dintre noi se naşte următoarea reflexiune: cum l-a făcut Dumnezeu pe om şi ce a făcut omul cu Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Dumnezeu l-a creat pe om, "*după chipul şi asemănarea Sa*" (Facere 1, 27) şi l-a aşezat în Paradis, iar omul l-a făcut pe Dumnezeu fără chip şi fără asemănare, plin de răni şi pironit pe Cruce.

Privind în rai vedem pe Adam împărat al tuturor făpturilor, în desfătarea întregii fericiri.

Privind pe Golgota vedem pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos aşa cum l-a făcut omul, fără frumuseţe, încununat cu cunună de spini, ţintuit pe lemnul Crucii între doi tâlhari, plin de răni, în suferinţă şi în agonia morţii celei mai ruşinoase.

În rai recunosc opera lui Dumnezeu, recunosc pe om, coroană a creaturii.

Pe Golgota observ cea mai ruşinoasă nelegiuire a omenirii.

În rai, descoperim dragostea fără de margini dovedită de Dumnezeu faţă de om.

Pe Golgota descoperim nerecunoştinţa omului faţă de Dumnezeu, Creatorul şi Mântuitorul său.

Când privim lacrimile neamului omenesc vedem pe Adam izgonit din paradis şi blestemat;

Vedem pe Eva, în durerile naşterii neamului omenesc;

Vedem lacrimile profeţilor, amintind omenirii că se află sub apăsarea păcatului;

Vedem, în acelaşi timp, jertfa ispăşirii păcatelor prin Cruce şi prin înviere.

"Când jelim patimile, gândim la cel ce le-a pricinuit;
Când numărăm rănile, vedem mâinile celui ce le-a deschis;
Când privim la cel răstignit, vedem pe răstignitor".

Binecuvântaţi creştini,

"Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viaţă să avem" (I Ioan 4, 9).

Când Mântuitorul a fost întrebat de un fariseu *"învăţător de Lege"* (Matei 22, 35) *"care poruncă este mai mare în Lege"* (Matei 22, 36) El i-a răspuns: *"Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul Tău cu toată inima Ta, cu tot sufletul Tău şi cu tot cugetul tău. Aceasta este marea şi întâia poruncă. Iar a doua la fel ca aceasta, să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi. În aceste două porunci se cuprind toată Legea şi proorocii"* (Matei 22, 37-40).

Iubirea creştină este totul, în cer şi pe pământ, în lumea aceasta vremelnică şi în lumea veşnică.

Iubirea este porunca cea mai mare, este virtutea cea mai înaltă, este punctul fix pe care se reazemă universul creştin, este coroana tuturor poruncilor şi a tuturor virtuţilor.

Dragostea divină este prezentă în cele mai însemnate momente din istoria universală. Ea este de faţă la crearea universului şi a lumii nevăzute; este prezentă la facerea omului şi la răscumpărarea lui din robia păcatului prin jertfa Crucii şi prin Înviere.

Actul răstignirii Domnului este dovada supremei Sale iubiri faţă de om.

"Căci Dumnezeu aşa a iubit lumea, încât pe Fiul Său cel Unul Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică" (Ioan 3, 16).

Biserica este aşezământul iubirii, iar Sfintele Taine sunt revărsări ale iubirii. Faptele bune, dreptatea şi pacea, au la temelie dragostea creştină.

Iubirea creează viața, asigură fericirea, garantează moştenirea vieții veşnice; ea constituie răsplata faptelor bune şi criteriul judecății din urmă.

Toată religia şi morala creştină se cuprind în dragostea creştină.

Raportul dintre Dumnezeu şi om este un raport de iubire, confirmat atât prin crearea omului cât şi prin răscumpărarea lui din robia păcatului, prin jertfa Fiului Său.

Raportul omului cu Dumnezeu precum şi a omului față de semenii săi trebuie să fie un raport .de iubire.

"*Dumnezeu este iubire şi cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămâne întru el*" (I Ioan 4, 16).

Religia creştină este "*religia iubirii*", în care se cuprinde toată Legea şi proorocii, toate poruncile şi toată Scriptura. Ea constituie cea dintâi învățătură a Mântuitorului Hristos, aşezată în Legea cea Nouă, care este Testamentul cel Nou.

Religia iubirii este dovada jertfei supreme, parola ucenicilor şi semnul distinctiv al creştinilor.

În acest context, scriitorul creştin Tertulian († 220) le spunea păgânilor: "*iată cât de pilduitor se iubesc creştinii între ei*".

Dreptmăritori creştini,

Comuniunea dintre om şi Dumnezeu se realizează prin iubirea aproapelui, care constituie dovada iubirii noastre față de Dumnezeu.

"*Noi iubim pe Dumnezeu, fiindcă El ne-a iubit cel dintâi. Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe Care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească. Şi această poruncă avem de la El: cine iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi pe fratele său*" (I Ioan 4, 19-21).

Mântuitorul înlătură din inima apostolilor Legea talionului, care prin cuvintele: "*ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte*" îndemna la răzbunare, şi în locul ei aşează dragostea creştină zicându-le:

"*Poruncă nouă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, aşa şi voi să vă iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaşte toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții*" (Ioan 13, 34-35).

În acest context, Sfântul Ioan Evanghelistul ne povățuieşte zicând: "*Iubiților, să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi cunoaşte pe Dumnezeu. Cel ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire*" (I Ioan 4, 7-8).

Iubirea creştină nu este limitată nici în timp şi nici în spaţiu.

După învăţătura Mântuitorului, ea se răsfrânge şi asupra vrăjmaşilor, scop în care El Însuşi ne porunceşte: "*Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, binecuvântaţi pe cei ce vă blestemă, faceţi bine celor ce vă urăsc şi rugaţi-vă pentru cei ce vă vatămă şi vă prigonesc*" (Matei 5, 44) cunoscut fiind: "*Căci dacă iubiţi pe cei ce vă iubesc, ce răsplată veţi avea? Au nu fac şi vameşii acelaşi lucru? Şi dacă îmbrăţişaţi numai pe fraţii voştri, ce faceţi mai mult? Au nu fac şi neamurile acelaşi lucru?*" (Matei 5, 46-47).

Atotputernicia dragostei creştine este dovedită în istorie, prin jertfa apostolilor, sângele martirilor, răbdarea sihaştrilor, dăruirea ierarhilor şi credinţa nestrămutată a strămoşilor noştri.

Privind la exemplul lor, ne întrebăm cu cuvintele Sfântului Apostol Pavel adresate romanilor: "*Cine ne va despărţi pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia? ... Căci sunt încredinţat că nici moartea, nici viaţa, nici îngerii, nici stăpânirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălţimea, nici adâncul şi nici o altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru*" (Romani 8, 35-39).

Dragostea creştină este mai presus de toate darurile. Ea este virtute veşnică, exprimată în imnul iubirii creştine adresat de Sfântul Apostol Pavel, Corintenilor, prin cuvintele:

"*De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval răsunător. Şi de aş avea darul proorociei şi tainele toate le-aş cunoaşte şi orice ştiinţă, şi de aş avea atâta credinţă încât să mut şi munţii, iar dragoste nu am, nimic nu sunt.*

Şi de aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte.

Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte. Dragostea nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândeşte răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată" (I Corinteni 13, 1-8).

Acest imn al dragostei creştine, îşi are izvorul în dragostea lui Dumnezeu faţă de om, dovedită de Mântuitorul Iisus Hristos, care înainte de a sfinţi Noul Testament cu jertfa sângelui Său pe lemnul Crucii, ca un înţelept iconom, cu părintească dragoste, lasă duşmanilor săi iertare rugându-se: "*Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac*" (Luca 23, 34).

- ostaşilor le lasă hainele Sale, pe care le-au împărţit între ei aruncând sorţi;
- tâlharului binecuvântarea: "*Astăzi vei fi cu Mine în rai*" (Luca 23, 43);

- sutaşului, cunoştința de Dumnezeu, care văzând minunile a exclamat: "*Cu adevărat omul acesta era Fiul lui Dumnezeu*!" (Marcu 15, 39);
- ucenicului Ioan i-a lăsat pe îndurerata Fecioară prin cuvintele: "*Iată mama ta*!" (Ioan 19, 26);
- Mamei Sale, îi lasă ca fiu pe ucenicul Său iubit zicându-i: "*Iată Fiul Tău*!" (Ioan 19, 27);
- Miresei Sale, care-i Biserica Creştină, sfințită cu sângele Său, îi lasă cele şapte Sfinte Taine;
- Tatălui ceresc îi încredințează sufletul Său, exclamând: "*Părinte, în mâinile Tale încredințez duhul Meu*" (Luca 23, 46);
- Nouă creştinilor, ca fii ai Săi, ne-a lăsat Crucea Sa, "*Altar al mântuirii noastre*" şi pe aproapele nostru care este fratele nostru, spre a purta grijă de el, asemenea samarineanului milostiv.

Din mormântul Învierii Domnului, de două mii de ani curge izvorul dragostei creştine, care astăzi mai mult ca oricând, ne invită să alinăm pe cei în suferință, să ştergem "*toată lacrima de la toată fața*", şi prin faptele noastre de milostenie să facem ca raze pline de bucuria Învierii Domnului, să pătrundă în orfelinate, în spitale, în căminele de bătrâni, în penitenciare şi în casele tuturor celor ce au nevoie de ajutorul nostru. Mântuitorul Hristos, de la noi nu cere jertfă ci milă: "*Milă voiesc, iar nu jertfă*" (Matei 9, 13); El cere de la noi mila față de aproapele nostru izvorâtă din dragoste, cunoscut fiind, că faptele milei creştine vor constitui criteriul după care vom fi judecați la a doua venire a Domnului "*căci flămând am fost şi nu Mi-ați dat să mănânc; însetat am fost şi nu Mi-ați dat să beau; străin am fost şi nu M-ați primit; gol, şi nu M-ați îmbrăcat; bolnav şi în temniță, şi nu M-ați cercetat*" (Matei 25, 42-43).

"*Adevărat zic vouă¦ Întrucât nu ați făcut unuia dintre aceşti prea mici, nici Mie nu Mi-ați făcut*" (Matei 25, 45).

Iubiții mei fii duhovniceşti,

Este cunoscut că astăzi lumea a progresat foarte mult, dar oare ce-i lipseşte ca să fie cu adevărat fericită? Îi lipseşte dragostea.

Astăzi, omenirea dispune de cultură, de civilizație şi progres; iar ştiința şi tehnica au atins culmi inimaginabile. Dacă toate acestea ar fi puse în slujba vieții şi a dragostei față de om, fericirea şi virtutea iubirii ar împărăți pe pământ.

Dacă, măcar o zi ar împărăți dragostea creştină pe pământ, nu ar mai fi săraci şi bogați; nu ar mai fi foamete, golătate, boală, egoism, invidie, războaie, crime şi nici suferință de orice fel, ci împărăția lui Dumnezeu ar domni pe pământ "*precum în cer, aşa şi pe pământ*".

Împăratul Napoleon, meditând în exilul său de pe insula "*Sfânta Elena*", a precizat: "*Din toate împărăţiile lumii, nu a mai rămas decât una: Împărăţia lui Dumnezeu de pe pământ, dobândită cu armele dragostei creştine*".

"*În aceasta am cunoscut iubirea*" - lui Dumnezeu faţă de om: "*că El Şi-a pus sufletul Său pentru noi*"; - aşadar - "*şi noi datori suntem să ne punem sufletele pentru fraţi*" (I Ioan 3, 16).

"*Fiii mei, să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta şi cu adevărul*" (I Ioan 3, 18). Ştiut fiind că: "*Cine are bogăţia lumii acesteia şi se uită la fratele său care este în nevoie şi îşi închide inima faţă de el, cum rămâne în acela dragostea lui Dumnezeu?*" (I Ioan 3, 17).

Scriitorul francez Bossuet, precizează că dacă pe Dumnezeu nu-L putem imita în ştiinţă şi în mărire, în dragoste ne este poruncit a-L urma; pentru că El Însuşi ne-a poruncit: "*Să vă iubiţi unii pe alţii, precum Eu V-am iubit pe voi*" (Ioan 13, 34). Dacă, în secolul al XVIII-lea, Goethe, prin cuvintele: "*Mehr Licht*", cerea ca lumea să aibă mai multă lumină prin cultură, la acest sfârşit de secol şi de mileniu, nouă tuturora ni se cere să avem mai multă credinţă şi mai multă iubire.

Binecuvântaţi creştini,

Iisus cel înviat a devenit modelul vieţii noastre creştine.

După cuvintele de învăţătură ale Sfântului Grigore de Nazianz: "*în această zi a Învierii Domnului s-a rânduit mântuirea lumii. Hristos a înviat din morţi, învie şi tu cu El*"; rupe cătuşele păcatului şi fă-te o făptură nouă, zămislită în dragostea lui Hristos.

În această noapte de lumină, pătrunşi fiind de Duhul Sfânt, fiecare din noi trebuie să devină un martor al Învierii Domnului, bucurie pe care prin credinţă şi prin fapte, să o transmitem în viaţa şi familia noastră, în casele şi în sufletele tuturor celor ce sunt în suferinţă şi în lipsă şi care au nevoie de alinarea şi iubirea noastră frăţească.

În spectrul sfânt al Învierii Domnului să izvorască din inima noastră dragostea creştină: "*Să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc pe noi. Să iertăm toate pentru Înviere şi aşa să strigăm:*

Hristos a înviat din morţi
Cu moartea pe moarte călcând
Şi celor din morminte
Viaţă dăruindu-le".

Pătrunşi fiind de lumina, bucuria şi pacea Sfintei Învieri, vă îmbrățișăm părinteşte în dragostea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, şi pe toți vă întâmpinăm cu creştinescul:

"HRISTOS A ÎNVIAT!"

UN MILITAR CREŞTIN ÎN ARMATA SCYTHIEI MINOR LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL III-LEA

Prof. dr. *Emilian Popescu*

Unii istorici care s-au ocupat de răspândirea creştinismului la români în primele veacuri au adus ca argument în favoarea propovăduirii lui timpurii faptul că printre militarii armatei romane din Dacia şi Moesia Inferior (Dobrogea) s-au aflat şi creştini. Era mai mult un argument logic, afirmat prin similitudine cu situația din alte părți ale lumii romane, căci nici o dovadă epigrafică ori literară concretă n-a putut fi adusă în sprijinul acestei susțineri. Doar descoperirea unor geme cu simboluri creştine ca cea de la Potaissa[1] şi cealaltă păstrată în Muzeul din Budapesta[2], ori a altora de nuanță gnostică[3], lasă să se întrevadă posibilitatea prezenței unor militari creştini în cadrul unităților militare romane din țara noastră, dar tot aşa de bine ele puteau fi aduse pe pământul românesc de alți călători, comercianți civili, diplomați etc. Postularea existenței unor militari creştini în armata romană din Dacia şi Moesia Inferior era privită ca îndreptățită şi prin aceea că unele unități, ca de pildă Legiunea V Macedonica, staționaseră în Siria

---

[1] Emilian Popescu, **Inscripțiile greceşti şi latine din secolele IV-XIII descoperite în România**, (IGLR), Bucureşti, 1976, nr. 435.

[2] I.I. Russu, **Materiale paleocreştine din Transilvania**, în "Studii Teologice" 10, 1958, p. 325-326, nr. 11. Nicolae Gudea - Ioan Ghiurco, **Din istoria creştinismului la români. Mărturii arheologice**, Oradea, 1988, p. 170, nr. 2.

[3] O listă destul de amplă a acestor geme gnostice este dată de N. Gudea - I. Ghiurco, **op. cit.**, p. 160-169.

şi Palestina[4], regiuni unde credința creştină fusese propovăduită şi primită de la început, câştigând printre adepții ei şi ostaşi. Să ne amintim că chiar Mântuitorul Hristos întâlneşte la Capernaum un centurion plin de credință[5], iar Sfântul Apostol Petru este chemat la Cezareea Palestinei de centurionul Corneliu, om "cucernic şi temător de Dumnezeu, cu toată casa lui"[6].

Suntem astăzi în măsură să aducem o dovadă epigrafică sigură privind prezența militarilor creştini în armata de pe teritoriul țării noastre, şi anume din Dobrogea.

Epigrafistul american Thomas Drew-Bear, stabilit în Franța, la Lyon, a comunicat în anul 1979, în cadrul unui colocviu care a avut loc la Strasbourg, şi apoi a publicat în actele acestui colocviu, apărute în anul 1982, o foarte interesantă inscripție greacă, descoperită de el în Frigia[7]. Această inscripție ne face cunoscut pe militarul creştin **Aurelius Gaius**, care a activat în părțile noastre în calitate de subofițer în Legiunea I Iovia Scythica, staționată la Noviodunum (Isaccea) şi I Italica de la Novae

---

[4] R. Vulpe, **Din istoria Dobrogei**, Bucureşti, 1968, vol. II, p. 167-170 şi **passim**; A. Aricescu, **Armata în Dobrogea Romană**, Bucureşti, 1977, p. 32-37.

[5] Matei 8, 5-13.

[6] F. Ap. 10, 1-48. Foarte interesantă, în cazul lui Corneliu, mi se pare precizarea că el făcea parte din **Cohorta ce se cheamă Italica** (ἐκ σπείρης τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς). Existența acestei unități militare a fost atestată sigur de inscripții şi identificată cu **Cohors II Italica**, staționată în Iudeea. Nu este sigur dacă întreaga cohortă a avut sediul la Cezareea Palestinei sau numai o parte, în cadrul căreia Corneliu şi-a îndeplinit aici o misiune. Întâlnirea Sfântului Apostol Petru cu Corneliu la Cezareea, relatată de Faptele Apostolilor, a avut loc în jurul anului 40 şi poate fi considerată prima dovadă, datată sigur, de convertire a unui militar roman de către Sfinții Apostoli. Ea contribuie, dacă mai era nevoie, să confirme autenticitatea textului Faptelor Apostolilor şi a Noului Testament, în general, şi în acest sens poate fi adăugat că o altă unitate militară staționată în Iudeea, anume **Cohors Augusta**, este menționată în legătură cu trimiterea spre judecată la Roma a Sfântului Apostol Pavel. Centurionul **Iulius** din această cohortă primeşte sarcina să-l ducă pe Sfântul Pavel şi pe alți deținuți la Roma (F. Ap. 27, 1). Şi această cohortă este atestată de inscripții, deci textul este autentic. Pentru mai multe amănunte în legătură cu aceste cohorte şi cu armata romană în Iudeea în vremea apostolică vezi Michael Speidel, **The Roman Army in Iudeea under the Procurators. The Italian and the Augusta Cohort in the Acts of the Apostles**, în "Ancien Society" 13/14, 1982/1983, Katholike Universiteit te Leuven, p. 233-240.

[7] Thomas Drew-Bear, **Les voyages d'Aurelius Gaius soldat de Dioclétien**, în "La géographie administrative et politique d'Alexandre à Mahomet". Actes du Colloque de Strasbourg 14-16 juin, 1979 [Université des sciences humaines de Strasbourg. Travaux du Centre de Recherches sur le Proche-Orient et la Grèce antiques, 6], p. 93-141.

(Bulgaria). Născut în orăşelul Pessinunt din Galatia[8], Aurelius Gaius este recrutat în armată în ultimul sfert al secolului al III-lea[9] şi pe o perioadă de circa 20-25 de ani îşi face o frumoasă carieră militară. Inscripția la care m-am referit este o stelă funerară pusă de Aurelius Gaius împreună cu fiica sa **Macedonia** în amintirea defuncților: soția sa Areskousa şi fiul său Iulian. Ieşit din armată, Aurelius Gaius se retrage în patria sa Pessinunt, unde crescuse, stabilindu-se într-un sat din apropierea oraşului Kotiaeon. În această regiune s-a găsit inscripția de care vorbim, anume la sud de vechiul Kotiaeon, în satul Ada Köy, aproape de râul Porsuk, anticul Tembris. În starea actuală, stela este tăiată în trei bucăți şi micşorată față de forma originară. Are 1,50 m înălțime, 0,77 m lățime şi 0,14 grosime; înălțimea literelor este de 1,4-1,9 cm (fig. 1).

Este o stelă de marmoră de mari proporții, ornamentată pe margini cu cadrul vrejului de viță de vie şi spre interior cu un altul realizat dintr-un şir de romburi. În partea de sus a câmpului inscripției, care avea inițial forma unui fronton piramidal, se mai păstrează fragmente dintr-o coroană, apoi, în dreapta ei, reprezentarea unor obiecte din viața de toate zilele ale unei femei: un fus, o furcă, un pieptene şi o oglindă. În stânga coroanei, azi vătămată, trebuie să fi fost reprezentate obiecte tipice din activitatea bărbătească a lui Aurelius Gaius. Centrul coroanei cuprindea o cruce, dar din care azi nu se mai observă nimic, fiindcă stela a fost tăiată chiar prin acest loc. Imediat sub câmpul inscripției, în partea stângă, sunt reprezentate un scut şi o lance, iar sub acestea, pe toată lățimea stelei: 4 cai, lângă care se află câte un bărbat ținându-i de frâu; un al cincilea bărbat, în extremitatea dreaptă, este mai mare decât ceilalți şi reprezintă probabil pe Aurelius Gaius. În sfârşit, în partea de jos a stelei sunt reprezentate alergând spre dreapta animale mici (câini ori iepuri).

Deoarece stela a fost tăiată chiar pe centru şi a suferit cele mai mari vătămări în această parte, textul inscripției este aici lacunar şi mai greu de întregit. Totuşi, în cea mai mare parte el a fost înțeles corect de editor, iar

---

[8] Oraşul Pessinunt (Pessinus) se află la granița dintre Galatia şi Frigia pe valea superioară a râului Sangarios. Această aşezare la hotarul dintre două provincii, hotar care n-a fost stabilit în cursul timpului, face ca referirile la localizarea oraşului în literatura istorică să nu coincidă totdeauna. Despre **Pessinus**, vezi W. Ruge, R.E. XIX, col. 1104-1113 şi Eckart Olshausen, **Pessinus**, în Kleiner Pauly, 1972, col. 666-667; după precizările date de Thomas Drew-Bear, **op. cit.**, p. 123 oraşul Pessinunt s-ar afla la răsărit de Kotiaeon.

[9] Thomas Drew-Bear, **op. cit.**, p. 135 este de părere că Aurelius Gaius a fost recrutat în leg. I Italica înainte ca Dioclețian să-şi fi început domnia; cf. p. 136.

lectura şi comentariul său admise de Jeanne et Louis Robert[10] şi de redactorii de la **Année épigraphique**[11], căpătând astfel un gir de prestigiu.

Conținutul inscripției este structurat în patru părți distincte: se începe cu indicarea legiunilor în care a activat Aurelius Gaius, apoi se arată cariera urmată de acesta, se continuă cu o listă lungă a provinciilor şi regiunilor în care el a trebuit să se deplaseze cu serviciul, se menționează retragerea sa din armată în localitatea de baştină şi se încheie cu precizările pentru cine a ridicat stela funerară "din banii obținuți cu osteneală proprie" şi cu salutul către trecători: χαῖρετε πάντες. În această parte finală sunt şi cuvintele tipice pentru inscripțiile creştine, care spun că stela funerară trebuia să fie spre amintire soției "până la înviere"[12] (ἕως ἀναστάσεως).

Unitățile militare indicate la început, în care a activat Aurelius Gaius, sunt: **Leg. I Italica Moesiaca**, staționată cum se ştie la Novae[13], **Leg. VIII Augusta Germanica**, cu sediul la Argentoratum (Strasbourg) şi **Leg. I Iovia Scythica**[14], înființată de Dioclețian şi aşezată la Noviodunum

---

[10] Jeanne et Louis Robert, **Bulletin épigraphique**, în REG juillet-déc. 1984, nr. 400.

[11] **Année épigraphique**, rédigée par André Chastagnol, Marcel Leglay, Patrick le Roux, 1981, p. 207-209, nr. 777. Redăm aici textul inscripției:

Αὐρ(ήλιος) Γάϊος β' ἱστρατ[εσάμε]νο(ς) ἰς λειγειῶναν | πρώντην *(sic)* Ἰτα-λ[ικὴν Μ]υσιατικῶν, ἐκ|λεχθεὶς ἰς ὀγδ[όαν Αὐ]γούστεν Γερμ|ανικίαν, [ἐ]π' ἐπ[αρ(χί)α]ς Σκυθ(ίας) κα(ὶ) Πανν(ονίας) | Ἰοβίᾳ Σκυθικᾷ· τ[ρ]ων, ἱσ]τρατεσάμενος μα|θητὴς ἱππέων, εἶτα ἱππ[εὺς λανκ]ιάρις, ὀπτίων τριάρ|ες, ὠπ(τι)ων [ὀρ]δινᾶτος. π[ρίνκεψ?] ὀπτίων, ὠνπτίων *(sic)* δ|ὲ κομιτ(ων) OCIMOCO το[ῦ Κυρίο]υ λεγιῶνος πρειμα(ς) Ἰο|βίας Σκυθικῆς, τὴ[ν ἡγεμον]ίαν κυκλεύσας· (Ἀσ)ίαν Κ|αρίαν [-----] Λυδίαν Λυκαονίαν | Κιλικίαν [----- Φο]ινείκην Συρίαν Ἀρα|βία(ν) Φα(λε)στί[ναν *(sic)* Αἴγυπτον Ἀλεξανδρίαν | Ινδ[ί]αν [-----] Μεσοποταμίαν | Κα[ππαδοκίαν ---- Γ]αλατίαν Βειθυνίαν | Θρακ[ίαν ----] Μοισίαν Καρ(π)ίαν | [----- Σα]ρματίαν τετράκις | Βιμινά[κιον---]ν | Γυττίαν β' | Γερμα[νίαν ---- Δαρδ[ανίαν Δε(λ)ματίαν | Πανν[ονίαν ----]ίαν Γαλλ(ί)αν Σπαν(ίαν) | Μαυρε[τανίαν ---- εἶ]τα προκόψας | καὶ ταῦ[τα -----]γήσας ἦλυθον | εἰς πατρ[ίδα γαῖαν Πεσσι]ννουντίων | ἔνδ' ἦν τεθρ[εμμένος, ἐν κώ]μῃ Κοτιαέων | καταμένων [----] Μακεδονίας | ἐπιθὶς Ἰουλι[---- Ἀρε]σκουσῃ τῇ ἐαυ|τοῦ γλυκυτ[άτῃ γυναικὶ ἐ]γέστησα τὴν στ|ήλην ἐ[κ τῶν ἰδίων] αὐτοῦ καμά|των μ[νήμης] χάριν, ἕως τῆς | [ἀ]να[στάσε]ως· χα(ί)ρετε πά|[ντες].

[12] Vezi şi formula asemănătoare dintr-o inscripție creştină de la Callatis în IGLR, nr. 92: μεταξὺ δικαίων ἐφ' ἐλπίδι ἀναστάσεως şi de la Trophaeum Traiani, **Ibidem**, nr. 173: σταυρὸς [θανάτου και] ἀναστά[σεως].

[13] Cu privire la activitatea acestei legiuni în Bulgaria şi Dobrogea, vezi A. Aricescu, **op. cit.**, p. 41-44 şi passim; Mihail Zahariade, **Moesia Secunda**, **Scythia şi Notitia dignitatum** [Bibl. de arheol. 49], Bucureşti, 1988, p. 55-58.

[14] Ritterling, RE XII, 1925, col. 1352; IGLR, nr. 241, 266, 268, 270, 271; A. Aricescu, **op.cit.**, passim; M. Zahariade, **op. cit.**, p. 62-64, 66-68 şi passim. Vezi şi

(Isaccea). Interesant este amănuntul că atunci când se vorbeşte de locul în care această ultimă legiune a activat se arată Scythia şi Pannonia. Din aceasta nu trebuie să deducem că legiunea a avut pentru multă vreme sediul şi în Pannonia, ci doar în Scythia, acolo desfăşurând numai acțiuni cu detaşamente importante, din care a făcut parte şi Aurelius Gaius. În ce priveşte cursul carierei sale militare, Aurelius Gaius începe ca recrut (**tiro**) în Leg. I Italica. Perioada de recrut presupunea o verificare de scurtă durată, după care cel admis primea **signaculum**, adică o bucată de metal atârnată de gât. semnificând înscrierea în rândurile armatei (devenea **signatus**), iar după 4 luni sau mai devreme depunea jurământul înaintea zeilor (**probatio**). **iusiurandum** sau **sacramentum**, element considerat de creştini ca inacceptabil, fiindcă pentru ei **sacramentum** era botezul în Hristos[15]. Următoarea treaptă este cea de **discens equitum** (μαθητὴς ἱππέων) adică ucenic în ale călăriei, apoi călăreț lăncier din cavaleria legionară (**eques lanciarum**, ἱππεὺς λανκιάρις), pentru a ajunge ajutor al centurionului (subofițer) ca **optio triarius**, **optio ordinatus**, **optio al unui centurion princeps** şi să încheie ca **optio comitum imperatoris** în Leg. I Iovia[16].

Cea de a treia parte a inscripției conține o foarte lungă listă a provinciilor şi regiunilor din interiorul şi exteriorul imperiului (barbaricum), unde a trebuit să lupte Aurelius Gaius. Lista aceasta atât de lungă ne arată extraordinara mobilitate a armatei romane, care trebuia să se deplaseze rapid în regiuni foarte îndepărtate, şi totodată problemele complicate ale imperiului la sfârşitul secolului al III-lea. Înşiruirea este făcută după criteriul geografic, nu cel cronologic, deci nu ştim exact când Aurelius Gaius s-a deplasat într-un loc sau altul. Se menționează: Asia (provincia), Caria, Lydia, Lycaonia, Cilicia, Phenicia, Siria, Arabia, Palestina, Egiptul, Alexandria, India (Etiopia), Mesopotamia, Cappadocia, Galatia, Bithynia, Thracia, Moesia, Carpia (țara Carpilor), Sarmatia (unde a avut 4 misiuni), Viminacium, Gothia (cu două misiuni), Germania, Dardania, Dalmatia, Pannonia, Gallia, Spania, Mauritania. Lista nu este completă, din cauza lacunelor în text, dar ne impresionează prin numărul mare de provincii şi regiuni şi în acelaşi timp prin depărtare[17]. Dacă Aurelius Gaius s-a deplasat

---

comentariile lui C.C. Petolescu în SCIVA, 40, 2, 1989, p. 165-170 şi în nr. 3 al aceleiaşi reviste p. 241-247.

[15] Yann le Bohec, **L'armée romaine sous le Haut Empire**, Paris, 1989, p. 77.

[16] Pentru aceste trepte din cariera militară a lui Aurelius Gaius, vezi Thomas Drew-Baer, **op. cit.**, p. 105-114. Autorul citat afirmă (p. 113) că Aurelius Gaius a intrat în legiunea I Iovia când făcea parte din **comitatus**, adică atunci a fost primit în armata de elită, care întovărăşea pe împărat în campaniile militare.

[17] M. Sartre, Epigr: Anat., 2, 1983, p. 25-32 exagerează când afirmă că în enumerarea de față nu trebuie să vedem o listă de provincii oficiale create în timpul

de mai multe ori în regiunile amintite, aflate în interiorul granițelor imperiului, nu ştim; precizarea este făcută doar pentru Sarmatia şi Gothia. De altfel, la Dunărea de jos şi dincolo de fluviu s-a desfăşurat cea mai lungă activitate a lui Aurelius Gaius, de aceea cele mai multe mențiuni sunt despre această zonă. Aici el a făcut parte din legiunile I Italica şi mai ales din I Iovia Scythica. Perioada petrecută la Argentoratum, în legiunea VIII Augusta Germanica, trebuie să fi fost scurtă. Subliniem că din textul inscripției nu reiese cu care din legiuni s-a deplasat în diferitele părți ale imperiului sau dincolo de granițele lui; dar în părțile de răsărit trebuie să fi participat la vexilațiile formate din legiunile de la Dunăre[18].

Înfățişarea administrativă a imperiului, aşa cum ne este dată de inscripție, ne duce către vremea tetrarhiei. Tot în această vreme se înscriu şi acțiunile armate conduse, pentru partea orientală a imperiului şi cea dunăreană, de împăratul Dioclețian. Campaniile militare împotriva carpilor, goților şi sarmaților sunt atestate şi de alte izvoare scrise, iar inscripția noastră aduce o confirmare prețioasă. Un element cronologic important în datarea inscripției îl constituie şi faptul că o stelă funerară de acelaşi tip iconografic, operă a aceluiaşi atelier în care a fost lucrată stela pusă de Aurelius Gaius, este datată exact în anii 303-305[19] (fig. 2).

Nu este în intenția noastră să cercetăm cronologia campaniilor militare de la Dunăre ori alte aspecte legate de desfăşurare şi rezultatele obținute. Interesant mi se pare să subliniez că inscripția este primul document epigrafic care dă informații bogate asupra configurației demografice a zonei nord-dunărene la sfârşitul secolului al III-lea; ne referim la Carpia, Gothia şi Sarmatia. O analiză aprofundată a acestor mențiuni, în conexiune cu alte izvoare, ar fi de folos pentru geografia istorică la Dunărea de jos. Nu intenționez să fac acum acest lucru; subliniez doar că Gothia trebuie plasată în nord-estul Munteniei şi sudul Moldovei, iar Carpia în regiunea apropiată din Moldova[20]. Menționarea Carpiei mai are meritul de a infirma

---

tetrarhiei, căci nici un nume n-ar justifica acest lucru; ea n-ar conține elemente de geografie administrativă, ci termeni geografici "d'une extrême banalité sans rapport avec les divisions administratives". Trebuie amintit însă că, de pildă, Scythia (Minor) a fost creată de Dioclețian, deci în vremea tetrarhiei.

[18] Aşa presupune şi Thomas Drew-Bear, **op. cit.**, p. 131-132, 134, 136.

[19] E. Gibbon, **The "Christians to Christians". Inscriptions of Phrygia**, Harvard Theological Studies, 32, 1978, pl. V - VII, IX, X, XI, XIII, XV, XVII (datată în anii 303-305); cf. Thomas Drew-Bear, **op. cit.**, p. 139.

[20] Gh. Bichir, **Cultura carpică**, Bucureşti, 1973, p. 162: "între apa Moldovei, la nord, şi râul Putna sau Trotuş, la sud, carpii s-au extins spre est şi sud, ocupând regiunea cuprinsă între Siret şi Prut şi au pătruns şi la răsărit de acest râu, până la Nistru, dar într-un număr mult mai mic decât în teritoriul dintre Siret şi Prut".

aserțiunea potrivit căreia carpii (chipurile de origine celtică) ar fi fost asimilați de către autohtonii daci, şi acest proces ar justifica termenul de καρποδάκαι[21]. Totodată, se infirmă informația lui Aurelius Victor (**Caesares**, 39, 43) cum că neamul carpilor ar fi fost transferat în întregime pe solul roman (**Carporum natio translata omnis in solum romanum**), lucru spus şi mai categoric de **Consularia Constantinopolitana** ad anum 295 (**Carporum gens universa in Romania se tradit**).

Cu toate că lacuna de pe piatră împiedică să vedem dacă în textul inscripției Aurelius Gaius a participat la mai multe campanii împotriva carpilor (Galeriu a avut vreo 5 campanii), totuşi rangul lui de **optio comitum imperatoris** sugerează că l-a însoțit pe împăratul Dioclețian, făcând parte din garda lui într-una din campaniile acestuia împotriva carpilor şi goților, şi un asemenea prilej l-a avut puțin mai înainte de anul 301 sau poate chiar în acel an, fiindcă împăratul poartă acum titlul onorific de **Carpicus Maximus**. Campania aceasta este, deci, ulterioară anului 295, când izvoarele menționate mai sus arată că neamul carpilor **a fost deportat în întregime pe solul roman**. Că afirmația aceasta este exagerată o arată şi titlul de **Carpicus Maximus** deținut de Constantin cel Mare începând cu anul 318 ori 319[22]. Aceasta pentru a ne referi numai la izvoarele scrise, fără să luăm în considerare pe cele arheologice.

Editorul şi comentatorul inscripției, Thomas Drew-Bear, socoate că ieşirea din armată a lui Aurelius Gaius s-a făcut după un serviciu militar de circa 20 de ani, ca urmare a măsurilor luate de Dioclețian după anul 296/7 (războiul persic) şi înainte de primul decret de persecuție împotriva tuturor creştinilor din imperiu, promulgat la 23 februarie 303. Lactanțiu (**De mort. pers.** 10) relatează că motivul persecuției ar fi fost insuccesul lui Dioclețian şi Galeriu de a fi putut obține, pe când se aflau în Orient, auspiciile dorite, în urma sacrificiilor aduse de ei divinităților păgâne. Ori acest insucces s-ar fi datorat intervenției militarilor creştini, de față la acest sacrificiu şi care ar fi tulburat demonii. Se pare că expulzarea din armată s-a făcut fără pedepse sângeroase, arătându-se militarilor o îngăduință în comparație cu civilii (Eusebiu, **Hist. eccl.**, 8, 4, 4). Eusebiu (**Ibidem**, 8, 4, 2, 3) spune că Dioclețian a cerut militarilor creştini "ori să rămână ascultători (vechii rânduieli) şi atunci îşi pot păstra poziția şi gradele în armată, ori, în caz că se împotrivesc poruncii (de a jertfi zeilor), să le piardă". Acelaşi istoric adaugă că "atunci foarte mulți ostaşi din împărăția lui Hristos au preferat, fără ezitare şi fără să mai discute, mărturisirea lui Hristos în schimbul măririi aparente şi a bunăstării avute înainte". Acesta trebuie să fi fost şi

---

[21] Idem, **op. cit.**, p. 155-156.

[22] CIL VIII, 8412.

cazul lui Aurelius Gaius, care, sătul de atâtea campanii şi plin de credinţă în Dumnezeu, s-a retras în patria lui.

Momentul acesta cronologic concordă şi cu tipul stelei funerare ridicate de Aurelius Gaius. Ea se înscrie până la identitate în rândul stelelor lucrate într-un atelier din oraşul său natal şi una din ele a fost datată exact în anii 304/5[23] (fig. 2).

La capătul expunerii de până acum socot că nu este cazul să mai avem rezerve asupra faptului că Aurelius Gaius a fost militar creştin pe teritoriul Dobrogei şi că el şi-a desfăşurat activitatea către sfârşitul secolului al III-lea. În acelaşi timp, trebuie să admitem că el n-a fost singurul adept al credinţei creştine, ci alături de el au existat şi alţii mulţi[24]. Ar putea să ne surprindă la prima vedere această constatare, ştiind că religiei creştine nu i s-a permis să se manifeste liber până în anul 313 (Edictul de la Milan). Dacă luăm în considerare că legionarii, în cadrul vieţii lor obişnuite din castrele unde trăiau, aveau în program, pe lângă cel de pregătire militară, şi obligaţia de a participa la ritualul legat de cinstirea zeilor şi a împăratului, nu este uşor să înţelegem cum puteau creştinii să se acomodeze unor asemenea obligaţii. Este, de asemenea, cunoscut obiceiul romanilor de a aduce jertfe zeilor înainte de angajarea luptelor cu duşmanii. Toate acestea nu ne dumiresc asupra atitudinii militarilor creştini, unii cu grade mai înalte, faţă de acte considerate esenţiale în dovedirea fidelităţii faţă de statul roman şi împărat. Eu înclin să cred că militarii creştini asistau pasiv la asemenea servicii şi că un conflict se declanşa numai în momentul când ei înşişi erau puşi să aducă jertfe zeilor ori împăratului şi să mănânce din carnea jertfită. Pe de altă parte, e bine să luăm în considerare faptul că nu toţi împăraţii romani au fost persecutori, unii dintre ei conducându-se după propriile lor convingeri filosofice şi morale. Altfel nu ne-am putea explica prezenţa creştinilor în Legio Fulminata, care a adus în anul 171, sau după alţii 174, o victorie răsunătoare a împăratului Marcu Aureliu împotriva quazilor şi marcomanilor, relatată de Cassius Dio (71, 8-10) şi reprezentată pe Columna de la Roma a aceluiaşi împărat[25]. Persecuţiile dezlănţuite de Deciu şi, după

---

[23] Vezi mai sus nota 19; cf. fig. 2 din textul nostru.

[24] Pentru creştinismul în armata romană vezi Yann le Bohec, **op. cit.**, p. 267.

[25] Dio Cassius, LXXI, 8-10. Deşi Dio pune victoria pe seama intervenţiei magului egiptean Arnuphis (paragraful 8 al cărţii LXXI), care-l însoţea pe Marcu Aureliu, totuşi, în paragraful următor (9), Xiphilinos, epitomatorul lui Dio, este de părere că ea s-a datorat rugăciunilor creştinilor: "Iată deci cele povestite de Dio despre acest război. Pe cât se pare, el s-a înşelat, fie că ştia, fie că nu, despre cele întâmplate. Părerea mea însă este că a făcut-o cu bună ştiinţă. Cum de s-ar putea să fie altfel? El cunoaşte doar foarte bine existenţa unei companii de soldaţi (căci o enumeră în lista celorlalte unităţi), denumită **Fulminans**, nume ce i-a fost dat nu din alt motiv (căci nici un altul nu există), fără doar ceea ce s-a petrecut în cursul acelui război. Căci numai datorită ei au scăpat

el de Valerian, arată, pe de o parte, înmulțirea masivă a creştinilor în armată şi în întreaga societate, pe de alta, că alți împărați au manifestat îngăduință sau nepăsare față de ei. În timpul marii crize a statului roman din secolul al III-lea (235-284) împărații erau poate mai preocupați de problemele grave ale stabilității domniei şi ale economiei decât de numărul creştinilor. Aşa se explică de ce creştinii se înmulțesc atât de mult şi dețin în armată un rol

---

romanii cu bine şi barbarii au fost nimiciți, şi nu datorită magului Arnuphis. Tradiția istorică nu pomeneşte nimic despre vreun interes arătat de Marcus Antonius față de magi şi de practicile lor. Vreau însă să lămuresc cum stau lucrurile. Marcus Antonius avea o companie (romanii numesc compania "legiune") alcătuită din soldați veniți din Melitene. Toți aceştia erau creştini. În timpul luptelor, prefectul pretoriului, venind la Marcus Antonius, căci împăratul era adânc îngrijorat de situația creată şi plin de temeri pentru soarta întregii armate, i-a comunicat - pe cât se povesteşte - că aşa-numiții creştini obțin orice prin rugăciunile pe care le înalță. I-a mai spus că printre trupele angajate în luptă se află o companie întreagă alcătuită din oameni de această credință. Marcus Antonius, bucuros de această veste, le ceru să implore divinitatea în care credeau. Aceasta, îndeplinindu-le de îndată ruga, îi lovi pe duşmani cu trăsnetul şi îi copleşi pe romani cu bunătate, trimițându-le ploaia. Foarte impresionat de cele petrecute, împăratul îi cinsti pe creştini printr-un decret şi numi legiunea "Fulminans". Se mai spune pe această temă că ar fi existat şi o scrisoare a lui Marcus Antonius despre evenimentul întâmplat. Grecii ştiau foarte bine că legiunea se numeşte "Fulminans" şi mărturisesc acest lucru, fără însă să menționeze şi pricina de la care i se trage porecla" (10). Dio mai adaugă că "atunci când a început să plouă, toată lumea ridică mai întâi capul spre cer şi deschise gura ca să primească apa. În al doilea rând, unii ținându-şi scuturile, alții căştile, adunară apă şi băură cu nesaț, adăpându-şi apoi şi caii. Cum barbarii se grăbiră să-i atace, soldații beau apă şi totodată se şi luptau; deoarece mulți au fost răniți, odată cu apa beau şi sângele scurs în căşti. Şi, fără doar şi poate, romanii ar fi avut mult de suferit în urma atacului vrăjmaş, căci aproape toți nu se mai săturau cu băutul apei, dacă asupra duşmanilor n-ar fi început să cadă o grindină puternică şi numeroase fulgere. Apa şi focul puteau fi văzute laolaltă, cum cădeau în acelaşi loc din înaltul cerului, aducătoare de astâmpărarea setei pentru unii, de arsuri şi moarte pentru ceilalți" (Text reprodus după: Cassius Dio, **Istoria Romană** III, traducere, note şi indice de Adelina Piatcowski). Despre Columna lui Marcu Aureliu de la Roma, vezi E. Petersen - A. V. Domaszewski - G. Calderini, **Die Markussäule auf Piazza Colonna in Roma**, München, 1897; W. Zwikker, **Studien zur Markussäule** I, Amsterdam, 1941; G. Caprio - Collini - Satti - Pallotino - Romanelli, **La Colonna di Marco Aurelio**. Studi e materiali del Museo dell'Impero Romano, Roma, 1955; G. Becatti, **Colonna di Marco Aurelio**, Roma, 1957. O parte a criticii moderne nu înclină să atribuie creştinilor din **Legio Fulminata** un rol important în victoria asupra quazilor, ca urmare a provocării ploii şi furtunii; vezi Ritterling, **Legio fulminata** în RE XII, 1925, col. 1705-1708. Ritterling citează în această privință opinia lui Harnack, Sitz Ber. Ak. Berlin 1894, 835 şi urm. şi a altora. Totuşi, Ritterling adaugă: "Immerhin ist an sich nicht ausgeschlossen, daß eine Vexillation in dem Kriege an der Donau gefochten hat" (Premerstein, Klio, XIII, 70 f. etc.).

însemnat. Măsurile împotriva lor se iau de Diocleţian abia către sfârşitul domniei sale, continuate apoi de Galeriu şi Maximin Daia[26].

Pentru a ne face o idee despre cât de mulţi deveniseră creştinii în imperiu, şi chiar în capitala lui Diocleţian, la Nicomidia, să ne gândim la relatările lui Lactanţiu, devenit creştin, dar fost profesor de retorică la curtea imperială. El ne spune, ca martor ocular, că atunci când Diocleţian şi Maximian Hercule au promulgat, în 23 februarie 303, Edictul de persecuţie în masă a creştinilor, au însărcinat pe prefectul pretorienilor, alţi înalţi ofiţeri şi funcţionari publici să-l pună în aplicare. Aceştia au început prin a merge în faţa bisericii creştine din Nicomidia, cu gândul de a o incendia, dar, fiind prea aproape de palatul imperial, au renunţat la aceasta, de teamă ca incendiul să nu se extindă şi asupra palatului. De aceea, au poruncit ostaşilor să spargă uşile pentru a lua din biserică icoana Mântuitorului (**simulacrum dei**) şi s-o distrugă, dar negăsind-o au luat numai cărţile sfinte, pe care le-au ars. Apoi biserica a fost dărâmată până la pământ. A doua zi, Edictul care scotea în afara legii pe creştini a fost afişat, dar unul dintre credincioşi a avut curajul să-l rupă în bucăţi, ceea ce i-a atras mari chinuri şi moartea pe rug[27]. Aflăm, deci, că chiar în capitala lui Diocleţian creştinii aveau o biserică lângă palatul imperial şi că, odată cu afişarea Edictului, s-a găsit unul care în văzul lumii l-a rupt în bucăţi. Acelaşi Lactanţiu ne spune că chiar soţia lui Diocleţian, Prisca, şi fiica acestuia, Valeria, erau bănuite de simpatii pentru creştinism şi pentru a se convinge de contrariu, la instigarea lui Galeriu, împăratul le-a obligat să aducă jertfă zeilor. Eunucul palatului, care până atunci fusese sprijinul împăratului, îşi pierde şi el viaţa, iar împreună cu el mulţi servitori creştini, care sunt înecaţi în mare, după ce li se atârnă de gât pietre grele[28].

Pentru cei care sunt familiarizaţi cu istoria creştinismului în primele trei secole, asemenea realităţi nu par neverosimile. Să ne gândim că în această vreme au trăit marii scriitori bisericeşti ca: Origen, Clement Alexandrinul, Tertulian şi alţii, că opera lor n-ar fi fost posibilă fără o libertate de manifestare şi un număr mare de creştini. Trebuie să ne reamintim şi să înţelegem că mesajul pe care apostolii şi ucenicii acestora l-au primit de la Mântuitorul Hristos, *de a propovădui învăţătura Evangheliei* ***la toate neamurile***, a fost dus la îndeplinire cu zel şi cu succes. Misionarii erau convinşi că ei vestesc o

---

[26] Despre persecuţii, cauzele şi evoluţia lor în Imperiul roman, vezi Teodor M. Popescu, **Istoria Bisericii Universale** I (1-1054), Bucureşti, 1954, p. 57-82.

[27] Lactantius, **De mort. pers**. 12, 2; 13, 1-3. Interesantă este şi menţiunea despre intenţia de a distruge icoana Mântuitorului (**simulacrum Dei**). Avem aici o ştire datată exact cu privire la cinstirea Mântuitorului pe icoane.

[28] Idem, **op. cit.**, 15, 1-4.

învățătură divină şi mântuitoare şi de aceea n-au cunoscut odihnă şi teamă. Succesul rapid al misiunii se explică prin **divinitatea învățăturii** şi prin **sfințenia vieții** lor. Mulți dintre cei care făceau misiune erau teofori şi taumaturgi, şi aceasta se înscrie în duhul Evangheliei, căci citim deseori în Faptele Apostolilor şi Epistolele pauline că ucenicii stăruiau în rugăciune, Duhul Sfânt era cu ei şi făceau semne şi minuni[29]. Fără luarea în considerare a acestor lucruri nu putem explica succesul rapid al misiunii creştine.

Misiunea a ajuns de timpuriu şi în regiunile noastre, şi astăzi nu ne mai putem îndoi că Sfântul Apostol Andrei a propovăduit în Dobrogea. Comunitățile întemeiate aici, în primul rând la Tomis, n-au încetat să existe şi să progreseze[30]. Militarii creştini veniți cu precădere din Orient întăreau aceste comunități ori întemeiau altele noi. Acesta trebuie să fi fost şi cazul lui Aurelius Gaius, iar comunitatea din care el a făcut parte nu este decât o verigă din lanțul neîntrerupt la al cărui început stă Sfântul Apostol Andrei.

În încheiere, aş vrea să subliniez că inscripția care-l menționează pe militarul creştin Aurelius Gaius se înscrie într-o suită de alte dovezi sigure privind răspândirea creştinismului la Dunărea de jos, înainte de Constantin cel Mare. Cea mai veche şi semnificativă dovadă mi se pare informația istoricului Filostorgius (II, 5) privitoare la prezența unui număr însemnat de creştini la mijlocul secolului al III-lea în Gothia Romana (adică în sudul Moldovei şi Basarabiei şi nord-estul Munteniei). Aceşti creştini au fost aduşi de goți ca prizonieri în timpul împăraților Valerian şi Gallienus, pe la 257, din Cappadocia. Printre ei se aflau şi strămoşii lui Ulfila, precum şi clerici, care au adus la dreapta credință pe goți şi autohtoni, în mijlocul cărora s-au aşezat. Textul lui Filostorgius reprezintă una dintre cele mai clare şi vechi dovezi despre existența comunităților creştine în zona nord-dunăreană a țării noastre[31]. Lui i se adaugă şi descoperiri arheologice şi mă gândesc, de exemplu, la cele de la Barboşi[32], dar şi din alte părți.

---

[29] F. Ap., 2, 43; 4, 30; 5, 12; 6, 8; 14, 3; 15, 12; Rom. 15, 19; II Cor. 12, 12; Evr. 2, 4 etc.

[30] Studiul nostru: **Izvoarele apostolice ale creştinismului românesc. Sfântul Apostol Andrei şi cetatea Tomis**, în "Studii Teologice", 46, 1994, 1, p. 80-88, unde se face analiza textelor privitoare la problemă. A se vedea şi versiunea franceză a acestui studiu în "Etudes byzantines et post-byzantines", III, 1997, p. 9-18.

[31] Vezi comentariul acestui text la Emilian Popescu, **Christianitas Daco-Romana**, Bucureşti, 1994, p. 78, 159-160, 183-186.

[32] I. T. Dragomir - Silviu Sanie în vol. **De la Dunăre la Mare**, Galați, 1979, p. 118-181, fig. 49-53. S. Sanie, **Civilizația romană la est de Carpați şi romanitatea pe teritoriul Moldovei** (sec. II î. Hr. - III d. Hr.), Iaşi, 1981, p. 83, 220-221, pl. 2, 1, 3, pl. 36, 10, pl. 68, 4 a-c; Dan Gh. Teodor, **Creştinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea**, Iaşi, 1991, p. 155-156.

În sudul Dunării, adică în Dobrogea, dovezile sunt mai numeroase şi menționez mai întâi gema gnostică descoperită la Dinogetia[33], care trebuie să fi aparținut unui militar ori comerciant, la Sfinții Epictet şi Astion, martirizați la Halmyris în timpul lui Diocleţian[34], şi la ceilalți circa 180 de martiri din alte cetăți ale Dobrogei, care şi-au vărsat sângele pentru Hristos în vremea împăraților tetrarhi[35]. Numărul atât de mare de martiri ieşiți la iveală cu prilejul persecuțiilor de la începutul secolului al IV-lea, trădează tăria comunităților creştine din Dobrogea. Printre ei sunt menționați şi episcopi, o dovadă a organizării bune a acestor comunități. Printre cei cărora le este indicată originea întâlnim destui proveniți din Cappadocia şi alte locuri ale Asiei Mici. În acest context de comunități creştine, ne apare cât se poate de normală episcopia Tomisului, condusă de Evanghelicus, la sfârşitul secolului al III-lea, şi de alții după el, până când ea se manifestă pe plan internațional bisericesc prin prezența la primul Sinod ecumenic de la Niceea (325) a episcopului ei[36]. Dar nici regiunea nord-dunăreană din Gothia şi Carpia n-a lipsit să fie reprezentată la acest sinod, căci episcopul Theofil al Gothiei a fost şi el prezent, semnând actele[37]. Ştirea pe care ne-o dă inscripția greacă din Asia Mică, privitoare la prezența pe pământul românesc a militarului creştin Aurelius Gaius, se înscrie în acest context mai larg de spiritualitate creştină şi o socot foarte importantă.

---

[33] Emilian Popescu, IGLR, nr. 241 A.

[34] Idem, **Christianitas...**, p. 92-99.

[35] Emilian Popescu, **Martiri şi sfinți în Dobrogea**, în "Studii Teologice", XLI, 1989, nr. 3-4, p. 39-65; 64-77.

[36] Despre toate acestea vezi Em. Popescu, **Christianitas**..., p. 186, 202.

[37] Idem, **op. cit.**, p. 178-186.

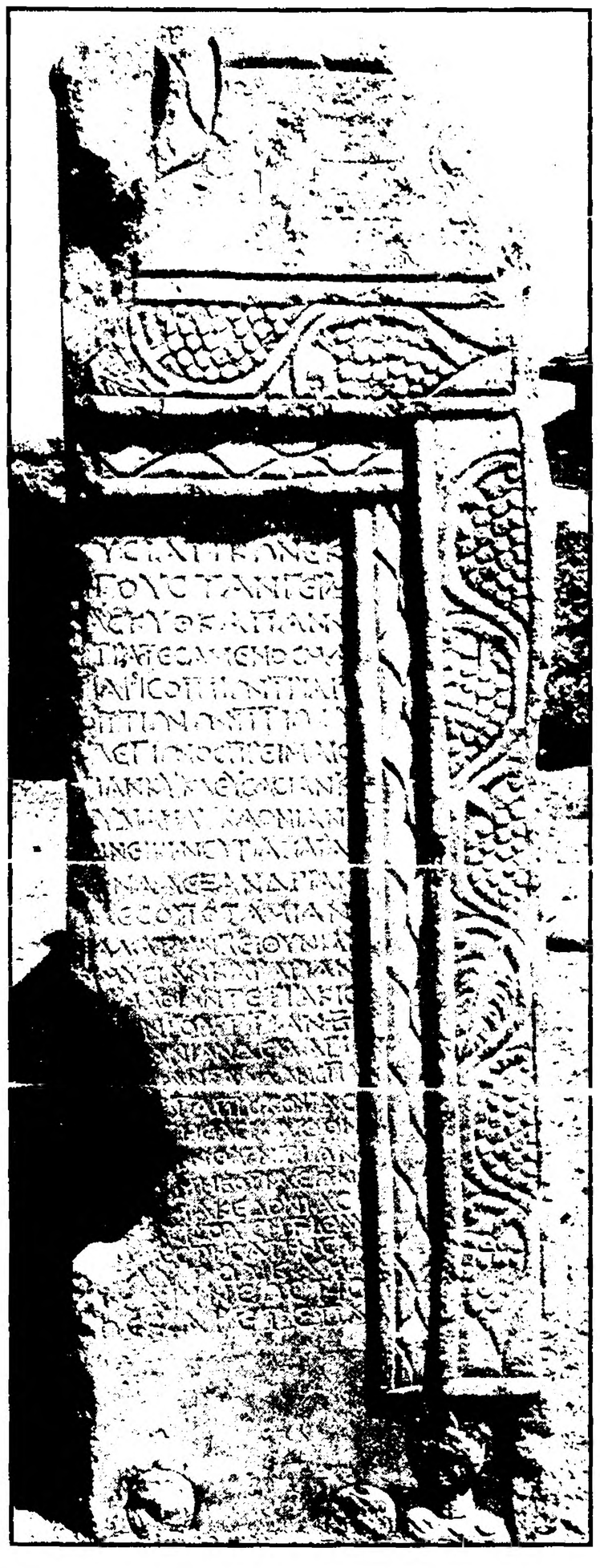

UN TRADUCĂTOR PUȚIN CUNOSCUT: IEROMONAHUL COZMA VLAHUL DE LA MITROPOLIA DIN IAȘI

N.A. Ursu

1. În anul 1754 a fost efectuată la Iaşi traducerea din greceşte a unui voluminos şi important cod juridic eclesiastic, intitulat *Cârja arhiereilor*. Această culegere de canoane bisericeşti a fost alcătuită în anul 1645, de către arhimandritul (apoi arhiepiscopul) Iacob din Ioanina, şi a circulat numai în copii manuscrise, dintre care trei se află la Biblioteca Academiei Române (ms. gr. *220, 229* şi *800*), iar una la Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi (ms. *VI-11*, fost *303*). În original este intitulată Βακτηρία των ἀρχιερέων. Textul integral al traducerii româneşti s-a păstrat în manuscrisele *1266, 1271* şi *1468*, iar o copie fragmentară în ms. 109, toate patru de la BAR[1]. Numele traducătorului este menționat numai pe foaia de titlu a ms. *1468*: "*Vactiría adecă cârja arhierească*, acum întâi tălmăcită dupre limba elinească pre limba moldovenească, cu osârdia şi toată cheltuiala preaosfinţitului mitropolit al Moldovii, chir Iacov. Iară tălmăcitor al acestei cărți au fost cuviosul întru ieromonaşi chir popa Cozmâ, la anii 7262, fiind şi diortosită de dascalul Duca de la Thasos". În manuscrisul acesta se păstrează şi primele două pagini din prefața

---

[1] Vezi Constantin Erbiceanu, **Însemnări extrase dintr-un manuscript grecesc. Sintagma lui Iacob Ioanitul**, în "Biserica Ortodoxă Română", XV, 1891-1892, p. 902-905, **Descrierea manuscriptului arhim. Iacob Ioanitul. Sintagma sa alfabetică. Formatul şi conținutul**, în "Biserica Ortodoxă Română", XVI, 1892-1893, p. 31-60, 140-156, şi Ştefan Gr. Berechet, **O sintagmă în românește necunoscută**, în "Revista critică", III, 1929, nr. 2-3, p. 210-213, **Vrednice obraze bisericești: Cosma monahul**, în "Mitropolia Moldovei şi Sucevei", VI, 1930, nr. 4, p. 102-107, **Dreptul bizantin şi influența lui asupra legislației vechi românești**, Iaşi, 1931, p. CLXXI-CLXXII, **Istoria vechiului drept românesc. I. Izvoarele**, Iaşi, 1933, p. 130-131, 415-419, 531-532, 537-543, 545, **Legături dintre dreptul bizantin şi românesc, vol. I, partea I. Izvoadele**, Vaslui, 1937, p. 80-82, XXX-XXXII, **Descoperirea a două manuscrise juridice românești**, în "Întregiri. Buletinul Institutului de istoria vechiului drept românesc", I, 1938, p. 18-24, 27-28. Şt. Gr. Berechet, care are meritul de a fi semnalat şi comentat în repetate rânduri această importantă traducere, a cunoscut numai manuscrisele *1271* şi *1468*.

traducătorului, adresată mitropolitului Iacob. După cum mărturiseşte traducătorul în acest început de prefață, paginile respective sunt *autografe*: "... mâinile mele, şi ticăitile degete, şi mi le întăreşte a coprinde condeiul şi a scrie însumi această sfântă carte...". De traducător este scrisă şi foaia de titlu a ms. *1468*, pe care se află imprimată "poarta" de pe foaia de titlu a *Antologhionului*, Iaşi, 1755, xilografiată de tipografii Grigorie şi Sandul. Ieromonahul Cozma intenționa deci să omagieze pe mitropolit cu o copie personală a traducerii sale. Prefața lui a rămas însă neterminată (foile 3-5 ale manuscrisului, rezervate pentru restul prefeței, au rămas nescrise), iar textul traducerii a fost copiat de alte două persoane, dintre care copistul foilor 79-310 este ieromonahul Nicanor de la mitropolia din Iaşi[2].

Referindu-se în prefață la dificultatea traducerii şi la necesitatea folosirii unor glosări pentru înțelegerea de către cititorii mai puțin învățați a unor cuvinte latineşti sau greceşti, ieromonahul Cozma apreciază astfel cultura lui Duca Sotiriovici şi colaborarea sa la definitivarea traducerii: "Pecum şi preaosfinția ta, ca milostivul mieu arhipăstori, te-ai milostivit, după cerirea mea, de mi-ei dat diortositori bărbat înțelept şi întru aceste trei limbi: elineşte, latineşte şi moldoveneşte bine învățat, dumnealui Duca dascalul, de patrie fiind grec de la Thasos, cu carele dimpreună, de zi şi de noapte ostenind, am procitit, luând sama lexurilor, din cuvânt în cuvânt, până la sfârşitul cărții. Şi pre rare locuri, unde s-ar fi întâmplat a să nemeri câte un lex râmlenesc sau elinesc, pentru scurtă limba moldovenească, l-am împregiurat mai cu multe cuvinte, şi aceasta nu pentru alta, socotind să fie şi celor mai proşti vădite şi arătate, după cum şi dumisale cu dreptul i s-au socotit aceasta, şi din multe lexicoane dimpreună le-am îndreptat" (f. 2^{v}). Într-o notă aflată în ms. *1468* pe f. 118^{r}, ieromonahul Cozma arată că nu a tradus 53 de paragrafe ale cărții, privitoare la 53 de eresuri necunoscute în părțile noastre, pentru că s-a grăbit să termine lucrarea cât mai curând. Vom vedea mai departe (**4**.) care era motivul grabei sale.

2. Problema identității acestui ieromonah Cozma nu este încă soluționată. În 1937, Şt. Gr. Berechet a afirmat că a fost "fără îndoială, macedonean", adică macedoromân, dar nu citează nici o mărturie din care să rezulte acest lucru[3]. În 1984, Const. A. Stoide a presupus că este aceeaşi persoană cu "preacuviosul Cozmà ieromonah Vlahul", diortositorul *Psaltirii*

---

[2] Vezi G. Ştrempel, **Copişti de manuscrise româneşti până la 1800**, Bucureşti, 1959, p. 160.

[3] Vezi **Legături dintre dreptul bizantin...**, citat la nota 1; p. 80.

apărută la Iaşi, în anul 1748, în tipografia lui Duca Sotiriovici[4], din care un exemplar (se pare, singurul cunoscut până acum) a fost descoperit de Carlo Tagliavini în biblioteca Universității din Bologna[5]. "Cosmà ieromonah Vlahul" diortoseşte şi *Penticostarul* apărut la Iaşi, în anul 1753, la tipografia mitropoliei[6]. După cum vom vedea, el era dacoromân, iar faptul că îşi spunea *Vlahul* arată că era originar din Țara Românească. Originea sa munteană este confirmată de numeroasele particularități lingvistice muntenești aflate în copiile traducerii *Cărjei arhiereilor*, în care apar însă şi particularități ale graiului moldovenesc, introduse în textele respective de către copiştii lor moldoveni ori aflate în manuscrisul traducătorului, care locuia de mai mulți ani la Iaşi. Citãm, spre exemplu, următoarele fonetisme şi cuvinte specifice graiurilor dacoromâneşti sudice aflate în copia din ms. *1468*, care se datoresc desigur traducătorului: trecerea lui *u* la *o* în *coprinde* (f. 2^{v}); rostirea dură a lui *d* în *dăşchide* (f. 2^{r}), *îndăstula* (f. 2^{r}); epenteza lui *i* consonant în *câine* (f. 41^{v}, 44^{r}, 135^{v}, 339^{r}, 340^{r}, 448^{v}), *mâine* (f. 118^{r}, 345^{v}, 439^{r}, 609^{v}), *mâini* (f. 32^{r}, 48^{v}, 83^{r}, 129^{r}, 145^{v}, 159^{v}, 186^{v}, 202^{r}, 255^{r}, 266^{r}, 267^{r}, 280^{v}, 356^{v}, 357^{r}, 361^{v}, 433^{r}, 436^{r}, 462^{v}, 616^{r}, 622^{r}), *pâine* (f. 47^{r}, 114^{r}, 181^{v}, 186^{v}, 189^{r}, 189^{v}, 190^{v}, 191^{v}, 361^{v}, 363^{v}, 364^{r}, 408^{v}, 409^{r}, 443^{r}, 445^{r}, 464^{v}, 482^{r}, 485^{r}, 497^{v}, 498^{r}, 525^{v}, 533^{v}, 688^{v}); trecerea lui *î* la *u* în *umbla* (f. 11^{v}, 13^{v}, 19^{r}, 29^{v}, 47^{r}, 56^{r}, 90^{r}, 99^{v}, 129^{v}, 179^{v}, 193^{v}, 217^{r}, 283^{v}, 292^{v}, 296^{v}, 341^{r}, 342^{r}, 437^{r}, 469^{r}, 473^{r}, 485^{v}, 597^{r}, 625^{r}, 668^{r}, 684^{r}), *umblătoare* (f. 11^{v}, 53^{r}, 351^{r}, 560^{r}); fricativa *j* în *ajuna* (f. 110^{v}, 114^{r}), *ajunge* (f. 132^{r}, 146^{v}, 148^{r}), *ajuta* (f. 81^{v}, 147^{v}), *joc* (f. 16^{r}), *jos* (f. 8^{v}, 83^{r}, 89^{v}, 129^{r}, 140^{v}), *judeca* (f. 84^{v}, 85^{r}, 88^{v}, 136^{v}, 137^{v}, 141^{v}), *judecată* (f. 88^{v}, 137^{r}), *judecător* (f. 88^{v}, 140^{v}), *jumătate* (f. 145^{r}, 153^{r}, 159^{r}), *jura* (f. 115^{r}, 132^{r}), *jurământ* (f. 121^{r}, 132^{r}, 133^{r}); rostirea dură a consoanelor *r*, *ş* şi *j*, înainte de *ea*, în poziție "moale", în *hotărăşte* (f. 157^{v}, 209^{r}, 211^{v}, 214^{r}, 217^{v}, 289^{v}), *izvoraşte* (f. 235^{v}), *ocăraşte* (f. 66^{v}), *pârăşte* (22^{r}, 25^{v}, 32^{v}, 35^{r}, 36^{r}, 50^{r}, 147^{r}, 389^{r}, 516^{r}, 519^{v}, 570^{v}), *uraşte* (f. 120^{r}, 122^{r}, 333^{v}, 368^{v}), *greşale* (f. 8^{v}, 34^{r}, 36^{r}, 124^{r}, 140^{r}, 148^{v}), *săvârşaşte* (f. 41^{v}, 135^{v}), *şade* (f. 18^{r}), *şapte* (f. 19^{v}, 28^{r}, 94^{r}, 115^{r}, 128^{v}, 220^{v}, 238^{r}, 246^{r}, 269^{r}, 270^{r}, 325^{r}, 345^{v}), *şarpe* (f. 79^{v}), *şase* (f. 26^{v}, 59^{v}, 133^{v}, 291^{r}, 396^{v}, 422^{v}), *slujaşte* (f. 32^{v}, 45^{v}, 124^{r}, 135^{v}, 140^{r}, 160^{r}, 367^{r}, 485^{v}, 687^{v}), *vitejaşte* (f. 679^{r}), *vrăjaşte* (f. 32^{v}, 39^{v}, 710^{r}); formele cu fonetismul etimologic *genuchi* (f. 17^{v}, 193^{r},

---

[4] Vezi articolul **Duca tipograful de la Thasos**, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»", XXI, 1984, p. 392.

[5] Vezi **O Psaltire românească necunoscută din 1748**, în "Analele Academiei Române". Memoriile Secțiunii literare, seria III, tomul XI, 1941-1942, p. 173-184 + 5 facsimile. Cf. şi **Bibliografia românească veche** (BRV), IV, p. 69.

[6] Vezi BRV, II, p. 123-126.

193^{v}, 258^{r}, 348^{v}, 349^{r}, 458^{r}, 468^{v}, 472^{r}, 546^{r}, 641^{v}, 642^{r}, 642^{v}), *mănuchi* (f. 82^{v}); folosirea peste tot a fricativei *z*, în locul africatei *dz* (< *d* + *e*, *i* latin), în *Dumnezău* (f. 27^{v}, 48^{r}, 52^{r}, 55^{v}), *Dumnezeu* (f. 79^{r}, 93^{r}, 116^{v}, 119^{v}, 120^{r}, 122^{r}, 125^{r}, 140^{v}, 162^{r}), *zice* (f. 15^{r}, 25^{v}, 29^{v}, 48^{v}, 54^{v}, 86^{r}, 86^{v}, 89^{v}, 90^{r}, 114^{r}, 151^{v}) etc.; *găina* "a (se) găinăța" (f. 668^{v}), *găurí*, în textul "furul ce *găureşte* casă" (f. 40^{r}), *livade* sg. (f. 453^{r}, 524^{v}), *ovrei* (f. 92^{v}, 249^{r}), *urloi* "jgheab, uluc" (f. 292^{v}, 455^{r}), *uşure* "uşor" (f. 367^{r}), *zăpadă* (f. 179^{v}, 710^{v}).

La elaborarea traducerii *Cârjei arhiereilor* ieromonahul Cosma a consultat şi traducerea codului canonic similar *Îndereptarea legii*, Târgovişte, 1652. Acest lucru este dovedit de prezența în textul *Cârjei* a unor particularități lingvistice ale lui Daniil Panoneanul, traducătorul *Îndereptării*, cum sunt: forma neobişnuită *vrentr-o* "în vreo" (f. 431^{r}, 483^{r}), rezultată prin introducerea între părțile componente ale adjectivului pronominal nehotărât *vreo* a prepoziției *întru*, verbul *(a se) amesteca* "a avea relații sexuale" (f. 231^{r}), locuțiunea conjuncțională *deaca vreme ce* "de vreme ce" (f. 231^{r}) şi altele. Pentru întărirea unor reglementări, într-un loc din *Cârja arhiereilor* se află o trimitere "la Pravilă, cap. 201, frunza 192" (f. 231^{v}). Trimiterea, desigur a traducătorului, este la *Îndereptarea legii*, unde, într-adevăr, la pag. 192, în cap. 201, se găsesc reglementări similare.

2.1. Numele unui ieromonah "Cosma din Valahia" este menționat şi în însemnarea de proprietate, în greceşte, aflată pe verso-ul primei coperte a cărții lui Sevastos Kimenitis, *Dogmatiki didaskalia*, Bucureşti, 1703, exemplarul de la BCU Iaşi (cota RV *II-190*): "A mea, a ieromonahului Cozma din Valahia"[7]. Prefețele acestei cărți au numeroase glosări marginale sau interliniare, majoritatea în româneşte, restul în greceşte. Comparând grafia acestor glose în limba română cu grafia paginilor autografe ale lui Cozma din ms. *1468* (foaia de titlu şi cele două pagini cu începutul prefeței sale), am constatat că scrisul este acelaşi, iar unii termeni greceşti sunt glosați aici prin aceleaşi cuvinte româneşti cu care sunt ei traduşi în *Cârja arhiereilor*. Prin urmare, cartea a aparținut aceluiaşi ieromonah Cozma Vlahul, care prin anii 1748-1753 corecta cărți în tipografia lui Duca Sotiriovici, apoi în cea a mitropoliei din Iaşi, iar în 1754 a tradus din greceşte *Cârja arhiereilor*. El era desigur român, căci dacă ar fi fost grec nu avea nevoie să gloseze în româneşte unii termeni din cartea grecească respectivă pe care o studia.

2.2. În anul 1928, N. Iorga a presupus că ieromonahul Cozma Vlahul, diortositorul *Penticostarului* apărut la Iaşi în 1753, este "viitorul mitropolit

---

[7] Vezi Nicos Gaidagis, **Însemnări privitoare la istoria românilor, de pe cărți vechi**, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»", XI, 1974, p. 223.

muntean, cred"[8]. Biografii acestui prelat nu au cunoscut probabil, ori au respins tacit ipoteza lui Iorga. Ca atare, ei nu stabilesc nici o legătură între ieromonahul Cozma Vlahul de la Iaşi şi Cozma Popescu, viitor episcop al Buzăului (1763-1787), apoi mitropolit al Ţării Româneşti (1787-1792)[9]. Este însă vorba de una şi aceeaşi persoană, aşa cum a presupus N. Iorga? Comparaţia grafologică pe care o efectuăm mai jos confirmă această ipoteză.

Cele două pagini *autografe* din prefaţa ieromonahului Cozma Vlahul la traducerea *Cârjei arhiereilor*, păstrate în copia din ms. *1468* de la BAR (vezi fragmentul din prima pagină reprodus în fotocopia alăturată, fig. 1), au particularităţi grafice comune cu semnăturile episcopului Cozma al Buzăului de pe unele anaforale adresate de el domnitorului Ţării Româneşti în anii 1764, 1765 şi 1781 (vezi reproducerile acestor semnături în fotomontajul alăturat, fig. 2)[10]. Deşi în paginile prefeţei la *Cârja arhiereilor* unele slove au câte două, trei sau chiar mai multe variante grafice, se poate cu uşurinţă recunoaşte în desenul şi ductul unora dintre ele grafia *identică* a slovelor corespunzătoare din semnăturile episcopului Cozma. Edificatoare în această comparaţie este îndeosebi grafia semnăturii mai simple a episcopului, din anul 1764, în care el îşi scrie numele cu *omicron* şi cu accent grav pe *a*, aşa cum este scris numele ieromonahului Cozma pe foaia de titlu a copiei din ms. *1468* a traducerii *Cârjei arhiereilor* şi în menţiunile lui ca diortositor al celor două cărţi tipărite la Iaşi (*Psaltirea* din 1748 şi *Penticostarul* din 1753). Puţin mai târziu episcopul Cozma îşi modifică semnătura, stilizându-i unele slove şi scriindu-şi numele cu *omega* şi fără accent pe *a*. Semnificativ este şi faptul că episcopul îşi scrie numele cu *z*, *Cozma*, ca şi ieromonahul *Cozma*, în foaia de titlu a copiei din ms. *1468* a *Cârjei arhiereilor* şi în menţiunea lui ca diortositor al *Psaltirii* din 1748.

---

[8] Vezi **Istoria literaturii româneşti**, ediţia a doua, revăzută şi larg întregită, vol. II. **De la 1688 la 1780**, Bucureşti, 1929, p. 594.

[9] Vezi Gabriel Cocora, **Episcopul Cosma al Buzăului (30 septembrie 1763 - 9 octombrie 1787)**, în "Glasul Bisericii", XXII, 1963, nr. 7-8, p. 714-731, T. G. Bulat, **Titularii episcopiei Buzăului în secolul al XVIII-lea**, în "Glasul Bisericii", XXXIII, 1974, nr. 11-12, p. 1156-1192, Ion Vasile Voinea, **Cosma Popescu, mitropolitul Ungrovlahiei**, în "Biserica Ortodoxă Română", XCIII, 1975, nr. 3-4, p. 447-455.

[10] Documentele respective, privitoare la nişte vii şi la o moşie a episcopiei, se află la Arhivele Statului din Bucureşti, fond Episcopia Buzăului. Le menţionăm în ordinea lor cronologică, după cum sunt reproduse semnăturile corespunzătoare în fotomontaj: 1. Doc. XLIV / 6, din 26 mai 1764 ("Cozmà ep. Buzăului"), 2. Doc. LXXII / 32, din 30 mai 1765 ("Cozma episc. Buz."), 3. Doc. LVI / 44, din 13 iunie 1765 ("Cozma episc. B."), 4. Doc. XXVI / 103, din 27 mai 1781 ("Cozma episc. Buz.").

Grafia slovelor *k* şi *m* din numele *Cozma* aflat în semnătura din 1764 a episcopului şi a slovei *a* din acelaşi nume aflat în toate cele patru semnături ale sale, este *identică* cu grafia aceloraşi slove din următoarele cuvinte aflate în fragmentul din prima pagină a prefeţei ieromonahului Cozma la traducerea *Cârjei arhiereilor* reprodus în fotocopia alăturată (fig. 1): *k* în *cuget* (rândul 1); *m* în *pământescul* (r. 1), *mâna* (r. 3), *smeriţi* (r. 5), *mintea* (r. 6), *smerenie*, *multă* (r. 11), *inimi*, *mă* (r. 12) şi altele; *a* în *proaste* (r. 2), *ta* (r. 4), *sa*, *darului*, *care* (r. 7), *mai nainte* (r. 8), *carele* (r. 10) şi altele. Şi slovele cuvântului *Buzăului*, din prima semnătură a episcopului Cozma, au grafia *identică* cu cea a slovelor corespunzătoare aflate în diferite cuvinte din prefaţa autografă a ieromonahului Cozma la traducerea *Cârjei arhiereilor*. De exemplu, în acelaşi fragment din prefaţă reprodus alăturat (fig. 1), *b* în cuvintele *limba* (r. 2), *zăbală*, *zăbavnică* (r. 3), *împodobit* (r. 10); *u*, prima variantă, în *pământescul*, *neputinciosul*, *neprecepulul* (r. 1), *mult* (r. 2), *dumnezăiasca* (r. 9), *aşternut* (r. 12), *pământul*, *dânsul* (r. 15); *z* în *zăbavnică* (r. 3), *Dumnezeu* (r. 5, 10), *zărind*, *razile* (r. 14), *încălzeşte*, (r. 15); *ă* în *stăpâne* (r. 2), *zăbală*, *zăbavnică* (r. 3), *sfială* (r. 4), *mă* (r. 5, 11), *dăşchide* (r. 6), *să află* (r. 13), *pământul* (r. 15); *u*, a doua variantă, în *căzută* (r. 14), *întru* (r. 8, 9), *cu* (r. 10), *multă* (r. 11); *l* în *slabe* (r. 1), *zăbală* (r. 3), *sfială* (r. 4), *carele* (r. 10), *află* (r. 13); *i* suprascris, la sfârşit de cuvânt sau de rând, în *smeriţi* (r. 5), *sfinţiţii* (r. 9), *şi* (r. 11, 13), *plecaţii* (r. 12).

Grafia slovei *i*, asemănătoare cu a unui *n* cursiv latin, din prescurtarea cuvântului *episcop*, aflată în ultimele trei semnături ale episcopului Cozma reproduse în fotomontajul alăturat (fig. 2), este la fel şi în următoarele cuvinte aflate în fragmentul din prima pagină a prefeţei ieromonahului Cozma (fig. 1): *osfinţite*, *milostive* (r. 2), *ţine* (r. 3), *luminează mintea* (r. 6), *mai nainte* (r. 8), *prin* (r. 9, 10), *inimi* (r. 12), *luminând* (r. 13), *razile* (r. 14), *luminează* (r. 15) şi altele, precum şi în următoarele cuvinte aflate în pagina a doua a prefeţei (vezi fotomontajul alăturat, fig. 3): *trebuinţă*, *din* (r. 1), *săninaţii* (r. 2), *însumi*, *fiindu-i*, *cuvinte* (r. 3).

De asemenea, grafia slovei *u*, cu braţul drept uşor rotunjit şi înclinat spre stânga, din prescurtarea cuvântului *Buzăului* aflată în două dintre semnăturile episcopului Cozma reproduse alăturat, se întâlneşte frecvent în cele două pagini din prefaţa ieromonahului Cozma. De exemplu, în fragmentul din prima pagină, reprodus alăturat (fig. 1), în cuvintele: *neputinciosul*, *neprecepulul*, *cuget* (r. 1), *Dumnezeu* (r. 5, 10), *luminează* (r. 6), *luminând* (r. 13), *după*, *lui* (r. 14), precum şi în următoarele cuvinte din pagina a doua, reproduse în fotomontajul alăturat (fig. 3): *urmă* (r. 1), *împregiurat*, *mieu* (r. 2), *însumi*, *fiindu-i*, *cuvinte* (r. 3).

Firește, identitatea grafiei unor slove din cele două pagini autografe ale prefeţei ieromonahului Cozma la traducerea *Cârjei arhiereilor* şi din

semnăturile episcopului Cozma al Buzăului poate fi ilustrată şi cu alte exemple. Mai elocvent este modul în care sunt legate între ele anumite slove. Am reprodus în fotomontajul alăturat (fig. 3) câteva cazuri întâlnite în pagina a doua a prefeţei. De exemplu, grafia silabei *bu* din cuvintele *bună trebuinţă* (r. 1) şi cea a sunetelor *lu* din cuvântul *dascalul* (r. 1) este identică cu grafia silabei *bu* şi a sunetelor *lu* din cuvântul *Buzăului*, aflat în prima semnătură a episcopului Cozma (vezi fig. 2); legătura dintre slovele cu care sunt notate sunetele *giu* în *împregiurat* (r. 2), *eu* în *mieu* (r. 2), *su* în *însumi* (r. 3), *du* în *fiindu-i* (r. 3) şi *cu* în *cuvinte* (r. 3) este identică cu cea a slovelor care notează silaba *bu* din grafia prescurtată a cuvântului *Buzăului* aflată în semnătura a doua a episcopului Cozma; duct similar au şi legăturile dintre slovele *mu* în *multe* (r. 1, 2), *mă* în *urmă* (r. 1), *să* în *săminaţii* (r. 2), *lă* în *află* (r. 2), *ce* în *cele* (r. 2), *că* în *câte* (r. 3), din acelaşi fotomontaj (fig. 3). Grafia slovei *k* din *cuvinte* şi *câte* (r. 3) este identică cu cea din semnătura de la 1764 a episcopului Cozma. Legături identice sau asemănătoare între diferite slove se găsesc şi în fragmentul reprodus din prima pagină a prefeţei (fig. 1): *su* în *neputinciosul* (r. 1), *dânsul* (r. 15); *lă* în *zăbală* (r. 3), *sfială* (r. 4), *află* (r. 13); *nă*, *du* şi *mă* în *nădăjduindu-mă* (r. 5); *cu* în *ascultători* (r. 6); *su*, *pu*, *du* şi *mă* în *supuindu-mă* (r. 11) şi altele.

Identitatea grafiei celor două pagini autografe ale prefeţei ieromonahului Cozma la traducerea *Cărţei arhiereilor* cu grafia semnăturilor episcopului Cozma al Buzăului constituie dovada peremptorie a faptului că ieromonahul Cozma Vlahul, diortositorul *Psaltirii* (Iaşi, 1748), apărută în tipografia lui Duca Sotiriovici, şi al *Penticostarului* (Iaşi, 1753), apărut în tipografia mitropoliei, este una şi aceeaşi persoană cu viitorul episcop al Buzăului, apoi mitropolit al Ţării Româneşti, aşa cum a presupus N. Iorga.

2.3. Biografia episcopului Cozma al Buzăului a fost alcătuită de Gabriel Cocora, în anul 1963[11]. Era fiul preotului Nica şi al prezviterei Stanca din satul Flămânzeşti, judeţul Argeş. În mirenie s-a numit Mihail. Era frate cu şetrarul Iordache Popescu, cu polcovnicul Badea Popescu, cu căpitanul Tudor Popescu (apoi monahul Teodosie, care a ctitorit biserica din Ursoaia, judeţul Buzău) şi cu un anume Bărbucean. A fost crescut de mic şi educat de ieromonahul Grigorie, fost egumen al Mănăstirii Colţea din Bucureşti, apoi mitropolit titular al Mirelor (1748-1760) şi mitropolit al Ţării Româneşti (1760-1787). A studiat, probabil, la academia domnească din Bucureşti. În anii 1756 şi 1757 este atestat eclesiarh al mitropoliei din Bucureşti, în 1762 era protosinghel al mitropoliei, iar în 1763 a fost ales episcop al Buzăului, unde a păstorit până în anul 1787, când, la moartea

[11] Vezi studiul **Episcopul Cosma al Buzăului...**, citat la nota 9.

părintelui său duhovnicesc, i-a urmat acestuia în scaunul mitropolitan. A murit de ciumă, în anul 1792.

Gabriel Cocora preia cu rezervă informația că mitropolitul Cozma ar fi murit la vârsta de 62 de ani. Această informație se află în ms. *3748* de la BAR, într-un studiu consacrat mitropolitului Dionisie Lupu, ucenicul lui Cozma, de către I.D. Petrescu, fost institutor şi revizor şcolar la Târgovişte, în a doua jumătate a secolului trecut, care avea veleități de istoric. Verificând sursa menționată, am constatat că informația privitoare la anii vieții mitropolitului Cozma este, într-adevăr, nesigură, provenind din amintiri târzii ale unor colaboratori ai mitropolitului Dionisie. Identitatea ieromonahului Cozma Vlahul de la mitropolia din Iaşi cu viitorul episcop Cozma al Buzăului, stabilită prin comparația grafologică efectuată mai sus, ar putea fi deci un indiciu că mitropolitul Cozma a murit la o vârstă puțin mai înaintată. Căci, dacă el este ieromonahul atestat la Iaşi în anul 1748, probabil că avea atunci mai mult de 18 ani.

3. Presupunând că, în timpul celor opt ani petrecuți la mitropolia din Iaşi, tânărul ieromonah Cozma Vlahul a făcut şi alte traduceri, fie pentru tipograful Duca Sotiriovici, fie din însărcinarea mitropolitului Iacob Putneanul (1750-1760), am comparat limba unor traduceri anonime elaborate atunci la Iaşi cu limba traducerii *Cârjei arhiereilor*, iar datele obținute ne-au confirmat ipoteza. Am constatat astfel că ieromonahul Cozma a mai tradus, tot din greceşte, *Viața Marelui Petru, samoderjeț a toată Rosia*, rămasă în copii manuscrise, iar din slavoneşte *Alfavita sufletească*, tipărită în anul 1755, şi *Sinopsis adecă adunare de multe învățături*, tipărit în 1757.

3.1. Textul traducerii efectuate în Moldova a *Vieții Marelui Petru, samoderjeț a toată Rosia* s-a păstrat în următoarele trei manuscrise de la BAR: *49* (datat 1756), *122* (datat 1765) şi *2581* (datat 1799)[12], precum şi într-un manuscris aflat la Biblioteca "M.E. Saltâkov - Şcedrin" din Sankt-Petersburg (datat 1755)[13]. Această biografie a lui Petru cel Mare este opera scriitorului grec Antonios Katiforos, care a scris-o în limba italiană şi a publicat-o la Veneția, în anul 1736. Până în anul 1792 a fost reeditată de

---

[12] Vezi descrierea lor la Gabriel Ştrempel, **Catalogul manuscriselor româneşti**, *B.A.R., 1-1600*, Bucureşti, 1978, p. 23, 41, şi vol. II, *B.A.R. 1601-3100*, Bucureşti, 1983, p. 321.

[13] Vezi Paul Cernovodeanu, **Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVII-e et XVIII-e siècles**, în "Revue roumaine d'histoire", X, 1971, nr. 4, p. 706-707, şi **Pierre le Grand dans l'historiographie roumaine et balkanique du XVIII-e siècle**, în "Revue des études sud-est européennes", XII, 1975, nr. 1, p. 86-90.

câteva ori[14]. Tot în anul 1736 a apărut la Veneţia şi versiunea ei în limba greacă, tradusă din italiană de Alexandros Kanghellarios. Ediţia grecească are două volume: primul cuprinde cărţile 1-4 ale operei, iar al doilea cărţile 5 şi 6. Primul volum al acestei versiuni greceşti a *Vieţii Marelui Petru* a fost tradus în limba română şi în Ţara Românească, de către Matei Fărcăşanu, în anul 1749[15]. Traducerea făcută la Iaşi, după aceeaşi versiune în limba greacă a lui Kanghellarios, conţine întreaga operă a lui Katiforos.

Traducătorul din Moldova al *Vietii Marelui Petru* nu este mentionat în nici una dintre cele patru copii cunoscute ale traducerii. Din foaia de titlu a copiei de la Sankt-Petersburg rezultă că traducerea s-a făcut din iniţiativa mitropolitului Iacob Putneanul.

3.1.1. Ca şi în cazul traducerii *Cârjei arhiereilor*, copiile traducerii *Vieţii Marelui Petru* conţin un amestec de particularităţi lingvistice muntenești şi moldovenești, acestea din urmă datorate mai ales copiştilor moldoveni ai traducerii. Citãm câteva fonetisme şi cuvinte specifice graiurilor dacoromânești sudice aflate în copia din ms. *49*, care aparţin desigur limbii traducătorului: rostirea dură a lui *d* în *dăzbrăca* (f. 9^{v}), *dăzrădăcina* (f. 11^{r}); trecerea lui *ă* la *u* în *mulţumi* (f. 118^{r}, 123^{r}, 127^{v}, 140^{r}, 143^{r}, 146^{r}, 150^{r}, 154^{r}); epenteza lui *i* consonant în *câine* (f. 40^{r}), *mâini* (f. 11^{v}, 28^{r}, 79^{r}, 93^{r}, 94^{v}, 100^{r}, 116^{v}, 153^{v}, 154^{v}), *pâine* (f. 98^{v}, 116^{r}, 162^{r}); trecerea lui *iu* la *i* în *mincinos* (f. 146^{v}); trecerea lui *î* la *u* în *umbla* (f. 36^{r}, 36^{v}, 42^{v}), *umblet* (f. 19^{r}, 90^{r}, 168^{v}), *umple* (f. 48^{r}); fricativa *j* în *ajun* (f. 39^{v}), *ajunge* (f. 15^{r}, 21^{r}, 22^{r}, 24^{r}, 25^{v}, 33^{v}, 113^{v}, 115^{v}, 130^{r}), *ajuta* (f. 8^{r}, 14^{v}, 33^{v}, 115^{v}, 136^{r}), *ajutori* (f. 14^{v}, 15^{r}, 19^{v}, 30^{v}, 33^{r}, 38^{r}), *ajutorinţă* (f. 12^{v}, 80^{v}, 101^{v}, 131^{r}), *jos* (f. 24^{v}), *judeca* (f. 8^{r}, 115^{r}, 118^{v}, 134^{v}, 138^{r}, 161^{v}), *jumătate* (f. 45^{r}), *jurământ* (f. 139^{r}, 151^{r}); rostirea dură a consoanelor *r*, *ş* şi *j*, înainte de *ea*, în poziţie "moale", în *hotărăşte* (f. 144^{r}), *ocărăşte* (f. 164^{r}), *greşale* (f. 28^{v}, 160^{r}, 181^{v}), *şapte* (f. 2^{r}), *şase* (f. 47^{v}), *vitejaşte* (f. 177^{v}, 203^{r}); folosirea aproape peste tot a fricativei *z*, în locul africatei *dz* (< *d* + *e*, *i* latin), în *Dumnezeu* (f. 11^{r}, 160^{v}, 162^{r}, 164^{r}, 167^{r}, 181^{r}), *zi* (f. 19^{v}, 24^{r}, 29^{v}, 42^{v}, 44^{r}, 120^{r}, 125^{r}, 126^{r}, 142^{r}, 161^{v}), *zice* (f. 9^{v}, 17^{r}, 20^{r}, 22^{v}, 26^{r}, 28^{v}, 30^{v}, 43^{r}, 45^{v}, 112^{v}, 127^{v}, 128^{r}) etc.; proteza lui *h* în *halai* (f. 34^{r}); prepoziţia *dupe* "după" (f. 2^{r}, 8^{r}, 22^{v}, 34^{v}, 38^{v}, 49^{r}, 49^{v}, 80^{r}, 101^{r}) şi "de pe" (f. 10^{r}, 32^{v}, 65^{v}, 73^{v}).

3.1.2. Faptul că *Viaţa Marelui Petru* a fost tradusă de acelaşi ieromonah Cozma Vlahul, traducătorul *Cârjei arhiereilor*, este dovedit de *identitatea* limbii acestor două traduceri. Ilustrăm acest lucru în primul rând

---

[14] Vezi Émile Legrand, **Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des grecs au dix-huitième siècle**, tom. I, Paris, 1918, p. 254-255, 264, 365, 369.

[15] Se păstrează în ms. *204*, *2353* şi *2668* de la BAR.

prin următoarele trei cuvinte şi o sintagmă cu caracter particular prezente în ambele texte. În demonstraţia filologică pe care o facem în acest studiu folosim pentru textele comparate următoarele sigle: **CA** = *Cârja arhiereilor*, ms. *1468* de la BAR; **VP** = *Viaţa Marelui Petru, samoderjeţ a toată Rosia*, ms. *49* de la BAR; **AS** = *Alfavita sufletească*, Iaşi, 1755; **S** = *Sinopsis adecă adunare de multe învăţături*, Iaşi, 1757.

1. În **CA** am întâlnit verbul neobişnuit **împrieteşugi** "a (se) împrieteni" (derivat de la s. n. *prieteşug* cu prefixul *în-*), care nu este înregistrat în *Dicţionarul limbii române* al Academiei (*DLR*) sau în alte dicţionare ale limbii române: "s-au întărit şi către Dumnezeu s-au priimit şi s-au *împrieteşugit*" (f. 107^{v}). Acelaşi cuvânt apare de câteva ori şi în **VP**: "să *împrieteşugi* cu toţi cei ce era numiţi la vreun meşterşug" (f. 43^{v}), "să întărească mijlocirea ce aducé craiul lor pentru să *împrieteşugească* pe împăratul Rosiii cu Şfeţia, după cum mai nainte [...] *împrieteşugisă* şi pe crăia Danimarcăi" (f. 184^{v}); cf. şi s.f. **(îm) prieteşugire**: "aceeaşi priinţă a *prieteşugirii* şi a bunii cugetări" (f. 106^{v}, cf. şi 188^{v}), "bucurându-să între dânşii pentru această vecinică *împrieteşugire*" (f. 204^{r}).

2. S. m. **exarh** "locţiitor, împuternicit" (ἔξαρχος) este glosat în **CA** prin s. m. **încungiurător**: "să să facă *exarhi*, ce să zice *încungiurători*, care să *încungiure* pin sate şi prin oraşe mici..." (f. 700^{v}). În **VP**, prin s. f. **încungiurare** este tradus, în două locuri, s. f. περιήγησις "voiaj, turneu, tur": "hotărî să mai facă fără veste încă o *încungiurare*, ca să vază cetatea Parijul, pre care nu o văzuse la întăie primblare a lui" (f. 138^{r}), "cuvinte care însămna *încungiurările* pin ţări şi primblările ce făcusă împăratul Petru" (f. 141^{r}), iar în alt loc s. f. περίοδος "curs, perioadă; tur, călătorie": "îndulceşte-te dar cu adevărat de neputredele roduri ale ostenelilor tale, cu desăvârşită sănătate, întru a multor ani *încungiurare*" (f. 191^{v}). Tot prin s. f. *încungiurare* a glosat marginal ieromonahul Cozma termenul περίοδος în prefaţa cărţii de la BCU Iaşi, menţionată mai sus.

3. S. f. **privirişte** "privelişte, vedere; spectacol". În **CA**: "cei ce joacă pe la nunţi şi pe la iarmaroace, sau pe la alte *privirişti*" (f. 240^{v}), "nici pe mimusi, adecă pe mascaragii, nici *privirişţile* lor să le priveşti" (f. 352^{v}), "*privirişţile* şi alergările de cai să nu să facă nici în zioa dumineciі, nici la praznicul vreunui sfânt" (f. 353^{v}), "casa ce să face mai pe urmă nici deşchidere, nici *privirişte* să-i facă" (f. 413^{r}), cf. şi f. 353^{r}, 437^{r}, 675^{v}. În **VP**: "dede împăratului a înţălege bine acea *priverişte* înfricoşată ce-i pusesă înainte" (f. 120^{v}; în orig. θέατρον), "la acea biruinţă de mai sus zisă, a cărie *privirişte* mai acum o povestim" (f. 129^{r}; în orig.: θρίαμβον), "poronci împăratul să să puie toate corăbiile cele de război [...] în rânduială de *privirişte*" (f. 201^{r}; în orig.: ἀμφιθέατρον). Prin s. f. *privirişte* glosează ieromonahul Cozma cuvântul Θέατρον şi în prefaţa cărţii menţionate de la

BCU Iaşi. Forma *privirişte* este neobişnuită. În *DLR* sunt înregistrate, cu aceleaşi sensuri, numai formele *prăvirişte* şi *privelişte*.

4. Locuţiunea adverbială **din puţin în puţin** "puţin câte puţin". În **CA**: "de voi dărui cuiva casa şi *din puţin în puţin* o voi înnoi-o" (f. 453ʳ). În **VP**: "îl sui *din puţin în puţin* la acele întâi vrednicii" (f. 69ᵛ), "deci *din puţin în puţin* am început a mă greţălui şi a urî nu numai lucrurile cele..." (f. 168ʳ, cf. şi 109ʳ). Este traducerea locuţiunii corespunzătoare greceşti: ἀπ᾽ ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον.

Celor patru particularităţi lingvistice comune *Cărţei arhiereilor* şi *Vieţii Marelui Petru* menţionate mai sus le adăugăm o nouă serie de cuvinte şi sintagme comune acestor două traduceri, care, deşi se întâlnesc şi în alte texte vechi româneşti, constituie, împreună cu cele prezentate mai sus, elemente definitorii pentru limba şi stilul ieromonahului Cozma Vlahul. Ca atare, pot fi şi ele invocate drept dovezi că *Viaţa Marelui Petru* a fost tradusă de acelaşi ieromonah Cozma.

1. S. f. **frunză** "foaie (de hârtie), filă; pagină". În **CA**: "la Pravilă, cap. 201, *frunza* 192" (f. 231ᵛ), "într-o *frunză* de hârtie înaintea marturilor să scrie" (f. 268ᵛ). În **VP**: "[la fabrica de hârtie] luo calupul şi vărsă deodată o *frunză* de hârtie" (f. 43ᵛ), "la a lui istorie, la *frunza* 208" (f. 48ᵛ), "în cartea ce s-au scris [...], la *frunza* 33" (f. 49ᵛ).

2. S. f. **începătorie** "început; principiu; origine". În **CA**: "anatema să fie şi cei ce ar zice că sânt doao *începătorii*, împrotivitoare între sine" (f. 126ʳ), "anatimatisesc şi pe cei ce zic că trupul este alcătuit din cea rea *începătorie*" (*ibid.*), "cea prea puternică stăpânire a prea înaltei *începătoriei* domniei tale [a lui Dumnezeu]" (f. 195ᵛ), cf. şi 589ᵛ. În **VP**: "lăsând eu într-o parte aceea ce priveşte sau spune de întâia *începătorie* a împărăţiilor, de vreme că poate să fie plină de bănuiri, precum este şi la *începătorie* altui norod" (f. 3ᵛ).

3. Vb. IV **împărtăşi** "a participa", s. f. **(îm)părtăşire** "participare; parte". În **CA**: "ce *părtăşire* este credinciosului la cel necredincios, sau carea este *părtăşirea* luminii cătră întunerec?" (f. 210ʳ). În **VP**: "să temé ca nu cumva, *împărtăşindu-să* împăratul Petru la război, vrea pohti să aibă *împărtăşire* şi la câştiguri" (f. 60ʳ), "strejarii cetăţii ce era pre zidiuri videa războiul şi pohtea ca să fie şi ei *împărtăşiţi*" (f. 67ʳ), "să ia alţi feciori în loc de fii, de a cărora neam nimica nu sânt *împărtăşiţi*" (f. 163ᵛ), "carii luară *părtăşire* de ace vitejie vrednică de pomenire" (f. 92ʳ), "acelora ce ar fi avut *părtăşire* cu viclenia lui Alexie" (f. 173ᵛ), "carii n-au avut nici o părtăşire la acea nedreptate" (f. 187ᵛ), cf. şi 186ᵛ. Prin *împărtăşi*, *(îm)părtăşire* sînt traduse cuvintele corespunzătoare greceşti: μετέχω şi μετοχή.

4. S. f. **priimínţă** "primire". În **CA**: "pentru *nepriiminţa* arhiereului ce nu va să meargă..." (f. 10ᵛ, 172ʳ), "nevrednic de *priiminţă*" (f. 512ᵛ). În **VP**: "fu priimit la Stocolm cu *priiminţa* cu care fusese priimit şi şfedul cel

trimis" (f. 186[r]). În *DLR* cuvântul este înregistrat cu numai două atestări, din Radu Greceanu şi Antim Ivireanul.

5. Folosirea frecventă a pronumelui reflexiv **sine** şi pentru persoanele I şi a II-a, în aceste cazuri întărit prin formele neaccentuate corespunzătoare ale pronumelui personal. În **CA**: "mă fac de *sinemi* stăpânitori" (f. 446[v]), "acestuiaşi Dumnezeu carele prin *sineţi* grăieşte" (f. 2[r]), "să ne curăţim pre *sinene* prin pocăinţă" (f. 48[r], 501[r]). În **VP**: "lăsându-mă pe *sinemi* întru a ta voie" (f. 150[r]), "văzându-mă pe *sinemi* întru desăvârşită slobozenie" (f. 168[r]), "ai zis cum că nu te încrezi pe *sineţi* a fi vrednic" (f. 144[r]), "de nu şi ai la *sineţi* o fiinţă sănătoasă" (f. 145[r]), "de vei păzi întru *sineţi* vreo taină" (f. 171[r]), "noi pre *sinene* ne punem la toată marea primejdie" (f. 152[r]), "să simţim în *sinene* milă pentru dânsul" (f. 157[r]).

6. Folosirea frecventă a adjectivului **puţin**, ca determinant al adjectivelor pronominale nehotărâte **oarece** şi **oarecare** "ceva, întrucâtva". În **CA**: "mai cu asupră vor afla urgia lui Dumnezeu, precum şi Ahav, fără *puţin oarece*" (f. 163[r]), "numai una şi *puţină oarece* pricină cerci ca să ne mântuieşti" (f. 197[v]), "a dezlega pe cel canonisit, ori desăvârşit, ori *puţin oarece*, pentru vreo primejdie" (f. 322[r]), "au cheltuit *puţin oarece* şi au făcut multă dregere acelui lucru" (f. 532[r]), "[cupă de aur], carea avea şi *puţin oarece* vicleşug" (f. 609[v]), cf. şi f. 397[r], 442[v], 451[v], 499[v], 505[r]. În **VP**: "vom povesti mai întâi *puţine oarece* pentru locul şi ţara..." (f. 34[v]), "carele să simtă *puţină oarice* spăimântare de primejdie" (f. 56[v]), "aflându-ne *puţin oarece* departe de cetate" (f. 61[v]), "prinţipa era certată *puţin oarice* cu Alexis, mirile său" (f. 125[v]), "au împărăţit *puţină oarecare* vreme supt chivernisire mâne-sa" (f. 6[r]), "să povestim *puţine oarecare* ce să tind spre spunerea anului de care ne ţinem" (f. 131[v]), cf. şi f. 75[r], 96[v], 168[v], 199[v].

7. Locuţiunile adverbiale explicative **ce să zice** şi **cum am zice** "adică". În **CA**: "pentru ofíchii, *ce să zice* dregătorii" (f. 54[v], 561[r]), "fatría, *ce să zice* sfătuirea rea" (f. 68[r], 684[v]), "boiangii, *ce să zice* văpsitori" (f. 238[r]), "apófasis, *ce să zice* hotărâre" (f. 243[r], 399[v]), "pronomii, *ce să zice* dobânzi" (f. 323[v]), "aritmitichí, *ce să zice* numărare" (f. 536[v]), "câteţimea, *ce să zice* soma" (f. 571[v]), "iconomia, *ce să zice* purtare de grijă" (f. 702[v]), cf. şi f. 115[v], 275[r], 304[v], 313[r], 318[v], 325[v], 331[r], 336[v], 339[r], 692[r], 700[v], 703[v]; "*cum am zice*, ca când ar vrea..." (f. 561[r]), "Petru şi Pavel, *cum am zice*, au făcut tovărăşie..." (f. 663[r]), cf. şi f. 237[r], 299[v], 301[r]. În **VP**: "tarsana, *ce să zice* loc unde este şi sânt corăbiile împărăteşti" (f. 17[r]), "logofăt mare, *ce să zice* vizir" (f. 20[r]), "sfatul turcului, *ce să zice* divan" (f. 30[v]), "pe apa Boristen, *ce să zice* pe Nipru" (f. 38[v]), "navcli, *ce să zice* meşteri de vasă de pe apă" (f. 45[v]), "apa Istrului, *ce să zice* Dunărea" (f. 113[v]), "conhiliile, *ce să zice* văpselile" (f. 141[r]) cf. şi f. 55[v], 74[r], 87[v], 111[v], 114[r], 115[r], 124[v], 131[v], 177[r]; "să le de supărare, *cum am zice* să-i strâmtoreze" (f. 113[v]), "şfedul va să puie lege marelui soltan, sau *cum am zice* să-l înveţe minte"

(f. 124^{v}), "cetatea Petrupol, pre care o făcuse *cum am zice* din inimă" (f. 132^{r}), cf. şi f. 169^{r}, 210^{v}, 213^{v}.

8. În ambele traduceri este folosită frecvent locuţiunea conjuncţională cu sens temporal **în vreme când** "în timp ce". De exemplu, în **CA**: "*în vremea când* îl întărâtă..." (f. 120^{v}), "*în vremea când* va începe însuşi a-şi chivernisi lucrurile" (f. 147^{r}). În **VP**: "*în vreme când* l-au botezat" (f. 8^{r}), "să-l ucigă *în vremea când* ar fi năvălit el" (f. 39^{v}), cf. şi f. 7^{v}, 20^{r}, 27^{v}, 38^{v}, 60^{v}, 69^{v}, 81^{r}, 88^{r}, 188^{r}, 193^{v}.

9. În mod firesc, atât traducerea *Cărţei arhiereilor* cât şi cea a *Vieţii Marelui Petru* conţin numeroase cuvinte de proveniență greacă, în general cu aspectul lor fonetic originar, pe care traducătorul, în mod obişnuit, le glosează în text, uneori prin aceleaşi cuvinte în ambele traduceri. De exemplu, în **CA**: "*apófasis*, ce se zice hotărâre" (f. 243^{r}, 399^{v}), "*elefteria* sau slobozenia" (f. 327^{v}), "pentru *parétisis* a arhiereilor" (f. 581^{v}, cf. şi 471^{v}, 582^{r}, 700^{r}). În **VP**: "apófasis adică hotărâre" (f. 160^{r}, cf. şi 172^{v}, 182^{r}), "le hărăziia *elefteria*, ce să zice îi sloboziia din robie" (f. 100^{v}), "pentru *parétisis* al scaunului ce făcusă craiul..." (f. 79^{v}, cf. şi 82^{v}, 150^{v}).

10. Ştiind şi limba slavonă, ca toţi intelectualii români din epoca veche a culturii noastre, ieromonahul Cozma foloseşte în traducerile sale din greceşte şi termeni corespunzători slavoni, pe care de asemenea îi explică uneori în text. De exemplu, în **CA**: *blagorodie* "noblețe" (f. 467^{r}), *blagorodnic* "nobil" (f. 282^{v}, 328^{v}), *bogoslovie* "teologie" (f. 346^{v}, 404^{r}), *ciudotvoreț* "făcător de minuni" (f. 97^{r}), *iuboste* "dragoste" (f. 122^{r}, 369^{r}, 573^{v}, 687^{r}), *namestnic* "locțiitor" (f. 91^{v}, 93^{r}, 94^{v}), *oceaianic* "deznădăjduit" (f. 430^{r}), "*oceaianie*, ce să zice deznădăjduire" (f. 325^{v}), "*otreţanie* [...], ce să zice lepădare" (f. 318^{v}, 430^{r}), *pocaianie* "pocăință" (f. 467^{v}), *predanie*, "tradiție" (f. 237^{v}, 477^{v}, 546^{v}, 643^{r}), *samoderjeț* "autocrat" (f. 168^{v}), *slavoslovie* "slăvire, mărire" (f. 294^{v}, 493^{v}), *stepenă* "treaptă" (f. 173^{r}, 221^{r}, 272^{v}, 684^{v}) şi altele. În **VP**: *blagorodie* (f. 13^{v}, 206^{v}), *blagorodnic* (f. 92^{r}), *samoderjèț* (f. 5^{v}), *stepină* (f. 112^{r}) şi altele.

3.2. Originalul slavon al *Alfavitei sufleteşti* a fost determinat de Émile Picot, în 1905: "*Alphabet spirituel*, traduit de l'Алфавитъ дховиый composé par Saint Démètre, métropolitain de Rostov. L'original avait paru pour la première fois a Kijev en 1710 et avait été réimprimé en 1713, 1717 et 1719"[16]. Din următoarele versuri ale monahului Evloghie, dascălul de

---

[16] Vezi **Notice bibliographique sur le protopope Mihail Strélbickij**, Paris, 1905, p. 18. Multă vreme s-a crezut că versiunea românească a apărut în anul 1785 (vezi BRV, II, p. 300-301). Un exemplar complet al cărții, descoperit în 1937, a stabilit faptul că ea a apărut în 1755 (vezi BRV, IV, p. 73). Necunoscând informația oferită de Picot, Ştefan Gr. Berechet a descris, în nota **Originalul slavon al "Alfavitei sufleteşti" din 1755**, din "Revista istorică", XXIV, 1938, p. 242-243, un exemplar complet al textului slavon.

slavonă al şcolii domneşti din Iaşi, aflate la sfârşitul cărţii: "Această Alfavită, fiind întâi slovenească, / S-au scos acum în limba rumânească, / Cu porunca sfinţiei sale Iacov mitropolitul, / Dar diortosită de mine, Evloghie smeritul" rezultă că traducerea s-a făcut de altă persoană, nenumită, iar Evloghie numai a *diortosit-o* (= a revizuit-o, a corectat-o) şi a supravegheat tipărirea ei.

3.2.1. Limba Alfavitei abundă în particularităţi ale graiurilor dacoromâneşti sudice, dintre care menţionăm fonetismele şi cuvintele următoare: forma de accentuare *bolnáv* (f. 32^{r}, 191^{r}); epenteza lui *i* consonant în *câine* (f. 44^{v}, 70^{v}), *mâine* (f. 108^{v}, 202^{r}), *mâini* (f. 9^{r}, 135^{r}, 152^{v}, 153^{v}, 156^{r}, 188^{r}, 226^{r}), *pâine* (f. 45^{v}, 134^{r}, 199^{r}, 206^{r}); trecerea lui *iu* la *i* în *mincinos* (f. 137^{r}, 148^{r}, 181^{r}, 209^{v}); trecerea lui *î* la *u* în *umbla* (f. 16^{v}, 36^{r}, 39^{r}, 96^{v}, 105^{r}, 121^{v}, 162^{v}, 180^{r}, 188^{v}, 206^{r}, 226^{r}), *umple* (f. 27^{r}, 97^{v}, 206^{v}, 219^{v}); fricativa *j* în *ajunge* (f. 20^{v}, 43^{v}, 79^{r}), *ajuta* (f. 100^{v}, 113^{r}, ,249^{v}), *ajutori* (f. 84^{v}, 105^{r}, 108^{r}, 112^{r}, 180^{v}), *înjuga* (f. 119^{r}), *jos* (f. 13^{v}, 14^{r}, 77^{v}), *judeca* (f. 119^{v}, 123^{r}), *judecată* (f. 6^{v}, 79^{r}, 119^{v}, 123^{r}, 194^{r}), *jurământ* (f. 3^{v}, 244^{v}) şi altele; rostirea dură a consoanelor *r*, *ş* şi *j*, înainte de *ea*, în poziţie "moale", în *amărăşte* (f. 32^{v}), *urăşte* (f. 39^{v}, 41^{v}, 157^{r}), *covârşaşte* (f. 151^{r}), *greşale* (f. 122^{v}, 131^{v}), 165^{v}), *greşaşte* (f. 36^{r}, 120^{v}, 122^{v}, 123^{r}, 128^{r}), *împărtăşaşte* (f. 30^{r}), *săvârşaşte* (f. 23^{v}), *sfârşaşte* (f. 2^{v}, 31^{r}, 206^{v}, 207^{v}), *şade* (f. 206^{v}), *şapte* (f. 20^{v}, 103^{r}), *necăjaşte* (f. 3^{r}), *veştejaşte* (f. 54^{v}); folosirea peste tot a fricativei *z*, în locul africatei *dz* (< *d* + *e*, *i* latin), în *Dumnezău* (f. 5^{r}, 5^{v}, 8^{r}, 12^{v}, 13^{r}, 31^{r}, 32^{r}, 48^{r}, 58^{v}, 59^{v}, 88^{v}, 112^{v}, 160^{v}, 178^{r}), *zi* (f. 20^{v}, 59^{v}, 189^{r}), *zice* (f. 4^{v}, 11^{v}, 19^{r}, 22^{v}, 27^{r}, 27^{v}, 35^{r}, 39^{r}, 44^{v}, 45^{r}, 45^{v}, 47^{r}, 128^{r}, 135^{r}, 188^{r}, 207^{r}) etc.; variantele fonetice *nor* (f. 8^{v}, 213^{v}, 227^{r}, 249^{v}), *paiajin* (f. 117^{v}), *scuipi* (f. 9^{r}, 91^{v}, 166^{r}, 179^{v}, 250^{r}); forma de imperativ *vino* (f. 64^{v}, 150^{v}, 212^{r}); cuvintele *grindină* (f. 6^{r}), *prilaz* "pârleaz" (f. 177^{v}), *staul* (f. 57^{v}), *văpaie* (f. 158^{v}, 168^{v}, 192^{r}), *zăpadă* (f. 138^{v}), *zbor* "adunare" (f. 126^{v}).

3.2.2. O serie de cuvinte, forme sau sintagme mai rare care apar în traducerea *Cârjei arhiereilor* sau în cea a *Vieţii Marelui Petru* se întâlnesc şi în traducerea *Alfavitei sufleteşti*. De exemplu:

1. Adj. **fiitor** "existent, în fiinţă", în sintagma *pururea fiitor*. În **CA**: "dreptatea este pururea înflorită şi *pururea fiitoare*" (f. 292^{r}), cf. şi "împreunare de sineşi *fiitoare* a celor doao firi" (f. 106^{v}). În **AS**: "desfătarea cea vecinică şi *pururea fiitoare*" (f. 43^{v}), "viaţă şi bucurie *pururea fiitoare*" (f. 55^{v}), "să ne unim cu cel *pururea fiitori*" (f. 80^{r}), "cela ce eşti totdeauna *pururea fiitori*" (f. 232^{v}), cf. şi f. 58^{r}, 62^{r}, 64^{v}, 74^{v}, 76^{v}, 138^{v}, 150^{r}, 151^{r}, 209^{v}, 210^{v}, 212^{v}, 215^{r}, 222^{v}, 229^{r}, 231^{r}.

2. S. m. **devstvenic**, "bărbat cast, fecior". În **CA**: "celę trei cete ale celora ce să spăsesc: robii, năimiţii şi fiii, şi celor ce să ţin curaţi în cununia lor, şi al *devstvenicilor*" (f. 189^{r}), "pentru cliric, că mai nainte de a să

hirotoni diacon să însoară, sau rămân *devstvenici*" (f. 403ʳ). În **AS**: "nimene altul nu va putea cânta [înaintea scaunului lui Dumnezeu, n.n.], fără numai aceştia carii nu s-au spurcat cu muierile. căci *devstvenici* sânt" (f. 64ᵛ). Cuvântul provine din slavonul bisericesc дѣвственникь , cu acelaşi sens. Sub această formă, el nu este cunoscut din alte texte vechi româneşti. H. Tiktin înregistrează cu semnul întrebării, în Rumänisch-deutsches Wörterbuch, s. m. *devestvnic* "reiner Junggeselle", atestat în *Cazania* de la Govora, din 1642, căruia îi indică etimologia: ksl. *dêvĭstvĭnŭ*, şi s. f. *devestvnicie* "Keuschheit, Jungfräulichkeit", atestat în *Şepte taine*, Iaşi, 1644.

3. Varianta *moştnean* a s.m. *moşnean* "moştenitor", care apare în **VP**: "să să facă vrednic *moştnean* împărăției" (f. 144ʳ), "*moştnean* unii împărății mari" (f. 153ʳ), "rămăsăsă *moştnean* aceii împărății" (f. 192ᵛ), se găseşte şi în **AS**: "să va face *moştnean* vieții cei veçinice" (f. 201ʳ), "*moştnean* împărăției tale cei cereşti m-ai făcut" (f. 251ʳ). Tiktin, în dicționarul citat, înregistrează varianta *moştnean* la *moştean* şi trimite la *Îndereptarea legii*, Târgovişte, 1652. *DLR* înregistrează această variantă la *moşnean* şi trimite la sursa indicată de Tiktin. În alte dicționare istorice ale limbii române nu este înregistrată varianta *moştnean*.

4. În traducerea *Cârjei arhiereilor* şi în cea a *Vieții Marelui Petru* sunt des folosite vb. IV **îmbulzi** "a strâmtora, a necăji" şi s. f. **îmbulzire** şi **îmbulzeală**. De exemplu, în **CA**: "ori să sloboadă pâra, ori mai mult să o *îmbulzască*" (f. 377ᵛ), "să rămâie săracii *îmbulziți* de lipsă" (f. 586ᵛ), "de multe *îmbulziri* şi tulburări s-au dat în lature" (f. 93ʳ), "fără nici o nevoie, nici *îmbulzeală*, nici de munci..." (f. 132ᵛ). În **VP**: "socoti să *îmbulzească* pe Petră" (f. 14ʳ), "să-i strâmtoreze şi să-i *îmbulzască*" (f. 43ᵛ), "să vre *îmbulzi* şi să vre supăra părinții" (f. 165ᵛ, cf. şi 42ᵛ, 137ʳ, 193ᵛ), "mersăsă [...] la atâta *îmbulzire* şi nevoie" (f. 76ᵛ), "să dea oarecare *îmbulzire* craiului (f. 80ᵛ, cf. şi f. 33ʳ, 78ᵛ, 117ʳ). S. f. *îmbulzeală* apare des şi în **AS**: "să fim noi în lumea aceasta întru *îmbulzele* şi în scârbe" (f. 175ᵛ, cf. şi f. 105ᵛ, 175ʳ, 176ᵛ, 215ʳ), "întru nevoi, întru *îmbulzele*, în bătăi" (f. 178ᵛ).

3.3. Tot numai *diortosit* de Evloghie este şi *Sinopsisul* apărut în 1757, cum arată următoarea mențiune de pe foaia lui de titlu: "S-au tipărit de Grigorie Stanovici tipograf şi s-au diortosit de Evloghie monah"[17]. Din prefața acestei cărți, redactată în numele mitropolitului Iacob, ar rezulta că antologia este alcătuită de traducătorul român, care ar putea fi însuşi

---

[17] Vezi BRV, II, p. 139-141. Cartea intitulată **Adunare de multe învățături**, pe care autorii *BRV*, II, p. 121, o consideră, după **Disertația** lui Popp, ca fiind apărută în anul 1753, nu este altă carte, ci însuşi **Sinopsisul** de care ne ocupăm, pentru că Scarlat Ghica, menționat pe foaia de titlu a cărții despre care se afirmă că ar fi apărut în 1753, a domnit în Moldova în anii 1757-1758, fiind menționat ca atare pe foaia de titlu a **Sinopsisului** apărut în 1757.

mitropolitul. Peste fragmentul subliniat de noi din următoarea frază tipărită inițial în prefața cărții: "căci aceasta acum întâi (prin multă osteneala *tălmăcirii de pre altă limbă*) *am scos-o*" a fost lipită o bandă de hârtie pe care se află tipărit textul "*alcătuită din multe scripturi*". Probabil că adevărată este afirmația din prima redacție a frazei citate, iar traducătorul nu poate fi mitropolitul Iacob. Nu am avut posibilitatea să identificăm originalul traducerii, desigur slavon.

3.3.1. Limba *Sinopsisului* conține numeroase particularități ale graiurilor dacoromâneşti sudice, precum şi alte particularități lingvistice comune cu limba *Alfavitei sufleteşti*, care este însă mai "muntenească" decât cea a *Sinopsisului*. Aici apar, sporadic, şi unele particularități ale graiurilor dacoromâneşti nordice, introduse probabil de tipografi. Dintre particularitățile lingvistice dacoromâneşti sudice aflate în *Sinopsis*, citățm, spre exemplu, fonetismele şi cuvintele următoare: epenteza lui *i* consonant în *mâine* (f. 50^{r}), *mâini* (f. 2^{r}, 17^{v}, 28^{r}, 34^{v}, 35^{v}, 36^{v}), *pâine* (f. 2^{r}, 2^{v}, 6^{r}, 7^{r}, 15^{r}, 16^{r}, 17^{r}, 19^{r}); trecerea lui *iu* la *i* în *mincinos* (f. 43^{r}, 55^{v}); trecerea lui *î* la *u* în *umbla* (f. 21^{v}, 41^{v}, 44^{r}, 56^{r}), *umple* (f. 10^{r}); fricativa *j* în *ajun* (f. 12^{r}), *ajutori* (f. 7^{r}), *împrejur* (f. 29^{r}), *joc* (f. 45^{r}), *joi* (f. 28^{r}, 51^{v}), *jos* (13^{r}, 62^{r}), *juca* (f. 45^{r}), *judeca* (f. 9^{r}, 57^{r}), *judecată* (f. 4^{r}, 11^{r}), *județ* (f. 39^{r}, 58^{r}), *jura* (f. 43^{r}, 58^{v}), *jurământ* (f. 59^{v}), *jurător* (f. 59^{r}), *umejune* (f. 28^{v}); rostirea dură a consoanelor *r*, *ş* şi *j*, înainte de *ea*, în poziție "moale", în *hotărăşte* (f. 37^{v}, 39^{v}), *ocărăşte* (f. 11^{r}, 14^{r}, 55^{r}, 58^{r}), *greşale* (f. 8^{r}, 47^{v}), *greşaşte* (f. 1^{v}, 2^{v}, 4^{v}, 10^{v}, 11^{r}, 12^{v}, 13^{r}, 13^{v}, 14^{r}, 15^{v}, 16^{r}, 22^{v}, 26^{r}), *săvârşaşte* (f. 2^{r}, 2^{v}, 3^{r}, 12^{r}, 15^{r}, 15^{v}), *şade* (f. 14^{v}), *şarpe* (f. 39^{r}), *şapte* (f. 1^{r}, 41^{r}), *şase* (f. 7^{r}, 9^{v}, 39^{v}, 41^{r}), *jale* (f. 4^{r}), *slujaşte* (f. 6^{r}, 14^{r}, 16^{r}, 19^{r}, 20^{r}, 22^{r}, 23^{v}, 61^{v}, 62^{r}); folosirea aproape peste tot a fricativei *z*, în locul africatei *dz* (< *d* + *e*, *i* latin), în *Dumnezeu* (f. 1^{r}, 6^{r}, 7^{v}, 40^{v}, 53^{v}, 56^{r}), *Dumnezău* (f. 8^{r}, 12^{r}, 16^{r}, 30^{r}, 39^{r}, 40^{r}, 41^{r}, 50^{v}, 51^{r}), *zece* (f. 12^{r}, 41^{r}), *zi* (f. 4^{v}, 29^{v}, 32^{r}, 41^{v}, 51^{v}, 61^{r}, 62^{v}), *zice* (f. 15^{v}, 16^{r}, 17^{r}, 18^{r}, 21^{v}, 58^{v}, 59^{r}, 62^{v}); variantele fonetice *dejghieța* (f. 22^{r}, 24^{v}), *dejghina* (f. 39^{v}), *mumă* (f. 41^{r}), *nor* (f. 54^{r}), *păianjin* (f. 21^{r}, 32^{v}, 33^{r}), *prescure* "prescură" (f. 25^{r}), *scuipi* (f. 8^{v}); cuvintele *brezaie* (f. 52^{v}), *văpaie* (f. 47^{v}).

3.3.2. Citățm două cuvinte mai rare care apar în traducerea *Cărții arhiereilor* sau în cea a *Vieții Marelui Petru* cât şi în traducerea *Sinopsisului*.

1. S.f. **umivanie** "1. Spălarea de către Iisus a picioarelor ucenicilor săi adunați la cina cea de taină. 2. Lighean în altarul unei biserici, cu scurgere adânc în pământ, în care preotul slujitor îşi spală mâinile sau curăță anumite obiecte de cult". În **CA**: "Şi când făcu cina, atunci dede jărtva, atunci săvârşi şi cele ale *umivaniei* (f. 190^{r}). În **S**: "iară de va cădea muscă în sfântul potiri [...], să o scoață şi în *umivanie* să o dea" (f. 21^{r}), "iară de va fi păianjin sau altceva otrăvitori [...], după săvârşirea liturghiei vinul acela

să-l verse în apă curătoare, sau în *umivanie*" (f. 21ᵛ). În dicționarul menționat, Tiktin înregistrează cuvântul numai cu primul sens, pentru care citează un text din condica de ceremonial a lui Gheorgachi. Tot numai cu primul sens şi cu trimitere la condica lui Gheorgachi este înregistrat şi în *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, de I.A. Candrea. Cuvântul provine din slavonul bisericesc оумываниѧ. Cu sensul al doilea menționat mai sus era folosit în limba română veche îndeosebi s. f. *umivalniță* (şi *omivalniță*).

2. În **S** apare varianta **zvori** a vb. IV *dvori* "a sluji, a îndeplini anumite servicii (la o curte domnească)": "căruia înainte îi *zvoraşte*" (f. 14ʳ). Cuvântul se găseşte şi în **VP**: "ca să *zvorească* lângă dânsul" (f. 26ʳ), "toți cei ce îi *zvorié*" (f. 129ʳ). În dicționarul citat, Tiktin înregistrează la *dvori* şi *dvorean* variantele *zvori*, *zvorean*, cu trimitere la condica de ceremonial a logofătului Gheorgachi, care era originar din Țara Românească. Alte atestări ale variantelor cu *zv-* în texte de proveniență muntenească citează Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu şi Florentina Zgraon, în *Dicționarul limbii române literare vechi (1640-1780). Termeni regionali*, Bucureşti, 1987, p. 124-125, 330.

3.3.3. Câteva sintagme semnificative sunt comune traducerii *Alfavitei sufleteşti* şi celei a *Sinopsisului*. Unele dintre ele apar şi în traducerea *Cârjei arhiereilor* sau în cea a *Vieții Marelui Petru*, constituind astfel noi dovezi că *Alfavita* şi *Sinopsisul* sunt traduse de ieromonahul Cozma Vlahul. De exemplu:

1. Sintagma alcătuită din adjectivul **puțin**, determinant al adjectivului pronominal nehotărât (sau pronumelui nehotărât) **oarece**, folosită frecvent şi în **CA** şi **VP** (vezi **3.1.2.**). În **AS**: "pentru *puțină oarece* bună plăcere" (f. 10ʳ), "a mulțemi doftorului celuia ce tămăduieşte *puțin oarice* de vreo oarecare neputință a boalei" (f. 248ʳ). În **S**: "a să înfrâna de mâncare şi de băutura de seară, sau foarte *puțin oareşce* să guste" (f. 4ʳ), "şi va rămânea *puțin oarice* în potiri" (f. 22ᵛ).

2. Sintagma alcătuită din adjectivele pronominale nehotărâte **alt**, **altă**, determinante ale pronumelor (sau adjectivelor pronominale) nehotărâte **oarecare**, **oarece**, care apar şi în **CA** şi **VP**. De exemplu, în **AS**: "nici *altă oarecarea* jivină, ci om" (f. 7ʳ), "nici dobitoc, nici *altă oarecare* jivină" (f. 247ᵛ). În **S**: "pentru *alte oarecare* cuvinte" (f. 19ᵛ). În **CA**: "împrumutează neştine sau face *alt oarece* schimb" (f. 261ᵛ), "cu arc, sau cu *alt oarece*" (f. 434ʳ), "țarină sau *altă oarece* ocină" (f. 525ʳ), "la *altă oarece* tâmplare" (f. 663ᵛ, cf. şi 616ʳ). În **VP**: "să să isprăvască *alt oarecare* scopos" (f. 186ʳ).

3. Sintagma **cât de puțin**. În **AS**: "nu te mândri măcar *cât de puțin*" (f. 96ʳ), "*cât de puțin* ceva simțind" (f. 51ʳ), "nici *cât de puțin* nu rabzi" (f. 187ʳ), "să rabde *cât de puțin* ceva" (f. 191ᵛ), "nici *cât de puțin* nu te grijeşti" (f. 199ᵛ, cf. şi 220ᵛ). În **S**: "de va gusta măcar cât de *puțină mâncare*" (f. 4ʳ, cf. şi 5),

"lăsând măcar *cât de puţin*, greşeşti" (f. 10[r]), "sau va fi *cât de puţin* muced" (f. 16[r]). În **CA**: "să aibi oarece *cât de puţină* faptă bună" (f. 468[v]).

3.4. Am văzut mai sus că *Alfavita sufletească* şi *Sinopsisul* au fost doar diortosite de monahul Evloghie, nu traduse de el. Traducerea din slavoneşte a acestor două cărţi nu poate fi atribuită nici lui Vartolomei Mazereanu, pe care mitropolitul Iacob l-a chemat, în 1754, din Rusia (unde stătuse vreo zece ani), "pentru treaba tălmăcirii cărţilor de pe limba slovenească pre limba moldovenească"[18], deoarece în ele nu apar cunoscutele particularităţi ale limbii sale. Cele "câteva cărţi" traduse de Mazereanu în anul 1754 (după întoarcerea sa din Rusia) şi până la 16 august 1755 (de când datează gramata de numire a lui în funcţia de arhimandrit al Putnei), la care se referă gramata, fără să le numească, sunt, probabil, numai acestea: *Pavecernic întru carele sânt canoanele de rugăciune către preasfânta, de Dumnedzău născătoarea şi pururea fecioara Maria, carele să cântă la pavecerniţă în toate zilele, după rânduiala Octoihului*, tradus din slavoneşte cu porunca şi cheltuiala mitropolitului Iacob, şi *Cartea a preacuviosului părintelui nostru Efrem Sirianul, carea cuprinde întru sine cuvinte de multe feliuri de învăţătură, spre folosul şi mântuirea a tot sufletul creştinesc*, ambele copiate în anul 1754, la mitropolia din Iaşi, de către ieromonahul Natanail, în actualul ms. *1390* de la BAR, fără menţiunea traducătorului, precum şi *Apoftegmata adecă cuvinte vitieveşti sau filosofeşti*, traducere din limba rusă făcută de Vartolomei Mazereanu cu porunca mitropolitului Iacob, datată 1755 şi păstrată în copia din ms. *V-1* de la BCU Iaşi[19].

Dintre colaboratorii apropiaţi ai mitropolitului Iacob Putneanul din anii 1750-1755, în afară de dascălul Evloghie şi de Vartolomei Mazereanu, numai ieromonahul Cozma Vlahul ar mai fi putut să traducă din slavoneşte *Alfavita sufletească* tipărită în anul 1755 şi *Sinopsisul* apărut în 1757. Faptul că unele particularităţi lingvistice ale acestor texte se întâlnesc şi în traducerea *Cârjei arhiereilor* sau în cea a *Vieţii Marelui Petru* arată că ele au fost, într-adevăr, traduse de Cozma Vlahul. După întoarcerea lui Cozma la Bucureşti, *spre sfârşitul anului 1755*, căci gramata de numire a lui Vartolomei Mazereanu în funcţia de arhimandrit al mănăstirii Putna, datată 16 august 1755, este scrisă de mâna sa (compară fragmentul reprodus în fotocopia alăturată, fig. 4, cu textele reproduse în fig. 1 şi 3), traducerea *Sinopsisului*, rămasă în manuscris, a fost revizuită de către Evloghie dascălul şi tipărită sub supravegherea lui.

---

[18] Vezi N.A. Ursu, **Gramata de numire a lui Vartolomei Mazereanu în funcţia de arhimandrit al mănăstirii Putna**, în "Cronica", XXVIII, 1993, nr. 24, p. 7.

[19] Vezi N.A. Ursu, **Primele traduceri ale arhimandritului Vartolomei Mazereanu**, în "Cronica", XXXIII, 1998, nr. 11, p. 10.

4. În sfârşit, să vedem în ce împrejurări a putut veni tânărul ieromonah muntean Cozma la Iaşi şi cum a ajuns el un colaborator important al mitropolitului Iacob Putneanul. După cum ne informează cronicarul Ienache Cogălniceanu, domnitorul Constantin Mavrocordat, în a doua domnie a sa în Moldova (1741-1743), a poruncit "de au adus şi cărți pi-nțăles din Țara Românească, căci în Moldova nu să afla Evanghelii, Apostole şi Leturghii, dând poroncă mitropolitul aceste cărți să le cetească pe-nțăles pe la bisărici, mai poroncind domnul mitropolitului şi episcopilor să facă tipografie fieşticari la eparhie lui, ca să să tipărească cărți pe înțăles"[20]. Fiind cam dezorganizată, tipografia mitropoliei din Iaşi îşi încetase activitatea încă din anul 1732, iar mitropolitul Nichifor (1740-1750) nu a putut să o reorganizeze. El a îndeplinit deci porunca domnitorului, concesionând tipărirea cărților bisericeşti întreprinzătorului grec Duca Sotiriovici din Thasos. Acesta, un om cultivat, care ştia bine limba română, a întemeiat la Iaşi, în anii 1742-1743, o tipografie proprie în care a tipărit, până în anul 1752, mai multe cărți româneşti, între care *Psaltirea* (1743), *Sinopsis* cu diferite rugăciuni şi învățături (1747), *Liturghierul* (1747), *Triodul* (1747), din nou *Psaltirea* (1748), *Ceaslovul* (1749) *Octoihul cel mare* (1749), *Rânduiala osfeştaniei mici* (1749), *Canonul Sfântului Spiridon* (1750), *Sinopsis adecă adunare a celor şapte taini* (1751), *Adunare de rugăciuni din Psaltire* (1751), *Târnosanie* (1752). Unele dintre aceste cărți (de exemplu, *Liturghierul* şi *Triodul*) reproduc întocmai ediții apărute în Țara Românească, altele (*Octoihul*, *Canonul Sfântului Spiridon*) sunt declarate traduceri ale sale.

Faptul că Duca Sotiriovici era un om învățat şi că ştia bine limba română, menționat de Cozma Vlahul, după cum am văzut, în prefața la traducerea *Cârjei arhiereilor*, este afirmat şi în hrisovul prin care domnitorul Constantin Mavrocordat îi acordă, în anul 1749, unele privilegii pentru activitatea sa tipografică, înnoite în anul 1750 printr-un alt hrisov, al domnitorului Constantin Racoviță: "alesul dintru obşte Duca Sotiriovici de la Thasos ne-au arătat hrisov de la prea iubit fratele nostru domnia sa Constantin Neculai voievod, întru care scrie pentru mai susul numit că, aflându-să împodobit cu învățătură elinească şi letinească, şi de altele şi ştiind bine şi limba moldovenească, întru care poate să tălmăcească orice carte, ispitindu-să de domnia sa mai cu de-adinsul cu tălmăcirea *Octaihului* celui mare şi cu alte, şi s-au aflat vrednic"[21]. Referințe similare aflăm şi

---

[20] Vezi Pseudo-Ienache Kogălniceanu, **Letopisețul Țării Moldovii de la domnia întâi şi până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat (1733-1744)...**, ediție critică de Aurora Ilieş şi Ioana Zmeu, Bucureşti, 1987, p. 16.

[21] Vezi Arhivele Statului Bucureşti, fond Doc. ist., CLXXVI /22, din 30 martie 1750, hrisov întărit de acelaşi domnitor la 27 mai 1756.

într-un zapis din 15 iunie 1755 al biv vel logofătului Iordache Cantacuzino: "adeverim cu această scrisoare a noastră că, având trebuință de câteva istorii de învățături şi altele ce ne-au trebuit a le scoate din cărțile greceşti pre limba moldovenească, am pohtit pre dumnalui Duca Sotiriovici tipograf de le-au scris şi le-au tălmăcit, şi la alte scrisori ce ne-au trebuit, greceşti, tot dumnalui ne-au scris. Şi căsătorindu-să în Moldova, noi l-am cununat"[22].

În schița biografică a lui Duca Sotiriovici, Const. A. Stoide a presupus că el ar fi venit în Moldova din Rusia, invocând drept dovadă, între altele, sufixul slav al numelui său[23]. Sufixul *-ovici* apare însă frecvent în onomastica românilor ortodocşi din secolul al XVIII-lea. De exemplu, aproape toți tipografii din Țara Românească şi Moldova aveau nume în *-ovici* sau *-evici*: Gheorghe *Radovici* (la Târgovişte), Stoica *Iacovici*, Dimitrie *Pandovici*, Iordache *Stoicovici*, Stanciu *Tomovici* (la Bucureşti), Vlad *Gheorghievici*, Mihai, Gheorghe şi Constantin *Atanasievici* (la Râmnic), Ioan *Stoicovici* (la Buzău), Ieremia *Marcovici*, Ioan *Simeonovici*, Grigore *Stanovici* (la Iaşi). Având în vedere faptul că traducerile pe care Duca Sotiriovici le declară ale sale (*Octoihul* şi *Canonul Sfântului Spiridon*) abundă în particularități lingvistice muntenești, presupunem că acest tipograf a venit în Moldova din Țara Românească, unde va fi urmat cursurile academiei domneşti şi a învățat limba română. Tot acolo se va fi inițiat în meşteşugul tipografiei. Este posibil ca venirea sa în Moldova să se fi produs prin anii 1741-1742, la începutul celei de-a doua domnii în Moldova a lui Constantin Mavrocordat, când domnitorul a poruncit mitropolitului şi episcopilor eparhioți de aici să înființeze tipografii. Mitropolitul Nichifor, grec din Peloponez, va fi cerut în acest scop sprijinul mitropolitului Neofit al Țării Româneşti (1738-1754), grec din Creta, care i-l va fi recomandat pe grecul Duca Sotiriovici din Thasos.

În cărțile tipărite de Duca Sotiriovici nu sunt menționate, pe foaia de titlu sau la sfârşit, numele tipografilor cu care a colaborat el. Doar la sfârşitul *Psaltirii* din 1748 este menționat faptul că această carte a fost diortosită de "Cozmà ieromonah Vlahul". Prin bună înțelegere, în anul 1753 mitropolitul Iacob retrage lui Duca Sotiriovici concesiunea tipăririi cărților de cult în limba română şi reactivează tipografia mitropoliei din Iaşi. *Penticostarul* apărut în 1753 la tipografia mitropoliei este cules de "Ioan Simeonov tipograf", probabil fost colaborator al lui Duca Sotiriovici, şi diortosit de acelaşi ieromonah Cozma Vlahul care diortosise *Psaltirea* tipărită de Duca în 1748, iar *Molitvenicul* apărut în 1754 la tipografia mitropoliei este cules tot de "Ioan Simionovici, tipograful ardelean" (în mod

---

[22] Vezi N. Iorga, **Studii şi documente**, vol. V, partea I, Bucureşti, 1903, p. 108.

[23] Vezi *art. cit.* la nota 4, p. 391-392.

curios, Ieremia Marcovici, vechiul tipograf al mitropoliei din Iaşi, semnase *Antologhionul* şi *Octoihul* tipărite de el în anul 1726: "Ieremia Simeon"; să fi fost Ioan Simeonov(ici) fratele lui Ieremia Simeon (Marcovici)? Spre sfârşitul anului 1754 sau la începutul anului 1755, mitropolitul Iacob aduce din Țara Românească pe tipografii şi gravorii Grigore Stanovici (Braşoveanul) şi Sandul (fiul lui Ieremia Marcovici), iar sarcina de diortositor o încredințează monahului Evloghie.

Revenind la activitatea tipografică a lui Duca Sotiriovici, observăm că, după apariția Psaltirii din 1743 (pe care o va fi tipărit cu colaborarea lui Ieremia Marcovici), el nu a mai editat nici o carte, până în anul 1747. Cauzele acestui mare gol de producție pot fi: lipsa utilajului necesar ori a unor lucrători tipografi, care trebuiau aduşi din Țara Românească sau din Transilvania, precum şi concurența vânzării în Moldova a cărților bisericeşti tipărite în Țara Românească. Presupunem că una din cauze a fost şi faptul că la mitropolia din Iaşi nu exista, în anii păstoriei lui Nichifor, un cleric învățat care să corecteze cărțile bisericeşti apărute în tipografia particulară a lui Duca Sotiriovici şi să garanteze astfel, în numele mitropoliei, canonicitatea textului lor. În această situație, mitropolitul Nichifor îl va fi rugat pe mitropolitul Neofit al Țării Româneşti să-i trimită un cleric român învățat, iar acesta i l-a trimis pe tânărul ieromonah Cozma, căruia la Iaşi i s-a spus (ori şi-a spus el însuşi) Vlahul. Este posibil ca ieromonahul Cozma să fi venit la Iaşi spre sfârşitul anului 1746 sau la începutul anului 1747, iar venirea lui să fi determinat intensificarea activității tipografice a lui Duca Sotiriovici, în anul 1747 şi în anii următori. Este de asemenea posibil ca el să fi colaborat cu Duca Sotiriovici la traducerea unor cărți apărute în tipografia acestuia. Probabil lui Cozma Vlahul şi lui Duca Sotiriovici le aparține inițiativa de a reproduce întocmai unele cărți de cult şi de învățătură după ediții ale lor tipărite în Țara Românească, cum sunt, de exemplu, *Liturghierul* şi *Triodul* apărute în 1747, în tipografia lui Duca Sotiriovici, şi *Penticostarul* din 1753, apărut în tipografia mitropoiiei din Iaşi[24], lucru firesc, de altfel, atâta vreme cât cărțile respective se difuzau atunci în Moldova prin comerț, fiind importate, după cum am văzut, şi din poruncă domnească. La factorii care au determinat "muntenizarea" limbii cărților bisericeşti tipărite în Moldova, spre mijlocul secolului al XVIII-lea. ne-am referit pe larg într-un studiu mai vechi[25].

Se poate ca pentru scaunul episcopiei Buzăului să fi fost avut în vedere, încă de pe când se afla la Iaşi, ieromonahul Cozma, iar pentru scaunul

---

[24] Vezi Ion Gheție, **Contribuții la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750**, în "Limba română", XX, 1971, nr. 2, p. 113-124.

[25] Vezi **Cu privire la "momentul 1750" în dezvoltarea limbii române literare**, în "Limba română", XXXIV, 1985, nr. 6, p. 520-531.

mitropolitan al Ţării Româneşti, fostul egumen al mănăstirii Colţea, Grigorie, care era deja sfinţit, în 1748, mitropolit titular al Mirelor. Acest lucru s-a înfăptuit însă mai greu decât se credea. În 1754 mitropolitul Grigorie nu reuşeşte să obţină scaunul mitropolitan din Bucureşti, fiindu-i preferat grecul Filaret, episcopul Buzăului (1749-1754). Grigorie va fi ales mitropolit al Ţării Româneşti abia în 1760, după moartea lui Filaret, iar ucenicul său, Cozma, va fi ales episcop al Buzăului abia în anul 1763, după retragerea din scaun, datorită bătrâneţii, a grecului Rafail[26]. Mitropolitul Grigorie şi episcopul Cozma au păstorit eparhiile respective până în anul 1787.

[26] Vezi T.G. Bulat, **Titularii episcopiei Buzăului...**, în loc. cit. la nota 9, nr. 7-8, p. 706-721, şi nr. 11-12, p. 1156-1192.

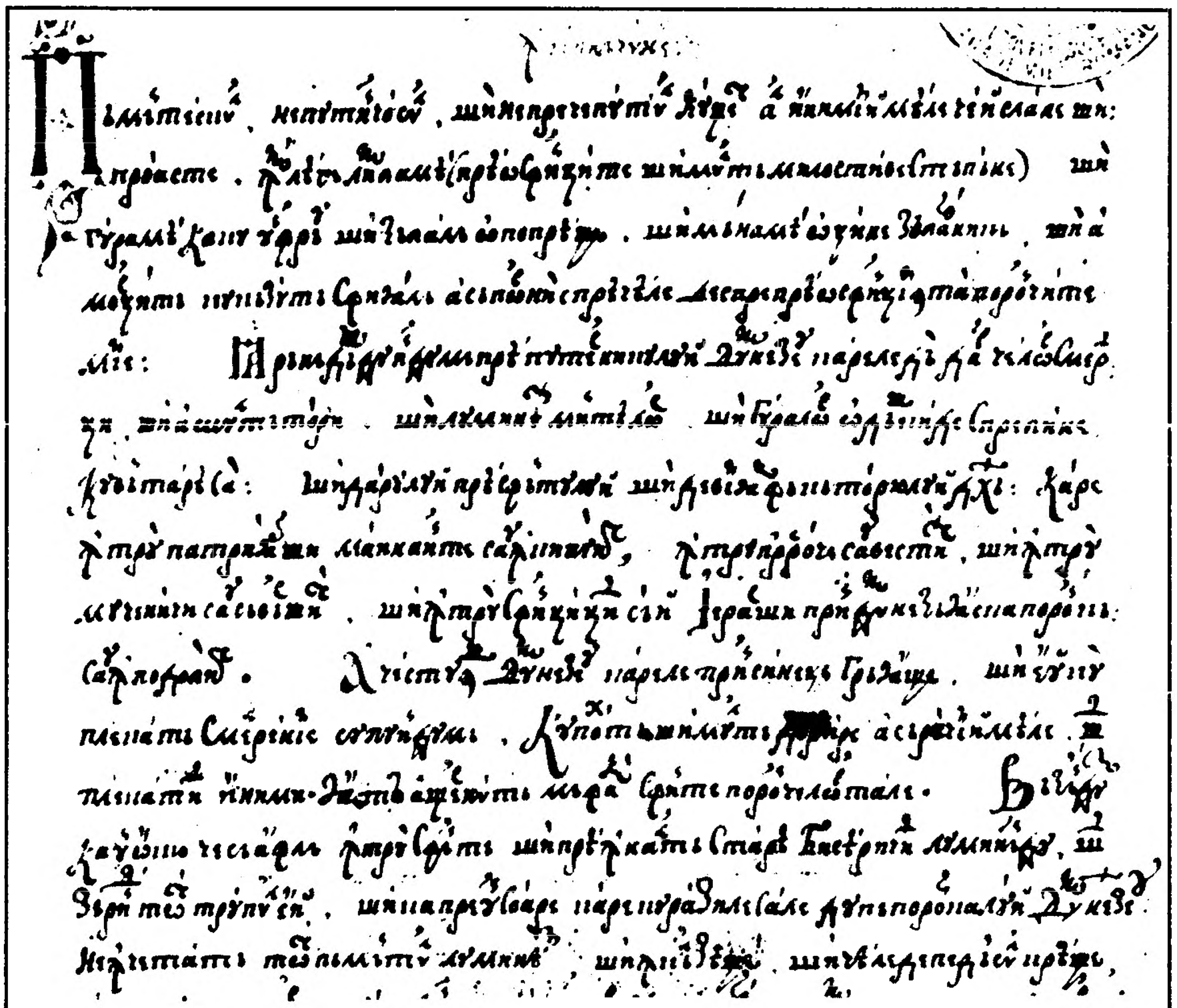

Fig. 1

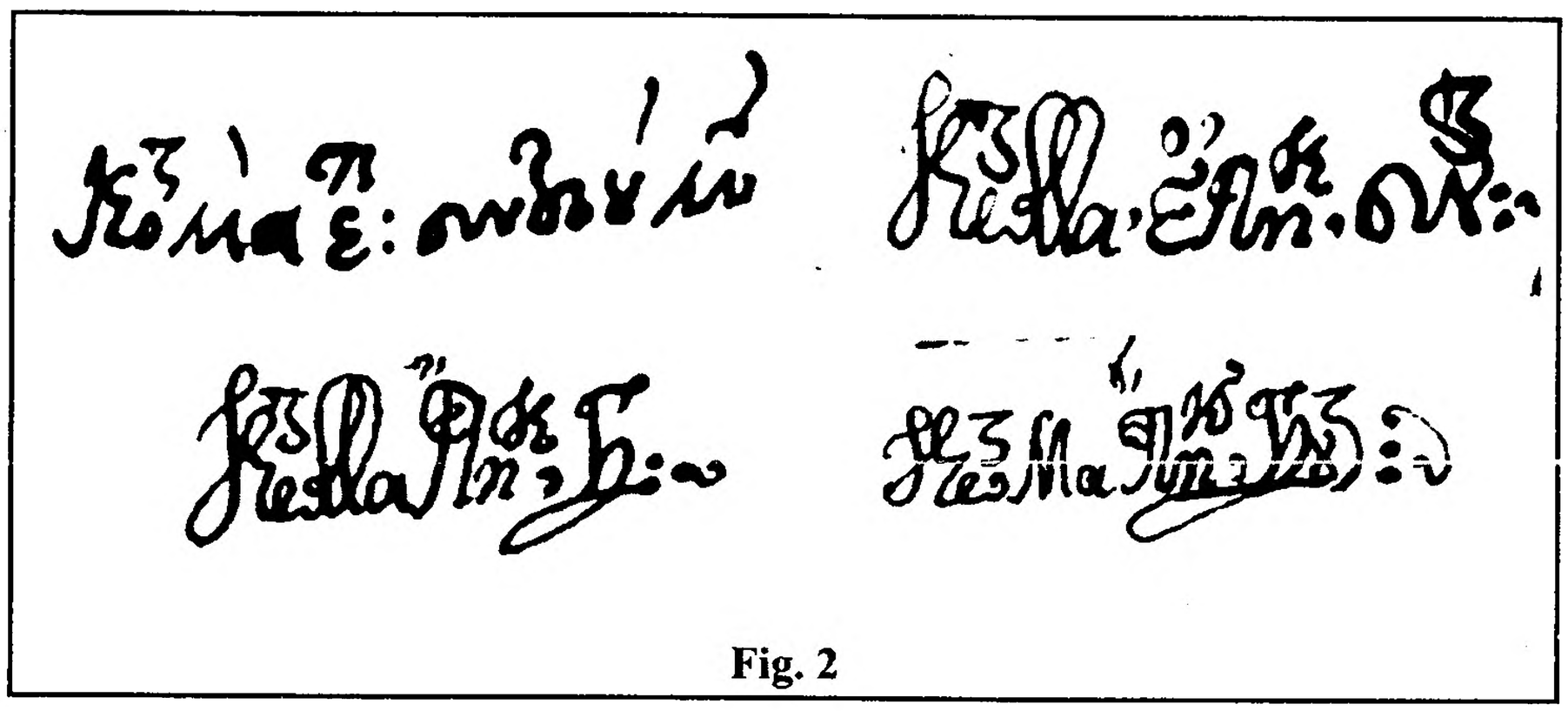

Fig. 2

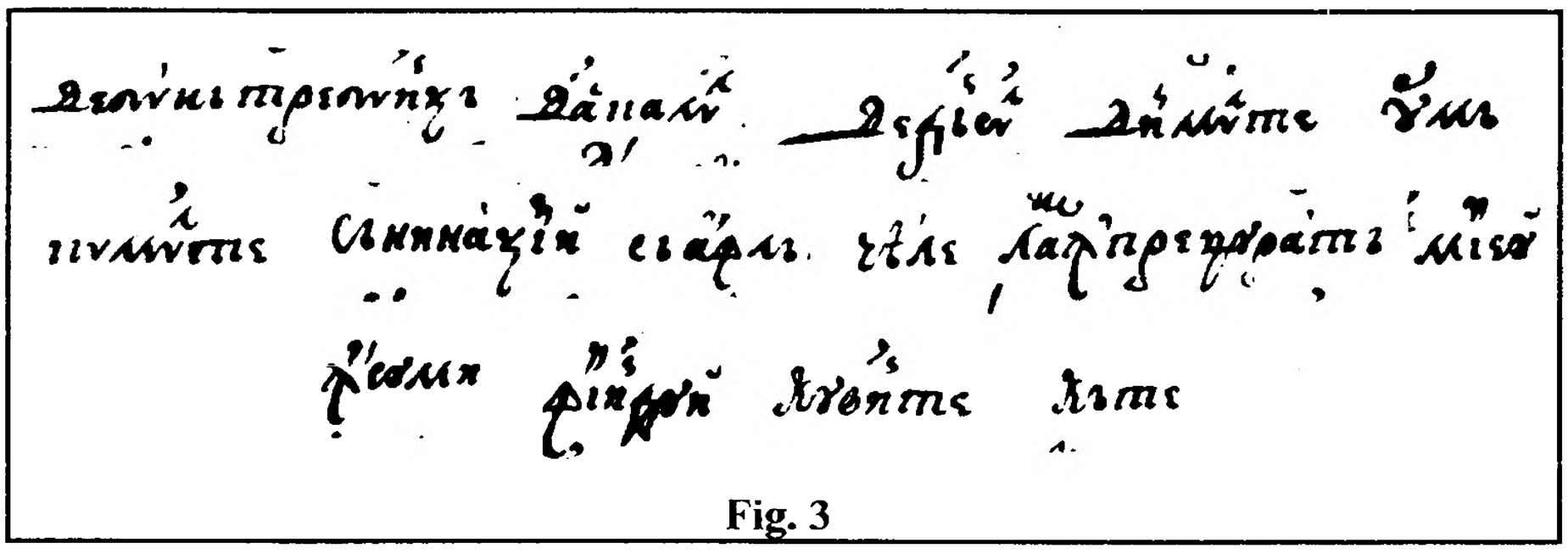

Fig. 3

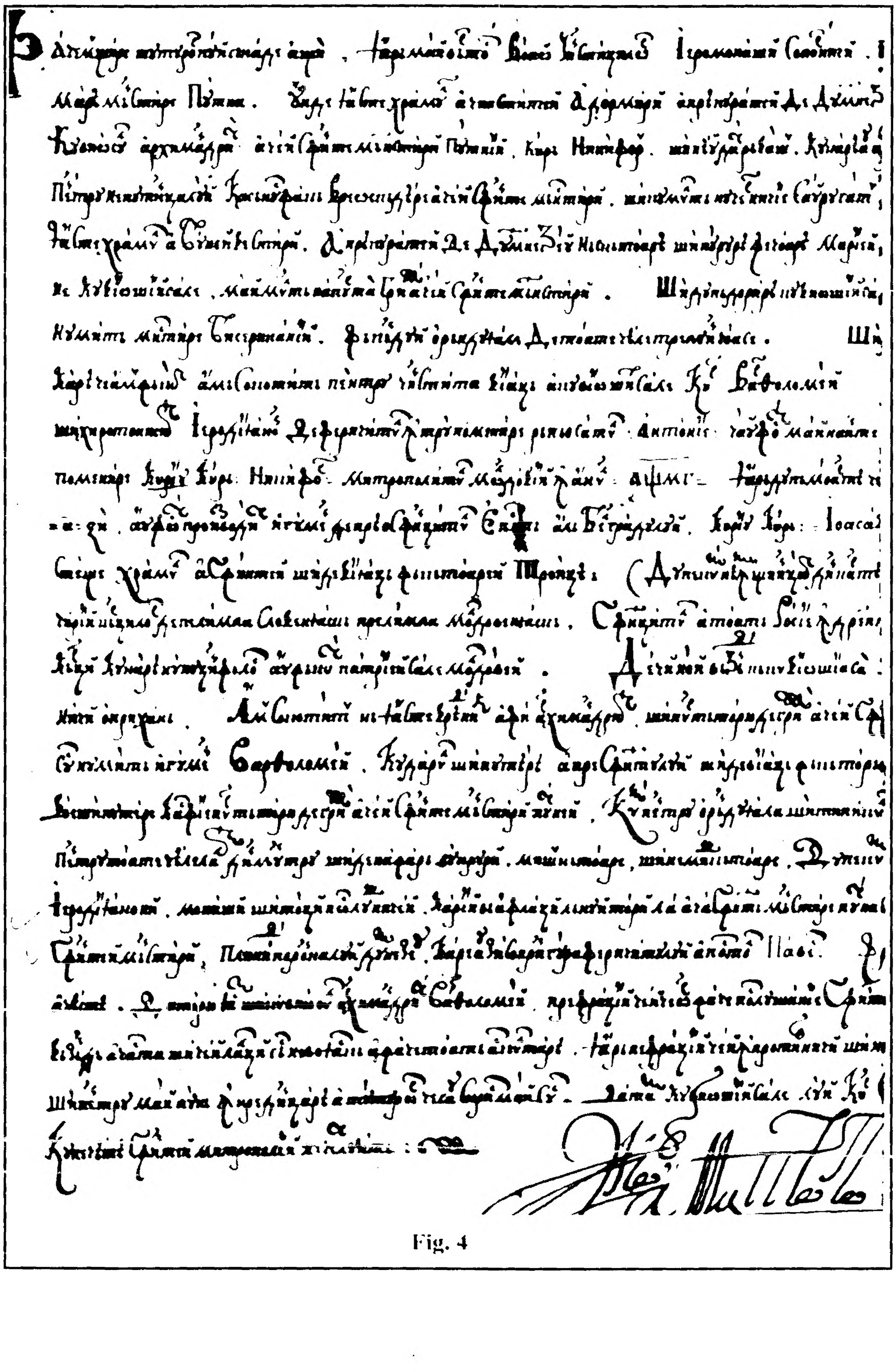

Fig. 4

NOI ŞTIRI ISTORICE
PRIVIND ÎNTEMEIEREA MĂNĂSTIRII NOUL NEAMŢ

Drd. *Vasile Bîrzu*

Redescoperirile relativ recente, în anii '75 - '80, ale ineditelor şi valoroaselor manuscrise declarate pierdute de mai bine de 40 de ani, aparţinând bibliotecii Mănăstirii Noul Neamţ din Basarabia, fac necesară aducerea la cunoştinţa publicului larg din ţara noastră odată cu conţinutul comorilor filologice, teologice şi istorice, şi a istoriei întemeierii vestitei mănăstiri ce s-a vrut, şi în parte a reuşit, a fi continuatoarea vechii şcoli ascetico-filologice paisiene de la Mănăstirea Neamţ.

Întemeierea Mănăstirii Noul Neamţ e strâns legată de profundele transformări politice, sociale, culturale şi religioase ce au marcat viaţa bisericească a Ţărilor Române şi a răsăritului Europei în general la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Asistăm astfel în această perioadă la o îngrădire a vieţii religioase monastice în Răsărit provocată în principal de ideile iluministe[1] (răspândite încă din secolul al

---

[1] Fenomenul confiscării bunurilor mănăstireşti apare în răsărit încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, în Rusia, în timpul disputei dintre Iosif Volokolamsky († 1511) şi Nil Sorski († 1508), care recomanda un monahism sărac şi eremitic, primul militând pentru un monahism înstărit şi implicat în viaţa socială împotriva "iudaizanţilor" de origine se pare valdenză (I.B.U. vol. II, p. 99) ce propagaseră ideea respectivă. Problema va fi rezolvată doar parţial astfel că în 1682 în Rusia se va interzice întemeierea de noi schituri, iar în 1724 şi 1734 se va autoriza de Petru cel Mare, respectiv de ţarina Ana, tunderea în monahism doar a preoţilor văduvi şi a militarilor trecuţi în rezervă. În 1764 Ecaterina a II-a va ordona secularizarea totală a averilor mănăstireşti, reducând astfel foarte mult numărul mănăstirilor, ceea ce va duce la un exod masiv de monahi ruşi la Athos şi în Ţările Române. Acum vor veni în Moldova din Ucraina stareţul Vasile întemeind schitul de la Poiana Mărului şi mai târziu vestitul său ucenic Paisie Velicicovsky, iniţiind mişcarea de renaştere spirituală a cărei ultimă continuatoare va fi Mănăstirea Noul Neamţ. În Ţările Române ideile iluministe

XVIII-lea în Rusia prin filiera unor împăraţi şi prinţi germani iar la noi prin revoluţionarii paşoptişti şcoliţi în Franţa la începutul secolului al XIX-lea), dar şi de nenumăratele conflicte, exacerbări naţionaliste şi reîmpărţiri teritoriale ale Marilor Puteri ce făceau nesigură şi tulbure viaţa monahală.

Paisianismul, după moartea iniţiatorului său (1794), a iradiat în întreaga Rusie prin nenumăraţii ucenici ai vestitului stareţ, acest fapt fiind oarecum favorizat şi de treptata decădere a vieţii duhovniceşti din lavra Neamţului ca şi de deteriorarea accentuată a vieţii social-politice din Ţările Române. Starea aproape continuă de război în care trăiau locuitorii Moldovei şi Ţării Româneşti, devenite teatrul conflictelor nesfârşite dintre Rusia, Turcia şi Austria, şi mai apoi tulburările sociale produse de mişcările revoluţionare din 1821 şi 1848 au marcat cu siguranţă viaţa bisericească şi monahală şi relaţiile dintre Biserică şi stat, ajungând să degenereze, în cele din urmă, într-un conflict, numit în epocă **Conflictul dintre Guvernul Moldovei şi Mănăstirea Neamţului**[2], având drept obiect de dispută tocmai deposedarea de averi a mănăstirilor prin Legea secularizării din 1 iunie 1859, dispută de care e legată şi întemeierea Mănăstirii Noul Neamţ.

Lucrarea nu-şi propune aducerea în atenţie a acestui conflict sau îndreptăţirea pe această bază a uneia sau alteia din părţi (lucru făcut de altfel destul de bine de către Radu Rosetti în expunerea sa, **Conflictul...** putând fi rezumat ca rod al ideilor premeditat secularizatoare, de o parte, şi a slăbirii vieţii duhovniceşti din mănăstiri de cealaltă parte), ci prezentarea, pe baza unui manuscris[3] din biblioteca Mănăstirii Noul Neamţ a istoricului[4] întemeierii acestei mănăstiri, scoţând în acelaşi timp în evidenţă

---

reformatoare ale monahismului vor pătrunde la începutul sec. al XIX-lea prin filiera revoluţionarilor paşoptişti şcoliţi în Franţa.

[2] Radu Rosetti, **Conflictul dintre Guvernul Moldovei şi Mănăstirea Noul Neamţ** în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tom. XXXII. Memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, 1910, reproducând un mare număr de documente privitoare la conflict.

[3] Manuscrisul Nr. 131 (83), anul 1881, Arhiva Naţională a Moldovei, Fondul nr. R 2119. Nr. de inventar 3. Manuscrise tratând aceeaşi temă sunt: Nr. 130, anul 1881, Nr. 132, anul 1888, Nr. 141, anul 1894, Nr. 142, anul 1897 şi 143, sfârşitul sec. al XIX-lea, ultimele trei prezentând sfinţirea noii biserici a Înălţării Domnului, toate descrise de Valentina Ovcinicova-Pelin în **Catalogul manuscriselor păstrate în URSS: Colecţia Mănăstirii Noul Neamţ**, ed. Ştiinţa, Chişinău, 1989, pp. 338-341 şi 352-355.

[4] Pentru istoria Mănăstirii Noul Neamţ vezi şi Gurij Grosu, **Istorija Novo-Neametskago Svjato-Voznesenkago monastirija**, Chişinău, 1911. De asemenea şi manuscrisul nr. 111 din biblioteca Mănăstirii Noul Neamţ: **Corespondenţă cu privire la întemeierea Mănăstirii Noul Neamţ**, precum şi bibliografia în limba rusă: **Arhiereiscoe slujenie v Novo-Neametskomî monastirija vî deni Vosnecenija gospodnja i zakladka po okoncianii liturghii vî tomi je monastirija monastirscoi**

situații, fapte, aspecte, concepții, așa cum rezultă ele din manuscris, menite a întregi tabloul evenimentelor petrecute în legătură cu istoricul acestui lăcaş nu doar bisericesc ci şi de cultură şi limbă română de peste Prut.

Prezentarea în manuscrisul analizat a copiilor unor importante acte ale domnitorilor moldoveni (urice, acte de danii) în text bilingv slavon/rus şi român, arătând stăpânirea lor în Basarabia, precum şi a numeroaselor relatări şi copii de manuscrise despre viața monahală din Mănăstirea Neamț din timpul lui Paisie Velicicovsky (de ex. celebrul **Aşezământ al vieții de obște** înaintat de Paisie mitropolitului Gavriil Calimachi în anul 1763, la aşezarea sa la Dragomirna) subliniază odată în plus importanța evocării evenimentelor cuprinse în el, mai ales acum, în contextul actual al renaşterii religioase postcomuniste şi al dorinței de unire a românilor de pe cele două maluri ale Prutului, daniile date mănăstirii de domnitori români fiind pe malul drept al Nistrului, în imediata apropiere a fostei zone[5] de conflict dintre Republica Moldova şi autoproclamata Republică Transnistreană. .

---

agradi i sv. vratî monastirrskihă, Kiev, 1881, Nr. 10, C. 17; **Vospomihanie o tomî, kak ja sluciaino, vî svitja preosviaţennogo Pavla puteşestvovalî izî Kişineva cierezî Novo-neametskii monastiri vî selo Akmangitî i obratno**, Kiev, 1879, nr. 9, C. 334, nr. 12 C. 466, nr. 16, C. 637; **Igumen Teofan, nastojatelî i osonovatelî Novo-Neametskogo monastirija: (nekrolog)**, Kiev, 1883, C. 840-844; **Osvjaţenie sobornogo hrama vî Novo-Neametskomî monstirija**, Kiev, 1879, nr. 24, C. 923; **Slovo pri osvejaţenii Kresto-Vozdvijenskagosobora vî Novo-Neametskom monastiria, preosv. Pavla episcopa Kişinevskago i Hotinskago**, 5 noiavria 1878, Kiev, 1878, nr. 22, C. 939-951; Ciudeţkii Pavel, **Novo-Neametskii monastirî**, Kiev, 1880, nr. 19, C. 929-944, nr. 20, C. 977-996; şi **Novo-Neametskii monastirî**, Kişinev, 1881; Batiuşcov P.N., **Bessarabija**, SPB, 1892, C. 167, apud V. Pelin, **op. cit.**, p. 62.

[5] În legătură cu istoricul acestor locuri, ele au aparținut din cele mai vechi timpuri populației dacice ce-şi întindea stăpânirea până la gurile Bugului. Tătarii alungați peste Nistru în timpul lui Alexandru cel Bun întemeiară aici *"olatul Oceacovului"*, iar în 1538 sultanul Soliman II transformă întreg Buceagul împreună cu cetatea Tighina în raia, înființând atunci pentru aceste teritorii mitropolia Proilaviei, aflată sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. Mitropolia Proilaviei şi-a întins jurisdicția şi asupra *"Ucrainei Hanului"* (teritoriu de peste Prut având peste 40 de sate de creştini ortodocşi şi orăşelele Balta şi Dubăsari) până în 1788, când, în urma războiului ruso-turc, teritoriile din stânga Prutului trec pentru 3 ani sub jurisdicția episcopiei Huşilor care şi le mai revendicase pe la 1715 şi 1771. Stăpânirea turcească încetează în 1808, când Gavriil Bănulescu Bodoni fu numit prin ucaz împărătesc exarh al Moldovei, Valahiei şi Basarabiei. În 1813 se înființează Arhiepiscopia Chişinăului, iar în 1837 teritoriile de peste Nistru au fost trecute sub jurisdicția Mitropoliei Cetății Albe. Vezi M. Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. II, Bucureşti, 1981.

[...] liniştea ţării [...] şi a salva cetăţile de la mare"[11]. Urmaşul lui Mahomed al II-lea, Baiazid al II-lea, încalcă însă învoirea şi la 14 iulie 1484 cucereşte aceste cetăţi transformând teritoriile din jurul lor în raiale, inaugurând astfel slăbirea accentuată a puterii politice şi economice a Moldovei şi începutul viitoarelor noi cuceriri turceşti în Basarabia.

Următorul cucerit va fi Benderul, transformat de turci în raia în timpul expediţiei sultanului Soliman din anul 1538, organizată împotriva domnitorului Petru Rareş[12], şi colonizat în anul 1560, *"cu voia turcilor cu 30.000 de nogai, tătari, care aveau unicul târg, Căuşani [...] pre moşia Chiţcani"* (p. 108v).

Din această perioadă a formării statului moldovean, Andronic ne oferă, în altă lungă notă subpaginală (p. 19-32), copiile actelor de danie ale domnitorilor moldoveni ce privesc direct proprietăţile viitoarei Mănăstiri Noul Neamţ. Primul Voievod ce dăruieşte Mănăstirii Neamţ moşiile Copanca şi Chiţcani este Alexandru cel Bun (1400-1431), dania lui fiind consemnată în anul 6937 (1429) în două urice din 31 august şi 1 septembrie spunând *"că ni-am îndemnat pentru a noastră sănătate şi pentru a noastră mântuire şi am dat monastirii de la Niamţu, Înălţării lui Hristos: iazărul la Dnistru, anume Zagorna şi prisaca de la Zagorna, uric cu tot venitul ce va fi a lor"* (19v, 20) *"şi pre fieştecarele anu 12 poloboace de vin din deseatina Niamţului"* (p. 20v), făcându-le călugărilor de la Neamţ înlesniri de orice vamă. Dania e reînnoită în decembrie 1430, adăugându-i-se *"şi din jos trei mori care sânt la Bascu, pe părâu a treia parte, ce să zic trei vaduri de toate"* (p. 23), iar la 1 martie 1456 de Petru Voievod[13] care precizează: *"hotarul lui în jos pe Nistru, din Chiţcani în jos până la gura Zagornei şi cu toate gârlele câte cad în Zagorna: gârla Voevodina şi cu prisaca Ivancova şi prisaca Zagornii, şi trei vaduri la Nistru: Havoronia, Icorabsca şi la Gura Zagornii"* (p. 25v) Ştefan Voievod cel Mare (1457-1504) a rânduit la 13 iulie 1463 *"desiatnicilor (perceptorilor) de priseci să nu aibă a lua deseatină (impozit) din priseacile monastirii măcar jumătate de banu"* (p. 26), iar la 17 martie 1500 îi mai dărui *"şi mai adăogându-i şi de la noi: [...] balta Crivaia şi iazărul ce să numiaşte sup Dubrovca şi cu gârla ce să numiaşte Chiscina..."* (p. 27v, 28). Petru Voievod[14] a dăruit şi el la 15 martie 1527 *"oun sat la Dnistru în gura*

---

[11] **Ibidem**, p. 62.

[12] **Ibidem**, p. 74.

[13] Este vorba despre domnitorul Petru Aron ce a domnit între 25 mai 1455 şi 14 aprilie 1457.

[14] Domnitorul Petru Rareş, ce a domnit între 14 ianuarie 1527 şi 18 septembrie 1538.

Zagornii, anume Copanca cu gârlele şi cu iazerile" (p. 29v), iar Iancu Voievod[15] la 16 august 1581 şi Aron Voievod[16] la 3 Ghenarie 1592 menționează amândoi despre o încălcare a acestor danii de către un anume Malic din Copanca şi de feciorii lui.

Mănăstirea Neamț a stăpânit aceste moşii doar până în anii 1593 când Aaron Vodă cel Cumplit *"fiind izgonit de boiari din Țara Moldovei i-au făgăduit împăratului turcesc cum că diacă îi va ajuta ca să se întoarcă iarăşi înapoi la scaunul său, apoi va da ostaşilor turceşti Bindiriul [...] cu 12 sate"* (p. 109) şi împreună cu el, ne spune Andronic, tot atunci *"cu sâlnicie au răpit turcii şi moşiile acestia Copanca şi Chițcani"* (p. 109v). Aceste moşii au stat sub stăpânire turcă până în 1769, când generalul Rumiantev a luat prin război *"Budgiacul şi cetățile Hotin, Cetatea Albă şi Bindiriul"* (p. 112). Din acel timp Cuviosul Varlaam, egumenul Mănăstirii Neamț, a început să ceară stăpânirii ruse reintrarea în posesia mănăstirii a moşiilor respective. La 18 ianuarie 1772, starețul mănăstirii l-a rugat pe acelaşi Rumiantev, acum devenit feldmareşal, să i le înapoieze (p. 112v), iar acesta ordonă polcovnicului şi comandantului de Bindiriu, D. Corretu: *"să cercetezi cu tot adevărul [...] cum că mănăstirea aceasta au stăpânit pre aceste moşii"* (p. 112v). Tot Rumiantev, la 21 aprilie 1772, a trimis ordin către general-maior Ozebov, *"comandiriu în Bindiriu [...] ca numai decât să se dea monastirii numitele moşii"* (p. 112v). Ordinul a rămas neîmplinit fiind necesar un altul, la 23 ianuarie 1774 *"ca numai decât să se înapoiască aceste moşii monastirii..."* (p. 113), având şi acesta aceeaşi soartă. Moşiile tot nu au fost înapoiate, cerându-se *"mărturie şi de la divanul boiarilor Cniajiei Moldaviei"* (pe care egumenul Varlaam o obținu la 30 martie 1774) şi *"mărturie de la oamenii lăcuitori din satul Copanca"* (p. 113) obținută de mănăstire *"prin sârguința părintelui Ierodiaconului Iacov Stamate: carele în ourmă au fost mitropolit Moldovei"*[17] (p. 113). În data de 26 iunie 1774 au semnat printre mulți alții, preotul satului Vasilie *"cum că ei nu au apucat şi nici părinții lor ca să stăpânească monastirea pre aceste moşii, dar numai de la moşii lor au auzit cum că sânt ale monastirii Neamțului..."* (p. 113v). Drept urmare, mitropolitul Moldovei *"Chir Gavriil Calimah prin a sa osebită mărturie în scris a dat moşiile acestea atunci monastirii [...] şi*

---

[15] Iancu Voievod, zis şi Iancu Sasul, domnind de la 21 noiembrie 1579 până cândva după 2 septembrie 1582.

[16] Aron Voievod, zis şi Aron Vodă Tiranul, 19 august 1591 - iunie 1592.

[17] Mitropolitul Iacob Stamate, născut la 24 iunie 1749, călugărit la 3 aprilie 1764, a fost hirotonit episcop de Huşi la 18 decembrie 1783, iar la 21 iunie 1792 mitropolit al Moldovei şi exarh al plaiurilor.

părinţii soborului au vândut atunci diajmele de pre aceste moşii lui Marco Gaios" (p. 113v).

Stăpânirea a fost de scurtă durată pentru că, în urma păcii de la Iaşi din 29 decembrie 1791 dintre Rusia şi Turcia, Basarabia a rămas iarăşi sub stăpânirea Turciei până în 1806 când *"oştirile rosieneşti au cuprins pre toată Bessarabia, Moldavia şi Valahia"* (p. 114), războiul sfârşindu-se prin pacea de la Bucureşti în urma căreia, ne spune Andronic, *"cea mai de căpetenie parte a Moldovei, adecă Bessarabia, împreună cu Budgiacul au rămas sub pravoslavnica stăpânire a împărăţiei Rossiei"* (p. 114).

În urma încorporării Basarabiei în imperiul ţarist (1812), doar moşiile Copanca şi Chiţcani din cele 15 câte avea de toate Mănăstirea Neamţ în Basarabia *"fură luate pe seama haznelii (administraţiei) ruseşti şi privite ca domenii ale coroanei"*[18]. Prin vechilul ei mănăstirea a cerut din nou pentru sine moşiile respective, reclamând *"dreptăţile sale de stăpânire la 1817 namestnicului (conducătorului) oblastiei (regiunei), la 1823 Isprăvniciei de Bender şi la 1832 pravleniei (conducerea) oblastiei (regiunei), iar la 1833 intentă proces de revendicare înaintea judecătoriei ţinutului Bender. Procesul se încheie în 1845 cu o învoială prin care mănăstirea renunţă la moşiile ei în schimbul unei compensaţii băneşti de 224.000 ruble argint"*[19]. Vechilul mănăstirii a murit în 1856 şi mănăstirea a trimis un nou vechil abia în 1858 în persoana ieromonahului Teofan Cristea, pe care l-a întărit cu procură ca *"deplin reprezentant pentru toate interesele sale din Basarabia"*[20]. Suma respectivă de bani, ne spune Andronic, nu a fost achitată Mănăstirii Neamţ.

În atmosfera tulbure a epocii, guvernele Moldovei, urmând art. 23 al Convenţiei de la Paris, care *"prescria concentrarea tuturor veniturilor statului în bugetul general al veniturilor"*[21], au dat în acest sens dispoziţii speciale prin **Regulamentul Organic** (1835) şi prin **Aşezămintele** domnitorului M. Sturdza din 1839 şi 1843, arogându-şi astfel drepturi tot mai mari în administrarea averilor mănăstireşti prin Departamentul Cultului. Monahii Mănăstirii Neamţ şi mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei, trăind o puternică frică de catolicizare în urma legii secularizării averilor mănăstireşti de la 1 iunie 1859, se gândiră la posibilitatea salvării situaţiei mănăstirii prin înfiinţarea unei alte mănăstiri în Basarabia, pe una din aceste moşii.

---

[18] Radu Rosetti, **op. cit.**, vol. I, p. 44.

[19] **Ibidem**.

[20] **Ibidem**.

[21] **Idem**, p. 50.

Primul demers îl face Teofan Cristea la 29 iunie 1859, printr-o cerere adresată episcopului Chişinăului prin care *"îi cerea în numele stareţului şi al soborului, să ia apărarea mănăstirii Neamţului"*[22] şi apoi la 3 august, cerând ajutor consulului general rusesc din Bucureşti. Alte 7 proteste au fost trimise în perioada 18 septembrie - 24 decembrie de Teofan la alte autorităţi ruseşti din Petersburg, Chişinău, Paris, Odessa şi Bucureşti[23], în acelaşi timp cerând şi aprobarea înfiinţării unei noi mănăstiri *"ca fiică a Neamţului şi căreia ar fi atribuite averile din Basarabia ale lavrei"*[24]. Pentru îndeplinirea misiunii sale, Teofan a fost împuternicit din nou de mitropolit, în 22 ianuarie 1860, cu o procură specială *"ca vechil cu desăvârşire şi cu nemărginite puteri, atât din partea sa şi a mănăstirilor Neamţul şi Secul cât şi din partea tuturor mănăstirilor din ţară"*[25]. Pe baza acestei împuterniciri, ieromonahul Teofan Cristea a început, ne spune Andronic, *"a da proşenii (cereri) prin toate locurile cuviincioase"* pentru ca *"să se dea voe, din partea stăpânirii Rossiei spre a să întemeia o monastire pentru monahi pre una din moşiile lavrei Niamţului"* (p. 2v). Aprobarea înfiinţării mănăstirii a venit *"întru a 18 zi a lunii lui noembrie în anul 1860 (când) s-au învrednicit de întru tot milostiva întărire şi înalta hotărâre, spre a să înapoi de către hazna (administraţie), iarăşi supt stăpânirea monastirii Niamţului acieste moşii Copanca şi Chiţcanii"* (p. 3).

Încă din anul 1844, Departamentul Cultului avea ca împuternicit în Basarabia pentru administrarea averilor bisericeşti pe avocatul Teodosie Aroneanu. În urma **Legii secularizării** acesta a fost însărcinat şi cu apărarea intereselor din Basarabia a mănăstirilor chinovii, pentru eficienţa acţiunilor acestuia ivindu-se necesitatea înlăturării lui Teofan din funcţia de vechil şi întoarcerea lui în ţară. Andronic relatează despre venirea *"în lavra Neamţului cia veche a unui cinovnic (funcţionar) al ministrului bisericesc al Moldovei, anume Gheorghe Dubău"* (p. 4), spre a pune obştea mănăstirii să semneze un act prin care *"să ia pre Ieromonahul Teofan din Basarabia, şi pre toate moşiile lavrei aflătoare aicea în Rossia să le răpească cu nelejiuire precum făcusă şi celor din Moldavia"* şi care *"îndată au început a răcni ca un leu; şi a izbi cu picioarele în pământ [...] zicându-le că carii nu vor iscăli în acel act vor fi cu nemilostivire pedepsiţi şi surguniţi din ţara Moldaviei ca nişte vânzători patriei şi russolatri şi spigoni ai Rossiei"* (p. 5). Din acel moment, ne spune tot Andronic, a început exodul călugărilor spre alte mănăstiri din Athos şi Basarabia, părinţii şi fraţii

---

[22] **Idem**, vol. II, p. 2.

[23] **Idem**, p. 7.

[24] **Idem**, p. 2.

[25] **Idem**, p. 11.

"cunoscând cu duhul cum că Domnul Moldaviei Alexandru Cuza, precum şi Irod cel din vremea Sfinţilor Apostoli şi-au pusu mâinile ca să facă rău unora din cei din Bisiarică..." (p. 5v).

Prin răspunsul la cererea sa din 11 aprilie 1861 către I.P.S. Antonie[26], arhiepiscopul Chişinăului şi al Hotinului, Teofan este informat că mai întâi trebuie să aibă aprobările *"ministrului dinafară şi ale ministrului aviarilor împărăteşti şi ale ministrului trebilor dinlăuntru"* (p. 6), primind din partea episcopului, prin ucazul nr. 2597 din 10 mai 1861, *"voe a vieţui în Nemţeni, temporar până se va rezolva situaţia"*. Primii călugări veniţi din Moldova se vor stabili la Nemţeni în data de 21 mai 1861 *"săvârşind cântarea priveghierii de toată noaptea în biserica Sf. Ierarh Ioan Gură de Aur de pre zisa moşie"* (p. 7). Fapt important pentru reliefarea modului răspândirii tradiţiei paisiene, Andronic ne spune că aceştia au început iarăşi rânduiala de obşte *"predanisită de pria fericitul părintele nostru starețul Paisie Velicicovskie"* (p. 7v), în aceeaşi zi în care în Moldova, la Mănăstirea Neamţ, fraţii făceau prohodul Mitropolitului Sofronie Miclescu ce murise *"întru a 18 zi a lunii lui maiu, după surgunia cea tiranicească"* (p. 8), la Mănăstirea Slatina, unde fusese dus din porunca lui Cuza.

Moartea Mitropolitului Sofronie nu aduce însă încetarea războiului asupra călugărilor de la Neamţ şi astfel Andronic descrie împrejurările în care a fost el nevoit să plece din mănăstire în urma conflictului ce l-a avut cu Manuil Filippesco, ispravnicul de târgu Piatra şi cu Grigorie Cozadin din Târgul Neamţului, deoarece spunea visurile sale profetice celorlalţi călugări tulburându-i. Cel care îl pârâse fusese călugărul Sofronie Varnav[27], fidel reformelor lui Cuza, care îl va aduce şi pe *"ministrul bisericescu, Dimitrie Rosăt în data de 21 iulie 1861 spre a-i apostrofa pe părinţii soborului ce ceruseră comisie duhovnicească pentru a-l judeca pe Sofronie Varnav, zicându-le: «ce voiţi părinţilor? şi ca ce dreptăţi ciareţi? pentru caria aţi cerut comisie duhovnicească? Spuneţi-mi mie, pentru că eu am putiare mai*

---

[26] Antonie Şocotov, Arhiepiscop al Chişinăului între 1855-1871, caracterizat printr-o pastoraţie echilibrată, fără excese naţionaliste, continuând atitudinea înaintaşilor săi de permitere a folosirii limbii române în Biserica din Basarabia şi luând măsuri pentru o mai bună organizare a administraţiei bisericeşti.

[27] Despre monahul Sofronie Varnav vezi de asemenea articolul Ierom. Antonie Plămădeală **Monahul Sofronie Vârnav. Cu prilejul împlinirii unui veac de la moarte (1813-1868)**, în M.M.S., an. XLIV, 1968, nr. 7-8, p. 409-421; cf. de asemenea şi articolele Mitropolitului Nestor Vornicescu, **Un manuscris necunoscut al Duhovnicului Andronic: Istoria mănăstirii Secu**, în M.M.S., an. L, 1974, nr. 3-4, p. 80-196 şi **Participarea Mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu la înfăptuirea unirii Principatelor Române**, în B.O.R., an. CII, 1984, nr. 1-2, p. 7-38.

mult decât un mitropolit, fiindcă eu sânt şi asupra mitropolitului şi asupra a toată tagma duhovnicească mai mare»" (p. 9v).

Tot Varnav îl va acuza pe Andronic în faţa boierilor veniţi la praznicul Adormirii Maicii Domnului, în timpul Rugăciunii Amvonului, la Liturghie, când acesta *"nu au zis Alexandru Ioan întâiu pre cum îl pomenia pre aiuria pre domnitorul Cuza, ci au zis numai aşa: pre blagocestivului marelui Domnului nostru Alexandru"*. În acel moment Sofronie Varnav, bănuindu-l că se referă la Ţarul Rusiei, *"au început a striga cât ce putea: aşa, Alexandru sfinţiei iale cel de peste graniţă!"* (p. 10v). Varnav îi va înştiinţa de asemenea pe Andronic în data de 17 septembrie 1861 *"cum că este porunca ministeriului ca să miargă igumen la sihăstria Secului"*, prilej cu care aflându-se nesupravegheat, Andronic, cerând blagoslovenia starețului Timofteiu, şi luând 2 giamantane cu cărţi şi icoane, a plecat spre Basarabia în data de 26 septembrie 1861, trecând Prutul la 1 octombrie 1861.

Când Andronic ajunge la Nemţeni, Teofan, care plecase la Sankt-Petersburg din data de 4 iulie 1861, deoarece în 10 februarie 1861 autorităţile basarabene îl înştiinţaseră că nu i se vor da moşiile, îi trimise împuternicire pentru a interveni şi el la autorităţile locale spre a intra în posesia acestor moşii. Moşiile, ne spune Andronic, erau administrate de evrei care trimiteau conştiincios banii ministerului bisericesc din Moldova, Teofan Cristea fiind nevoit să se împrumute pentru a face faţă cheltuielilor ivite la Sankt-Petersburg, iar fraţii de la Nemţeni, care între timp se înmulţiseră ajungând peste 30 la număr, trăiau în condiţii foarte grele, în două case vechi, mici, acoperite cu stuf, fără haine de iarnă, cu sobă, paturi şi bucătării improvizate din nuiele şi făcând slujbele în biserica satului prin care bătea vântul, fiind doar din scândură. Acestor condiţii grele li se adăuga lipsa mare de hrană şi asupririle evreilor *"Leiba Colpaccii şi Zelman Berman carii erau împuterniciţi de către ministru bisericesc al Moldaviei"* (p. 15); aceştia păzind şi aducând *"ne precurmat comisii preste comisii"* peste arendaşii moşiilor Mănăstirii Neamţ din Basarabia, ca nu cumva să-i ajute pe călugări cu hrană sau cu bani. *"Monahii, ne relatează Andronic, au fost siliţi a-şi scoate mărturii de la boiarul Nicolae Frangopulul cum că oile mănăstirii (cumpărate de ieromonahul Teofan în primăvara anului 1861) sânt vândute de dânsul monahilor"* tocmai datorită ameninţărilor evreilor ce le revendicau ca *"avere a ministrului bisericescu al Moldovei"* (p. 15v). Arendaşei Melania Malima, posesoarea moşiei Mireştii, care-i ajutase pe monahi, i s-au vândut de către evrei *"în toamna anului 1861 şi pâinea şi fânul şi vitele [...] întru cât au trebuit singuri monahii aceştia dintru toată sărăcia lor, să-i cumpere un micu bordeiu în pământ cu preţu de şase ruble arjint"* (p. 15-15v).

Înapoierea moşiilor Chiţcanii şi Copanca a avut loc la 13 septembrie 1862 (p. 18v), însă după ce timp de 10 zile (între 14 şi 24 septembrie)

comisia măsură moşiile şi Andronic primi *"toate hrisoavele şi tot fialiul de documente: bolgăreşti, rossieneşti şi moldoveneşti, şi toate planurile privitoare pentru aceste moşii, îndată (diavolul) au invitat dintre înseşi comisarii pre stars-cinovnic (mai marele funcţionar) Filipp Scribanov şi pre pod-porucicul (subînsărcinatul) Ioann Nacco lesniciu (pădurarul) Bendiriului şi pre alţii, ca dupre cât vor putea să se silească [...] spre a rămânea aceste moşii iarăşi înstrăinate din mâna călugărilor"*. Filipp Scribanov, la 25 septembrie, *"au dat şi protest în scris către aciastaşi comisie dintru caria era şi el, împotriva a toată aşteptarea ei şi s-au dus la slujba sa"* (p. 29). Andronic ne spune că *"toate maşinăriile aceste diavoleşti"* au fost înlăturate prin ajutorul Maicii Domnului *"prin slujitorii săi cei bine credincioşi Alexandru Mihailovici Gorsacov, ministru dinafară şi generalul adiutant Nicolae Pavloviciu Ignatiev, şi prin alţii au luat săvârşit lucrările primirii a acestor moşii la 30 septembrie şi la 3 zile ale lunii lui octombrie"* (p. 31, 31v).

Actele primite au fost pierdute de Andronic într-o noapte când fu chemat în grabă la Chişinău, uitându-le unul din însoţitorii săi de drum într-o trăsură, fiind găsite după o noapte de căutări prin toate staţiile de poştă prin care trecuseră. Andronic îl chemă urgent prin telegraf pe Teofan la Chiţcani şi acesta ajungând la 30 octombrie 1862, plecă mai departe la Akerman şi Odessa după doar o zi şi două nopţi *"spre a mai regula încă şi mai bine şi mai cu temeiu pre toate lucrările sale pe care le făcuse în Sankt-Petersburgu."* (p. 34v).

Ceea ce i s-a întâmplat la Odessa, Andronic ne relatează citând direct, printr-o copie a raportului lui Teofan către adjutantul general Nicolae Pavlovici Ignatiev. Ajungând la Odessa "la 3 zile ale lunii lui noembrie", Teofan este nevoit să stea până pe data de 10 noiembrie, când se vor întoarce guvernatorul general al Basarabiei, domnul Fantonn Verraiounu şi pe consilier de stat Lev Osipoviciu Ivanovskie (p. 35), rugându-l pe primul a-i *"face oficial cunoscute rasporiajeniile (dispoziţiile) făcute de excelenţa sa, potrivit otnoşeniilor (rapoartelor) ministeriului din 2 zile martie, 26 maiu şi 20 septembrie supt numerele 847, 2060 şi 3390 ca unele ce să atingu de drepturile de proprietate ale lavrelor Niamţul şi Secul asupra aviarilor sale din Basarabia"* (p. 35v), rugăminte ce-i fu împlinită. Domnul Ivanovskie nu a vrut să-l primească pe Teofan decât în data de 12 noiembrie şi discuţia avută cu el pe un ton al acestuia foarte iritat, subversiv şi neserviabil se încheie cu aruncarea *"pe uşă afară a lui Teofan, încât acesta neputându-se sprijini pe picioare, de frică şi de ruşine căzu pe spate josu la pământ"* (p. 36). Cauza acestui comportament ar fi fost punerea lui Andronic ca vechil al noii mănăstiri *"şi nu o altă persoană pe care o ar fi alesu şi nacialnicul (conducătorul) oblastiei (regiunii)"* (p. 36). Pentru a rezolva întru totul situaţia preluării legale a moşiilor, Teofan a stat până în

23 noiembrie, când a venit la el în Odessa Andronic, îngrijorat de întârzierea sa. La întoarcere, noaptea, au aflat casele de la Nemțeni incendiate şi *"pline de fumărie"* (p. 37) şi *"cu ajutorul prea Curatei Maicii lui Dumnezeu"* scăpară *"seraca lăcuință a monahilor şi pre dânşii din acia înfricoşată primejdie"*, fapt relatat de Andronic pentru că *"chiar a doua zi după aprinderea aceasta de aicea a caselor, au aprinsu şi sfânta Mănăstirea Niamțului cia veche în Moldavia"*.

Descriind neprețuitele comori de carte arse în incendiul de la Mănăstirea Neamț după o copie a inventarului făcut *"de domnii comisari carii au răpit aviarile mănăstireşti de prin toată Moldavlahia"* (p. 38), Andronic menționează şi relatarea, semnificativă pentru climatul şi orientarea rusofilă a unor monahi moldoveni, din scrisoarea monahului Daniil Tomesc cum *"că toate au arsu precum am zisu iară la cărțile russeşti nu au intrat focul"* (p. 38v).

La 28 noiembrie 1862 monahii de la Nemțeni au cerut aprobarea de mutare în biserica din satul Chițcani, cu hramul Sfântului Nicolae, primind-o însă doar în data de 7 decembrie 1862 prin *"oucazul duhovniceştii Consistorii din Chişinev cu nr. 9911"* astfel încât *"la 17 zile ale lunii lui dechemvrie au mers la moşia Nemțeni"* (p. 39v), ajungând acolo *"la 22 zile ale aceleiaşi luni"* un număr de 32 de călugări ce s-au instalat în *"2 case care se numia a paşii"* (p. 40).

Ajungând la Chițcani am putea crede că monahii ar fi trebuit să intre într-un ritm de viață normal. Ceea ce ne relatează Andronic contrazice total aşteptările. Noi tulburări au venit asupra obştii *"prin organele diavolului, cum le numeşte Andronic, [...] prin nişte slugi credincioase ale sale, de au început a cleveti înaintea înaltei ocârmuiri rossieneşti pre Ieromonahii Teofan şi Andronic, spunând cum că ei [...] s-au hotărât să vânză cu cel mai de josu preț pădurea de pe moşiile Chițcanii şi Copanca [...] şi luând cu acest chipu însemnatu capitalu, să fugă pe taină"* (p. 40v). Acuzația este înaintată prin *"raportul cancelariei diplomatice nr. 350 din 10 octombrie 1862 de nacialnicul (conducătorul) Oblastiei Bessarabiei către [...] generialu guvernator Novo-Rossiei"*, acesta înştiințând prin acest raport *"că au şi însărcinat a se face secriată luare aminte!"* (p. 40v). Oricum Andronic ne relatează că *"mânia şi ourjia mai mare decât pătimisă în Moldovia"* a fost potolită prin intervenția *"măririi sale Împăratului"*, Dumnezeu *"suflând cu darul Său în inima celor ce au puteria în mâini"* (p. 41v).

Atacurilor din afară le urmează neînțelegerile şi neascultările din sânul obştii datorate stării continue de tulburare. La 6 ianuarie 1863 un ierodiacon vrea să fugă din obşte, în 14 ianuarie monahul Carp Straton se mută *"dupre a sa cerere la monastirea Gârjavca"*, iar în 28 februarie un ierodiacon şi doi monahi fug noaptea dând motiv *"pizmaşilor acestui dumnezeesc lucru*

a scrie la Sankt-Petersburgu cum că călugării cei ce să aşezase la Chiţcani şi Copanca să află fugiţi cu toţii la monastirea Secului" (p. 42).

Scăpaţi printr-o minune a Maicii Domnului ce a întors vântul ce bătea dinspre apus, de întinderea năprazniculuí incendiu ce mistui, în a cincea săptămână a Postului Mare, şura şi o casă ce o construiseră călugării în iarnă spre a le sluji *"ca trapeză şi cuhne şi pitărie şi chelărie"* (p. 42v), datorită clevetirii unor oameni din Chişinău, călugării nu mai au voie să ia din pădurile moşiilor nici măcar lemne pentru foc, iar cei ce-l împrumutaseră cu bani pe Ieromonahul Teofan, *"temându-se ca să nu rămâe păgubaşi, s-au ridicat cerându-şi-i"* (p. 43v). Andronic ne relatează că de această strâmtoare a creditorilor săi îl scăpă pe Ieromonahul Teofan în urma rugăciunilor, printr-o minune, tot Maica Domnului ce *"trimise la arhimandritul Nicodim, epitropul moşiilor de viaţă purtătorului Mormânt, pe fostul stareţ, Neonil, al mănăstirii Neamţul, mutat din această viaţă în anul 1853, ce i-au zis să nu se întristeze pentru ceea ce îi e dator Ieromonahul Teofan, că eu îţi voi plăti tot. Şi aceasta zicându-i s-au făcut nevăzut"* (p. 44). În urma acestei minuni, *"văzând cum că are asemenea chizeşie ceriască"*, arhimandritul Nicodim *"l-au mai împrumutat încă pe mai multă vriame"* (p. 44).

Cauza intrigilor şi a greutăţilor nenumărate ce le întâmpinau monahii o aflăm dintr-o lungă notă subpaginală ce descrie conflictul ivit între monahi şi preoţii bisericii satului Chiţcani, un anume Grigorie şi Mihail Sacinschie pentru cheia bisericii şi slujirea după tipicul Mănăstirii Neamţ după care monahii trebuiau să-şi facă pravila. Conflictul a culminat, datorită intrigilor preoţilor, cu *"oucazul duhovniceştii Consistorii din Chişinev nr. 8397 din 17 zile ale lunii decembrie"* prin care s-a luat cheia de la monahi şi s-a hotărât ca numai *"când va voi el (preotul M. Sacinschie), numai în zile proaste, atuncia să dea cheia la monahi, iară în zilele duminecii şi sărbătorile nici de cum"* (p. 59), terminându-se totuşi în mod fericit prin împăcarea celor două părţi.

Tot din această notă subpaginală aflăm de greutăţile făcute monahilor de ţăranii locuitori pe aceste moşii care îşi aleseră vechili spre *"a lua zisele moşii iarăşi înapoiu de la aceşti monahi"* (p. 47v), încercare încheiată cu *"porunca ministrului averilor împărateşti, pusă pe docladul (referatul) din 17 decembrie 1862 [...] ca să mute pre toţi acei 224 de semiaistve (familii) ce au împuternicit pre aceşti vechili [...] pre moşia Oursoaia a haznialii"* (pp. 48, 48v, 49). Deşi ieromonahul Teofan ceru la 22 ianuarie 1863 să nu fie strămutaţi, înştiinţarea de mutare a fost dată la 15 februarie şi a fost urmată de cererea altor 245 de familii de a fi mutate pe aceeaşi moşie, Oursoaia, satisfăcută la 1 martie 1863, iar mutarea propriu-zisă a avut loc primăvara, *"deîndată ce se mai încălzi vremea"* (p. 54v). În toată această perioadă conflictul a avut şi alte înfăţişări. Când călugărilor li s-a interzis

să mai ia lemne din pădure şi încă au fost *"daţi de cătră sudu (judecată) supt a lor privire"*, aceşti ţărani *"au început să îngrozască pre fraţii monahi cei mai tineri la minte... că pre ieromonahul Teofan l-au închis la Ostrov în Sankt-Petersburgu şi pre Andronic la domnul guvernatorul în Chişinev [...] nenumărate prihăniri începând a stârni asupra călugărilor [...] îndrăznind şi la însuşi mărirea sa împăratul şi la ţesariaviciul nasliadnicul (moştenitor) în anul 1867"*, venind *"din partea pravleniei (conducerii) Oblastiei din Chişinev oucazul nr. 2419 din 8 zile maiu, anul 1869, pentru râdicarea lor"* (p. 56, 57).

Toate aceste împotriviri ale organelor administrative, ale preoţilor şi ale locuitorilor satului îl forţară pe ieromonahul Teofan să plece iarăşi la Sankt-Petersburg în data de 16 aprilie 1863. După o călătorie de 23 de zile ajunse la Sankt-Petersburg unde *"văzându-se vândut şi acolo de cătră nişte priiateni vechi [...] şi cunoscându-să strein şi nemiarnic despre toţi [...] au alergat cu credinţă la Sfântul şi făcătoriul de minuni chipu al Prea Curatei Maicii lui Dumnezeu de la Kazanu şi rugându-să ei cu lacrimi [...], intrând în ministeriul dinafară, mare minune s-au lucrat [...] întrucât i s-au încuviinţat ce au cerut în folosul acestui soboru"* (p. 48v). La 15 mai 1863 Teofan înfăţişează ministrului de externe *"proectul regularisitoriu"* al viitoarei mănăstiri, acesta trimiţând la 20 mai *"răspuns asupra propunerilor pârâtorilor în Bessarabia"* arătând *"cum că darea moşiilor [...] în stăpânirea călugărilor [...] are ţălul apărarea pravoslaviei în Prinţipate şi de aceia nu să poate schimba hotărârea dată"* (p. 49). Din partea oberprocurorului pria Sfântului Îndreptătoriului Sinodu Teofan a primit în data de 28 mai *"făgăduinţa tot putinciosului ajutoriu"* (p. 49) şi la 30 mai proiectul fu înfăţişat şi cneazului Urusovu.

Conţinutul proiectului în 10 puncte prevedea înfiinţarea potrivit **Aşezământului** Prea Cuviosului Paisie Velicicovsky a unei mănăstiri de 50 de fraţi, *"carii mai ales vor fi de la lavra Niamţul şi Secul din Moldavia"*, aflată *"supt desăvârşita ascultare a Sfântului Sinodu"*, fiind totuşi *"ca o fiică a lavrei Niamţul şi Secul"* (p. 50) din veniturile căreia se va constitui un depozit de 50.000 de ruble de argint *"din a căruia proţinte să va ţinia un număr de tineri în Seminariul de la Chişinev şi un număr de fiate în Institutul ce acum să înfiinţează tot la Chişinev"* (p. 50v).

Aprobarea definitivă a proiectului a fost dată de Sinodul Rusiei *"în hotărârea sa din 6 zile august anul 1863 supt nr. 1461"* făcându-se precizările că noul locaş va fi dator *"a ţinea aşezământul vieţii de obşte [...] dupre Oustavul Muntelui Atonului; ca totdeauna să păzească legătura cu lavra Niamţului; ca să stea într-o legătură şi de mitropolitul Moldaviei, neputând a fi despărţită întru duhovniceşti pricini nici de către legătura cu Pria Sfântul Sinodu"* (p. 51v), hotărându-se supunerea duhovnicească faţă de arhiereul eparhial de Chişinău şi inutilitatea (fapt important de menţionat

în cadrul disputei în care monahii vor fi învinuiți de administrarea incorectă a bunurilor cu care au fost înzestrați la înființarea mănăstirii) *"ca să se predstavlesiască (prezinte) de nou întemeiata monastire la Sfântul Sinodu în fiecarele anu, smiatul (seama) de priimirile şi cheltuielile sale"* (p. 53). Aprobarea finală din partea Țarului Rusiei, Alexandru Nicolaeviciu, a fost dată la 13 ianuarie 1864 în urma referatului oberprocurorului sinodului cu nr. 213, fiind adusă la cunoştința P.S. Antonie, arhiepiscopul Chişinăului în data de 17 februarie 1864 prin *"Oucazul Pria Sfântului Sinod nr. 306"*, iar ieromonahul Teofan a fost împuternicit prin *"otnoşenia (referatul) nr. 1072 a ministeriei lucrărilor din alte țeri din 30 martie 1864"* (p. 66) pentru a duce la împlinire hotărârea înființării mănăstirii.

La 18 martie 1864 noua obşte a cerut şi a primit blagoslovenie de la Arhiepiscopul Antonie pentru a-şi alege stareț, alegerea fiind făcută în cadrul obştii, la 26 aprilie, în persoana ieromonahului Teofan Cristea. Pentru a fi validă alegerea trebuia aprobată de organele ierarhice. La 10 iunie 1864 Andronic aduse la cunoştință ministrului rus de externe alegerea făcută *"spre a să întări mai îngrab părintele Ieromonah Teofan ca să fie igumen"*, propunându-se totodată *"să-l hirotisască şi în sânu de arhimandrit"* (p. 104v). Ca semn de mulțumire, Teofan a comandat argintarului Teodor Andreeviciu Verhovțev ferecătură şi chivot de argint icoanelor Maicii Domnului şi Sfântului Gheorghe, pe care Andronic poruncise ieromonahului Damian Pavlov şi monahului Mitrofan Hamuzu să le copie *"întocma aşa de bine, măsurile şi siamnele întru cât nici o deosebire de a aceei vechi nu să poate cunoaşte"* (p. 106v). Investirea definitivă a lui Teofan ca egumen a avut loc la 5 mai 1866, în ziua Praznicului Înălțării Domnului, hramul noii mănăstiri, după ce în prealabil s-a purtat corespondență cu conducerea vechii Mănăstiri Neamț pentru recunoaşterea lui Teofan ca egumen.

Teofan a înaintat la 1 aprilie 1864 proiectul de construcție al noii mănăstiri oberprocurorului, fiind *"întărit înalt de cătră mărirea Sa Împăratul la 3 zile ale lunii lui octombrie"* (p. 111v), iar la 3 decembrie se trimise din partea sinodului Rusiei înştiințare Arhiepiscopului Antonie în această privință. Aprobarea înființării noii mănăstiri a fost publicată în Jurnalul Miniştrilor din 5 mai 1864 în care *"s-au regulat în ce chipu să se dia în posiasie toate moşiile monastirilor moldaveneşti"*. Tot aici se porunceşte ca *"banii posiasiei carii să vor lua pre dânsele în fiecare anu să se depue la bancu împărătescu până când să vor [...] căpăta dreptățile răpite a atoatei biseariciі Moldaviei"* (pp. 115v, 116). Astfel se poate deduce că la Sankt-Petersburg Teofan a mijlocit, în baza împuternicirii date lui de mitropolitul Sofronie, nu doar pentru averile Mănăstirii Neamț, ci, ne spune Andronic, *"prin stăruința sa [...] au asigurat toată averea cea nemişcătoare a toată bisiarica pravoslavnică a Moldaviei ce să afla în Bessarabia"*.

Întorcându-se din Petersburg, ieromonahul Teofan a cerut la 21 iulie 1864 mitropolitului Antonie *"blagoslovenie spre a face meremetul (reparaţie) trebuinciosu în bisiarica din Chiţcani a Sf. Ierarh Nicolae şi spre a întemea din nou o veşmântărie şi spre a zidi chilii pentru lăcuinţa monahicească şi altele mai de trebuinţă"* (p. 116v). Biserica Sf. Nicolae, existentă şi astăzi ca paraclis în mănăstire, fusese construită între 1830-1834 de familia Andreiu şi Maria Glodia şi de fiii lor Dimitrie şi Elisabeta *"carii o au dăruit ei însuşi spre a lor viacinică pomenire sfintei noouăi monastiri Neamţului prin act de danie"* (p. 128), la 11 februarie 1865 *"duhovniceasca Consistorie din Chişinău hotărând, prin Oucazul nr. 666 ca (aceasta) să rămână a monastirii, îndatorindu-se monastirea să plătească construirea altei biserici în satul Oursoaia unde fuseseră mutaţi locuitorii din Chiţcani"* (p. 128).

Ferecătura şi chivotul de argint pe care le comandase Teofan la Sankt-Petersburg pentru copia icoanei Maicii Domnului de la Neamţ au fost terminate şi purtate în procesiune în ziua de 11 octombrie 1864, obştea hotărând ca *"totdeauna să se serbieze aciastă însemnată zi"* (p. 119v).

Se observă că o grijă constantă a cuviosului Teofan a fost înzestrarea noii mănăstiri cu odoare sfinte şi cu sfinte moaşte. Încă în 1852 stareţul Grigorie al schitului Iviron din Athos trimisese în dar Mănăstirii Neamţ *"trei părţi mărişoare din sfinte moaşte ale Cuvioşilor Mucenici carii au pătimit pentru Hristos în Constantinopolu, Evtimie, Ignatie şi Acachie, osebit de alte trei părţi mai mari"* (p. 120v). După aceste trei părţi mici de moaşte, ce rămăseseră în chilia sa din Mănăstirea Neamţ, Teofan *"au trimis înadins omu de le-au adus şi au înzestrat cu iale pre aciastă Sfântă nouă monastire Niamţul"* (p. 120v), mai târziu, la 7 mai 1868, ele sfinţind noul altar făcut bisericii obştii cu hramul Sf. Nicolae.

Ieromonahul Teofan a cerut cu *"călduroasă rugăminte"* (p. 134v) Patriarhului Ierusalimului Chiril al II-lea să înzestreze noua mănăstire cu un dar sfânt, iar Patriarhul i-a trimis în dar, prin arhimandritul Nicodim, vechilul în Basarabia al purtătorului de viaţă Mormânt, *"o sfinţită cruce ferecată cu argint şi poleită cu aur"* şi înzestrată cu mici părţi din lemnul Crucii Mântuitorului, din piatra Mormântului Domnului şi cu părticele din moaştele Sfântului Sfinţit Mucenic Haralambie şi a celui întru sfinţi Părintelui nostru Modest, Patriarhul Ierusalimului (p. 135). Sfânta Cruce a fost întâmpinată cu o mare litanie în data de 28 iunie 1866, în urma primirii *"acestei dumnezeeşti comori"* (p. 137), soborul întocmind un *"act sobornicesc"* (pp. 137v - 140) în care s-a *"hotărât a să scrie numele Pria Fericitului Patriarh al Ierusalimului şi a toată Palestina Kiriu Kirill, spre cia dia pururea a sa pomenire în diptihicul sfintei monastiri, cel ctitoricesc, după numele autocratului a toată Rossia şi a împărăteştii familii, întâiului ctitor al acestui din nou zidit sfânt lăcaşu"* (p. 139v).

Tot în anul 1866, Teofan, în timpul unei călătorii la Constantinopol şi Athos, primeşte *"în daru din Sfânta Monastire Zogravul, o iconiţă făcătoare de minuni a Sf. Marelui Mucenic Gheorghe"* (p. 138v) şi cumpără *"cărţi în limba greciască pentru trebuinţa bisiaricii"* (p. 139).

În anul 1867 o femeie din Odessa, pe nume Anastasia Mihailovna Lantova, a dăruit mănăstirii *"o icoană viache, închipuirea Kazanschiei"*. Acestei femei, ne spune Andronic, *"i să făcea descoperiri de la acea icoană [...] caria dia pururia îi zicea să-i caute locu; au fost silită a o aduce şi a o dărui acestei Sfinte Monastiri"* (p. 140v). Tot în anul 1867, la 8 octombrie, i se dărui mănăstirii de către boierul grec din Basarabia Vasilie Frangopolul o părticică din Moaştele Sf. Sfinţit Mucenic Vavila, episcopul Antiohiei, iar la 19 noiembrie, cu ocazia înmormântării Prea Sfinţitului schimonah Nicandru, Mitropolitul Pogonianiei, care vieţuia în Chişinău, acesta dărui prin *"diata sa o îndestulată zestre arhierească"*[28].

Deoarece vechea biserică cu hramul Sf. Nicolae era prea mică şi *"amianinţa primejdie de surpare"* (p. 140v) *"s-au hotărât soborniciaşte la 6 iulie 1867 să se facă acum de odată o altă bisiarică mai încăpătoare"*, obţinându-se aprobarea de construcţie a I.P.S. Antonie al Chişinăului în data de 1 august. La 28 august *"au încheiat cu Teodosie Pavloviciu Drovlep, podriacicul (constructorul) din Chişinev spre a întemeia numita bisearică [...] în numele Înălţării Cinstitei Cruci"*[29] (p. 141). La 9 septembrie a fost sfinţit locul viitoarei biserici, de faţă fiind şi Prea Sfinţitul Antonie, *"puind în mijlocul temeliei dumnezeescului prestolu, întru o cutie de arjint cu*

---

[28] Este vorba despre *"o icoană «Axion estin» [...] şi cinci sacose, bune, arhiereşti, trei stihare, trei epitrahile, patru brâe, opt paliţe, patru părechi rucaviţe, trei omofore mari, patru omofore mici, ouna mantie arhierească, două mitre bune, trei engolpioane, două cruci pentru pieptu, ouna cruce bronzu, ouna cavalerie a Sf. Vladimir clasa a treia, ouna cărjă de argint, ouna de abanosu, ferecată pe la unele locuri cu argint, două pateriţe, ouna păriche tricherii şi dicherii de arjint, oun tiazu de arjint, oun stropitoriu bun de arjint pentru stropit aghiazmă. Douăspriazece mineaie în limba greciască şi alte cărţi"* (pp. 148v, 149). Destinul tuturor acestor comori liturgice ca şi a altor multe asemenea obiecte de cult e necunoscut astăzi.

[29] Motivul pentru care a ales ca hram al noii biserici praznicul Înălţării Sfintei Cruci e menţionat de Andronic prin relatarea unui vis al unui duhovnic (probabil chiar Andronic) avut în săptămâna întâi a Postului Mare, în anul 1858, semnificativ pentru atmosfera frământată a acelor ani. În vis se arată Prea Fericitul Părinte stareţ Paisie Velicicovschi *"întru caria s-au văzut, cum că au bătut el pre monahii moldoveni [...] cu crucea"* care se pregăteau să facă *"oliaben (rugăciune) pentru că dăm ruşii afară de la strană"* (p. 145). Relatarea descrie atmosfera tensionată din obşte, agravată de disputa rusificării mănăstirii, vrând să argumenteze vinovăţia obştii moldoveneşti şi a conducătorilor ei, arhimandritul Gherasim şi mitropolitul Sofronie Miclescu care, ne spune Andronic, *"cu mare batjocură s-au surgunit după aceea"* (p. 146).

sfântul şi marele miru şi cu aromate, părticiale din sfintele moaşte ale Cuvioşilor Mucenici Evtimie, Ignatie şi Acachie..." (p. 142), construcția bisericii durând *"până la sfârşitul anului 1869"* (p. 147).

În paralel cu eforturile de înzestrare a mănăstirii au continuat şi frământările în noua obşte de la Noul Neamț. Văzând că noua mănăstire a primit aprobările de înființare, călugării care încă de la Nemțeni plecaseră la alte mănăstiri, se întoarseră, însă nu au reuşit să stea decât un an, până în 1865, făcând să plece odată cu ei din obşte foarte mulți dintre călugării basarabeni.

O altă tulburare a început în 1870 când cămăraşul mănăstirii, părintele Antim, a refuzat să se supuie hotărârii egumenului Teofan nr. 93 din 30 septembrie 1869 de a prezenta sfatului soborului situația asupra unor venituri băneşti din cămara mănăstirii. În lipsa starețului Teofan, plecat la Sankt-Petersburg, acesta începuse să schimbe rânduiala administrativă în mănăstire propunând între altele *"cum că nu este de nevoe a mai fi psaltul cel de limbă moldoveniască şi greciască şi reentul (citeţul) cel de limbă russască în monastire [...] şi că mai bine ar fi să se mulțemiască pre părinții de la strana russiască cu vreo sută de ruble pre fiecarele an şi atuncia ei ar păzi mai bine slujba bisiaricii şi ar învăța şi pre frați a cânta şi a ceti"* (p. 155).

Se observă aici iarăşi rădăcinile unei dispute naționaliste precum şi prezența unor idei moderniste, specifice veacului al XIX-lea, străine de duhul vieții monastice, ca aceea a călugărilor *"cu pungă şi bani"* (p. 156) care protestează împotriva starețului *"pentru că mi s-au ridicat încredereа cu aciasta, şi sânt jignit la onoare şi izbit"* (p. 157). Disputa sfârşi cu greu după ce fu făcută cunoscută de clevetitor la Chişinău, atrăgând neîncredere asupra întregii obşti, după ce făcu să plece mai mulți frați din mănăstire, sfătuindu-i *"de la cetit şi de la cântat în bisiarică să se liase că doară să va pustii bisiarica"* (p. 126v), şi după ce, din cauza grăbirii şi a lucrării *"nu prin blagoslovenia starețului ci prin jurnal iscălit de monahi"* (a se deduce concepția democratică ce penetrase chiar şi în cinul monahal) a aceluiaşi cămăraş fu pusă greşit crucea pe biserică, aducând mănăstirii o pagubă de 500 de ruble de argint, prin hotărârea I.P.S. Antonie din 28 aprilie 1870, prin care *"hotăra ierodiaconului Amfilohie şi monahului Ghermano, partizanii părintelui cămăraş, să rămâie supuşi ascultării cu toată smerenia cuviincioasă"* (p. 168).

La 13 martie 1871 a murit I.P.S. Arhiepiscop Antonie iar la 16 noiembrie, fostul lucrător la zidirea bisericii ce pusese greşit crucea, Haralampie Vasilieviciu, de ciudă că i s-a luat lucrarea, a dat foc cutiilor cu noile icoane din noua biserică, călugării reuşind cu greu să oprească extinderea incendiului şi rămânând pe viitor pentru mult timp în imposibilitatea de a *"isprăvi dumnezeiasca bisiarică la vremia întru caria*

ni-au fost dorința" (p. 176v). În urma vizitei ieromonahului Teofan la Mănăstirea Valaam în anul 1872, la întoarcerea sa în data de 8 iulie *"au şi pus hotărâre ca în totul şi de către toți să se ție viața de obşte"* şi *"a să prăzdnui în fiecarele an şi întru aciastă sfântă monastire şi Cuvioşii Părinți Serghie şi Ghermano ai Valaamului"*, hotărâre în urma căreia au primit din partea obştii Valaamului *"o sfântă icoană mare ca de catapitiasmă, foarte zarif (luminoasă) şi lucrată cu aur pe scândură"* (p. 177v), având chipurile sfinților respectivi.

La 7 septembrie 1872 a venit *"mărirea sa Împăratul Alexandru Nicolaeviciu, a toată Rossia la cetatia Benderiului"* (p. 177v), egumenul Teofan întâmpinându-l cu o icoană *"închipuirea întocmai a făcătoarei de minuni icoane a Pria Sfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu caria să numeşte «Niamețcaia», zugrăvită pe scândură de chiparos frumos şi cu privaz de arjint împrejur foarte zarif poleit cu aur"* (p. 178).

La 28 mai 1873 *"pristavul ținutului Benderiului"* i-a cerut egumenului Teofan *"vechilimeaoa ce o avea, împuternicitoare, dată de Pria Sfințitul Sofronie"* (p. 178), inaugurând astfel un şir de prefaceri administrative neaşteptate[30], culminând cu destituirea din stăreție, prin *"Oucazul Pria Sfântului îndreptătorului Sinod nr. 1463 din 29 mai 1873"*, a ieromonahului Teofan şi înlocuirea sa la *"administrarea mănăstirii de către frații proistoşi"* (p. 189). După ce i se luară în data de 14 iunie 1873 *"toate planurile, documiantele, contractele şi tot fialiul de acte ale moşiilor lavrei Niamțului aflătoare în Bessarabia"* (p. 180v), Sinodul Rusiei, începând cu data de 13 iulie 1873, deschise anchetă asupra modului folosirii veniturilor moşiilor din Basarabia ale lavrei Neamțului. Pe data de 8 noiembrie 1873 mănăstirii i se luă *"tot fialiul de aviare mişcătoare şi nemişcătoare ce ar avia ia"* (p. 184), iar datoriile pe care le făcuse Ieromonahul Teofan pe la evrei, în sumă de 60.000 ruble, pentru a construi noua biserică, au fost achitate *"din banii moşiilor lavrei Neamțului păstrați în împărăteasca bancă din ordinul Guvernatorului general de Novo-Rossia şi Bessarabia"* (p. 188v).

În tot acest timp (1873-1875) obştea mănăstirii a fost în continuare zguduită de ideile progresiste împrumutate de unii monahi. Venind de la Sfintele Locuri în 29 mai 1873, ieromonahul Veniamin *"invită în taină pre vreo câțiva din frații cei mai uşori la minte [...] ca să nu să supue*

---

[30] Este vorba de schimbările bisericeşti şi administrative inaugurate de venirea ca arhiepiscop, în iunie 1871, în Basarabia a lui Pavel Lebedev, când Basarabiei i se luă orice urmă de autonomie locală, fiind transformată în gubernie, iar afirmarea în perioada precedentă a elementului național românesc aduse din partea arhiepiscopului Pavel măsuri de cenzurare a vieții bisericeşti a românilor: arderea cărților tipărite cu litere chirilice în limba moldovenească, desființarea tiparniței, surghiunirea preoților ce nu se supuneau măsurilor lui de deznaționalizare etc. Vezi Ion Nistor, **op. cit.**, p. 234.

egumenului" (p. 179), înfruntându-l în cele din urmă pe stareţ când acesta sfătuia duhovniceşte la înfrânare pe monahi înainte de începerea postului Sfinţilor Apostoli spunând *"că să încetiaze cu asemenia sfătuiri că nimeni nu mai poate a le suferi"* (p. 179) şi că *"are toată dreptatea să grăiască ori şi ce va voi fiindcă acum este liberta"* (p. 179v). Neascultările ţinură lanţ în ciuda numirii de către exarhul mănăstirilor în ajutorul stareţului Teofan a trei duhovnici, astfel că la 12 iulie 1873, ieromonahul Benedict lipsind de la chilie trei ceasuri şi *"bătând şi pre o fată ce era la fabricariul de potcapece"* (p. 181v), plecă în cele din urmă în Moldova, iar ieromonahul Veniamim se apucă de scris anonime. La 26 august 1875 acesta scrise exarhului mănăstirilor, Arhimandritului Benedict că vrea *"să i să înfăţişiaze ca să-i descopere nişte taine"* (p. 192) iar mai târziu, la 6 şi 29 ianuarie 1876, puse de la poştă din Tiraspol *"nişte scrisori cu străine iscălituri"*, ultima fiind scrisă în limba rusă, în care ponegrind pe fostul egumen Teofan şi pe duhovnicii Anatima şi Andronic cerea ca *"în locul cărora să lăsaţi pre sobor a aliaje pe alţii până ce să vor regula odată aciastă monastire"* (p. 194v). După descoperirea faptei şi osândirea ei de către însuşi noul episcop, Pavel al Chişinăului, tot în acel an un alt ieromonah, Vladimir Bordos, dădu *"jalobă la Pria Sf. Îndreptătoriul Sinod, întru caria între altele au cerut să-l pue igumen [...] sau măcar proestos asupra fraţilor monastirii"* (p. 199v). Tentativa a fost repetată iar în 10 martie şi 18 iunie 1877 de către *"oun Ieromonah anume Ioanichie, primit în anul 1873 din mănăstirea Şabsca şi oun preot de mir, anume Avtonom Sterban priimit în anul 1876"* (p. 202) care *"s-au apucat [...] a scrie hârtii mincionoase cu iscălituri de nume şi poriacle necunoscute asupra Igumenului Teofan şi asupra duhovnicilor Antim şi Andronic [...] adresate cătră Pria Sf. Pavel [...] iară ouna adresată pe numele ministrului României Mihail Kogâlniceanul"* (p. 202).

Încercări de rezolvare a acestei crize au existat încă din 1876, în 17 aprilie şi 12 octombrie soborul mănăstirii cerându-i *"Pria Sf. Arhipăstoriu Pavel să mijlociască la sinodul Rossiei [...] spre a rândui lejuit igumen [...] spre a să precurma şi clevetirile şi neastâmpărările celor mândri"* (p. 200). În urma demersului, Sinodul Rusiei şi ministerul de externe rus a dat voie *"fraţilor acestei monastiri [...] a intra în relaţii fără mijlocire, dia dreptul cu mitropolitul Moldaviei"* (p. 200), dar în urma călătoriei lui Andronic la Bucureşti, în perioada 21 ianuarie - 3 februarie, *"baronul Stuart, consulul în Bucureşti a Rossieneştii Împărăţii"*, i-au spus *"că să mai rabde soborul cu aciastă lucrare [...] până când să va aduna sinodul României în luna lui maiu"* (pp. 200, 206). La 10 mai cererea soborului de *"povăţuire în această privire cum să urmeze"* primi rezoluţie negativă din partea Prea Sfinţitului Pavel, situaţia rămânând neclară şi tulbure în continuare în mănăstire, până

la moartea ex-starețului Teofan, în 1884, când a fost ales noul egumen în persoana Ieroschimonahului Andronic, devenit în 1890 şi arhimandrit[31].

Ultimii ani istorisiți de Andronic (1877-1880) au ca principale evenimente demersurile soborului pentru primirea de fonduri pentru terminarea bisericii şi primirea unor importante danii de la Athos dar şi de la unii credincioşi din Moldova şi Basarabia. Deşi prima cerere de finanțare, din 18 februarie 1876, pentru terminarea bisericii fu refuzată pe motiv că nu este ales egumen, se aprobă totuşi suma de 330 ruble *"pentru boitul acoperământului sobornicești biserici spre a nu apuca a să strica din pricina silnicilor ploi"* (p. 201v), restul de încă 7670 ruble şi 24 de copeici fiind date *"în siama (administrarea) Pria Sfințitului Pavel"* (p. 206v) în data de 30 iunie 1877, astfel că la 5 noiembrie 1878 a avut loc, cu mare ceremonie şi pregătire, sfințirea noii biserici de către I.P.S. Pavel, episcopul Chişinăului, punând într-un frumos sfânt altar de marmoră *"patru părticiale din Sfinte Moaşte, a Sfântului Apostol Andreiu [...] a Sf. Sfințit Mucenic Haralampie, a Sf. Marelui Mucenic Evstratie şi a Sf. Marei Mucenițe Evfimia"* (p. 217v).

Însă, înainte de sfințire, mănăstirea a primit de la un Ieroschimonah, anume Tobie din Muntele Athos, tot în anul 1878 alte *"mari sfințenii şi neprețuite odoare, adică o părticică din pria sfântul dătătoriul de lemn al Crucii Domnului şi o cruciță lucrată felegrant cu arjint, întru caria să află cinci părticiale de sfinte moaşte. Şi o Sfântă Icoană mare, zugrăvită pe chiparis, închipuirea Dumnezeeştii Maici caria să numiaşte cu trei mâini a Hilindarului, întru caria să află şi părticiale din sfinte moaşte, în partea driaptă, a Sfântului Apostol Andreiu cel întâiu chiemat, iară în partea Stângă, a Apostolului Toma şi jos a Sfintei şi dreptei Annei, maicii Pria Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, toate ferecate cu arjint în icoană. Şi osebit şi altele părticiale din Sfinte Moaşte: ale celor întru Sinți Părinților noştri Vasilie cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvântătoriul, Ioan Gură de Aur [...] Şi împreună cu acestea toate au dat încă şi copii de pe documentele sale pentru adeverirea a acestor mari sfințenii, ca să se ştie de unde le-au avut el"* (pp. 207v, 208).

Tot în acea perioadă mănăstirea a primit din partea *"schimonahei Evpraxia Vârnav din Sf. Mănăstire Văratecul [...] o Sfântă Cruce de lemn, sculptată, îmbrăcată cu argint şi poleită cu aur şi înzestrată cu o particică din Pria Cinstitul şi dătătoriul de viață lemn al Crucii Domnului, trimițând împreună cu ia şi act de viacinică dăruire"* (p. 209, 209v, 210), copiat de Andronic într-o notă subpaginală, iar imediat după aceasta, *"după ce au eşit vestia despre săvârşirea şi sfințirea sobornicești bisiarici, o femeie de bun*

---

[31] Valentina Ovcinicova-Pelin, **Catalogul manuscriselor moldoveneşti păstrate în URSS: Colecția Mănăstirii Noul Neamț**, ed. Ştiința, Chişinău, 1989, p. 16.

neam din Odessa, anume Elena Cerniavscaia [...] au dăruit spre a sa veşnică pomenire oun Sfânt Potiriu mare de arjint, poleit cu aur peste tot şi cu discos şi cu stia şi cu linguriţă şi cu tot tacâmul lui şi cu tocul lui, şi încă şi văzduhuri foarte frumoase, caria toate acestia sunt în preţu de 650 ruble" (p. 228v).

Istorisirea lui Andronic se încheie aici, prin descrierea pe larg a slujbei de sfinţire a bisericii nou construite, eveniment ce a pecetluit jertfa ctitoricească a monahilor moldoveni veniţi în Basarabia. Înzestrarea mănăstirii a continuat însă, în 1890 noii biserici schimbându-i-se hramul în cel al Înălţării Domnului, construindu-se încă o biserică, a Adormirii Maicii Domnului, în 1905, precum şi trapeza, spitalul, casa pentru oaspeţi, biblioteca (în 1884), şi alte edificii[32]. De-a lungul timpului s-au ridicat în total patru biserici, a Înălţării Domnului, a Adormirii Maicii Domnului, a Înălţării Sfintei Cruci şi a Sfântului Nicolae, toate purtând influenţa arhitecturii ruse, conferindu-i mănăstirii *"aspectul unei adevărate lavre ruseşti"*[33]. Tot în această perioadă, pentru a calma situaţia produsă prin persecuţiile arhiepiscopului Pavel Lebedev, noul arhiepiscop Serghie Lapidevschie reînfiinţează tipografia arhidiecezană, instalând-o la Mănăstirea Noul Neamţ[34], fapt ce explică mărirea rapidă a fondului de carte al mănăstirii.

Au continuat şi donaţiile, de carte îndeosebi, în manuscrisul **Marele Pomelnic al Mănăstirii Noul Neamţ** (1893)[35] fiind consemnaţi *"ca donatori familia lui Constantin Botezatu din Chişinău care a dăruit în 1879 zece cărţi cu Vieţile Sfinţilor, un Ciasoslov, o Psaltire, Biblia şi alte cărticele în limba moldovenească"*. În 1884 Mihail Kogălniceanu a dăruit trei volume de **Letopiseţele Ţării Moldovei** şi alte importante cărţi. Despre alte donaţii de carte mai consemnează Paul Mihail în articolul **Legături călugăreşti dintre Mitropolia Moldovei şi Mănăstirea Noul Neamţ**[36], însă foarte multe şi valoroase cărţi au fost date mănăstirii de cel ce a întemeiat biblioteca ei, noul egumen Andronic Popoviciu, unele cumpărate în călătoriile sale în Moldova şi la Kiev, altele, peste 60, scrise de însăşi mâna sa, în principal istorii şi relatări din viaţa mănăstirilor Neamţ, Secu şi

---

[32] **Ibidem**, p. 16.

[33] Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, **Basarabia, aspecte din istoria Bisericii şi a neamului românesc**, Iaşi, 1993, p. 86.

[34] Ion Nistor, **op. cit.**, p. 235.

[35] Ms. nr. 83 f. 96, apud V. Pelin, **op. cit.**, p. 17.

[36] Chişinău, 1939, p. 2-14.

Noul Neamț, acest fapt atrăgându-i acestuia numele de *"ultimul cronicar al secolului al XIX-lea"*[37].

Andronic alcătuieşte pentru cărțile adunate în biblioteca mănăstirii **Catalogul cărților mănăstirii Noul Neamț**[38] în anul 1884, fondul de carte al noii mănăstiri fiind de 146 manuscrise de limbă slavă şi română, şi 2272 de cărți tipărite în limbile slavă, română, rusă şi greacă. Înainte de moartea egumenului Andronic se mai realizează o inventariere a fondului de carte, în anul 1892. In timpul următorului stareț, arhimandritul Gherman Iremicioi (1893-1918)[39], mănăstirea îşi continuă dezvoltarea, aşa cum am arătat mai sus, construindu-se noi biserici şi clădiri anexe. Următoarele inventarieri ale fondului de carte s-au săvârşit în anii 1929, 1934, 1938 şi, parțial, în 1959-1961, alcătuindu-se şi cărți de inventariere cu informări succinte despre manuscrise[40]. În 1933 cercetătorul basarabean P. Constantinescu Iaşi menționa cu ocazia unei vizite la mănăstire, *"lipsa unor manuscrise de preț, numărul celor rămase fiind de doar 25-30"*[41]. De atunci, nemaifăcându-se alte cercetări, fondul de carte a fost considerat în mare parte *"pierdut*[42] *iar destinul manuscriselor - necunoscut"*[43].

Ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice în 1944 a adus şi asupra vieții religioase de aici persecuțiile regimului comunist ateu. La 16 octombrie 1959 Mănăstirea Neamț a fost şi ea închisă, iar fondul de carte, îmbogățit în perioada 1945-1958 prin aducerea manuscriselor din mănăstirile închise (Curchi, Hâncu, Căpriana, Gârboveț), a fost adus în 1962 la Academia de Ştiințe a R.S.S. Moldovenească în fondul Nr. R 2119, în urma inventarului găsindu-se 1199 cărți aparținând Mănăstirii Noul Neamț din totalul de 1348, lipsind diferența până la 2408 cărți câte fuseseră în 1937-1938[44]. Este meritul doamnei Valentina Pelin, cercetător la Academia de Ştiințe a Republicii Moldova, de a fi inventariat şi analizat cu grijă, în anii 1982-1983, fiecare manuscris, prezentând într-un volum special

---

[37] V. Pelin, **op. cit.**, p. 17.

[38] Ms. 133 (85), apud V. Pelin, **op. cit.**, p. 18.

[39] Cf. M. Păcurariu, **op. cit.**, pp. 51-52.

[40] **Ibidem**, p. 18.

[41] Constantinescu Iaşi P., **Manuscrise de la Mănăstirea Noul Neamț** în "Viața Basarabiei", nr. 2/1993, pp. 107-108, apud V. Pelin, **op. cit.**, p. 13.

[42] Constantinescu Radu, **Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu**, Bucureşti, 1986, apud V. Pelin, **op. cit.**, p. 13.

[43] Bogdan P.D., **Paleografia româno-slavă**, Bucureşti, 1978, p. 106, apud V. Pelin, **op. cit.**, p. 13.

[44] V. Pelin, **op. cit.**, p. 19.

manuscrisele rămase din biblioteca Mănăstirii Noul Neamţ, a căror nepreţuită valoare spirituală, culturală, istorică şi de limbă română ne obligă acum, în finalul lucrării, măcar la o succintă prezentare de ansamblu.

Între cele 43 de manuscrise de limbă slavă din sec. XIV - XIX, 100 de manuscrise de limbă moldovenească şi 76 manuscrise cu note muzicale din sec. XVIII - XIX, trebuie menţionate creaţiile originale ale lui Grigorie Ţamblac copiate de vestitul copist Gavriil de la Mănăstirea Neamţ, **Codicele Miscelaneu** din 1448 (ms. nr. 7) conţinând una din cele mai vechi creaţii originale din literatura moldovenească de limbă slavă, *"Stihuri Sfântului Varvar"*, alcătuită în anul 1435 de călugărul Kiprian de la Neamţ[45], **Slujebnicul arhieresc** din 1660-1670 (ms. nr. 16) cu o notă marginală conţinând informaţia legendară a participării lui Grigorie Ţamblac la **Conciliul unionist** de la Florenţa din anii 1438-1439, informaţie reluată şi într-un alt manuscris, copie a **Scrisorii Mitropolitului Gheorghe despre Icoana făcătoare de minuni de la Neamţ** din anul 1787 (ms. nr. 32). Tot operă a vestitului copist Gavriil de la Neamţ sunt **Omiliile lui Grigorie Teologul**, copiate la 1424 (ms. nr. 6), recunoscut de specialişti ca cel mai vechi manuscris de la Neamţ păstrat până acum, precum şi **Mineul cu sinacsar pe noembrie** alcătuit în anul 1449 (ms. nr. 8) şi considerat de specialişti ca pierdut[46]. Aflăm de asemenea creaţiile altor reprezentanţi ai şcolii de copişti de la Neamţ, cum ar fi **Cărţile biblice ale celor 16 proroci**, scris în anul 1475 (ms. nr. 9) de copistul Ghervasie, discipol al lui Gavriil, şi **Psaltirea** din 1529 copiată de Ieromonahul Ioan pentru episcopul Dorotei *"de la mitropolia de jos de la Roman"*[47] (ms. nr. 12). Din aceeaşi perioadă a secolelor XV - XVI se află în fondul de la Noul Neamţ câteva codice miscelanee de limbă slavă provenind de la Athos, din Rusia sau de proveniență necunoscută şi conţinând învăţături patristice, scrieri aghiografice şi liturgice, fiind aduse de Andronic de la Neamţ în 1861, la venirea sa în Basarabia. Dintre ele menţionăm **Codicele miscelaneu de învăţătură** din anii 1350-1375 (ms. nr. 2), cu o notă posesorală a mănăstirii Xenofont din sec. al XV-lea, **Culegerea de învăţătură monahală a lui Vasile cel Mare** de la începutul sec. al XV-lea, aparţinând mănăstirii Sf. Pavel din Athos (ms. nr. 2), **Codicele** cu creaţiile lui Dionisie Areopagitul de la sfârşitul sec. al XV-lea şi începutul sec. al XVI-lea, (ms. nr. 10), **Trebnicul arhieresc** de la 1660-1670, de proveniență rusă (ms. nr. 16), **Povestirea despre Varlaam şi Ioasaf**, cca. 1360-1370, apropiat din punct de vedere cronologic cu cel provenind de la Mănăstirea Rila (ms. nr. 3) şi

---

[45] **Ibidem**, p. 21.

[46] **Ibidem**.

[47] **Ibidem**.

Tetraevangheliarul de la sfârşitul sec. al XIV-lea începutul sec. al XV-lea, având atestat numele lui Teofilact, arhiepiscopul Ohridei, în **Cuvântul înainte de Evanghelia lui Matei**[48].

Prin mărimea şi însemnătatea lor un loc foarte important în cadrul comorilor de carte ale bibliotecii de la Noul Neamț îl ocupă scrierile legate de personalitatea starețului Paisie şi de curentul de renaştere spirituală inițiat de el. Alături de cele aproape 300 de manuscrise, conținând diferite scrieri şi traduceri ale textelor patristice cum ar fi **Codicele de cuvinte şi învățătură** (ms. nr. 29), alcătuit de ucenicul lui Paisie, Mitrofan, în anul 1781[49] sau **Cartea cu scrierile lui Isaac Sirianul** tradusă în limba slavă de Paisie în 1787, de o deosebită importanță sunt informațiile variate despre diferitele variante ale **Vieții lui Paisie Velicicovski** (mss. nr. 116, 117) precum şi scrisorile aparținând lui Paisie, reliefând diversele preocupări duhovniceşti, culturale, pastorale, dar şi administrative, ce exprimă personalitatea complexă a marelui stareț. Astfel, în diferitele miscelanee dar şi în cele 10 volume ale **Istoriei Mănăstirilor Neamțul şi Secul** (mss. nr. 112-123) scrisă de Ieroschimonahul Andronic se regăsesc uneori în mai multe copii cele trei scrisori demonstrând corespondența dintre Paisie şi călugării de la schitul Poiana Voronii, pe care ereticul Teopempt "filozoful" îi sfătuia împotriva rugăciunii lui Iisus, cele 18 scrisori ale lui Paisie adresate unor persoane din Moldova şi Rusia dar şi **Viața lui Paisie Velicicovsky de la naşterea sa până la vârsta de 25 de ani** şi **Istoria pentru începutul vieții de obşte aşezată de Paisie Velicicovsky... în Aton şi pre urmă în Moldavia...**[50], precum şi manuscrisul conținând **Slujba şi viața lui Paisie Velicicovsky** scrisă în 1858 de călugărul Calistrat de la Neamț, constituindu-se toate acestea în valoroase monumente de limbă şi spiritualitate, atestând profunzimea vieții religioase de pe teritoriul țării noastre ce a născut şi răspândit în întreaga lume, prin nenumărații ucenici şi moştenitori ai tradiției paisiene, curentul spiritual cunoscut sub numele de paisianism.

Dacă ucenicilor ruşi ai lui Paisie le revine meritul de a fi răspândit paisianismul în întreaga Rusie, rodul său direct fiind punerea unei peceți profund creştine asupra culturii, literaturii şi societății ruseşti din veacul

---

[48] **Ibidem**, p. 27-28.

[49] **Ibidem**, p. 21.

[50] Istorisiri cuprinse în volumele 3 şi 4 ale **Istoriei Mănăstirilor Neamțul şi Secul** de Ieroschimonah Andronic, prima istorisire fiind celebra **Autobiografie** a Starețului Paisie apărută recent şi la noi împreună cu o prelucrare sinoptică a **Vieții lui Paisie** scrisă de ucenicii săi Mitrofan, Isaac, Grigorie şi Platon. Cuviosul Paisie de la Neamț (Velicicovski), **Autobiografia unui stareț**, Ed. Deisis, Sibiu, 1996.

trecut, ucenicilor români le revine meritul de a fi mesagerii peste veacuri ai dorinței de renaştere şi înnoire continuă a curentului paisian, dorință exprimată şi împlinită prin întemeierea noii Mănăstiri cu nume simbol, Noul Neamț, atunci când împrejurările istorice şi conducători lumeşti, robiți neputințelor propriei lor educații şi formări spirituale raționaliste, au început a-i întocmi societății românești chipul desacralizat şi secularizat al zilelor noastre. Evocarea zbuciumului sufletesc şi a efortului ctitoricesc al călugărilor moldoveni conduşi de egumenul Teofan, precum şi a intensei activități culturale de cronicar, copist, istoric şi duhovnic a ieromonahului Andronic, se constituie, astfel, ca o mărturie peste timp, plină de învățăminte, a credinței vii şi lucrătoare, atât de caracteristică poporului român. Născută în urma deposedării forțate de averile mănăstireşti a Bisericii Ortodoxe din Principate, supraviețuind celor peste 70 de ani de stăpânire şi opresiune comunistă din Rusia, ocrotind în ea nepreţuite comori de limbă şi cultură română veche, Mănăstirea Noul Neamț este un monument al dăinuirii credinței şi iubirii de Dumnezeu şi de neam, înălțat spre înfrățirea şi unirea în Hristos a altor noi generații de monahi, români, ruşi, greci şi de alte naționalități, sub pavăza ocrotitoare a duhului paisian spre renaşterea biruitoare a Ortodoxiei.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bogdan P.D., **Paleografia româno-slavă**, Bucureşti, 1978.

2. Constantinescu Iaşi P., **Manuscrisele de la Mănăstirea Noul Neamț**, în "Viața Basarabiei", nr. 2/1933, pp. 107-108.

3. Constantinescu Radu, **Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu**, Bucureşti, 1986, apud V. Pelin, **op. cit.**, p. 13.

4. Grosu Gurij, **Istorija Novo-Neametskago Svjato-Voznesenkago monastirija**, Chişinău, 1911, tradusă şi în românește.

5. Nistor Ion, **Istoria Basarabiei**, ed. Humanitas, Bucureşti, 1991.

6. Cuviosul Paisie de la Neamț (Velicicovsky), **Autobiografia unui stareț**, ed. Deisis, Sibiu, 1996.

7. Păcurariu Mircea, Preot prof. dr., **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. II, III, ed. I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1981; **Dicționarul teologilor români**, ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996; **Basarabia, aspecte din istoria Bisericii şi a neamului românesc**, ed. "Trinitas", Iaşi, 1993, pp. 151.

8. Pelin Valentina, **Catalogul General al manuscriselor Moldoveneşti păstrate în URSS. Colecția Bibliotecii Mănăstirii Noul Neamț (sec. XIV - XIX)**, ed. Ştiința, Chişinău, 1989.

9. Plămădeală Antonie, Ieromonah, **Monahul Sofronie Vârnav. Cu prilejul împlinirii unui veac de la moarte (1813-1868)**, în M.M.S., an. XLIV, 1968, nr. 7-8, p. 409-421.

10. Augustin Z.N. Pop, **Părintele Andronic cărturarul** (1820-1893), în VB, an IX, 1940, nr. 7-8, p. 27-32.

11. Popoviciu Andronic, Ieromonah, **Istoria Mănăstirii Noul Neamț**, 1881, Ms. nr. 131 (83) Arhiva Națională a Moldovei, Fond nr. R 2119, Nr. 3, 234 f.

12. Rămureanu Ioan Pr. prof., Şesan M., Bodogae T., **Istoria Bisericească Universală**, vol. II, ed. I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1993.

13. Radu Rosetti, **Conflictul dintre Guvernul Moldovei şi Mănăstirea Noul Neamț** în **Analele Academiei Române**, seria a II-a, Tom. XXXII, Memoriile secțiunii istorice, Bucureşti, 1910.

14. Stadnițki Avxentie, **Arhimandritul Andronic egumen al Mănăstirii Noul Neamț...**, Chişinău, 1895, p. 61 (în ruseşte).

15. Tachiaos A-E. N., prof., **Ho Paisios Velitskophski (1722-1794) Kai he asketikophilologike tou schole**, Thessaloniki, 1964, ed. II, 1984.

16. Nestor Vornicescu, **Un manuscris necunoscut al Duhovnicului Andronic: Istoria Mănăstirii Secu**, în M.M.S., an L, 1974, nr. 3-4, p. 180-196; **Participarea mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu la înfăptuirea unirii Principatelor Române**, în B.O.R., an. CII, 1984, nr. 1-2, p. 7-38.

FONDUL DE CĂRȚI ŞI MANUSCRISE MUZICALE DE LA MĂNĂSTIREA NOUL NEAMȚ DIN BASARABIA

Prof. dr. *Vasile Vasile*

În urmă cu aproximativ două decenii, când investigam detaliile uneia dintre vetrele de cultură muzicală reprezentative din Moldova şi anume Mănăstirea Neamț, ctitoria muşatină, a lui Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, considerată Ierusalimul ortodoxiei românești, m-am izbit de impedimentele care păreau atunci insurmontabile şi care au rămas aşa până recent. Este vorba de fondul de manuscrise şi cărți muzicale nemțene prin locul de elaborare sau de utilizare în serviciile de cult, care să completeze tabloul destul de lacunar al unui mare centru muzical românesc. Despre acestea bănuiam doar că au trecut Prutul în Basarabia, împreună cu călugării care au părăsit vechea lavră, stabilindu-se pe una din moşiile dăruite mănăstirii Neamț, în 1527, de domnitorul Petru Rareş şi aflată în pământurile Basarabiei. Orice încercare de a ajunge la prețioasele documente, despre existența cărora găsisem referiri suficiente, unele inedite, altele aparținând literaturii de specialitate precomuniste, se dovedea un eşec, culminând cu gestul disperat al unchiului soției mele, un intelectual român care şi-a plătit aceste două mari "păcate" de a fi intelectual şi român, cu douăzeci de ani deportare în Magadan. El m-a condus, în urma insistențelor mele repetate de a ajunge la acest patrimoniu, la zidurile fostei mănăstiri Noul Neamț, din Chițcani, pe malul Nistrului, lângă Tighina, unde aveam să constat că vechiul lăcaş monahal şi cărturăresc devenise o bază sau un depozit militar. M-am văzut nevoit atunci, ca toți cei interesați de valorosul patrimoniu spiritual, să accept că acesta s-a pierdut şi nu ne rămânea decât să apelăm la puținele date ale celor ce au avut privilegiul de a-l cunoaşte în deceniile trecute.

Pentru cercetarea muzicologică pierderea se dovedea uriaşă, printre manuscrisele considerate irecuperabile aflându-se partituri de mare importanță, cu notație cucuzeliană, hrisantică, sinodală de Petersburg, cu notație occidentală, în limba română, greacă, slavonă, rusă, bulgară, sârbă etc., dovezi ale întâlnirii în lavra nemțeană a vechii cântări bizantine cu cea

corală în stil rusesc şi cu creaţia corală de tip occidental şi care ofereau date însemnate despre marii reprezentanţi ai muzicii din această veche vatră de cultură: Iosif Protopsaltul, Visarion Protopsaltul, Dorothei Iordachiu, Ioan Cartu, Nectarie Tripoleos ş.a.m.d.

Recent, fondul aflat la Arhiva Naţională a Moldovei, de la Chişinău şi la Mănăstirea Noul Neamţ, de lângă Tighina, reînfiinţată sub conducerea arhimandritului Dormedont, a fost pus la dispoziţia cercetării parţiale, unele lucrări necesitând operaţiuni de recondiţionare şi întreţinere.

Din păcate există riscul transferării unor puncte de vedere antiştiinţifice formulate în anii politicii antiromâneşti, antireligioase şi anticulturale, cum ar fi cele privind învinovăţirea domnitorului Alexandru Ioan Cuza de a fi "răpit" o parte a Moldovei, cedată "imperialiştilor români". Puţinele referiri la valorile culturale provenind de la Mănăstirea Neamţ, făcute în perioade mai vechi, riscă să fie ignorate sau diminuate ca importanţă, perpetuându-se unele erori şi exagerări privind rolul acestei mănăstiri, care s-ar fi redus, prin transferarea lui, noului lăcaş din ţinuturile Basarabiei. Este drept că acesta reprezenta pentru spiritualitatea rusă o noutate evidentă mai ales pe plan muzical, unde se continuă practicarea cântărilor după psaltichie, în condiţiile în care Biserica rusă abandonase de mult cântarea monodică de tradiţie bizantină, trecând la formele corale de tip apusean.

Iată de ce considerăm necesară o prezentare generală a acestui important patrimoniu cultural şi documentar, în care vom găsi:

- manuscrise copiate sau scrise în marea lavră numită Pantocratorul românesc şi cuprinzând texte de cult care se cântau la slujbe după modelul podobiilor menţionate, în limba română sau slavonă;
- manuscrise psaltice, cu texte în limba română sau greacă;
- manuscrise corale în notaţie sinodală de Petersburg, cu texte în limba rusă din secolele XVIII - XIX;
- cărţi tipărite cu semiografie guidonică şi cuprinzând cântări în limba română, din secolul al XIX-lea;
- cărţi şi manuscrise care dau unele detalii despre muzica de cult practicată la Mănăstirea Neamţ şi la Noul Neamţ.

La acestea se adaugă şi alte lucrări cu caracter general, scrise în diferite limbi şi oferind informaţii lacunare despre viaţa culturală şi muzicală a vechii lavre moldave precum şi cărţi de cult, cuprinzând texte ale slujbelor religioase care au răsunat în bisericile nemţene de-a lungul a mai multe secole.

Cum au ajuns aceste lucrări la Noul Neamţ şi în Arhiva Centrală de la Chişinău?

Pentru a răspunde la această întrebare şi a înţelege corect fenomenul complex şi locul acestui fond în completarea reconstituirii trecutului

spiritual al vetrei culturale şi muzicale de la Mănăstirea Neamţ trebuie să conturăm momentul dislocării lui din marele patrimoniu şi personajele care au asigurat repunerea în circuitul interpretativ cultic a acestui fond, pe bazele tradiţiei paisiene dar şi evoluţia propriu-zisă a fondului.

Printre marile reforme preconizate de Alexandru Ioan Cuza s-a numărat şi secularizarea averilor mănăstireşti. Judecată din perspectiva timpului, măsura a avut darul de a restitui ţării averi uriaşe, care nu-i mai aparţineau până atunci, dar ea nemulţumea autorităţile ecleziastice, marile mănăstiri pierzând suprafeţe imense de pământ, livezi şi păduri. Mănăstirea Neamţ avea numai în Basarabia şase moşii, una fiind cea din Chiţcani, de lângă Tighina.

La secularizarea averii se adăuga pentru Mănăstirea Neamţ trimiterea lui Ioan Cartu, pentru a experimenta şi pregăti introducerea cântării corale în limba română în locul celei psaltice de tradiţie bizantină. În noiembrie 1859, Cartu, absolvent al Academiei mihăilene şi al unor cursuri muzicale particulare de la Paris, este numit dirijor de cor şi profesor la Mănăstirea Neamţ. Nu reiterăm aici detaliile stagiului lui Cartu la Mănăstirea Neamţ, soldat şi cu procurarea unei tipografii cu notaţie liniară, ele făcând obiectul altor pagini personale[1] sau ale profesorului Gheorghe C. Ionescu[2]. Dar vom reţine că poposirea sa aici se producea pe fondul unor vechi tradiţii corale - pe de o parte - care sunt atestate încă în secolul trecut, cel al Sfântului Paisie Velicicovschi, dar şi pe fondul unui grav conflict dintre conducerea mănăstirii Neamţ, Mitropolia Moldovei şi guvernul lui Cuza, conflict urmărit în toată complexitatea sa de istoricul Radu Rosetti[3]. Corespondenţa dintre conducerea mănăstirii şi Mitropolie şi cea cu Guvernul Moldovei relevă permenente disensiuni şi conflicte, care culminează cu sancţionarea arhierească de a opri de la împărtăşanie pe monahii membri ai corului condus de Cartu. Experienţa muzicală de la Neamţ pregătea mare reformă privind introducerea în Biserica Română a muzicii vocale corale în limba română, în locul celei orientale - cum prevedea Decretul 101 din 18 ianuarie 1865.

---

[1] Vasile Vasile, **Vetre de cultură muzicală religioasă românească: I - Şcoala muzicală de la Mănăstirea Neamţ, II - Şcoala muzicală de la Iaşi**, lucrare achiziţionată de Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor, nr. inv. 22781, 1983.

[2] Gheorghe C. Ionescu, **Ioan Cartu - Omul şi opera**, în *Studii de muzicologie*, vol. XIX, Bucureşti, Editura muzicală, 1985, p. 237-261.

[3] Radu Rosetti, **Conflictul dintre Guvernul Moldovei şi Mănăstirea Neamţului**, 1910.

Se adaugă marele incendiu din noiembrie 1862, care va avea repercusiuni serioase şi asupra activităţii corale şi asupra fondului de cărţi, manuscrise şi partituri existente în mănăstire.

Pe acest fundal are loc desprinderea celor aproximativ 30 de călugări, care părăsesc vechea lavră nemţeană şi se stabilesc pe una din cele şase moşii ale mănăstirii, al cărei vechil era încă din 1858 Teofan Cristea, conducătorul răzvrătiţilor şi viitorul egumen al noii mănăstiri întemeiate în Chiţcanii Basarabiei.

La 13 ianuarie 1864 este sfinţită noua mănăstire, considerată, prin Decretul imperial din acelaşi an, "Vlăstar al sfintei lavre a Neamţului, fiind unită cu aceasta". Este important de reţinut statutul noului aşezământ, de "vlăstar" şi "unit" cu lavra muşatină. Amenajarea mănăstirii durase mai mult timp, încă din 1861 Teofan cerând sprijinul autorităţilor de la Petersburg, Basarabia fiind la acea vreme gubernie rusească. În 1866 Teofan Cristea este ales egumen al Noului Neamţ şi încă de la fondare adoptă aşezământul statornicit de Sfântul Paisie la Neamţ.

Nu vom evoca aici nici detaliile reformelor acestui aşezământ, care privea şi muzica, ele făcând obiectul unui studiu recent, consacrat evoluţiei muzicii în vatra culturală nemţeană din timpul stăreţiei Sfântului Paisie[4]. Preluăm doar cel mai important deziderat al acestuia, el certificând perpetuarea unei vechi tradiţii în muzica de cult. Aceasta se practică la Mănăstirea Neamţ încă în timpul stăreţiei paisiene, apoi şi la Noul Neamţ, la aproape un secol, în limba slavonă, în strana dreaptă şi în limba română în cea stângă. Aşezământul vieţii de obşte a ilustrului reformator al vieţii monahale prevedea: "Cântarea din partea dreaptă a clirosului în slavonă, iar cea din stânga în limba moldovenească rânduit să fie". Adăugăm aici doar detaliul semnalat de arhimandritul Andronic, cel de-al II-lea fondator al Noului Neamţ, provenind din aceeaşi vatră de spiritualitate muşatină. Conform datelor ce ni le furnizează în volumul consacrat învăţăturilor şi predicilor lui Paisie, volum datat 1885-1889 şi aflat în acest fond, încă la 19 ani viitorul stareţ al Neamţului este remarcat pentru calităţile sale muzicale, fiind rânduit la strană de către egumenul Mănăstirii Medvedovski. De asemenea, aflăm că discipolii săi îl apreciau şi pentru glasul său deosebit şi pentru buna cunoaştere a muzicii ortodoxe de tradiţie bizantină pe care o practicase la Athos.

Pentru a ne da seama de anvergura culturală a noului aşezământ monahal, care se vrea un continuator al tradiţiilor paisiene, vom aminti că

---

[4] Vasile Vasile, **Dezvoltarea muzicii religioase în timpul stăreţiei Sfântului Paisie Velicicovschi**, în *Teologie şi viaţă*, Iaşi, an IV (LXX), nr. 11-12, noiembrie-decembrie, 1994, p. 84-102.

din vatra monahală şi de cărturărie a Noului Neamț va descinde şi Gurie, viitorul mitropolit al Basarabiei unite cu patria mamă, intrat în mănăstirea tighineană la 27 noiembrie 1902.

În 1885, sub stăreția lui Andronic se sfinţeşte aici şi şcoala de cântăreți bisericeşti şi biblioteca Noului Neamț.

Teofan Cristea (1812-1884), primul egumen al Noului Neamț era originar din Suceava şi intrase în monahism în ctitoria muşatină la 16 ani, în 1828 călătorind apoi şi înduhovnicindu-se la Athos şi Ierusalim. El se număra printre ucenicii preferați ai starețului Neonil (1834-1855 - cu unele intermitențe), de vreme ce apare printre moştenitorii casei, ulterior clironomia lui Nicodim Munteanu, viitorul patriarh al României, care stabileşte în ea stăreția. Bun gospodar şi organizator, Teofan se remarcase ca administrator al moşiilor mănăstireşti de peste Prut şi apoi ca egumen al Noului Neamț. Pe plan muzical ne interesează faptul că era un bun psalt ai mănăstirii, fiind unul dintre discipolii lui Visarion Protopsaltul, eminent reprezentant al şcolii muzicale de la Neamț, cum l-am prezentat într-o încercare monografică[5]. Prin intermediul lui Teofan ne vor parveni mai multe manuscrise muzicale reprezentative pentru această şcoală nemțeană, necunoscute nici nouă la timpul prezentării lui Visarion. Subliniem deci că o parte a manuscriselor muzicale care fac obiectul acestei prezentări au ajuns pe malul Nistrului grație psaltului Teofan Cristea.

Cea mai mare parte a fondului vine prin ieromonahul Andronic (1820-1893), ajutor şi continuator al lui Teofan Cristea. Pentru a înțelege rolul lui în transferarea şi păstrarea acestui patrimoniu întrebuințat în continuare în viața de cult, considerăm necesară şi o succintă prezentare a lui Andronic. Era născut în 1820 (deci mai tânăr cu opt ani decât Teofan), în satul Lungani din Bucovina şi se numea Bălan, ulterior apărând cu numele de Popovici. Intrase în Mănăstirea Neamț la 11 ani, fiind remarcat pentru aptitudinile sale cărturăreşti. Devine bibliotecar al Mănăstirii Neamț şi Secu încă la o vârstă tânără şi urcă treptele ierarhiei, de la ierodiacon-ieromonah, duhovnic-arhimandrit. După ce intrase în monahism la Neamț, în 1874 este confirmat domestic la Secu, mănăstire unită cu Neamțul de la Paisie şi avea ca principală atribuție păstrarea cărților. Îi vom găsi numele în multe ctitorii culturale, cum ar fi dăruirea de cărți schitului Pocrov (Ms. 1238-1240, 1242 vol. I-IV a **Cronografelor**, aflate în prezent în fondul Mănăstirii Neamț, cum notează şi părintele cărturar Ioan Ivan în

---

[5] Vasile Vasile, **Visarion Protopsaltul - reprezentant de seamă al şcolii muzicale de la Neamț**, în *Studii şi cercetări de istoria artei*, Seria Teatru, Muzică, Cinematografie, Tom 39, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992, p. 93-98.

cea mai recentă monografie a mănăstirii[6]. A fost preocupat de rolul lui Grigore Ţamblac în Moldova şi la Mănăstirea Neamţ, adunând datele risipite în diferite surse greu de găsit şi de corelat, scriind în final manuscrisul 117 din fondul în discuţie - **Viaţa lui Grigorie Ţamblac**, considerată de unii cercetători o compilaţie, dar utilizată de multe lucrări consacrate- controversatei figuri culturale a secolului al XV-lea. Este considerat ca autor (pentru unele probabil numai copist) a peste 60 de manuscrise, cele care îi aparţin cu certitudine fiind consacrate istoriei Mănăstirii Neamţ, Mănăstirii Secu, schiturilor pendinte de cea dintâi şi Noului Neamţ, lucrări din care putem afla şi date interesând istoria muzicii şi viaţa muzicală din secolele precedente. Din păcate astăzi nu există un inventar complet al lucrărilor lui Andronic şi nici nu se cunoaşte conţinutul multora dintre ele, fiind risipite în diferite fonduri, impunându-se, deci, o cercetare amănunţită şi în strânsă corelaţie şi cu alte lucrări similare apărute în epocă. Doar studierea lor globală poate duce la o imagine veridică a celui consideràt unul dintre istoricii şi cronicarii celei mai vechi vetre de cultură muzicală din Moldova. Această investiţie globală ar putea stabili şi relaţiile acestor volume cu cele tipărite în epocă (**Istoria Sfintelor Monastiri Neamţul şi Secul**, tipărită la Neamţ, în 1857), cu cele două manuscrise din fondul Mănăstirii Neamţ, semnate de arhimandritul Augustin Braha (Ms. nr. 161 - **Istoria fondării Mănăstirii Neamţu-Secu**) şi de Augustin şi Gherasim (pentru perioada 1852-1856). Este cert că în epocă existau serioase preocupări pentru istoria străvechiului aşezământ monahal de la Neamţ şi ele vor continua culminând cu cele datorate lui Nicolae Iorga[7], Constantin Tomescu[8] şi altele. O parte a manuscriselor lui Andronic, necunoscută cercetătorilor basarabeni actuali, a rămas la Mănăstirea Neamţ, fiind citate în diferite lucrări, cum ar fi **Scurtă istorie pentru începutul creştinătăţii şi al ierahiei Moldovei**, 1858, citată de Radu Constantinescu[9] (la Chişinău acelaşi titlu apare în catalogul lui Andronic, dar este datat 1846), **Istoria Mănăstirii Secu**, scrisă în 1862 şi aflată în prezent în Biblioteca Academiei (Ms. 1269), **Istoria pentru începerea şi zidirea şi întemeierea Sfintei Mănăstiri [...] ce se zice Secul [...] de la începutul întemeierii şi până la sosirea Prea Fericituiui Părinteiui nostru Paisie,**

---

[6] Ioan Ivan şi Scarlat Porcescu, **Mănăstirea Neamţ**, Iaşi, 1981.

[7] Nicolae Iorga, **Monastirea Neamţului**, Mănăstirea Neamţ, 1925.

[8] Constantin N. Tomescu, **Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamţu**, Mănăstirea Neamţ, 1942.

[9] Radu Constantinescu, **Scrieri inedite ale mitropoliţilor din Moldova (sec. XV)**, în *Biserica Ortodoxă Română*, Bucureşti, an XCIV, nr. 7-8, iulie-august, 1976.

aflată în prezent în Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea şi prezentată de Nestor Vornicescu[10], sau **Istoria câtorva schituri pendinte de Neamț**, 1864 (Ms. 101 din fondul Mănăstirii Neamț), lucrare având, se pare, conținut comun cu cartea a X-a a istoriei mănăstirilor Neamț şi Secu din fondul de la Chişinău, datată 1881, conform catalogului lui Andronic. Arhiereul Nestor Vornicescu susține că lucrarea aflată în fondul vâlcean este autografă şi după ea s-a scris cea aflată la Chițcani, cu unele adăugiri, şi pe care autorul spera s-o cunoaştem, "dacă nu cumva a fost distrus (manuscrisul n. n.) la Chițcani, în timpul celui de-al doilea război mondial"[11]. Mai trebuie consemnat şi faptul că o parte a acestui fond de manuscrise, interesante pentru muzicologie, prin datele pe care le oferă despre viața de cult, despre cântarea de strană, despre unele figuri ilustre ale muzicii noastre, cum ar fi Grigore Țamblac, Iosif Protopsaltul, Visarion Protopsaltul, Macarie Ieromonahul (pentru stagiul său nemțean), Nectarie Frimu, Ioan Cartu etc., a fost cunoscut unor cercetători din perioada interbelică, într-o fază când investigațiile nu atinseseră profunzimea actuală. Se crede că însuşi Iațimirski s-a bazat în lucrările sale pe manuscrisele muzicale aflate printre cele aproximativ 1.000 existente în mănăstire înaintea incendiului din 1862.

Revenind la prezentarea figurii lui Andronic, vom consemna şi atitudinea sa patriotică, proaspătul duhovnic (din 1856) semnând alături de Dionisie Romano, viitorul stareț al mănăstirii şi episcop, acceptul pentru alcătuirea comitetelor unioniste, pregătitoare ale Unirii din 1859.

La stabilirea în Basarabia, la 1 noiembrie 1861, Andronic vine "cu două cufere cu cărți" şi cu icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, după ce, prin sârguința sa s-a ferecat în aur, în 1847, icoana mare a Maicii Domnului de la Vovidenia. Printre cărțile din cele două cufere se aflau şi "30 de manuscrise (sec. XIV - XIX), aduse de la Neamț" - cum precizează el însuşi, multe purtând însemnarea apartenenței: "Din S(fânta) M(onastire) Neamțului aduse aice".

După moartea lui Teofan (1884), Andronic devine egumen al Noului Neamț, în 1890 fiind înaintat la rangul de arhimandrit.

În prezentul demers, pentru completarea şi întregirea datelor studiilor amintite cât şi pentru cercetările ulterioare, important rămâne catalogul cărților bibliotecii Noului Neamț, scris de Andronic, în 1884 şi în care sunt incluse şi cele treizeci de manuscrise şi cărți muzicale aduse de la Neamț.

---

[10] Nestor Vornicescu, **Un manuscris necunoscut al duhovnicului Andronic - Istoria Mănăstirii Secu**, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, an L, nr. 3-4, martie-aprilie, 1974, p. 180-196.

[11] **Idem**, p. 196.

De la cele două valize de cărți, cu care a poposit pe malul Nistrului, s-a ajuns în 1884 la 146 de manuscrise şi 2272 cărți tipărite, în limbile română, greacă, slavonă, rusă, bulgară, sârbă, turcă. La aceasta s-a ajuns prin donarea şi prin achiziționarea de către bibliotecarul mănăstirii, Andronic. În **Manuscrisul nr. 88**, cuprinzând **Diata arhimandritului Andronic**, din 1886, putem citi, pe filele 4-6, testamentul său: "Mă rog ca sfintele cărți, toate câte se află în limba moldovenească şi rusească şi grecească, tipărite şi adunate prin multă sârguință a mea aicea şi cărțile de psaltichie cele scrise de păcătoasa mâna mea [...] să rămâie spre îmbogățirea bibliotecii monastirii".

Reînființarea mănăstirii şi sărbătorirea în 1994 a 130 de ani de la întemeierea Noului Neamț, a determinat cedarea unei părți a patrimoniului de carte, în prezent majoritatea lucrărilor fondului aflându-se în Arhiva Națională a Moldovei din Chişinău, cota R-2119.

Desprinderea fondului de manuscrise şi constituirea sa izolată de matca din care provenea a dus la unele investigații separate, ignorându-se faptul că era vorba de un întreg. Referirile din perioada ulterioară constituirii fondului sunt sporadice şi au un caracter general. Astfel, rectorul Academiei teologice din Moscova, A. G. Stadnițki, născut în Basarabia, consemnează impresiile sale generale despre ceea ce găsea el prin 1894-1895 la Noul Neamț, făcând unele referiri la utilizarea cărților în serviciile de cult, mai ales că practicile de cult erau diferite de cele cunoscute lui din bisericile ruseşti, având o formă inedită pentru el: în formă monodică şi în limba română sau greacă. El scrie pagini emoționante despre cântarea monodică a călugărilor mănăstirii, necunoscută lui. Este descrisă impresia sa profundă determinată de cântarea în limba română de la Vecernie - **Lumină lină**, al cărei interpret nu era altul decât egumenul Andronic, considerat un bun cunoscător al cântării de tradiție bizantină, însoțit în mijlocul bisericii de slujitorii ieromonahi. După mărturiile aceluiaşi teolog, încă la sfârşitul secolului era în uz la strana din Noul Neamț **Irmologhionul** din 1819, argumente peremptorii pentru continuarea tradiției paisiene în ceea ce priveşte cântarea de cult la Noul Neamț la sfârşitul secolului trecut. Reținem din aceste relatări şi faptul că mănăstirea avea trei călugări care răspundeau de problemele muzicale: ieromonahul Sevastian era conducătorul corului, Varsanufie devine dascăl de psaltire în limba slavonă, iar Manuil Focşa dascăl pentru cântările în limba română.

A. I. Iațimirski acordă şi el atenție manuscriselor slave şi ruse din biblioteca lui Paisie Velicicovschi şi din Mănăstirea Neamț şi intenționa alcătuirea unui catalog al manuscriselor în limba slavonă din fondurile ruseşti, unde probabil ar fi trebuit să intre şi o parte din cele aflate la Noul Neamț.

După aceste referiri generale, peste fondul de manuscrise de la Noul Neamț s-a aşternut o lungă tăcere. Este drept că şi fondul rămas la Mănăstirea Neamț, sau lucrările aparținând acestui centru dar aflate în alte depozite, a intrat târziu în atenția cercetătorilor.

În anul 1944, zona era dominată de operațiunile frontului Iaşi-Chişinău, când se decide trimiterea fondului de cărți în România. Se întocmesc inventarele necesare dar lucrările vor fi salvate ca prin minune.

In 1959 Mănăstirea Noul Neamț, ultimul aşezământ monahal din Basarabia, devenită Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, este închisă şi valorosul fond arhivistic şi de carte este depozitat în Arhiva Centrală de stat de la Chişinău, fără drept de cercetare. Este inventariat de cercetătoarea Valentina Pelin-Ovcinicova, cea care va alcătui şi un catalog general, publicat în 1989[12], apreciat ca fiind al unicei biblioteci mănăstireşti din Basarabia care s-a păstrat. Se pare că în acest fond s-au adunat şi alte cărți provenind de la alte mănăstiri basarabene: Căpriana, Hâncu, Curca, Gerbovăț ş.a.

Importanța fondului constă în faptul că multe din investigațiile unor cercetători pot fi verificate şi continuate. Se impune precizarea că multe din aceste lucrări, cunoscute înaintea instaurării comunismului în Basarabia şi în România, au fost considerate dispărute timp de 50 de ani, pierzându-li-se urma, deşi ele atestau activitatea în Moldova a lui Grigore Țamblac, erau cărți trecute prin mâna vestitului caligraf, Gavriil Uricul sau erau donații ale lui Mihail Kogălniceanu, ca cele trei volume ale **Letopisețului Țării Moldovei**, dăruite mănăstirii în 1884. Mai citățm printre cei care au considerat pierdute aceste cărți şi manuscrise valoroase şi pe Radu Constantinescu[13], cel care menționa în 1986 ca dispărute în 1940 multe din manuscrisele aflate ultima oară la Noul Neamț: **Octoihul** din secolul al XVI-lea, **Mineiul** pe noiembrie al lui Gavriil Uricul şi datat 1448 - 1449, **Mineiul** pe mai, din acelaşi secol al XVI-lea etc. Într-o situație similară se află manuscrisele care dau detalii despre Grigore Țamblac, autorul textului **Slavei Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava** şi al primelor variante melodice, deoarece este exclus ca această cântare, închinată unui sfânt local, să nu fi fost practicată, cel puțin în forme orale, până la imortalizarea ei în semiografie cucuzeliană, de către Evstatie de la Putna (1511).

---

[12] Valentina Pelin-Ovcinicova, **Catalogul general al manuscriselor moldoveneşti păstrate în U.R.S.S. Colecția Bibiotecii Mănăstirii Noul Neamț (sec. XIV - XIX)**, Chişinău, Editura Ştiința, 1989.

[13] Radu Constantinescu, **Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu**, Bucureşti, 1986, Fond documentar Biblioteca Academiei Române, cota II - 701.209.

Fondul ne relevă faptul că marea majoritate a primelor tipărituri muzicale în notaţie psaltică sau în notaţie guidonică în limba română, ca şi cele greceşti în notaţie psaltică, s-au bucurat de apreciere în mănăstirea moldavă, alături de cele în notaţie sinodală de Petersburg, dovezi ale practicii corale în lavra muşatină. Este cazul lucrărilor lui Macarie Ieromonahul, tipărite la Viena, în 1823, ale lui Suceveanu, tipărite la Iaşi şi la Mănăstirea Neamţ, în 1848 şi 1856-1857, ale lui Nectarie Frimu etc. Ni se pare relevant, în atmosfera bicentenarului naşterii lui Anton Pann, să evidenţiem prezenţa la Neamţ a celor mai multe dintre lucrările "finului Pepelei".

Corelarea catalogului întocmit de Andronic, în 1884, cu cel actual, aflat la Chişinău, evidenţiază dispariţia lucrărilor tipărite ale lui Anton Pann, ele apărând în cel dintâi dar lipsind din cel de-al doilea. Când s-a petrecut această dispariţie şi de ce? Unde sunt aceste cărţi lăsate moştenire de Andronic? Oricum, simpla lor menţionare în 1884 contrazice ideea lansată de unii cercetători că lucrările lui Anton Pann nu ar fi ajuns în Moldova.

Cu ajutorul acestui fond se poate completa galeria psalţilor nemţeni şi a copiştilor mănăstirii: Ştefan Tătaru, Teofan Cristea, Andronic Bălan-Popovici, Calistrat şi alţii care vor fi evidenţiaţi în capitolul consacrat manuscriselor muzicale.

De asemenea, poate fi întregit catalogul creaţiei celor mai importanţi psalţi nemţeni, în primul rând a lui Iosif Monahul şi a lui Visarion. Vom întâlni în manuscrise şi creaţii ale lui Macarie din perioada nemţeană (1831-1833).

Sigur că multe date din catalogul general al fondului se cer verificate şi corectate, după o corelare cu celelalte lucrări rămase în biblioteca Mănăstirii Neamţ sau care au intrat în alte depozite. La o primă cercetare am semnalat deja că nr. 20 din lista cărţilor cu notaţie psaltică în limba română, **Irmologhionul** lui Macarie nu este tipărit la Bucureşti - cum se menţionează în inventar - ci la Viena. Uneori aceeaşi lucrare este înregistrată cu titluri diferite, ceea ce poate crea confuzii. Este cazul **Idiomelarului** lui Dimitrie Suceveanu, tipărit la Mănăstirea Neamţ, în 1856-1857 şi care este înregistrat cu titlul **Irmologhion** (nr. 22 din aceeaşi listă). În lista cărţilor tipărite în "limba moldovenească şi rusească" este înregistrată o **Liturghie** din 1715, care ar fi fost tipărită la Iaşi, "în tipografia Sfântului Mormânt". Pe lângă asemenea erori, explicabile pentru perioada în care au fost alcătuite inventarele şi sub presiunea ideologică binecunoscută, mai trebuie semnalate şi altele, care întăresc caracterul neştiinţific şi tendenţios al unor prezentări mai vechi, pentru ca ele să nu mai fie preluate în cercetările ulterioare. Se scrie într-unul din inventare că Mănăstirea Neamţ s-ar afla nu departe de Iaşi. Ori este astăzi cunoscut

faptul că Noul Neamț este mult mai aproape de Iași decât vechea chinovie moldavă. Se vorbește în inventarele rămase și azi în uz de "ocupația boierească românească" a Moldovei lui Ştefan cel Mare, se scrie despre "tagma bisericească", se citează din lucrarea tipărită nu întâmplător în anul închiderii mănăstirii basarabene - **Rolul reacționar al religiei și al Bisericii**, dar nu se suflă un cuvânt despre faptul că pământul pe care se stabileau călugării fugari era românesc. Pe baza unor asemenea afirmații eronate se merge uneori mai departe, susținându-se că spre sfârșitul anilor '50 din secolul trecut s-ar fi înfăptuit trecerea la alfabetul latin și ar fi fost înlăturate și interzise în biserici cărțile slavone sau cu litere chirilice, idei eronate deoarece și în prezent se găsesc în multe biserici cărți cu texte liturgice scrise cu litere chirilice în limba română.

Noul inventar în uz cuprinde și în prezent șase opisuri, al căror conținut general ne interesează pentru a asigura operativitate în investigarea bogatului fond:

- opis I cuprinde documente de arhivă din perioada 1847-1959, organizate cronologic, și 1199 cărți din inventarul Mănăstirii Noul Neamț;
- opis II cuprinde 43 manuscrise în limba slavonă și rusă, din secolele XIV-XIX;
- opis III conține 100 de manuscrise în limba română, din secolele XVIII-XIX;
- opis IV descrie 76 manuscrise cu notație liniară în limba rusă din secolele XVIII-XIX și 14 manuscrise psaltice în limba română și greacă;
- opis V conține prezentarea a 76 cărți cu notație psaltică din secolele XVIII-XIX, în limbile română, greacă, bulgară și cărți cu notație liniară, în limba rusă, din perioada 1846-1900;
- opis VI este rezervat lucrărilor istorice.

Nerespectând tipologia catalogului lui Andronic, identificarea unei lucrări în ambele inventare este dificilă. Dacă primul document este scris în limbile rusă, română (cu litere chirilice), slavonă, greacă (în funcție de proveniența și limba lucrării), cu frecvente amestecuri de litere, cel de-al doilea este scris în limba rusă și nu este datat, impunându-se o revizuire serioasă a multor descrieri și o retipărire în limba română și cu grafia latină, acceptată și în Moldova de peste Prut.

Clasificarea generală a manuscriselor și cărților fondului ni se pare mai puțin importantă decât una care are în vedere, pentru acest demers, criterii muzicologice.

O primă categorie o pot forma, deci, cele de interes general și care pot da o dimensiune universală a vetrei culturale în discuție. Vom aminti astfel prezența manuscriselor în limba română și slavonă a povestirii medievale **Varlaam și Ioasaf** (sec. XIV), ale cărei scene sunt imortalizate pe pereții

gangului clopotniței Mănăstirii Neamț. Aşa apare explicabilă însemnarea din secolul al XVIII-lea de pe scoarța versiunii româneşti a lucrării: *"într-această sfântă carte sântu mari şi de folos învățături peste samă n-am mai văzut"*. Multe dintre cărțile aparținând Noului Neamț reprezintă adevărate rarități bibliofile, cum ar fi **Odiseea** în limba greacă şi latină, tipărită la 1820, sau **Encyclopédie du dictionnaire raisoné des sciences des arts et des métiers** a lui Diderot şi D'Alembert, în 17 volume, tipărite în 1751-1765, sau Plutarh, tipărit în 1620, în limba greacă şi latină. Cele mai multe pot întregi documentarea pentru istoria culturii, pentru istoria Bisericii şi pentru viața vechii vetre de cultură moldavă. Cu justificată emoție te poți apropia de **Mineiul**, din 1448-1449, pe care apare însemnarea celebrului copist, Gavriil Uricul (*"Gavriil a scris această lună în anul 6957"*).

Investigațiile muzicologice trebuie extinse şi asupra unor lucrări lipsite de semiografie muzicală, deoarece cântarea bisericească s-a practicat şi se practică şi astăzi în forme orale din punctul de vedere al muzicii, pe baza unor modele, numite podobii, scrise fiind doar textele, concepute după dimensiunea şi turnura asemănândelor sau prosomiilor. Această modalitate de interpretare va avea o mare importanță în procesul românirii cântărilor bisericeşti şi azi ne interesează care erau reperele muzicale ce însoțeau asemenea texte din cărțile de cult, copiate sau scrise şi la Mănăstirea Neamț, din **Octoih, Minei, Triod Penticostar**: glasul, tactul, titlul modelului sau podobiei etc. Aceste elemente le putem urmări şi în cărțile tipărite la Mănăstirea Neamț în marea majoritate: **Irmologhion** - 1827, **Octoih cu canoane la Pavecerniță** - 1816, **Octoih mare sau Paraclitichi** şi **Octoih mic** - 1836, **Triod** - 1833, - 1847, **Penticostar** - 1834, - 1848, **Mineie**, pe diferite luni ale anului, 1845-1847. Multe din aceste cărți apar în dublete şi triplete şi studierea lor ar evidenția aspecte legate de aportul cărților de cult la formarea limbii române literare. În aceeaşi situație şi cu o importanță sporită se află manuscrisele cuprinzând texte de cult în limba română sau slavonă. **Octoihul** cuprinzând glasurile V-VIII, datat în deceniul al IX-lea al secolului al XVI-lea, oferă mostre de texte care se vor cânta oral şi pe care se învața scris-cititul, cum ne confirmă însemnarea de pe coperta finală: *"Să se şcie de cându am învățat carti la părinte(le) Mihail, în Neamțu [...], 7251 (1743), martie 4, Cofil (?) diacon"*. În asemenea cărți găsim şi primele atestări ale limbii române, în însemnările, multe ulterioare, privind starea cărții şi mai ales utilizarea ei în serviciul de cult. Unele conțin acele minunate miniaturi şi vignete aurite, dovezi ale şcolii de caligrafi şi miniaturişti de la Mănăstirea Neamț.

Un loc aparte îl ocupă manuscrisele în care apar însemnări despre controversata figură a lui Grigore Țamblac, după unele dintre acestea fost

chiar egumen al mănăstirii. Este cazul codicelui miscelaneu cuprinzând cuvinte, vieți de sfinți apocrife şi povestiri din **Pateric**, din 1448, în care se găsesc şi trei predici ale lui Țamblac, primele două purtând însemnarea ulterioară "A lui Grigore călugărul şi prezbiterul, egumen lăcaşului Pantocratorului". În lucrare apar şi stihurile Sfântului Varvar, *"izvorâtorul de mir, ale lui Ciprian din monastirea Neamț"*, scrise în 1435, ceea ce întăreşte presupunerea că lucrarea a fost scrisă aici. În **Trebnicul arhieresc**, datat în anii '60-70 ai secolului al XVII-lea, apare din nou însemnarea datată în 7225 (1747): *"Această sfântă carte iaste a sfintei mănăstiri Neamțului scrisă de părintele Grigore Țamblac, mitropolitul Kievului, care a fost şi egumen la această sfântă mănăstire Neamțul şi dascal Moldovei"*. Reinterpretarea acestor însemnări în lumina ultimelor descoperiri despre controversatul stagiu nemțean dar şi despre controversatul personaj al culturii religioase din prima parte a secolului al XV-lea poate oferi elemente noi, apte să aducă mai multă claritate în aceste probleme.

O atenție aparte merită cărțile de cântări tipărite la Iaşi, dintre care trebuie amintite: **Catavasierul** tradus din greceşte în româneşte, în 1792 şi **Octoihul** din 1818. Vom reține din prima carte a **Istoriei Mănăstirii Neamț** (1881) a lui Andronic impresionanta cifră de manuscrise aflate în biblioteca mănăstirii înainte de 1859 şi anume 1671[14], la care se adaugă multe neştiute, care se aflau pe la biserici, servind pentru săvârşirea serviciilor de cult.

Date importante despre muzica de cult din Mănăstirea Neamț găsim în cele zece volume ale istoriei lăcaşului, scrise de Andronic şi păstrate în fondul descris precum şi cele consacrate vieții şi activității Sfântului Paisie. Cele zece volume se extind ca realizare pe o mare perioadă de timp, începând cu anul 1846 şi terminând cu anul 1886, cuprinzând date de la întemeierea mănăstirii până la epoca paisiană şi post-paisiană. Este perioada în care se statorniceşte la Neamț cântarea corală, care alternează cu cea monodică de tradiție bizantină, reprezentată de ilustrul Iosif Protopsaltul. Practic, cântarea se executa în mănăstire în forme orale descrise mai sus şi după cele două semiografii, psaltică (cucuzeliană) şi liniară (sinodală de Petersburg). În aceste condiții începuturile muzicii corale la Mănăstirea Neamț şi implicit în trecutul nostru, trebuie mutate fără nici o ezitare, cu peste o jumătate de veac în urmă, în timpul stăreției lui Paisie Velicicovschi (1779-1794). Documentele de arhivă aflate la Mitropolia din Iaşi, la Arhivele Statului din Bacău, Iaşi şi Piatra Neamț, confirmă extinderea muzicii corale dincolo de mănăstirea căreia aparțineau monahii corişti, mai

---

[14] Andronic Bălan-Popovici, **Ms. 130** din fondul Mănăstirii Noul Neamț - **Istoria Mănăstirii Noului Neamț**, cartea I, 1881, f. 37.

ales la Iaşi, unde erau frecvent chemaţi, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În felul acesta temeliile cântului cultic statuat de Cuza prin Cartu, profesorul şi dirijorul de cor de la Mănăstirea Neamţ din deceniul al VI-lea al secolului trecut, trebuie căutate chiar dincolo de graniţa secolului al XVIII-lea. Manuscrisele muzicale în limba rusă şi cu notaţie liniară din fondul descris stau mărturie pentru practicarea muzicii corale în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Multe sunt nedatate: **Octoih**, **Triod şi alte cântări**, **Cântările privegherilor**, **Cântări pentru Liturghie şi privegheri** ş.a. Dintre cele datate trebuie amintit în primul rând **Irmologhionul**, scris de Iustin Monahul *"în Sfânta Monastire Neamţu, prin sârguinţa ierodiaconului Gudiil, carele în urmă au fost duhovnic"*, scris în 1819. Însemnarea mai dezvăluie şi faptul că Iustin copistul, poate şi psaltul, fusese la Ierusalim, având titlul de hagiu. În 1849 **Irmologhionul** este donat de Gudiil monahului Varsanufie. Ar putea fi viitorul dascăl de cântări bisericeşti al Şcolii de cântăreţi de la Noul Neamţ, dar şi "ava Varsanufie" de la Vovidenie. Remarcăm prezenţa în **Irmologhion** a unor cântări locale: polieleu "nemţesc" (de la Mănăstirea Neamţ), cântare kieviană şi un heruvic voloh (?). Asemenea cântări având precizarea unor apartenenţe locale am întâlnit şi în manuscrise aflate la Academia Română şi în fondul Mănăstirii Neamţ, pe care le-am prezentat în lucrarea amintită[15]. Acest **Irmologhion**[16] trebuie neapărat corelat cu cel în notaţie liniară şi cu text slavon din fondul Mănăstirii Neamţ (Ms. 136) şi cu **Irmologhionul** scris de ipodiaconul Dometie, în 1842, aflat în acelaşi fond basarabean, scris tot la Neamţ. Cele două **Alfavita irmologhisania**, scrise de monahul Ghervasie, unul în 1820 şi altul nedatat, dar aparţinând, probabil, aceleiaşi perioade, completează repertoriul manuscriselor muzicale cu cele de iniţiere în cântarea corală. Ipodiaconului Dometie se datorează şi manuscrisul din 1850 - **Rânduiala privigherilor şi la Liturghie** cu *"toate stihurile ce trebuie a să cânta în strană"*. Se pare că manuscrisul a fost realizat pentru ieroschimonahul Damian Paulov (?), amintit în titlu şi care putea fi un mare iubitor al muzicii corale. În el se găseşte o "cântare kieviană". Un alt ierodiacon, Amfilohie, scrie un alt manuscris coral, cuprinzând şi tradiţionala cântare **Mulţi ani trăiască**, evident tot în limba rusă. Pe partitura cântărilor pentru patru voci, datată în 1852, găsim numele cântăreţului de cor husar (?) Andrei Carpovici Savici. Pe partitura din 1856, cuprinzând cântări din **Octoih** şi din **Triod**, găsim la fila 100 numele

---

[15] Vasile Vasile, **Vetre de cultură muzicală religioasă...**

[16] **Registrul inventar**, Fond 2119 R - Mănăstirea Noul Neamţ, Arhiva Naţională a Moldovei, Opis IV, nr. 15.

copistului, Nichita "veşmântariu", iar pe cel românesc din 1866 cel al altui copist - Spiridon Telega.

O categorie aparte demnă de tot interesul muzicologic o constituie "cărțile tipărite în limba slavonească pe psaltichie grecească", descrise pe fila 54 a catalogului lui Andronic[17]. Este vorba despre două florilegii de cântări bisericeşti, tipărite la Constantinopol, în 1857, respectiv în 1864, lucrări târzii care îmbină aceste două elemente: notația psaltică hrisantică şi limba slavonă, cunoscut fiind că, în general, bisericile slave au adoptat cântarea corală şi semiografia guidonică autentică sau cea adaptată în forma cunoscută sub denumirea de sinodală de Petersburg. Aceste două lucrări reunesc, deci, notația psaltică în faza hrisantică cu texte în limba slavonă, traduse din originale greceşti.

Cărțile tipărite în limba română cu notație liniară sunt în majoritate achiziții făcute de bibliotecarul Noului Neamț, cuprinzând transcrieri în notație guidonică după cea psaltică, realizate de Gavriil Musicescu, Gheorghe I. Dima şi Grigorie Gheorghiu. Sunt cele opt glasuri ale **Anastasimatarului**, "cuprinzând serviciile de sâmbătă seara şi duminică dimineața, puse pe cele opt glasuri întrebuințate în Biserica Ortodoxă Română", tipărite la Leipzig, în litografia lui C.G. Röder, în anii 1884-1889 şi cântările din **Rânduiala vecerniei de sâmbătă seara a celor opt glasuri**, tipărite tot la Leipzig, în 1883. **Rânduiala Sfintei Liturghii cu toate cântările şi troparele trebuitoare**, tipărită în 1885, în acelaşi loc, este datorată numai lui Gavriil Musicescu şi Grigore Gheorghiu. Singura carte de acest gen care poate proveni de la Neamț este **Divina Liturghie a Sf. Ioan Chrisostom**, datată 1860, şi tipărită de Ioan Cartu la Bucureşti, în 1865, în imprimeria comandată pentru Mănăstirea Neamț. Lucrarea s-a născut şi a fost experimentată în ctitoria muşatină.

Tot de aici puteau veni şi cele două cărți de cântări pe note liniare înregistrate în ambele cataloage, cu textele în limba rusă, prima tipărită la Moscova, în 1860 iar a doua cuprinzând cântări la Naşterea Domnului şi la alte sărbători împărăteşti. În aceeaşi situație incertă ca proveniență se prezintă cele cinci volume cuprinzând ştimele vocale ale corurilor bisericeşti tipărite în tipografia sinodală din Moscova şi din Petersburg, în perioada 1846-1860. Celelalte, apărute după 1860, la Moscova, Petersburg, Smolensk sau Kazan şi îngrijite de Behmetiev, Arhanghelschi, Bortneanschi ş.a. erau achiziții ulterioare stabilirii călugărilor la Noul Neamț.

---

[17] Andronic Bălan-Popovici, **Ms. 85** din Fondul 2119 R - **Catalogul cărților ce se găsesc în biblioteca mănăstirii de călugări Noul Neamț în gubernia Basarabia** (scris în limba rusă şi în limbile cărților inventariate), 1884, f. 54.

Ni se pare interesantă şi lista cărţilor în limba greacă şi cu notaţie hrisantică, ea ilustrând preocupările psalţilor nemţeni şi de la Noul Neamţ pentru menţinerea legăturilor cu centrele ortodoxe din Orient, în special din Grecia. Ele sunt înregistrate aparte şi de către Andronic[18] şi de către inventarul actual[19], evidenţiindu-se statutul lor deosebit. Catalogul trădează faptul că Andronic nu stăpânea prea bine limba elină, cel puţin scrisă, transcriind literele fără nici un accent (spiritul lin şi cel aspru sunt eliminate total), unele litere fiind ale alfabetului chirilic. Reţine atenţia prezenţa primelor tipărituri cu notaţie bizantină din lume, tipărite la Bucureşti, în 1820 de Petre Efesiu: **Noul Anastasimatar** şi **Doxastariul sintomon**. Primul exemplar al **Noului Anastasimatar** trădează şi proveniența, confirmând ideea completării în timp a fondului adus de la Neamţ. Pe filele 2-16 citim că diaconul Ioan Şincan a cumpărat cartea în 1880, din Chişinău. Urmează, respectând nu vechimea inventarelor ci criteriul cronologic al apariţiei lucrărilor, două volume tipărite la Constantinopol, în 1824 Ταμεῖον ἀντολογίας, **Irmologhionul calofonicon** din 1835, tipărit tot la Constantinopol, **Doxastarul** tipărit la Galata, în 1836, **Irmologhionul** din 1839, al lui Petru Peloponesiu, tipărit la Constantinopol, **Doxastarul** din 1841, tipărit tot la Constantinopol, în două volume, înregistrat în inventarul actual ca **Triod-Penticostar**. Lista continuă cu **Anastasimatarul ergon şi sintomon** al lui Ioan Lampadarie, tipărit în 1846, la Constantinopol, cu cel de-al IV-lea volum al **Liturghiei**, tipărită de Theodor Focheos (probabil cel trecut şi prin reşedinţa mitropolitană a lui Veniamin Costache, unde a lăsat urme ce se cer investigate) la Galata constantinopolitană, în 1848, apoi cu cele patru volume ale **Pandectelor imnografice bisericeşti**, tipărite la Constantinopol, în 1850, cu **Enciclopedia muzicii bisericeşti**, tipărită tot la Constantinopol, în 1859, cu **Anastasimatarul** din 1863 (Constantinopol) şi cu **Antologia de cântări la Vecernie, Utrenie şi Liturghie**, nedatată. Şi aici se impune o corelare a titlurilor menţionate în cele două cataloage, pentru că unele cărţi sunt înregistrate cu titluri diferite, care pot deruta şi determina ipoteze nerealiste.

Am lăsat intenţionat la sfârşit cărţile şi manuscrisele cu notaţie psaltică şi cu texte în limba română, ele reprezentând nu numai cea mai valoroasă parte a fondului, dar şi cea care ne poate ajuta la definitivarea profilului celei mai importante şi celei mai vechi vetre de cultură muzicală din Moldova - Mănăstirea Neamţ.

---

[18] **Idem**, f. 52, nr. 1-19.

[19] **Registrul inventar**, Fond 2119 R..., opis V.

Multe cărți sunt dublete sau triplete, dar apar cu titluri diferite, impunându-se o studiere sistematică şi în strânsă corelație cu exemplarele aflate în alte depozite şi în primul rând în marea lavră din care provin. O trecere în revistă sistematică a cărților tipărite are în vedere criteriul cronologic şi pe autori. Macarie Protopsaltul este reprezentat de cele două cărți tipărite la Viena, în 1823: **Anastasimatarul** şi **Irmologhionul** şi de reeditările **Theoreticonului**, din 1848 (Iaşi) şi 1856 (Buzău), cele de la mijlocul acestei enumerări, în două exemplare. Anton Pann este prezent doar în catalogul lui Andronic, din 1884, cu **Bazul teoretic şi practic al muzicii bisericeşti** (1854), cu **Privegherul** (1848), cu **Anastasimatarul** (1854) şi cu **Irmologhionul** (1854), din păcate dispărute din inventarul actual. Dimitrie Suceveanu are în fondul basarabean mai multe exemplare din **Irmologhionul** (1848), din **Anastasimatarul** (1848), care nu sunt simple reeditări ale lucrărilor omonime ale lui Macarie Ieromonahul, cum am avut ocazia să o demonstrăm recent[20] şi cu cele trei volume ale capodoperei sale - **Idiomelarul** (1856-1857). Nectarie Frimu este reprezentat în fondul basarabean cu tomul al III-lea al **Antologiei** sau **Floarealegere de cântări bisericeşti** (1840). Se adaugă **Prohodul Domnului**, tipărit în anul 1856 la Mănăstirea Neamț, **Prohodul adormirii Maicii Domnului**, tipărit la Bucureşti în 1869, **Anastasimatarul**, tipărit la Buzău în 1856 şi **Rânduiala privegherilor şi a toată Utrenia**, tipărită la Iaşi. Lista acestor cărți sare de la numărul de ordine 30 la 42, unde sunt înregistrate trei **Prohoade**, din 1873 şi 1884, considerate cărticele. Numerele sărite lasă loc întrebării dacă nu cumva vor mai fi fost şi alte cărți tipărite, care ar fi urmat să fie înregistrate. Ele nu apar nici în inventarul actual, unde sunt înregistrate doar 12 lucrări (nr. 20-31), negăsindu-se, aşa cum am arătat mai sus, lucrările lui Anton Pann. O atenție deosebită necesită nr. 26 din inventarul cel mai recent - **Rânduiala Vecerniei cei mari** a lui Gheorghe Paraschiade, tipărită la Iaşi, la mijlocul secolului trecut, lucrare despre care nu se ştie nimic până în prezent, nefiind depistată în alte fonduri. Pe filele 4-7 găsim însemnarea despre achiziționarea lucrării, în 1854, pentru Mănăstirea Văratic. Studierea comparată a conținutului cărții şi a Manuscrisului nr. 105 din Biblioteca Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei (cartea are 174 pagini, lipsindu-i începutul, iar manuscrisul are 219 file) - pe de o parte - şi **Cântările Pavecerniței cei mari**, din antologia lui Ioan Zmeu[21] - pe de altă parte - poate reliefa contribuția necunoscută a acestui ilustru psalt grec, adus ca protopsalt la Catedrala mitropolitană din Iaşi şi

---

[20] Vasile Vasile, **Protopsaltul Dimitrie Suceveanu (1816-1898)**, în *Byzantion*, vol. I, Iaşi, Academia de Arte "George Enescu", 1995, p. 9-56.

[21] Ioan Zmeu, **Utrenier şi Liturghier**, Buzău, 1892.

dascăl de psaltichie la şcoala de cântăreţi bisericeşti din Iaşi, devenind unul dintre mentorii lui Dimitrie Suceveanu.

Cele mai importante rămân manuscrisele psaltice în limba română (unul bilingv - în limba română şi greacă). Ele provin în cea mai mare parte din cele aduse de la Mănăstirea Neamţ, deci scrise aici, utilizate în mănăstire şi cuprinzând şi lucrări ale psalţilor nemţeni. Sunt 16 manuscrise în notaţie hrisantică, deci aparţinând perioadei de tranziţie de la semiografia cucuzeliană, numită "vechea sistimă", la "noua sistimă". Dar este important faptul că printre cântările notate se găsesc şi creaţii ale lui Iosif Protopsaltul, cel mai strălucit reprezentant al şcolii nemţene, contemporan al lui Paisie Velicicovschi.

Cel mai vechi manuscris psaltic este cel intitulat **Cântări trebuincioase numai la mese**, în limba română şi greacă, în notaţie cucuzeliană. El cuprinde pe filele 2-13 o însemnare de dăruire, în 1745, ieromonahului Veniamin.

Cel mai vechi manuscris în notaţie hrisantică pare a fi cel intitulat **Carte cu cântări trebuincioase la Liturghie peste tot anul**, care *"dupre cum se vede însemnat în ea, s-au dăruit de prea cuviosul părintele nostru stareţ Domestian, părintelui nostru Theofan, când se afla ierodiacon"*. Singurul indiciu pentru datarea lui, avut la dispoziţie până în prezent, este însăşi însemnarea de donaţie din 1832, lui Theofan Cristea, recunoscut pentru calităţile lui muzicale.

În aceeaşi situaţie, neavând precizat anul scrierii şi nici alte date despre copist sau autori, dar având precizată proveniența: de la Theofan Cristea este **Cartea de cântări trebuincioase la Liturghie peste tot anul şi la trapeză la praznicele mănăstirilor noastre**. Manuscrisul necesită o cercetare comparată cu cel din 1837, aflat în fondul Mănăstirii Neamţ - **Rânduiala ce se face la trapeză în ziua hramului monastirii şi a doua zi după hram pentru ctitori** - şi cu cel înregistrat cu titlul românesc **Carte de cântări trebuincioase numai la mese** şi scris numai în limba greacă, nedatat. Tot nedatate şi cu aceeaşi proveniență sunt cele două manuscrise intitulate identic - **Carte cu cântări trebuincioase la Liturghie peste tot anul**, ambele rămase *"de la părintele nostru întâiul igumen Teofan"* şi ultimele două manuscrise din lista întocmită de Andronic[22] - **Cărticică cu vreo câteva cântări la privegheri** ce au rămas de la postelnicul Iacov Lascu şi **Cărticica cu Μακάριος ἀνήρ şi anixantare de Sfântul Ioan Cucuzel**.

Manuscrisul din 1835 - **Carte de cântări la Liturghie şi Utrenie** - ne relevă numele unui psalt nemţean necunoscut - Ştefan Tătaru, psalt care

---

[22] Andronic Bălan-Popovici, **Ms. 85...**, f. 56.

încheie cartea în acest an. Ar fi necesară o investigare comparată a conținutului acestui manuscris cu cel semnat de psaltul Ştefan (care era în 1883 frate, ulterior devenind, prin intrarea în monahism, Veniamin) în **Antologhionul** (B.A.R. 4028) şi în **Manuscrisul nr. 3245** din acelaşi fond, datat 1841, scris de *"psaltul Ştefan [...] cu mari nevoi [...] şi cu durere de piept şi cu cheltuială"* precum şi cu Manuscrisul II - 145 din Biblioteca Sfântului Sinod, din 1821, atribuit, cu probabilitatea de rigoare, de Gheorghe C. Ionescu, aceluiaşi Ştefan Psaltul, menționat cu numele "Veniamin Moldaviei"[23].

Un alt nume de psalt nemțean necunoscut este dezvăluit de cel de-al treilea manuscris al listei lui Andronic[24], cuprinzând cântări de la Liturghie şi priveghere (anixandare, polieleie etc.), manuscris care a fost al monahului Agapie din Mănăstirea Neamț, apreciat drept "cântăreț şi zugrav bun". Din punctul de vedere al conținutului, manuscrisul se aseamănă cu cel din 1841 **- Carte cu anixantare, kekragare, polielee, evloghitare şi alte cântări pentru privegheri**, scrisă de Andronic *"când eram în vârstă de 21 de ani, în Mănăstirea Secul"*. Cu aceasta ne-am apropiat de manuscrisele muzicale aparținând lui Andronic, în număr de patru. Ele se adaugă celor cu caracter istoric, amintite mai sus. Manuscrisul muzical de mai sus este datat 1841. Cel de-al doilea manuscris muzical în ordine cronologică, scris în 1843, este **Cartea cu rânduiala Sfintei Liturghii** (heruvice, axioane, chenonice etc.), *"scrisă la 23 de ani, la Secu"*. În 1849 el termină **Cartea cu cântări trebuincioase la privegheri şi acatistul Prea Cuvioasei Parascheva**, care *"s-au adunat şi s-au scris aşa de mine, când eram în vârstă de 29 de ani în Monastirea Secului"*. Cel de-al patrulea manuscris muzical al lui Andronic Bălan-Popovici este tot din 1849 şi cuprinde cântări de la Liturghie (printre ele **Crezul**, **Tatăl nostru**). În plus, apare **Canonul Stâlpărilor**, creația lui Filothei sin Agăi Jipei, **Prohodul Domnului** şi **Cântarea lui Ioasaf, împăratul Indiei**.

Discipolul lui Andronic, ierodiaconul Calistrat, a copiat în Muntele Athos, într-o formă caligrafică deosebită ("scris foarte delicat" - este expresia autorului inventarului) **Antologia pentru Liturghie, privegheri şi alte trebuințe**, în care apare şi slujba Sfântului Paisie, dovadă a includerii starețului nemțean în rândul cuvioşilor, la puțin timp după trecerea lui la cele cereşti.

---

[23] Gheorghe C. Ionescu, **Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România**, Bucureşti, Editura Diogene, 1994, p. 337.

[24] Andronic Bălan-Popovici, **Ms. 85...**, f. 55.

O altă **Antologie pentru privegheri** în notaţie hrisantică (1868) şi **Prohodul Domnului**, alcătuit de *"Nectarie Psaltul din Monastirea Neamţului şi scris foarte delecat de ucenicul mieu, Calistrat în Sf. Munte Aton"* (1866) sunt opera psaltului şi copistului Calistrat Galactionovici, amintit de bizantinologul Sebastian Barbu Bucur printre elevii protopsaltului Nectarie Vlahu de la schitul Prodromul din Muntele Athos[25]. Lui îi sunt atribuite două manuscrise din Athos, cuprinzând lucrări ale dascălului său, Nectarie, datate 1867 şi 1886.

Într-o comunicare susţinută la Academia de Arte "George Enescu" din Iaşi, profesoara Irina Suhomlin-Ciobanu, de la Conservatorul de Muzică "Gavriil Musicescu" din Chişinău, susţine că a descoperit în dosarele cu arhiva mănăstirii Noul Neamţ o copie a unei gramatici cucuzeliene de la începutul secolului al XIX-lea, bazată pe textul propediei lui Filothei sin Agăi Jipei. Cercetările viitoare vor putea aduce noi date legate de un asemenea document muzical.

Cele dintâi beneficii ale descoperirii (mai bine zis ale dezgropării după o jumătate de veac) a manuscriselor muzicale nemţene din Basarabia pot fi: completarea cataloagelor creaţiei lui Iosif Protopsaltul şi Visarion Protopsaltul, reprezentanţi de marcă a şcolii nemţene, întregirea datelor despre stagiul nemţean al lui Macarie Protopsaltul şi extinderea panoramei despre viaţa muzicală de cult din vechea mănăstire moldavă, care cuprindea încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea muzică corală în stil rusesc, care se adăuga vechilor monodii bizantine şi care va fi completată cu muzica corală scrisă de compozitorii generaţiei lui Musicescu. Tabloul complex al cântării în forme orale şi scrise pe semiografie cucuzeliană, hrisantică, sinodală de Petersburg şi occidentală are un corespondent la fel de complex pe planul limbilor practicate: româna, greaca, slavona, rusa. Astfel, regăsim în manuscrisele basarabene următoarele creaţii aparţinând lui Iosif Protopsaltul: **Aniixandarele mari, moldoveneşti, ale privegherilor praznicelor împărăteşti**, transcrise de ucenicul său, ieromonahul Visarion, **Evloghitarele cele mari**, heruvice, axioane, prezente în manuscrisele nr. 4, 5 şi 6 din fondul de la Noul Neamţ, dar şi în manuscrisele rămase la Mănăstirea Neamţ, sau aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române şi la Mănăstirea Secu. Tabloul creaţiei lui Visarion Protopsaltul se completează cu unele versiuni sau copii ale unor cântări aflate în aceleaşi fonduri: polieleie, heruvice etc. După datele furnizate de manuscrisele din Chişinău, Visarion ar fi autorul unui **Stihirariu peste tot anul al Mineielor, al**

---

[25] Sebastian Barbu Bucur, **Cultura muzicală de tradiţie bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII şi începutul secolului XIX şi aportul original al culturii autohtone**, Bucureşti, Editura muzicală, 1989, p. 232.

Triodului, al Penticostarului, a cărui cercetare sistematică poate dezvălui date importante pentru şcoala nemțeană. Despre Macarie Protopsaltul, Andronic, copistul celor patru manuscrise, considerat un bun cunoscător al psaltichiei, scrie că *"la intrarea noastră în monastire în anul 1831, am aflat învățând pe tânărul ieromonah Macarie şi pe cuviosul duhovnic Visarion"*. Sunt date esențiale pentru definitivarea complexei vetre de cultură muzicală românească în ultima ei fază de strălucire, paisiană şi postpaisiană.

In concluzie, fondul de cărți şi manuscrise muzicale de la Mănăstirea Noul Neamț din Basarabia constituie o importantă sursă pentru istoria muzicii româneşti, pentru trecutul de spiritualitate moldavă, pentru stabilirea începuturilor cântării corale în țara noastră, pentru urmărirea procesului de românire a cântărilor religioase şi el trebuie integrat în cercetările efectuate până în prezent pe baza altor fonduri păstrate în biblioteca mănăstirii intrată în istorie ca Pantocratorul românesc, în fondul Academiei Române, a Mitropoliei Moldovei şi în alte depozite din țară.

LITURGHIA DUPĂ SFÂNTUL GHERMAN AL PARISULUI O PERSPECTIVĂ ISTORICO-LITURGICĂ

Pr. lect. dr. *Viorel Sava*

1. Sfântul Gherman - date biografice

Personalitatea episcopului sfânt, Gherman al Parisului, se impune, atât datorită trăsăturilor sale duhovniceşti şi morale care i-au adus cununa cea neveştejită a măririi, cât şi lucrării pastorale şi misionare în eparhia în care a fost rânduit. Născut în jurul anului 496 în oraşul Autun sau într-o localitate apropiată, într-o familie de buni creştini, de la care a deprins dragostea şi râvna pentru cele sfinte, se retrage în singurătate, din îndemnul vărului său, preotul Scapillon, când avea vârsta de 22 de ani. Datorită vieții sale plină de alese virtuți, în anul 533 este hirotonit diacon, iar în 536 preot. Mai târziu i se încredințează conducerea Mănăstirii Sf. Symphorien, de unde, în 555, va fi ridicat la rangul de episcop al Parisului[1]. Aşa cum am menționat deja, podoaba duhovnicească a Sf. Gherman ne reține în mod deosebit atenția. În actele unui sinod ținut la Paris în anul 573 şi unde se bucura de mare autoritate între participanți, el semnează: "Gherman păcătosul şi, deşi nedemn, episcop al Bisericii din Paris, în numele lui Iisus Hristos"[2], iar unul dintre contemporani îi descria astfel sărăcia materială şi bogăția duhovnicească: "nici pietre prețioase, nici catifea, nici diademe, nici

---

[1] Konf. Hofmann, **Germanus Bishop**, în "Lexikon für Theologie und Kirche", Freiburg im Breisgau, 1932, vol. IV, col. 438, la Doctorand D.M. Colotelo, **Scrisorile liturgice ale episcopului Gherman al Parisului (sec. al VI-lea) ca document pentru istoria cultului creştin**, în "Ortodoxia", XXVI (1975), nr. 3, p. 476-477.

[2] Migne, J.P., **Dictionaire Hagiographique**, tom. I, col. 1181, la Doctorand D.M. Colotelo, **op. cit.**, p. 477.

aur, nici purpură, nici in de preţ nu împodobeau umerii lui, dar credinţa impunătoare strălucea în el"[3]. S-a mutat la cele veşnice la 28 mai 576.

Din opera scrisă a episcopului Gherman s-au păstrat trei lucrări: **Epistola ad Brunchilden reginam, Privilegium monasterii S. Germani**[4] şi două scrisori liturgice[5].

2. Vechea Liturghie Galicană: apariţia, evoluţia şi suprimarea ei (sec. II-IX).

Până la apariţia **riturilor liturgice sursă**[6], care au stat la baza formularelor Sfintei Liturghii de mai târziu, au existat tipuri locale de săvârşire a Sfintei Liturghii. Liturghisitorul care prezida adunarea euharistică, şi care în mod normal era episcopul, avea libertatea de a improviza, de a folosi propriile cuvinte atunci când rostea rugăciunea Sfintei Jertfe, însă era obligat să insereze anumite idei care se succedau într-o ordine cunoscută şi respectată în toate comunităţile creştine.

Pentru a înţelege cum a apărut, a evoluat şi, în cele din urmă, a fost înlăturată vechea Liturghie galicană, vom căuta să răspundem la câteva întrebări care au preocupat pe cercetătorii în domeniul Liturgicii, cu începere din secolul al XVIII-lea, anume: care era tipul de Liturghie oficiată în comunităţile creştine din spaţiul[7] şi timpul la care ne referim? Unde şi în care moment poate fi situată apariţia unui rit pur galican? Unde şi când

---

[3] Pierre Batiffol, **Leçon sur la Messe**, Paris, 1927, p. 63-64, la Doctorand D.M. Colotelo, **op. cit.**

[4] O. Bardenhewer, **Les Pèrès de l'Eglise**, vol. III, Paris, 1905, p. 20, la Doctorand D.M. Colotelo, **op. cit.**

[5] Despre manuscrisele acestor scrisori, despre autenticitatea, ediţiile, traducerile şi studiile realizate pe marginea acestor scrisori, ca şi despre valoarea lor liturgică, vezi D.M. Colotelo, **op. cit.**, p. 477-489.

[6] Despre riturile liturgice sursă şi despre Liturghiile care au derivat din ele, vezi pe larg la Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, **Liturgica specială**, Bucureşti, 1980, p. 183-200.

[7] Termenul de "Galia" a fost impus de Roma pentru a desemna teritoriile ocupate de diferite triburi celtice răspândite în vestul Europei. Prima distincţie apare în epoca Republicii, când Galia Cisalpină este opusă Galiei Transalpine. Galia Cisalpină, corespunzând astăzi Italiei de Nord, este cucerită între anii 187-191. Galia Transalpină, în viziunea Romei, însemna teritoriul situat dincolo de Alpi. Odată cucerite, aceste teritorii vor fi divizate în cinci provincii care vor forma tot atâtea Galii diferite: Narboneza, Aquitania, Lioneza, Celtica şi Belgica. În istoria acestui vast teritoriu şi a locuitorilor lui se disting patru "imagini succesive": Galia celtică, Galia romană, Galia merovingiană şi Galia carolingiană - Vezi Fernand Braudel, **L'identification de la France**, Paris, 1986.

a avut loc fuziunea curentelor Orientale şi Occidentale? Răspunsul la aceste întrebări a dus la conturarea unor ipoteze care, din lipsă de informaţii sigure, poartă pecetile părerilor personale, însă valoarea lor nu este din această cauză diminuată.

1. **Ipoteza "Lyon"** este acreditată în special de teologii anglicani. Această teorie decelează în Liturghia galicană o influenţă indirectă a Sfântului Ioan Teologul, prin intermediul Sfântului Policarp al Smirnei şi al ucenicului său Sfântul Irineu, episcop de Lyon. Către sfârşitul secolului al II-lea, singura metropolă a unei imense dioceze, care includea întreaga Galie, era Lyonul. Deşi această teză a fost abandonată, întrucât diferenţe notabile între rituri apar abia în sec. IV, nu poate fi ignorat prestigiul de care s-au bucurat cetatea Lyon şi episcopul ei, ceea ce ar putea duce la concluzia că şi viaţa liturgică a fost coordonată de aceleaşi autorităţi[8].

2. **Ipoteza "Milan"**, prezentată de Louis Duchesne, se axează pe rolul politic şi bisericesc al Milanului care, odată ridicat la rangul de capitală imperială, şi-a putut extinde influenţa din Galia până în Africa. După L. Duchesne, contribuţia orientală decisivă în domeniul liturgic ar fi acţionat la Milan în timpul episcopatului lui Auxenţiu (355-374), capadocian de origine (sirian după alţii). Lui i s-ar datora împământenirea la Milan a modului de a sluji Liturghia practicat în ţara sa de baştină. Sfântul Ambrozie, care a urmat lui Auxenţiu pe scaunul episcopal, conferă Milanului o asemenea autoritate încât episcopi din Galia, Spania şi Cartagina urmau modelului milanez în probleme de ordin bisericesc. A doua jumătate a secolului al IV-lea este o perioadă de înflorire pentru creştinismul din Galia, situaţie ce impune o operă de consolidare în domeniul liturgic. În acest sens episcopatul galic nu se putea adresa decât Milanului, singura metropolă capabilă să sprijine o operă de o asemenea amploare[9].

3. **Ipoteza "Arles"** susţinută de J.B. Tribaut, care respinge "ipoteza Milan", susţinând că Liturghia milaneză sau ambroziană nu se deosebea de cea descrisă în **Constituţiile apostolice**. Ea nu ar conţine, cu excepţia "Lectio"-ului, nici un alt element caracteristic Liturghiei galicane. De asemenea, ea nu comportă, în această perioadă, nici unul din elementele ritualului liturgic oficiat în Bisericile Orientale. Şi aceasta în pofida aşa-zisei influenţe exercitate timp de 20 de ani de episcopul capadocian Auxenţiu. Nu

---

[8] Ierom. Marc Alric, **O încercare de reînnoire liturgică în ortodoxia contemporană: restaurarea vechiului rit galican**, teză de licenţă, Iaşi, 1995, p. 10.

[9] Pe larg la Mgr. Louis Duchesne, **Les origines du culte Chretien. Etude sur la Liturgie latine avant Charlemagne**, Ed. de Boccard, 5-ème édition, Paris, 1925. Vezi şi C.D. Papian, **Sfânta Liturghie în diferite rituri**, Editura Logos '94, Oradea, 1994, p. 35-37.

în secolul al II-lea, ci la sfârşitul secolului al V-lea şi mai ales la începutul secolului al VI-lea, Liturghia galicană ajunsese la nivelul de dezvoltare pe care-l avea când s-a răspândit în tot Occidentul. Nu la Milan, ci la Arles, ridicat la rang de vicariat Apostolic al Galilor de papa Zosim, la sfârşitul secolului al IV-lea, susține Tribaut, s-a realizat fuziunea între Orient şi Occident. Acest fapt era favorizat şi de unii împărați care vedeau în Arles un nod vital situat între Galia, Spania şi Italia. O contribuție substanțială au avut-o două mănăstiri din împrejurimi, respectiv Lerins şi Sf. Victor al Marsiliei, dintre ai căror vieţuitori unii au ajuns episcopi de Arles care vor răspândi în teritoriile lor modul de slujire statornicit de Sfântul Ioan Casian. El este cel care a introdus în slujbele oficiate la Mănăstirea Sf. Victor rânduiala zilnică de rugăciune, asemănătoare celei pe care el şi-a însuşit-o în timpul şederii sale la Ierusalim. Acest mod de slujire, experimentat la Lerins şi Marsilia, ar fi cuprins, pornind de la Arles, toată Galia[10].

4. **Ipoteza "Roma"**, elaborată de Probst, susține că Liturghia galicană nu ar fi alta decât cea oficiată la Roma, înainte de reformele introduse de papa Damasus († 384). Această teză este respinsă atât de L. Duchesne cât şi de H. Leclerq, pentru care cele două rituri, roman şi galican, sunt ireductibile unul altuia, având o structură complet diferită[11].

5. **Ipoteza "Poitiers I"**, aparținând lui Klaus Gamber, susține că influențelor provenite din Asia Mică, menționate în scrisoarea trimisă în anul 177 Bisericilor din Asia şi Frigia de către Bisericile din Lyon şi Vienna, li s-ar fi putut adăuga acțiunile inovatoare ale Sfântului Ilarie († 396), episcop de Poitiers. El fusese exilat în Asia Mică din ordinul împăratului. De acolo el a adus texte liturgice cum sunt "Gloria" şi "Aius", elemente componente ale Liturghiei galicane actuale, ca şi alte imne liturgice şi ritualuri. De asemenea, Sfântului Ilarie i s-ar putea atribui şi redactarea celei mai vechi cărți de rugăciune galicane, intitulată **Liber mysteriorum**. În orice caz, este certă corespondența cu forma Liturghiei celebrate în regiunile siro-asiatice ale secolului al IV-lea, de dinaintea îmbogățirii ritualurilor. Liturghia galicană, spune Gamber, ne dă o idee de ceea ce ar putea fi, la origine, slujba orientală. După moartea Sfântului Ilarie, legăturile Galiei cu Orientul şi mai ales cu Siria au continuat neîntrerupt[12].

---

[10] J.B. Tribaut, **L'ancienne Liturgie gallicane, son origine et sa formation en Provence aux V-e et VI-e siècles**, Paris, 1929.

[11] Ierom. Marc Alric, **op. cit.**, p. 12.

[12] Klaus Gamber, **L'ancien rite des Gaules - une Image de la Liturgie Celeste**, Abbaye de Bois-Aubry, 1994, p. 22.

În fine, ipoteza "Poitiers II", lansată şi susținută de Alexis von der Mensbrugghe, care contestă veridicitatea tuturor celorlalte ipoteze menționate până acum. Referitor la ipoteza "Roma" se spune că între secolele IV - VI evoluția liturgică în Galia şi la Roma a urmat căi foarte diferite. Referitor la ipoteza "Milan" se afirmă că elementele bizantine pătrunse în Liturghia galicană aparțin secolului al VI-lea, secol în care Milanul era izolat de sursele de inspirație bizantină, aşa încât ar fi fost în imposibilitatea de a transmite aceste elemente ritului galican. Cât priveşte varianta "Arles", această metropolă nu ar fi putut îmbogăți ritul galican cu elemente orientale atâta vreme cât ea era un adevărat simbol al conformismului liturgic cu modelul roman. Ipoteza "Poitiers II" susține că elementele specifice ritului bizantin, enumerând între acestea procesiunca vohodului, care marchează intrarea clerului, Trisaghionul, urmat de binecuvântarea episcopului şi Marea Intrare, în timpul căreia Darurile sunt aduse în procesiune solemnă la altar, au pătruns în liturghia galicană pe alte căi.

Regina Radegunda, egumena Mănăstirii Sfânta Cruce, ctitorită chiar de ea la Poitiers, dorea să adune relicve pentru această mănăstire. Clotaire, pe atunci rege al Franței, a trimis mesageri la curtea împăratului Iustin II pentru a satisface dorința soacrei sale, regina Radegunda. Trimişii împăratului au sosit la Poitiers în anul 569, aducând Sfinte Moaşte de mucenici, un evangheliar şi fragmente din Sfânta Cruce a Mântuitorului. Întrucât Sfântul Gherman, trecut la cele veşnice în 576, spune Alexis, nu ar fi putut să aibă cunoştințe despre Trisaghion, cântat pentru prima oară în anul 528 şi despre imnul Heruvic, introdus în Sfânta Liturghie între anii 565-577, afirmă că aceste "îmbogățiri" ale Sfintei Liturghii au fost relatate la Poitiers de trimişii împăratului Iustin[13].

Părerile personale, uneori părtinitoare, care au stat la baza ipotezelor menționate, conduc toate spre aceeaşi concluzie: Liturghia pusă pe seama Sfântului Gherman, ca şi toate celelalte rânduieli de cult, este rezultatul unui proces îndelungat de dezvoltare cu participarea şi contribuția întregii Biserici. De la marile centre bisericeşti la comunitățile mici şi necunoscute, de la personalități teologice la simpli credincioşi, de la marii ierarhi la mulțimea monahilor, generații după generații au adăugat eviavia şi experiența lor duhovnicească sâmburelui primar, punând în cele din urmă acest "tot" pe seama Sfântului Gherman. În ton cu cele afirmate sunt câteva considerații recent emise de Pierre Pierrard: "În zilele noastre, datorită cunoştințelor acumulate [...] se poate stabili o hartă suficient de precisă a

---

[13] Pe larg despre toate acestea la Archimandrite Alexis von der Mensbrugghe, **L' Expositio Missae Gallicanae est-elle de Saint Germain de Paris** († 576)(?), în "Présence Orthodoxe", Numero Special, nr. 1, 1976.

implementării creştinismului pe pământul şi în instituţiile Galiei, viitoarea Franţă. Dar este imposibil de măsurat, de cântărit, impregnarea în inimile şi spiritul locuitorilor săi a creştinismului viu, inspirat în acelaşi timp de Biserică, păstrătoarea unei dogme şi a unei morale şi organizatoare a cultului, dar hrănit şi prin litera şi, mai ales, prin spiritul Evangheliei lui Hristos; se petrece aici o misterioasă, formidabilă operaţie de intimă întrepătrundere care se sustrage complet cercetării istoricului şi instrumentelor proprii investigaţiei[14].

A doua jumătate a secolului al VIII-lea şi începutul secolului al IX-lea înseamnă apusul ritului galican. Independenţa crescândă a episcopatului Galiei şi diversitatea cultică ce se manifestă în dioceze şi mănăstiri nu conveneau autoritarismului centralizator al Romei. Alianţa dintre episcopii Romei şi regii carolingieni a constituit o forţă căreia Biserica din Galia nu i-a rezistat. Urmărind acelaşi ţel, centralizarea politică şi religioasă, atât papalitatea cât şi regalitatea au realizat că menţinerea unei apreciabile varietăţi de rituri şi obiceiuri poate constitui un obstacol. Sub pretextul "anarhiei liturgice" s-a luat decizia impunerii regulei Sfântului Benedict în mănăstiri, iar în cult ritul roman. Puterea seculară a susţinut consistent această campanie. Apogeul îl va constitui Edictul de la Frankfurt (794) prin care ritul galican va fi suprimat complet[15].

Încercarea de suprimare a ritului galican şi introducerea ritului roman nu s-a făcut, însă, fără compromisuri şi fără influenţarea celui din urmă de către cel dintâi. Practic în urma acestei bătălii ritul roman va avea o altă fizionomie care se va impune la Roma şi apoi în tot Occidentul. "Persoanele pe care regii franci [...] le însărcinează cu punerea în aplicare a reformei liturgice se consideră îndreptăţite nu numai să completeze cărţile romane ci chiar să preia ceea ce le convenea din Liturghia galicană. De aici se naşte o Liturghie oarecum compozită care, propagându-se de la capela imperială în toate Bisericile imperiului, va sfârşi prin a se infiltra chiar la Roma unde va înlocui, până la urmă, vechea formă"[16].

3. Restaurarea Liturghiei după Sfântul Gherman al Parisului (sec. XVII - XX)

După o trecere totală, sau aproape totală, în uitare a ritului galican, care a durat mai multe secole, în secolele XVII - XX interesul pentru

---

[14] Pierre Pierrard, **Petite Encyclopédie moderne du Christianisme**, Paris, 1994, la Ierom. Marc Alric, **op. cit.**, p. 21.

[15] Ierom. Marc Alric, **op. cit.**, p. 18-20.

[16] Louis Duchesne, **op. cit.**, p. 109.

descoperirea şi punerea în valoare a tezaurului liturgic al primului mileniu creştin a crescut considerabil. Benedictinul Jean Mabillon († 1707), cardinalul Tommasi († 1713), Pierre Lebrun († 1719), J.F. Mone († 1871), Vladimir Guetté şi alţii sunt figuri proeminente în domeniul cercetării liturgice din perioada la care ne referim. Ei scot la iveală din închisoarea uitării manuscrise vechi, de o valoare inestimabilă pentru studiul cultului divin.

Pentru ritul galican şi, în special, pentru Liturghia după Sfântul Gherman al Parisului, secolul XX reprezintă o cotitură importantă, care va culmina cu restaurarea în vederea practicării sale curente. După impulsul dat de L. Duchesne, personalitate dominantă a începutului de secol, încununarea operei de restaurare a ritului galican se va datora efortului comun al fraţilor Evgraf şi Maxim Kovalevsky. E. Kovalevsky (1905-1970), viitorul episcop Jean de Saint-Denis, născut la Petersburg, alungat de revoluţie, se va stabili în Franţa împreună cu familia, începând cu anul 1920. În 1925, împreună cu alţi tineri ruşi, el fondează "Frăţia Sf. Fotie". "Scopul lucrărilor istorice şi liturgice întreprinse de către acest grup de cercetare era nu numai să constate până la ce punct Biserica Ortodoxă, limitată Orientului de un mileniu, pierduse orice contact cu tronsonul occidental al rădăcinilor creştine comune, ci, mai ales, să tragă nişte concluzii pozitive şi practice referitoare la viitorul Ortodoxiei în Occident. Aceşti cercetători se voiau artizanii unei apropieri prin Liturghia vie şi nu doar prin câteva decizii ierarhice, apropiere care anticipa în mod spontan ecumenismul oficial şi, în spiritul lor, putea amorsa în Occident reunirea, fuzionarea chiar a elementelor dislocate de schismă"[17]. Astfel prezenta Maxim Kovalevsky intenţiile Frăţiei.

În 1928 E. Kovalevsky se va întâlni cu Lev Gillet, fost călugăr benedictin trecut la Ortodoxie. Colaborarea dintre acesta din urmă şi Frăţie va avea drept rezultat, în 1927, prima celebrare a Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur în limba franceză, iar în 1929 crearea primei parohii ortodoxe de limbă franceză. În 1936, Episcopul Louis Irénée Winnaert, care se ocupa de o comunitate mică de francezi ce părăsiseră catolicismul, îndemnat şi susţinut de Vladimir Lossky şi E. Kovalevsky, cere intrarea sub jurisdicţia Patriarhiei Ruse, cerere aprobată la 16 iunie 1936. Această "Biserică Ortodoxă Occidentală", cum era denumită în decret, era autorizată să celebreze un rit ortodox occidental. În august 1939, după trecerea la cele veşnice a episcopului Winnaert, patriarhul Serghei va autoriza crearea unei biserici "de mission" a cărei organizare îi este încredinţată lui E. Kovalevsky, acum preot. Din păcate, doar la câteva zile de la primirea acestui acord el este arestat şi eliberat abia în 1943.

---

[17] Maxim Kovalevsky, **Orthodoxie et Occident**, Paris, 1990, p. 34.

După ieşirea din închisoare, ajutat de mari personalităţi ale vremii, continuă activitatea de cercetare care va fi ilustrată mai ales de două lucrări: **La Sainte Messe selon l'Ancien Rite des Gaules**, Paris, 1956[18]; şi **Le Canon Eucharistique de l'Ancien Rite des Gaules**, Paris, 1957.

Maxim Kovalevsky (1903-1988), frate mai vârstnic al lui Evgraf, îşi închină şi el toată viaţa operei de restaurare a ritului galican. Muzicolog şi compozitor foarte talentat, traducând din muzica bizantină şi rusă, sau compunând el însuşi, a realizat cele opt tonuri gregoriene. Principiile care au stat la baza compoziţiei acestui nou tip de muzică bisericească sunt arătate de M. Kovalevsky în lucrarea amintită[19]. O altă latură a activităţii sale, asupra căreia M. Kovalevsky a insistat mult, a fost restaurarea participării active a credincioşilor la săvârşirea sfintelor slujbe.

În 1953 Biserica Ortodoxă a Franţei se va desprinde de Patriarhia Rusă. Va fi acceptată din nou de Biserica rusă, între anii 1959-1966, şi va purta numele de Biserica Sobornicească Ortodoxă a Franţei. Din 1972 această Biserică intră sub jurisdicţia Patriarhiei Române[20].

4. Liturghia după Sfântul Gherman al Parisului în prezent

Din informaţiile pe care le avem, în teologia românească s-a făcut o prezentare a acestei Sfinte Liturghii, scoţându-se în evidenţă părţile componente ale ei, elemente proprii şi împrumutate[21], această prezentare încheindu-se cu aprecieri critice. Concluzia pe care o trage autorul citat este că "noua Liturghie nu poate ascunde natura ei de construcţie artificială şi hibridă. Ea nu este fiica evlaviei spontane sau a tradiţiei, născută din geniul liturgic colectiv şi anonim al maselor de credincioşi şi liturghisitori, cum este cazul cu toate Liturghiile răsăritene, ci creaţia artificială ieşită din creierul şi ingeniozitatea unui cerc de teologi-liturgişti[22].

Deşi ritul galican actual a pierdut oarecum din identitatea pe care a avut-o, trebuie să apreciem faptul că, în pofida unei istorii zbuciumate, îşi redobândeşte locul de altădată alături de celelalte trei rituri liturgice sursă

---

[18] O prezentare amănunţită a conţinutului acestei lucrări o face Pr. Prof. Ene Branişte, în "Mitropolia Olteniei", X (1958), nr. 9-10, p. 711-717.

[19] Maxim Kovalevsky, **op. cit.**, p. 117-118.

[20] Despre activitatea fraţilor Kovalevsky şi despre situaţia canonică a comunităţii ortodoxe franceze vezi Ierom. Marc Alric, **op. cit.**, p. 25-28.

[21] Pr. Prof. Ene Branişte, **O nouă Liturghie, întrebuinţată de ortodocşii apuseni: Liturghia după Sfântul Gherman al Parisului sau Liturghia de rit galican**, în "Ortodoxia", XI (1959), nr. 1, p. 36-47.

[22] **Ibidem**, p. 47.

(antiohian, alexandrin şi roman) care au dat naştere liturghiilor săvârşite astăzi în diferite biserici creştine. Suprimat prin intervenţia autorităţii bisericeşti şi celei seculare, el apare în prezent ca un răspuns dat unei lumi puternic marcată de secularizare, aflată în căutarea unei hrane spirituale mai consistente decât cea oferită de ritul roman, sărăcit până aproape de desfiinţare.

Este adevărat că nu era nevoie de o "creaţie artificială" atâta vreme cât Ortodoxia avea şi are ce să ofere din prea-plinul ei tezaur liturgic, însă în contextul actual, când perspectiva unirii cu Bisericile Vechi-Orientale va trebui să ia în considerare identitatea liturgică a fiecăreia din cele două grupe de Biserici, Liturghia după Sfântul Gherman, ca şi întregul rit galican practicat de ortodocşii francezi, nu mai apare ca o notă distinctă atât de stridentă, ci mai degrabă ca un alt mod de a exprima Ortodoxia. În această situaţie operează principiul unităţii în diversitate, dat fiind faptul că **unitatea nu înseamnă şi uniformitate rigidă şi absolută**, ci ea îngăduie specificul local în măsura în care el nu afectează fondul comun.

RÂNDUIALA LITURGHIEI DUPĂ SF. GHERMAN AL PARISULUI

Traducere de:
Pr. lect. dr. *Viorel Sava*
Ieromonah *Marc Alric*

Textul Liturghiei după Sfântul Gherman al Parisului este foarte puțin cunoscut în teologia românească, pe de o parte datorită apariției lui recente, iar pe de alta, din cauză că studiile realizate pe această temă au urmărit în special aspecte istorice şi au exprimat opinii critice[1], sau au precizat poziția Bisericii Ortodoxe Române față de această noutate apărută în sânul Ortodoxiei[2]. Considerăm că pentru a face un pas mai departe în cercetarea acestui compartiment al vieții liturgice este binevenită prezentarea rânduielii actuale a acestei Sfinte Liturghii[3].

---

[1] Pr. Prof. Ene Branişte, **O nouă Liturghie întrebuințată de ortodocşii apuseni: Liturghia după Sfântul Gherman al Parisului sau Liturghia de rit galican**, în "Ortodoxia", XI (1959), nr. 1, p. 36-47; Evgraf Kovalevsky, **La Sainte Messe selon l'Ancien Rite des Gaules**, Paris, 1956, prezentare şi aprecieri critice de Pr. Prof. Ene Branişte, în "Mitropolia Olteniei", X (1958), nr. 9-10, p. 711-717; Doctorand D.M. Colotelo, **Scrisorile liturgice ale episcopului Gherman al Parisului (sec. al VI-lea) ca document pentru istoria cultului creştin**, în "Ortodoxia", XXVI (1975), nr. 3, p. 476-489.

[2] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, **Raportul Comisiei Liturgice**, nr. 3320/1972 - Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

[3] Traducerea s-a făcut după ultima ediție a Liturghierului: **La divine Liturgie selon Saint Germain de Paris**, Les Editions Friant, Paris, 1981. Menționăm că pentru prima oară rânduiala Liturghiei apare la E. Kovalevsky, **La Sainte...**, p. I-XXIV, iar în româneşte este tradusă pentru prima dată de Ierom. Marc Alric, **O încercare de reînnoire liturgică în ortodoxia contemporană: restaurarea vechiului rit galican**, teză de licență, Iaşi, 1995, p. 67-88, unde textul este prezentat pe trei coloane: traducerea românească, textul în limba latină extras din Scrisorile Sfântului Gherman, iar în cea de-a treia coloană sunt indicate izvoarele în care pot fi identificate unele texte din această Sfântă Liturghie.

LITURGHIA CELOR CHEMAȚI

Diaconul:
Drepți! Să luăm aminte! În liniște!
(*Slujitorii intră în procesiune. Diaconul poartă Sf. Evanghelie*).

PRAELEGENDUM[4]

Îndreptându-se spre Altar, slujitorii spun cu voce joasă:
Diaconul:
Să ne rugăm.
Preotul:
Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai aşezat oştirile îngereşti pentru a sluji Măreția Ta în ceruri, îngăduie ca împreună cu intrarea noastră în Sfânta Sfintelor să fie şi cea a puterilor Tale celor fără de trup ca să slujească şi să slăvească, împreună cu noi, bunătatea Ta cea nemărginită. Ție se cuvine slava în vecii vecilor.
Diaconul:
Amin. Binecuvintează Părinte Intrarea.
Preotul *binecuvântează Sfintele Uşi, zicând*:
Binecuvântată să fie intrarea Sfinților.
Diaconul deschide Sfintele Uşi. Slujitorii intră în Altar. Diaconul aşează Sf. Evanghelie pe Sf. Masă. Slujitorii sărută Sf. Evanghelie şi Sf. Masă, zicând:
Preotul:
Bucură-te, Scaunul Celui Prea Înalt.
Preotul sărută antimisul şi îl dă şi celorlalți slujitori să-l sărute.
Preotul:
Pentru rugăciunile Sfinților ale căror moaşte se află aici, Doamne, miluieşte-ne pe noi.
Preotul, ridicând mâinile, zice:
Împărate Ceresc, Mângâietorule, Duhul Adevărului, Care pretutindenea eşti şi toate le împlineşti, Vistierul bunătăților şi Dătătorule de viață, vino şi Te sălăşluieşte întru noi şi ne curățeşte de toată întinăciunea şi mântuieşte, Bunule, sufletele noastre.
Diaconul:
Dumnezeule, spre ajutorul meu ia aminte!
Doamne, să-mi ajuți mie, grăbeşte-Te!
Preotul:
Dumnezeule, deschide buzele mele.
Diaconul:
Şi gura mea va vesti lauda Ta.
Preotul:
Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh.
Diaconul:
Cum era la început, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.
Când s-a terminat Praelegendum-ul, diaconul zice către credincioşi:
Diaconul:
Să facem liniște!
Preotul binecuvântează pe credincioşi, spunând:
Domnul să fie pururea cu voi!
Toți:
Şi cu Duhul tău!

TRISAGHION

Paraclisierul prezintă cădelnița preotului care binecuvântează tămâia, zicând cu voce joasă:

---

[4] Termenii acestei Sfinte Liturghii sunt explicați de Pr. Prof. Ene Branişte, **op. cit.**

Preotul:
Domnul să aprindă în noi focul dragostei Sale şi flacăra milei veşnice.
Preotul ia cădelnița. Preotul şi diaconul încep a cânta Trisaghionul.
Preotul şi Diaconul:
Aghios, o Theos.
Preotul cădeşte Sf. Masă. Diaconul tămâiază pe preoții slujitori şi pe credincioşi.
Corul:
Aghios Ischiros, Aghios Athanatos.
Toți:
Eleison Imas.
Corul:
Sanctus Deus, Sanctus Fortes, Sanctus Immortalis.
Toți:
Misere nobis.
Corul:
Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte.
Toți:
Miluieşte-ne pe noi.
Preotul ridică Sf. Evanghelie, fiind în fața Sf. Mese şi face cu ea semnul Crucii, zicând:
Preotul:
Binecuvântată este Sfânta Treime, nedespărțită Unitatea veşnică, fără de moarte, nevăzută, căruia I se cuvine cinstea şi slava în vecii vecilor.
Toți:
Amin.

KYRIE

Cântare pe trei voci:
Corul:
Kyrie Eleison.
Toți:
Eleison.

IMN

În duminicile din "Advent" (Postul Naşterii Domnului) şi în cele din "Gesimes" (Postul Mare) se cântă ***Benedictus (Cântarea lui Zaharia)***; *după Săptămâna Luminată până la Rusalii se cântă* ***Fericirile***; *între Rusalii şi Postul Crăciunului şi între Crăciun şi Postul Mare se cântă* ***Gloria (Slavă întru cei de sus...)***; *pentru sărbătorile de peste an sunt imne specifice fiecăreia dintre ele.*

COLECTIO

Preotul citeşte "colectio"-ul zilei care se sfârşeşte astfel:
Preotul:
Prin Domnul nostru Iisus Hristos, Care trăieşte, împărățeşte şi biruieşte cu Tine şi cu Duhul Sfânt, Unul Dumnezeu în vecii vecilor.
Sfântă Treime, slavă Ție, în vecii vecilor.
Toți:
Amin.
Prima citire din Vechiul Testament sau din viața unui sfânt.
Citețul:
Părinte binecuvintează.

Preotul:
Să se risipească întunericul şi umbra morții şi să lumineze Lumina Celui Prea Înalt mintea noastră.
Citețul:
Din cartea... citire.
După prima citire se cântă un imn numit "Graduel". Început de un protopsalt, după aceea este cântat de cor şi, în fine, de toți

credincioşii. A doua citire (Apostolul).
Cetețul:
Părinte binecuvintează.
Preotul:
Domnul să fie binecuvântat prin gura Apostolilor Săi.
Cetețul:
Din Epistola către... a Sfântului... citire.

BENEDICITE

Corul:
Bine eşti cuvântat, Doamne, Dumnezeul Părinților noştri, vrednic de a fi pururea lăudat, slăvit şi mărit. Binecuvântat este numele Tău, Sfânt şi Slăvit, vrednic de a fi pururea lăudat şi mărit. Bine eşti cuvântat în Biserica Ta cea Sfântă, vrednic pururea de (supremă) laudă şi de slavă. Bine eşti cuvântat pe Scaunul Împărăției Tale, vrednic pururea de (supremă) laudă şi slavă.
Toți:
Bine eşti cuvântat, Cel ce pătrunzi adâncurile cu privirea Ta şi şezi pe Heruvimi, vrednic pururea de laudă şi de mărire.
În timpul acestei cântări preotul rosteşte:
Preotul:
Părinte al Domnului nostru, Izvorul a toată ştiința şi a toată înțelepciunea, în bunătatea Ta nemărginită, ne-ai vorbit de nenumărate ori şi în multe feluri, prin slujitorii Tăi, Îngerii şi Proorocii; iar la împlinirea vremii ai binevoit să vorbeşti prin propriul Tău Fiu, relevând Bisericii prin El cuvântul Tău nedespărțit, tainele ascunse chiar şi privirilor celor patru ființe care, în fața nemaiîntâlnitei bunăvoințe a Iubirii Tale față de oameni, cuprinse de admirație şi de uimire, nu încetează a Te cânta şi a Te lăuda.
Îngăduieşte, Te implorăm, ca vocile noastre nevrednice şi slabe să se unească cu ale lor zicând: Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeul cel Atotputernic.

ALILUIA

Corul:
Aliluia, aliluia, aliluia.
Protopsaltul cântă prochimenul zilei.
Toți:
Aliluia, aliluia, aliluia.

VOHODUL CU EVANGHELIA

Diaconul:
Aghios! Sanctus! Sfânt! Domnul Dumnezeu Cel Atotputernic!
Toți:
Cel ce era, Cel ce este, Cel care vine!
Diaconul:
Binecuvintează, Părinte.
Preotul:
Iisus, Dumnezeul nostru, Cel dintâi şi Cel de pe urmă, Cel ce este viu în veci şi Care are cheile morții şi ale iadului să-ți dăruiască inimă şi buze curate şi glas ca de trâmbiță răsunătoare pentru a vesti Cuvântul pecetluit minților întinate. Doamne, deschide urechile noastre ca să auzim ceea ce Duhul zice Bisericii.
Diaconul:
Amin.

Diaconul tămâiază Sf. Evanghelie şi zice:

Diaconul:
Drepţi! Să luăm aminte! În linişte! Să ascultăm Sf. Evanghelie.
Preotul binecuvântează pe credincioşi.
Preotul:
Domnul să fie pururea cu voi.
Toţi:
Şi cu duhul tău.
Diaconul:
Din Sf. Evanghelie de la... citire.
Toţi:
Slavă Ţie, Doamne.
Diaconul:
În vremea aceea...
Şi când s-a terminat de citit credincioşii zic:
Toţi:
Slavă Ţie, Hristoase.
Corul:
Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu Atotţiitorul, Cel ce era, Cel ce este şi Cel ce vine. Toată seminţia, şi limba şi poporul şi neamul să-L laude pe El.
Toţi:
Şi ne-a făcut pe noi împăraţi şi preoţi, Lui să-I fie slava în vecii vecilor. Amin. .

URMEAZĂ PREDICA ZILEI ŞI ECTENIA

Diaconul:
Să zicem toţi, din toată inima şi din tot cugetul nostru: Doamne, auzi-ne şi miluieşte-ne pe noi.
Toţi:
Kyrie eleison.
Diaconul:
Pentru Pacea de Sus, pentru vremuri paşnice, pentru Sfânta Biserică ce se întinde până la marginea pământului şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.
Toţi:
Kyrie eleison.
Diaconul:
Pentru Patriarhul nostru (N), pentru toţi Patriarhii ortodocşi, pentru Episcopul nostru (N)..., pentru toţi episcopii. pentru preoţii, diaconii, clerul şi pentru toţi credincioşii, Domnului să ne rugăm.
Toţi:
Kyrie eleison.
Diaconul:
Pentru biserica aceasta, oraşul acesta şi pentru cei care locuiesc într-însul, pentru ţara noastră şi pentru conducătorii ei, mai ales pentru (N) preşedintele nostru şi (N) şeful guvernului nostru, ca Dumnezeu să le dăruiască înţelepciune ca să trăim în pace şi linişte, Domnului să ne rugăm.
Toţi:
Kyrie eleison.
Diaconul:
Pentru magistraţii şi ofiţerii, călugării, fecioarele, soţii, văduvele şi orfanii şi pentru toţi cei ce se ostenesc în grele munci, Domnului să ne rugăm.
Toţi:
Kyrie eleison.
Diaconul:
Pentru anotimpuri prielnice, pentru rodnicia câmpurilor, pentru îmbelşugarea roadelor pământului. pentru curăţenia aerului, a pământului şi a apelor, Domnului să ne rugăm.
Toţi:
Kyrie eleison.

Diaconul:
Pentru mărturisitorii Numelui binecuvântat al lui Hristos, pentru cei persecutați, pentru călătorii în pericol şi reîntoarcerea lor cu bine, pentru cei bolnavi şi mai ales pentru ... (*aici se fac pomeniri nominale*), pentru cei cuprinşi de tristețe, angoasă şi de duhuri necurate, Domnului să ne rugăm.
Toți:
Kyrie eleison.
Aici se pot pune ectenii pentru diferite cereri.
Diaconul:
Pentru părinții şi frații noştri cei adormiți, care odihnesc aici şi pretutindeni şi mai ales pentru... (*aici se fac pomeniri nominale*), Domnului să ne rugăm.
Toți:
Kyrie eleison.
Diaconul:
Pentru toți cei ce, în Sf. Biserică, cântă, slujesc şi dăruiesc averile lor în opere de milostenie, Domnului să ne rugăm.
Toți:
Kyrie eleison.
Diaconul:
Să ne umple Domnul de Harul Său, pentru rugăciunile Stăpânei noastre, de Dumnezeu Născătoare şi pururea Fecioara Maria, ale Sfântului Mihail Arhanghelul şi ale oştiilor cereşti, ale Sfântului Înaintemergătorului şi Botezătorului Ioan, ale Apostolilor, Martirilor, Mărturisitorilor şi pentru ale sfinților (N), a căror pomenire o săvârşim şi ale tuturor Sfinților.
Toți:
Dă, Doamne.
Diaconul:
Ca Domnul să ne dea iertare păcatelor noastre şi un sfârşit creştin în pace.
Toți:
Dă, Doamne.
Diaconul:
Ca Domnul să ne păzească în sfințenia şi în puritatea credinței duhovniceşti şi ortodoxe.
Toți:
Dă, Doamne.
Diaconul:
Să zicem toți din toată inima şi din tot cugetul nostru.
Toți:
Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison.

COLECTIO POST - PRECEM

Această rugăciune este adaptată tipicului zilei. Cea mai obişnuită este următoarea:
Dumnezeule, scăparea şi tăria noastră, Dătătorule de tot binele, ia aminte la rugăciunile Bisericii Tale. Dă-ne nouă ceea ce cerem cu atâta încredere...
Fiecare "Colectio post-precem" se sfârşeşte cu doxologia următoare, rostită cu glas tare:
Preotul:
Prin mila şi iubirea Ta de oameni, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, Dumnezeul nostru, Care eşti binecuvântat şi Care trăieşti, împărățeşti şi biruieşti în vecii vecilor.
Toți:
Amin.

CONCENDIEREA
CATEHUMENILOR

Diaconul:
Uşile! Închideţi uşile!
Cei chemaţi ieşiţi! Să iasă cei chemaţi!

LITURGHIA CREDINCIOŞILOR

Diaconul:
Să stăm în linişte!
Preotul:
Domnul să fie pururea cu voi.
Toţi:
Şi cu duhul tău.
Diaconul:
Să se deschidă buzele noastre şi să vestească gura noastră ceea ce Credinţa a depus în inimile noastre.

CREZUL

Preotul binecuvintează tămâia.
Preotul:
Ca prin mijlocirea fericitului Arhanghel Mihail, care stă la dreapta altarului miresmelor, Domnul să binevoiască a binecuvânta .tămâia aceasta şi să o primească ca mir de bună mireasmă.
Preotul şi diaconul:
Cred într-Unul Dumnezeu...
Toti:
Tatăl Atotţiitorul,... Şi viaţa veacului ce va să fie. Amin.

PREFAŢA CREDINCIOŞILOR

Preotul:
Iubiţi fraţi, invocaţi împreună cu mine Duhul Sfânt ca să-mi împărtăşească Puterea Sa inefabilă ca eu, preot nevrednic, să îndrăznesc să aduc Sfânta Jertfă a Domnului nostru Iisus Hristos, căci într-adevăr El este Cel ce oferă şi Cel ce e oferit, Cel ce primeşte şi împarte împreună veşnic cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt în vecii vecilor.
Toţi:
Amin. Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea Celui Prea Înalt te va umbri.
Preotul:
Iertaţi-mă fraţilor şi surorilor.
Toţi:
Iartă-ne părinte şi roagă-te pentru noi.
Preotul:
Dumnezeu să vă ierte.

VOHODUL MARE

Sonus
(prima parte a imnului)

Corul:
Să tacă tot trupul omenesc şi să stea cu frică şi cutremur.
Preotul:
Nimeni din cei legaţi cu pofte... *(textul acestei rugăciuni este identic cu cel din Liturghiile bizantine).*

Laudele
(a doua parte a imnului)

Corul:
Corurile îngereşti Îl preced cu toate Stăpânirile, Puterile, Heruvimii cu nenumăraţi ochi şi Serafimii cu şase aripi ascunzându-şi faţa şi zicând:
Toţi:
Aliluia, aliluia, aliluia.
După ce a depus Sfintele Daruri pe Sf. Masă, preotul zice una din cele 3 rugăciuni.

Preotul:
Iosif cel cu bun chip... sau
Ca un purtător de viață şi mai înfrumusețat decât Raiul... sau
Domnul Dumnezeul nostru Cel Atotputernic împărățeşte.
Să ne bucurăm, să ne veselim şi să-L slăvim, căci a venit, nunta Mielului şi Biserica Mireasa Lui s-a pregătit. Şi i s-a dat ei să se înveşmânteze cu vison curat, luminos, căci visonul sunt faptele cele drepte ale Sfinților.
Preotul:
Cu duhul umilit şi inima înfrântă, Te rugăm Doamne.
Preotul binecuvintează Sfintele Daruri.
Preotul:
Să coboare îngerul Tău cel de binecuvântare peste aceste Daruri pregătite întru slava Numelui Tău.

Spălarea mâinilor

Preotul:
Spăla-voi între cei nevinovați mâinile mele şi voi înconjura Altarul Tău, Doamne, ca să aud glasul laudei Tale şi să spun toate minunile Tale. Doamne, iubit-am bunăcuviința casei Tale şi locul sălăşluirii slavei Tale. Piciorul meu a sta întru dreptate; în biserici Te voi binecuvânta, Doamne.

Secreta

Preotul:
Primeşte Treime Sfântă, darurile poporului Tău şi trimite Harul Tău cel ceresc ca să sfințească aceste daruri şi să ne curățească de toate păcatele.

DIPTICELE

Diaconul:
Să aducem darurile şi rugăciunile noastre pentru sfânta, sobornicească şi apostolească Biserică, ca Domnul să binevoiască a o întări...
Toți:
...în credință, în nădejde şi în dragoste.
Diaconul:
Pentru Patriarhul nostru (N), pentru toți Patriarhii ortodocşi, pentru toți Episcopii şi mai ales pentru Episcopul nostru (N), care propovăduieşte fără frică Cuvântul adevărului şi oferă Sf. Jertfă.
Îndreptându-se către Altar:
Această Jertfă care o oferă pentru el însuşi, pentru Patriarhul nostru (N) şi pentru Sf. Sinod.
Îndreptându-se spre credincioşi:
Diaconul:
Pentru preoții noştri şi pentru tot clerul nostru; pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici, pentru potolirea certurilor şi unirea tuturor; pentru mărturisitorii Numelui binecuvântat al lui Hristos, pentru convertirea necredincioşilor, sporirea iubirii frățeşti; pentru pacea popoarelor, pentru patria noastră şi pentru conducătorii ei; pentru prizonieri, pentru cei persecutați, cei bolnavi, cei ce se ostenesc, pentru toți cei vii şi cei adormiți; pentru binefăcătorii noştri, pentru cei ce ne persecută şi ne urăsc; pentru ca Domnul să ne păzească de cutremur, de dezlănțuirea elementelor naturii, de războiul dintre noi şi să ne dăruiască nouă anotimpuri prielnice; pentru toți cei care sunt de față şi aşteaptă de la Dumnezeu mare şi

bogată milă; şi pentru toţi creştinii, şi pe toţi şi pe toate.
Toţi:
Şi pe toţi şi pe toate.
Diaconul:
Alături de ei, de Episcopul nostru *(dacă este prezent)*, de preoţii noştri şi de poporul care ne înconjoară, să ne gândim la cei ce se ostenesc, la cei robiţi, la cei infirmi, la pelerini, ca Domnul să binevoiască să-i apere, să-i răscumpere, să-i vindece şi să-i îmbărbăteze. Să ne rugăm pentru (N)...
Acum se citesc Dipticele.
Corul:
Pomeneşte-i, Doamne.
Diaconul:
Ca şi pentru cei ce ne urăsc şi pentru cei ce ne iubesc.
Corul:
Pomeneşte-i, Doamne.
În comuniune şi pomenire a Sf. Arhanghel Mihail şi a tuturor oştirilor cereşti, a Patriarhilor, a Judecătorilor, a Regilor şi Profeţilor, a Sf. Înaintemergătorului şi Botezătorului Ioan, şi mai ales a Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu şi pururea Fecioara Maria.
Diaconul se întorce spre Icoana Maicii Domnului.
Toţi:
Pre tine, cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, te mărim.
Întorcându-se spre popor, diaconul zice:
Diaconul:
A Sf. Ap. Petru, Pavel, Ioan şi Iacob şi a tuturor Apostolilor, ucenicilor şi Evangheliştilor Domnului, a Sf. Ştefan, Gheorghe, Ecaterina, Blandina, Rustic, Elefterie şi a tuturor martirilor; a Sf. Irineu, Dionisie, Atanasie, Ilarie din Poitiers, Vasile, Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, Ioan Gură de Aur, Ambrozie, Gherman din Auxerre, Grigorie din Roma, Martin, Nicolae, Remigius, Chezarie, Gherman al Parisului, a cărui Liturghie o săvârşim, şi a tuturor sfinţilor doctori şi ierarhi; a Sf. Antonie, Pahomie, Honorat, Casian, Benedict, Colomban, Genoveva, Radegonda, Clotilda, Serafim de Sarov, Ioan din Cronstandt, Nectarie din Eghină, Nicodim Aghioritul, a Sf. (N. al cărui hram îl poartă biserica) şi a Sf. (N), a căror pomenire o săvârşim şi a tuturor sfinţilor.
În timpul rugăciunii corul cântă încet:
Corul:
Cercetează-ne, Doamne, pentru rugăciunile lor.
Diaconul:
Împreună cu ei înălţăm rugăciunile noastre pentru toţi cei ce au adormit înaintea noastră în pacea Domnului, de la Adam şi până azi şi mai ales pentru... *Acum se citesc pomelnicele celor adormiţi.*
Corul:
Pomeneşte, Doamne.
Diaconul se întoarce spre Sf. Altar, zicând:
Diaconul:
Domnul să-i odihnească acolo unde străluceşte lumina feţei Sale, Domnului să ne rugăm.
Toţi:
Kyrie eleison.
În timpul pomenirii celor adormiţi, preotul, ridicând Aerul deasupra

cinstitelor Daruri, îl clatină până la sfârșitul pomenirii.

COLECTIO POST - NOMINE

Această rugăciune este adaptată tipicului zilei. Fără indicații precise, preotul rostește următoarele:

Preotul:
Doamne, Iisuse, Dumnezeu Atotputernic, pune pecetea Ta cea mântuitoare asupra robilor Tăi care sunt de față și în lumea întreagă până la marginile pământului. Să fie păziți de tot răul, să Te cunoască pe Tine, singurul mântuitor al lumii, iubitor de oameni, împreună veșnic cu Tatăl și cu Duhul Sfânt... Ție se cuvine laudă, binecuvântare, înțelepciune, cinste, putere, tărie și mulțumire în vecii vecilor.

Toți:
Amin.

SĂRUTUL PĂCII

Diaconul:
Împăcați-vă.

Preotul:
Pacea să fie în mijlocul vostru, ca vremea cea senină.

Preotul dă sărutul păcii diaconului care îl transmite credincioșilor. La rândul lor, aceștia se sărută unii pe alții. Cel care îl dă spune "Pace ție și Bisericii". Cel care-l primește spune "Și duhului tău".

Corul:
Pace vă las vouă, pacea Mea dau vouă, nu precum dă lumea vă dau Eu.

Protopsaltul:
Poruncă nouă vă dau vouă: Să vă iubiți unii pe alții, precum Eu v-am iubit pe voi, zice Domnul.

Corul:
Pace vă las vouă.

Protopsaltul:
Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul său să și-l pună pentru prietenii săi.

Corul:
Pace vă las vouă.

Protopsaltul:
Dacă aveți dragoste unii pentru alții, vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei.

Toți:
Pace vă las vouă.

COLECTIO IN PACEM

Adaptată tipicului zilei. Fără altă indicație preotul zice următoarele:

Preotul:
Doamne, Iisuse Hristoase, Cel ce ai zis Apostolilor Tăi: Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, nu Te uita la slăbiciunea noastră, ci la credința Bisericii Tale; întărește-o pe ea în pace și unitate după voia Ta, iubitorule de oameni, Care trăiești și împărățești cu Tatăl și cu Duhul Sfânt în vecii vecilor. Amin.

ANAFORAUA

Diaconul:
Drepți! Să stăm în liniște! Taina Credinței!

Dialogul

Preotul:
Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie pururea cu voi.

Toţi:
Şi cu duhul tău.
Preotul:
Sus să avem inimile.
Toţi:
Avem către Domnul.
Preotul:
Să mulţumim Domnului, Dumnezeul nostru.
Toţi:
Acesta este vrednic şi drept.

Prefaţa sau Immolatio

Preotul:
Cu adevărat este vrednic şi drept, echitabil şi salvator de a-Ţi mulţumi Ţie în tot locul şi în tot ceasul, Doamne, Părinte Sfinte Atotputernic, Dumnezeu veşnic, inefabil, de nedescris, nevăzut, imuabil; prin Hristos, Dumnezeul nostru, în Sfântul Duh.
Prefaţa este adaptată tipicului zilei.
...Prin El îngerii laudă slava Ta, Stăpânirile Te adoră, Puterile Ţi se închină tremurând. Cerurile, puterile cereşti şi fericiţii Serafimi li se alătură în bucurie şi slujesc împreună cu ei.
Binevoieşte, porunceşte, Te implorăm, ca vocile noastre mărturisitoare să se poată uni cu ale lor zicând:

Sanctus

Sfânt, Sfânt, Sfânt. Domnul Dumnezeu Savaot. Pline sunt cerurile şi pământul de slava Ta! Osana întru cei de sus! Bine este cuvântat Cel ce vine în numele Domnului. Osana întru cei de sus!

Post sanctus

Dacă nu este nimic indicat în tipicul zilei, preotul zice:
Preotul:
Cu adevărat este sfânt, cu adevărat este binecuvântat Unul Născut al Tău, Cuvântul creator şi Dumnezeul Slavei Care a coborât din ceruri şi S-a făcut rob, acceptând de bună voie să sufere pentru a-Şi izbăvi creaţia şi a-i reda chipul slavei sale, El, Dumnezeul nostru, Iisus Hristos.

Institutio

Preotul:
Care în ajunul patimilor Sale, a luat pâine în mâinile Sale sfinte, demne de adorare şi a ridicat ochii la Cer, către Tine, Părinte Sfânt, Dumnezeu Atotputernic şi Veşnic, şi mulţumind a binecuvântat-o, a dat-o Apostolilor şi Ucenicilor Săi, zicând:
Luaţi, mâncaţi, căci Acesta este Trupul Meu, Care pentru voi şi pentru mulţi se frânge spre iertarea păcatelor.
Toţi:
Amin.
Preotul:
De asemenea, după cină El a luat cupa şi mulţumind a binecuvântat-o şi a dat-o Apostolilor şi Ucenicilor Săi, zicând:
Luaţi şi beţi dintru Acesta toţi. Acesta este sângele Meu, al Legii celei noi şi veşnice, care pentru voi şi pentru mulţi se varsă spre iertarea păcatelor.

Toţi:
Amin.

Anamneza

Preotul:
De câte ori veți face Aceasta, o veți face întru amintirea Mea, veți anunța moartea Mea, Învierea Mea, veți nădăjdui în Reîntoarcerea Mea până în ceasul în care voi reveni la voi din Cer cu slavă.
Aici poate fi citată o rugăciune adaptată tipicului zilei. Dacă nu:
Preotul:
Aducându-ne aminte aşadar de Patima Sa preaslăvită, de Învierea Sa din iad şi de Înălțarea Sa la cer.

Jertfa sau ofranda

Noi, cei ce suntem ai Tăi, Îți oferim ceea ce este al Tău, pentru cei ce sunt ai Tăi:
Acest prinos neîntinat, acest prinos duhovnicesc şi fără de sânge şi Te rugăm, Te implorăm: Primeşte jertfa aceasta pe jertfelnicul Tău cel de Sus, din mâinile îngerilor Tăi...
Corul:
Pe Tine Te rugăm, Doamne, şi implorăm măreția Ta să urce până la Tine rugăciunile noastre smerite, Dumnezeule mult-milostiv.
Preotul:
...Aşa cum ai binevoit să primeşti darurile fiului Tău Abel, jertfa patriarhului nostru Avraam, şi cea oferită de preotul Tău Melchisedec.

Epicleza

Preotul:
Pe Tine Te rugăm Doamne, şi implorăm Măreția Ta, să urce până la Tine rugăciunile noastre smerite, Dumnezeule mult-milostiv şi să coboare peste noi şi peste pâinea şi peste paharul acesta plenitudinea Dumnezeirii Tale, aşa cum cobora odinioară peste darurile părinților noştri, ca această jertfă să devină cu adevărat Trupul...
Diaconul:
Amin.
Preotul:
Şi sângele...
Diaconul:
Amin.
Preotul:
Fiului Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin puterea de neînțeles şi nesfârşită a Duhului Tău cel Sfânt.
Toți:
Amin. Amin. Amin.

Post epicleză

După tipicul zilei.
Preotul:
Să fie aceste daruri o apărare pentru cei credincioşi şi un leac pentru cei bolnavi, să împace frații certați şi să sporească din belşug pacea şi dragostea, să-i înțelepțească pe cei fără de minte şi să fie măsura pentru cei înțelepți, să aducă vigilență sufletelor împovărate şi blândețe celor râvnitori.
Şi cei care vor fi părtaşi ai cetei celor aleşi în Împărăția Cerurilor, grăbind venirea în slavă a lui Hristos şi plenitudinea Duhului...

Binecuvântarea (elementelor)

Preotul:
...Prin Care toate le faci şi binecuvântezi ceea ce este făcut, sfințeşti ceea ce este binecuvântat şi împarți ceea ce este sfințit.

Doxologia finală

Preotul:
Ţie, Părintelui Atotputernic şi Cuvântului statornic şi adevărat şi Duhului Sfânt sfinţitor se cuvine toată cinstea, slava şi închinăciunea, acum şi pururea şi în vecii vecilor.
Toţi:
Amin.

FRÂNGEREA PÂINII

Protopsaltul:
Înţelepciunea şi-a zidit casa rezemată pe şapte stâlpi, a înjunghiat vite, a pregătit vinul şi a întins masa Sa.
Corul:
Ei au cunoscut pe Domnul. Aliluia. La Frângerea Pâinii. Aliluia, Aliluia.
Protopsaltul:
Veniţi şi mâncaţi din pâinea Mea şi beţi din vinul pe care Eu l-am amestecat. Părăsiţi neînţelepciunea ca să rămâneţi în viaţă.
Corul:
Ei au cunoscut pe Domnul.
Protopsaltul:
Pâinea pe care o frângem este Trupul Domnului. Paharul pe care îl binecuvântăm este Sângele Domnului.
Toţi:
Una şi singură Taină.
Ei au cunoscut pe Domnul.
În acest timp preotul frânge Sf. Agneţ, zicând:
Preotul:
Masa e pregătită. Mielul lui Dumnezeu e împărţit, dar nedivizat, mâncat dar niciodată consumat. Vinul e amestecat, Sângele e vărsat. Să bem din paharul inepuizabil, părăsind neînţelepciunea şi să anunţăm o singură şi înfricoşătoare Taină.
Diaconul:
Să ne rugăm.

TATĂL NOSTRU

Preotul:
Nu prin meritele noastre, Părinte Sfinte, ci din ascultarea poruncii lui Iisus Hristos, Fiul Tău, Domnul nostru, cutezăm a zice:
Toţi:
Tatăl nostru...

LIBERA NOS

Acest "colectio" este variabil. Fără alte indicaţii, duminica se zice următorul:
Preotul:
Izbăveşte-ne pe noi, Doamne, de cel viclean şi de primejdie păzeşte-ne pe noi să rămânem în faptele cele bune pentru adevărul Tău cel desăvârşit şi în libertatea Ta cea adevărată...
Că a Ta este Împărăţia şi puterea şi slava în vecii vecilor.

ÎNĂLŢAREA DARURILOR

Preotul şi diaconul:
A biruit leul din seminţia lui Iuda, rădăcina lui David. Aliluia.
Toţi:
Cel ce este aşezat pe Heruvimi a biruit. Aliluia. Aliluia.
Preotul:
Sfintele Sfinţilor.

Toţi:
Unul Sfânt, Unul Domn, Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin.

IMMIXTIO

Preotul, luând o părticică din Sf. Agneț, o pune în Sf. Potir, zicând:
Preotul:
Unirea Trupului și a Sângelui lui Hristos să fie arvună a schimbării noastre și a Învierii celor adormiți în așteptarea plinirii vremii.

BINECUVÂNTAREA CREDINCIOȘILOR

Diaconul:
Capetele voastre să le plecați ca să primiți binecuvântarea.
Toți:
Ție Doamne.
Preotul:
Binevoiește, Doamne, a binecuvânta această familie care este a Ta. Bucur-o prin prezența Ta, iar aceste Taine să aducă fiecăruia după nevoințele lui, prin mare mila Ta, Dumnezeule, Cel ce ești binecuvântat în vecii vecilor.

ÎMPĂRTĂȘIREA

Credincioșii rostesc rugăciunea Sf. Ioan Gură de Aur.
Toți:
Cred și mărturisesc, Doamne, că Tu ești cu adevărat...
Doamne, nu sunt vrednic ca să intri sub acoperământul meu, ci spune cu Cuvântul și se va vindeca sufletul meu.

Împărtășirea clerului
Preotul:
Apropie-te diacone (N) și împărtășește-te cu Trupul Domnului nostru Iisus Hristos...
Clerul:
Bucură-te, preacinstitul Trup al lui Hristos, preacinstitul Trup al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos se dă mie (N), diacon (preot) nevrednic, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci.
Preotul:
Iarăși, apropie-te diacone (N) și împărtășește-te cu Sângele Domnului nostru Iisus Hristos...
Clerul:
Bucură-te băutură cerească, care-mi este dulce înainte de toate și peste toate. Prea scump Sângele Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos se dă mie (N), diacon (preot) nevrednic, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Amin. Amin. Amin.
Clerul:
Iată s-a atins de buzele mele și va șterge fărădelegile mele.

Împărtășirea credincioșilor

Diaconul:
Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatele lumii. Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste apropiați-vă.
Preotul:
Se împărtășește robul lui Dumnezeu (N) cu cinstitul și sfântul Trup și Sânge ale lui Hristos spre iertarea păcatelor și spre viața de veci.

Credinciosul:
Amin.
Corul cântă Psalmul 33.
Corul:
Gustați și vedeți că bun este Domnul.

După împărtăşire.
Protopsaltul:
Aliluia.
Toţi:
Aliluia.
Doamne revarsă binecuvântarea şi harul Tău asupra tuturor celor ce s-au împărtăşit cu credinţă.

MULŢUMIRE

Tricanon (prima parte)

Toţi:
Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc, am aflat credinţa cea adevărată; să ne închinăm nedespărţitei Treimi căci Ea ne-a mântuit pe noi.
Preotul acoperă potirul şi discul, zicând:
Preotul:
Dumnezeu Se înalţă în glas de strigare, Domnul Se înalţă în sunetul trâmbiţei.
Apoi binecuvintează poporul, zicând:
Preotul:
Domnul să fie pururea cu voi.
Toţi:
Şi cu duhul tău.

Tricanon (a doua parte)

Preotul:
Hrăniţi de pâinea cerească, întăriţi de potirul cel veşnic, să mulţumim fără încetare lui Hristos, Cel prezent în toate zilele în Biserica Sa. El a intrat în noi prin tainele Sale şi va reveni cu slavă să judece lumea, El, împreună veşnic cu Tatăl şi cu Duhul vieţii.

POST COMMUNIO

Diaconul:
Iubiţi fraţi, împărtăşindu-ne cu înfricoşătoarele şi fără de moarte Taine, să cerem de la Domnul să ducem viaţa noastră în pace, sănătate, sfinţenie şi, sloboziţi de poftele cărnii, să trăim în Duh, Domnului să ne rugăm.
Toţi:
Dă, Doamne.
Diaconul:
Umpluţi de Hrana Nemuririi, să mulţumim luminii celei Întreite, Unul Dumnezeu, în vecii vecilor.
Toţi:
Amin.

IMN DE MULŢUMIRE

Clerul:
Să mulţumim Domnului că este bun şi în veac este mila Lui.
Toţi:
Să mulţumim Domnului.
Un cântăreţ:
Să măriţi cu mine pe Domnul, să lăudăm toţi Numele Lui.
Toţi:
Să mulţumim Domnului...
Un cântăreţ:
Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh.
Corul:
Cum era la început, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.
Toţi:
Să mulţumim Domnului.

CONCEDIEREA

Preotul:
Doamne, mila Ta să fie peste noi.

Toți:
După cum am nădăjduit întru Tine.
Preotul:
Bineplăcută să-Ți fie jertfa aceasta de mulțumire a nevrednicilor robilor Tăi și să ne fie nouă prielnică prin bunătatea Ta nemărginită...
Preotul, întorcându-se spre credincioși, îi binecuvântează, zicând:
Preotul:
...Pentru rugăciunile Stăpânei noastre, Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria, ale Sf. Gherman al Parisului a cărui Liturghie am săvârșit-o, ale Sf. (N. - hramul bisericii) și ale Sf. (N. - a căror pomenire o săvârșim) și ale tuturor sfinților. Dumnezeu cel Atotputernic să vă binecuvânteze, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.
Toți:
Amin.
Diaconul:
Solemnitatea a luat sfârșit, mergeți în pace.
Toți:
Să mulțumim Domnului!

LITURGHIA CREŞTINĂ DESCRISĂ ÎN *CONSTITUȚIILE APOSTOLICE* ÎN COMPARAȚIE CU LITURGHIILE ORTODOXE DE AZI

Pr. *Vasile Juravle*

I. Originea, conținutul, autorul, epoca și locul redactării "Constituțiilor Apostolice"

Între numeroasele documente literare păstrate de evlavia creştină până astăzi şi care alcătuiesc grupul de scrieri "pseudo-apostolice", "compilația" cunoscută în general sub titlul de "**Constituțiile sau Aşezămintele Sfinților Apostoli**" (Ιαταγὰι (Ιατάξεις) τῶν ἁγιων ’Αποστόλων) ocupă un loc aparte, datorită importanței sale pentru evoluția istorică a Liturghiei creştine din primele ei veacuri, ca şi pentru faptul că ea este "cea mai completă şi mai importantă colecție canonică şi liturgică"[1].

Constituțiile Apostolice, ca de altfel şi celelalte scrieri "pseudo-apostolice"[2], în forma lor actuală provin din sec. IV-V, dar ele conțin şi folosesc sau transmit de fapt materiale mai vechi, din sec. III sau chiar şi de mai înainte.

După cum rezultă din textul documentului, această colecție a fost pusă, printr-o ficțiune literară, sub autoritatea colegiului apostolilor, care ar fi dictat şi transmis Bisericii dispozițiile lor, adresate îndeosebi episcopilor prin Clement, ucenicul lor şi episcop al Romei[3].

Constituțiile Apostolice sunt împărțite în opt cărți, de extensiune şi valoare inegală, cuprinzând un mănunchi de reguli, norme şi dispoziții disciplinare, doctrinare, morale şi liturgice adresate laicilor (cartea I);

---

[1] Pr. prof. Ene Braniște, **L'assemblée liturgique décrite dans les "Constitutions Apostoliques" et les différentes fonctions dans son cadre**, în "Edizione liturgiche" 00192 Roma, 1977, p. 93.

[2] Acestea sunt: **Canoanele (atribuite) lui Ipolit**; **Rânduiala bisericească egipteană**; **Testamentum Domini** şi **Constituțiile (date) prin Ipolit (Epitomele)**.

[3] **Constituțiile Apostolice**, cartea a VI-a, cap. XVIII, 11 şi cartea a VIII-a, cap. XLVI, 13 (Ec. G.N. Nițu, în colecția "Scrierile Părinților Apostolici", vol. II, Chişinău, 1928, p. 165-267.

episcopilor, preoților și diaconilor (cartea a II-a); sfaturi către văduve (cartea a III-a); către orfani (cartea a IV-a); sfaturi date conducerii Bisericii și credincioșilor în legătură cu martirii (cartea a V-a); în legătură cu ereziile și schismele (cartea a VI-a); sfaturi în legătură cu întrebuințarea vieții (cartea a VII-a) și, în sfârșit, diferite sfaturi în legătură cu întrebuințarea darurilor, despre hirotonii și canoane, dar ceea ce ne interesează cel mai mult este faptul că aici găsim descrisă cea dintâi liturghie cunoscută până acum (cartea a VIII-a, cap. 5-15).

Originea apostolică a Constituțiilor Sfinților Apostoli a fost admisă până către mijlocul secolului trecut, când unii cercetători au încercat să afle adevăratul autor al acestei colecții, precum și sursele ei de inspirație. Astfel, s-a ajuns la concluzia că această operă reprezintă o compilație, având ca sursă de inspirație alte scrieri disciplinare mai vechi (sec. I-III), considerate de origine apostolică și pe care autorul anonim le-a prelucrat pentru a le adapta situației Bisericii din epoca sa. Primele șase cărți reproduc, cu puține modificări și adaosuri, o scriere mai veche descoperită spre mijlocul veacului trecut și cunoscută sub titlul de "**Didascalia Apostolilor**" (scrisă probabil în Siria, pe la 250). Prima parte a cărții a VII-a reprezintă o versiune a "**Didahiei celor 12 Apostoli**" (Διδαχή τῶν δώδεκα Ἀποστόλων), iar în partea a doua (cap. 33-38) a acestei cărți autorul anonim a adunat formulare de rugăciuni și norme cu privire la instruirea catehumenilor și în legătură cu botezul. Cartea a VIII-a a avut ca sursă de inspirație pentru primele două capitole opera "**Despre harisme**" (Περὶ χαρισμάτων) a preotului Ipolit al Romei, iar pentru restul capitolelor autorul anonim s-a servit de "**Tradiția Apostolică**" (Ἀποστολικὲ Παράδωις) a aceluiași autor, cunoscută cu titlul de "**Rânduiala Bisericii egiptene**"[4].

Pentru identificarea "misteriosului compilator", ascuns sub numele Sfântului Clement al Romei, ca și pentru determinarea cu aproximație a țării sale de origine și a epocii în care și-a redactat opera, cercetătorii s-au folosit de toate informațiile privitoare la cultul divin al Bisericii. Astfel, după ce au fost comparate diferitele formule și rituri din rânduiala Liturghiei și Botezului descrise în **Constituțiile Apostolice** cu alte izvoare literare ale istoriei cultului creștin din sec. IV[5], s-a ajuns la concluzia că autorul nu poate fi altul decât un sirian, originar din Antiohia sau din împrejurimile

---

[4] Pr. prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 94-95; Pr. I. Mihăleescu, Ec. M. Pâslaru şi Ec. G.N. Nițu, **Scrierile Părinților Apostolici**, vol. I, Chișinău, 1927, p. 44-45; Magistrand Protos. Gr. Băbuș, **Constituțiile Apostolice ca izvor pentru studiul Sf. Liturghii creștine**, în "Studii Teologice", VII (1955), nr. 9-10, p. 612; Pr. prof. Ene Branişte, **Istoria Liturghiei**, Curs dactilografiat pentru doctoranzi, București, 1978-1979, p. 34.

[5] **Catehezele Sf. Ciril al Ierusalimului**; **Omiliile exegetice și baptismale ale Sf. Ioan Gură de Aur** și **Omiliile baptismale ale lui Teodor de Mopsuestia**.

acestui oraş[6]. Caracterul sirian al Liturghiei descrisă în cartea a VII-a a **Constituţiilor Apostolice** şi prin urmare originea ei antiohiană nu pot fi puse la îndoială, întrucât caracteristicile interne ale colecţiei conduc către aceste concluzii. Atât pomenirea în finalul Liturghiei catehumenilor (cartea a VIII-a, cap. 10) a episcopului Iacob al Ierusalimului înaintea celorlalţi episcopi, recomandarea ţinerii sărbătorii Naşterii Domnului, ca şi practica postului Sf. Paşti, fixat la şapte săptămâni (cartea a V-a, cap. 13), adică aşa cum era obiceiul în Antiohia[7], sunt argumente sigure care pledează pentru originea atiohiană a **Constituţiilor Apostolice**.

Cât priveşte data îndeobşte adoptată pentru apariţia colecţiei ea a fost fixată între anii 380 şi 400[8].

II. **Liturghia creştină descrisă în "Constituţiile Apostolice" în comparaţie cu Liturghiile ortodoxe de azi**

Cele mai importante părţi din **Constituţiile Apostolice** pentru istoria Liturghiei sunt cartea a II-a (cap. 57), care ne dă o descriere a rânduielii unei Liturghii (îndeosebi Liturghia catehumenilor) de tip sirian după părerea generală sau egiptean după unii[9] şi mai ales cartea a VIII-a (cap. 5-15), în care găsim, aşa cum am mai spus, cel dintâi formular de liturghie cunoscut până acum. Este vorba de o liturghie de tip sirian (antiohian) săvârşită cu prilejul hirotoniei unui episcop. Această liturghie e numită de obicei **Liturghia clementină** pentru faptul că, aşa cum găsim descris în cartea a VI-a cap. 18 şi cartea a VIII-a cap. 46, aceste Constituţii ar fi fost date de Sfinţii Apostoli prin Clement, episcopul Romei, care le-ar fi consemnat în scris, şi pe care o scriere atribuită patriarhului Proclu al Constantinopolului îl priveşte ca autor al acestei Liturghii[10]. În ambele rânduieli (cartea a II-a şi cartea a VIII-a) se disting clar cele două părţi: **Liturghia catehumenilor şi Liturghia credincioşilor**.

---

[6] Pr. prof. Ene Branişte, **L'assemblée liturgique...**, p. 97-98; H. Leclercq, **Constitutions Apostolique**, în *Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de Liturgie*, t. III, p. 2, col. 2749; Pr. prof. Petre Vintilescu, **Încercări de istoria Liturghiei**, Bucureşti, 1930, p. 115.

[7] Pr. prof. Petre Vintilescu, **Istoria Liturghiei**, curs litografiat, Bucureşti, 1940, p. 238-239.

[8] Pr. prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 97; Pr. prof. Petre Vintilescu, **op. cit.**, p. 172; Idem, **Încercări de istoria Liturghiei**, p. 116; Pr. I. Mihălcescu, Ec. M. Pâslaru şi Ec. G.N. Niţu, **op. cit.**, p. 47.

[9] Pr. prof. Ene Branişte, **Istoria Liturghiei...**, p. 34.

[10] Proclu (Pseudo), P.G. t. LXV, col. 849 B.

Pentru a surprinde mai uşor caracterele specifice ale Liturghiei descrisă în **Constituţiile Apostolice**, vom face în continuare o prezentare a textului şi a rânduielii ei în comparaţie cu liturghiile ortodoxe de azi, scoţând la iveală asemănările şi deosebirile dintre ele, precum şi legătura organică ce există între aceste Liturghii[11].

Iată, mai întâi, rânduiala Liturghiei clementine descrisă în cartea a VIII-a, menţionând în acelaşi timp şi deosebirile care apar în cartea a II-a:

1. **Liturghia catehumenilor** (cartea a VIII-a, cap. 6-10) începe cu patru sau cinci lecturi biblice, dintre care primele două din Vechiul Testament (Lege şi Profeţi), iar celelalte din Noul Testament (Epistole sau Faptele Apostolilor şi Evanghelii). Primele trei lecturi erau făcute de anagnost (citeţ), iar a patra (Evanghelia) de diacon sau preot. În cartea a II-a, capitolul 57, găsim însă recomandarea de a se citi un număr mai mare de lecturi biblice şi anume, din următoarele cărţi ale Sfintei Scripturi: din cărţile lui Moise, ale lui Isus Navi, ale Judecătorilor, ale Împăraţilor, Paralipomenele şi cărţile despre întoarcerea din captivitate; de asemenea, din cărţile lui Iov, ale lui Solomon şi ale celor 16 prooroci, făcându-se citirile din două părţi, adică alternând între doi citeţi. Urma apoi cântarea psalmilor de către o altă persoană - cântăreţul - poporului fiindu-i rezervat numai stihul de la început. Urma apoi, ca şi în cartea a VIII-a, lectura biblică din cărţile Noului Testament (Faptele şi epistolele Apostolilor, iar la urmă Evanghelia).

Terminându-se citirile sfinte, episcopul saluta pe credincioşi cu formula: "*Darul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu şi Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh cu voi cu toţi*" (II Corinteni 13, 13), la care credincioşii răspundeau cu cuvintele: "*Şi cu duhul tău*" (cartea a VIII-a).

În ambele cărţi, dar cu deosebire în cartea a II-a, este menţionată, ca urmând în continuare omilia sau predica (cuvântarea de învăţătură, aşa cum menţionează cartea a VIII-a). Omilia sau predica era rostită mai întâi de către preoţi, pe rând, şi la urmă de către episcopi (cartea a II-a).

Urmează, apoi, patru serii de ectenii amănunţite (cartea a VIII-a), rostite de către diacon pentru: catehumeni, energumeni (cei bântuiţi de duhuri necurate), candidaţii la botez (οἱ φωτιζόμενοι· illuminandi)[12] şi

---

[11] Pentru descrierea Liturghiei clementine ne vom servi de textul originar al documentului, publicat de John Quasten, în "**Monumenta eucharistica et liturgica vetistissima**", Bonnae 1935-1937, p. 184-186 şi 198-233, ca şi de traducerea românească a Ec. G.N. Niţu, din colecţia "**Scrierile Părinţilor Apostolici**", vol. II, Chişinău, 1928, p. 76-78 şi 226-249.

[12] În colecţia "Scrierile Părinţilor Apostolici", vol. II, p. 229 şi 230, acest termen s-a tradus greşit prin "cei luminaţi" corect fiind "cei iluminanzi, cei către luminare (botez)".

pentru penitenţi. Fiecare ectenie era urmată de către o rugăciune rostită de episcop pentru fiecare din cele patru categorii de ascultători, care stăteau în timpul acesta cu capul plecat şi apoi ieşeau succesiv din biserică, pe măsură ce erau binecuvântaţi de episcop, trecând pe sub mâna lui.

2. După ieşirea penitenţilor, toţi cei rămaşi se ridicau în picioare şi începea **Liturghia credincioşilor** (cap. 11 şi urm.), cu o nouă ectenie (ectenia mare care în cartea a II-a, cap. 57, este însă plasată ceva mai târziu şi anume după sărutarea păcii, imediat înainte de anafora) şi o rugăciune a episcopului pentru credincioşi, după care urma sărutarea păcii şi spălarea mâinilor liturghisitorilor. Se luau măsuri pentru asigurarea ordinii şi liniştii în biserică.

Diaconii aduceau apoi episcopilor la Sfânta Masă pâinile şi vinul alese pentru Sfânta Jertfă. În cartea a II-a acest moment este plasat înainte de sărutarea păcii.

Urma apoi un dialog, care se deschidea cu cuvintele din II Corinteni 13, 13, zise de arhiereu:

- *"Darul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi!"*[13].

- *"Şi cu duhul tău"* răspundea poporul. Şi dialogul continua:

- *"Sus mintea!"* (ἄνω τὸν νοῦν).

- *"Avem către Domnul!"*

- *"Să mulţumim Domnului!"*

- *"Cu vrednicie şi cu dreptate..."*.

Episcopul începea apoi o lungă rugăciune euharistică pentru sfinţirea Darurilor. În această rugăciune sunt cuprinse, la momentele indicate de desfăşurarea ei, cântarea serafimică: "Sfânt, Sfânt, Sfânt", cuvintele de instituire a Euharistiei de la Cina cea de Taină, invocarea Sfântului Duh (Epicleza) şi dipticele sau pomenirile pentru vii şi pentru morţi. Urma o nouă ectenie, o rugăciune citită de episcop, ca pregătire pentru împărtăşire. Diaconul zicea apoi:

- *"Să luăm aminte!"*, la care episcopul completa:

- *"Sfintele sfinţilor"*, iar poporul răspundea:

- *"Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl binecuvântat eşti în veci. Amin"*.

Urma împărtăşirea, în timpul căreia se citea Psalmul 33. Se rostea o nouă ectenie şi o rugăciune de mulţumire, apoi se făcea concedierea poporului cu formula *"Ieşiţi în pace"*, rostită de diacon.

---

[13] *"Diaconii, după rugăciune, unii să se îndeletnicească cu aducerea darurilor pentru Euharistie"* (John Quasten, **op. cit.**, p. 7/185). *"Diaconii să aducă episcopului darurile la altar"* (**Ibidem**, p. 212/34).

După această succintă prezentare a rânduielii Liturghiei clementine (descrisă în **Constituțiile Apostolice**), să vedem care sunt asemănările și deosebirile dintre aceasta și Liturghiile ortodoxe de azi.

În expunerea noastră vom lua ca bază tripla împărțire clasică a Liturghiei și vom arăta, pe rând, ceea ce s-a păstrat, ceea ce a dispărut și ceea ce s-a adăugat pe parcurs în Liturghiile ortodoxe păstrate până azi față de Liturghia clementină.

A) Mai întâi constatăm, din prezentarea rânduielii Liturghiei clementine făcută mai înainte, că aceasta nu începe cu Proscomidia, ci cu **lecturile biblice**. Această situație se datorează faptului că în primele patru sau cinci veacuri ritualul primirii și pregătirii Darurilor de pâine și vin pentru Sfânta Jertfă avea loc la începutul Liturghiei credincioșilor, cam în momentul corespunzător astăzi Heruvicului sau ieșirii cu Darurile, lucru menționat de altfel și în Liturghia descrisă de **Constituțiile Apostolice**, atât în cartea a II-a cap. 57, cât și în cartea a VIII-a cap. 12[14]. Locul acestui act aici era firesc, dacă ne amintim că puteau aduce daruri la Liturghie numai credincioșii admiși să participe la Liturghia euharistică (a credincioșilor). Deplasarea sau transferarea ritualului Proscomidiei din locul ei originar în locul pe care îl are astăzi, adică înainte de Liturghia catehumenilor s-a făcut prin secolele VI-VII, datorită, în primul rând, slăbirii și dispariției penitenței și a instituției catehumenatului și apoi dezvoltării crescânde a ritualului Proscomidiei, ceea ce constituie una din caracteristicile principale ale ritului liturgic bizantin[15].

B) În legătură cu **Liturghia catehumenilor**, se impun următoarele observații:

1. Din compararea rânduielii Liturghiei clementine cu cea a Liturghiilor ortodoxe de azi vedem că începutul Liturghiei catehumenilor de odinioară (adică intrarea episcopului) corespunde, în rânduiala Liturghiei actuale, cu momentul Vohodului mic sau ieșirea cu Sfânta Evanghelie. Toată partea de până aici a Liturghiei de azi, adică partea introductivă (enarxa, ἔναρξις), nu este originară, ci reprezintă un adaos posterior, format treptat, ca un efect al deplasării sau avansării începutului Liturghiei. Enarxa începe să se dezvolte probabil începând din sec. VI, când istoricii bisericești plasează introducerea în uzul liturgic a imnului

---

[14] Vezi pe larg la Pr. prof. Ene Branişte, **Istoria Liturghiei...**, p. 100-111; Pr. Petre Vintilescu, **Liturghierul explicat**, București, 1972, p. 114-139.

[15] Idem, **Istoria Liturghiei...**, p. 44-46.

"Unule-născut"[16], a căruia compunere e atribuită împăratului-teolog Justinian, în scopul combaterii ereziei monofizite. Partea aceasta introductivă este încadrată în rânduiala propriu-zisă a slujbei începând cu sec. VIII, deoarece începutul Liturghiei catehumenilor în vremea patriarhului Gherman al Constantinopolului era la fel ca cel al Liturghiei de astăzi[17]. Partea cea mai veche din enarxa Liturghiei de astăzi este ectenia mare, cu care se deschide Liturghia noastră. În Liturghia clementină această ectenie, al cărei text este foarte puțin deosebit față de cel de azi, figura la începutul Liturghiei credincioşilor (înainte de prezentarea Darurilor) (cartea a VIII-a, cap. 10). Începând cu sec. VI însă, atunci când în urma dispariției disciplinei catehumenatului s-a şters diferența dintre Liturghia catehumenilor şi cea a credincioşilor, ectenia mare a fost transferată în chip firesc la începutul Liturghiei catehumenilor pentru a marca, ca şi mai înainte, începutul slujbei Liturghiei[18].

2. Vohodul mic sau ieşirea (intrarea) cu Sfânta Evanghelie din rânduiala de azi a Liturghiei este destul de veche (aminteşte de el patriarhul Gherman al Constantinopolului în comentarul său liturgic din sec. VIII) şi are la origine un act destul de simplu şi anume scoaterea Evangheliei pentru ca la vremea cuvenită să se citească pericopa rânduită. Acest act, simplu şi fără nici o semnificație deosebită la început, a luat o dezvoltare şi o notă de solemnitate din ce în ce mai mare, căpătând totodată semnificația simbolică a ieşirii Mântuitorului la propovăduire. După alți liturgişti, ritualul Vohodului mic este substituirea unei intrări simbolice în Sfântul Altar a lui Hristos (reprezentat prin Sfânta Evanghelie), în locul intrării de odinioară a episcopului şi a slujitorilor, care avea loc în acest moment în vechea Liturghie[19].

3. Imnul "Sfinte Dumnezeule", numit şi trisaghionul liturgic, a fost introdus sau poate generalizat oficial în rânduiala Liturghiei între 450-453, pe vremea patriarhului Proclu (437-446)[20].

4. Lecturile din Sfânta Scriptură reprezintă nu numai elementul cel mai vechi, primordial, din această parte a Liturghiei, dar totodată şi cel mai important. Față de Liturghia clementină, care prezintă un număr de 4-5

---

[16] Cf. **Cronica lui Teofan** şi **Compendiul istoric al lui Cedren** (Migne, P.G. t. CVIII, col. 477 B şi t. CXXI, col. 729 B); Paul Diaconul, **Viața lui Justinian**, liber XVI... (citate de Pr. prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 130).

[17] **Tâlcuirea Sfintei Liturghii**, de Sfântul Gherman I, Arhiepiscopul Constantinopolului, trad. de Pr. prof. Nicolae Petrescu, în "Mitropolia Olteniei", XXVII (1975), nr. 1-2, p. 77-80.

[18] Vezi pe larg la Pr. prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 115.

[19] **Ibidem**, p. 119.

[20] **Ibidem**, p. 120.

lecturi biblice, Liturghia de azi a păstrat numai lecturile biblice din Noul Testament (Apostolul şi Evanghelia), la cele din Vechiul Testament renunțându-se probabil prin sec. VII-VIII. Ca o supraviețuire a lecturilor din Vechiul Testament, în rânduiala Liturghiei se pot socoti Paremiile din rânduiala Vecerniei, în cazul când aceasta se unește cu Liturghia (fie a Sfântului Vasile, fie a Darurilor mai înainte sfințite - în Postul Mare)[21].

Vestigiile psalmilor de odinioară în Liturghia de astăzi se rezumă la cele două perechi de stihuri, dintre care una figurează sub titlul de prochimen, înainte de Apostol, iar cealaltă este anexată cântării "Aliluia" după citirea Apostolului. La această abreviere se ajunsese deja înainte de Sf. Gherman I al Constantinopolului care face prima mențiune expresă despre prochimen şi despre "Aliluia" de după Apostol[22].

Omilia sau predica consemnată de Liturghia clementină ca urmând îndată după ultima lectură (după Evanghelie) s-a menținut pretutindeni în acest loc atât timp cât disciplina catehumenatului a fost în vigoare. Datorită dispariției catehumenatului predica se deplasează puțin câte puțin spre sfârşitul Liturghiei, când o puteau asculta toți cei prezenți. Numai în unele biserici de țară, care au păstrat vechile rânduieli, predica şi-a păstrat locul originar. Prin dispoziții ale Sfântului Sinod s-a încercat restabilirea predicii în locul ei de odinioară, adică după citirea Evangheliei, pretutindeni în Biserica Ortodoxă Română[23]. Totuşi, în majoritatea bisericilor noastre astăzi, ea este rostită spre finalul Liturghiei.

5. Din cele 4 ectenii şi rugăciuni speciale, cu care se încheia în **Constituțiile Apostolice** (cartea a VIII-a, cap. 7-9) Liturghia catehumenilor, cele pentru energumeni şi penitenți au ieşit din uz de timpuriu şi anume din sec. VII, iar cea pentru candidații la botez a dispărut şi ea din Liturghie (a Sf. Ioan Gură de Aur şi a Sf. Vasile cel Mare), dar s-a menținut în rânduiala Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite, numai pentru a doua jumătate a Postului Mare.

Ectenia şi rugăciunea pentru cei chemați sunt singurele care se mai păstrează din seria celor 4 ectenii şi rugăciuni speciale menționate în Liturghia clementină[24].

Ectenia întreită, numită şi ectenia cererii stăruitoare, ca şi ectenia pentru morți din rânduiala de azi a Liturghiei sunt de origine mai nouă.

C) Liturghia credincioşilor sau Liturghia euharistică, la care în vechime puteau participa numai credincioşii, este partea cea mai importantă a Liturghiei creştine şi totodată partea cea mai puțin atinsă de modificări.

---

[21] **Ibidem**, p. 122.

[22] **Ibidem**, p. 124.

[23] Pr. Petre Vintilescu, **Liturghierul explicat...**, p. 182.

[24] Pr. prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 124-125.

Astfel, rugăciunile pentru credincioşi (două ectenii şi două rugăciuni în taină) cu care începe Liturghia euharistică de astăzi sunt întocmai cu cele rostite în primele secole creştine. Ectenia mare are astăzi aproape acelaşi text ca şi cea din Liturghia **Constituţiilor Apostolice** (cartea a VIII, cap. 10). Prin secolele XIII-XIV ea a fost prescurtată ajungând la forma pe care o păstrează astăzi Liturghierul ortodox (lipsind partea de la mijloc, adică aliniatele 5-10 inclusiv), mai ales că, după transferarea ei la începutul liturghiei catehumenilor rămăsese aici ca o dublură sau ca o repetiţie inutilă. Cât priveşte cele două rugăciuni pentru credincioşi citite astăzi în taină de către preot, ele corespund rugăciunilor similare din Liturghia clementină, rostite de arhiereu cu voce tare după ectenie[25].

Heruvicul sau imnul heruvimic, care încadrează astăzi sonor ieşirea cu Darurile, este generalizat sau consacrat în rânduiala Liturghiei încă din sec. VI (anul 574), printr-un decret al împăratului bizantin Justin II[26].

Vohodul mare sau ieşirea (intrarea) cu Darurile, fiind de fapt cea mai impresionantă ceremonie din rânduiala Liturghiei bizantine, reprezintă o dezvoltare a unui act destul de simplu la început şi lipsit de orice semnificaţie simbolică: ducerea darurilor de pâine şi vin, alese de către diacon, de la pastoforiu în altar, unde urmau să fie binecuvântate şi sfinţite de către arhiereu sau preotul proestos, act amintit de Liturghia clementină. Dezvoltarea acestui ritual începe probabil în sec. VI, când patriarhul Eutihie al Constantinopolului menţionează transportarea solemnă a Darurilor ca şi imnul cântat în timpul ei (Heruvicul) ca pe o inovaţie, ceea ce arată că în acea vreme Vohodul Mare nu intrase încă în practica liturgică curentă[27].

Un ritual caracteristic acestei părţi din vechea Liturghie creştină descrisă de **Constituţiile Apostolice** şi dispărut astăzi este *Sărutarea sfântă* sau *a păcii*. Acest obicei a fost părăsit de timpuriu păstrându-se numai pentru clerici, când slujesc în sobor, deoarece comuniunea în credinţă se mărturiseşte prin cuvânt, rostindu-se "Simbolul credinţei", adăugat în rânduiala Liturghiei în sec. V-VI[28].

Partea care urmează, **anaforaua sau Rugăciunea Sfintei Jertfe**, în timpul căreia se săvârşeşte jertfa liturgică, este centrul şi miezul Liturghiei creştine. Ea este în acelaşi timp şi partea cea mai veche, *"germenele sau nucleul originar, din care a răsărit şi în jurul căruia a crescut şi s-a dezvoltat, treptat, tot restul rânduielii diferitelor Liturghii creştine"*[29]. În

---

[25] **Ibidem**, p. 138.

[26] **Ibidem**, p. 139.

[27] **Ibidem**, p. 140-141.

[28] **Ibidem**, p. 145.

[29] **Ibidem**, p. 148.

Liturghia clementină anaforaua alcătuia o singură rugăciune, rostită în întregime cu glas tare. Toate fragmentele de rugăciune, care apar astăzi în Liturghierul ortodox între cuvintele *"Cu vrednicie şi cu dreptate..."* şi între ecfonisul *"Şi ne dă nouă cu o gură şi cu o inimă..."* alcătuiau o rugăciune continuă, pe care poporul o asculta în tăcere, fără să întrerupă cu nimic pe liturghisitor, ci doar asociindu-se la ecfonisul final, răspunzând: "Amin". De prin sec. V-VI înainte, anaforaua începe a fi citită în taină de către liturghisitori, cu excepţia unor mici fragmente, aşa cum menţionează şi Liturghia ortodoxă actuală, care continuă a fi rostite şi mai departe cu glas tare şi anume: *"Cântarea de biruinţă..."*, *"Mai ales pentru Prea Sfânta..."* şi formula pentru pomenirea nominală a episcopului locului *"Întâi pomeneşte, Doamne..."*. Aceste aşa-numite ecfonise înlesnesc totodată separarea momentelor principale ale textului anaforalei, adică:

1. Rugăciunea euharistică (de mulţumire);
2. Anamneza;
3. Epicleza;
4. Dipticele sau rugăciunea de mijlocire generală pentru Biserică.

Toate acestea le găsim şi în anaforaua din **Constituţiile Apostolice**, însă într-o formă mult mai dezvoltată, asemănându-se mai bine cu cele din Liturghia Sf. Vasile. Liturghia clementină are o dublă anamneză înăuntrul căreia sunt încadrate cuvintele instituirii.

Răspunsurile prin care poporul se asociază la rugăciunea liturghisitorului reprezintă adaosuri ulterioare la textul iniţial al anaforalei, intrate în uzul liturgic în sec. V. Astfel, imnul *"Pre Tine Te lăudăm"* îl găsim inserat pe seama poporului în textul anaforalei din versiunea arabă (siriacă) a documentului numit *"Testamentum Domini"*, exact în locul pe care îl are astăzi acest imn în Liturghia ortodoxă[30]. Celelalte imne din cursul primei părţi a anaforalei (*"Cu vrednicie..."* şi *"Sfânt..."*) datează şi ele din aceeaşi epocă, derivând de altfel din însuşi textul anaforalei, nefiind altceva decât refrene sau repetări, amplificări şi adaptări ale unora din cuvintele anaforalei, transformate în imne pentru folosul poporului[31].

De origine ceva mai târzie sunt cele două adaosuri din a doua jumătate a anaforei, fără legătură cu textul ei original, şi anume *troparul Ceasului al treilea* şi *Axionul*. Primul apare pentru prima dată în manuscrisele greceşti ale Liturghiilor din sec. XII-XIII, dar se generalizează abia prin sec. XV-XVI. Astăzi se păstrează numai în Liturghierul rusesc şi cel

---

[30] Vezi la John Quasten, **op. cit.**, p. 254.

[31] Pr. Prof. Ene Braniştе, **op. cit.**, p. 160.

românesc[32]. Cât priveşte *Axionul*, în forma lui de astăzi, el apare spre sfârşitul veacului al X-lea[33].

Ecfonisul cu care se încheie rugăciunea Sf. Jertfe din Liturghia clementină este întocmai cu cel din Liturghia de astăzi (*"Şi ne dă nouă cu o gură şi cu o inimă..."*). Urmează apoi formula de binecuvântare *"Pacea lui Dumnezeu fie cu voi toţi"* rostită de episcop, care corespunde formulei *"Şi să fie milele marelui Dumnezeu..."* din Liturghiile ortodoxe de astăzi. Poporul răspundea ca şi azi: *"Şi cu duhul tău"*. După aceasta diaconul rostea o ectenie care corespunde în parte cu ectenia de după Axion din Liturghiile bizantine de azi.

Rugăciunea domnească (Tatăl nostru) e una din părţile cele mai vechi din rânduiala Liturghiei. Nu o găsim în rânduiala Liturghiei de rit antiohian din cartea a VIII-a a **Constituţiilor Apostolice**, dar era întrebuinţată în rânduiala Liturghiei ierusalimitene din sec. IV, descrisă şi explicată de Sf. Ciril al Ierusalimului în ultima sa catehezã mistagogică[34].

După ectenie în Liturghia clementină urma o rugăciune citită cu glas tare de arhiereu, pentru slujitorii şi credincioşii care urmau să se împărtăşească, a cărei esenţă corespunde, în Liturghiile bizantine, ultimelor două rugăciuni citite în taină de către preot înainte de împărtăşire. Dialogul care urma între liturghisitor şi popor este identic cu cel din Liturghia de azi, cu singura deosebire că era amplificat cu adaosul: *"binecuvântat eşti în veci"* şi se prelungea printr-o doxologie care nu s-a mai păstrat în Liturghiile bizantine şi anume: *"Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu..."* (Luca 11, 14), *"Osana fiul lui David, binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului!"* (Matei 21, 9).

Urma apoi împărtăşirea cu Sfântul Trup şi Sânge, într-o ordine desăvârşită, adică întâi clericii (episcopul, preoţii şi diaconii), apoi clerul inferior, iar la urmă credincioşii de rând. Împărtăşirea clericilor se făcea atunci la fel ca şi azi. Cât priveşte împărtăşirea credincioşilor, ea se făcea pe atunci la fel ca şi aceea a clericilor, adică primind, separat, mai întâi Sf. Trup, zicându-se: *"Trupul lui Hristos"*, la care cel ce se împărtăşea răspundea *"Amin"*. Apoi diaconul le dădea potirul, zicând: *"Sângele lui Hristos, paharul vieţii"*, la care, de asemenea, fiecare răspundea: *"Amin"*. Psalmul 33, care se cita în timpul împărtăşirii laicilor, este prevăzut în ultimele ediţii ale Liturghierului după rugăciunea amvonului. Precum se vede, rânduiala împărtăşirii descrisă în Liturghia clementină se aseamănă,

---

[32] **Ibidem**, p. 162.

[33] Vezi pe larg la Pr. Petre Vintilescu, **Liturghierul explicat...**, p. 266-267; Comp. şi la Pr. Prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 162-163.

[34] Sf. Ciril al Ierusalimului, **Catehezele**, partea II, în colecţia **"Izvoarele Ortodoxiei"**, trad. de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1945, p. 571-575.

în linii generale, cu cea din Liturghiile ortodoxe de azi, exceptând felul împărtăşirii credincioşilor, pentru care, din sec. VII-IX, se întrebuinţează azi linguriţa[35].

După împărtăşanie, diaconul rostea, ca şi azi, o ectenie de mulţumire, asemănătoare numai în prima ei parte cu cea din Liturghiile noastre de azi.

Rugăciunea de mulţumire pe care o rostea episcopul n-are un echivalent în rânduiala Liturghiilor de azi.

Urma îndemnul adresat de diacon credincioşilor: *"Plecaţi-vă lui Dumnezeu prin Hristosul Său şi fiţi binecuvântaţi!"*. Episcopul rostea atunci o rugăciune de binecuvântare a credincioşilor prin care se încheia rânduiala Liturghiei. După rugăciune, diaconul îi invita pe credincioşi să părăsească biserica, zicând: *"Ieşiţi în pace"*, cuvinte pe care în Liturghiile bizantine de azi le găsim sub forma: *"Cu pace să ieşim!"* şi pe care le rosteşte preotul înainte de a ieşi din naos pentru citirea rugăciunii amvonului.

Toate rugăciunile şi formulele liturgice care urmează deci în rânduiala Liturghiei de astăzi după rugăciunea amvonului şi care încheie Liturghia, reprezintă adaosuri ulterioare, intrate în uzul liturgic din sec. V-VI[36].

III. Consideraţii generale asupra Liturghiei descrisă în "Constituţiile Apostolice"

Din analiza sumară a Liturghiei descrisă în **Constituţiile Apostolice**, ca şi din compararea rânduielii ei cu cea a Liturghiilor ortodoxe de azi, s-a putut constata că în vremea redactării lucrării, adică în sec. IV-V, exista deja o Liturghie mult asemănătoare, în linii generale, cu cea care se oficiază azi în Biserica Ortodoxă.

Liturghia clementină nu înfăţişează ritul liturgic primitiv, ci ea prezintă o Liturghie mai târzie, cu adaosurile şi dezvoltările ulterioare inevitabile. Structura generală a Liturghiei, înlănţuirea şi tonul rugăciunilor - rugăciunile fiind foarte dezvoltate şi riturile foarte simplificate - dezvoltarea dată Liturghiei catehumenilor, stilul, imprecizia limbajului teologic care contrastează cu limpezimea din Liturghiile ulterioare, lipsa "Crezului" şi mai ales a rugăciunii "Tatăl nostru", constituie indicii sigure ale vechimii Liturghiei descrisă în **Constituţiile Apostolice**[37]. Aşadar, Liturghia din **Constituţiile Apostolice**, ca de altfel lucrarea în întregime, deşi scrisă în sec. IV-V, descrie un material liturgic mult mai vechi.

---

[35] Pr. Petre Vintilescu, **op. cit.**, p. 314.

[36] Pr. Prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 169.

[37] Magistrand Protos. Gr. Băbuş, **op. cit.**, p. 624.

Deşi nu se poate susţine în chip sigur că Liturghia clementină a fost întrebuinţată de Biserică în epoca scrierii ei şi deci că ar fi o Liturghie oficială, apartenenţa ei la uzul liturgic antiohian nu mai poate fi pusă la îndoială, aşa cum s-a explicat în partea introductivă a studiului nostru.

Liturghia clementină nu este de fapt decât o variantă a Liturghiei Sf. Iacob, episcopul Ierusalimului, Liturghie de origine palestiniană, care datează din epoca apostolică. Deşi cele două Liturghii sunt foarte înrudite şi asemănătoare "încât unele date din însemnările Egeriei (cunoscute sub numele de *Peregrinatia Silvae*) precum şi din unele omilii ale Sf. Ioan Gură de Aur par a se referi deopotrivă la ambele Liturghii", totuşi deosebirea dintre ele este evidentă. Ea constă astăzi în faptul că Liturghia Sf. Iacob nu ni s-a păstrat în starea ei originară, din sec. IV, după cum ni s-a păstrat Liturghia clementină. Prima, adică Liturghia Sf. Iacob, rămânând în uz până prin veacurile XII-XIII, s-a îmbogăţit în decursul timpului cu elemente împrumutate din Liturghiile de rit bizantin, cum este de pildă rânduiala Proscomidiei (care în Liturghia clementină lipseşte), imne (precum axionul), cele două vohoduri etc.[38]. Datând din veacurile IV-V, Liturghia descrisă în **Constituţiile Apostolice** prezintă pentru noi, cei de azi, o mare şi unică importanţă[39].

Precum am văzut, modificările petrecute în rânduiala Liturghiei noastre de-a lungul secolelor au atins mai mult prima ei parte (Proscomidia şi Liturghia catehumenilor), lăsând aproape neatinsă partea ei centrală, esenţială şi originară (Liturghia credincioşilor). În general, procesul de evoluţie prin care a trecut Liturghia ortodoxă, de la forma pe care o avea Liturghia sursă, descrisă de **Constituţiile Apostolice**, până la rânduiala de azi, n-a atins decât partea ei exterioară. Esenţa şi miezul ei, adică îndeosebi ritul euharistic, ca şi întreaga ei osatură, schema sau planul general al rânduielii liturgice, au rămas neatinse şi neschimbate[40].

Putem constata aşadar astăzi faptul că Biserica Ortodoxă a păstrat de-a lungul veacurilor în slujbele sale şi cu deosebire în rânduiala Sfintei Liturghii formele de cult existente încă de la începuturile Bisericii Creştine. Ca mărturie în această privinţă stau numeroasele documente literare creştine cu caracter liturgic, între care un loc important îl ocupă **Constituţiile Apostolice**

---

[38] Pr. prof. Petre Vintilescu, **Istoria Liturghiei**, p. 244-247.

[39] Magistrand Protos. Gr. Băbuş, **op. cit.**, p. 625.

[40] Pr. prof. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 189-199.

IV. **Valoarea documentului pentru ecumenismul contemporan**

Studiate în cadrul ecumenismului contemporan, impulsionat de un avânt reformator şi renovator, aceste documente, prin informaţiile, sugestiile şi valoarea lor liturgică şi istorică, devin din ce în ce mai importante, având menirea să verifice viaţa Bisericii de astăzi.

Din acest punct de vedere, ansamblul liturgic descris în **Constituţiile Apostolice** cu atâta claritate şi precizie, şi care reprezintă, după cum am văzut, ritul liturgic din părţile Siriei de la sfârşitul veacului al IV-lea, se constituie într-un ansamblu liturgic exemplar şi sugestiv, un ideal pentru toţi creştinii zilelor noastre[41], în sensul că el probează modul cum Bisericile creştine au păstrat sau nu formele cultului divin din primele veacuri ale creştinismului.

În plus, merită reţinută preocuparea intensă a autorului anonim pentru a descrie un ritual liturgic guvernat de ordine şi disciplină, menit să creeze, în cele din urmă, un climat favorabil pentru o participare unanimă, reală şi efectivă a întregii comunităţi - cler şi credincioşi de toate categoriile - la Jertfa sfântă şi la comuniunea euharistică cu Hristos. Nu mai puţin remarcabilă este insistenţa compilatorului de a menţine pe toţi credincioşii şi membrii clerului în unitate, în Biserică, sub autoritatea episcopului, obligaţie care stă la baza unuia din principiile fundamentale ale eclesiologiei ortodoxe şi catolice de astăzi[42].

La fel de important este şi spiritul de solidaritate care stăpânea pe toţi membrii Bisericilor locale, manifestat nu numai în acordarea de ajutoare materiale celor nevoiaşi, ci şi în rugăciunea publică a Bisericii, rugăciune care îmbrăţişa pe toţi oamenii. Chiar dacă textele care exprimă acest spirit de solidaritate (îndeosebi textul anaforei euharistice din Liturghia clementină) n-au fost întrebuinţate de vreo Biserică locală, ele rămân totuşi exemple preţioase pentru Bisericile de astăzi, pentru felul cum trebuie să înţeleagă adevărata dimensiune universală (ecumenică) a rugăciunii publice[43].

Din cele expuse mai sus, se desprinde, nădăjduim, cu prisosinţă faptul că acest document literar reprezintă o valoare inestimabilă, ca izvor pentru istoria cultului creştin şi ca tezaur liturgic cu aplicabilitate în viaţa liturgică şi disciplinară a Bisericii contemporane.

---

[41] Idem, **L' assemblée liturgique...**, p. 128.

[42] **Ibidem**, p. 129-130.

[43] **Ibidem**, p. 130.

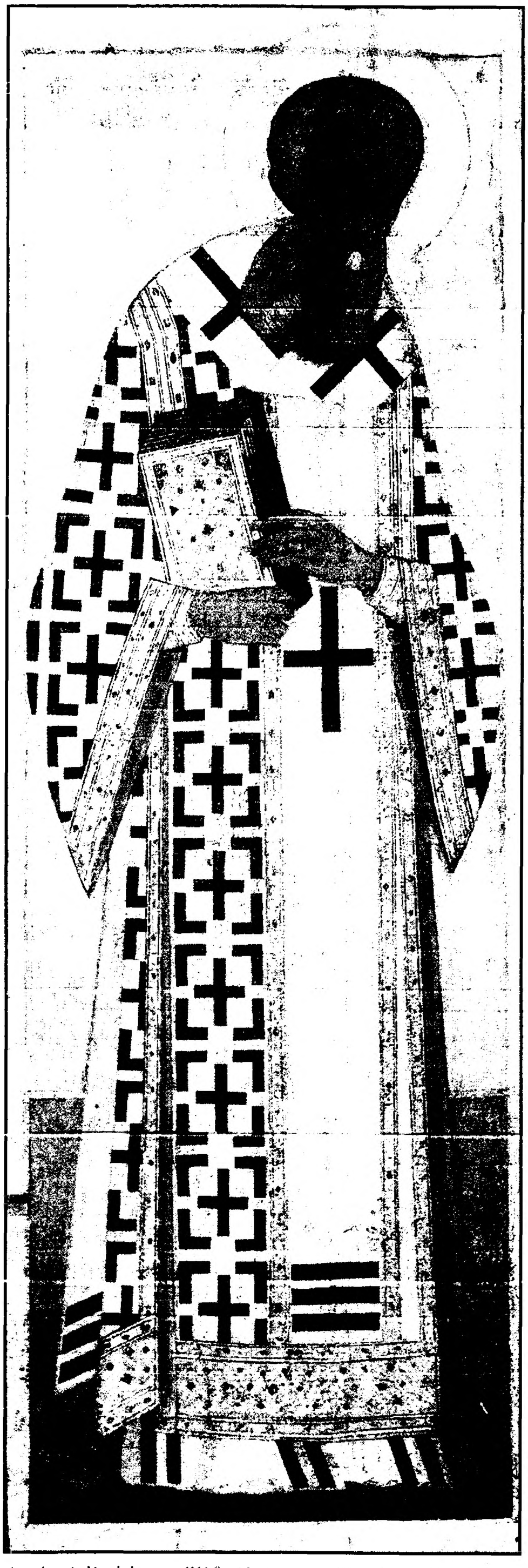

Andrei Rubliov, "Sf. Grigorie Teologul", 1408

PROPOVĂDUIREA CUVÂNTULUI - DIMENSIUNE ESENȚIALĂ A SLUJIRII PREOȚEȘTI

Pr. asist. *Vasile Gordon*

PRELIMINARII

Ne găsim la sfârşitul celui de-al XX-lea secol de propovăduire creştină, când, la fel ca în ziua de naştere a Bisericii, la Cincizecime, misiunea preoțească are în vedere aceleaşi dimensiuni de bază ale slujirii: învățătorească, sfințitoare şi pastorală, potrivit slujirilor şi poruncii Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Subliniem dintru început că, potrivit tradiției ortodoxe, slujirea învățătorească nu poate fi evaluată decât în contextul celorlalte două, propriu-zis între ele existând o legătură organică. Nu se poate afirma că una este mai importantă, iar celelalte două ar fi secundare. Despre toate trei se afirmă, însă, că sunt *esențiale*, întrucât țin de ființa sau esența Bisericii. De aceea nu pot fi evaluate decât împreună. Se recunoaşte, totuşi, o prioritate cronologică a slujirii învățătoreşti: era firesc ca înainte de botez, spre exemplu, să se desfăşoare o activitate învățătorească, de catehizare, prioritate consfințită în însăşi porunca Mântuitorului: "***Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă [...]***" (Matei 28, 19-20). Misiunii învățătoreşti, sau didactice, îi consacrăm acest studiu, din dorința de a evidenția câteva din elementele de bază ale acestei slujiri, în contextul pastoratiei actuale confruntate cu o avalanşă fără precedent de "propovăduitori" veniți de unde nu te aştepți peste bieții români. România, înceţoşată acum de incertitudinile "tranziției", este considerată de aceşti falşi apostoli o *terra misionis*, un fel de ogor nelucrat, care trebuie, în concepția lor, numaidecât "evanghelizat" şi "adus la Domnul". Cu un zel demn de alte cauze, oneste, falşii apostoli predică în tot locul unde li se permite: casele de adunare, parcuri, stadioane, etc. Unii dintre ei o fac cu Biblia în mână, într-un limbaj îndelung studiat şi exersat. Vorbesc liber şi de multe ori convingător pentru ortodocşii mai puțin avizați. Provoacă dialoguri, pun întrebări sau răspund la întrebările ce li se pun. Mulți dintre bieții români, abia ieşiți din bezna comunismului ateu, n-au încă discernământul necesar deosebirii grâului de neghină. Suntem martorii îndurerați ai ruperii unor confrați ortodocşi de comunitatea de credință românească, dar nu încetăm a trăi şi speranța reîntoarcerii la Biserica mamă, *ştiind că dezbinarea între*

fraţi nu bucură pe Dumnezeu şi nu foloseşte mântuirii şi vieţii noastre[1]. În plus, trebuie să observăm că democraţia prost înţeleasă a permis importarea unor curente atrăgătoare, dar periculoase pentru tinerii români neancoraţi bine în dogmele Ortodoxiei. Noutatea şi mirajul acestor curente fac numeroase victime printre ei, cărora, trebuie s-o recunoaştem, nu întotdeauna li se prezintă învăţătura ortodoxă pe măsura importanţei ei mântuitoare. Predicatorii neghinei fac, însă, din cuvânt armă cu foc continuu! În faţa acestei situaţii tot mai alarmante suntem obligaţi, ca slujitori ortodocşi, să dăm predicii importanţa cuvenită, aşa cum au făcut-o înaintea noastră atâtea generaţii de părinţi de vrednică pomenire.

PREDICA - ACT LITURGIC

Trebuie să precizăm, însă, că slujirea didactică se manifestă autentic doar în contextul celorlalte două misiuni, aşa cum am pomenit mai sus. Căci predica, modul concret de manifestare al slujirii didactice este, în acelaşi timp, *parte integrantă a cultului divin*. Aşa a fost dintru început[2]. Adunările de cult, numite în Noul Testament, când "συναγὼγαι" (Faptele Apostolilor 2, 2)[3], când "ἐκκλησίαι" (Faptele Apostolilor 12, 5)[4], aveau următoarele momente liturgice: frângerea pâinii, rugăciunea şi lauda adusă lui Dumnezeu, citirile din cărţile sfinte, **predica** şi cântările religioase, momente unite cu agapele frăţeşti, colectele pentru săraci şi manifestările harismelor[5]. Mărturiile

---

[1] † DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, **Cuvânt la instalarea ca mitropolit**, B.O.R., 7-10/1990, p. 19.

[2] Pentru raportul cult-predică, a se vedea: Pr. dr. Victor N. Popescu, **Predica în cultul creştin**, Bucureşti, 1944, 78 p. (extras din B.O.R. 4-6/1944, p. 224-262); Pr. prof. dr. Ene Branişte, **Cultul divin ca mijloc de propovăduire a dreptei credinţe, a dragostei, a păcii şi a bunei înţelegeri între oameni**, S.T. 9-10/1953, p. 626-643; Idem, **Originea, instituirea şi dezvoltarea cultului creştin**, S.T. 3-4/1963, p. 131-140; Pr. prof. dr. Nicolae Necula, **Cultul divin ca mijloc de apărare a dreptei credinţe**, G.B. 9-12/1976, p. 901-906; Pr. dr. Gh. Drăgulin, **Propovăduirea cuvântului şi cultul în Biserica Ortodoxă Română**, S.T. 3-4/1975, p. 242-248; Pr. drd. Nicolae Dura, **Cultul Bisericii Ortodoxe şi propovăduirea învăţăturii creştine**, M.A. 9-10/1985, p. 592-605; Pr. drd. Vasile Gordon, **Predica - parte integrantă a cultului divin**, G.B. 3-4/1992, p. 42-46.

[3] "Ἐὰν γαρ εἰσέλθη εἰς *συναγωγὴν* ὑμῶν ἀνὴρ...", **Novum Testamentum graece-latine**, Editio XXVII, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994, p. 590.

[4] Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ; προσιχὴ δὲ ἦν ἐκτενῶς γινομένη ὑπὸ τῆς *ἐκκλησίας* πρὸς τὸν Θεὸν περὶ αὐτοῦ; **Ibidem**, p. 355.

[5] Pr. prof. dr. Ene Branişte, **Originea, instituirea şi dezvoltarea cultului creştin**, S.T. 3-4/1963, p. 133.

din Sfânta Scriptură, cunoscute îndeobşte[6], sunt întregite cu cele din scrierile ulterioare, dintre care consemnăm mai întâi una aparținând perioadei Părinților apostolici: "*Iar în așa-zisa zi a soarelui, se face adunarea tuturor celor ce trăiesc la orașe sau la sate și se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, întâistătătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături (ὁ προεστῶς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καί πρόκλησίν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται). Apoi, ne ridicăm în picioare toți laolaltă și înălțăm rugăciuni; după care, încetând noi rugăciunea, așa cum am arătat mai înainte, se aduce pâine și vin și apă, iar întâistătătorul înalță deopotrivă rugăciuni și mulțumiri, cât poate mai multe, la care poporul răspunde într-un singur glas, rostind: Amin*"[7].

Cultul creştin s-a îmbogățit treptat[8], iar predica și-a păstrat locul firesc în cuprinsul lui. Predica a fost fără încetare "*o piesă sau element al cultului*"[9]. O scriere deosebit de valoroasă din secolul al IV-lea, *Peregrinatio ad Loca Sancta (Itinerarium Egeriae)*, propriu-zis un memorial de călătorie al peregrinei apusene Egeria, cunoscută şi sub numele de Silvia, consemnează la un moment dat: "*Aici* (la Ierusalim, n.n.) *e obiceiul ca dintre toți preoții care sunt de față să vorbească toți care doresc, și, în urma tuturor, predică episcopul. De aceea, aceste predici se țin totdeauna în zile de duminică, pentru ca totdeauna să se instruiască poporul în Sfintele Scripturi și în dragostea de Dumnezeu; și până ce se țin aceste predici se așteaptă mult, ca să se facă Liturghia în Biserică*"[10]. Aşadar, un prim aspect, care se evidențiază de la

---

[6] Spre exemplu: "*Şi stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni*" (F. Ap. 2, 42) şi "*În ziua întâi a săptămânii* (Duminică) *adunându-ne noi să frângem pâinea, Pavel, care avea de gând să plece a doua zi, a început să le vorbească și a prelungit cuvântul lui până la miezul nopții.*" (F. Ap. 20, 7).

[7] Sf. Iustin Martirul şi Filosoful, **Apologia I**, cap. LXVII, MIGNE, P.G., tom. VI, col. 429 (Απολογία πρότη ὕπερ χριστιανῶν). Vezi şi P.S.B., vol. 2, **Apologeți de limbă greacă**, trad. Pr. prof. dr. Olimp Căciulă, E.I.M.BO.R., București, 1980, p. 71.

[8] A se vedea *Instituirea și dezvoltarea cultului creștin. Scurtă expunere istorică a evoluției cultului creștin, în general, de la origine până la formarea sa deplină*, la Pr. prof. dr. Ene Branişte, **Liturgica generală**, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1985, p. 80-93.

[9] Pr. prof. dr. N. Necula, **op. cit.**, p. 904.

[10] "*Hic (Ierusalim n.n.) consuetudo sic est, ut de omnibus presbiteris qui sedent, quanti volunt praedicent, et post illos omnes epicopus praedicat; que predicationes propterea semper dominicis diebus sunt un semper erudiatur populus in Scripturis et in Dei dilectione; que praedictiones dum dicuntur grandis mora fit ut fiat missa ecclesiae...*" cf. L. Duchesne. **Origines du culte chrétien. Étude sur la liturgie latine avant Charlemagne.** Editeur, E. de Boccard, Paris, 1927, p. 59, nota 1. În completare la mărturia pelerinei Egeria, L. Duchesne adaugă: *L'homélie est toujours précédé d'un salut à l'assistance; on y répond*

sine, îl reprezintă faptul că dintru început cultul a inclus în rânduiala sa predica, rânduială care este respectată în Biserica noastră până astăzi. Trebuie să facem menţiune asupra faptului că slujirea didactică este un atribut prin excelenţă al episcopului. Preotul numai cu binecuvântare de la arhiereu o exercită, el fiind un reprezentant al episcopului eparhiot într-o anumită parohie. Aşa se explică faptul că atât în Răsărit, cât şi în Apus, întâlnim - în primele veacuri creştine - situaţii în care unii episcopi nu îngăduiau deloc ca preoţii din eparhia lor să predice. Cercetătorul Louis Duchesne relatează, spre exemplu, că în Apus, înainte de Leon cel Mare († 461), "preoţii romani nu aveau dreptul să predice şi papii vedeau cu ochi răi (*d'un mauvais œil*) ca alţi episcopi să-i lase să predice pe ai lor, aşa cum rezultă dintr-o scrisoare a papei Celestin trimisă episcopilor Provenţei (anul 381). Sozomen, în a sa *Istorie bisericească*, notează că nimeni nu predica la Roma în acea vreme. Abia al doilea conciliu de la Vaison din Arles (529) a dat dreptul ca şi în parohiile rurale să se predice"[11]. Astfel de situaţii sunt confirmate şi de Fericitul Ieronim, care scrie într-o epistolă a sa către Nepotian: "*În unele biserici s-a luat urâtul obicei ca preoţii să nu cuvânteze în faţa episcopilor, ca şi cum aceştia ar fi geloşi, sau n-ar voi să asculte...*"[12]. Aceeaşi practică este confirmată şi în Răsărit. Însuşi Sf. Ioan Gură de Aur, pe când era preot în Antiohia, nu predica decât cu încuviinţarea episcopului Flavian, cu precădere atunci când lipsea din localitate[13]. Cu timpul, dispoziţiile restrictive s-au diminuat, preotul fiind investit de fapt, prin hirotonie şi cu puterea învăţătorească, alături de celelalte două, sfinţitoare şi pastorală (îndrumătoare).

De altfel, cultul însuşi are şi o *dimensiune didactică*, alături de funcţiile latreutică şi harismatică[14]. Faptul că "*în concepţia ortodoxă, scopul didactic al cultului este un scop secundar, accesoriu şi subordonat faţă de cele două scopuri fundamentale*", cum afirmă părintele profesor Ene Braniştе[15], nu trebuie înţeles ca o minimalizare a importanţei cuvântului în cadrul serviciilor

---

par l'acclamation "Et avec vôtre ésprit"... (**Ibidem**). O prezentare detaliată a raportului *predică şi cult* face Pr. dr. Victor N. Popescu, **op. cit.**, în special cap. VI, *Predicarea Evangheliei şi legătura cu cultul*, p. 29-38.

[11] L. Duchesne, **op. cit.**, p. 181.

[12] **Epistola a LII-a către Nepotian**, MIGNE, P.L. XXII, col. 534, trad. de G.P. Popescu-Zimnicea, Bucureşti, 1933, p. 28.

[13] Pr. Mihail Bulacu, **Omilia despre predică a Sf. Ioan Hrisostom**, Studiu omiletic comparativ, Bucureşti, 1946, p. 8; *Omilia* este tradusă de Pr. D. Fecioru şi publicată în M.A. 1-3/1978, p. 58-66.

[14] Pr. prof. dr. Ene Braniştе, *Scopurile sau funcţiile cultului divin public ortodox*, **op. cit.**, p. 73-78.

[15] **Ibidem**, p. 77.

divine, ci arată specificitatea Ortodoxiei comparativ cu celelalte mari confesiuni, catolică şi protestantă.

Slujirea cuvântului este *esențială atât preoției, cât și firii umane însăși, pentru că omul este ființă cuvântătoare: ființă care se distinge, se manifestă prin cuvânt*[16]. Vorbirea este un *dar divin dat omului, o cale de comunicare a mesajului divin*, astfel că propovăduirea se manifestă ca *vestire și însușire a învățăturii Bisericii*[17].

Propovăduirea este esențială în actul mântuirii. De eficiența ei depinde naşterea credinței în ascultător: "*Credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos*" (Romani 10, 17). De aici rezidă uriașa responsabilitate a celui chemat să predice. Evident, pregătirea lui se cere a fi direct proporțională cu această responsabilitate.

ORATORIA CLASICĂ ŞI PREDICA CREŞTINĂ

Mari predicatori, mai vechi şi mai noi, consideră slujirea omiletică o *artă*[18]. Întrebuințarea inteligentă a limbajului a constituit o grijă specială chiar la oratorii păgâni, cu toate că rostirea lor avea scopuri limitate exclusiv la relațiile interumane, orizontale. Iată, bunăoară, opinia lui Cicero, numit şi "prințul oratorilor"[19]: "*Nimic nu mi se pare mai frumos decât să captivezi*

---

[16] Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, **Preoția ca slujire a cuvântului**, în O. 2/1979, p. 294; în același context, P.C. Sa afirmă: "*Lumea noastră spirituală și Cuvântul care o revelează* (Iisus Hristos, n.n.) *constituie darul, bogăția, unicitatea noastră [...]. Cuvântul e raza de lumină și iubire care țâșnește din Soarele lăuntric al Spiritului. Este întrupare și revelație a universului gândirii noastre, așa cum Dumnezeu-Cuvântul este revelația dumnezeirii. Cuvântul este răspunsul și mesajul nostru către Dumnezeu și către lume* [...], **Ibidem**, p. 295.

[17] Pr. lect. Nicolae Dura, **Propovăduirea cuvântului şi Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire**, proiect de teză de doctorat, ms. dactil., p. 13-81. P.C. Sa susține, pe baza argumentelor scripturistice şi patristice, chiar un ***caracter sacramental şi soteriologic al propovăduirii*** (p. 230-235), fapt care poate frapa pe unii ortodocşi "rigorişti", determinând poate suspiciuni de influențare protestantă. In fapt, autorul susține caracterul sacramental al cuvântului **numai** în strânsă legătură cu Sfintele Taine.

[18] Spre ex. R.P. Rambaud, în **Traité moderne de prédication**, Lyon, 1941, premiat de Academia franceză, are un capitol în care afirmă că "*L'elocvence est* ***l'art de bien parler***...", p. 12; Fred. B. Cradock (S.U.A.), în vol. *Preaching*, trad. par J.F. Rebeud, Genève, 1991, sub titlul *Prêcher*, vorbeşte de "Postulats de base sur **l'art de prêcher...**", p. 16 ş.u.; Pr. I. Buga, în volumul de **Pastorală**, Bucureşti, 1992, afirmă: *Elocința sacră, **această dumnezeiască artă**, își are istoria ei distinctă și strălucită...*, p. 93. Sublinierile ne aparțin.

[19] Vezi James Black, **The mystery of preaching**, London, 1924, p. 98.

prin puterea cuvântului atenţia unei adunări, să încânţi mintea ascultătorilor şi să le determini voinţele într-un sens sau altul. Aceasta este prin excelenţă arta care a înflorit întotdeauna la orice popor liber, mai ales în statele aşezate şi paşnice, şi a predominat totdeauna. Căci ce poate fi mai minunat decât ca, dintr-o mulţime nesfârşită de oameni, să se ridice unul care să poată face singur ceea ce natura le-a dat tuturor putinţa să facă? Ce este mai plăcut minţii sau auzului decât o cuvântare împodobită cu idei înţelepte şi cuvinte alese, şi şlefuită cu îngrijire? Există oare ceva mai puternic şi mai măreţ decât ca un singur om să poată să schimbe numai cu cuvântul poruncile mulţimii, să zdruncine conştiinţele judecătorilor şi autoritatea senatului?"[20].

Admirator al lui Cicero, socotindu-se discipol al său, M. Fabius Quintilianus a redactat la rându-i un alt celebru tratat de retorică, *Institutio oratoria*, în care elogiază arta rostirii înţelepte: "*Un discurs*, spune el, *nu alungă oare de multe ori teama din sufletele înspăimântate ale ostaşilor? Şi nu învaţă pe cei care au de înfruntat atâtea primejdii în luptă că gloria este preferabilă vieţii acesteia? [...] De altfel nu cred că întemeietorii de oraşe ar fi putut reuşi în alt chip să închege în popoare acea mulţime rătăcitoare, dacă nu ar fi convins-o vreun glas priceput; nici legiuitorii n-ar fi obţinut - fără neîntrecuta putere a elocinţei - ca oamenii să se supună de bunăvoie robiei legilor. Ba, mai mult: înseşi preceptele morale, oricât sunt de nobile prin natura lor, totuşi au mai mare putere în formarea caracterelor când strălucirea cuvântului pune în lumină frumuseţea fondului [...]*"[21]. Astfel de pledoarii (şi ar mai putea fi citate încă multe altele), explică influenţa pozitivă a oratoriei păgâne asupra omileticii creştine, nu în ceea ce priveşte conţinutul, ci legat de forma sau regulile de expunere. După cum omilia iudaică, spre exemplu,

---

[20] **De oratore**, VIII, în vol. **Opere alese**, trad. G. Guţu, vol. II, Ed. Univers, Bucureşti, 1973, p. 27. În acelaşi capitol, Cicero spune de asemenea: *"[...] Ca să nu mai înşir mai multe daruri ale elocvenţei, căci ele sunt aproape fără de număr, mă voi rezuma: eu susţin că de chibzuinţa şi înţelepciunea unui orator desăvârşit depinde în cea mai mare măsură nu numai prestigiul lui, ci mai ales valoarea unui foarte mare număr de oameni şi a statului întreg. De aceea, tineri, continuaţi, aşa cum şi faceţi, şi aplecaţi-vă stăruitor asupra acestui studiu, spre cinstea voastră şi spre folosul prietenilor şi spre propăşirea statului..."*, **ibidem**, p. 28.

[21] **Arta oratorică**, cap. XVI (*Dacă retorica este utilă*), trad., studiu introductiv ş.a., Maria Hetco, BPT, Ed. Minerva Bucureşti, 1974, vol. I, p. 194. Nu putem încheia această evocare a retoricii laice din antichitate, fără să amintim de un alt corifeu al acestei arte, *Aristotel*. Ceea ce este specific gândirii sale oratorice, dezvoltată în a sa **Retorică**, este *studierea teoriei demonstraţiei oratorice*. Maurice Croiset, în **Manuel d'histoire de la litterature grecque**, Paris, f.a., notează: "*...Aristotel analizează succesiv ideile de util, frumos şi just, asupra cărora îşi concentrează discursul oratoric [...]. Iar în privinţa stilului, la Aristotel găsim tot ceea ce poate fi mai profund şi mai precis în acest capitol al oratoriei greceşti...*", p. 501-502.

a constituit sursa de inspirație pentru omilia creștină[22], schimbându-i-se conținutul, desigur, dar păstrându-se în mare măsură regulile exegetice, tot așa normele retoricii păgâne au fost utilizate de predicatorii creștini, fără ca prin aceasta eficiența propovăduirii să fi pierdut ceva. Dimpotrivă, utilizând aceste norme, se venea în sprijinul stimulării receptivității noilor convertiți, a căror ureche era familiarizată cu discursul retoric păgân. Să ne amintim, de asemenea, că mari Sfinți Părinți, ca Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, sau Ioan Gură de Aur, au fost instruiți în arta oratorică de retori păgâni, unii dintre ei celebri[23]. Este adevărat că a existat o mare disonanță între mesajul retoricii păgâne și cel al creștinismului, mai ales că în primele secole după Hristos retorica era vehicol de idei filosofico-religioase păgâne, idolatre și imorale în mare parte. De aici aversiunea unor reprezentanți de seamă ai creștinismului față de o astfel de artă a cuvântului, față de conținutul ei nociv, de fapt. Prin aceasta, însă, iluștrii propovăduitori ai Evangheliei nu excludeau retorica în sine: ei își dădeau bine seama că experiența acumulată în domeniul oratoriei, principiile și metodele elocvenței nu pot fi neglijate de slujitorii prin cuvânt ai religiei creștine, chiar în acea vreme de confruntare[24]. Profesorul Dimitrie Gusti, cunoscut specialist în câmpul retoricii[25], este foarte tranșant cu privire la deosebirile între elocința bisericească și cea laică, afirmând:

---

[22] Vezi drd. Ioan D. Popa, **Caracterizarea omiletică a predicii profeților Vechiului Testament**, G.B. 3-4/1971, p. 281-293. L. Duchesne, în lucrarea mai sus citată, vorbind despre originile iudaice ale cultului creștin, în general, enumeră și omilia printre elementele de bază ale cultului Bisericii primare: *Un exercice moins essentiel, mais très pratique, c'etait l'homelie ("midrasch"), sur un thème fourmi par les lectures... (En conclusion) ces quatres élément: lectures, chants, homelies, prières, furent adoptès sans difficulté par les églises chrétiennes...*, **Origines du culte chretien...**, p. 49. Ca o confirmare asupra priorității vechimii omiliei în cultul creștin, cercetătorul G. Bardy, în a sa *Litterature grecque chretienne*, Vesontione, 1927, notează la p. 31: *L'homélie est sans doute romaine (sic!) et date du milieu du second siècle: elle est le plus ancien specimen que nous ayons gardé de la prédication chrétienne...* (subl. n.).

[23] Un studiu excepțional privitor la raportul dintre retorică și predică a publicat Pr. dr. C. Dușu: **Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană**, S.T. 2/1991, p. 102-161.

[24] Pr. lect. Gabriel Popescu, **Omiletica și retorica în pastorație**, B.O.R. 5-6/1976, p. 532. Părintele G. Popescu arată, de asemenea, că identitatea omileticii se evidențiază prin următoarele puncte: *materia, izvoarele fundamentale, scopul, faptul că predicatorul este și preot, modelul suprem al predicatorului este Iisus Hristos, responsabilitatea pe verticală (nu numai pe orizontală) a predicatorului, comuniunea de slujire (sinergia)*, **Ibidem**, p. 533-534.

[25] Vezi, spre ex. **Ritorică pentru tinerimea studioasă**, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, ediție îngrijită de M. Frânculescu, p. 391.

"Elocvenţa sacră sau cea de amvonă este cea care vorbeşte oamenilor pentru a le îmblânzi şi îmbunătăţi pasiunile lor; ea este cu totul contrarie elocvenţei profane, al cărei scop principal este de a mişca. Elocvenţa profană nu poate fi dezbrăcată de toată arta; ea cere întorsături ingenioase, pregătiri agere, cu un cuvânt tot ceea ce arată că ea se îngrijeşte de puternicia sa şi că cuvântul ominesc nu are în sine tot ceea ce trebuieşte pentru a subjuga pasiunile popoarelor. Elocvenţa sacră, creştină, din contra, nu cunoaşte această îngrijire, această temere, pentru că puterea sa o are aiurea (în altă parte, la Dumnezeu, n.n.), *iară nu în geniul ominesc. Şi fiindcă ea vorbeşte în numele lui Dumnezeu, de aceea comandă cu autoritate pasiunilor şi, sau, că ajunge de a subjuga sau nu, limbajul său tot are aceeaşi măreţie şi superioritate ce nu se află în discursurile inspirate din ideile omineşti. Aice dară, se cuvine ca numai adevărul curat să fie fundamentul acestei elocvenţe"*[26].

Dacă oratori păgâni, ca cei citaţi mai sus, conştientizau marea răspundere faţă de cuvânt, cu toate că scopul rostirii lor nu depăşea interesele lumii imanente[27], cu mult mai adâncă trebuie să fie conştientizarea propovăduitorilor Evangheliei, a căror misiune are drept ţel mântuirea sufletelor. Pentru împlinirea acestui scop, propovăduitorii au un izvor de valoare şi autoritate unică, Dumnezeiasca Scriptură, în faţa căreia scrierile păgâne pălesc, precum stelele la apariţia soarelui. Cu deosebire Evanghelia propovăduită de Iisus Hristos, *Învăţătorul nostru suprem*[28], este temelia predicii creştine. Chiar şi în Vechiul

---

[26] **Ibidem**, p. 332. Textul este reprodus după originalul publicat de autor în anul 1875, la Iaşi, pe care M. Frânculescu l-a redat fără schimbări esenţiale. Aşa se explică unele arhaisme care apar în citat şi pe care le-am redat şi noi fără adaptări la lexicul actual.

[27] Cu toate acestea, Aristotel, de exemplu, recunoaşte în retorică "*puterea de a vedea posibilele căi de persuasiune a oamenilor cu privire la* ***orice subiect dat***" (inclusiv subiecte care privesc transcendentul, n.n., subl. n.), **Retorica**, apud Sir David Ross, **Aristotel**, cap. *Retorica şi poetica*, trad. de Ioan-Lucian Muntean şi Richard Rus, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 259.

[28] A se vedea studiul Pr. prof. dr. C. Galeriu, **Mântuitorul Iisus Hristos - învăţătorul nostru suprem**, O. 1/1983, p. 34-61. "*Făcând o sinteză a acestei expuneri* - afirmă P.C. Sa - *evidenţiem încă o dată că Domnul nostru Iisus Hristos cuprinde în învăţătura Sa existenţa în totalitatea ei: Dumnezeu, lumea, omul şi răspunde în chip absolut şi mântuitor la întrebările pe care le pun condiţia şi vocaţia noastră umană.* ***Mântuitorul ne vorbeşte despre Dumnezeu ca Fiu al Său; în această calitate unică. De aceea, El este Învăţătorul nostru suprem***" (subl. n.), p. 60. Vasile Florescu, în remarcabila sinteză **Retorica şi neoretorica**, (Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1977), notează cu privire la predica Mântuitorului: "*Hristos a fost un vorbitor cu totul peste nivel, iar parabolele Sale impresionează chiar şi pe cel mai adânc adversar al creştinismului [...]*", p. 91. Având în vedere că aceste lucruri se scriau în România anilor 1977, sub egida Academiei, autorul merită aprecieri deosebite. Pentru spaţiul teologic interesează în special cap. VI al lucrării, *Teologii creştini şi retorica*, p. 87-116.

Testament întâlnim modele admirabile ale grijii față de rostirea frumoasă (cum sunt *Psalmii, Scrierile Profeților, Cântarea Cântărilor* ş.a.). Isus, fiul lui Sirah, spre exemplu, recomandă vorbirea aleasă drept criteriu de laudă pentru cineva: "***Să nu lauzi pe nimeni înainte de a vorbi cu el, căci cuvântul este piatra de încercare a omului***" (Isus Sirah 27, 7). Dar limbajul dumnezeiesc al Mântuitorului avea să uimească mulțimile ce-L ascultau, încât vor exclama la un moment dat: "***Niciodată n-a vorbit un om aşa cum vorbeşte Acest Om***" (Ioan 7, 46). Mântuitorul nu a dat doar un exemplu unic de respect față de cuvânt, El fiind Dumnezeu-Cuvântul întrupat (Ioan 1, 14), ci a atenționat că vom răspunde în fața Judecății de apoi pentru modul de întrebuințare a limbajului: "***Pentru orice cuvânt deşert, pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecății***" (Matei 12, 36). Şi iarăşi: "***Din cuvintele tale vei fi găsit drept, şi din cuvintele tale vei fi osândit***" (Matei 12, 37). De aceea, Sf. Apostol Petru îndeamnă: "***Dacă vorbeşte cineva, cuvintele lui să fie ca ale lui Dumnezeu***" (I Petru 4, 11). Iar Sf. Pavel scrie colosenilor: "***Vorba voastră să fie totdeauna plăcută, dreasă cu sare, ca să ştiți cum trebuie să răspundeți fiecăruia***" (Coloseni 4, 6).

Dacă în vorbirea obişnuită cuvintele nu pot fi întrebuințate la întâmplare, în predică grija rostirii trebuie să fie maximă. Pentru a nu greşi, propovăduitorii vor urma Modelului suprem - Învățătorul Iisus Hristos - atât în limbaj, cât şi în conținut, aşa cum au făcut Sfinții Apostoli. Căci în ei s-a întipărit şi viețuia, în Duhul Sfânt, prezența lui Iisus Hristos, icoana, cuvântul Lui[29]. "*Conținutul*" este, de fapt, El Însuşi, precum scrie inspirat Sf. Apostol Pavel: "***Căci nu ne propovăduim pe noi înşine, ci pe Hristos Iisus***" (II Corinteni 4, 5). Cunoscutul teolog Paul Evdochimov sugerează o adăpostire smerită, "o estompare" a propovăduitorului în umbra Mântuitorului, ca El să vorbească: "*Nu devii peste noapte propovăduitor. A te apropia de om, de omul modern, este o artă. Esențială este acea putere minunată de a te pune în pielea lui, de a privi lumea cu ochii lui şi de a aduce încet la suprafață ceea ce dormitează în el: comuniunea. Esențial este să te estompezi, pentru a-L lăsa pe Hristos să vorbească*"[30].

Fideli învățăturilor Sfintei Scripturi, Sfinții Părinți au dovedit un respect exemplar față de cuvânt, predicile lor fiind şi astăzi modele de oratorie creştină, atât în formă cât şi în mesaj. Sfântul Ioan Gură de Aur, recunoscut unanim ca cel mai mare predicator din epoca patristică[31], în binecunoscutul *Tratat*

---

[29] Pr. prof. dr. C. Galeriu, **Biblia în Biserica Ortodoxă**, M.B. 9-10/1985, p. 592.

[30] Paul Evdochimov, **Iubirea nebună a lui Dumnezeu**, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1992, p. 180.

[31] Nicolae Iorga vede în scrierile Sf. Ioan Gură de Aur şi *cel mai prețios izvor* pentru istoria Bizanțului din sec. IV-V: "*Dacă n-am avea alt izvor pentru a cunoaşte lumea*

despre preoţie (Περὶ ἱερωσύνης)[32], vorbeşte despre importanţa covârşitoare a predicii, în termeni testamentari: "*În afară de pilda prin faptă, preoţii n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învăţătura cu cuvântul, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; aceasta ţine loc de medicament, aceasta ţine loc de cauterizare, ţine loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte.* ***Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoşirea sufletului*** *[...]*"[33]. Cu aceeaşi conştiinţă a responsabilităţii faţă de importanţa cuvântului, Sf. Ioan Gură de Aur a rostit, pe când era preot în Antiohia, *Omilia despre predică* (Ὁμιλία περὶ τῆς κηρύξεως)[34], de care am mai amintit, în care atrage atenţia, între altele, că predicatorul nu trebuie să se asemene doar cu un chirurg care taie partea bolnavă, aşa cum reiese şi din citatul mai sus-menţionat, ci are îndatorirea să şi vindece, să îngrijească rănile respective: "*cel mai bun mijloc de vindecare nu-i numai tăierea părţii bolnave, ci şi oblojirea rănilor; iar cea mai minunată lege de predicare nu-i numai mustrarea, ci şi sfatul şi mângâierea. Aşa a poruncit şi Pavel:* "***Mustră, ceartă, mângâie***" *(II Timotei 4, 2). Dacă-i mângâi mereu pe ascultători, îi faci trândavi; dacă îi certi numai, îi faci îndărătnici, că, neputând îndura povara unei continui mustrări, te părăsesc îndată. De aceea, felul predicării trebuie să fie variat [...]*"[35].

---

bizantină din veacul al IV-lea şi al V-lea, am putea recurge cu deplină încredere la Sfântul Ioan Hrisostomul"; vezi **Cărţi reprezentative din viaţa omenirii** (după note stenografiate), ediţie îngrijită de Mihai Gherman, Ed. Enciclopedică, vol. I, Bucureşti, 1991, p. 51.

[32] MIGNE, P.G., XLVIII, 623-692; **Sources chrétiennes**, vol. 272, Introduction, texte critique, traduction et notes, par A. Marie Malingrey, Les Edition du Cert, Paris, 1980, p. 431.

[33] Cap. 3, *Preotul trebuie să fie destoinic în predicarea cuvântului lui Dumnezeu*, în vol. **Despre preoţie**, E.I.M.B.O.R., trad. Pr. dr. D. Fecioru, Bucureşti, 1987, p. 99.

[34] MIGNE, P.G., tom. L, col. 653-662; J. Bareille, **Oeuvres complètes de Saint Jean Chrysostome**, tom IV, Paris, 1866, p. 405-419. Vezi şi Pr. dr. Mihail Bulacu, *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom*, Studiu omiletic, analitic şi comparativ cu predica modernă şi contemporană, Bucureşti, 1946, p. 47.

[35] J. Bareille, **op. cit.**, p. 405-406, trad. rom. Pr. dr. D. Fecioru, M.A. 1-3/1978, p. 58.

PRESCRIPȚII CANONICE

Obligativitatea slujirii învățătorești este, de altfel, stipulată și în *Canoanele Bisericii*, încă din perioada apostolică. Bunăoară, canonul 58 "apostolic" prevede afurisirea și chiar caterisirea celui neglijent în predicarea cuvântului: "*Episcopul sau presbiterul, arătând nepăsare clerului sau poporului și neînvățându-i pe aceștia dreapta credință, să se afurisească, iar stăruind în nepăsare și în lenevie, să se caterisească*"[36].

Iar canonul 19, fixat la Sinodul Trulan (Constantinopol - 692), reprezintă cea mai detaliată reglementare cu privire la predică, dintre toate celelalte canoane, atât apostolice, ale sinoadelor ecumenice și particulare, cât și ale Sfinților Părinți. Din acest motiv, socotim util să-l redăm integral: "*Se cuvine, ca înaintestătătorii Bisericilor să învețe în fiecare zi, și cu deosebire în duminici, întregul cler și popor, cuvintele dreptei credințe, culegând din Scriptura dumnezeiască înțelesurile și judecățile adevărurilor și să nu treacă hotarele cele ce și sunt puse, sau predania de Dumnezeu purtătorilor Părinți. Dar și dacă s-ar dezbate vreun cuvânt din Scriptură, pe acesta să nu-l tâlcuiască altfel decât au arătat luminătorii și dascălii Bisericilor prin scrierile lor proprii și mai vârtos întru acestea să se mulțumească, decât alcătuind cuvântări proprii, ca nu cumva să ajungă ca fiind neiscusiți pentru aceasta, să se abată de la ceea ce se cuvine. Pentru că popoarele prin învățătura pomeniților părinți au ajuns la cunoștința celor vrednice și de dorit, precum și a celor nefolositoare și de lepădat, să-și potrivească viața spre mai bine și să nu fie cuprinși de patima neștiinței, ci luând aminte la învățătură, se feresc pe ei ca să nu pățească ceva rău, și de frica pedepselor care au să vie, își lucrează lorușî mântuirea*"[37].

Caracterul punitiv al primului canon citat și conținutul parenetic al acestuia din urmă, ne aduce aminte de teama izvorâtă dintr-o grijă adâncă a Sf. Apostol Pavel, exemplu de conștiință misionară: ***Căci dacă vestesc Evanghelia, nu-mi este laudă, pentru că stă asupra mea datoria. Căci, vai mie dacă nu voi binevesti!*** (I Corinteni 9, 16), și de îndemnul frățesc adresat colosenilor, al aceluiași: ***Cuvântul lui Hristos să locuiască întru voi cu bogăție*** (Coloseni 3, 16).

---

[36] **Canoanele Bisericii Ortodoxe**, ediție îngrijită de Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, Sibiu, 1992, p. 37. Este utilă, credem, și această precizare: *Și în canonul prezent ca și în alte canoane (5, 29, 51, 57 Apost.), pedeapsa afurisirii nu are sensul de excomunicare, ci doar pe acela de suspendare din slujbă*, **Ibidem**.

[37] **Ibidem**, p. 117. Vezi și Pr. drd. N. Dura, **Norme canonice referitoare la îndatorirea învățătorească și omiletică a preotului**, M.B. 3-4/1983, p. 155-169.

IMPLICAŢII ACTUALE

Trecerea timpului n-a micşorat gradul de răspundere al propovăduitorilor. Dimpotrivă. Răspunderea a crescut odată cu mutaţiile multiple pe care omenirea le-a suferit. Se vorbeşte, însă, nu fără temei, de o *criză a predicii*, atât cu privire la formă cât şi la conţinut. Între cauzele acestei stări de fapt, credem că prevalează lipsa unei temeinice orientări pastorale[38]. Propovăduitorii contemporani trebuie să ţină seama că ascultătorii trăiesc *hic et nunc*, iar predica să încerce să răspundă nevoilor şi frământărilor prezente. Predicile Sfinţilor Părinţi constituie modele şi sursă de inspiraţie de valoare perenă, dar a le reproduce acum, aidoma, la amvon, ar constitui un anacronism. Lumea căreia s-au adresat Sfinţii Părinţi a apus de mult. De aceea, sfatul părintelui profesor, de vrednică pomenire, Sebastian Chilea, unul dintre cei mai mari predicatori români ai secolului XX, este extrem de bine venit: "*Predicatorii de astăzi trebuie să plece de la o anumită prezenţă sufletească a ascultătorilor, sau de la ceea ce înţelegem prin* ***actualitatea sufletească****. Să nu nădăjduiască niciodată că atenţia ascultătorilor îi poate urmări în orice condiţii, dacă au de spus ceva de seamă. Este iluzia cea mai frecventă. Atenţia ascultătorilor nu poate să urmărească decât o dezvoltare care porneşte de la ceva actual, cunoscut, trăit şi de înaltă valoare pentru ei*"[39]. Ca să-şi atingă scopul, predica trebuie să răspundă exigenţelor credincioşilor de azi. Ei aşteaptă o vorbire *în limba lor*, a veacului în care trăiesc. Rostirea de la Amvon presupune argumente indubitabile, *logică, desfăşurare de idei, stil sobru şi ales*. Lumea

---

[38] Pr. prof. dr. Sebastian Chilea, **Consideraţii omiletice actuale**, O. 1/1967. "*Criza actuală a predicii*, spune P.C. Sa, *nu poate fi numai de formă, ci mai degrabă de fond, o criză de substanţă,* ***o criză de orientare pastorală***...", p. 65.

[39] **Ibidem**, p. 72. În acelaşi context, P.C. Sa face o analiză psihologică de o fineţe remarcabilă, nemaiîntâlnită în literatura noastră omiletică. Redăm un fragment: "*Nu se poate pretinde ascultătorilor să preţuiască valori pentru care nu au nici un fel de pregătire şi pentru care nu găsesc în cuprinsul sufletului lor nici o punte de legătură. Când predicatorul preferă un punct de plecare îndepărtat şi când îşi dezvoltă predica pe un plan necunoscut ascultătorilor - oricât de înalt ar fi el - atunci i se cere ascultătorului să facă deodată două lucruri deopotrivă imposibile: întâi, să facă un salt de gândire, să se rupă de actualitatea sa sufletească, ceea ce, evident, este imposibil, şi, în al doilea rând, să urmărească un proces de gândire pornit undeva, nu se ştie unde, de la o foarte incertă periferie a conştiinţei spre centrul ei, ceea ce înseamnă a pretinde conştiinţei o activitate împotriva naturii sale, care totdeauna porneşte de la centru la periferie. În asemenea împrejurări, predicatorul se aşează împotriva curentului firesc al conştiinţei ascultătorilor şi urmarea e cunoscută: ascultătorului nu-i mai rămâne decât să plece [...]*".

nu se mai mulțumește "*cu retorici ieftine și cu floricele [...]*"[40]. Adevărurile eterne ale credinței creștine vor fi exprimate într-o formă adaptată la înnoirile prezente. Slujirea preoțească autentică este consecința succesiunii neîntrerupte a preoției lui Hristos, care este născută din Înviere - ca o nouă creație, o înnoire a vieții. Preoția lui Hristos este slujire a înnoirii neîncetate a vieții, a creației în genere. Preoția este astfel slujire a iubirii, a vieții, a tuturor valorilor în slujba vieții, a acelor înnoiri creatoare prin care crește mereu calitatea vieții[41]. *Actualitatea sufletească* a ascultătorilor, de care vorbeam mai sus, este legată implicit de înnoirile care apar în mod firesc și spontan în viața lor. De aceea, se impune o neîntreruptă actualizare a predicii, mai ales sub aspect misionar. De ce *misionar*? Atât ca o consecință a responsabilității misiunii învățătorești, în general, cât și pentru prevenirea și contracararea prozelitismului de orice fel[42]. Aceste considerente presupun o anumită *strategie* omiletică, în paralel cu promovarea unei *doctrine a predicării*. În lumea protestantă, care profesează o slujire prioritară a cuvântului (din păcate, în detrimentul cultului), se vorbește tot mai mult de respectarea cu strictețe a acestei *doctrine a predicării*[43], demers a cărui valoare nu poate fi negată. Desigur, nu suntem de acord cu dezechilibrul

---

[40] Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, **Vocație și misiune în vremea noastră**, Sibiu, 1984, p. 163. În același loc I.P. Sa afirmă: "*Exigențele oamenilor față de preoți au crescut. Cultura, care a devenit un bun de masă, a schimbat simțul critic al credincioșilor. Se cere la preot neapărat cultură. **Nu mai merge numai cu Ceaslovul și Molitfelnicul...***" (subl. n.).

[41] Pr. prof. dr. C. Galeriu, **Preoția, taină și slujire în viața Bisericii**, O. 4/1982, p. 548.

[42] A se vedea studiul nostru, **Necesitatea actualizării predicii sub aspect misionar**, B.O.R. 5-6/1985, p. 102-115.

[43] Spre ex. Gerd Theissen, **Réflection en vue d'une doctrine de la prédication**, în vol. **Le défi homilétique. L'exégèse au service de la prédication**. Textes éditées par Henry Mottu et Pierre-André Bettex, Genève, 1993, p. 321. G. Theissen vede conturarea acestei *doctrine de la prédication*, luând în calcul patru dimensiuni ale slujirii omiletice: **istorică** (*la connaissance d'un certain nombre de thèmes fondamentaux (bibliques n.n.) peut contribuer au dépassement de la distance entre le passé et le présent...*), **teologică** (*...Une prédication qui n'est pas une occasion propice à l'établissement du contact et du dialogue avec Dieu, n'est qu'un discours quelconque...*), **existențială** (*...Elle annonce à l'être humain sa valeur infinie en tant qu'être à image de Dieu, et elle l'engage a mener une vie qui corresponde à ce statut...*) și **a comunicării** (*...Le prédicateur joue de manière significative son rôle de représentant lorsqu'il evoque et interprète sa propre vie et sa conduite à la lumière de ces thèmes. Sa subjectivité peut revétir par là un caractère de représentativité, même s'il manque encore de maturité et s'il doit, à travers des crises, grandir encore dans la foi...*), p. 25-26.

produs în protestantism între cult şi predică[44], atât ca proporţii cât şi ca tematică, dar zelul predicatorial incontestabil, care-şi propune chiar o *doctrină a predicării*, poate constitui un subiect de reflexie pentru propovăduitorii ortodocşi contemporani. Încercând să recupereze pierderile spirituale cauzate de Reformă, protestantismul accentuează prioritar dimensiunea didactică a slujirii. Aşa se explică abundenţa de manuale şi tratate de predică, cu un apreciabil număr de pagini, vis-à-vis de sărăcia în conţinut a cărţilor cu caracter liturgic[45].

La noi fenomenul este invers: în timp ce Liturgica şi-a urmat drumul firesc, prin tipărirea periodică a manualelor, Omiletica a beneficiat doar de cursuri dactilografiate, e adevărat foarte bune, dar cu ultimul manual de nivel universitar tipărit acum mai bine de 100 de ani[46]. De altfel, manualul nu poate fi considerat depăşit decât sub aspectul limbii. Regretabil este faptul că exemplarele sunt foarte rare[47]. Cu regret observăm, iarăşi, că predicii i s-a acordat o mai mică atenţie decât cultului, cel puţin sub aspectul pe care l-am semnalat. Această lipsă a fost dublată şi de o concepţie greşită, care s-a strecurat pe alocuri în gândirea unor propovăduitori, potrivit căreia o slujbă bine făcută ar face de prisos predica[48]. Unei astfel de păreri îi răspunde

---

[44] Pr. prof. dr. Sebastian Şebu, **Preocupări şi orientări în predica protestantă contemporană din Germania apuseană, privite din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române**, teză de doctorat, M.A. 4-6/1980, p. 299-498. A se vedea, în special, *Partea I: Locul acordat predicii în protestantism şi în Biserica Ortodoxă*, p. 310-335. Ca o concluzie anticipată a vastei cercetări, P.C. Sa afirmă în această primă parte a lucrării: *Din cele expuse rezultă că în protestantism propovăduirea formează caracteristica esenţială a Bisericii şi centrul cultului ei divin* (subl. n.), p. 320.

[45] Vezi, de ex. **Studium: Theologie**; Ein evangelisch-katholisches Literaturzeichnis 18. Ausgabe. Studienjahr 1994/1995, în special p. 118-131 (*Praktische Theologie*). Nu credem că în ultimii doi ani situaţia să se fi modificat substanţial.

[46] Prot. dr. Vasile Mitrofanovici, **Omiletica Bisericii drept-credincioase răsăritene**, Cernăuţi, 1875, p. 772.

[47] Vezi Pr. prof. dr. Nicolae Necula, **Contribuţia Pr. prof. dr. Vasile Mitrofanovici la dezvoltarea disciplinelor teologiei practice**, S.T. 5/1988. Părintele Necula remarcă faptul că acest manual este "*primul tratat universitar ştiinţific şi sistematic, întocmit în literatura teologică românească de specialitate*" (p. 103). Eruditul Arhim. Iuliu Scriban, scria despre acest tratat, în anul 1929: *Omiletica lui Mitrofanovici e ca o piatră de hotar între omileticile româneşti vechi şi noi [...] Un curs universitar care a stat apoi la temelia a tot ce s-a scris la noi după aceea în materie de omiletică [...]*. (**Privelişti în câmpul omileticii**, Bucureşti, 1929, p. 5, apud Pr. Necula, **Ibidem**).

[48] În Evul Mediu predica a cunoscut o astfel de perioadă de umbrire, prin părerea că este suficient pentru creştini să se săvârşească slujbele cu credinţă şi evlavie, iar viaţa de preot să fie pilduitoare. Predica putea lipsi... Vezi Protos. dr. Vasile Vasilachi, **Predica în Evul Mediu**, teză de doctorat, Iaşi, 1938, p. 258.

strălucitul reprezentant al Amvonului de la sfârșitul sec. al XVII-lea - începutul sec. al XVIII-lea. Episcopul de Cernika și Kalavrita din Peloponez, Ilie Miniat, răspuns, socotim, valabil și azi: "*Amar când este tăcere în Biserică, adică dacă nu se aude cuvântul lui Dumnezeu, dacă păzitorii staulului, păstorii oilor celor cuvântătoare, urmașii Apostolilor nu cuvântează, ci sunt fără glas, fie din neștiință, fie din lenevie. Atunci diavolul ia îndrăzneală, iese fără frică, intră înlăuntru în turma lui Hristos, și ca un lup mâncător de sânge, mănâncă sufletele creștinilor ca pe niște oi fără de pază [...]. Hrana iudeilor în pustie a fost mana, iar hrana creștinilor este cuvântul lui Dumnezeu. De ar fi lipsit mana în pustie, ce s-ar fi făcut ticăloșii iudei? Și dacă ar fi lipsit cuvântul lui Dumnezeu din Biserică, ce se vor face ticăloșii creștini? Urgia dumnezeiască nu poate trimite o foamete mai rea decât lipsa cuvântului lui Dumnezeu din Biserică. Pentru că dacă nu se aude cuvântul lui Dumnezeu în Biserică, dacă nu se află această mană cerească, dacă piere de tot sămânța propovăduirii evanghelice, atunci aceasta este o foame care a făcut să moară nu trupurile, ci sufletele, și moartea sufletelor este munca iadului...*"[49].

Chiar dacă preotul este înzestrat cu toate calitățile unui liturghisitor desăvârșit și ale unui îndrumător cu tact pastoral admirabil, fără predică misiunea lui va fi neroditoare, incompletă. Sfântul Ioan Gură de Aur atrage atenția că nu este greu să-i administrezi cuiva Sfintele Taine, după ce a fost instruit și a devenit credincios, problema este "să înveți și să convertești pe cel necredincios"[50]. Chiar dacă ar fi cineva *făcător de minuni*, nu se poate lipsi de ajutorul predicii. "Și fericitul Pavel a întrebuințat-o, deși uimea pe toți cu minunile sale", zice în altă parte același Sf. Ioan Gură de Aur[51].

Una din problemele esențiale cu privire la eficiența predicii este aflarea modalităților optime de comunicare a mesajului propus. Cu alte cuvinte, este necesară o grijă specială pentru *adaptare, limbaj, gestică* ș.a., întrucât putere de convingere nu are numai mesajul omiletic, în sine, ci și forma în care este

---

[49] **Învățături pentru sfânta patruzecime**, Veneția, 1859, p. 231 sq. (Text reprodus după Pr. dr. Petre Procopoviciu, din vol. **Introducereîn omiletică**, Iași, 1946, p. 16-17).

[50] **Hom. 6, 13 la I Corinteni**, apud Arhim. Veniamin Micle, **Datoria preotului de a propovădui cuvântul lui Dumnezeu**, în "Îndrumătorul bisericesc", Cluj-Napoca, 1981, p. 161.

[51] **Despre preoție**, trad. Pr. D. Fecioru, în B.O.R., 10/1957, p. 971. Melchisedec Ștefănescu, Episcop de Roman, a editat un volum de predici ale Sf. Ioan Gură de Aur, intitulat **Șasedeci și patru cuvinte seu predice**..., București, 1883, 557 p., propriu-zis o traducere după J. Hefele din Tübingen. La Duminica după Botezul Domnului, Sf. Ioan Gură de Aur spune la un moment dat (redăm traducerea în varianta din 1883): *Și precum scânteea, aprinzând odată lemnul, din aceasta face o flacără nouă mai mare și prin aceea aprinde iarăși pe altele, așa se întâmplă cu voroava cea cucernică, seu predica* [...], p. 360. Minunată zicere, excepțională traducere!

prezentat. Cuvântul poate zidi, poate apropia pe ascultători de Dumnezeu, dar, prost întrebuințat, poate să-i şi îndepărteze. Părintele Dumitru Stăniloae remarcă puterea de influențare a cuvântului, în rău sau în bine, după felul cum este întrebuințat: "*Cuvântul zideşte, dar poate şi dărâma în ordinea spirituală a vieții, deoarece prin cuvânt omul devine subiect plin de putere asupra altora*"[52]. Capcanele vorbirii "care dărâmă" sunt extrem de periculoase, mai ales atunci când exprimarea deficitară este însoțită şi de gânduri ascunse, viclene. Intr-o formulare de-a dreptul cinică, Talleyrand Périgord, prelat şi om politic francez (1754-1838), avea să spună în acest sens: "*Graiul i-a fost dat omului ca să-şi ascundă gândirea*"[53]. De fapt, aproape în acelaşi sens se exprimase şi Euripide[54], cu mai bine de 2000 de ani în urmă: *Ah! C'e păcat*, spune el, *că lucrurile nu au glas, pentru ca vorbele meşteşugite să nu aibă nici o putere. Pe când aşa, prin elocvența lor, ei (vorbitorii, n.n.) ascund lucrurile cele mai învederate, astfel încât nu credem ce trebuie crezut* [...][55].

Cuvântul este ziditor, însă, atunci când se îmbină armonios: conținutul mântuitor al mesajului, acuratețea limbii, o formă cucernică de prezentare şi urmărirea unui scop nobil al vorbirii. De aceea, se impune încercarea unei definiții a predicii, care să puncteze succint elementele enumerate anterior. Dacă pentru oratorii păgâni, elocința urmărea doar asigurarea unui succes imediat, în coordonatele limitate ale imanentului (Quintilian, de pildă, spune că *Elocința este ştiința de a vorbi bine*[56], iar Gorgias († 485 î. Hr.) că *este forța de a convinge prin cuvânt*[57]), scopul principal al vorbitorilor fiind câştigarea bunăvoinței judecătorilor în tribunale, pentru predicatorii creştini scopul propovăduirii este ființial legat de mântuirea ascultătorilor. Între obiectivele prioritare ale predicii se numără şi refacerea ordinii religios-morale, surpată de păcatul strămoşesc, "restaurând omul în integritatea lui primordială. Căderea a făcut ca făptura umană să apară ca un vas spart în mii de cioburi. Readucerea părticelelor risipite, într-o nouă unitate, este o lucrare pe care Dumnezeu o săvârşeşte progresiv, începând cu reconstituirea cuvântului Său

---

[52] **Iisus Hristos sau restaurarea omului**, Sibiu, 1943, p. 219.

[53] La Th. Simenschy, **Dicționarul înțelepciunii**, Ed. Uniunii Scriitorilor, Chişinău, 1995, p. 594.

[54] Euripide, poet tragic grec, 480-406 î. Hr.

[55] Th. Simenschy, **op. cit.**, p. 162.

[56] **Arta oratorică...**, p. 191.

[57] La Quintilian, **Arta oratorică...**, p. 191.

scris în Scriptură"[58]. De aceea, din orice unghi ar fi privită predica, trebuie mai întâi să se aibă în vedere scopul ei principal, fapt care se reflectă şi în definițiile date. Pentru exemplificare optăm pentru cea propusă de Dimitrie Gusti în a sa *Ritorică pentru tinerimea română*, care ni se pare, deodată, plastică, sugestivă şi completă: "*Predicațiunea este publicarea şi declarațiunea voinței lui Dumnezeu făcută oamenilor, prin acela ce acolo este legiuit trimis, pentru ca să-i lumineze şi să-i mişte de a servi mărirea dumnezeiască pe lumea aceasta, pentru ca să-i mântuiască pe cealaltă!*"[59].

CONCLUZII:

Am încercat prin aceste considerații să evidențiem importanța mântuitoare a predicii, în contextul celorlalte slujiri din Biserică. Trebuie să mai amintim că una din cerințele *sine qua non* ale reuşitei este concordanța între învățăturile propovăduite şi viața, *trăirea*, celui chemat să împlinească această slujire. Predicatorul autentic este un om cu personalitate, care se impune prin cultură, moralitate şi realizări practice. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că "*ascultătorii judecă predica nu după cuvintele rostite, ci după faima predicatorului* [...]"[60]. Propovăduitorul trebuie să fie un om cu viziune largă, cu perspectivă spre cele viitoare. Predica trebuie să se realizeze, aşadar, în perspectiva veşniciei, fiind orientată permanent spre Dumnezeu. Părintele profesor Nicolae Balcă[61] evaluează predica autentică din perspectivă *theotropică şi theocentrică*, izvorul nevăzut dar adânc şi inepuizabil al propovăduirii fiind rugăciunea, cale unică de comunicare cu Dumnezeu. Ceea ce înseamnă, în esență, că predica poate fi actuală numai în măsura în care ea se alimentează, ca substanță, din imuabila şi eterna descoperire a Bisericii trăitoare în veac. Propovăduitorul, cu o viețuire cucernică, potrivit unei puternice credințe în Dumnezeu, va face "***slujba evanghelistului, deplin***" (II Timotei 4, 3-5), manifestând o nețărmurită dragoste față de sufletele încredințate spre păstorire. Deci "*theotropism* în interpretarea doctrinei, dar şi *antropocentrism* în aplicarea ei. Dincolo de text şi de temă, predicatorul trebuie să vadă sus, pe verticală, adică *pe verticala crucii*, a Înălțării la cer şi a celei de-a doua veniri a Domnului, şi, în acelaşi timp, pe orizontala

---

[58] Pr. prof. dr. Ilie Moldovan, **Cuvântul lui Dumnezeu în Scriptură şi Tradiție**, M.M.S., 3/1989, p. 25.

[59] **Op. cit.**, p. 333. Această definiție a preluat-o, precum însuşi mărturiseşte, de la François de Sales, Episcop de Geneva (1567-1622).

[60] **Despre preoție**..., p. 117.

[61] Titular al catedrei de omiletică-catehetică a Facultății de Teologie din Bucureşti, între anii 1952-1978; **Curs de omiletică**, dactil., fasc. IV, BFT, cota 19367, f.a., p. 456.

existenței planetare a omului. Numai în aceste condiții predica va realiza cele două imperative fundamentale: al acordului cu veşnicia şi al conformității cu actualitatea"[62].

În perspectiva unei atari abordări, atât păstorul cât şi păstoriții vor conştientiza că propovăduirea cuvântului este o dimensiune liturgică esențială a slujirii preoțeşti.

[62] **Ibidem**.

PREOTUL - OMUL DRAGOSTEI

Pr. *Constantin Platon*

Ca slujitor al lui Dumnezeu şi ca mijlocitor între El şi oameni, ca propovăduitor al Evangheliei, care este cuvântul şi voia lui Dumnezeu, şi ca păstor de suflete, ca apostol şi ca părinte al tuturor, ca lumină a lumii şi ca sare a pământului, preotul trebuie să fie împodobit cu toate virtuţile care fac frumuseţea creştinismului şi a sacerdoţiului îndeosebi.

Zicând "toate virtuţile" s-ar părea că ne închipuim un om desăvârşit, ireal, un înger în aparenţă de om, ceea ce nu este şi nu poate fi preotul.

Zicând "toate virtuţile" le înţelegem totuşi pe toate cele cuprinse în marile virtuţi teologice, care sunt într-adevăr bogate în conţinut, frumoase şi rodnice, cât o întreagă grădină.

Dacă preotul are numai credinţă tare (şi trebuie să aibă) şi dragoste caldă pentru toţi (şi trebuie să aibă) şi bunătate multă, el trebuie să aibă smerenie creştină. Enumerând acestea am numit de fapt virtuţile vieţii şi slujirii preoţeşti. Toate celelalte se cuprind în chip necesar în acestea, neputând fi altfel cele ce se numesc fără acelea.

Virtuţile creştine sunt deopotrivă necesare preotului, una singură din cele mai mari neputând ţine locul celorlalte.

Virtuţile nu se exclud, dimpotrivă, ele se cheamă şi se întregesc în sufletul omului, se susţin, se completează. Anumite calităţi, obişnuite, minore, nu pot înlocui însă virtuţile fundamentale, ci acestea cuprind şi împlinesc cu prisosinţă pe cele comune şi mai ales le depăşesc, deosebind pe purtătorul lor între ceilalţi oameni, pe preot cu atât mai mult.

Preotul este dar ales între toţi, un om virtuos prin excelenţă, învăţător şi pilduitor al virtuţii creştine. Preoţia nu se poate înţelege şi sluji decât slujind virtuţilor ei, marilor ei virtuţi, cuprinzătoare şi efectiv lucrătoare. Pentru aceasta preotul nu are de ţinut un număr precis de virtuţi, nici măcar nu trebuie să deschidă continuu un manual de morală creştină, care enumeră şi clasifică virtuţile, ca să le înveţe de acolo, ci are de cultivat în sufletul său marile calităţi şi puteri morale care sunt generatoare de toate gândurile şi faptele bune ale preoţiei.

Dacă preotul este credincios ca un apostol, iubitor şi bun ca un frate şi părinte, smerit ca un slujitor creştin, în întreg înţelesul acestor cuvinte, el este tare şi nobil sufleteşte, are curaj, răbdare şi nădejde, are înţelepciune, sinceritate şi modestie; este binevoitor şi plăcut, activ, prudent, moderat, iubit, respectat şi ascultat de toţi oamenii.

Fiecare din marile virtuţi este necesară creştinismului şi preotului. Nu ne mântuim fără credinţă, fără dragoste, bunătate şi smerenie creştină, fără fiecare din ele, dar în viaţa de fiecare zi a omului credincios iubirea este mai lucrătoare şi mai evidentă decât fiecare din celelalte virtuţi.

Apostolul a pus cu dreptate pe fruntea ei cununa de virtute suverană, pentru că într-adevăr ea poate totul, fie în sensul activ al desăvârşirii faptelor bune, fie în cel pasiv al răbdării de a primi toate cele pe care le are de îndurat omul (I Corinteni 13).

Prin urmare roadele ei îmbelşugate, şi de aceea dragostea primează între virtuţile creştine. Ceea ce este valabil în viaţa credincioşilor în general, este valabil în special pentru viaţa preotului. Iubirea este principiul vieţii creştine, iar preotul este, mai mult decât oricare alt om, omul dragostei creştine. Creştinismul şi preoţia nu au sens fără iubire.

Aşa cum preotul nu se poate concepe decât crezând cu tărie în Hristos, la fel nu se poate socoti preot decât cel care iubeşte cu deplină dragoste creştină pe toţi oamenii. Iubirea preotului trebuie să cuprindă mai mult decât a tuturor oamenilor, să treacă peste cercul mai larg sau mai îngust în care se iubesc ceilalţi oameni, să iubească fără limită, fără alegere, fără condiţii, fără interes personal, din simplă şi sfântă datorie creştină şi preoţească de a iubi: de a iubi de dragul iubirii, a voii, a poruncii şi a pildei Mântuitorului.

Pentru preot fiecare om în parte înseamnă mai mult decât înseamnă el pentru toţi ceilalţi oameni. De obicei oamenii se cunosc şi se iubesc după legăturile lor fireşti ca rude, ca prieteni, ca tovarăşi de muncă, uniţi printr-un interes sau folos comun.

Pentru preot oamenii sunt toţi fiii lui Dumnezeu şi fraţii săi. Firește, oamenii sunt astfel pentru toţi creştinii, dar pentru preot sunt mai mult decât fraţi. Sunt fiii lui sufleteşti, credincioşii care trebuiesc păstoriţi, înduhovniciţi

şi mântuiți prin el. Ceilalți iubim mai mult din datoria de a ne mântui pe noi; preotul iubeşte şi din datoria de a-i mântui pe ei.

Preotul nu poate ajuta pe oameni decât iubindu-i. Oamenii nu pot fi mântuiți dacă nu sunt iubiți. Fără iubirea de oameni a lui Hristos, mântuirea noastră nu s-ar fi săvârşit, fără iubirea de oameni preotul nu-i poate ajuta să se mântuiască şi el este pus anume pentru aceasta.

Preotul trebuie să iubească pe toți oamenii, nu numai pe credincioşii săi, care sunt fiii săi direcți, apropiați, ci şi pe ceilalți, pe străini şi pe necunoscuți, pe necredincioşi chiar, ca unii care se pot şi ei mântui prin el, prin alt preot, prin milostivirea lui Hristos însuşi.

El trebuie să-i iubească pe toți ca om, ca frate, ca preot, ca părinte sufletesc, ca slujitor, pentru că nu se poate mântui pe sine decât mântuind pe alții, lucru făcut în numele lui Hristos, Care a iubit pe toți oamenii, i-a chemat la El pe toți oamenii şi S-a răstignit pentru toți.

Pentru preot nu există om care să-i fie străin sau indiferent. El trebuie să manifeste față de toți şi continuu sentimentul dragostei creştine, aşa cum floarea exală pentru toți mirosul ei frumos, în chip natural, pentru că este floare. Tot aşa preotul trebuie să iubească pentru că este preot. Preotul trebuie să iubească pe răuvoitori şi răufăcători, pe duşmani şi potrivnici cu dragostea creştină mântuitoare, cu dragostea care iartă, rabdă, uită, îndreaptă, biruie şi poate totul.

Preotul nu are, nu poate să aibă duşmani, nu poate adică să-i considere astfel pe oameni, pe nici unul.

Preotul este un om care doreşte binele tuturor, iar un astfel de om nu poate să aibă duşmani, duşmani meritați. El poate avea într-adevăr potrivnici sau răuvoitori, dar el nu-i socoteşte duşmani, ci doar oameni neînțelegători, aflați pe un drum greşit, care oricând se pot însă întoarce şi îndrepta. El nu poate avea potrivnici decât pe cei care sunt potrivnici lui Dumnezeu, dar aceia nu sunt potrivnici lui. Dumnezeu îi iubeşte şi îi vrea mântuiți şi pe aceia, iar preotul le datorează de aceea îndoită înțelegere şi bunăvoință, le datorează grijă şi dragoste părintească, dragoste mântuitoare.

Preotul trebuie să iubească chiar şi pe cei care nu voiesc dragostea lui, pe îndărătnici, pe răutăcioşi, pe cei perverşi şi rătăciți, pe cei îndepărtați de dragostea lui şi de sânul de mamă al Bisericii, pe cei care nu numai nu-l vor, dar îl resping, îl disprețuiesc sau îl ocolesc. El trebuie să iubească cu dragostea lui Hristos, cu dragostea cu care Hristos a iubit pe cei care L-au defăimat, L-au hulit, L-au judecat, L-au osândit, L-au batjocorit, L-au răstignit, iertându-i în ceasul durerii şi dragostei supreme în care s-a mântuit lumea.

Preotul trebuie să iubească cu atât mai mult în numele lui Iisus Hristos pe frații lui mai mici, pe nevoiaşi, pe năpăstuiți, pe săraci, pe bolnavi, pe

oropsiți, pe acei "frați mai mici" ai lui Hristos, pentru că Hristos va judeca lumea în numele lor (Matei 25, 40-45).

Aşa cum S-a asemănat prin întruparea şi viața Sa cu toți oamenii, trebuie spus că Mântuitorul S-a asemănat îndeosebi cu cei mici, lipsiți, smeriți, apăsați, nebăgați în seamă, şi S-a simțit atras de bolnavi şi de sărmani, de neputincioşi şi de păcătoşi, mai mult decât de cei sănătoşi, bogați, mândri şi adepți închipuiți.

Urmând Mântuitorului şi în numele Lui, preotul este fratele şi părintele celor mulți şi umiliți. Mântuitorul a intrat uneori în case de bogați şi n-a disprețuit sau neglijat nici un om care vroia să se mântuiască, dar a zăbovit îndeosebi printre cei mulți, printre cei de jos, a fost urmat de mulțime şi I-a fost milă de popor.

Preotul iubeşte, firește, pe toți oamenii, fără căutare la fața şi la haina lor. El datorează dragostea sa de părinte tuturor şi are nevoie de dragostea, respectul şi ascultarea tuturor, însă nimeni nu iubeşte pe preot cu inima şi cu devotamentul celor mici sau uitați, a celor nedreptățiți sau ocoliți de alții.

Ar fi de prisos să spunem că preotul trebuie să-i iubească pe cei care-l iubesc, pe rudele sale după trup, dacă ar fi vorba numai de dragostea firească, pe care şi-o poartă toți oamenii apropiați, însă trebuie spus că preotul este dator să-i iubească şi pe ei cu dragostea creştină şi preoțească, cu care ai săi trebuiesc călăuziți spre mântuire ca toți ceilalți oameni, cu dragostea mântuitoare cu care a iubit Hristos.

Să spunem acum însă ceva ce pare că n-ar mai trebui spus: Preotul trebuie să iubească pe toți ceilalți preoți, să vadă în fiecare preot nu numai un frate de credință, ci şi de slujire înaintea lui Dumnezeu, să se vadă în fiecare preot pe sine însuşi, slujirea sa, viața sa; să iubească în el şi cu el pe Cel în numele Căruia slujesc împreună, ca unul, toți preoții din toate locurile şi din toate timpurile.

Un preot este frate cu oricare altul, cu toți ceilalți preoți, cunoscuți şi necunoscuți lui, din tot oraşul şi ținutul, din toată țara, din toată lumea. E frate nu numai cu toți oamenii, ca semen şi creştin, ci ca împreună slujitor al lui Iisus Hristos, purtător al aceleiaşi vrednicii şi sarcini, săvârşitor al aceloraşi Taine, vestitor al aceluiaşi cuvânt, cuvânt dumnezeiesc, propovăduitor al aceleiaşi Evanghelii mântuitoare de oameni, dator este tuturor preoților cu aceeaşi dragoste.

Un preot trebuie să iubească în orice alt preot pe un apostol al lui Iisus Hristos, trimis ca şi el să cheme şi să mântuiască pe oameni, pe un împreună lucrător cu el, mădular activ şi de cinste al trupului lui Hristos, care este Biserica.

Orice preot trebuie să iubească şi să cinstească în alt preot demnitatea sa însăşi, preoția - fie acela mai vrednic sau mai nevrednic decât el, mai bun

sau mai rău, mai mare sau mai mic, mai merituos sau mai puțin merituos - ca frate de har, de misiune și de răspundere sacerdotală. A fi preot și a nu iubi pe alt preot, pe toți preoții, fără nici o singură excepție, înseamnă a nu iubi însăși vrednicia, slujirea, misiunea ta de preot. Înseamnă a urî, înseamnă a te urî pe tine însuți, a-ți urî propriul tău chip, chemarea ta sfântă și mântuitoare de oameni.

Este condamnabil a nu iubi pe vrăjmași și pe răuvoitorii tăi, pe cei străini de neamul și de credința ta; este condamnabil a nu iubi pe credincioșii tăi; este condamnabil a nu iubi pe cel ca tine, pe alt tu; este însă puțin a zice condamnabil, ci este monstruos și demonic a nu iubi un preot, pe orice alt preot, ca slujitor al lui Hristos; nu un om oarecare, ci un om afierosit lui Iisus Hristos, om al lui Dumnezeu, omul dragostei creștine.

Din câte sentimente inferioare, scandaloase, absurde, înjositoare, și inumane există, nu poate fi unul mai condamnabil decât ura dintre preoți, dacă din nefericire acest sentiment există ici-colo, unde doi sau mai mulți preoți slujesc împreună sau în apropiere unul de altul.

Ura dintre preoți este nu numai un sentiment necreștin, ci este negarea și înjosirea preoției a celui urât ca și a celui care urăște, ca fiind una și aceeași: preoția creștină, preoția lui Iisus Hristos.

Ura și neînțelegerea dintre preoți este tăgăduirea Evangheliei și a lui Hristos, este apostazie, este desmințirea, pălmuirea și rușinea lui Iisus Hristos, nu a Celui smerit pe care L-au pălmuit, scuipat și batjocorit în necunoștință iudeii, ci a Celui răstignit și înviat pentru mântuirea noastră, a Celui slăvit de creștini și îndeosebi prin preoție.

Se pot înțelege alte slăbiciuni și lipsuri ale firii omenești, nu se poate înțelege și justifica niciodată de nimeni și cu nimic ura și vrajba între doi preoți.

Un preot care urăște pe altul nesocotește, înjosește, batjocorește, prigonește și pălmuiește propriul său chip de preot, haina și rostul său sfânt de frate al tuturor preoților. Păcatul și rușinea de a urî un preot pe altul le poartă mereu înaintea sa, îl desfigurează, îl fac o caricatură de preot, îl slutesc, fac din slujitorul Domnului dragostei un slujitor al domnului urii.

Ura dintre preoți uimește, dezgustă și îngrozește. Un preot care urăște ca un păgân pe altul, nu mai poate iubi creștinește pe ceilalți oameni, este un slujitor denaturat, decăzut din cinstea slujirii preoțești, rătăcit pe o cale care nu vine de la Hristos și nu duce la Hristos.

S-au văzut animale alăptând și îngrijind puii altora, fiare de pradă trecând fără să atace, un leu tolerând în cușca sa un câine și întristându-se de moartea sa; câine îngăduindu-se cu pisica, păsări hrănind puii altora. Există părinți adoptivi care îngrijesc ca buni părinți copiii adoptați, sunt părinți vitregi care

iubesc copii care nu sunt ai lor. Se suportă oameni de culori diferite, de rase diferite, de neamuri diferite şi de credinţe religioase felurite, se împrietenesc, se unesc, se iubesc. O lume întreagă vrea să se înţeleagă peste provocări, pagube, ofense şi dureri greu de uitat, dar doi sau mai mulţi preoţi slujitori ai lui Hristos, de un neam, de o credinţă, de o misiune, uneori conslujitori la acelaşi sfânt altar, se dezbină, se critică şi se urăsc, merg în judecăţi.

Binele nu se face cu răul, dragostea nu se învaţă cu ura, oamenii nu se mântuiesc nici pe ei, nici pe alţii cu ură, lui Iisus Hristos nu i se slujeşte cu ură şi cu vrajbă.

Ei se urăsc şi se învrăjbesc pentru păcatele lor condamnabile; pentru interese materiale mai ales, pentru patimi şi slăbiciuni omeneşti, din cauza unor pasiuni inferioare, pentru lăcomie, pentru gelozie, din ambiţie deşartă, pentru închipuirea unuia sau altuia cum că ar fi superior celuilalt, că e mai bun slujitor - ipocritul şi nefericitul - că este sau că nu este mai preţuit decât celălalt; uneori datorită ambiţiei soţiilor, alteori din cauza vorbele rele purtate de oameni răutăcioşi, inconştienţi sau interesaţi.

Se urăsc pentru întristarea lui Hristos Iisus, din duhul şi din plăcerea lui Satan. Dacă ştiţi sau credeţi că există preoţi care urăsc, întristaţi-vă cu mine şi cu toţi credincioşii pentru această durere şi ruşine a Bisericii, iar dacă n-aţi cunoscut preoţi învrăjbiţi, doriţi împreună cu mine şi cu toţi credincioşii nici să nu fie, să nu fie niciodată ură şi vrajbă între preoţi.

Preotul care urăşte pe altul nu mai este slujitor vrednic nici de Iisus Hristos nici de credincioşii săi.

Preotul care urăşte pe altul, nu mai este apostol al Domnului şi propovăduitor al Evangheliei iubirii.

Preotul care urăşte pe altul nu mai este frate de preoţi şi părinte de credincioşi, frate al celui care şi el este părintele credincioşilor săi.

Preotul care urăşte pe altul nu mai este purtător de binecuvântare, ci de blestem, nu mai este călăuzit de un înger al Domnului ci este purtat de un duh demonic. Cel pus să iubească, să înveţe şi să pilduiască iubirea, pilduieşte ura, nu este el "urâciunea pustiirii în locul cel sfânt" (Matei 24, 15)?

Preotul este cel mai respectat chip de om pe care-l cunoaşte lumea. Lumea ştie că el cinsteşte "lumea cealaltă" şi are, dacă nu un sentiment de stimă pentru preot, cel puţin o rezervă faţă de el, pentru respectul pe care i-l acordă cei credincioşi. Când un preot urăşte pe altul, nu mai e respectat de nici un om, credincios sau necredincios, însă nici el însuşi nu se respectă pe sine, deşi doreşte să fie respectat de alţii.

Un animal când atacă prada o face după legea lui firească, pe care n-o poate schimba; din instinct, din nevoia de a trăi. Un primitiv atacă după legea

şi obiceiurile moştenite. Unii urăsc pe cei de altă credință, după principiile legii lor religioase intolerante. Pe ce cuvânt de Evanghelie, de Apostol sau de Părinte bisericesc, pe care sfat sau pildă de creştin adevărat se întemeiază dreptul de a urî?

Mântuiți amândoi de acelaşi Mântuitor, trimişi amândoi la propovăduire de acelaşi învățător dumnezeiesc, slujind amândoi aceluiaşi Domn Iisus Hristos, renăscuți amândoi prin acelaşi sfânt botez, părtaşi amândoi deopotrivă la acelaşi har sfânt al preoției, cuminicându-se amândoi din acelaşi sfânt potir, cum se pot urî şi învrăjbi doi preoți, doi apostoli, doi coliturghisitori, doi împuterniciți ai lui Dumnezeu ca să învețe pe oameni dragostea şi pacea, ca să se mântuiască pe ei şi pe alții în dragoste?

Cum se pot apropia de Sfântul Potir, fără a tremura, cuget şi buze de preot învrăjbit cu altul? Cum pot sluji sfânta jertfă a mântuirii oamenilor, preoți care, urându-se între ei, nesocotesc, disprețuiesc şi urăsc pe Hristos cel jertfit, Care îi vrea împăcați cu El, între ei şi cu toți oamenii?

Nu putem mărturisi pe Dumnezeu decât în dragoste. "Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim...". Cum mai poate deschide gura ca să vorbească altora despre Dumnezeu şi despre Hristos, despre credință şi despre dragostea creştină, despre iertare, despre bunătate, despre pace, despre smerenie şi despre răbdare, preotul care, urând pe altul, nu mai are nimic din toate acestea?

Ura a umplut pământul de sânge, de crime, de dureri şi de lacrimi. Ura este numele cel mai urât al răutății şi al nefericirii omeneşti, este numele celui mai mare rău pe care îl suferă omenirea, e numele blestemului şi al păcatului. Ura este cancerul moral al speciei umane, funestul diagnostic al bolii incurabile de care suferă întregul neam omenesc. Nu se poate găsi măcar un loc - un singur loc - Biserica, Altarul, ca azil sacru al sublimei virtuți creştine a iubirii? Trebuie alungată şi de acolo dragostea pe care ochii lumii întregi o caută măcar acolo?

Ura nu este doar un păcat, unul singur, ci este o legiune de păcate: este răutate, mândrie, invidie, lăcomie, defăimare, vanitate, ipocrizie, micime sufletească, e lipsă de credință, de dragoste, de răbdare şi de smerenie creştină, e otravă sufletească, e venin: un demon care vrea distrugerea a tot binele. Şi mai este totodată o jalnică orbire şi prostie, care dă celui ce urăşte senzația superiorității, oprindu-l să-şi vadă ipocrizia şi micimea sufletească.

Nu există motiv de ură între preoți. Se întreabă, într-adevăr pe drept cuvânt, credincioşii: Cum pot sluji împreună, cum pot predica şi cum se pot împărtăşi preoții învrăjbiți, când pe credincioşii certați cu alții îi opresc de la împărtăşire? Dezamăgirea credincioşilor pentru vrajba dintre preoți este

mai profundă decât cred preoţii, şi una din greşelile preoţilor este că nu dau atenţia cuvenită interesului credincioşilor pentru buna înţelegere dintre preoţi.

Sunt multe de învăţat din ceea ce ştiu şi cred credincioşii despre preoţi, mai ales când preoţii sunt învrăjbiţi. Uneori vrajba lor implică şi loveşte pe credincioşi. Suferă şi se scandalizează bunii creştini, folositori Bisericii, pentru păcatele preoţilor.

Preoţii care se învrăjbesc dezamăgesc, demoralizează, rătăcesc şi pierd sufleteşte pe credincioşi, în loc să-i edifice şi să-i mântuiască. De ar înălţa ei biserici de zid, cântări şi predici până la cer, strică totul, risipesc, tulbură şi întinează prin vrajba lor, iau în deşert cuvântul şi slujba lor, contrazic Evanghelia, întristează pe Hristos.

Altarul este Sfânta Sfintelor, este locul prezenţei personale a lui Hristos, este sanctuar inaccesibil patimilor omeneşti, este o imagine a tronului dumnezeiesc, este intrarea spre paradis. Se poate oare sta şi sluji în el cu ură, cu invidie, cu răutate? Se pot oare înălţa rugăciuni către Bunul Dumnezeu, se pot cânta laude Lui din faţa uşilor împărăteşti, cu inima învrăjbită şi cu cuget neîmpăcat?

Când preoţii slujesc la Altar, sunt răpiţi în sfere cereşti, se smeresc, se cuceresc, se reculeg în sfânta emoţie religioasă, se adâncesc în spiritul şi gândul prezenţei lui Dumnezeu, cutremuraţi de Duhul Lui, transfiguraţi în sfinţi şi în îngeri, cu care în cor preamăresc pe Dumnezeu. Se pot oare închipui sfinţi şi îngeri certându-se sau insultându-se în corul care trebuie să cânte slava lui Dumnezeu?

Preoţia trebuie să creeze între preoţi legături mai tari decât sângele, decât căsătoria, decât prietenia, decât camaraderia, decât tovărăşia de muncă, decât toate sentimentele, interesele, nevoile şi plăcerile omeneşti; o legătură sfântă de credinţă în Dumnezeu, de dragoste pentru Hristos, de Duh Sfânt - de har şi de Altar, de Trup şi Sânge al lui Iisus Hristos.

Se iubesc, se tolerează, se stimează, se ajută oameni străini de familie şi de neam sau de credinţă; se transformă în prieteni pe viaţă cunoştinţe întâmplătoare. Nu se pot lega ca ei doi preoţi, fraţi de credinţă şi de slujire ai aceluiaşi Hristos şi la acelaşi Sfânt Altar?

Dar poate că în toate cele de mai sus am văzut greşit, am exagerat. Poate că toţi preoţii se iubesc între ei, trăiesc şi slujesc în armonie, dragoste şi bună pace, iar cuvintele mele sunt doar gustul amar al unui vis urât. Aş fi fericit dacă ar fi aşa.

Dacă totuşi sunt, nu mulţi, ci numai câţiva, sau poate numai doi preoţi, undeva, în oraşul acesta, în ţara aceasta sau în toată lumea, care trăiesc şi slujesc în ură şi vrajbă, făgăduiţi cu cutremur Bunului Dumnezeu, în chiar clipa aceasta, să faceţi ca să nu mai fie nicăieri şi niciodată ură, ceartă, invidie

şi răutate între slujitorii lui Iisus Hristos, Care a pus în mâinile lor sufletele noastre, spre mântuirea sau osândirea lor şi a noastră.

Făgăduiți, ajutați şi faceți ca preotul să fie în adevăr preot, adică omul lui Dumnezeu şi al dragostei creştine.

EROISMUL PREOȚIEI

Ne simțim datori, vorbind despre preoție, să înfățişăm deopotrivă sublimitatea, frumusețea şi bucuriile ei, ca şi greutățile, necazurile ei, durerile ei.

Nu există o concepție justă despre preoție, decât privind-o din ambele puncte de vedere.

Trăirea şi lucrarea preotului se desfăşoară între succes şi deziluzie, între cădere şi ridicare, cele două laturi, firești şi inevitabile, ale condiției noastre omeneşti.

Preoția este pe de o parte slujire îngerească pe pământ, pentru că preotul este trimisul lui Dumnezeu; este vrednicie cerească, pentru că săvârşeşte pe pământ o misiune de sus, este cinste, lumină, elan, putere, şi bucurie sacră; pe de altă parte însă preoția este povară grea şi casnă omenească, este obidă şi răspundere, este suferință şi sacrificiu.

Preoția este cea mai înaltă demnitate unită cu cea mai mare responsabilitate, o sfântă fericire izvorâtă din greutăți şi lacrimi, este nimb pentru spini.

Cel ce gândeşte numai la frumusețea şi la bucuria duhovnicească a preoției fără a cunoaşte truda şi durerile ei, sau visează la triumfuri pastorale uşoare, îşi pregăteşte singur poticniri şi deziluzii.

Cel care deopotrivă gândeşte cu teamă şi cu şovăială numai la greutăți şi la piedici, la jertfe şi la dezamăgiri, se dă învins fără luptă, dezarmează şi se predă înainte de a gusta "nebunia" viețuirii în Hristos, înainte de a simți ajutorul tainic pe care îl primesc cei ce încearcă.

Pe fruntea ridicată spre cer a preotului strălucesc raze de lumină duhovnicească şi se scriu porunci divine. În sufletul lui se zbat - cu gândurile şi cu sentimentele lui de om - slăbiciuni, neputințe, ezitări şi uneori căderi, triste şi biciuitoare.

Preoția nu se realizează întreagă, firesc şi efectiv, decât năzuind la izbândă şi la ajutorul dumnezeiesc în lupta conştientă şi perseverentă cu obstacolele şi greutățile slujirii.

Lucrul ei se săvârşeşte la nivelul vieții pământeşti şi aceasta este plină de probleme cunoscute şi necunoscute, de curse şi de ispite, de încercări şi de căderi, de lacrimi, de lovituri şi de răni, dar toate se luminează şi se uşurează

când preotul priveşte mai sus de ele, dincolo de orizontul vieţii pământeşti, la caracterul dumnezeiesc al misiunii lui de om afierosit lui Dumnezeu.

Nu există bucurie mai mare şi mai scumpă decât mulţumirea preoţească a preotului care a învins în luptă grea piedicile lucrului său mântuitor de suflete.

Nu există griji şi daruri aducătoare de răsplată mai mare şi de mulţumire sufletească decât cele ale slujirii preoţeşti.

Dacă mântuirea oamenilor ar fi lucru uşor şi lesne de dobândit, n-ar fi fost nevoie de preoţie; dar pentru că mântuirea oamenilor este cel mai mare şi mai greu lucru pe pământ, preoţia nu poate fi cea mai uşoară dintre misiuni, dimpotrivă. De aceea, celei mai sfinte şi mai frumoase chemări îi corespunde cea mai grea osteneală şi răspundere, iar celei mai mari osteneli şi răspunderi i se cuvine cea mai mare cinste şi bucurie. Ele nu se pot gândi una fără alta, de aceea a sluji preoţia înseamnă a înfrunta şi învinge obstacole neobişnuite cu o mulţumire duhovnicească care nu este dată celorlalţi oameni. Povara preoţiei stă în distanţa uriaşă dintre idealul ei şi realităţile omeneşti, dintre datoria şi sacrul ei scop supraomenesc şi puţinătatea ori slăbiciunea omului care-i slujeşte.

Frumuseţea şi bucuria preoţiei înseamnă însă, dincolo de cutremurătoarea disproporţie dintre greutatea poruncii dumnezeieşti şi puterea firavă a umerilor omeneşti, a primi totodată cea mai mare răsplată şi mulţumire ce poate fi: aceea a mijlocirii între Dumnezeu şi oameni, a conlucra cu Dumnezeu la mântuirea oamenilor, a fi înger şi vestitor al lui Dumnezeu pe pământ, a fi înger păzitor al oamenilor, răspunzător pentru fericirea lor înaintea lui Dumnezeu, ca nimeni altul pe pământ.

O misiune ca aceasta cere hotărâre, entuziasm şi eroică răbdare, iar preotul trebuie să fie într-adevăr un erou al duhului creştin.

Preoţia cere preotului eforturi fizice şi sufleteşti neobişnuite altor oameni: înfrânare, privaţiuni, stăruinţă, caracter integru, consecvenţă, înălţare sufletească, entuziasm, altruism, abnegaţie.

Preotul este un om ca toţi oamenii şi totuşi deosebit de toţi ceilalţi. Preotul se distinge între oameni prin însăşi înfăţişarea şi ţinuta lui. Aceasta are tâlcul şi importanţa sa. Costumul lung, închis şi negru separă pe om de lume. El îl deosebeşte, îl arată privirii tuturor şi-l obligă astfel la o purtare corespunzătoare: demnă şi impunătoare. Preotul trebuie să aibă conştiinţa semnificaţiei hainei sale. Dacă el o poartă cu demnitate, ea îl onorează şi îl recomandă respectului tuturor. Dacă o poartă cu nevrednicie, ea îl expune criticii şi râsului.

Într-o misiune, se stabileşte între om şi haină o corespondenţă clară, fără echivoc. Haina preoţească este o povară, un ponos sau o cinste, după modul în care o poartă preotul. Pe cel care o poartă cu demnitate ea îl cinsteşte; pe cel care o poartă cu necinste ea îl necinsteşte, arătându-l nevrednic de

ea. Haina este un criteriu de comparație. Ea îl împodobeşte sau îl acuză pe om, după cum omul respectă sau nu haina. Haina preoțească nu este o îmbrăcăminte justificată estetic, economic sau practic, ci moral. Ea este un simbol şi totodată un cenzor al vieții preotului, este primul martor şi judecător al faptelor şi atitudinilor lui.

Preotul trebuie să-şi respecte cel dintâi haina, pentru a fi respectată de alții. El nu poate trăi între oameni fără respect din partea lor. Respectul datorat hainei nu se dobândeşte numai prin păstrarea ei în bună stare şi cuviință, care la unii preoți - din neglijența lor şi a soțiilor - lasă de dorit, ci mai ales prin agonisirea unei anume stări sufleteşti harice, născută de înalta responsabilitate a sacerdoțiului, în seriozitatea cuvântului şi a vieții preoțeşti, în modestie, înțelepciune, bună purtare.

Haina preoțească este nobilă şi eroică; preotul trebuie să aibă noblețea şi eroismul ei.

Purtarea cu vrednicie a hainei preoțeşti este un act de eroism continuu, care e necesar pe tot parcursul vieții unui preot.

Haina împiedică pe preot să se manifeste necuviincios, neserios sau provocator; el nu poate râde zgomotos, nu poate glumi nepotrivit, nu se poate certa, nu poate insulta, bate sau batjocori.

Haina exercită asupra trupescului din om o constrângere, e un mijloc de educație şi de supraveghere, este un memento, care-i pune preotului continuu în față votul sacerdoțiului, adică deosebirea de lume, alegerea sa ca slujitor al lui Dumnezeu.

Haina preotului nu este doar o îmbrăcăminte: este un duh, o stare de spirit, o concepție de viață, o făgăduință, un angajament. Preotul care îşi necinsteşte haina trădează misiunea sa.

Preotul slujeşte la Sfântul Altar în măsura în care starea trupească şi sufletească i-o permit. În abstinență şi ajunare, tremurând în frigul iernii sau asudând în căldura verii, în veşminte grele, reci iarna, groase vara, neputând întrerupe, opri sau părăsi serviciul pentru nimic, chemat la pat de muribunzi la ore din zi şi din noapte, luat de la lucru, ridicat de la masă sau sculat din somn, purtat pe drumuri desfundate de ploi sau troienite de viscol, pe arşiță sau bezna nopții, uneori cu riscul vieții, trebuind să însoțească pe orice vreme sicriul vreunui credincios săvârşit, poate uneori cale lungă, alteori aproape singur, ba chiar să ajute câteodată la pogorârea lui în groapă, dator să intre şi să zăbovească în orice casă, la orice masă, în locuri unde colcăie vermina iar în aer plutesc germenii unor boli molipsitoare, în locuri în care un medic poate n-a intrat niciodată, existând riscul de a contracta o boală periculoasă pentru el şi pentru ai săi. Preotul se întâlneşte astfel deseori cu moartea pe drumurile slujirii sale, este expus unor primejdii cărora nu se poate sustrage nici fizic, nici moral.

El nu are zi şi ceas de odihnă, în care să nu poată fi chemat de nimeni. Sărbătoarea este pentru preot ziua lui de lucru cea mai importantă; el trebuie să fie gata pentru orice chemare neprevăzută, iar uneori se întâmplă să nu mai ajungă acasă ziua întreagă, nici să mănânce, nici să răsufle. Obosit sau bolnav, el trebuie să săvârşească Sfintele Slujbe, neputând fi înlocuit, fără să poată amâna serviciul religios al zilei. Munca preotului unora li se poate părea uşoară; aceasta este o părere superficială, justificată numai de o muncă superficială a preotului.

Însă munca preotului nu este doar cea văzută; ea este însoţită de cea nevăzută, care este cea mai importantă în lucrarea lui.

Există un efort al rugăciunii, ca vorbire cu Dumnezeu, ca mărturisire înaintea lui Dumnezeu a conştiinţei omului şi slujitorului mic, slab, păcătos, aflat înaintea Judecătorului tuturor, Atotcreatorului şi Atotputernicului Dumnezeu.

Pentru cel care are această conştiinţă a neputinţei sale - şi e singura cu care se poate ruga - rugăciunea devine într-adevăr o bucurie, dar o bucurie înfiorată - fie în sufletul celui apăsat de nevoi, de tulburări şi de păcate, fie în inima extaziată a celui iluminat de prezenţa dumnezeiască.

HRISTOS ESTE VIAȚA MEA
Interviu cu Părintele Galeriu

Întrebare:

Prea Cucernice Părinte Profesor Constantin Galeriu, au devenit aproape tradiționale întâlnirile tinerilor ieşeni cu sfinția voastră. La fiecare nouă conferință ASCOR din Postul Sfintelor Paşti sau Postul Crăciunului printre obişnuiții acestor întâlniri se aude deseori întrebarea: vine şi Părintele Galeriu? O întrebare la care putem răspunde astăzi "Da", la fel ca și în multe alte dăți*.

Mărturisesc că aş fi vrut să încep altfel dialogul nostru. Însă emoția adâncă cu care aceşti tineri aşteaptă de fiecare dată un răspuns la întrebarea lor mă obligă să vă rog a răspunde mai întâi la întrebarea: ce părere aveți despre tinerii noştri, cei din ziua de azi? Putem cantona tinerețea între nişte limite de vârstă? Cine este cu adevărat tânăr?

Răspuns:

Am o mare mângâiere, bucurie, pe care mi-o împărtăşeşte tineretul de astăzi. Simt în tineretul nostru vie dorința divină de adevăr. Foarte vie. Simt

---

* Interviul de față a fost prilejuit de prezența în Iaşi a Părintelui Galeriu, invitat de A.S.C.O.R. Iaşi să susțină prelegerea "Ziua a VIII-a. Ortodoxia - Biserica îndreptată spre Înviere".

cu adevărat că sunt tineri. Putem spune, după o veche sintagmă (zicere) de la Părinți: ferice de tine dacă ai inima de tânăr şi copil neprihănit şi mintea de bătrân desăvârşit. Parcă aşa văd în tinerii noştri, în căutarea lor, o inimă de copii, vie, căutătoare, pentru că atâta vreme cât cauți eşti viu. Când nu mai cauți, spiritual ai murit. Şi această tinerețe a lor e deschisă către o continuă maturizare. De aceea am zis cu inima de tânăr şi cu mintea de bătrân, încât eu am nădejdea că vor rămâne tineri şi la bătrânețe: cu sufletul tânăr. Şi tocmai aici se dezvăluie marea taină a omului: că sufletul în raport cu biologicul se situează pe o cale, am zice inversă - după Sf. Pavel - "chiar dacă omul nostru cel din afară se trece, cel dinlăuntru însă se înnoieşte din zi în zi" (II Corinteni 4, 16). Deci trupul îmbătrâneşte şi sufletul întinerește. Simt că pot să spun acest cuvânt aproape ca o taină, ca o descoperire, ca o poruncă. Prin aceasta vom dovedi noi cu adevărat că una-i sufletul, alta-i trupul. Că trupul se trece iar sufletul se înnoieşte. Aici găsesc potrivit un cuvânt al lui Vasile Voiculescu. După operație, în spital, prin '57, înmănunchează într-un catren aceste gânduri:

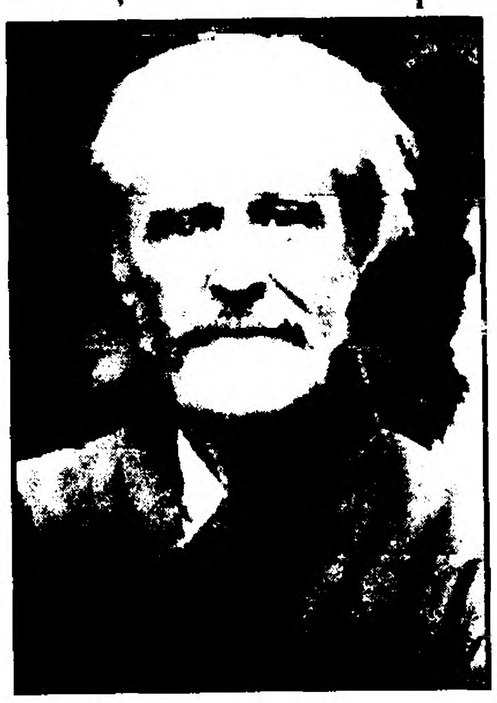

Vasile Voiculescu (1884-1963)

"O, Doamne, azi mă pipăi şi nu mă dumiresc
Ce vrajă se petrece de la un timp cu mine?
O, Doamne, pe măsură ce cred şi Te iubesc
Îmbătrânesc în lume şi-ntineresc în Tine"**.

Întrebare:

Îmi amintesc un episod dintr-o carte care rememora pentru România postcomunistă suferințele îndurate de o întreagă generație tânără. La centrul de reeducare studențească de la Piteşti, un tânăr n-a voit să facă nici un gest sau să rostească vreun cuvânt prin care să hulească numele Mântuitorului. A fost bătut cumplit. Însă pe măsură ce primea loviturile, chipul tânărului se transfigura de o lumină tainică pe care n-a sesizat-o doar povestitorul întâmplării, ci toată asistența. Înşişi torționarii au fost electrizați de această lumină, pentru că au încetat cu bătaia, depărtându-se de acel tânăr ca de un fruct care, deşi părea bun de mâncat, s-a dovedit purtător de moarte, o moarte care ucide moartea din noi şi dăruieşte viața veşnică. Ştim că Sfinția voastră, părinte profesor, ați fost închis pentru că predicați cuvântul lui Dumnezeu. Cunoaştem foarte puține lucruri despre acea perioadă. Ne-ați putea zugrăvi

---

** Ultima strofă din poezia **Ariciul**, datată de autor: "Duminică, 20 Noiembrie 1955, în spital"; vezi *Călătorie spre locul inimii*, Ed. Fundației Culturale Române, p. 111 (n. red.).

măcar câteva chipuri de tineri mărturisitori? Întunericul acela de moarte al sistemului opresiv nu era străbătut de nici o rază de lumină? Cum v-ați păstrat atunci credința? Cum să ne-o păstrăm noi astăzi?

Răspuns:

Prima oară am fost arestat în anii '50. Am stat întâi la Ploieşti, apoi la Vornicu Mărgineni; şi acolo la fel m-am purtat, ca un preot. Mi-aduc aminte, dirigintele de şantier a pus întrebarea, personal mi-a pus-o: "Ei, dumneavoastră, cei care sunteți de altă credință decât noi, dac-ați fi afară ce-ați face?" Am spus simplu: "Dumneavoastră sunteți comunişti şi vă purtați ca nişte comunişti. Eu sunt preot şi creştin şi oriunde mă voi purta ca un preot şi ca un creştin, în orice situație". Comportându-mă astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu, mai târziu am aflat, mi-au spus-o cei care au cercetat actele, că unii din deținuți nu vroiau să mai plece, deşi le expirase termenul. De ce? "Păi, ziceau, aici îl avem şi pe părintele care predică, unde să mai mergem noi?" Asta am aflat-o. Da. A fost o problemă care a ajuns până la Ministerul de Interne, pentru că s-a făcut anchetă pe tema aceasta. Ăsta-i un episod de închisoarea Vornicu Mărgineni 1950.

În '52 a fost acel val mare de arestări, de zeci de mii de oameni. Iarăşi, două luni am stat la Ploieşti şi un an la canal. La Ploieşti, la fel, întrucât era perioada de anchetă, în cele două luni, atunci când eram împreună le grăiam. La canal, îndeosebi la canal, veniseră o mare parte din cei de la Piteşti. După fenomenul Piteşti, în anii '50, au fost dispersați: o parte au fost trimişi la canal, o altă parte la Gherla, din câte am înțeles. Cam în aceste două locuri. Şi atunci i-am întâlnit. Era o efervescență atât de vie printre ei; noaptea ne puteam vedea pentru că ziua pe la ora cinci plecam deja la lucru. Şi erau munci grele, aşa cum se programaseră. Bunăoară, norma unui om era de 9 m cubi şi jumătate săpat pe zi şi aruncat la 3 m. Unii nu puteau; cei care nu puteau nu primeau pâine. Pentru un doctor de la Bistrița Năsăud, doctorul Bârsan, împreună cu un prieten, tot băcăoan, un învățător, îi făceam noi norma ca să poată mânca bietul om.

Dar slujbele noastre, rugăciunea noastră, Crăciunul, Paştile! Mi-aduc aminte, în noaptea de Crăciun cum le-am vorbit despre fericitul Ieronim care a petrecut 30 de ani la Betleem, în fața peşterii Naşterii Mântuitorului. Într-o dimineață vorbeşte cu Mântuitorul: "Pruncule, pruncuşor iubit, te contemplu cât de mult suferi tu aici în frig, pe paie şi ogrijini, aş vrea să-ți dăruiesc ceva; şi Ieronim evocă: Să-ți dăruiesc veşmintele mele, să-ți dăruiesc aurul meu, să-Ți dăruiesc viața mea". Iar Mântuitorul răspunde: "Ieronime, toate acestea ale mele sunt". "Atunci, ce să-Ți dau Mântuitorule, ce să-Ți dau?" Şi Mântuitorul îi răspunde: "Ieronime, dă-mi păcatele tale. Dă-mi suferințele tale. Pentru aceasta am venit. Să iau suferințele tale".

Atunci simţeam cu toţii cum Mântuitorul ia suferinţele noastre. Se întâmpla întocmai cum au scris unii poeţi, că dacă în închisori nu puteam fi vizitaţi - erau interzise toate aceste comunicări: cu familiile, cu rudele - în schimb nu puteau opri pe Mântuitorul să intre. Şi Mântuitorul era prezent, şi era bucuria şi viaţa noastră.

Aşa am biruit toate, aşa le-am biruit. Cu prezenţa Mântuitorului, cu credinţa vie în El, cu această conştiinţă apostolică: <u>Hristos este viaţa mea</u>. Şi nu ne pot despărţi de Hristos, cum spune Sf. Apostol Pavel, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici viaţa, nici moartea, nici puteri, nici stăpânii, nici domnii, nimic din lumea aceasta. Nimic nu ne poate despărţi de Hristos Domnul, viaţa noastră. Amin.

<u>Întrebare</u>:

Dacă întrebarea anterioară se referea la un iad al privării omului de libertate, vă rugăm să ne răspundeţi acum la o întrebare care ne duce cu gândul la un iad al libertăţii, dacă-l putem numi aşa. În curând se va supune spre aprobarea Parlamentului un proiect privind legalizarea prostituţiei. Ca preot ortodox, care credeţi că trebuie să fie poziţia Bisericii relativ la acest fapt? Care trebuie să fie atitudinea organizaţiilor de tineret ale Bisericii?

<u>Răspuns</u>:

Aţi evocat şi aţi subliniat bine. Există şi un iad al libertăţii, al libertinajului. Întâi trebuie spus: libertatea e dumnezeiască. În libertate Dumnezeu a creat lumea, adică nedepinzând de nimic, a creat-o din nimic în libertate. De aceea, libertatea este un act al harului dumnezeiesc. Şi creaţia umană este act al harului şi al libertăţii, al noutăţii. A libertăţii cu care ne-a înzestrat şi pe noi Dumnezeu. Acest dar dezvăluie puterea, virtutea. Sf. Vasile cel Mare spune: "Dacă i-ai luat virtuţii sau omului libertatea, i-ai luat esenţa". Iar Sf. Ioan Damaschin spune: "În constrângere, în necesitate, nu e libertate, nu-i virtute". Nu-i virtute. Observaţi? De aceea comunismul nu a putut prinde rădăcină, pentru că a fost o dictatură.

R.: Creştinism fără Dumnezeu.

Absolut! Sărmanii comunişti! Eu le spuneam şi atunci: dacă s-ar fi unit cu Biserica, pentru că ei aveau cumva în vedere protecţia omului, revoluţionau lumea. Dar, sărmanii, s-au rupt de la rădăcină; căci rădăcina adevărului este Dumnezeu, Dumnezeu e sensul lumii, iar noi suntem graiul Lui.

Libertatea - revin la ea - nu e fiinţă, e însuşire a fiinţei şi atunci are nevoie de fiinţă. Ori, care este fiinţa libertăţii, conţinutul libertăţii? Binele, adevărul, frumuseţea divină. Mântuitorul a spus: "Adevărul vă va face liberi şi voi veţi

fi într-adevăr liberi" (Ioan 8, 32; 8, 36). Ori, libertatea fără adevăr devine iad al libertății, cum ați spus dumneavoastră.

Privitor însă la această temă a liberalizării prostituției, întâi aici trebuie spus ceea ce e foarte grav; grav, grav, grav de tot: este o necunoaştere a ființei omului şi a condiției umane. Înseamnă a coborî omul la nivelul, nu al animalului, mai grav, la nivelul demonic. Am zice al animalului, pentru că animalul are şi el două instincte care privesc biologicul animal. Anume, conservarea insului şi a speciei. A insului prin hrană, a speciei prin reproducere.

Dar liberalizarea prostituției nu are în vedere această conservare a speciei, pentru că ea anulează, nu are în vedere procreația, ci are în vedere numai plăcerea — nu instinctul — că instinctul are rațiune, în instinct este rațiune. În păcat nu e rațiune; are în vedere numai drogul plăcerii, repet, drogul plăcerii.

Deci incapacitatea omului, acesta este tragismul problemei; incapacitatea omului de a se cunoaşte pe sine, de a se defini pe sine. Căci întreaga definire a omului este de a fi ființă spirituală. Înțelegeți? În care energiile, în loc să le risipesc în acest drog al dezlănțuirii plăcerilor şi epuizare a mea, eu trebuie să le convertesc în valori. În ce fel de valori? În cele patru mari valori. Întâi valoarea religioasă, deci comuniunea mea cu Dumnezeu şi zidirea mea în Dumnezeu. Omul creat după chipul lui Dumnezeu este creator, creator de valori, în toate cele patru dimensiuni ale valorii: în religie, în morală, în artă, în ştiință.

Deci toate energiile umane trebuiesc convertite în aceste valori: ***în sfințenie***, în zidirea mea după chipul Mântuitorului, după chipul lui Dumnezeu; ***în morală***, în eroismul moral, distincția între bine şi rău: *bine* - tot ceea ce creează, dă viață, salvează, *răul* e tot ceea ce e lipsit de sens creator sau distruge; ***în artă***, fie arta cuvântului, nousului (minții), muzicii, arta imaginii - nu-i aşa - a icoanei, şi în care actul creator mă justifică pe mine ca şi chip creat după chipul Creatorului; şi ***în ştiință***, în toate descoperirile ştiințifice. Aceasta îl definește pe om.

Ori, când omul are o viziune a sensului lui, a existenței, atunci asta e calea convertirii energiilor în valori şi depăşirii acestei stări morbide, a erotismului şi a violenței, la care ne solicită atât de mult mass-media şi îndeosebi filmele. Aceasta este calea. Vedeți?

Iar astăzi, după Freud şi Adler, mărturiseşte despre aceasta un mare savant, Victor Frankle, psihanalist. Dacă Freud a pus plăcerea drept principiu psihologic fundamental, adică aceasta îl mână pe om şi dacă nu-i satisfăcută plăcerea; vezi Doamne, refulându-se în subconştient îi dă omului nevroze, psihoze, psihopatii, iar Adler dorința de putere, Victor Frankle spune nu; *nu frustrările sexuale, nu complexe de inferioritate* (deci citându-l fie pe Freud fie pe Adler, frustrările sexuale privind pe Freud, complexele de inferioritate referindu-se la Adler), *nu acestea îl îmbolnăvesc pe om, ci vidul spiritual, lipsa de sens al existenței*. Iar sensul existenței este Dumnezeu. Şi, spune atât de frumos

Frankle, acest mare psihiatru vienez, care a trăit între 1905-1997, iar eu am avut o corespondență cu el şi-i public o parte din gândirea lui. El spune: *"ceea ce-l defineşte pe om este depăşirea de sine"* - selbsttranzendenz - în graiul german.

Iar în legătură cu această viziune a depăşirii de sine el spune: *"omul caută ceva care este altceva decât el însuşi, caută pe Cel pe care să-L poată iubi"*. Ori, ce este acest "altceva" care îl înalță pe om? Este dumnezeirea, este lumina divină despre care am vorbit aseară. Şi cine este acel "Cineva" pe care să-L poată iubi? Este Mirele ceresc, este Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Aceasta este viziunea.

Şi atunci, toate acestea ne dezvăluie capacitatea creativă a omului şi viitorul creativ al omului, nu acest viitor nedemn, în care omul să-şi încheie idealurile lui în desfrâu, în liberalizarea prostituției. Şi el, bărbatul — sărmanul — să nu fie capabil de eroism; să facă din biata femeie un obiect — atât de disprețuitor actul acesta — un obiect de plăcere, de satisfacere a plăcerii.

Este teribilă starea aceasta a gândirii umane. Aceasta pe noi ne înspăimântă: decăderea umană. Decădere în care omul nu mai are conştiința vocației lui creatoare, vocația de chip al lui Dumnezeu Creator.

Aici este esența problemei. Deci cunoaşterea condiției umane ca ființă spirituală şi creatoare de valori. Când omul are acest ideal, când el a depăşit starea aceasta morbidă a drogului plăcerii, atunci ajunge ca un Paulescu[***], bunăoară, sau chiar ca un Immanuel Kant, care a dus o viață castă. Dar la noi Paulescu, care şi-a dedicat întreaga viață ştiinței adevărului unei fiziologii spiritualiste. În încheierea vieții lui, Iorga spunea: "A trăit ca un mucenic şi a murit ca un sfânt". Ăsta-i răspunsul.

Nicolae C. Paulescu (1869-1931)

Întrebare:

Revista noastră, "Teologie şi Viață", se adresează în primul rând preoților, dar nu în ultimul rând enoriaşilor lor. De aceea, problemele cu care societatea se confruntă astăzi dorim să găsească în paginile revistei dacă nu o rezolvare, măcar un spațiu al înțelegerii şi al implicării...

[***] Nicolae C. Paulescu (1869-1931), profesor universitar de fiziologie (Bucureşti), descoperitor al insulinei; în concepția sa "Omul de ştiință nu se poate mulțumi să zică: *Credo in Deum* (Cred în Dumnezeu). El trebuie să afirme: *Scio Deum esse* (Ştiu că Dumnezeu există)" - vezi **Noțiunile de *Suflet* şi *Dumnezeu* în fiziologie**, Ed. Anastasia, 1999.

Răspuns:

Este şi o soluție aceasta, o rezolvare. Acesta este cuvântul, hotărât, aceasta-i vocația umană, vocația creatoare. Nu e un simplu sfat. Şi sfatul este tot un dar al Duhului Sfânt, între cele şapte daruri: darul înțelepciunii, darul înțelegerii, darul sfatului (sfătuirii duhovniceşti), darul puterii sau al tăriei, darul cunoştinței, darul bunei credințe, darul temerii de Dumnezeu — cele şapte daruri. Deci sfatul; dar acest sfat nu-i simplu sfat, aşa... edulcorat. Adică, numai aşa... să spunem şi noi ceva. Acesta e adevăr fundamental: asta-i taina, asta-i condiția umană: de a se realiza în dimensiunea spirituală, pentru că omul este ființă spirituală. De ce spirituală? Pentru că el a primit suflare divină de viață şi pentru că fiecare om este o nouă creație. Da, un dar în toată unicitatea şi noutatea lui.

Întrebare:

Astăzi fabrici multe se închid. Oameni mulți nu mai reuşesc să-şi plătească datoriile către stat. Țăranii primesc pentru produsele lor agricole un preț care abia acoperă cheltuielile de producție. Cei care trebuie să pregătească tânăra generație, profesorii, sunt slab plătiți. Devin din ce în ce mai numeroşi oamenii foarte săraci, în vreme ce alții devin bogați. În fața acestei avalanşe de probleme ce răspuns poate da parohia, comunitatea de credincioşi?

Răspuns:

În primul rând, cunoaşterea adevărului. Să avem curajul de a privi adevărul în față. A privi adevărul în față, la ora actuală, înseamnă a privi situația în care se află țara; situație văzută integral, nu numai economic.

Reconstrucția unei societăți implică toți factorii umani: şi cel spiritual şi cel moral şi cel social şi cel economic. Deci toți aceşti factori văzuți într-un buchet, într-o unitate. Şi atunci, plecând de la această stare de fapt, pe care trebuie să o vedem — repet — cu curaj, trebuie să ne unim toți eforturile, eforturile spirituale şi morale. *Întâi morala în societate.* Nu unul pe spatele celuilalt să se îmbogățească, şi din nefericire aceasta în capitalism e o realitate, ci dimpotrivă, toți să ne unim aici, într-un spirit jertfelnic, unul pentru altul. Când noi, şi cei mai săraci, mai lipsiți, şi cei mai bogați am lua parte egal şi la puțin şi la mult, şi la muncă şi la împărțirea bunurilor, atunci altfel am duce suferința. Îmi aduc aminte un moment ce s-a mai evocat: era gata să se prăbuşească un avion. Oamenii toți aceasta gândeau: gata, ne prăbuşim! Şi atunci ce au făcut? S-au prins unii de alții, mână de mână: dacă e să murim,

împreună să murim. Ştiţi ce s-a întâmplat? Pilotul a reuşit atunci să facă o manevră salvatoare şi avionul nu s-a mai prăbuşit.

Astăzi, aşa trebuie spus: împreună să suferim, împreună să ne jertfim, împreună să muncim, pentru ca împreună să împărţim bucăţica de pâine, în mod egal. Şi înviind cu credinţă şi nădejde spre viitor, unind rugăciunea cu munca noastră creatoare vom birui!

R.: Vă mulţumim!

(*Reporter*)

Însemnări

"ICON CONSERVATION IN EUROPE"
Seminar international al restauratorilor de icoane
24-28 februarie 1999

Motto: *"Am înțeles cum fiecare clipă ne exprimă cu tot ceea ce suntem..."* (Din Catalogul Expoziției **Ion Sălişteanu**, 1994)

Tatiana Mihăilescu

În urma invitației primite de la *"The Valamo Art Conservation Institute"* prin doamna Helena Nikkanen, restaurator, am participat la seminărul ***"Icon Conservation in Europe"*** care s-a desfăşurat la Frankfurt am Main, Germania, în perioada 24-28 februarie a.c.

Această manifestare, organizată sub egida Comisiei Europene, ca parte a Programului "Raphael", a fost rodul colaborării a trei instituții din țări diferite: *"The Valamo Art Conservation Institute"* din Finlanda, *"The Icon of City of Frankfurt"* din Germania şi *"The Conservation Department of the Art Museum of Estonia"*.

Tema comună de cercetare a fost problematica legată de activitatea de conservare-restaurare a icoanelor târzii (de secol XVIII şi XIX), circumscrisă aceleia mai ample a conservării - restaurării icoanei. Au fost prezentate comunicări de către restauratori-cercetători din instituțiile organizatoare ca şi de către restauratori din alte țări europene ce-şi desfăşoară activitatea în cadrul unor instituții de stat sau independent. Participanții la seminar ce nu au prezentat comunicări s-au înscris ca audienți.

În seara primei zile, 24 februarie, a avut loc înregistrarea participanților la *"Ikonenmuseum"* ca şi o recepție oferită de gazde. *"Ikonenmuseum"* este un muzeu ce prezintă o expoziție permanentă de icoane, majoritatea ruseşti şi greceşti. În afară de aceasta, organizează manifestări expoziționale de artă contemporană de inspirație religioasă. Acest muzeu aparține administrativ de *"Museum fur Kunsthandwerk"*, în a cărui sală de conferințe s-au desfăşurat lucrările seminarului, începând cu data de 25 februarie.

Joi, 25 februarie, lucrările seminarului au început printr-o scurtă alocuțiune a directorului acestei instituții, dl. James M. Bradgurne, cuprinzând *"Câteva remarci la deschiderea seminarului şi cuvinte de bun venit"*.

D-ra Alexandra Bersch, restaurator în cadrul Laboratorului de Restaurare Icoane de la *"Museum fur Kunsthandwerk"* a prezentat un istoric al activității de

restaurare a icoanelor în Germania, arătând că această activitate era până recent apanajul restauratorilor imigranți.

Apreciind că laboratorul în cadrul căruia îşi desfăşoară activitatea nu are încă suficientă experiență pentru abordarea unor probleme complexe, mai dificile, ale restaurării icoanelor, d-ra Bersch a solicitat pe restauratorii care s-au confruntat cu o cazuistică mai bogată, mai ales pe cei din Rusia şi Grecia, să împărtăşească din experiența lor în restaurarea icoanelor ce prezentau similitudini (ca proveniență, epocă şi tehnică) cu cele în patrimoniul muzeului "Ikonenmuseum".

Aceste discuții au avut loc în cadrul unei întâlniri la "Ikonenmuseum" în după-amiaza aceleiaşi zile. Cu acest prilej, d-ra Bersch a prezentat problemele de restaurare ridicate de icoanele din expunere, deja restaurate, ca şi o mini-expoziție de restaurare organizată cu ocazia seminarului unde au fost prezentate fotografii selectate din documentația de restaurare şi câteva icoane aflate în diverse etape ale procesului de restaurare. Tot cu această ocazie, d-na Snejanka Bauer, muzeograf la "Ikonenmuseum", a prezentat colecția de icoane a muzeului, explicând dificultățile de receptare a sensului iconografic pentru publicul german sau străin care nu e familiarizat cu universul de semnificații simbolice al icoanei.

Tot în cursul zilei de 25 februarie au mai prezentat comunicări dl. Yuri Bobrov, profesor la secția de Conservare-Restaurare a *"The Repin Art Institute"*, *"Academy of Fine Arts"*, St. Petersburg şi dl. Ivan Bentchev, restaurator din Bonn, responsabil cu problemele restaurării monumentelor din landul Renania.

Comunicarea d-lui Yuri Bobrov s-a referit la colecția de icoane a familiei țarului Nicolae al II-lea, prezentând documente de epocă (fotografii, acte de donație, înscrisuri) pentru a releva rolul icoanelor în viața familiei țarului şi ponderea lor în ambianța cotidiană.

Comunicarea d-lui Ivan Bentchev, *"Icoanele vernisate: aspecte teoretice şi practice"*, amplă şi foarte bine documentată, a fost întreruptă şi continuată în dimineața zilei următoare. Aceasta pentru a permite participanților la seminar vizitarea unei importante expoziții deschise la Muzeul de Artă Modernă din Frankfurt, *"Portretul funerar din Egipt în epoca romană"*, care reunea celebrele picturi din primele secole creştine, descoperite la Fayum şi alte centre din Egipt. Expoziția, prima de o asemenea amploare, reunea opere din patrimoniul muzeelor din Germania, Anglia, Franța, Egipt şi din colecțiile particulare. Alături de portrete funerare, executate în encaustică sau tempera pe lemn, în expoziție mai erau prezentate țesături pictate, obiecte de podoabă, sarcofage şi sculpturi.

Printre participanții la seminar se afla d-na Nicole Delsaux, restaurator din Franța, ce a restaurat pentru Muzeul Louvre câteva din portretele în encaustică aflate în patrimoniul acestuia.

Am solicitat-o să ne vorbească despre particularitățile restaurării acestui tip special de pictură pe lemn şi despre stadiul cercetărilor asupra acestei tehnici.

Vineri, 26 februarie, dl Ivan Bentchev şi-a încheiat comunicarea începută în ziua precedentă, solicitând restauratorilor prezenți să precizeze ce tip de vernis şi ce concentrații folosesc în practica lor de conservare-restaurare.

În continuare, d-na Rania Tsitsiloni, restaurator la Muzeul Grec de Artă Populară, a vorbit despre particularitățile icoanelor de secol XIX prezente în patrimoniul acestui muzeu. D-na Tsitsiloni a arătat că dificultățile restaurării acestor

icoane decurg din diversitate de tehnici folosite, diversitate datorată influențelor picturii occidentale şi a pierderii tradiției tehnicii picturii de icoane.

Următoarele comunicări au fost prezentate de doi restauratori de la Muzeul de Artă al Estoniei, d-na Helje Vernomasing şi dl Alan Nurkse. Cele două comunicări s-au referit la iconostasul bisericii Kilingi-Nömme din Estonia, aflat în proces de restaurare.

Această restaurare a pus specialiştilor problema opțiunii între argumentul istoric şi estetic în cadrul procesului de restaurare. Este vorba despre o pictură târzie, de sec. XIX. a iconostasului, executată în culori de ulei şi integrată stilistic ansamblului picturii interioare a bisericii. Această biserică şi această pictură au o semnificație importantă pentru istoria poporului estonian.

În faza cercetărilor pentru restaurarea iconostasului a fost pus în evidență un alt strat de pictură, mai vechi, executat în tempera, ce se înscrie tipologic, iconografic şi tehnic picturii ruse. Considerată mai valoroasă din punct de vedere estetic, această pictură, pentru a fi pusă în valoare, ar trebui sacrificată pictura estoniană ulterioară, cu semnificație istorică. O problemă căreia restauratorii estonieni nu i-au găsit o soluție, solicitând participanților la seminar o discuție pe această temă.

Dl Yuri Bobrov a arătat că aceste situații care pun probleme de etică a restaurării ar trebui discutate la o altă întâlnire, interesul şi actualitatea pe care o prezintă recomandând această temă pentru o viitoare reuniune a restauratorilor de icoane.

Programul zilei a mai cuprins o demonstrație practică a d-lui Yuri Bobrov, asistat de dl Dmitrij Mironenko, în Laboratorul de Restaurare Icoane al muzeului-gazdă. Demonstrația a avut ca obiect *"Prepararea şi folosirea soluției de clei de sturion în restaurare"*.

În acelaşi laborator a avut apoi loc întâlnirea Grupului de Lucru al ICOM pentru Conservarea-Restaurarea Icoanei.

Sâmbătă, 27 februarie, d-ra Hilary Pinder, din Anglia, a prezentat comunicarea *"Conservarea-restaurarea icoanei în Marea Britanie şi influența asupra pieței de artă"*.

În continuare, d-na Anna Hulbert din Anglia a prezentat comunicarea *"Sora Joanna Reitlinger şi Egg Rationing în timpul celui de-al II-lea Război Mondial"*.

D-na Nicole Delsaux din Franța a prezentat comunicarea *"Restaurarea icoanelor în Franța"* care s-a referit la câteva icoane achiziționate recent de Muzeul Louvre. Comunicarea a prezentat considerații interesante asupra opțiunilor în tehnica de reintegrare cromatică.

După pauza de prânz, d-na Olga Lelekova de la Institutul de Stat pentru Conservare şi Restaurare din Moscova a susținut comunicarea *"Înlăturarea controlată a repictărilor pe icoane"*. Investigațiile efectuate asupra unui grup de icoane ce se presupunea a aparține Şcolii lui Rubliov au dus la cercetări aprofundate ce au prilejuit o comunicare de un nivel ştiințific elevat.

În cadrul secțiunii rezervate discuțiilor, d-na Snejanka Bauer, muzeograf la "Ikonenmuseum", a provocat o discuție în jurul uneia din picturile expuse în expoziția *"Portretul funerar din Egipt în epoca romană"*. Observând atent portretul ce-l reprezenta pe Patriarhul Abraham, de fapt una din primele icoane cunoscute,

operă aflată în patrimoniul Muzeului de Stat din Berlin, comparând apoi cu o reproducere din anii '70, d-na Bauer a remarcat pierderea unor detalii ca şi ştergerea parţială a unei inscripţii în starea actuală a operei. S-a pus problema dacă această pierdere se datorează unei intervenţii necorespunzătoare de restaurare, relevându-se importanţa acestei opere ce face parte din patrimoniul universal, fiind una din puţinele icoane ce s-au păstrat din primele secole creştine.

Restauratorii care au intervenit în discuţie au arătat că nu se poate emite nici o opinie înaintea cunoaşterii documentaţiei eventualei restaurări. S-a hotărât să fie sesizată conducerea muzeului în patrimoniul căruia se află opera printr-o scrisoare semnată de participanţii la seminar, solicitând accesul la documentaţia de restaurare respectivă pentru ca, ulterior cercetării ei, să poată fi formulată o atitudine.

În ultima zi a seminarului, duminică, 28 februarie, s-au purtat discuţii asupra documentaţiei de restaurare. D-na Amalia Papadopoulou, din Grecia, a prezentat o fişă-tip de restaurare gândită pentru a cuprinde cele mai diverse situaţii ce pot surveni în procesul de restaurare, structurată pe o schemă clasică: investigaţii, propuneri de tratament, operaţii de restaurare, dar gândită pentru ordinator.

D-ra Kiriaki Tsesmeloglou, din Franţa, a prezentat o altă propunere de fişă-tip de restaurare, pe linia documentaţiei tradiţionale. Dl Anthony Reeve, de la *National Gallery*, a făcut un scurt istoric al fişelor folosite la *National Gallery* din anii '50 şi până azi, remarcând tendinţa de a comprima şi a sistematiza informaţia. Dl Stergios Stassinopoulos, de la Muzeul Benaki din Atena, şi-a prezentat preocupările de mai mulţi ani de a sistematiza pe ordinator şi a face uşor accesibile informaţiile necesare documentării de restaurare.

Programul *"Raphael"* ce a făcut posibilă această manifestare a formulat criterii de selecţie a proiectelor ca, de exemplu: *"dimensiunea europeană a proiectului"* sau *"cooperarea transnaţională între instituţii"*. Organizatorii au ţinut seama de aceste criterii şi au formulat tema comună în acest sens. Desfăşurarea seminarului, cu discuţiile ce au avut loc, cu schimburile de informaţii între participanţi şi prilejul comunicării interpersonale, a depăşit, firesc, această schemă propusă iniţial. În cadrul acestor relaţii mi s-a părut a observa două tipuri de atitudine (sau poziţie). Pe de o parte restauratorii din ţări cu patrimoniu bogat în icoane, ca Rusia sau Grecia, cu experienţă mai bogată şi cu o metodologie cu aspecte tradiţionale pentru zona în care lucrează, pe de altă parte restauratori din ţări europene ce deţin icoane ruseşti sau greceşti, interesaţi să cunoască metodologia celor dintâi. Restauratorii ruşi sau greci, oferind informaţiile solicitate, au pus în evidenţă tocmai particularităţile, atât tipologice, ale icoanelor respective, cât şi cele metodologice ale abordărilor de restaurare.

Cu atât este mai regretabilă este absenţa unei comunicări asupra problemelor ridicate de activitatea de conservare-restaurare a icoanelor în România, cu cât nici o altă informaţie sau menţiune a existenţei unui specific al icoanelor româneşti nu şi-a făcut loc în conştiinţa participanţilor.

Am încercat să aflu dacă restauratorii din alte ţări şi-au propus, în cadrul Programului *"Raphael"*, teme de viitor cărora restauratorii români să li se poată asocia. D-na Helena Nikkanen mi-a explicat că Programul *"Raphael"* nu se va mai desfăşura în viitor decât pentru proiectele începute deja. În acest sens ar trebui să ne informăm asupra unui alt program iniţiat de Comisia Europeană.

Restauratorii de la Valamo mi s-au părut mai deschişi spre o eventuală colaborare cu restauratorii din Moldova. La Alexandro-Nevskij Lavra din St. Petersburg se găseşte un laborator de restaurare în care lucrează tânărul restaurator Dmitrij Mironenko, absolvent al Secției de Restaurare de la *Institutul de Artă Repin* din cadrul Academiei de Artă din St. Petersburg. Acesta s-a arătat interesat de o colaborare cu restauratorii din Moldova.

Pentru specializarea unor tineri restauratori în domeniul picturii de şevalet (tehnica tempera sau ulei) o şcoală cu tradiție şi prestigiu recunoscut ca aceea de la *Institutul de Artă Repin* ar fi o frumoasă posibilitate. Dl. Dr. Yuri Bobrov, profesor la Secția de Restaurare de la acest institut şi-a arătat bunăvoința în acest sens.

În urma unei discuții cu d-na Olga Lelekova, personalitate marcantă a restaurării ruse ce-şi desfăşoară activitatea la Institutul de Stat pentru Conservare şi Restaurare din Moscova, am înțeles că acest institut ar putea, de asemenea, să ofere stagii de specializare pentru diverse tehnici.

Discuțiile cele mai ample le-am avut cu d-na Anna Hulbert din Anglia care a remarcat că, după opinia sa, pentru restauratorii din Moldova nu e încă posibilă o colaborare în cadrul unui program al Comisiei Europene, ce condiționează participarea de existența unor spații dotate corespunzător, laboratoare de investigații, specialişti şi fonduri proprii (între 33% şi 50% din totalul cheltuielilor - în cazul Programului "Raphael"). Sugestia sa a fost ca o eventuală temă de cercetare comună (ca inițiativă românească) să propună o restaurare "in situ" cum ar fi, de pildă, o restaurare de iconostas, ceea ce ar presupune o organizare de şantier. Tema ar putea fi foarte interesantă, deoarece icoane izolate au fost studiate sub multe aspecte, dar un ansamblu ca acela al unui iconostas, studiat şi restaurat "in situ", ar prilejui o cercetare complexă, neinițiată încă în cadrul unui "workshop".

De altfel, cred că restaurarea "in situ" este o situație mult mai întâlnită la noi şi soluția cea mai bună în multe cazuri, ținând seama că la noi bisericile pline de credincioşi sunt locurile în care de multe ori obiectul de cult trebuie, după restaurare, să-şi reia locul şi funcționalitatea liturgică. Deci restaurarea trebuie să țină seama de acest microclimat în care operele se întorc pentru a lua parte la viața religioasă a comunității.

ICONOSTASUL BISERICII "SF. ILIE" DIN REDIUL ALDEI
DATĂRI ŞI ÎNCADRĂRI STILISTICE

Lucia Ionescu

În comuna Aroneanu, la câțiva kilometri de cunoscuta ctitorie a lui Aron Vodă, în satul Rediul Aldei, pe un vârf de colină, se află bisericuța cu hramul "Sfântul Prooroc Ilie".

Satul, acoperit de vii şi livezi, după cum este consemnat în Marele Dicționar geografic al României[1], a făcut parte din comuna Copou, fiind situat în partea de sus a dealului cu acelaşi nume, având o biserică construită de doamna Catargiu.

Despre această biserică Anuarul din 1930[2] al Arhiepiscopiei Huşilor - Mitropolia Moldovei - precizează că este filie a bisericii din comuna Aroneanu, este construită din zid, în anul 1711, având ctitor pe Maria Catargiu. N. Stoicescu, în Repertoriul monumentelor din Moldova, o datează 1718, fără a preciza nici o sursă bibliografică, cu unica specificare: "date D.M.I.".

În forma sa actuală, ea aparține secolului al XIX-lea, prezentând următoarele elemente: în interior, naosul şi pronaosul formează o încăpere unică în care separarea dintre cele două încăperi este sugerată printr-un decroş în grosimea zidului, un altar semicircular şi un pridvor adăugat ulterior, acoperit cu tablă; în exterior, pereții din cărămidă tencuită sunt susținuți de trei contraforți din piatră, dispuşi lateral, şi doi la altar. Câte o fereastră la naos şi una la altar completează decorul exterior. Biserica nu are turle: este tăvănită prin scânduri late, dispuse longitudinal. Lipsa turlelor datează din timpul războiului, din anul 1945, când schije au străpuns turnul-clopotniță şi turlele, distrugându-le.

"Sinodicul nr. 67 a Sântei biserici Rediul Aldei, comuna Copou, făcut din ordinul Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei şi Exarh al Plaiurilor, Chirio-Chir, Calinic Miclesco", tipărit la Iaşi, în 1874, posedă un document original, întocmit de preotul paroh ieromonah I. Paulică (?), care precizează că *"biserica cu patronu Sfântului Proorocu Ilie, a început a se clădi de cărămidă la anul 1835, când au şi sfințitu. Ctitori: d-na Ecaterina Filipescu, acum răposată şi d-na Maria Catargiu, în viață. La 1862: biserica s-a reparatu din nou, de către d-na Maria Catargiu când s-a şi sfințitu de Sfinția sa Iconomul Antonie Gheorghiu..."*.

---

[1] **Marele Dicționar Geografic al României**, vol. V. 1902, p. 226.

[2] **Anuarul Arhiepiscopiei Huşilor - Mitropolia Moldovei**. 1930, p. 73.

Aceeaşi Maria Catargiu se semnează cu caractere chirilice la începutul fiecărui volum al celor 12 minee aparţinând bisericii, tipărite la Neamţ în 1846: "Mărioara Catargiu, 1849". Cu certitudine, deci, actuala biserică este ctitoria din anul 1835 a Mariei Catargiu. Intervenţiile ulterioare, consemnate în arhiva bisericii, cea din 1939, dar mai ales reparaţia capitală din 1945, determinată de distrugerile din timpul războiului, când biserica, fiind situată în zona militară, a servit ca infirmerie armatei germane, au putut modifica forma sa iniţială.

Cu toate modificările survenite în structura clădirii bisericii, ea păstrează un iconostas de la începutul secolului al XVIII-lea, de o mare valoare artistică, provenind probabil de la vechea ctitorie din 1711, atestată de documentele amintite.

Această ctitorie, de lemn sau poate de zid, a fost refăcută sau înlocuită la 1835 de actuala biserică din cărămidă, căreia îi este adaptat vechiul iconostas, prin modificarea dimensiunilor în concordanţă cu noul spaţiu.

Icoana sa de hram ne indică ca hram al bisericii praznicul Naşterii Maicii Domnului. Rezultă, aşadar, că atunci când Maria Catargiu şi Ecaterina Filipescu ctitoresc biserica de la 1835 îi schimbă şi hramul, fapt destul de frecvent pentru acea vreme, dovadă fiind icoana de secol al XIX-lea a Sf. Prooroc Ilie, ataşată pe latura dreaptă a iconostasului, lângă vechea icoană de hram.

Pentru o atribuire corectă, atât în ceea ce priveşte anul construirii, cât şi a ctitorilor bisericii, recurgem la singurele informaţii existente, cele referitoare la moşia Rediului Aldei, cuprinse în documentele Mitropoliei Moldovei.

Astfel, un zapis întocmit la Iaşi (cu nr. 17 din 5 sept. 7217 (1708), cuprinde actul de vânzare a lui Constantin, fost postelnic, a moşiei de la Priseci, numită Valea şi Rădiul Aldoaiei, către mănăstirea lui Aron Vodă.

Pe parcursul secolului al XVIII-lea, moşia va trece pe rând în posesia spătarului Ioniţă Ghenca (doc. 27/1755, aug. 15), a Stolnicului M. Lazu (act de danie din 10 aug. 1794, nr. 33), şi cu toate insistenţele Mitropoliei Moldovei de recuperare a locului în favoarea mănăstirii lui Aron Vodă, în decursul secolului al XIX-lea, ea va trece în posesia familiei Catargiu. Astfel, prin documentul nr. 134/22 febr. 1832, Constantin Lazu (R) vinde pe veci moşiile din Moldova: Chisăreni, Rediu Aldei şi Roşieni; prin documentul nr. 135/25 mai, a aceluiaşi an, Panaite Catargiu Spătar, pune amanet documentele acestor moşii (Chisăreni şi Rediul Aldei), pentru un împrumut de 500 de galbeni de la dr. Preţ.

În anul 1861, prin documentul nr. 298/oct. 1, constatăm că moşia Rediul Aldei aparţinea lui Dimitrie Filipescu, pentru că Mitropolia Moldovei îi eliberează o adeverinţă privind achitarea impozitului funciar. Din documentele citate reiese că moşia Rediului Aldei pe care se află biserica Sf. Ilie", fiind iniţial în stăpânirea mănăstirii lui Aron Vodă, a aparţinut pe rând, în decursul sec. al XIX-lea, ambelor familii boiereşti ce sunt consemnate drept ctitorie la 1835, Catargiu şi Filipescu.

Dacă această biserică a fost reconstruită sau numai restaurată este greu de precizat. În favoarea celei de a doua ipoteze pledează consemnarea din Sinodicul citat, precum că *"la anul 1862, biserica cu hramul Sfântului Proorocu Ilie s-a reparatu din nou, de către d-na Maria Catargiu"*, ceea ce ne permite să deducem că şi în 1835 ar fi avut loc tot o reparaţie, dar de alte proporţii. Şi tot ca o ipoteză plauzibilă putem considera că în ctitoria de la 1835 s-a putut aduce un iconostas de secolul al XVIII-lea de la o biserică mai mare, cu hramul "Naşterii Maicii

Domnului", întrucât iconostasul original de la 1711 era deteriorat. Ar fi o explicație verosimilă privind schimbarea hramului bisericii şi modificarea dimensiunilor iconostasului devenit prea mare pentru interiorul prea mic pe care-l oferea biserica. Acest transfer de iconostase de la o biserică la alta a fost şi este încă foarte frecvent, în funcție de posibilitățile materiale ale fiecărei biserici.

Ceea ce putem afirma însă cu certitudine este faptul că iconostasul aparține începutului de secol XVIII, iar autorul lui a fost un remarcabil reprezentant al şcolii moldoveneşti de pictură, lucru dovedit de înaltele calități artistice ale icoanelor. Din nefericire, acest iconostas nu ni s-a păstrat cu dimensiunile sale reale. Conceput monumental, el a suferit datorită reducerii dimensiunilor sale, prin tăierea fiecărui element component în parte, atât în ceea ce priveşte sculptura cât şi pictura. Reducerea s-a făcut pe orizontală, afectate fiind în special icoanele, iar pe verticală prin renunțarea totală la friza Sf. Prooroci şi a decorației unei părți din coronament, inclusiv la Sfânta Cruce a Răstignirii.

Lucrat în lemn de tei, aurit, iconostasul se înscrie stilistic tradiției sculpturii moldoveneşti, specifice începutului secolului al XVIII-lea, atât ca repertoriu decorativ cât şi ca tehnică de lucru. Sunt utilizate prin interpretări stilizate, motive tradiționale locale: frunza şi ciorchinele de viță de vie şi floarea de crin. Dimensiunea sa actuală este de 560 cm lungime pe cca. 400 cm înălțime. Baza este compusă din stâlpişori de secțiune pătrată ce încadrează poalele de icoană. Pe față ei sunt decorați în relief aplatizat printr-un lujer cu flori de trandafir dispuse simetric, încununat cu o floare de crin. Stâlpişorii originari se păstrează numai la capete; poalele de icoană aparțin secolului al XIX-lea, fiind pictate în ulei pe lemn şi reprezintă scene din Vechiul Testament, capitolul Facerea. Pe bază se sprijină coloane în ronde-bosse, decorate cu lujeri din trandafiri spiralați, încununate de capitele corintice surmontate de volute vegetale, încadrând icoanele împărăteşti. Motivele florale au fost vopsite ulterior cu vopsea de ulei albastru şi roşu garanță. Uşile diaconeşti, în arc în plin centru, păstrează numai lintelul originar, arcul fiind realizat aplatizat, din volute vegetale ce închid în traseul lor buchete de câte trei trandafiri. Uşile împărăteşti, de asemenea sunt noi, dar păstrează lintelul originar sculptat în trafor, cu o compoziție alcătuită din motivul ciorchinelui şi al frunzei de viță, dispus simetric față de motivul central, pajura bicefală purtând în cele două ciocuri crucea şi sabia. Deschiderea, în acolade triple, este marcată de flori de crin în trafor. Arhitrava cuprinde o friză compusă din buchete de câte trei trandafiri cu tulpinele prinse într-o fundă, ritmate pe verticală de volute în relief, pe care se sprijină semicolonetele ce încadrează icoanele praznicare. Acestea sunt alcătuite dintr-o bază în formă de ghiară, un fus pe care motivul vegetal este dispus sub forma unui con de brad şi un capitel compus din trei lobi. Aceleaşi colonete, dar mult mai înalte, încadrează portretele Sfinților Apostoli, reprezentați câte unul în arcuri în plin centru, cu motivul florii de trandafir plasat între ele. Friza decorativă ce separă prăznicarele de icoanele Sfinților Apostoli este lucrată în trafor şi reia motivul din lintelul uşilor împărăteşti: volute înlățuite din lujeri de viță şi struguri, încadrând medalioane mici, în formă de scut, susținute bilateral de câte o pajură. Icoanele Sfinților Prooroci, rupte de ansamblu, sunt expuse în pronaos, pe pereții laterali. Două şiruri paralele de volute vegetale în relief, într-un traseu orizontal, cu ramificații pe verticală, delimitează medalioanele ovale. Coronamentul s-a păstrat

doar parțial: o bandă de volute mari şi flori de trandafiri în relief, traforate, precum şi cele două molenii mărginite de motive vegetale, a căror pictură este deteriorată total.

Valorosul ansamblu de icoane este pictat în tempera, pe pânză de in, cu o preparație de grund fin, maruflată pe blatul din lemn de tei, gros de 4 cm. Reprezentările sunt după tradiția bizantină: personaje alungite, siluete elegante, chipuri hieratice, imobile, gestică reținută. Desenul fin, modulat, este trasat cu o mână sigură, de maestru, prin linii uşor incizate. Calitatea de bun desenator a autorului este dublată de cea de mare colorist. În lumina slabă din interiorul bisericii icoanele au o strălucire aparte. Culorile utilizate cu preponderență sunt tonurile calde de brunuri şi roşuri, de nuanță arămie.

Prin calitățile picturale ale ansamblului de icoane, în care elementul decorativ are un rol minor şi în care prețiozitățile tonale sunt determinante în cromatica generală, bazată pe armonii rafinate, artistul anonim se înscrie pe linia tradiției picturii medievale moldoveneşti.

Icoanele împărăteşti, cu dimensiunea actuală de 133/72 cm, sunt monumentale: Sf. Ioan Prodromul, ipostaza cu aripi, este reprezentat frontal, cu crucea cu flamură şi rotulus în mână, tipul Cephalofor, având capul pe tipsie în dreapta, jos. Portretul, modelat în tonuri de siena-umbră, este de o mare finețe. Melota, în roşu cinabru, cu detaliul desenului în auriu, este în acord cu verdele de China al mantiei. Desenul aripilor este caligrafiat cu umbră naturală. Haşurii aurii dispuse decorativ, completează veşmintele.

Maica Domnului cu Pruncul, tipul Hodighitria, este reprezentată frontal, figură întreagă, pe un tron cu o bogată decorație barocă, caligrafiată cu negru pe fondul aurit. Portretele sunt realizate printr-un modeleu de tonuri deschise de ocru-siena. Trăsăturile sunt puse în valoare prin tonuri mai închise. Maforionul Fecioarei, în roşu-garanță, are ca unică decorație haşurile aurii şi un galon simplu. Tunica, în verde de China, cu precizări în siena-naturală, completează veşmintele Fecioarei a căror sobrietate în reprezentare este susținută de cea a Pruncului Iisus, în roşu de cadmiu, roşu ce-l găsim distribuit echilibrat, ca pată de culoare, pe perna de la tron şi încălțămintea Maicii Domnului.

Portretul Pantocratorului prezintă aceleaşi caractere: frontalitate, figură întreagă. Tronul pe care este aşezat, cu o decorație mai sobră, este realizat în aceeaşi tehnică. Chipul este modelat în tonuri calde de ocru-siena, cu treceri reci în umbră. Părul, tratat în roşu-englez, ca pată de culoare, este desenat cu linii subțiri închise. Roşul buzelor constituie singurul accent de culoare. Măiestria desenatorului este pusă aici în valoare şi de eleganța liniei mâinilor şi a picioarelor. Coloritul rafinat, în acorduri stinse de roşu-siena-verde, întregesc imaginea în care roşul-cinabru al pernei tronului devine centrul cromatic al compoziției.

Icoana de hram a Naşterii Maicii Domnului este compusă din scene simultane alăturate, distribuite echilibrat. În stânga, Sf. Ana cu Fecioara în brațe, sub un baldachin aurit, face pandant cu reprezentarea din dreapta a Sf. Ioachim, sub o arcatură convențională, primind pe Sf. Arhanghel Gavriil în zbor; imaginea centrală, ce taie compoziția submedian pe orizontală, o constituie masa cu slujnicele, proiectată pe un fundal de arhitecturi, în care, sub un mic baldachin aurit, sunt reprezentați cei doi Sfinți Părinți. Aceeaşi cromatică caldă ce înveşmântează

personajele este aici completată cu tonuri de gri-verde-umbră la fundal. Aureolele sunt punctate prin incizie. Inscripțiile cu numele personajelor reprezentate sunt caligrafiate cu ocru în limba greacă.

Icoanele praznicare sunt concepute deosebit de mari: dimensiunea lor este de 56/35 cm, dar trebuie să avem în vedere şi ceea ce s-a pierdut din lățime, prin tăiere, pentru a avea o imagine corectă. Pe fondul aurit, se desfăşoară cele douăsprezece praznice împărăteşti în următoarea ordine cronologică: ciclul se deschide cu Bunavestire; imaginea este cea tradițională, a Fecioarei în picioare, cu capul plecat şi rotulus deschis în mână, spre care se îndreaptă din stânga Arhanghelul Gavriil, cu aripile desfăcute şi mâinile întinse. Nu constatăm nici o abatere de la schema tradițională în reprezentarea fundalului de arhitecturi. Praznicul Naşterii Domnului include în compoziție şi momentul închinării Magilor. În Icoana Întâmpinării Domnului, Sf. Prooroc Simeon este plasat în stânga, în brațe cu copilul Iisus, reprezentat mai mare ca vârstă, ridicat spre el, cu brațele întinse. Cronologic, sunt reprezentate apoi: Botezul Domnului, Învierea lui Lazăr, Învierea Domnului, în varianta Anastasis-ului, şi după Sfânta Mahramă, ciclul se continuă cu Mărturisirea lui Toma, Intrarea Domnului în Ierusalim, Înălțarea Domnului şi Cincizecimea, care este reprezentată simplificat, prin renunțarea la imaginea Cosmosului din registrul inferior; semnalăm aici prezența Maicii Domnului în centrul compoziției, ca şi chip al Bisericii, între cei doisprezece Sf. Apostoli, alcătuind trupul Bisericii, având în dreapta sa pe Sf. Apostol Ioan, iar în stânga pe Sf. Petru. În icoana Schimbării la față, Iisus este proiectat direct pe fondul aurit, fără a mai fi înconjurat de mandorlă, razele trasate prin linii închise plecându-i de sub picioare spre cei trei Sf. Apostoli adormiți. Tot ca o particularitate în reprezentarea praznicelor, semnalăm şi icoana Adormirii Maicii Domnului, în care Iisus apare în centru, şezând pe nori, iar sufletul Maicii Domnului este reprezentat printr-o fetiță cu mâinile întinse, îngenunchiată, pe care Mântuitorul o binecuvântează. Calitățile icoanelor praznicare constau în rezolvările compoziționale, cursivitatea desenului, rafinamentul cromatic realizat prin acorduri tonale subtile, bazate pe trei culori: ocru, roşu, verde, ordonate echilibrat, alcătuind împreună o unică compoziție.

Ansamblul de icoane este completat de imaginea Sf. Apostoli, reprezentați figură întreagă, dimensiuni 80/35 cm, a căror monumentalitate domină registrul superior. Acelaşi fond aurit, cu inscripții în roşu, cuprinde pe cei doisprezece Apostoli, văzuți din semiprofil, în mişcare, imprimând un oarecare dinamism ansamblului, direcționați spre scena centrală a Deisis-ului ce constituie nucleul iconografic al iconostasului. Reprezentarea lor se caracterizează printr-un sintetism în redarea veşmintelor, cu conture puține, modelate ton pe ton, în contrast cu figurile, mai reliefate, cu trăsăturile diferențiate, subliniate prin linii grafice închise.

Scena Deisis-ului suferă cel mai mult din cauza reducerii dimensiunilor sale. Reprezentarea face parte din schema tradițională, în care Iisus, ca Arhiereu şi Mare Împărat, este redat pe tron, cu un chip maturizat, o barbă tăiată pătrat şi mitră pe cap, iar cei doi intercesori, Maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul, din care a mai rămas doar câte o pătrime din fiecare, sunt reprezentați mai mici ca dimensiune, în registrul inferior, în fața tronului, probabil în genunchi. Elementul decorativ este distribuit echilibrat. Linii sinuoase negre, pe fondul aurit, conturează tronul.

Aceleaşi caractere grafice le găsim şi în decoraţia veşmintelor Domnului, la galonul tunicii şi la mitră. O cromatică alcătuită din roşuri, ocru şi verde, completează reprezentarea.

Medalioanele Sf. Prooroci, de 30/32 cm, expuse separat, cuprind douăsprezece portrete de un deosebit rafinament artistic; desenul sensibil, individualizează personaje de vârste diferite, reprezentate bust, în atitudini convenţionale. Calităţile cromatice deosebite sunt puse în valoare de acordurile complementarelor, completate de modeleul în tonalităţi de ocru-siena al chipurilor. Inscripţiile sunt şterse.

Constatările referitoare la starea de conservare a iconostasului şi anume, atac activ de cari, mucegaiuri, trunchieri de imagini, fragilitate a întregului ansamblu, impun intervenţia urgentă a specialiştilor în tratarea, curăţirea, consolidarea şi reasamblarea corectă a acestor valori de patrimoniu, reprezentative pentru arta medievală din Moldova de la începutul secolului al XVIII-lea.

BIBLIOGRAFIE:

1. **Marele Dicţionar Geografic al României**, vol. V, 1902, p. 226.
2. **Anuarul Arhiepiscopiei Huşilor - Mitropolia Moldovei**, 1930, p. 73.
3. **Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea**, vol. II, Moldova, Bucureşti, 1966.
4. C. Bobulescu, **Date cu privire la unele biserici din judeţul Iaşi**, în Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Chişinău, vol. II, p. 153.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

Maciej Bielawski, **Dumitru Stăniloae, O viziune filocalică despre lume**, *Sibiu, Ed. Deisis, 1998, 348 p.*

Cartea părintelui benedictin M. Bielawski a apărut în original în Polonia, sub titlul *The Philokalical Vision of the World in the Theology of Dumitru Stăniloae*, la Wydawnictwo *Homini* Bydgoszcz, în anul 1997.

Dat fiind faptul că în Occident, după cum observă părintele Ioan I. Ică jr. în prezentarea acestei cărți în limba română (*Un benedictin despre părintele Stăniloae*, p. 5-8), lipseşte o prezentare critică asupra operei părintelui D. Stăniloae, autorul cărții de față încearcă, în spirit irenic şi obiectiv-ştiinţific, o abordare deopotrivă istorică şi sistematică. În fapt, "el caută şi găseşte în opera părintelui Dumitru Stăniloae o explicație coerentă, profund patristică, sistematic articulată şi poematic exprimată asupra lumii, cu alte cuvinte un mod de a imagina pe Dumnezeu, cosmosul şi omul într-un echilibru spiritual desăvârşit - tocmai într-o epocă a tuturor dezechilibrelor - în prelungirea intuițiilor majore ale Sfinților Părinți ai tradiției *Filocaliei* răsăritene" (p. 7).

În ceea ce ne priveşte, credem că opera de față a părintelui M. Bielawski este bine documentată (operele părintelui D. Stăniloae, opere despre teologia sa, opere complementare). Numai că, în abordarea viziunii filocalice despre lume la părintele Stăniloae, Bielawski utilizează mult doar primul volum al *Dogmaticii* teologului nostru, iar celelalte opere ale acestuia cu privire la un asemenea subiect nu prea sunt exploatate.

În *Introducere* (p. 9-18), M. Bielawski arată că deşi Olivier Clément afirmă despre părintele D. Stăniloae că e cu siguranță "cel mai mare teolog ortodox actual" şi că opera sa reprezintă una din cele mai mari creații ale gândirii creştine din a doua jumătate a secolului nostru (p. 9) există, din păcate, puține studii serioase dedicate acestui autor. Scurte recenzii şi articole referitoare la opera părintelui Stăniloae aparțin arhimandritului Andrei Scrima, viitorului mitropolit al Ardealului - Antonie Plămădeală (pe când acesta se afla la studii în Anglia), lui O. Clément, I. Bria, A. M. Allchin, D. Neeser. În 1988, R. Roberson îşi scrie teza sa de doctorat cu referire la opera părintelui Stăniloae. După 1993, anul morții părintelui Stăniloae, au apărut mai multe scrieri cu referire la opera lui.

Pe de o parte fascinat şi interesat de lume, natură, creație şi cosmos, iar pe de altă parte nemulțumit de datele pe care ni le oferă fizica, biologia şi astronomia, părintele Bielawski cercetează opera marelui nostru teolog, convins că "există ceva profund şi măreț în modul său de a face teologie" (p. 317). Evitând totodată mult discutatele controverse doctrinare ce separă Răsăritul creştin de Occidentul creştin, Bielawski îşi dă seama că în

domeniul teologiei creației cele două mari tradiții creştine se pot întâlni în mod fertil. "Viziunea filocalică" despre lume (vezi titlul) arată că teologia părintelui Stăniloae e inspirată de Părinții filocalici şi că are ceva poetic în ea.

După cum arată în titlul primei părți a lucrării sale. *Viața și opera părintelui Dumitru Stăniloae* (p. 19-71), M. Bielawski descrie aici profilul biografic şi bibliografic al teologului român.

În România, unde părintele Stăniloae s-a născut şi şi-a petrecut întreaga viață, cultura, istoria, etnografia şi limba s-au plămădit la răscrucea dintre Răsăritul şi Occidentul european, dintre nord şi sud. Dumitru, ultimul dintre cei cinci copii ai lui Irimie şi Reveca, s-a născut pe 16 noiembrie 1903, în satul Vlădeni, de lângă Braşov.

Tânărul Dumitru studiază la Liceul "Andrei Şaguna" din Braşov, apoi, în 1922, la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Timp de doi ani (1923-1924), nemulțumit probabil de sistemul (cam) scolastic abordat la Cernăuți, Dumitru abandonează studiile teologice şi frecventează cursurile Facultății de Litere din Bucureşti. Sub influența mitropolitului Nicolae Bălan, şi-a reluat şi încheiat totuşi studiile teologice în 1927, la nu de mult înființata Academie Teologică "Andreiană" din Sibiu. Tot acum a început să scrie primele articole.

Un impact important asupra formării sale teologice l-a avut perioada dintre anii 1927-1929, când D. Stăniloae a studiat la Facultatea de Teologie din Atena. Aici face cunoştință cu teologia lui Andrutsos (a cărui operă - *Dogmatica* - o traduce în românește în 1930), a apologetului Rosis, cu Papamichail şi opera lui asupra lui Palama, cu Dyovouniotis şi critica acestuia la adresa lui Andrutsos (mai mult filosof decât teolog, cu o gândire prea catolică).

În 1928 D. Stăniloae ajunge la München, făcând astfel cunoştință cu teologia dialectică protestantă. Aici studiază teologia lui Barth (ideea diastazei - a Celui cu totul altul - comparabilă cu ființa divină palamită). Între timp, în mai 1928, şi-a susținut teza de doctorat despre patriarhul Dositei al Ierusalimului, la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Studiile din anii 1929-1930 l-au dus apoi pe D. Stăniloae în alte locuri importante, precum: Berlin, Paris, Belgrad şi Constantinopol. Din septembrie 1929, pe când avea doar 26 de ani, este numit profesor de teologie la Academia Teologică "Andreiană" din Sibiu. Aici va preda, în principal, dogmatica (1929-1946), dar şi apologetica, limba greacă şi teologia pastorală.

Spre dezamăgirea mitropolitului N. Bălan, la 4 octombrie 1930 D. Stăniloae s-a căsătorit cu Maria Mihu, cea care avea să-i fie tovarăşă fidelă timp de 63 de ani. Primii lor copii, gemeni, născuți în mai 1931, le-au murit ulterior (ultimul în 1945). La 16 octombrie 1931 D. Stăniloae a fost hirotonit diacon, iar exact un an mai târziu preot. Singura fiică care a supraviețuit, Lidia, s-a născut în octombrie 1933.

Din ianuarie 1934 şi până în 1945, părintele D. Stăniloae a fost directorul ziarului *Telegraful român* din Sibiu, pentru care a scris foarte mult, peste 350 de articole (teologie, pietate, cultură, naționalism, polemică

față de catolicism, discuție cu teologia protestantă). În acest sens, părintele Bielawski opinează că studierea atentă a operei ziaristice a părintelui Stăniloae ar fi o temă foarte instructivă (evoluția gândirii, atitudinea față de transformările contemporane).

Timp de zece ani, 1936-1946, părintele Dumitru a devenit rectorul Academiei Teologice "Andreiene" din Sibiu. Publică în același oraș, în anul 1938, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama, cu trei tratate traduse*. Studiile asupra acestui sfânt s-au multiplicat şi l-au făcut pe părintele Stăniloae să se îndrepteze treptat spre *Filocalie*. În 1943, tot la Sibiu, a publicat un lung şi bine documentat studiu: *Iisus Hristos sau restaurarea omului*. Atât Sfinții Părinți cât şi teologii şi filozofii occidentali contemporani (ortodocşi, catolici şi protestanți) sunt utilizați ca surse bibliografice în această operă ce aşteaptă încă să fie descoperită. Între 1939-1945 părintele Dumitru mai scrie câteva articole şi o traducere însoțită de o introducere a importantei *Mistagogii* a Sfântului Maxim Mărturisitorul, în *Revista teologică* de la Sibiu (1944).

După 1944 România trece de la o dictatură fascistă mascată la una comunistă. Politica, economia, cultura şi religia au intrat sub dominația completă a totalitarismului comunist. Neagreat de noul regim datorită activității sale academice şi a relațiilor sale personale, Părintele Stăniloae este înlăturat treptat din funcțiile sale. Nu mai este director la *Telegraful român*, nu mai poate publica articole, nu mai este rector al Academiei Teologice sibiene. Continuă doar ca profesor de dogmatică la aceeaşi şcoală până la sfârşitul lui 1946, iar din ianuarie 1947 este nevoit să părăsească Sibiul şi să se mute la Bucureşti. La Institutul Teologic din capitală predă inițial mistică şi spiritualitate apoi, după desființarea acestei catedre, devine profesor de dogmatică.

Principala lucrare a părintelui Stăniloae în această perioadă a devenit traducerea în românește a *Filocaliei* cu introduceri şi comentarii. Este interesant faptul că la această magistrală operă părintele Dumitru începe şi continuă să lucreze tocmai într-o perioadă de grele interdicții şi persecuții. În plus, părintele Stăniloae "a fost susținut doar de un mic grup de prieteni interesați de acest gen de literatură şi de înnoirea spirituală a țării şi a Bisericii" (p. 52). Primele patru volume ale *Filocaliei* au apărut la Sibiu, între anii 1946-1948, ele reprezentând conținutul primului din cele două volume ale *Filocaliei* grecești, deşi într-o ordine puțin schimbată. Introducerile pe care le-a adăugat teologul nostru la fiecare din autori au devenit, după afirmația lui Bielawski, "studii de pionierat în cazul unora dintre aceştia", urmând exemplul marilor săi predecesori, Paisie Velicicovski şi Teofan Zăvorâtul.

În perioada 1949-1958 teologul român a publicat peste treizeci de articole în reviste teologice ortodoxe bucureştene, toate controlate de cenzura comunistă. Câteva din articolele din catehismul publicat de Patriarhia din București, în 1952, au fost scrise de părintele Stăniloae. A mai colaborat cu alți autori la realizarea unui manual de teologie dogmatică şi simbolică în două volume, însă în momentul publicării (București, 1952), dintre numele

autorilor a fost şters de cenzură cel al părintelui Stăniloae deoarece, între timp, fusese deja întemnițat. Comuniştii, ca şi în alte țări, acordau o atenție specială intelectualilor ca surse de opoziție. De aceea, colaborarea părintelui Dumitru, "unul dintre oamenii cei mai educați din România acelui timp" (p. 58), cu grupul "Rugul aprins" (intelectuali care încercau să facă ceva creator pentru Biserică) a făcut ca el să fie condamnat ca delicvent politic periculos pentru sistemul comunist, pentru perioada 1958-1963 (Jilava, Aiud).

Perioada cuprinsă între anii 1963-1993 a fost pentru părintele D. Stăniloae "o adevărată explozie de creativitate". În acest timp comunismul românesc devenise mai independent, iar uneori chiar în opoziție fățişă față de Uniunea Sovietică, România devenind oarecum mai deschisă față de țările occidentale. Situația nou creată a permis Bisericii Ortodoxe, "deşi total dependentă de regim şi obligată la colaborare cu el", să dezvolte o activitate pastorală şi academică (p. 60). Pentru doi ani părintele Dumitru lucrează în administrația Arhiepiscopiei Bucureştilor. Din 1965 şi până la pensionarea sa, în 1973, părintele îşi reia statutul la Institutul Teologic din Bucureşti şi predă cursuri pentru doctoranzi. După pensionare a activat ca şi consultant ştiințific pentru doctoranzi. Personalități importante l-au avut pe părintele D. Stăniloae ca profesor: viitorul mitropolit al Ardealului, Antonie Plămădeală, viitorul mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, Daniel Ciobotea, teologi importanți precum I. Bria, C. Galeriu, D. Popescu, D. Radu.

Tot în perioada de după închisoare, părintele Dumitru publică peste 150 de articole teologice şi continuă să traducă texte patristice: volumul 5 al *Filocaliei* (1976), volumele 6 şi 7 (1977), volumul 8 (1979), toate, ca de obicei, cu introduceri elaborate şi note. Cu cel de-al optulea volum filocalic, părintele Dumitru încheie proiectul inițiat în 1946, când a început să traducă faimoasa *Filocalie* greacă. Surprinzător, părintele Stăniloae nu se opreşte aici, ci publică operele altor foarte importanți autori monastici răsăriteni în *Filocalia* 9 (1980), *Filocalia* 10 (1981), *Filocalia* 11 (1990) şi, în fine, *Filocalia* 12 (1991). Toată această monumentală operă a părintelui Stăniloae "a oferit Bisericii Ortodoxe Române o identitate spirituală extrem de viguroasă" (p. 63).

Dar osteneala intelectuală a părintelui Stăniloae nu s-a oprit aici, ci a tradus şi publicat operele celor mai importanți părinți răsăriteni: Sfântul Grigorie al Nyssei (1981), Sfântul Maxim Mărturisitorul (1983 şi 1990), Sfântul Atanasie cel Mare (1987 şi 1988), Sfântul Chiril al Alexandriei (1990, 1991, 1992 şi alte două în pregătire), Sfântul Simeon Noul Teolog (imnele - 1991), Sfântul Grigorie de Nazianz (cuvântările teologice - 1993), Sfântul Dionisie Areopagitul (postum - 1996). Împreună cu Lidia, fiica sa, a tradus două cărți ale părintelui Wilhelm Nyssen.

Eveniment de maximă importanță, în 1978, părintele Dumitru a publicat cele trei volume ale *Dogmaticii*, în care a prezentat "o sinteză a teologiei ortodoxe moderne" (p. 64). Această operă aşteaptă încă să fie studiată şi recunoscută ca "una din

cărțile fundamentale clasice ale secolului nostru" (p. 65). În 1981, părintele Stăniloae a publicat *Spiritualitatea ortodoxă*, iar în 1986 *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, opere care, şi ele, aşteaptă să fie introduse în patrimoniul creştin universal. Opere importante a scris şi despre antropologia ortodoxă, spiritualitatea poporului român, chipul evanghelic al lui Iisus Hristos şi Sfânta Treime în Tradiția ortodoxă. Intervenții remarcabile are în *Convorbirile duhovniceşti* cu părintele Ioanichie Bălan (1988) şi în dialogurile cu pictorul Sorin Dumitrescu (1992).

Schimbările survenite în România de după 1968, când Ceauşescu însuşi a căutat să creeze țării o imagine de societate progresistă, bogată şi cu o cultură înaltă, au permis părintelui Stăniloae să călătorească în multe țări pentru conferințe şi obținerea de titluri "doctor honoris causa" (Europa occidentală, Grecia, Iugoslavia, Ierusalim, S.U.A). În fosta Uniune Sovietică şi Rusia părintele Dumitru n-a păşit niciodată, locuri unde teologia sa rămâne necunoscută până astăzi. În 1991 a devenit membru titular al Academiei Române, iar în anul următor a obținut titlul de "doctor honoris causa" al Universității din Bucureşti.

Martor al atâtor momente distructive în Europa (fascismul național-ist, comunismul totalitar), prin viața şi opera sa, părintele D. Stăniloae a participat la crearea "Noii Europe" de după primul război mondial.

În partea a doua a operei sale, părintele M. Bielawski face câteva considerații privitoare la inspirațiile şi metodele teologiei părintelui Stăniloae (p. 73-137).

Aici se arată că baza gândirii părintelui Dumitru se află în Biblie, Tradiție, Părinți (mai ales cei greci şi bizantini de dinaintea secolului XIV), Liturghie, hotărârile şi canoanele Sinoadelor Ecumenice, iconografie, imnografie şi arhitectură creştină. Promovând "o reală înnoire şi dezvoltare în teologia ortodoxă, părintele Stăniloae face parte din categoria aşa-numiților teologi neo-ortodocşi, alături de N. Bulgakov, P. Evdokimov, N. Lossky, J. Meyendorff, O. Clément, Yannaras, Zizioulas, Matsoukas etc. Utilizând gândirea nemuritoare a Părinților şi argumente din teologii sus citați, părintele Dumitru realizează în teologia sa o adevărată sinteză "neo-patristică" (p. 76-77). Diferența dintre teologul român şi ceilalți teologi amintiți e aceea că părintele Stăniloae şi-a desfăşurat aproape toată viața şi creativitatea sub un regim comunist totalitar.

Într-o perspectivă istorică, câteva puncte marchează, în opinia lui Bielawski, elementul "românesc" ce a influențat în mod real teologia părintelui Stăniloae pe parcursul întregii sale vieți: teologul român şi creația sa se situează în interiorul unei căutări a identității româneşti (ca şi țara din care face parte); drept urmare, Ortodoxia se identifică cu națiunea (p. 87).

Despre România, părintele Dumitru a scris mult, publicând articole în domeniu în revista națională *Gândirea*, în *Telegraful român*. Într-un articol din *Gândirea* (nr. 19/1940, p. 416-425), teologul român afirmă: "Adevăratul român nu e vulgar nici când vorbeşte despre dragoste, nici când e ironic, spunând proverbe şi snoave. Vulgaritatea în

cântece, în poezie, în dans e de origine urbană, deci occidentală. Ortodoxia s-a revelat aşadar ca cel mai desăvârşit pedagog al sufletului românesc".

Referitor la o asemenea afirmaţie, părintele Bielawski zice: "Chiar dacă părintele Stăniloae a fost un mare teolog, cuvintele sale despre România şi spiritualitatea românească trebuie luate cu o distanţă critică, fiindcă adeseori sunt amestecate cu mituri şi exagerări", dat fiind faptul că el "a atribuit o experienţă umană universală unei naţiuni particulare (a sa), şi a dorit să califice acest aspect, comun de fapt tuturor oamenilor, ca fiind la origine doar o însuşire a românilor" (p. 95-96).

Cenzura îndelungată practicată de sistemul comunist şi asupra operelor părintelui Dumitru a impus şi o cenzură interioară, astfel încât teologul nostru nu putea să spună întotdeauna tot ce ar fi vrut să spună însă, în ansamblu, creaţia sa reprezintă o apologie faţă de propaganda comunistă. În acest sens, curajul teologului român de a gândi şi a-şi exprima ideile este remarcabil (p. 102-108). Iată ce afirmă Bielawski în acest sens: "E aproape imposibil de găsit un contrast mai mare decât cel care există între doctrina materialistă dezvoltată în ţările comuniste şi conţinutul *Dogmaticii* sau al oricăror altor texte spirituale ale părintelui Dumitru Stăniloae; între cărţile lui Marx, Engels, Lenin, Stalin sau Ceauşescu şi *Filocalie*. În opinia mea, creativitatea teologică a părintelui Dumitru Stăniloae trebuie citită şi înţeleasă în această tensiune a conceptelor şi gândirii" (p. 110).

Dacă pe teologii occidentali, mai ales catolici, părintele Dumitru nu putea să-i mai utilizeze în operele sale din cauza interdicţiei comuniste, pe Părinţii Bisericii i-a folosit din plin, căci pentru sistemul totalitar aceştia treceau drept retrograzi şi învechiţi. Traducând şi asimilând peste 10.000 de pagini din operele "nemuritorilor Părinţi", părintele Stăniloae "a devenit ulterior o voce modernă a Părinţilor" (p. 120).

În ceea ce priveşte limba, părintele Dumitru a dovedit o preocupare neîntreruptă pe parcursul întregii sale creaţii, chiar dacă, cândva, părăsise Facultatea de Litere pentru a reveni la Teologie. Cercetând nuanţe subtile ale limbii româneşti, părintele Stăniloae spune: "Lumea se dovedeşte [...] că e <lumină> inepuizabilă, conform cuvântului românesc <lume>, care vine de la latinescul <lumen>" (*Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 347).

Partea a treia a operei lui M. Bielawski se numeşte *Lumea în lumina lui Dumnezeu* (p. 139-194). Lumea este o realitate creată de Dumnezeu din nimic.

Dezvoltându-şi gândirea în contextul tradiţiei greceşti clasice şi patristice, părintele Stăniloae prezintă cinci argumente împotriva monismului materialist şi pentru a demonstra că lumea e creată din nimic:

1. Argumentul *ontologic* (dacă există un Creator, lumea trebuie să aibă un început şi trebuie să vină din nimic);

2. Argumentul *gnoseologic* (conştiinţa noastră, cea mai înaltă formă de existenţă în această lume, cere ca lumea să fie salvată de relativitatea ei, fiind necesar să-şi găsească sensul într-un plan de existenţă superior ei);

3. Argumentul *teologic* (lumea se extinde între un început şi un sfârşit);

4. Argumentul *antropologic* (lumea îşi împlineşte sensul în om);

5. Argumentul *mişcării* (lumea şi omul se mişcă pentru că tind spre o desăvârşire ce n-o găsesc în ei).

Aceste argumente, ca şi întreaga viziune teologică a părintelui Dumitru, arată disponibilitatea sa "de a vedea lucrurile oarecum din punctul de vedere al lui Dumnezeu" (vede lucrurile "de sus"), fapt ce constituie "unul din aspectele cele mai interesante, dacă nu chiar harismatic, ale teologiei sale" (p. 147).

Începutul şi sfârşitul, timpul în general, reprezintă o temă ce pare că l-a interesat pe părintele în cel mai înalt grad. Cuvintele biblice "întru început" (Facere 1, 1) înseamnă atât începutul coborârii lui Dumnezeu în timp, cât şi începutul timpului; e începutul dialogului lui Dumnezeu cu creatura care începe drumul ei în timp (p. 148). În viziunea părintelui Stăniloae "lumea a ieşit din mâna lui Dumnezeu şi se va întoarce acolo, fără a părăsi niciodată spaţiul iubitor dintre cele două mâini" (p. 151). Fiind creată, înţelegem că lumea nu este eternă, însă chemarea ei este de a exista în veci; deci ea devine eternă.

Motivul creaţiei nu este vreo necesitate exterioară sau interioară a lui Dumnezeu, ci bunătatea Sa, care doreşte să facă şi alte fiinţe părtaşe la iubirea lui intertrinitară (*agape*). Scopul creaţiei este îndumnezeirea ei; în plus, ea a fost creată pentru om şi astfel poate fi folosită ca un mijloc pentru îndumnezeirea omului. Iar evenimentul crucial dintre creaţia din iubire şi îndumnezeire ca scop al creaţiei este Întruparea lui Hristos. Răul existent în lume în chip atât de viguros şi dramatic nu se poate opune voinţei şi providenţei divine ce conduce lumea spre desăvârşire.

Conform modelului palamit, lumea este intuită de părintele Dumitru într-o continuă mişcare şi dezvoltare, într-o istorie "învăluită însă de razele dumnezeieşti" (p. 175). În acest sens, părintele Maciej înţelege că "nu Dumnezeu este «în afara» lumii, ci mai degrabă lumea este «în afara» lui Dumnezeu, dar învăluită de razele Sale dumnezeieşti şi având în centru evenimentul întrupării lui Hristos" (p. 179). Procesul de coborâre a lui Dumnezeu în vederea relaţiei iubitoare cu creatura Sa se numeşte chenoză, extaz (*eros*) sau condescendenţă divină. Creaţia însăşi, cu atât mai mult omul, are ceva ce o face capabilă de a-L primi pe Dumnezeu în chenoza sa. De altfel mişcarea lui Dumnezeu spre creaţie e treptată şi se extinde în timp, ea culminând la întrupare. În Hristos Dumnezeu a venit "în maxima apropiere faţă de oameni" (*Teologia Dogmatică Ortodoxă* 1, p. 210). Când Dumnezeu şi omul se întâlnesc în deplină libertate se produce comuniunea (erosului divin îi corespunde erosul creaţiei) (p. 194).

În partea a patra a operei sale, părintele M. Bielawski vorbeşte despre *Structuri ale lumii* (p. 195-260).

1. <u>Finitudinea</u>

Lumea e finită fiindcă e creată şi aşadar dependentă de infinitate. Numai Sfânta Treime e infinită, iar finitudinea creaţiei îşi are originea şi destinaţia în infinitatea lui Dumnezeu, existând o năzuinţă în creaţia finită după Dumnezeu infinit. Întâlnirea între infinitatea lui Dumnezeu şi finitudinea lumii are loc în misterul morţii şi învierii lui Hristos, astfel încât în Hristos omenirea participă în mod plenar la infinitatea divină.

2. Raționalitatea

Ea facilitează dialogul dintre om şi Dumnezeu. Toate lucrurile îşi au rațiunile în Logosul divin sau în Rațiunea supremă. Ele au fost create în rațiunea Logosului, astfel încât sunt icoane ale rațiunii Logosului. Rațiunea umană izvorăşte din Rațiunea dumnezeiască pe care este invitată să o atingă.

Există trei planuri în cunoaşterea lui Dumnezeu: o cunoaştere naturală (rațională) a lui Dumnezeu şi a lumii, o cunoaştere prin credință (cunoaştere intuitivă) şi o cunoaştere experiențială-apofatică (lumea este transparentă pentru Dumnezeu).

3. Unitatea

Lumea nu e considerată doar în ea însăşi (categorie pur filozofică), ci în relația ei cu Dumnezeu şi cu omul. Lumea e una şi unită deoarece Creatorul ei e unul şi transcendent.

Există totuşi o "unitate complexă" a lumii inspirată de "unitatea complexă" a Sfintei Treimi (p. 220). În relația sa cu lumea, omul are capacitatea de a unifica în sine universul însuşi, mai ales după întruparea lui Hristos. În măsura în care omul sporeşte în unirea cu Dumnezeu uneşte tot mai mult şi lumea cu Dumnezeu. În comuniunea eternă şi perfectă nu vom mai simți separație între persoana noastră şi obiecte şi între ea şi celelalte persoane umane.

4. Mişcarea în timp

La acest punct, părintele Bielawski afirmă că "reflecția părintelui Stăniloae despre timp e una din cele mai interesante din *Dogmatica* sa şi poate fi întâlnită în mai multe opere ale sale" (p. 228). Originile timpului sunt în Dumnezeu şi în eternitatea Sa, astfel încât înțelegerea timpului presupune înțelegerea eternității (iată cum, în mod magnific, teologul român face din nou teologie de "sus").

Timpul a început odată cu lumea creată, el venind din eternitate şi având menirea să sfârşească în ea. El poate asuma, sau poate fi asumat de eternitate doar treptat, întrucât e "scara întinsă de eternitatea lui Dumnezeu pusă la dispoziția mea, după măsura mea, printr-o lucrare a lui Dumnezeu la nivelul meu. Căci eu nu pot trăi încă eternitatea ca atare" (*Teologia Dogmatică Ortodoxă* 1, p. 182). Timpul şi mişcarea nu sunt realități negative sau păcătoase, spune Bielawski, ci sunt "un fapt pozitiv ce conduce spre eternitate şi, intrând în eternitate, ele trec printr-o transformare" (p. 242).

Dumnezeu e mai presus de eternitate, dar noi Îl experimentăm ca etern în comparație cu noi, întrucât a binevoit să intre în relație cu noi. "Întruparea, Crucea şi Învierea lui Hristos au fost evenimente concrete ce introduc experiența timpului în Dumnezeu şi transformă deopotrivă dimensiunea timpului. În Hristos a fost stabilită într-un mod profund şi intim o nouă relație între timp şi eternitate [...] Acceptând şi dorind o relație cu creația (reprezentată în umanitate), Dumnezeu acceptă nevoia de a aştepta răspunsul ei. În acest mod putem vorbi despre un Dumnezeu care aşteaptă" (p. 244). Hristos aşteaptă momentul în care toate lucrurile devin una şi sunt învăluite în Tatăl.

5. Spaţiul

Dacă Dumnezeu e supraspaţial, spaţiul rezultă din relaţia dintre Treime şi persoanele create şi face posibilă mişcarea dintre subiectele personale create. Ca şi timpul, el îşi are originea şi sfârşitul în Sfânta Treime şi reprezintă o distanţă dintre lume şi Dumnezeu. În Hristos Dumnezeu a acceptat şi spaţial o chenoză.

Spaţiul e transfigurat însă de relaţiile interpersonale. Există aşadar şi un "spaţiu spiritual" ce poate fi atins de oameni prin purificare ascetică şi sporire în iubire (p. 253). Unirea deplină între Dumnezeu şi om, depăşirea tuturor finitudinilor spaţiale, are loc în Hristos. În viaţa veşnică spaţiul se va eterniza, "va fi copleşit de Dumnezeu şi transparent prezenţei lui Dumnezeu, pe care inimile oamenilor vor fi în stare să o vadă" (p. 259).

Al cincilea şi ultimul capitol din lucrarea părintelui Maciej se cheamă *Lumea şi omul în Dumnezeu* (p. 261-316).

Există o complexitate, o sobornicitate a existenţei create în sensul de integralitate a lumii, atât în legătura ei cu Dumnezeu, cât şi unită în ea însăşi.

Creaţia are un caracter antropocentrist. Existenţa lumii, a naturii îşi primeşte rostul prin prezenţa umanităţii. Ea, natura este un dar al lui Dumnezeu pentru omenire, asigurându-i acesteia existenţa biologică; în plus, într-un fel, trupul uman recapitulează în sine cosmosul, deoarece conţine elementele materiale ale universului (omul ca microcosmos). Trupul omului se deosebeşte în schimb de restul naturii materiale prin prezenţa sufletului în el. Materialul şi spiritualul se întâlnesc în om, astfel încât unul îl luminează pe celălalt. Cuprinzând, unificând şi stăpânind toată realitatea creată, omul se dovedeşte un mijlocitor prin care universul se uneşte în el însuşi şi cu Dumnezeu (omul ca macrocosmos).

Omul e cu adevărat în centrul creaţiei în măsura în care e în Hristos cel întrupat, răstignit şi înviat. Transformarea lumii depinde nu doar de cunoaşterea ştiinţifică a naturii, ci, mai ales, de purificarea omului şi unirea sa cu Dumnezeu (viaţa ascetică-*praktike*, vederea raţiunilor lumii-*physike*, cunoaşterea lui Dumnezeu-*theoria*).

Lumea e loc al dialogului nu numai între Dumnezeu şi om, dar şi între oameni, apoi între umanitate şi Dumnezeu. Dumnezeu nu lipseşte însă în dialogul interuman, ci e prezent în permanenţă. "Comuniunea şi colaborarea umană dezvoltată în şi prin natură e armonioasă numai în funcţie de relaţia umanităţii cu Dumnezeu şi puritatea sau sfinţenia ei" (p. 294). Dumnezeu vorbeşte despre Sine prin intermediul lumii, al naturii, iar omul are capacitatea de a percepe şi înţelege mesajul Său, putând să-I răspundă lui Dumnezeu, în acest caz, prin intermediul naturii.

Există o continuitate între creaţie ca şi cuvânt al lui Dumnezeu şi întruparea Cuvântului lui Dumnezeu. Aşadar, "creaţia include întruparea în sine însăşi şi oarecum trimite spre ea [...] Lumea ca dar şi cuvânt al lui Dumnezeu către omenire devine, prin transformarea ei în mâinile oamenilor, cuvântul şi jertfa de mulţumire a umanităţii către Dumnezeu [...] Prin răspunsul lor, oamenii se creează oarecum pe ei înşişi şi participă la creaţia lumii" (p. 285-286). De fapt "Dumnezeu dă lumea omului ca să

comunice cu el [...] Când omul ajunge la Dumnezeu oferindu-I lumea şi pe sine însuşi, atunci şi lumea «intră» într-un spaţiu divin" (p. 291). Fiecare persoană umană este responsabilă faţă de Dumnezeu şi semenii ei în înţelegerea lumii ca dar, în abordarea ei spirituală şi comunională (p. 296). Înţelegem astfel felul în care sobornicitatea a toate îşi atinge desăvârşirea şi plinătatea.

În final cosmosul este destinat personalizării, transparenţei, spiritualizării şi transfigurării.

Personalizarea universului nu înseamnă că el devine o persoană, ci că se personalizează în măsura în care comuniunea persoanelor umane se apropie de comuniunea persoanelor divine (p. 302).

Lumea este transparentă pentru că oamenii pot vedea în lume pe Dumnezeu ca dăruitorul ei; poate fi şi opacă, dar numai pentru cineva care tratează pe celelalte persoane ca pe obiecte sau nu ajunge să vadă dincolo de lucrurile create; păcatul adamic L-a făcut pe Dumnezeu să-Şi retragă unele energii ale Lui din creaţie dar, prin evenimentul Hristos, Dumnezeu recreează lumea, recuperând spaţiul abandonat anterior (p. 302-303). Aşadar, venirea lui Hristos luminează umanitatea: Întruparea, Crucea şi Învierea reprezintă locul unei transparenţe noi şi totale (p. 306).

Spiritualizareacosmosului se face prin spiritualizarea omului (eliberarea de patimi) şi, implicit, şi a lumii legate de om (p. 308). Omul are deci dificila misiune de a spiritualiza lumea văzută. Transparent şi spiritualizat, cosmosul devine cu adevărat frumos.

Transfigurarea indică starea finală a lumii, care aşteaptă să fie înţeleasă şi transformată de om (p. 315). Schimbarea la Faţă a lui Hristos e temei pentru vederea lumii în lumina transfigurării. Omul sfânt (omul curăţit şi transformat de har în inima şi trupul său) mediază continuitatea dintre transfigurarea lui Hristos şi transfigurarea lumii (p. 314).

În *Concluzie* (p. 317-324) părintele Maciej Bielawski reia succint punctele cheie ale operei sale cu privire la viziunea filocalică despre lume la părintele Dumitru Stăniloae.

Teologia părintelui Dumitru este calificată drept "perenă", pentru că încearcă să înţeleagă şi să explice probleme şi teme "eterne" (p. 319). Viziunea sa despre lume este optimistă: lumea este bună (creată), frumoasă (iubită de Creatorul ei) şi, astfel, menită să fie legată de Dumnezeu. Teologia lumii la părintele D. Stăniloae îl descoperă pe teologul român ca pe unul din cei mai mari teologi neo-patristici ai secolului, el asimilând şi utilizând din plin în grandioasa şi valoroasa sa operă pe marii Părinţi răsăriteni. Părintele Dumitru este convins că experienţa mistică (apofatică) a lui Dumnezeu influenţează sau chiar schimbă viziunea şi înţelegerea umană a lumii. De aceea, "persoana umană este datoare faţă de Dumnezeu, faţă de semeni şi faţă de întreaga realitate creată, să fie, să devină spirituală. Omul trebuie să-L cunoască pe Dumnezeu şi să participe la viaţa dumnezeiască, pentru a trăi cum se cuvine în lume". Iar spiritual înseamnă hristocentric, ceea ce implică "o imprimare a omului de Crucea şi Învierea iubitoare a lui Hristos" (p. 323).

Pr. Nicu Voinea

Prof. Dr. Friedrich UMLAUFT, **Die Länder Oesterreich - Ungarns in Wort und Bild (Ţările Austro-Ungariei în cuvânt şi ilustraţie)**, *Wien, Archiv Verlag, reprint, ediţie de lux, bibliofilă, 1998-1999.*

Anul 1996 a marcat în istoria Republicii Austria un eveniment unic. Este vorba de sărbătoarea "Mileniului Austriei", legat de cea mai veche atestare documentară a cuvântului şi ţării "Austria" sau OSTARRÎCHI, în anul 996, în sau prin documentul privind localitatea NEUHOFEN pe Ybbs. Acest eveniment deosebit a fost sărbătorit şi prin prestigioasa **Expoziţie** din anul 1996, din Neuhofen an der Ybbs: **Österreichische Länder-ausstellung, 996 - 1996, Ostarrîchi Österreich, Menschen, Myten, Meilensteine** - conform titlului catalogului acelei expoziţii, editat la St. Pölten, 1996, 736 p. Un merit deosebit în acţiunea istorică de eternizare a "Mileniului Austriei" l-au avut Editura "Archiv" sau Archiv Berlag, de la Viena, precum şi **Arhivele Statului Austriece** sau Österreichisches Staatsarchiv, din Viena, cu cele cinci secţiuni ale acesteia: Haus - Hof - und Staatsarchiv; Allegemeines Verwaltungsarchiv; Finanz - und Hofkammerarchiv; Kriegsarchiv; Archiv der Republik. Dar, cel mai vechi document din aceste arhive, nu este acela de la Neuhofen an der Ybbs, din 996, ci un altul anterior acelei date, adică din anul 816.

Trei acţiuni ştiinţifice ample marchează activitatea de la Archiv Verlag, în contextul sărbătoririi "Mileniului Austriei", menite să ofere bibliofililor şi cercetătorilor istorici, în cerc restrâns, o posibilitate de acces la unele documente şi informaţii detaliate, altfel destul de greu accesibile colecţionarului, interesatului şi omului de rând.

I. Osterreich Edition, din 1996, având menirea de-a edita, reproduce, traduce, transcrie, ilustra şi comenta documentele istorice privitoare la Istoria Imperiului Austriac, a provinciilor şi ţărilor aparţinătoare acestuia, până în anul 1918, precum şi a dinastiilor locale, de Babenberger (976-1246) şi Habsburg (1273-1918). Cel mai vechi document din această Colecţie - transcris, tradus şi comentat - care a fost editat până acum, a fost cel privitor la Bătălia de lângă Mailberg, din anul 1082.

II. Kronländer Edition din 1998 se ocupă cu ilustrarea, comentarea, editarea sau reproducerea - reprint de documente, planuri, imagini, hărţi şi chiar broşuri privind, în exclusivitate, "ţările", provinciile ori numai anumite oraşe, din imperiu: Bohemia, Transilvania, Croaţia, Moravia, Ungaria, Silezia, Galiţia, Istria, Craina, Dalmaţia, Tirol etc.

III. **Reeditarea** după sistemul "reprint" a ediţiei din 1881-1902, a Colecţiei **Die Länder Osterreich - Ungarns in Wort und Bild**, Viena, 1998-1999, Archiv Verlag, Reprint, Wien, 15 Bäande. Toate aceste trei colecţii de lux sunt editate în tiraj redus, pe bază de subscripţie bibliofilă, pentru istoricii, cercetătorii şi colecţionarii pasionaţi de acest domeniu. Fiecare subscris a primit în mod nominal un document şi un număr de proprietar sau deţinător: "Besitzurkunde". Noi deţinem documentul de subscripţie nr. 2603 la

Österreich Edition şi nr. 151 la Kronländer Edition.

Reeditarea colecţiei "Die Länder Osterreich - Ungarns in Wort und Bild", Viena, 1998-1999, are loc după 80 de ani de la căderea Monarhiei de Habsburg şi dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, în anul 1918, prin crearea actualei Republici Austria şi a Statelor Succesoare. Ediţia princeps (1881-1902), a colecţiei amintite, în 24 de volume, a apărut sub înaltul patronaj al prinţului moştenitor, Arhiducele Rudolf von Habsburg, iar după moartea lui, în 1889, a fost continuată sub protecţia văduvei acestuia, Arhiducesa şi prinţesa de coroană consortă Stefanie von Habsburg. Redactorul ştiinţific al ediţiei princeps a fost Prof. Friedrich UMFLAUFT (Herausgeber), în Editura Verlag Karl Graeser, Wien. Prezentarea sau ilustrarea fiecărei ţări de coroană sau provincii avea loc după nişte criterii precise, prin care se acorda prioritate elementului german, chiar dacă acesta se afla în minoritate, şi apoi celui etnic local ori preponderent. Excepţie făcea Regatul Ungariei, unde, datorită statutului dualist al imperiului, întâietate avea elementul maghiar. Se urmăreau la fiecare provincie problemele de istorie locală, vechime, aşezare geografică, demografie, legende, componenţă etnică, etnografie, folclor, modul de trai şi alimentaţie, artă, climă, industrie, îndeletniciri locale, comerţ, circulaţie etc. Actuala ediţie, 1998-1999, cuprinde 15 volume de lux, de format mic, legate în piele, cu chenar, decor şi text aurit pe coperţi şi la cotor. Reeditarea acestei colecţii a fost salutată şi de către Prinţul moştenitor, Arhiducele Dr. Otto von Habsburg.

Ordinea în care sunt prezentate şi descrise "ţările ereditare", "ţările de coroană" şi celelalte provincii din Colecţia ediţiei 1998-1999 este următoarea:

vol. I: Austria de Jos sau "Das Erzherzogthum Österreich unter der Enns", Viena, 1881, reprint 1998;

vol. II: Regatul Ungariei sau "Das Könügreich Ungarn", Viena, 1886, reprint 1998;

vol. III: Regatul Bohemiei sau "Das Könügreich Böhmen", Viena. 1881, reprint 1998;

vol. IV: Austria de Sus sau "Das Erzherzogthum Österreich ob der Enns", Viena, reprint 1998;

vol. V: Marca Moraviei sau "Die Markgrafschaft Mähren", Viena, 1881, reprint 1998;

vol. VI: Ducatul de Salzburg sau "Das Herzogthum Salzburg", Viena, 1881, reprint 1998;

vol. VII: Comitatul cu rang de Principat TIROL şi Vorarlberg sau: Die gefürstete Grafschaft Tirol und Vorarlberg", Viena, reprint 1998;

vol. VIII: Ducatul Sileziei sau "Das Herzogthum Schlesien", Viena, 1884, reprint 1998;

vol. IX: Galiţia, Lodomeria şi Ducatul Bucovinei sau "Das Könügreich Galizien und Lodomerien und das Herzogothum Bukowina, Viena, 1884, reprint 1998;

vol. X: Croaţia şi Slavonia, în curs de apariţie;

vol. XI: Marele Principat al Transilvaniei sau "das Großfürstenthum Siebenburgen", Viena, 1881, reprint 1999;

vol. XII: Ducatul Stiria sau "Das Herzogthum Steirmark", reprint 1999;

vol. XIII: Ducatul Carintia sau "Das Herzogthum Kärnten", Viena, 1881, reprint 1999;

vol. XIV: Ducatul Craina, Ţara de pe litoral şi Dalmaţia sau "Das Herzogthum Krain, das Küstenland

und das Königreich Dalmatien", Viena, 1882, reprint 1999;

vol. XV: Bosnia şi Herzegovina, în curs de apariţie.

Din totalul de 15 volume al acestei Colecţii, pentru istoriografia românească prezintă interes cel puţin patru volume:

1. Marele Principat al Transilvaniei, care a fost descris şi redactat de către Dr. Karl Heissenberger, cu 140 pagini, inclusiv ilustraţii;

2. Bucovina, în volumul **Regatul Galiţiei şi Lodomeriei şi Ducatul Bucovinei**, descris şi redactat de Prof. Iulius Jandaureli, 202 pagini, inclusiv ilustraţii. Partea despre Bucovina conţine doar 39 pagini, inclusiv ilustraţii (p. 159-198);

3. Regatul Ungariei, descris şi redactat de J.H. Schwicker, 172 pagini, inclusiv ilustraţii;

4. Marca Moraviei, descris şi redactat de Prof. Dr. Leo Smolle, Brnno, 156 p., inclusiv ilustraţii;

Privitor la românii sud-dunăreni trebuiesc urmărite eventualele date sporadice în volumele dedicate Croaţiei, Slavoniei, Dalmaţiei, Bosniei şi Herzegovinei etc.

Am precizat mai înainte că modul de prezentare al descrierilor privitoare la ţările de coroană, ereditare şi la provinciile imperiului, cu întregul lor mozaic de naţiuni şi popoare, se încadra în stilul ideologic oficial al Monarhiei de Habsburg. Era o manieră ideologică specifică, impusă de caracterul multinaţional al Imperiului Austro-Ungar, stil care avantaja mai ales populaţia de limbă germană şi maghiară, în conformitate cu statutul dualist al Statului. Pentru celelalte grupuri etnice, se folosea un stil confuz şi cosmopolit de prezentare. În Bucovina, de pildă, conform ordinei de prezentare şi descriere etnică, pe primul plan apăreau rutenii şi apoi românii, iar în Transilvania, românii erau amintiţi după saşi, dar înaintea ungurilor.

Cu privire la români, trebuie să accentuez că peste tot unde se amintea de originea şi vechimea lor, li se contestau aceste drepturi istorice, precum şi continuitatea lor neîntreruptă, nu numai în Transilvania şi Bucovina, dar şi în restul teritoriului locuit de români. O nedreptate istorică, care a marcat răni adânci în inima poporului român. **Atitudinea faţă de români**, în Colecţia "Die Läander Osterreich-Ungarns in Wort und Bild", **este de orientare roesleriană**, de la Robert **Roesler** (alături de F.J. **Sulzer**, J.K. **Eder** şi J. Chr. **Engel**). Conform acestei teorii, oficializate după mişcarea "Supplex"-ului din anul 1791, ca o reacţie împotriva acestuia şi mai ales contra revendicărilor cerute de români, prin intermediul acestui memoriu sau document, strămoşii noştri ar fi imigrat sau remigrat pe teritoriul de azi al României, cândva, între secolele IX-XIII, din sudul Dunării. În Ungaria, această teză a rămas până astăzi o teză sau o "teorie de Stat". Culmea stupidităţii este că această teză, pe care o susţine istoriografia austriacă şi maghiară, se află în contradicţie cu teoria istoricilor bulgari privitoare la români, în mod expres, la vechimea, continuitatea, limba şi teritoriul de formare şi răspândire al poporului nostru. Bulgarii contestă existenţa românilor (=vlahilor) pe cuprinsul imperiului lor, aşa după cum contestă şi originea românească a dinastiei imperiale a ASĂNEŞTILOR (1185-1257), fondatoarea celui de-al doilea Ţarat Româno-Bulgar (1185-1396). La sud de Dunăre, conform opiniei istoricilor bulgari, românii au

existat numai la greci, în Tesalia şi în Despotatul Sârb. Grecii, la rândul lor, consideră că românii din Tesalia şi Macedonia greacă au imigrat în acele părţi prin secolul XI, venind din nordul Dunării (Sic!). În realitate toţi aceşti "învăţaţi" confundă transhumanţa cu imigrarea sau remigrarea. Transhumanţa era, şi mai este în mică măsură şi astăzi, determinată sau generată de practica oieritului, dar nu poate fi confundată cu mişcări în masă şi definitive ale populaţiei. (Vezi G.I. Brătianu, **O enigmă şi un miracol istoric: Poporul Român**, ediţie îngrijită, prefaţată, studiu şi note de Stelian Brezeanu, traducere de Marina Rădulescu, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, 211 p.).

Privitor la originea, vechimea şi continuitatea românilor în provinciile sau "ţările" de pe cuprinsul Imperiului Austro-Ungar: Transilvania, Ungaria, Bucovina, Moravia autorii volumelor din această Colecţie au emis cele mai năstruşnice, neştiinţifice şi tendenţioase teorii, contrazicându-şi propriile afirmaţii precum şi opiniile celorlalţi autori, în contextul expunerii din aceeaşi lucrare. Astfel, J.H. Schwicker, în volumul **Das Königreich Ungarn**, a susţinut două epoci diferite privitoare la "imigrarea" românilor în Transilvania, în secolul XII, la pagina 28 şi în secolul IX la pagina 106, însă în ambele situaţii nu din Ţara Românească ci direct din sudul Dunării. Dr. Karl Heissenberger, autorul volumului despre Transilvania, **Das Großfürstenthum Siebenbürgen**, este şi mai confuz, susţinând că românii abia pe la sfârşitul secolului al XII-lea au atins zonele bogate şi fertile ale Dunării, venind din sudul acesteia, după care, treptat, au trecut munţii şi s-au stabilit în Transilvania (p. 34). Dar, dacă le-a fost aşa de bine acolo, ce rost ar mai fi avut să imigreze în Transilvania?

Nici măcar terminologia "român", "românesc", cu derivatele acesteia, nu este dată în mod uniform, de către autorii volumelor din cadrul acestei Colecţii. Pentru românii din Transilvania şi Ungaria, Heissenberger şi Schwicker folosesc termenul de "Rumänen", pe când Julius Jandaureli, pe cele de "Romänen", pentru românii din Bucovina (p. 162).

Reproducem părerile celor trei istorici austrieci, privitoare la originea, vechimea şi continuitatea românilor în Transilvania, Bucovina şi Ungaria:

1. Dr. Karl Heissenberger, autorul volumului **Marele Principat al Transilvaniei**, p. 34.

"Românii se consideră urmaşi direcţi ai romanilor care au fost colonizaţi în Dacia traiană şi care de atunci nu ar fi părăsit ţara. Dar această opinie nu este justă. Probabil că românii transilvăneni de astăzi provin din coloniştii romani implantaţi din Dacia în Moesia (Mösien). În acest caz ei au emigrat de-abia la sfârşitul sec. al XII lea în câmpiile mănoase ale Dunării de Jos. Treptat, ei ar fi putut de aici să urce crestele Carpaţilor şi să se stabilească în Transilvania. Prin această origine se explică baza latină a limbii lor. Referitor însă la sunetele şi sufixele din alcătuirea cuvintelor, româna este multiplu îmbibată în lexic de elemente slave, cu toate că - într-o proporţie mult mai mică - acestea sunt cuprinse şi în limbile greacă, albaneză şi turcă.

Ca urmare a eforturilor învăţaţilor români, limba română scrisă nu conţine atât de multe cuvinte

slave, deoarece aceleaşi cuvinte au fost înlocuite cu cele latine".

2. Prof. Julius Jandaureli, autorul capitolului despre Bucovina din volumul, scris de acelaşi istoric **Regatul Galiţiei şi Lodomeriei şi Ducatul Bucovinei**, p. 162.

"Aproximativ în anul 1352 a avut loc o stabilizare a românilor în Moldova. Dragoş, un român emigrant, susţinut de o ceată războinică, a fost numit în adunarea generală a ţării ca voievod al Moldovei de care aparţinea atunci Basarabia şi Bucovina noastră. Fără îndoială însă, aici s-au stabilit mult mai devreme păstori români, care, dacă nu au determinat acţiunea întreprinzătoare a lui Dragoş din Maramureş, au favorizat-o totuşi.

De altfel, istoria Moldovei secolului XIV e foarte nebuloasă, iar figurile acelor timpuri vechi se clatină şi flutură într-o mulţime întunecată, contururile lor sunt precum formaţiunile norilor care se schimbă, dispar şi lasă spaţiu liber pentru jocul imaginaţiei. Teritoriul lui Dragoş era locuit numai de vânători, pescari şi păstori, această populaţie compusă din saxoni, unguri şi români aflându-se în acea vreme acolo unde Bucovina vânduse un loc de incursiune pentru poloni, unguri şi tătări; ajungând până la graniţele către Pocuţia şi Rutenia, acestora li se adăugau rămăşiţe de cumani, tătari şi alte populaţii".

În cazul Bucovinei, Moldovei şi Basarabiei, autorul confundă primul şi al doilea descălecat din Maramureş cu "imigrarea" românilor. Greşeli fundamentale, pe care nu trebuie să fii istoric pentru a le sesiza!

3. Prof. Dr. J.H. Schwicker, în volumul **Regatul Ungariei**, p. 14, 28, şi 106.

a). pagina 14:

"... în Transilvania românii deţin majoritatea absolută faţă de populaţiile maghiare şi germane. În Ungaria germanii au fost împrăştiaţi aproape peste tot imperiul, fiind majoritari îndeosebi în oraşe şi în pieţele pe lângă acestea; ei se găsesc în sudul Ungariei (Banat şi Bacska), apoi în Transilvania (pământul regelui) unde formează mari insule germane".

b). pagina 28:

"Sub împăratul Geisa II (1101-1141), al doilea urmaş al lui Coloman, au venit saşii spre Zip şi Transilvania unde au primit teren şi pământuri, au construit chiar oraşe, târguri şi sate, fiind înzestraţi cu privilegii. Urmaşii lor trăiesc până astăzi în aceste ţinuturi şi au transformat prin hărnicia lor, prin spiritul lor de ordine şi prin tenacitate, largi ţinuturi pustii, de munţi şi păduri, în localităţi înfloritoare şi domenii roditoare.

De-a lungul timpului au sosit treptat păstori români cu turme de dincolo de Dunăre în sud-estul Ungariei şi în sudul Transilvaniei şi au ocupat în special fânaţele înalte, situate pe munţi până ce au coborât spre şes, puţin câte puţin, ca urmare a înmulţirii lor şi s-au obişnuit cu agricultura".

c). pagina 106:

"Comitatul Krassó-Szörény şi o parte din comitatul de Timiş sunt locuite predominant de români sau valahi, care, după confesiune aparţin Bisericii greco-catolice şi a celei

greceşti orientale; prima este unită în învățătură cu Biserica Romano-Catolică. După limbă, românii sunt un popor care în nici un fel nu provine din legiunile şi cetățenii implantați de Traian în vechea Dacie, ci de-abia într-un timp mai târziu (aprox. din sec. IX), [erst in späterer Zeit (etwa seit dem 9. Jahrhundert)] au emigrat treptat încoace, în partea cealaltă de Dunăre. Astăzi românii sunt răspândiți în afară de Banat în comitatele de dincolo de Mureş, până la izvoarele Tisei.

. . . . . .

Românii sunt un neam frumos, bărbații înalți, cu chipuri puternice, fetele şi femeile tinere, adesea de o mare delicatețe şi simetrie antică. Costumul lor este pitoresc. În mod obişnuit ele poartă o cămaşă care ajunge până la genunchi, fiind cusute la piept, la brațe cu acelaşi fir colorat cu care e cusut şi tivul. Ele sunt încinse cu un brâu larg, vopsit în roşu şi galben (obreşa)".

Această teorie roeslerianã, privitoare la originea, vechimea, limba şi continuitatea neîntreruptă a românilor în spațiul vechii Dacii, nu numai că este nefondată, dar constituie un adevărat atentat la drepturile istorice şi legitime ale unui popor vechi de aproape două mii de ani. Această teorie a fost inițial o conspirație politică, pentru respingerea drepturilor sociale, culturale, politice, bisericeşti, administrative etc., solicitate de români, pe baza vechimii lor în Transilvania. Pentru a căptăta o bază legală pentru excluderea românilor de la egala îndreptățire cu cele trei națiuni privilegiate din Principat (saşi, unguri şi secui), s-a inventat, evocat, "argumentat" şi generalizat teoria roeslerianã, teorie care, ulterior, a fost extinsă şi asupra celorlalte provincii româneşti. Tendința de a reactiva şi susține această teză, în mod direct sau indirect, nu numai că este un fals istoric, dar constituie şi o ofensă la adresa unui Stat suveran - România - şi a unui popor care a suferit destul de-a lungul istoriei, chiar din partea celor care au inventat, adoptat, susținut şi răspândit această teorie. În final, această teorie este şi împotriva drepturilor omului, de care în timpul nostru se face atâta caz. Vezi mai ales compendiul în limba germană a lucrării editate de un grup de istorici unguri, sub conducerea lui Béla Köpeczi (Herausgeber), Kurze Geschichte Siebenbürgens, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 780 p. (mai ales primele 250 pagini). Contra acestui atentat istoric recomand doar trei lucrări, scrise de Adolf Armbruster şi Emilian Popescu.

1. A. Armbrusterm, **Romanitatea Românilor**, istoria unei idei, Bucureşti, 1972, 279 p.;

2. Idem, **Der Donau - Karpatenraum in den Mittel - und Westeuropäischen Quellen des 10 - 16 Jahrhundert**, Eine historiographische Imagologic, von..., Böhlau Verlag Köln, Wien, 1990, 309 p. (Studia Transylvanica, vol. 17);

3. Emilian Popescu, **Christianitas Daco-Romana**. Florilegium studiorum, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994, 496 p.

Datele privitoare la situația demografică de pe întreg cuprinsul Imperiului Austro-Ungar pe care le-au folosit autorii volumelor din Colecția 1881-1902 sunt cele oferite de recensământul populației, din anul 1870. Conform acestor date Marele

Principat al Transilvaniei avea, la data respectivă 2.115.000 locuitori, dintre care 1.200.400 erau de naţionalitate română, 211.490 erau germani şi 652.221 erau unguri, iar restul de alte naţionalităţi. În aceeaşi perioadă de timp, în Regatul Ungariei, care la data respectivă includea şi Transilvania, din 15.642.100 de locuitori, 2.500.000 erau români, deci 15%, iar ungurii formau numai 41% din totalul populaţiei. În Bucovina, datorită favorizării elementului rutean, mai ales după anexarea provinciei la Galiţia, românii reprezentau doar 39% din totalul populaţiei. Se vede, că în decurs de o sută de ani, de la încorporarea provinciei la Imperiul Austriac şi ruperea acesteia din trupul Moldovei, în anul 1775, prin favorizarea elementului rutean, german şi polonez, precum şi printr-o politică cosmopolită, românii au ajuns minoritari în Bucovina. Leo Smolle, în volumul dedicat Moraviei, menţionează foarte mulţi români printre locuitorii acestei provincii şi vorbeşte chiar pozitiv despre ei (p. 126-130). Se vede că Smolle nu era îndoctrinat de otrava teoriei şoviniste a **roeslerianismului**.

În încheiere, trebuie să apreciem această realizare splendidă a istoricilor austrieci actuali, care, prin intermediul Editurii Archiv sau Archiv Verlag, prin sistemul "Reprint", au pus ori pun la dispoziţia cititorilor interesaţi lucrări şi documente atât de importante pentru istoria Imperiului Austriac şi al popoarelor care au făcut parte din Monarhia Dunăreană. Ele marchează epoca şi nivelul de informaţie şi interpretare caracteristice acelor timpuri. Desigur, stadiul actual de documentare şi modul de interpretare istorică a diferite-lor probleme şi epoci au evoluat şi se ţine cont de acest lucru. Republica Austria însă îşi respectă istoria, şi, pe bună dreptate, nu se jeneză de trecutul ei, ci este mândră de propriul ei trecut istoric glorios, lăsând spaţiu liber pentru noi puncte de vedere, interpretări, sau corectări, impuse de noul stadiu de cercetare şi informaţie documentară.

Istoricii acestei Ţări, pe lângă acribia care-i caracterizează, au o profundă conştiinţă a dreptăţii istorice, spirit autocritic şi mult umanism. Din aceste motive relaţiile româno-austriece ar trebui să devină cât mai strânse, să fructifice nişte legături vechi de câteva secole, pentru ca tot împreună să corectăm şi anumite puncte de vedere diferite în interpretarea istoriei celor două naţiuni: română şi austriacă.

Arhimandrit Dr. *Ioan Marin Mălinaş*

RAPOARTELE ADUNĂRII EPARHIALE – 1998

"Sâmbătă, 23 ianuarie 1999, a avut loc Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Iaşilor. Lucrările au fost deschise printr-o slujbă de Te-Deum oficiată în Catedrala mitropolitană de către P.S. Calinic Botoşăneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, în prezenţa I.P.S. Daniel, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, a deputaţilor Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor pentru anul 1998. Lucrările Adunării eparhiale au continuat apoi în sala «Dr. Iustin Moisescu» a Centrului eparhial Iaşi." ("Candela Moldovei" nr. 1/1999)

DARE DE SEAMĂ PRIVIND ACTIVITATEA SECTORULUI ADMINISTRATIV - BISERICESC ÎN ANUL 1998

Pr. Cons. administrativ *Vasile Andreica*

Întreaga activitate desfăşurată în cadrul Centrului eparhial pe parcursul anului 1998 se integrează programului de înnoire a întregii vieţi bisericeşti, aşa cum este conceput de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi cum îl vedem reflectat în întreaga şi binecuvântata activitate a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel, atât la nivel naţional cât şi la nivel internaţional.

Atât la nivelul sectoarelor şi subsectoarelor Centrului eparhial cât şi la nivelul protopopiatelor, parohiilor şi mănăstirilor din întreaga Arhiepiscopie, cu mici excepţii, preoţimea şi ceilalţi salariaţi sunt angajaţi plenar în lucrarea sfântă a Bisericii, sub toate aspectele ei, făcând din instituţia bisericească un organism viu şi dinamic, deşi dificultăţile de ordin material, ca şi cele legate de prozelitismul de toate nuanţele, nu sunt puţine.

În cele ce urmează voi prezenta structurile administrative ale Arhiepiscopiei Iaşilor, situaţia acestora la zi, în date şi cifre, pe fiecare nivel, în parte. Astfel:

A) LA NIVELUL EPARHIEI

Statul de funcţii al Centrului eparhial - Iaşi s-a completat prin înfiinţarea unui număr de 57 posturi noi.

În ce priveşte mutaţiile de personal, în posturile deja existente, la Centrul eparhial, în 1998 s-au efectuat 8 schimbări dintr-o funcţie în alta, 35 încadrări noi şi 23 încetări de contracte de muncă.

La nivelul Centrului eparhial, statul de funcţii cuprinde un număr total de 400 posturi, din care 258 ocupate şi 142 vacante.

Situaţia salarizării personalului încadrat la Centrul eparhial se prezintă astfel: din totalul de 258 posturi ocupate, 55 sunt plătite din fonduri proprii, 37 beneficiază de contribuţie simplă de la bugetul de stat (245.298 lei), iar 166 beneficiază de contribuţie dublă de la bugetul de stat (490.596 lei).

La nivelul Arhiepiscopiei Iaşilor, statul de funcţii al mănăstirilor cuprinde un număr total de 966 posturi, din care 698 ocupate şi 268 de posturi vacante.

Situaţia salarizării personalului încadrat pe statul de funcţii al mănăstirilor din Arhiepiscopia Iaşilor se prezintă astfel: din totalul de 698 posturi ocupate, 22 sunt plătite din fonduri proprii, 468 beneficiază de contribuţie simplă de la bugetul de stat, iar 208 beneficiază de contribuţie dublă de la bugetul de stat.

Situaţia unităţilor bisericeşti din cadrul Arhiepiscopiei Iaşilor la 31.12.1998 se prezintă în felul următor: în judeţul Iaşi funcţionează protopopiatele Iaşi 1, Iaşi 2, Paşcani şi Hârlău; în judeţul Botoşani, protopopiatele Botoşani, Dorohoi, Darabani, Truşeşti şi Săveni, iar în judeţul Neamţ, protopopiatele Roznov, Piatra Neamţ, Târgu Neamţ şi Ceahlău cu un total de 823 de parohii şi 277 filiale. În cuprinsul eparhiei există 105 localităţi fără biserică.

În cadrul Arhiepiscopiei Iaşilor activează 15 preoţi misionari de caritate, din care: 11 în judeţul Iaşi, 2 în judeţul Botoşani şi 2 în judeţul Neamţ. Unităţile în care acordă asistenţă religioasă sunt următoarele: 12 spitale, după cum urmează: în Iaşi, Spitalul Clinic de Obstretică şi Ginecologie "Cuza Vodă", Spitalul "Sf. Maria", Spitalul "C.I. Parhon", Spitalul de Neurochirurgie "Sfânta Treime", Spitalul "Sf. Spiridon", Spitalul Socola, Spitalul de Recuperare, Spitalul de Pneumoftiziologie, Spitalul de Urgenţe; în Botoşani: Spitalul Judeţean Botoşani, iar în judeţul Neamţ: Spitalul Judeţean Neamţ şi Spitalul Orăşenesc Târgu Neamţ; doi preoţi de caritate activează în penitenciarele din Iaşi şi Botoşani şi unul în cadrul Corpului 10 Armată din Iaşi.

B) LA NIVELUL PROTOPOPIATULUI

Dintre cele 13 protopopiate ale Arhiepiscopiei Iaşilor 9 funcţionează în sedii proprii iar 4 în sedii închiriate.

Situaţia statului de funcţii la cancelariile protopopiatelor este următoarea: dintr-un total de 116 posturi, 84 sunt ocupate, iar 32 sunt vacante.

Situaţia salarizării personalului încadrat la cancelariile protopopiatelor se prezintă astfel: din totalul de 84 de posturi ocupate, 14 persoane sunt salarizate

integral din fondurile protopopiatelor, 31 beneficiază de contribuție simplă de la bugetul de stat, iar 39 beneficiază de contribuție dublă de la bugetul de stat.

C) LA NIVELUL PAROHIILOR

În conformitate cu hotărârile Adunării eparhiale din 1993, am înființat în acest an încă 16 parohii: în protopopiatul Iaşi 1, parohia "Naşterea Maicii Domnului" Scobâlțeni; în protopopiatul Iaşi 2, parohia "Intrarea Domnului în Ierusalim" - Tătăraşi; în protopopiatul Hârlău: parohiile Coasta Măgurii, Feteşti, Poiana Mărului; în protopopiatul Botoşani: parohia "Sf. Împărați Constantin şi Elena" - Vorona; în protopopiatul Dorohoi: parohia "Învierea Domnului" - Dorohoi; în protopopiatul Săveni: parohia Cotu Miculinți; în protopopiatul Piatra Neamț: parohiile "Pogorârea Sf. Duh" Gară - Piatra Neamț, "Naşterea Maicii Domnului" - Precista II, Ciritei, "Sf. Treime" - Vaduri II şi Bicaz Chei II; în protopopiatul Târgu Neamț: parohiile Mitocul Bălan şi Valea Arini şi în protopopiatul Ceahlău: parohia Grozăveşti.

Astfel, Arhiepiscopia Iaşilor funcționează în prezent, la nivelul parohiilor, cu următoarea situație de posturi şi personal: dintr-un total de 1.800 posturi, 955 sunt ocupate, iar 845 vacante.

Din cele 955 de posturi ocupate, 82 sunt salarizate integral din fondurile parohiilor, 607 beneficiază de contribuție simplă de la bugetul de stat, iar 266 beneficiază de contribuție dublă de la bugetul de stat.

În anul curent au fost programați la cursurile pastorale şi de metodologie didactică 60 preoți din Arhiepiscopia Iaşilor şi au urmat aceste cursuri 51.

Întrunesc condițiile de a urma cursurile pastorale şi de metodologie didactică un număr de 353 preoți, după cum urmează: 196 cursurile de definitivare, iar 157 cursurile de promovare.

În ce priveşte disciplina clerului, în anul 1998 au fost aduşi în judecată 7 preoți, toate aceste procese fiind în curs de judecare sau rejudecare la Consistoriul eparhial. De asemenea, au fost aplicate un număr de 12 sancțiuni administrative sau canonice.

Situația preoților încadrați în schemele parohiilor şi cancelariilor de protopopiate, după studii, este următoarea: din totalul de 691 preoți, 461 au studii superioare, dintre aceştia 4 fiind doctori în teologie şi 7 absolvenți ai cursurilor de doctorat, 229 sunt absolvenți ai seminarelor teologice şi unul cu studii incomplete.

În ce privește casele parohiale, ale parohiilor din eparhie, vă prezentăm următoarea situație: există un număr de 450 case parohiale, 22 sunt în construcție, iar un număr de 352 de parohii nu au case parohiale.

În anul 1998 au fost hirotoniți, pe seama parohiilor, 69 preoți şi 2 diaconi, au fost pensionați 10 preoți şi au decedat 6 preoți. În anul 1998 s-au acordat următoarele ranguri onorifice: 1 sachelar, 2 iconom, 10 iconom stavrofor.

La parohie au fost numiți, în anul 1998, 52 de preoți.

DAREA DE SEAMĂ A SECTORULUI EXARHAT PENTRU ANUL 1998

Exarh Arhim. *Clement Haralam*

În Arhiepiscopia Iaşilor funcţionează la ora actuală 89 de aşezări monahale în care vieţuiesc călugări şi călugăriţe, originari de pe tot cuprinsul ţării. Mai sunt 10 mănăstiri care încă nu au biserici şi nici vieţuitori din motive cunoscute.

Cele 52 de mănăstiri şi 36 de schituri viabile cuprind tot teritoriul eparhiei care înseamnă judeţele Iaşi, Botoşani şi Neamţ, astfel încât nici unul din cele 13 protopopiate nu este fără aşezări monahale. De aceea, exarhul eparhial este ajutat de doi exarhi de zonă (în judeţele Botoşani şi Neamţ).

Este o bucurie să ştii că oriunde în Eparhia Iaşilor, chiar şi pe vârful Muntelui Ceahlău, credincioşii se pot ruga împreună cu monahii, mai ales că în ultima vreme multe din aşezările monahale au fost refăcute sau construite prin osârdia şi contribuţia credincioşilor mireni.

Salba mănăstirilor de altădată s-a transformat într-un adevărat covor cu pietre preţioase.

Aşezările monahale din Eparhia Iaşilor cuprind la rândul lor un număr de 52 mănăstiri în care vieţuiesc 690 de monahi şi 1075 monahii, totalizând 1765 de vieţuitori. La aceştia se adaugă 165 monahi şi 67 monahii care vieţuiesc în schituri. Eparhia Iaşilor are şi monahi care trăiesc în străinătate: la Mănăstirea Buna-Vestire din Rosiers - Franţa, 5 vieţuitori sub jurisdicţia Arhiepiscopiei Iaşilor, apoi 2 monahii în insula Mikonos-Grecia, 4 monahii în Cehia, 2 monahi în Sf. Munte. Astfel, numărul monahilor şi al monahiilor este de 2010 vieţuitori în 99 de mănăstiri şi schituri din Arhiepiscopia Iaşilor.

Este drept că a scăzut numărul monahilor de la 2258 în 1997 la 2010 în 1998, dar numărul mănăstirilor a crescut de la 90 la 99. Aceasta o explic prin faptul că s-a pus mai multă ordine ca în anii precedenţi, când haina desemna anume persoane ca monahi, dar comportamentul nu. Aşa se face că în anul ce a trecut mulţi monahi s-au orientat către alte eparhii, 7 monahi, datorită comportamentului lor nepotrivit cu viaţa monahală, au plecat din monahism, din care doi au revenit în obştea monahilor, doi monahi au fost transferaţi disciplinar, iar alţi doi au primit avertisment.

În prezent Arhiepiscopia Iaşilor are 133 monahi elevi la Seminarul de la Mănăstirea Neamţ, 16 monahi elevi la Seminarul din Botoşani şi numai 4 monahii eleve la Seminarul de la Mănăstirea Agapia. La Facultatea de Teologie îşi continuă studiile 11 monahii din mănăstirile Arhiepiscopiei Iaşilor.

Anul trecut au absolvit Facultatea de Teologie un monah şi 2 monahii, iar 22 de monahi au absolvit Seminarul teologic şi au obţinut bacalaureatul.

De aceea, ţinând seama de nevoile mănăstirilor şi schiturilor din arhiepiscopie, I.P.S. Daniel a hirotonit un număr de 25 monahi întru preoţi şi unul întru diacon; a hirotesit 5 protosingheli şi 4 arhimandriţi, toţi stareţi ai unor mari şi importante mănăstiri.

Dinamica vieții monahale este reflectată în rubrica "Ora et labora", care apare în Buletinul oficial al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei - "Candela Moldovei". Aici putem afla scurte articole despre monahi scrise de monahi. Remarcăm astfel pe P. Cuv. Protos. Timotei Aioanei, care aproape în fiecare număr al revistei apare cu unul sau mai multe articole despre monahi sau anumite aspecte din viața monahală a Arhiepiscopiei Iaşilor precum şi din viața Bisericii din Grecia, cu care avem legături de frățietate şi de întrajutorare. Au mai scris articole P. Cuv. stareți: Arhim. Clement - "Sf. Trei Ierarhi"; Protos. Hrisostom - Bucium; Ierom. Paisie - Bârnova; Stavrofora Teofana - Vorona, apoi Arhim. Cleopa - Sihăstria; Arhim. Irineu Chiorbeja - Neamț; Protos. Dosoftei şi Protos. Andrei, slujitori la Catedrala mitropolitană.

În încheiere doresc să aduc în atenție faptul că monahii din Eparhia Iaşilor se ocupă şi de construirea locaşurilor de cult mănăstireşti ca şi de restaurarea bisericilor monument istoric. În anul ce a trecut s-a sfințit noua biserică a Schitului Dumbrăvele, pendinte de Mănăstirea Bistrița, dar mai sunt în restaurare 7 biserici şi alte 14 sunt în construcție. Pentru anul 1999, 3 biserici sunt în faza de pregătire în vederea sfințirii: Catedrala veche, Schitul Oneaga şi Mănăstirea Zosim.

Din punct de vedere duhovnicesc, propun ca în afară de întrunirea anuală cu stareții şi starețele, egumenii şi egumenele, să avem întruniri cu monahii pe zone, la care să participe duhovnici cunoscuți pentru întărirea vieții duhovniceşti şi a responsabilității viețuitorilor din mănăstiri şi schituri.

DARE DE SEAMĂ PRIVIND ACTIVITATEA SECTORULUI DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ "DIACONIA" ÎN ANUL 1998

Consilier Asistență Socială
Pr. *Radu Antonovici*

În Arhiepiscopia Iaşilor, în anul 1998, şi-au desfăşurat activitatea 17 asistenți sociali teologi, la Centrul Eparhial Iaşi şi în 8 din cele 13 protopopiate ale eparhiei. În anul 1998, prin concursul desfăşurat în luna octombrie, au fost angajați 2 noi asistenți sociali, un al treilea fiind angajat, prin transfer, temporar, până la organizarea următorului concurs, 4 dintre asistenții sociali, angajați în anul 1997, transferându-se la alte unități de asistență socială, ca urmare a salariilor mici oferite prin Sistemul de Asistență Socială al Bisericii noastre. În activitățile de asistență socială, alături de asistenții sociali teologi şi cei 16 preoți de caritate, care îşi desfăşoară activitatea în unitățile bugetare de pe cuprinsul eparhiei noastre, s-au mai implicat preoții din parohii şi numeroase persoane voluntare, inclusiv studenți şi elevi ai Instituțiilor de Învățământ Teologic din eparhia noastră.

Principalele activități de asistență socială desfăşurate în Arhiepiscopia Iaşilor, în anul 1998, au fost următoarele:

A) **Activităţi desfăşurate prin Unităţi de Asistenţă Socială**:

1) aparţinând unităţilor bisericeşti din eparhie:

a) Brutării
- existente: 4 (Iaşi, Paşcani, Dorohoi, Humuleşti)
- în funcţiune: 3 (Iaşi, Paşcani, Dorohoi)
- distribuirea pâinii (cu aproximaţie):

- 10% pentru caritate: unităţi de asistenţă socială, familii sărace cu mulţi copii, asociaţii umanitare;

- 90% oferită la populaţie, Instituţii de Învăţământ Teologic, Instituţii de Asistenţă Socială.

b) Cantine pentru săraci:
- existente: 6 (Iaşi, Hârlău, Tg. Neamţ, Botoşani 2, Dorohoi)
în funcţiune: 5 (Iaşi, Hârlău, Tg. Neamţ, Botoşani 2)
capacitate: 50-150 persoane

c) Cabinete medicale şi stomatologice:
1 Cabinet stomatologic la Centrul Eparhial Iaşi
1 Cabinet stomatologic la Protopopiatul Dorohoi
1 Cabinet medical (Cabinetul "Sf. Apostoli Petru şi Pavel") la Centrul Eparhial Iaşi

d) Alte unităţi de asistenţă socială:
1 Centru de Servicii Sociale (Centrul "Sf. Ştefan") la Centrul Eparhial Iaşi, realizat în colaborare cu asociaţia engleză Church Mission Society şi AIDRom Bucureşti

Observaţie:
În Arhiepiscopia Iaşilor a existat un cămin pentru maici la M-rea Vărateс, cămin care a fost distrus de un incendiu în anul 1995. În această perioadă căminul se află în reconstrucţie.

În Arhiepiscopia Iaşilor funcţionează, în incinta M-rii Agafton, jud. Botoşani, un Cămin de bătrâni, aparţinând DJMPS Iaşi. Având în vedere condiţiile necorespunzătoare în care funcţionează acest cămin şi faptul că mănăstirea are nevoie de spaţiile alocate căminului amintit pentru amenajarea unei infirmerii proprii, Biserica noastră a iniţiat o campanie de colectare de fonduri în vederea achiziţionării unui alt spaţiu în care să funcţioneze Căminul de bătrâni al DJMPS Botoşani.

2) Aparţinând unor O.N.G.-uri patronate de Arhiepiscopia Iaşilor:

Căminul pentru Copiii străzii "Sf. Andrei" Iaşi, cu o capacitate maximă de 16 locuri, aparţinând asociaţiei umanitare "Familia Nostra" Iaşi, la care I.P.S. Mitropolit Daniel este Preşedinte de Onoare, iar conducătorul Sectorului de asistenţă socială "Diaconia" este Preşedinte Executiv.

B) **Activități desfăşurate prin protopopiate şi parohii**:

Din datele centralizate, rezultă că activități de asistență socială mai consistente s-au desfăşurat în majoritatea protopopiatelor şi în multe dintre parohiile mai importante ale eparhiei. Activitățile desfăşurate au avut ca principal scop, şi în acest an, oferirea de ajutoare financiare şi/sau materiale celor mai importante categorii sociale defavorizate, multe dintre aceste persoane fiind ocrotite în unitățile de asistență socială existente.

Astfel, au fost sprijinite 1.388 persoane neinstituționalizate aflate în nevoie şi 29 de instituții de asistență socială.

În cazul persoanelor instituționalizate, ajutoarele au constat, în general, din daruri acordate în cadrul unor acțiuni caritabile organizate cu ocazia marilor sărbători creştine, precum şi din pâine oferită prin intermediul brutăriilor existente în protopopiatele din eparhie. Printre instituțiile cel mai frecvent sprijinite s-au aflat: spitalele, căminele de bătrâni, azilele-spital, casele de copii, centrele pentru minori şi pentru copiii străzii, centrele pentru copiii bolnavi de SIDA, şcolile speciale, penitenciarele, precum şi cantinele pentru săraci din eparhia noastră.

Numai valoarea totală a pâinii oferită pentru caritate, prin brutăriile din eparhia noastră, este de aproximativ 115.000.000 lei.

Valoarea totală a fondurilor utilizate în eparhia noastră, în anul 1998, pentru sprijinirea financiară a persoanelor aflate în nevoie şi pentru susținerea activităților de asistență socială, în general, este de 1.357.931.157 lei, detalii concrete fiind prezentate în tabelul următor:

Natura Fondurilor	Valoarea fondurilor destinate:		TOTAL
	Ajutorării financiare a persoanelor asistate social	Susținerii activităților de asistență socială	
Colecte	508.582.495	6.286.440	514.868.935
Donații	415.543.189	325.359.600	740.902.789
Sponsorizări	8.192.980	7.735.117	15.927.097
Finantări de către instituții neguvernamentale	48.545.836		48.545.836
Fondul "Filantropia"	37.686.500		37.686.500
TOTAL	1.026.285.117	331.646.040	1.357.931.157

Activitatea de asistență socială în Arhiepiscopia Iaşilor nu s-a limitat numai la sprijin financiar şi/sau material, alte forme de sprijinire a categoriilor sociale defavorizate fiind următoarele: vizite la domiciliu sau în unitățile în care persoanele

au fost asistate, consiliere pastoral-socială, consultanță privind legislația în domeniul protecției sociale, sprijin pentru protecția și integrarea socială a copiilor și tinerilor străzii din Iași, precum și a unor familii rămase fără adăpost, sprijin pentru reintegrarea socială a persoanelor care au fost private de libertate, sprijin în vederea obținerii de medicamente și servicii medicale, parțial în colaborare cu AMFOR.

C) **Activități desfășurate prin preoții de caritate din spitale și penitenciare**:

În Arhiepiscopia Iașilor, în anul 1998, și-au desfășurat activitatea 14 preoți de caritate, dintre care: 12 în spitale și 2 în penitenciare.

Situația spațiilor liturgice din unitățile bugetare este următoarea:

Biserici:	4
finalizate:	2
în renovare:	1
în construcție:	1
Capele existente:	12
finalizate:	9
în construcție:	2
în renovare:	1
Spații improvizate:	3

Principalele activități desfășurate au fost:

- activități liturgice după un program prestabilit;
- dotarea spațiilor liturgice;
- acțiuni caritabile cu ocazia marilor sărbători creștine;
- programe de asistență socială;
- amenajarea de librării și biblioteci creștine;
- consiliere creștină;
- participarea la seminarii și simpozioane cu tematică de profil.

D) **Activități desfășurate prin intermediul Centrului Eparhial Iași**:

1) Organizarea și coordonarea Rețelei de Asistență Socială a eparhiei:

Organizarea concursului pentru ocuparea posturilor de asistenți sociali teologi, disponibile pentru eparhia noastră în anul 1998;

Organizarea de întâlniri periodice cu asistenții sociali teologi și preoții de caritate;

Optimizarea activității prin crearea a 3 compartimente (coordonare asistență socială și spirituală, cercetare-programe și sponsorizare-autofinanțare), în aceste activități fiind implicați asistenți sociali teologi, preoți de caritate și studenți voluntari;

2) Acordarea de sprijin categoriilor sociale defavorizate (ajutoare financiare și/sau materiale, alte forme de sprijin):

În urma înființării Centrului de Servicii Sociale "Sf. Ștefan", activitatea de sprijinire s-a realizat prin intermediul unui program social, structurat pe proiecte

sociale distincte care au avut ca beneficiari cele mai importante categorii sociale defavorizate: familii sărace cu mulți copii, persoane afectate de boli grave, persoane care au fost private de libertate şi întâmpină dificultăți în reintegrarea familială sau socială, elevi şi studenți săraci, persoane aflate accidental şi/sau temporar în criză financiară (calamități naturale, incendii, tâlhării şi furturi, accidente etc.), persoane aflate în alte situații speciale care necesită sprijin financiar şi/sau material. În total, în anul 1998, au fost acordate 351 de ajutoare financiare, valoarea totală a acestora fiind de 39.400.000 lei.

Acțiuni caritabile care au avut ca beneficiari persoane internate sau ocrotite în unități de asistență medico-socială şi copii din familii sărace. Astfel, au fost organizate 3 acțiuni caritabile cu ocazia marilor sărbători creştine (Sf. Paşti, Sf. Cuvioasă Parascheva şi Crăciun), în cadrul cărora au fost acordate daruri la un număr de aproximativ 2.500 de persoane, ocrotite în 15 unități de asistență socială, valoarea totală a darurilor acordate fiind de aproximativ 12 milioane lei.

Recomandare pentru sprijin în străinătate (1 persoană).

Sprijin prin consiliere creştină, consultanță privind legislația în domeniul protecției sociale, facilitarea unor servicii medicale gratuite (consultații, medicamente, intervenții chirurgicale etc.), în special prin AMFOR, dar nu numai, pentru persoane care s-au adresat Sectorului "Diaconia", în total aproximativ 900 de persoane.

3) Atragerea de resurse financiare pentru susținerea programelor de asistență socială ale eparhiei, prin colecte, donații şi sponsorizări:

prin Sectorul "Diaconia": bani şi produse în valoare totală de 68.997.373 lei, obținute după cum urmează:

Din colecte, organizate cu ocazia sărbătorilor creştine (Sf. Paşti, Sf. Parascheva, Crăciun), suma de 12.516.420 lei:

Din donații şi sponsorizări:

Interne: 7.935.117 lei;

(de la societăți comerciale şi persoane fizice);

Externe: 48.545.836 lei.

(AIDRom Bucureşti, Church Mission Society Londra şi Congregația Bis. Metodiste Kirkham).

prin asociația "Familia Nostra", pentru copiii asistați în Centrul pentru Copiii Străzii "Sf. Andrei" Iaşi: bani şi produse în valoare de aproximativ 33 milioane lei (Church Mission Society; societăți comerciale şi persoane fizice din țară)

4) Coordonarea colectelor realizate, la inițiativa Patriarhiei Române, pentru sprijinirea familiilor afectate de inundațiile din lunile iunie şi noiembrie 1998.

Colecta din luna iunie 1998, în valoare totală de 477.434.000 lei.

Colecta din luna noiembrie 1998, nefinalizată, 53.085.000 lei, până în prezent;

5) Activități de colaborare concretă pentru realizarea de proiecte şi acțiuni comune, în vederea oferirii de servicii sociale, cu O.N.G.-uri, Servicii Publice Descentralizate ale Ministerelor, societăți comerciale, protopopiate şi parohii de pe cuprinsul eparhiei noastre, beneficiari fiind: copiii, tinerii şi adulții străzii. Astfel, s-a colaborat cu următoarele instituții şi asociații:

Asociaţia "Familia Nostra"

Pentru protecţia socială şi integrarea şcolară şi familială a copiilor asistaţi în Centrul pentru Copiii Străzii "Sf. Andrei" Iaşi. Centrul Eparhial Iaşi sprijină financiar, lunar, din Fondul "Filantropia", Centrul "Sf. Andrei"; unitatea a fost, de asemenea, sprijinită de Protopopiatele Paşcani, Iaşi I şi Iaşi II, precum şi de unele parohii de pe cuprinsul protopopiatelor din Iaşi.

Pentru realizarea proiectului: "Mediatizarea problemelor sociale ale copiilor abandonaţi": publicaţia "Gazeta Străzii" a Centrului "Sf. Andrei" şi seminarul "Copiii străzii - Tinerii străzii".

Asociaţia "Renaşterea Română" şi parohia Bivolari, pentru integrarea socială a unei tinere de pe stradă. Reamintim că, în colaborare cu aceeaşi asociaţie, în anul 1997, alte parohii şi mănăstiri din eparhia noastră (Parohiile "Sf. Cuv. Parascheva" Tg. Frumos, Mânzăteşti, Scânteia şi M-rea Bucium Iaşi) au reuşit integrarea socială a tinerilor străzii din Iaşi;

Church Mission Society

Pentru realizarea Centrului Creştin de Servicii Sociale "Sf. Ştefan", la Centrul Eparhial Iaşi şi a unui atelier de pictură şi tâmplărie, la Centrul "Sf. Andrei", proiect nefinalizat, încă.

AIDRom Bucureşti

Pentru realizarea proiectului: "Mediatizarea misiunii sociale a Bisericii"; a fost dotat Centrul "Sf. Ştefan" cu echipamente pentru realizarea de materiale informative;

DJPDC Iaşi (Direcţia pentru Protecţia Drepturilor Copilului) pentru depistarea de familii în vederea ocrotirii temporare a copiilor abandonaţi;

Compania *"Coca Cola"* Iaşi şi *AB Plus S.R.L.* Iaşi, în colaborare cu Opera Română Iaşi, pentru organizarea unor colecte, cu ocazia Sf. Paşti şi a Crăciunului, 1998, petru copiii din Centrul "Sf. Andrei" Iaşi.

6) Participarea la redactarea de proiecte în vederea supunerii spre finanţare:

a) 7 Proiecte, prin asociaţia "Familia Nostra", în colaborare cu DGPDC Iaşi (Direcţia Generală pentru Protecţia Drepturilor Copilului), destinate copiilor aflaţi în dificultate din Iaşi. Solicitantul titular al finanţărilor este DGPDC, licitaţia proiectelor urmând să aibă loc, la sfârşitul lunii ianuarie 1999. Suma totală a finanţărilor solicitate de DGPDC, prin aceste proiecte, este de aproximativ 1 milion USD, banii urmând să fie primiţi de la Banca Mondială.

b) Alte proiecte aflate în faza de redactare, existând promisiuni ferme de sprijinire:

Prin asociaţia engleză Church Mission Society, pentru finanţarea revistei "Gazeta Străzii", a copiilor din Centrul "Sf. Andrei", care şi-a sistat apariţia din lipsă de fonduri, şi realizarea unui alt proiect la Centrul "Sf. Andrei".

Prin asociaţia germană *Federaţia Internaţională pentru Grija Pastorală faţă de cei cu Deficienţe Auditive,* pentru persoane cu astfel de deficienţe din eparhia noastră. Există, de asemenea, posibilitatea de oferire de asistenţă spirituală specială pentru această categorie de persoane, cu ajutorul P.C. Pr. Constantin Onu, din Eparhia Argeşului, acţiunea având, deja, binecuvântarea I.P.S. Mitropolit Daniel şi urmând să se desfăşoare la începutul anului 1999.

7) Vizite la unitățile de asistență socială din eparhie, inclusiv cu reprezentanți ai unor organizații guvernamentale şi neguvernamentale naționale şi internaționale (Anglia, Franța, Germania, Danemarca, SUA), atât pentru cunoaşterea reciprocă a activității cât şi pentru posibile colaborări.

8) Sprijinirea unor acțiuni caritabile şi vizite în unitățile bugetare în care îşi desfăşoară activitatea preoții de caritate din eparhia noastră.

9) Coordonarea activității asociației "Familia Nostra" şi a Centrului pentru Copiii Străzii "Sf. Andrei", cu sprijinul asistenților sociali angajați ai celor două protopopiate din Iași, precum şi a unora dintre preoții de caritate din eparhia noastră.

10) Participarea la inaugurarea unor unități de asistență socială, aparținând eparhiei noastre sau autorităților locale: Dispensarul medical-uman Buhalnița şi Centrul de Resurse Sociale Iaşi.

11) Activități de redactare a materialelor informative şi de prezentare pentru Sectorul "Diaconia" şi pentru asociația "Familia Nostra": pliante şi articole publicate în Revista "Candela Moldovei".

12) Colaborare cu Mass-Media, pentru prezentarea activităților de asistență socială ale eparhiei:

1 interviu TV (TVR Bucureşti);

5 interviuri radio (2 la Radio Iaşi, 2 la Radio "Trinitas", 1 la Radio Bucureşti);

3 comunicate de presă.

13) Participarea la vizite de studiu, seminarii şi cursuri de instruire pe probleme de asistență socială. Reprezentanții Sectorului "Diaconia" au participat la 9 astfel de activități, dintre care 6 desfăşurate în țară şi 3 în străinătate.

14) Activități de lucru cu publicul:

- au fost primite 440 cereri scrise de ajutor, dintre care:

351 soluționate prin acordare de ajutoare financiare, valoarea totală a ajutoarelor acordate, amintită deja, fiind de 39.400.000 lei.

7 redistribuite;

18 în evidență, soluționate în ianuarie 1999;

64 dosare incomplete, păstrate în evidență, pentru soluționare în viitor.

- un număr de aproximativ 900 persoane au beneficiat de consiliere pastoral-socială şi consultanță privind legislația în domeniul protecției sociale.

15) Activități de secretariat şi corespondență cu persoane, organizații şi instituții din străinătate cu care sectorul "Diaconia" şi asociația "Familia Nostra" colaborează.

16) Activități de documentare şi informare pe probleme specifice de asistență socială.

La cele prezentate se adaugă numeroase activități de asistență socială desfăşurate prin O.N.G.-le patronate spiritual de Biserica noastră.

I. Informare cu privire la activitatea de asistență socială desfăşurată la nivelul Arhiepiscopiei Iaşilor.

A) ***Activitatea de caritate din spitale şi penitenciare***

În Arhiepiscopia Iaşilor îşi desfăşoară activitatea un număr de 13 preoți de caritate: 11 în spitale şi 2 în penitenciare. Au fost vizitate locaşurile de cult, s-au purtat discuții cu preoții de caritate, pentru cunoaşterea problemelor existente şi pentru realizarea unei strategii comune de rezolvare a acestora şi au fost realizate şi acțiuni comune ale preoților de caritate, un exemplu fiind botezul celor 47 de copii bolnavi de SIDA de la Centrul "Guliver" din Iaşi.

B) ***Brutăriile şi cantinele pentru săraci***

În Arhiepiscopia Iaşilor există un număr de 3 brutării, cu o capacitate zilnică de 800-2500 pâini fiecare şi un număr de 2 cantine pentru săraci cu o capacitate între 100-150 persoane. Pentru anul 1997 se are în vedere instalarea unei brutării la Humuleşti, Județul Neamț.

C) ***Casele de bătrâni***

În Eparhia noastră a existat un cămin pentru maici la Mănăstirea Văratec, cămin care a fost distrus de un incendiu în anul 1995 şi care urmează să fie reconstruit. Biserica noastră acordă asistență spirituală bătrânilor internați în Căminele de bătrâni ale Direcțiilor de Muncă şi Protecție Socială din județele aferente eparhiei.

D) ***Activitatea de caritate***

Activitatea de caritate s-a desfăşurat la nivelul fiecărui protopopiat din Arhiepiscopia Iaşilor în anul 1996, fiind ajutate zilnic 60-80 persoane cu bani, alimente, cereale şi haine.

II. Realizarea de proiecte de asistență socială şi acțiuni caritabile

1. ***Proiecte de asistență socială***

- În scopul ajutorării diferitelor categorii sociale defavorizate, a fost înființată, la data de 28.10.1996, asociația umanitară "Familia Nostra". Preşedintele de onoare al asociației este Inalt Prea Sfințitul Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, iar preşedinte executiv este şeful biroului "Diaconia", Diac. Radu Antonovici.

1) Proiecte realizate prin asociația "Familia Nostra":

- Centrul de Primire pentru copiii străzii "Sf. Andrei" Iaşi cu o capacitate de 16 locuri, realizat în cooperare cu asociația franceză "Enfance Espoir".

2) Proiecte în curs de realizare prin asociația "Familia Nostra":

- un proiect, aprobat pentru finanțare PHARE, care îşi propune studierea şi prevenirea fenomenului "copiii străzii" în Iaşi;

- un proiect, care este propus pentru finanțare programului PHARE în această perioadă, care își propune realizarea, în cooperare cu asociația franceză "Enfance Espoir", a unei microferme pentru Centrul de Primire "Sf. Andrei" din Iași.

3) Acțiuni realizate de asociația "Familia Nostra" în cooperare cu alte asociații:

- o acțiune realizată, pe data de 18.10.1996, în colaborare cu *Liga de Luptă Contra Cancerului* din Iași, destinată colectării de fonduri pentru copiii bolnavi de cancer.

2. *Acțiuni caritabile*

Acțiuni caritabile realizate cu ocazia unor sărbători creștine, dar nu numai, beneficiarii fiind persoanele cu handicap, orfanii și bătrânii ocrotiți în unitățile de asistență socială, bolnavii internați în spitale și alte categorii sociale dezavantajate din municipiul și județul Iași. Dintre aceștia amintim 865 persoane din unități de asistență socială, 220 din familiile sinistrate de la Pârcovaci - Hârlău, Iași și 20 de unități de asistență socială din municipiul și județul Iași.

III. Realizarea de contacte cu persoane și instituții care pot sponsoriza programele sociale

Au fost contactate asociații și persoane fizice care au sponsorizat sau doresc să sponsorizeze programele noastre sociale:

- aproximativ 10 asociații din Franța, Germania, Anglia, Austria, Elveția și Danemarca;
- mai multe persoane fizice din Franța, Germania, Elveția și SUA.

RAPORT PRIVIND ACTIVITATEA CULTURAL-MISIONARĂ DIN ARHIEPISCOPIA IAȘILOR IN ANUL 1998

Pr. Cons. cultural *Nicolae Dascălu*

Activitatea cultural-misionară din anul 1998 a cunoscut o diversificare și o aprofundare a modalităților și formelor de exprimare și s-a desfășurat în strânsă cooperare cu celelalte sectoare ale Mitropoliei precum și cu alte instituții bisericești, de învățământ sau cultură.

Simpozioane ştiinţifice şi conferinţe cultural-spirituale

În această prezentare succintă enumerăm doar cele mai importante întruniri şi manifestări culturale desfăşurate în Arhiepiscopia laşilor, marea majoritate dintre acestea cunoscând o audienţă deosebită şi beneficiind de prezenţa şi binecuvântarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, de participarea altor personalităţi bisericeşti şi culturale.

a) aniversări şi pregătiri pentru marile sărbători creştine:

- 27 februarie 1998: a II-a ediţie a Simpozionului consacrat personalităţii Mitropolitului Visarion Puiu, organizat de Mitropolie, Protopopiatul Paşcani şi Casa de cultură "M. Sadoveanu" - Paşcani.
- Martie-aprilie şi noiembrie-decembrie: ciclu de conferinţe duhovniceşti organizat de ASCOR şi LTOR - filiala Iaşi, în posturile pregătitoare pentru marile sărbători creştine: Sf. Paşti, Naşterea Domnului.
- 28 martie: Simpozion dedicat Mitropolitului Irineu Mihălcescu, desfăşurat la Mănăstirea Agapia (jud. Neamţ).

b) întruniri ecumenice şi intercreştine cu participare internaţională:

- 27-30 aprilie, Iaşi: Seminarul "Mişcarea ecumenică în secolul XX. Rolul teologiei în concepţia şi viaţa ecumenică din România", organizat în cooperare cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor - Geneva şi AidRom - Bucureşti.
- Simpozionul internaţional iudeo-creştin "Spiritualitatea Psalmilor şi morala socială a Profeţilor" (Durău, 20-22 iulie 1998); organizat de Secretariatul de Stat pentru Culte, Ambasada Statului Israel la Bucureşti, Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România, Banca Internaţională a Religiilor; găzduit de Mitropolia Moldovei şi Bucovinei.
- Vizita I.P.S. Mitropolit Damaskinos al Elveţiei în Mitropolia Moldovei şi Bucovinei (10-17 octombrie 1998). Cu acest prilej au fost lansate volumele "Biserică, societate, lume" şi "Sfântul şi Marele Sinod al Ortodoxiei: tematică şi lucrări pregătitoare", semnate de I.P.S. Damaskinos şi publicate în limba română de către Editura «Trinitas» a Mitropoliei din Iaşi.

c) dialogul cultural-spiritual cu societatea de azi

- august-septembrie 1998, Centrul cultural-pastoral "Sf. Daniil Sihastrul" - Durău: Conferinţele preoţeşti semestriale. Având ca temă "Biserica şi mass media", aceste întruniri s-au desfăşurat sub forma unor dialoguri, datorită prezenţei unor invitaţi din partea presei scrise şi audiovizuale din Iaşi şi Botoşani.
- 23 octombrie, Iaşi: "Anul Cantemir al culturii române", simpozion organizat de Universitatea "Al. I. Cuza". La biserica Mănăstirii "Trei Ierarhi" s-a săvârşit slujba de pomenire a voievodului cărturar, iar I.P.S. Daniel a evocat personalitatea celui aniversat.
- 24-25 octombrie 1998, Centrul cultural-pastoral "Sf. Daniil Sihastrul" - Durău: Conferinţa "Oastea Domnului în Arhiepiscopia Iaşilor", prezidată de I.P.S. Mitropolit Daniel. Au participat PP. CC. Protopopi şi membri ai asociaţiei "Oastea Domnului" din Arhiepiscopia Iaşilor.
- Iaşi, 30 octombrie - 1 noiembrie: Simpozion "Dimensiunea spirituală a drepturilor omului", organizat de Institutul Român pentru drepturile omului, Bucureşti,

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, Dieceza romano-catolică de Iaşi şi Universitatea "Al. I. Cuza".

Subliniem aici rolul deosebit pe care îl au pentru activitatea cultural-misionară Institutul ecumenic "Sf. Nicolae" - Iaşi (director: Pr. Prof. Dan Sandu) şi Centrul cultural-pastoral "Sf. Daniil Sihastrul" - Durău (director: P. Cuv. Cleopa Nistor). Astfel, alături de participarea la activitățile ecumenice deja menționate, Institutul ecumenic ieşean a organizat un curs intensiv de limba engleză (în lunile aprilie-iunie), a fost prezent prin reprezentanții delegați de I.P.S. Mitropolit Daniel la întruniri ecumenice desfăşurate în alte țări (Consultația pentru Europa de Est a Asociației Ecumenice a Academiilor şi Centrelor pentru laici, aprilie '98, întâlnirea pregătitoare a Comisiei Bisericăşi Societate, Varşovia, iunie '98, conferința de la Oslo privind "Libertatea de religie sau credință", august '98, Comitetul Central al Conferinței Bisericilor Europene, Vaalbek (Belgia), sept. '98).

Institutul "Sf. Nicolae" a organizat, de asemenea, programe de educație şi cursuri intensive de limba germană şi italiană, cooperări internaționale pentru restaurarea patrimoniului cultural.

Propuneri pentru anul 1999:

1. Organizarea de simpozioane şi conferințe spiritual-culturale în cooperare cu alte instituții din țară şi străinătate (12 întruniri: 3 internaționale, 4 naționale şi 5 locale); stabilirea unui grafic precis de desfăşurare a acestora şi coordonarea între centrele organizatoare.

2. Editarea unor volume-simbol pentru anul 2000: o istorie a Mitropoliei şi a creştinismului în Moldova; o carte dedicată cultului Sf. Parascheva în România şi în celelalte țări ale lumii; un album cu pictura bisericii "Sf. Gheorghe" - Catedrala veche, Iaşi.

3. Înființarea unei asociații a jurnaliştilor ortodocşi (după modelul AMFOR Iaşi), care să reunească membri din cadrul presei bisericeşti dar şi civile.

4. Editarea unei serii teologice (eventual în cadrul revistei "Teologie şi Viață") care să cuprindă referatele şi lucrările celor mai importante întruniri spiritual-culturale.

5. Intensificarea programelor cultural-misionare şi social-filantropice organizate în cooperare cu asociațiile creştine din eparhie şi cu alte instituții. Institutul ecumenic "Sf. Nicolae" şi-a stabilit deja multiple proiecte privind educația religioasă la nivel preşcolar, inițierea unui program de combatere a alcoolismului şi fumatului în parohii, un proiect de educație a părinților pentru o familie sănătoasă, organizarea unor acțiuni cu scop misionar şi ecologic, continuarea unor cursuri de limbi străine.

6. Organizarea unor cursuri de ghizi pentru personalul mănăstirilor şi bisericilor-monumente istorice din eparhie.

Biblioteca mitropolitană

Activitatea desfăşurată de Biblioteca mitropolitană, cu cele trei secţii: istorică, Studium, ecumenică, s-a înscris în următoarele coordonate:

1. completarea şi dezvoltarea fondurilor bibliotecii;
2. prelucrarea elementelor de descriere a volumelor şi introducerea lor în baza de date creată şi actualizată deja în anii anteriori;
3. exploatarea bazei de date;
4. înscrierea şi deservirea cititorilor;
5. conservarea fondurilor;
6. alte activităţi.

Completarea şi îmbogăţirea fondului de carte s-a făcut atât prin achiziţionarea contra-cost a unor apariţii editoriale deosebit de valoroase pentru specificul bibliotecii, cât şi prin donaţii din partea unor constanţi binefăcători. Lunar, Mitropolia a alocat bibliotecii 3 milioane lei, bani din care s-au cumpărat 1.172 volume. Prin achiziţionarea bibliotecii profesorului Al. Elian din Bucureşti s-a obţinut nu numai un adaos cantitativ deosebit (7000 volume), ci totodată au intrat în patrimoniul bibliotecii mitropolitane cărţi rare, de o înaltă calitate.

În prezent, fondul bibliotecii este alcătuit din 78.432 volume.

Continuarea prelucrării informatizate a elementelor descriptive a adăugat 14.800 titluri de cărţi în baza de date documentelor intrate în bibliotecă după 15 septembrie 1995. Precizăm că informaţiile bibliografice pot fi obţinute prin sistemul clasic al fişelor şi cataloagelor tematice pentru documentele intrate până la data menţionată mai sus. În luna decembrie a anului precedent ordinatoarele de la cele trei secţii au fost conectate în reţea, facilitându-se astfel accesul la baza de date a bibliotecii din mai multe puncte de intrare.

În cursul anului 1998 au lucrat la Biblioteca mitropolitană trei bibliotecare încadrate cu carnet de muncă, cinci bibliotecare încadrate prin convenţie şi o programatoare. Seriozitatea şi omogenitatea echipei a făcut ca, alături de lucrările enumerate în cele de mai sus, relaţiile cu cititorii bibliotecii să fie pline de amabilitate şi competenţă profesională.

Activitatea Institutului Cultural-Misionar TRINITAS pe anul 1998

Institutul Cultural-Misionar "Trinitas" al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, înfiinţat în anul 1997 la iniţiativa I.P.S. Mitropolit Daniel, cu cele trei sectoare de activitate (editură, tipografie, radio) a desfăşurat în cursul anului 1998 o intensă activitate cultural-misionară, concretizată în editarea şi tipărirea unui număr apreciabil de cărţi, reviste, broşuri, pliante, iconiţe, vederi etc. în ceea ce priveşte editura şi tipografia, precum şi realizarea de emisiuni non-stop în ceea ce priveşte postul de radio.

Activitatea de producție a institutului se desfăşoară în cadrul celor trei subunități: Editură, Tipografie (Mănăstirea Golia şi Mănăstirea Neamț) şi Radio.

I. Editura TRINITAS

Editura TRINITAS numără un efectiv de 13 persoane din care 10 angajați cu contract de muncă şi 3 persoane cu convenție civilă.

1. Producție

Activitatea Editurii s-a concretizat în editarea unui număr de 10 titluri noi de carte, dintre care amintim:

- *Viața cuviosului Paisie de la Neamț*;
- *Sfântul şi Marele Sinod al Ortodoxiei: tematică şi lucrări pregătitoare*, lucrare a I.P.S. Damaskinos al Elveției, tradusă de Pr. Consilier Nicolae Dascălu;
- *Biserică, societate, lume* a I.P.S. Damaskinos al Elveției;
- *Învățarea cântărilor Sfintei Liturghii* a Pr. Prof. Florin Bucescu;
- *Anastasimatar*;
- *Dor de pustie, dor de cer*, volum antologic din creația poetică a Sf. Ioan de la Neamț-Hozevitul etc.

În curs de apariție sau în diferite stadii de pregătire se află un număr de 15 cărți, dintre care amintim:

- *Din trecutul vieții monahale în zona Ceahlăului*;
- *Urcuş spre înviere*;
- *Slujba deniilor*;
- *Viața starețului Tihon*;
- *Acatistul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu* etc.

O pondere importantă în activitatea editurii o reprezintă conceperea şi tehnoredactarea buletinului oficial lunar "**Candela Moldovei**" al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, precum şi a revistei semestriale "**Teologie şi Viață**".

2. Propuneri pentru anul 1999

Pentru anul 1999 s-a avut în vedere includerea în planul editorial a unui număr mai mare de cărți de cult inexistente pe piață.

Se vor tipări cărți pentru orbi cu ajutorul imprimantei Braille procurată prin efortul domnului profesor Cristescu de la Facultatea de Teologie Iaşi şi obținută de la o Fundație din Germania, activitate pentru care vom colabora cu studenți de la ASCOR Iaşi.

II. Tipografia TRINITAS

1. Activitate

Tipografia cu cele două secții: cea de la Mănăstirea Golia din Iaşi şi cea de la Mănăstirea Neamț numără un personal de 32 de angajați: 18 la secția de la Mănăstirea Golia şi 14 la secția de la Mănăstirea Neamț.

Tipografia dispune de două maşini offset la secţia Golia, un offset şi un tipar înalt la secţia Neamţ.

Producţia anului 1998 s-a concretizat în tipărirea de cărţi, reviste, broşuri, vederi, iconiţe şi alte lucrări.

Astfel, s-au tipărit un număr de 25 de titluri de carte, din care 10 au constituit noi apariţii editoriale, cu un tiraj de aproape 50.000 exemplare, precum şi un număr de 7 acatiste şi cărţi de rugăciune, reprezentând peste 50.000 bucăţi.

S-au tipărit 12 numere din "**Candela Moldovei**", reprezentând peste 100.000 exemplare, precum şi revista "**Teologie şi Viaţă**": 4 numere a câte 2.400 exemplare.

S-au conceput şi tipărit un număr de 10 pliante de prezentare a unor mănăstiri şi biserici, într-un tiraj de peste 30.000 exemplare. De asemenea, s-au realizat peste 800.000 de icoane şi iconiţe, precum şi un număr de peste 220.000 vederi cu diferite mănăstiri şi biserici din eparhie.

Un segment important al activităţii noastre l-a reprezentat tipărirea a peste 320.000 de calendare de perete şi a 25.000 de calendare agendă, acestea din urmă fiind realizate în lunile octombrie şi noiembrie, pentru a ajunge la timp în parohii.

Acestor comenzi proprii li s-au adăugat un număr de 70 comenzi externe, pentru diverşi clienţi, reprezentând pliante, etichete, formulare tipizate, vederi, calendare cu imagini, în valoare de peste 200.000.000 lei.

2. Dotare tehnică

În ceea ce priveşte dotarea tehnică a tipografiei, menţionăm că s-au achiziţionat pentru partea de prelucrare a imaginii un ordinator performant şi două imprimante, iar pentru editură un ordinator şi o imprimantă, ordinatoare care au fost legate în reţea cu cele deja existente, investiţie ce a însumat peste 50 milioane lei.

S-a reuşit procurarea unui *inscriptor Yamaha* pentru compact-discuri, folosit atât pentru înregistrarea programelor radio pe compact-discuri, cât şi pentru stocarea imaginilor prelucrate de secţia Prepress a tipografiei. S-au îmbunătăţit performanţele calculatoarelor editurii, care au fost legate în reţea cu cele ale tipografiei. În acest sens au fost achiziţionate hard discuri pentru calculator server, care are în momentul de faţă peste 30 Gb, permiţând stocarea unui volum foarte mare de imagini şi informaţii.

3. Propuneri pentru 1999

La secţia tipografiei "Trinitas" de la Mănăstirea Neamţ avem în plan:

- reorganizarea sistemului de producţie în vederea eficientizării muncii;
- trecerea de la sistemul de tipar înalt la tipar offset prin colaborarea cu secţia de la Mănăstirea Golia unde se pregătesc materialele pentru tipar;
- aprovizionarea cu materii prime şi materiale tipografice pentru anul 1999.

Se are în vedere realizarea unui compact-disc de prezentare a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei în trei limbi: română, engleză şi franceză cu date şi imagini ale mănăstirilor şi parohiilor din eparhie.

Vom înfiinţa în zona Târgu Cucu din Iaşi un punct de desfacere a tipăriturilor de la Tipografia "Trinitas".

III. Radio

1. Activitate

De la începutul funcționării sale, din data de **17 aprilie 1998** (din Vinerea Mare), pe postul de **radio TRINITAS**, parte integrantă a **Institutului Misionar-Cultural TRINITAS**, s-au difuzat aproximativ **2400 emisiuni**, din care:

- *peste 710 emisiuni informative*;
- *peste 440 emisiuni ale departamentului Educație-Învățământ*;
- *peste 440 emisiuni ale departamentului Creație-Cultură*;
- *peste 610 emisiuni teologice*;
- *peste 100 emisiuni muzicale*;
- *slujbe religioase transmise în direct de la Catedrala Mitropolitană*;
- **Convorbiri duhovnicești**, zilnic între 24.00-1.00.

La emisiunile postului de radio TRINITAS au fost invitate personalități ale vieții bisericești, culturale, sociale și politice din țară și străinătate.

Pentru funcționarea radio-ului, fondul de salarizare asigurat pentru perioada aprilie-decembrie 1998 a fost de aproximativ 300.000.000 lei.

2. Propuneri pentru anul 1999

Ca primă urgență avem în program extinderea ariei de emisie a postului de Radio TRINITAS prin recepționarea și transmiterea emisiunilor prin satelit, astfel încât acesta să poată fi audiat în toată Moldova, în țară și peste hotare. Pentru realizarea acestui obiectiv va fi nevoie de un efort financiar de 130.000 $ (aproximativ 1,5 miliarde lei).

Se vor termina în cel mai scurt timp lucrările de finisaj din turnul-clopotniță al Mănăstirii Golia pentru redacțiile radio-ului.

Se va achiziționa aparatura necesară astfel încât să se poată realiza transmisii în direct ale slujbelor de sfințire sau ale altor evenimente importante din Arhiepiscopia Iașilor.

Se va continua pregătirea și perfecționarea personalului postului de radio, inclusiv încadrarea celor mai buni studenți și absolvenți în așa fel încât valoarea spirituală, culturală și informațională a postului să crească tot mai mult.

În cadrul studioului de producție, se vor realiza în continuare înregistrări de coruri, precum și realizarea de spoturi publicitare, încercând în acest fel să acoperim o parte din cheltuielile postului de radio.

3. Investiții radio TRINITAS

În urma aprobării licenței de emisie pentru postul de radio "Trinitas" al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, s-au investit pentru procurarea de aparatură electronică de emisie și producție, sub forma mijloacelor fixe, peste 250 milioane lei (din care numai emițătorul a costat 85 milioane lei).

Sub forma obiectelor de inventar (reportofoane, compact-discuri, minidiscuri, casete, microfoane etc.) s-au mai investit aproape 100 milioane lei.

IV. Sectorul financiar contabil

Conform datelor preluate din contabilitate, valoarea tipăriturilor executate în anul 1998 se ridică la 3,5 miliarde lei, din care 3,2 miliarde lei la Tipografia Mănăstirii Golia şi 0,3 miliarde lei la Tipografia Neamț.

Din acestea au fost expediate produse finite în valoare de 3,7 miliarde lei la un număr de peste 350 de beneficiari, sumele ridicându-se la 2,2 miliarde lei.

În anul 1998, cei mai importanți beneficiari ai noştri au fost protopopiatele şi mănăstirile din cadrul Centrului eparhial, care au cumpărat aproape 80% din tipăriturile noastre.

De asemenea, livrările către unitățile Centrului Eparhial au fost de 95 milioane lei pentru Pangar Catedrală şi 45 milioane lei la librăria "*Cuvântul Vieții*".

V. Rețeaua INTERNET

Pe tot parcursul anului 1998, Institutul Cultural-Misionar TRINITAS a fost racordat la rețeaua INTERNET; s-au actualizat şi s-au mărit paginile de prezentare Web ale Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, având ca scop promovarea valorilor religioase şi culturale ale Bisericii Ortodoxe Române. În topul celor mai vizitate *site*-uri pe Internet, ne aflăm pe poziția 134, ceea ce demonstrează faptul că foarte multă lume din țară şi străinătate vizitează paginile noastre şi în urma cărora s-au primit numeroase aprecieri favorabile.

Am reuşit să luăm legătura cu foarte mulți români din afara țării şi chiar străini care doresc să afle cât mai multe despre țara şi Biserica noastră.

S-a realizat un nod de Internet la Mănăstirea Golia, creându-se astfel posibilitatea conectării subunităților Mitropolia Moldovei şi Bucovinei la poşta electronică.

DARE DE SEAMĂ
ASUPRA ACTIVITAȚII DESFAŞURATE DE SECTORUL ÎNVAȚĂMÂNT ÎN ANUL 1998

Consilier învățământ lect. univ. *Pr. Mihai Vizitiu*

Învățământul teologic şi religios a constituit şi în anul 1998 o prioritate în activitatea Centrului eparhial - Iaşi.

De aceea, sectorul învățământ, în anul şcolar 1997-1998 a urmărit realizarea următoarelor obiective generale:

- Asigurarea bazei materiale a Seminariilor Teologice;
- O încadrare cu personal didactic de calitate, stabil, pentru catedrele de la Seminariile Teologice şi pentru catedrele de Religie;
- Perfecționarea psiho-pedagogică a cadrelor didactice de la Seminariile Teologice şi din învățământul religios;
- Organizarea şi desfăşurarea examenelor de absolvire şi de admitere potrivit Regulamentului şcolilor teologice şi Metodologiei elaborată de Ministerul Educației Naționale pentru ca obiectivitatea să fie, pe cât posibil, maximă;
- Finalizarea acțiunii de redactare a manualelor şcolare pentru clasele V-VIII;
- Organizarea cursurilor de îndrumare pastorală şi misionară a clerului, seria a 83-a.

ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN CADRUL ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

Învățământul superior

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi a avut în componența sa patru secții:
- Teologie Pastorală
- Teologie Litere
- Teologie Asistență Socială
- Teologie Patrimoniu Cultural

Precizăm că în cadrul secției Patrimoniu Cultural, din inițiativa Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel a luat ființă o nouă direcție de specializare, pe lângă restaurare icoană şi restaurare carte, şi anume: pictură eclesială bizantină.

Numărul total al studenților în anul universitar 1997-1998 a fost de 894.

Licențiați în sesiunea iunie 1998: 208

Personalul didactic al facultății

Şi în anul universitar 1997-1998 Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi a beneficiat de sprijinul substanțial al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel, nu numai în calitate de coordonator al învățământului teologic superior din Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, ci şi în calitate de profesor, ceea ce, datorită experienței, autorității şi competenței universitare, asigură facultății un prestigiu cu totul deosebit.

La cele 4 secții ale facultății au predat, în anul universitar 1997-1998 şi 21 cadre didactice titulare.

Învățământul postliceal

În anul şcolar 1997-1998 la cele 2 şcoli teologico - sanitare (Iaşi şi Piatra Neamț) au fost şcolarizați 217 elevi. Au absolvit 82 de elevi.

Învăţământul seminarial liceal

În cele 6 Seminarii Teologice Liceale au fost şcolarizaţi în anul 1997-1998 un număr de 1.015 elevi.

Numărul total al absolvenţilor Seminariilor Teologice, în anul 1998, a fost de 195.

PROCESUL INSTRUCTIV - EDUCATIV

Procesul instructiv-educativ, în unele Seminarii, s-a îmbunătăţit în anul şcolar 1997-1998. Această afirmaţie se bazează pe rezultatele obţinute în concursurile naţionale. Menţionez că, şi în acest an, locurile de frunte sunt obţinute de Seminariile Teologice din Botoşani şi Mănăstirea Neamţ, între aceste două şcoli existând o frumoasă şi corectă rivalitate, care stimulează activitatea şcolară. Iată rezultatele obţinute:

Seminarul Teologic Botoşani

- 1 - premiul I pe ţară la Dogmatică;
- 2 - menţiuni la Dogmatică;
- 2 - menţiuni la Istoria Bisericii Ortodoxe Române;
- 1 - menţiune la limba latină.

Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamţ

- 1 premiu II pe ţară la Istoria Bisericii Ortodoxe Române;
- 1 menţiune la Istoria Bisericii Ortodoxe Române;
- 1 menţiune la Dogmatică.

Seminarul Teologic din Dorohoi

- 1 menţiune la Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Modest s-au prezentat participanţii de la Seminarul Teologic Agapia şi slab cei de la Seminarul Teologic din Iaşi.

În evaluarea procesului instructiv-educativ trebuie să luăm în calcul şi rezultatele absolvenţilor de Seminar la examenul de admitere în Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi. Iată cum se prezintă situaţia celor admişi în facultate:

- De la Seminarul Teologic Mănăstirea Neamţ: 21 de admişi din două clase de absolvenţi;

- De la Seminarul Teologic din Botoşani: 11 admişi dintr-o singură clasă de absolvenţi;

- De la Seminarul Teologic - Agapia: 8 admişi din două clase de absolvenţi.

De menţionat că de la Seminarul Teologic - Dorohoi nu a reuşit nici un candidat.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PROFESIONAL (şcolile de cântăreți)

La cele două şcoli de cântăreți bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor (Mănăstirea Neamț şi Botoşani) au fost şcolarizați un număr de 127 elevi. În anul 1998 au absolvit la cele două şcoli de cântăreți 39 elevi.

B. ***Învățământul religios***

În anul şcolar 1997-1998, în județele din Arhiepiscopia Iaşilor (Botoşani, Iaşi, Neamț), disciplina Religie a fost predată de un număr de 943 cadre didactice, din care 741 sunt cu studii teologice.

BAZA MATERIALĂ A SEMINARIILOR TEOLOGICE

În cursul anului 1998 s-au făcut îmbunătățiri considerabile spațiilor de şcolarizare şi cazare şi s-au procurat noi bunuri de inventar.

Astfel, la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț s-au procurat bunuri în valoare de peste 65.000.000 lei, iar la Seminarul Teologic din Botoşani peste 230.000.000 lei.

La Dorohoi valoarea totală a bunurilor este de peste 80.400.000 lei.

La Seminarul Teologic Agapia valoarea totală a bunurilor este de peste 14.000.000 lei.

Seminariile din Iaşi şi Piatra Neamț nu au spații de şcolarizare independente.

ÎNCADRĂRILE CU PERSONAL DIDACTIC

În învățământul teologic preuniversitar din Arhiepiscopia Iaşilor au lucrat, în anul şcolar 1997-1998, 61 cadre didactice clerici şi mireni licențiați în teologie, pentru disciplinele teologice şi 135 cadre didactice care nu au pregătire teologică, pentru disciplinele de cultură generală.

În învățământul religios, în prezent, în Arhiepiscopia Iaşilor avem un număr de 86 profesori de religie titulari, față de 52 în anul 1997.

PERFECȚIONAREA PSIHO-PEDAGOGICĂ

Primele activități de perfecționare s-au desfăşurat la nivelul cercurilor pedagogice.

În anul 1998, s-au organizat din nou, cursurile pentru parcurgerea Departamentului psiho-pedagogic pentru preoții care nu au făcut acest lucru în perioada studiilor.

EXAMENELE DE ABSOLVIRE ŞI DE ADMITERE

În vederea organizării acestor examene în cele mai bune condițiuni, din vreme, s-a luat legătura cu toate şcolile teologice, aducându-se la cunoştința directorilor metodologiile de examen şi instrucțiunile Sfântului Sinod. În plus, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel a hotărât ca la aceste examene, în conformitate cu

Regulamentul Seminariilor Teologice, să participe câte un delegat al Înalt Prea Sfinției Sale care să vegheze la desfăşurarea în deplină obiectivitate a examenelor.

În anul 1998 au fost organizate două sesiuni de examene de capacitate preoțească la care au participat absolvenții Facultății de Teologie (licențiați) şi ai Seminariilor Teologice (cu atestat şi bacalaureat) din Arhiepiscopia Iaşilor. Ambele examene au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel.

MANUALELE ŞCOLARE

În anul 1998, s-a finalizat redactarea şi corectarea manualelor şcolare pentru clasele a V-a şi a VI-a pentru disciplina Religie. Corectura finală a fost făcută de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel. Din păcate, a fost tipărit numai manualul pentru clasa a V-a, manual care a fost apreciat de specialişti şi care a fost trimis în şcoli. Din cauza lipsei banilor, manualul pentru clasa a VI-a nu a putut intra la tipar în 1998.

CURSURILE DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ ŞI MISIONARĂ

În perioada 15-27 septembrie 1998 au fost organizate cursurile de îndrumare pastorală şi misionară, seria a 83-a.

Cursurile s-au finalizat cu un examen susținut de participanți. Toți participanții au promovat acest examen.

LEGĂTURA CENTRULUI EPARHIAL CU ŞCOLILE TEOLOGICE

În anul 1998, Seminariile Teologice din Iaşi, Mănăstirea Neamț, Dorohoi şi Botoşani au fost vizitate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel, cu toate că timpul disponibil a Înalt Prea Sfinției Sale este extrem de limitat. În timpul acestor vizite, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a discutat cu directorii, profesorii şi elevii şcolilor respective probleme legate de învățământ, condițiile materiale în care îşi desfăşoară activitatea, analizând posibilitățile de îmbunătățire a acestora.

Consilierul cu probleme de învățământ, cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel, a vizitat Seminariile Iaşi, Botoşani, Agapia, Mănăstirea Neamț.

Un lucru deosebit care s-a realizat în 1998, la sugestia şi cu aprobarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel, a fost organizarea, la Seminarul Teologic din Botoşani, unei întâlniri a directorilor Seminariilor Teologice şi a protopopilor din Arhiepiscopia Iaşilor. Această întâlnire, care a avut loc în zilele de 4-5 februarie şi care a arătat grija şi prioritatea pe care Înalt Prea Sfinția Sa o acordă învățământului teologic din eparhie, a avut ca scop o analiză obiectivă a procesului instructiv-educativ desfăşurat în şcolile noastre teologice şi modul în care celelalte instituții ale Arhiepiscopiei se implică în formarea pastoral-misionară a viitorilor preoți, aceasta nefiind o sarcină exclusivă a Seminariilor Teologice.

În cele două zile de dezbateri au fost prezentate 10 referate care au avut în vedere probleme de educație, instrucție, programe şcolare, disciplină, planuri de învățământ, management şcolar, viață liturgică şcolară, activități misionar-sociale desfăşurate de şcoli, colaborarea dintre seminarii, mănăstiri şi protopopiate, activități extraşcolare cu tinerii etc. A fost un schimb de experiență foarte util. Pentru această inițiativă, cu totul deosebită, adresez respectuoase mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel.

De altfel, această întâlnire, prin tematica propusă a fi dezbătută, prin problemele concrete analizate, ca şi prin măsurile propuse a fi luate, a fost deosebit de favorabil apreciată atât de cei implicați în mod direct (directori, profesori, protopopi), cât şi de factorii responsabili cu învățământul preuniversitar, din cadrul Bisericii, dar şi din afara ei. A fost prima întâlnire de acest gen organizată în învățământul seminarial.

Trebuie să mărturisesc faptul că am primit reproşuri din partea celorlalte centre eparhiale din cadrul Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, care au Seminarii Teologice, şi chiar din partea sectorului învățământ al Patriarhiei Române, pentru că nu am invitat la această întâlnire şi directorii seminariilor respective şi pe cineva de la Cancelaria Sfântului Sinod.

Un cuvânt de apreciere se cuvine Seminarului Teologic din Botoşani pentru organizarea impecabilă a întâlnirii, ca şi preoților şi persoanelor laice din afara Seminarului, care au sponsorizat întâlnirea. Fiecăruia dintre aceştia li s-a mulțumit printr-o scrisoare semnată personal de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel, ceea ce a produs o impresie deosebită asupra acestor sponsori.

Poate că rezultatele pozitive obținute de elevii unor Seminarii din Arhiepiscopia Iaşilor la Olimpiada Națională din 1998 s-au datorat şi acestei întâlniri.

NEÎMPLINIRI ÎN 1998

- Nerezolvarea corespunzătoare a spațiilor necesare, mai ales pentru cazarea elevilor, la unele Seminarii Teologice din eparhie (Iaşi, Piatra Neamț).

- Deşi a crescut procentul cadrelor didactice titulare, mai avem Seminarii Teologice fără nici un titular (Iaşi, Piatra Neamț), cu toate că, în prezent, există posibilitatea formării unor catedre compacte.

- În învățământul religios avem încă multe catedre acoperite cu suplinitori, mai ales în mediul rural.

- Nu am reuşit să organizăm tabere şcolare în perioadele de vacanțe, în vederea continuării activității cultural-educative şi religioase.

Una din cauzele acestei nereuşite a fost lipsa banilor.

- În şcolile noastre încă se mai semnalează cazuri de indisciplină, ceea ce duce la luarea unor măsuri extreme (exmatricularea). Nu s-a reuşit o selecție maximă a celor cu vocație pentru preoție. Intelectual, unii dintre aceştia corespund, dar moral lasă de dorit.

Față de aceste neîmpliniri, sectorul învățământ este conştient că are multe de făcut. De aceea, ne vom concentra atenția asupra a ceea ce nu am realizat, sau nu am aprofundat îndeajuns, pentru ca probleme ce revin acestui sector să fie rezolvate cât mai repede posibil.

Încă o dată, adresez respectuoase mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel pentru atenția şi sprijinul deosebit acordate învățământului teologic şi religios din Arhiepiscopia Iaşilor şi supun aprecierii Adunării Eparhiale cele prezentate.

DARE DE SEAMĂ PRIVIND ACTIVITATEA ECONOMICĂ A CENTRULUI EPARHIAL PENTRU ANUL 1998

Consilier economic
Pr. *Ştefan Ropotă*

Activitatea economică a Arhiepiscopiei Iaşilor care, în funcţie de dependenţa sau autonomia financiară faţă de Centrul eparhial, s-a desfăşurat în cadrul sectoarelor autonome şi neautonome după cum urmează:

I. **Sectoarele neautonome** – în cadrul acestor sectoare sunt cuprinse următoarele activităţi:

- activităţi fără scop lucrativ
- activităţi de producţie
- activitatea agricolă
- activitatea comercială
- activitatea caritabilă
- activitatea de investiţii

În anul 1998, activitatea desfăşurată în cadrul acestor sectoare neautonome, s-a concretizat în venituri în valoare de aproximativ 10.600.000.000 lei, cheltuieli în valoare de 8.500.000.000 lei. Rezultatul financiar este un profit de aproximativ 2.100.000.000 lei utilizat în cadrul activităţilor filantropice şi a activităţilor de investiţie.

II. **Sectoarele autonome** – din categoria acestor sectoare fac parte următoarele subunităţi ale Centrului eparhial:

- Centrul Cultural – Pastoral "Sf. Daniil Sihastru" – Durău
- Casa "Pelerinul"
- Casa Bălţăteşti
- Mănăstirea "Sf. Trei Ierarhi"
- Mănăstirea Bucium
- Mănăstirea Vlădiceni
- Mănăstirea Stavnic
- Centrul de Cercetare TABOR
- Institutul Cultural – Misionar TRINITAS
- Căminul "Sf. Nicolae"
- Institutul Ecumenic "Sf. Nicolae"
- Fabrica de cherestea "Sf. Troiţă" – Neamţ.

Vom prezenta, în continuare, în rezumat principalele aspecte economice ale celor două sectoare de activitate.

I. SECTOARE NEAUTONOME

A. ACTIVITĂȚI FĂRĂ SCOP LUCRATIV

Acest tip de activități au fost desfășurate de către: Catedrala Mitropolitană, Mănăstirea "Sf. Gheorghe şi Cuvioasa Teodora", compartimentul administrativ al Centrului eparhial, Căminul monahal, Casa arhiepiscopală, Casa episcopală, clădirea "Veniamin Costachi", capela Facultății de Teologie Ortodoxă, Sala de sport "Veniamin Costachi", Centrul de restaurare şi conservare.

Din desfăşurarea acestor activități în anul 1998 s-au înregistrat:

VENITURI în valoare de 1.896.296.398 lei şi CHELTUIELI în valoare de 3.972.357.361 lei.

REZULTATUL financiar obținut din această activitate este o pierdere de 2.076.060.963 lei, pierdere acoperită din activitatea de producție desfăşurată în cadrul Centrului eparhial.

Menționăm că pe lângă aceste venituri, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel a primit pentru Casa arhiepiscopală donații în valoare de peste 2.000.000.000 lei (aparatura pentru cabinetul medical "Sf. Ap. Petru şi Pavel", materiale, bunuri de consum, etc.) ce au fost, la rândul lor donate unităților şi subunităților din cadrul Centrului eparhial.

B. ACTIVITATEA DE PRODUCȚIE

Cuprinde activitatea desfăşurată în atelierul de lumânări, atelierul de tămâie, atelierul de tâmplărie, atelierul de confecții metalice, parc auto.

Din desfăşurarea acestor activități în anul 1998 s-au înregistrat:

VENITURI în valoare de 4.654.566.398 lei şi CHELTUIELI în valoare de 1.616.097.407 lei ce au fost utilizate astfel:

74,20 % pentru procurare de materii prime şi materiale pentru ateliere;

10,30 % pentru materiale, piese de schimb, combustibil pentru parcul auto.

REZULTATUL FINANCIAR a fost un profit de 2.405.611.527 lei utilizat în acoperirea cheltuielilor desfăşurate la activitățile fără scop lucrativ şi pentru finantarea lucrărilor de investitii.

C. ACTIVITATEA AGRICOLĂ

S-a desfăşurat prin fermele Bucium, Cotnari, depozitul de vin Bucium şi Schitul Lungani.

Din desfăşurarea activității în aceste sectoare în anul 1998 s-au înregistrat:

VENITURI în valoare de 530.503.540 lei şi CHELTUIELI însumând 324.180.922 lei ce au fost utilizate pentru finanțarea lucrărilor agricole ce au fost executate în conformitate cu tehnologia impusă de culturile avute pe terenurile agricole.

REZULTATUL FINANCIAR este un profit de 206.322.618 lei ce se regăseşte în stocul 23.830 litri vin proveniți din producția de struguri a anului 1998.

D. ACTIVITATEA COMERCIALĂ

S-a desfăşurat prin Librăria "Cuvântul Vieții", Pangar Catedrală şi Casa "Nicodim".

Din desfăşurarea activității în aceste sectoare în anul 1998 s-au înregistrat:

VENITURI însumând de 2.263.422.858 lei realizate din vânzările de lumânări. colportaj şi din închirierea de spații la Casa "Nicodim" şi CHELTUIELI în valoare de 1.509.032.912 lei, din care 94% a fost utilizată pentru procurare colportaj.

REZULTATUL FINANCIAR al acestei activități a fost un profit de 754.389.946 lei utilizat pentru:

- finanțarea activității Biroului "Diaconia" (chirie);
- finanțarea activității desfăşurate la biblioteca mitropolitană cu cele trei secții, precum şi procurarea de fond de carte la aceste biblioteci;
- finanțarea lucrărilor de investiții la cabinetul medical "Sf. Apostoli Petru şi Pavel";
- creşterea stocului de fond marfă.

E. ACTIVITATEA CARITABILĂ

S-a desfăşurat prin cabinetul stomatologic, cabinetul medical "Sf. Apostoli Petru şi Pavel" şi prin Biroul "Diaconia".

Din desfăşurarea activității în aceste sectoare în anul 1998 s-au înregistrat:

VENITURI în sumă de 172.761.509 lei ce au fost realizate din:

- activități desfăşurate de cabinetul stomatologic
- fond centru eparhial pentru susținerea activităților caritabile;
- donații

CHELTUIELI în sumă de 261.379.327 lei s-au concretizat în:

- lucrări pentru amenajarea cabinetului medical "Sf. Apostoli Petru şi Pavel"
- lucrări pentru amenajarea spațiului Biroului "Diaconia"
- susținerea activităților caritabile efectuate

REZULTATUL FINANCIAR este o pierdere de 88.617.818 lei determinată de lucrările de investiții efectuate în acest gen de activitate.

F. ACTIVITATEA DE INVESTIȚIE

S-a desfăşurat prin sectorul monumente şi construcții bisericeşti, care în anul 1998 a efectuat lucrări de investiție în valoare de 842.120.711 lei, lucrări finanțate din:

- fonduri Centrul eparhial	53,70 %
- finanțări de la bugetul de stat	22 %
- donații	18 %
- alte fonduri	6,30 %

Un loc deosebit în activitatea de investiție îl deține cumpărarea la 1 septembrie 1998 a fostului hotel "Cascada" de la S.C. Durău, în valoare de 2.220.000.000 lei, sumă achitată dintr-un credit bancar făcut de Mitropolia Moldovei şi Bucovinei la Banca Comercială "Ion Țiriac" Iaşi.

Menționăm că, prin Decizia mitropolitană nr. 122/17.08.1998 Hotelul "Cascada" ce a aparținut S.C. Durău S.A. a devenit parte integrantă din Centrul Cultural – Pastoral "Daniil Sihastru" – Durău, fiind subordonat acestuia. Tot prin aceeaşi Decizie mitropolitană, obiectivului de mai sus i-a fost schimbată denumirea din Hotelul "Cascada" în Casa "Pelerinul" şi s-a hotărât încetarea desfăşurării activităților în regim turistic de la fostul hotel şi promovarea activităților cultural–educative, pastoral–misionare, social–caritative şi de pelerinaj ale Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei în regim nonprofit.

Până la finele anului 1998, au fost deja rambursate băncii cele trei rate conform graficului de rambursare şi mai sunt de achitat încă 169.365 $ (1.905.356.250 lei).

II. SECTOARELE AUTONOME

A. ACTIVITATEA CENTRULUI CULTURAL – PASTORAL DURĂU

În anul 1998, din punct de vedere economic Centrul Cultural – Pastoral Durău a înregistrat:

- venituri 680.174.934 lei
- cheltuieli 1.012.881.570 lei
- pierdere 332.551.596 lei

Pierderea în sumă de 332.551.596 lei este acoperită de Centrul eparhial al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei prin finanțarea lucrărilor executate în cadrul Centrului Cultural – Pastoral Durău în valoare de 301.255.038 lei.

Valoarea lucrărilor de investiții la Centrul Cultural – Pastoral Durău în cursul anului 1998 a fost de 533.780.898 lei, din care:

- fonduri proprii în sumă de 232.525.860 lei
- fonduri primite de la Centrul eparhial al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei 301.255.038 lei.

B. ACTIVITATEA CASEI "PELERINUL" – DURĂU

Începând cu data de 1.09.1998 Mitropolia Moldovei şi Bucovinei în baza H.G. 444/ 1998 a cumpărat de la S.C. Durău S.A. Hotelul "Cascada" cu suma de 2.220.000.000 lei, sumă împrumutată integral de la Banca Comercială "Ion Țiriac" Iaşi şi care va fi rambursată în decurs de 1 an.

În perioada parcursă de la preluare şi până la sfârşitul anului s-au realizat:

- venituri totale 92.101.900 lei
- cheltuieli totale 35.163.631 lei

Rezultat financiar (profit) 56.938.269 lei.

Veniturile totale de 92.101.900 lei provin din :

- cazări 52.398.000 lei (57 %)
- alimentație publică 39.703.900 lei (43 %)

Cheltuielile în sumă de 35.163.631 lei s-au efectuat pentru asigurarea condiţiilor corespunzătoare desfăşurării activităţii de cazare şi servire a meselor.

Întrucât construcţia Casei "Pelerinul" prezintă un grad ridicat de uzură în ce priveşte instalaţia termică, instalaţia sanitară precum şi dotările şi cazarmamentul preluat, întregul profit a fost absorbit de lucrările executate în această perioadă.

C. CASA DE ODIHNĂ ŞI PELERINAJE BĂLŢĂTEŞTI

În anul 1998 Casa de odihnă şi pelerinaje Bălţăteşti a realizat:

- venituri 41.082.800 lei
- cheltuieli 62.334.316 lei
- pierderi 21.251.516 lei

Veniturile în sumă de 41.082.800 lei au fost utilizate integral pe cheltuielile curente ale Casei (salarii, consum de apă, încălzire, telefon, materiale pentru curăţenie), iar deficitul a rezultat din înregistrarea cheltuielilor efectuate dar nedecontate în totalitate pentru reparaţii capitale privind instalaţia de încălzire centrală.

D. MĂNĂSTIREA "SFINŢII TREI IERARHI"

Situaţia economico-financiară a Mănăstirii "Sfinţii Trei Ierarhi" se încheie pentru anul 1998 cu un profit de 164.707.196 lei, rezultat ca diferenţă dintre veniturile de 496.060.559 lei şi cheltuieliele totale de 331.353.363 lei.

Veniturile sunt realizate din dobânzi, taxe de vizitare, servicii religioase, donaţii vânzări colportaj, valorificări resturi de lumânări.

Profitul se regăseşte în contul bancar depus, fiind planificat a fi folosit în anul 1999 pentru reparaţiile necesare atât la Mănăstirea "Sfinţii Trei Ierarhi" cât şi la Biserica "Sf. Nicolae Domnesc".

E. MĂNĂSTIREA BUCIUM

În anul 1998 situaţia economico – financiară a Mănăstirii Bucium – schit a realizat:

- venituri - 203.014.678 lei
- cheltuieli - 200.177.128 lei
- rezultat financiar + 2.837.550 lei

F. MĂNĂSTIREA VLĂDICENI

În cursul anului 1998, din punct de vedere financiar, Mănăstirea Vlădiceni a înregistrat:

- venituri 184.392.046 lei
- cheltuieli 263.625.781 lei

Deficitul de 79.233.735 lei, îl reprezintă obligaţiile Mănăstirii Vlădiceni faţă de Centrul eparhial, deoarece cheltuielile înregistrate au fost din împrumuturile acordate de Mitropolia Moldovei şi Bucovinei.

Situația economică a Mănăstirii Vlădiceni pe elemente de venituri şi cheltuieli este prezentată în anexele prezentului raport.

G. CENTRUL DE CERCETARE ŞI MICROPRODUCȚIE "TABOR"

În anul 1998, activitatea desfăşurată în cadrul acestui sector s-a concretizat în:

VENITURI în valoare de 222.105.640 lei, provenite în proporție de 97,75 % din finanțarea lucrărilor de către Ministerul Cercetării şi CHELTUIELI în sumă de 241.427.407 lei, efectuate pentru:

- plata salariilor (180.813.270 lei) 74,90 %
- materiale pentru cercetare (60.614.137 lei) 25,1 %

REZULTATUL FINANCIAR este un deficit de 19.321.767 lei reprezentând drepturile salariale pentru luna decembrie 1998 neachitate din lipsă de fonduri.

H. INSTITUTUL CULTURAL MISIONAR "TRINITAS" (EDITURĂ, TIPOGRAFIE, RADIO)

În anul 1998, activitatea desfăşurată în cadrul acestui sector s-a concretizat în:

VENITURI în valoare 1.668.261.146 lei şi CHELTUIELI în sumă de 1.528.797.055 lei.

REZULTATUL FINANCIAR este un profit de 139.464.019 lei.

Această activitate, defalcată pe compartimentele Institutului Cultural Misionar "TRINITAS" se prezintă astfel:

Editura şi Tipografia	- venituri 1.573.661.146 Lei
	- cheltuieli 944.630.828 Lei
	- rezultat 629.030.318 Lei
Radio	- venituri 89.200.000 Lei
	- cheltuieli 447.960.539 Lei
	- rezultat - 358.760.539 Lei

Tipografia mitropolitană de la mănăstirea Neamț a înregistrat în anul 1998 o pierdere de 84.261.448 lei, datorată diferenței dintre cheltuielile în valoare de 89.661.448 lei şi veniturile în valoare de 5.400.000 lei.

J. FABRICA DE CHERESTEA "SF. TROIȚĂ" - NEAMȚ

În anul 1998, activitatea desfăşurată în cadrul acestui sector s-a concretizat în:

VENITURI în valoare de 2.982.361.000 lei şi CHELTUIELI în sumă de 2.749.034.000.

REZULTATUL FINANCIAR este un profit de 233.327 lei.

În stoc se află produse finite în valoare de 262.250 lei.

MĂNĂSTIREA STAVNIC

În anul 1998, activitatea desfăşurată în cadrul acestui sector s-a concretizat în:

CHELTUIELI în sumă de 33.000.000 lei.

PROIECTUL DE BUGET PRIVIND VENITURILE ŞI CHELTUIELILE PE ANUL 1999

Elemente de venituri şi cheltuieli

CHELTUIELILE	
Salarii	1.906.677.000
Cheltuieli gospodăreşti	522.272.000
- energie electrică	105.462.000
- apă	173.721.000
- gaz	86.392.000
- telefon	156.697.000
Protocol	176.660.000
Alimente	575.700.000
Materii prime şi materiale	4.186.416.000
Impozite şi taxe	152.538.000
Deplasări	85.212.000
Materiale pentru curăţenie	36.858.000
Cărţi şi publicaţii	71.486.000
Furnituri birou	48.495.000
TOTAL CHELTUIELI CURENTE	7.762.303.000
Investiţii	2.384.484.000
TOTAL CHELTUIELI	10.246.787.000

VENITURI	
Servicii religioase	1.391.801.000
Activitatea comercială	2.115.017.000
Activitatea de producţie	5.477.625.000
Activitatea agricolă	248.386.000
Contribuţii pentru susţinerea unităţilor superioare	365.823.000
Donaţii, sponsorizări	648.135.000
TOTAL VENITURI	10.246.787.000

Pentru anul 1999, în comparaţie cu anul 1998, s-a preconizat o creştere a cheltuielilor cu 30% şi a veniturilor cu 1.525.000.000 lei. Ţinând cont că sunt de achitat în anul 1999 încă 170.000 $, reprezentând contravaloarea creditului bancar pentru Casa "Pelerinul", se va stabili în şedinţele Permanenţei Consiliului eparhial,

modul de micşorare sau chiar reducere a unor cheltuieli, precum şi depistarea unor noi surse de finanțare.

Pentru acțiunile caritabile şi social – filantropice precum şi pentru investiții, s-a stabilit suma de 2.384.484.000 lei.

DARE DE SEAMĂ PRIVIND ACTIVITATEA SECTORULUI MONUMENTE PE ANUL 1998

Consilier Monumente Istorice
şi Construcții Bisericeşti,
Pr. *Mihai Mărgineanu*

Anul 1998, al doilea an de existență pentru sectorul Monumente Istorice şi Construcții Bisericeşti, are înscrise în bilanț importante realizări, atât în ceea ce priveşte stimularea lucrărilor de construcții - investiții, cât şi în susținerea lucrărilor de reparații şi restaurări pentru monumentele istorice şi bunurile de patrimoniu.

Dinamica celor mai importante activități se prezintă astfel:

I. Activitatea de proiectare

Susținută cu precădere de cei doi arhitecți, dar şi prin diverse colaborări, această activitate s-a dovedit benefică prin asigurarea suportului documentar pentru lucrările pe care le-am susținut, dar şi rentabilă, totalul valoare proiectată fiind cu 128% mai mare față de cheltuielile efective, cu un coeficient de rentabilitate de 228%.

Menționăm câteva proiecte de anvergură: realizarea părții de arhitectură pentru lucrările de consolidare a Catedralei mitropolitane şi a palatului mitropolitan, cu amenajarea salonului "Voroneț", proiectarea integrală a unor construcții - clădirea "Centrişor" de la Durău, Casa anexă - bucătărie de vară (reşedința mitropolitană), sala "Pelerinul", sistematizarea pe verticală a mănăstirii "Prodromu" - Bucium, turnuri clopotniță la bisericile "Sf. Gheorghe" - Hârlău şi Mănăstirea Dagâța, sistematizarea pe verticală a curții Facultății de Teologie, precum şi restructurarea unor clădiri sau părți de clădire, astfel încât fosta sală de sport de lângă clădirea "Veniamin Costachi" a putut deveni Centrul de restaurare – conservare a obiectelor de artă creştină, iar spațiile eliberate din Casa "Nicodim" au putut deveni cabinet de medicină generală, la etajul I şi apartamente de protocol, cu toate dotările şi facilitățile, la etajul al II-lea.

Merită evidenţiat aici şi faptul că, după ce în anii trecuţi în atelierul de proiectare s-a executat primul proiect pentru protopopiat, începând cu anul 1998 s-a iniţiat realizarea unor proiecte tip pentru biserici şi case parohiale, structurate pe 9 categorii, funcţie de dimensiunea parohiei, de zonă şi de materialele de construcţie utilizate.

Tot prin atelierul proiectare s-a asigurat consultanţa de specialitate, analiza proiectelor şi, împreună cu serviciul Tehnic, organizarea sedinţelor trimestriale ale Comisiei consultative eparhiale de arhitectură, în acest an fiind analizate şi aprobate 14 documentaţii pentru construirea de biserici noi.

La acestea se mai adaugă şi lucrările de proiectare executate de terţi, precum expertiza tehnică şi proiectul de consolidare latura N-E palat mitropolitan executată de S.C. POLIASCAS S.R.L. şi sponsorizată de S.C. CONSTRUCŢII UNU S.A., sau proiectele pentru instalaţii electrice, hidro şi termice la clădirea "Centrişor" din cadrul C.C.P. Durău, precum şi proiectele pentru casa prăznicar şi capela cimitirului "Bunavestire", toate executate şi oferite ca sponsorizare de către S.C. IPROCHIM S.A.

II. Activitatea de execuţie

În funcţie de solicitări şi oportunităţi, sectorul Monumente a avut în anul 1998 o echipă de 39 până la 70 muncitori, dintre care doar 28 calificaţi pe diferite specialităţi, structuraţi în 5 echipe: construcţii, instalaţii, tâmplărie – dulgherie, atelierul de confecţii metalice Golia şi atelierul de tâmplărie-mobilier Bucium.

S-au realizat lucrări de calitate şi complexitate deosebite la toate cele 10 obiective la care echipa de execuţie a avut şantiere în anul 1998: Corpul Administrativ A, Căminul de maici "Sf. Teodora", Cabinetul Stomatologic "Sf. Pantelimon", Clădirea "Veniamin Costachi", Palatul mitropolitan, "Casa Nicodim", biserica "Sf. Gheorghe" (Catedrala Veche), clădirea Centrului Cultural Pastoral Durău, Atelierul de tămâie, Căminul preoţesc "Sf. Gheorghe".

De asemenea, echipa proprie a sectorului a asigurat toate lucrările de întreţinere la clădirile aparţinătoare Centrului eparhial.

Referindu-ne strict la valoarea manoperei, cheltuielile efective reprezintă doar 47% faţă de valoarea de catalog a manoperei, rezultând un coeficient de rentabilitate de 211%.

În aceleaşi coordonate statistice se înscrie şi atelierul de confecţii metalice Golia, care, cu un coeficient de rentabilitate de 264%, a înscris între realizările anului 1998 execuţia de lucrări la: Palatul mitropolitan, Biserica "Sf. Gheorghe" (Catedrala veche), Cabinetul medical "Sf. Apostoli Petru şi Pavel", Centrul Cultural Pastoral Durău, Catedrala mitropolitană, Mănăstirea Golia, Căminul preoţesc "Sf. Gheorghe", Centrul de Conservare - Restaurare "Resurrectio", Arhiva mitropolitană.

Şi atelierul de tâmplărie Bucium a realizat în anul 1998, în condiţii de eficienţă sporită o impresionantă gamă de mobilier pentru: Catedrala mitropolitană, Centrul Cultural Pastoral Durău, Vile Durău, Palatul mitropolitan, Institutul Ecumenic "Sf. Nicolae".

III. Activitatea de construcții biserici

Anul 1998, a marcat o dezvoltare fără precedent a activității de construcții și în cadrul subunităților Arhiepiscopiei Iașilor, înregistrându-se 107 șantiere de construcții de biserici.

La acestea trebuie adăugat faptul că tot în anul 1998 s-a pus piatră de temelie la încă 55 lăcașuri de cult.

Deși din datele de mai sus se poate observa o dezvoltare fără precedent a activității de construcții de biserici, totuși, conform evidențelor, mai există în eparhie încă 105 localități fără biserică.

Toate cele prezentate mai sus indică situația încă deosebit de critică în ceea ce privește existența și starea lăcașurilor de cult în satele Moldovei. Adiționând aceste date statistice, rezultă că, în Moldova, un număr 266 de comunități creștin – ortodoxe nu se pot bucura de Sfânta Liturghie.

Există și motive de optimism: în anul 1998 s-au încheiat lucrările, fiind sfințite și resfințite un număr de 30 de lăcașuri de cult.

Între aceleași coordonate statistice se înscrie și situația celorlalte clădiri aparținând subunităților: mai sunt încă 5 protopopiate fără sediu: Iași I, Iași II, Darabani, Trușești și Roznov, încă 329 parohii fără casă parohială, înregistrându-se doar 22 de șantiere pentru construcții de case parohiale.

IV. Activitatea de reparații – consolidări la monumente

Dacă anul 1997 a înregistrat un reviriment semnificativ în interesul manifestat de Ministerul Culturii și în alocarea de la stat a unor sume pentru salvarea și protejarea monumentelor istorice, nu se poate spune același lucru referindu-ne la anul 1998. Socotind, fie și numai în valoare absolută, sumele alocate reprezintă doar 60% față de anul anterior. În aceste condiții, nici lucrările propuse a se executa nu au fost onorate și nici cele 11 propuneri de obiective pe care le-am avansat pentru înscrierea în programul de finanțare, nu au găsit receptivitatea necesară:

1. Lucrări propuse a se executa la obiectivele înscrise în lista de finantare:

JUDEȚUL IAȘI

1. Biserica Frumoasa	- Continuare lucrări de consolidare la biserică - Cercetare – proiectare la ruine
2. Biserica Barnovschi	- Finalizare și recepție lucrări

3. Mănăstirea Bârnova	- Expertiză, studiu de fezabilitate şi elaborare concept consolidare până la 15.06.1998 - Finalizare proiect consolidare şi restaurare casă egumenească - Finalizare execuţie reparaţii la acoperiş biserică
4. Biserica Nicoriţă	- Finalizare proiect - Execuţie sprijiniri - Începere lucrări execuţie consolidare
5. Mănăstirea Dobrovăţ	- Execuţie zid incintă - Finalizare şi recepţie lucrări consolidare turn clopotniţă - Sistematizare pe verticală incintă
6. Mănăstirea Golia	- Continuare proiect consolidare - Finalizare expertiză, studii şi concept de consolidare - Întocmirea unei documentaţii pentru intervenţii de urgenţă - Începerea în regim de urgenţă a lucrărilor de execuţie
7. Mănăstirea "Sf. Trei Ierarhi"	- Finalizare proiect execuţie - Începerea lucrărilor de restaurare piatră - Executarea drenului, conform proiectului întocmit şi înaintat spre avizare
8. Catedrala Mitropolitană	- Finalizare proiect consolidare - Intervenţia de urgenţă la frontoane - Intervenţie de urgenţă la acoperiş - Întocmire studiu fezabilitate - Elaborare P.T. etapa 1
9. Biserica Purcileşti	- Finalizare şi recepţie lucrări de consolidare şi restaurare
10. Biserica Holboca	- Finalizare proiect consolidare (macrostructură, turlă, arhitectură)
JUDEŢUL NEAMŢ	
1. Mănăstirea Bistriţa Viişoara	- Recepţie lucrări pardoseli (recepţie finală)
2. Mănăstirea Pângăraţi	- Reactualizarea studiului de fezabilitate

	- Elaborare expertiză tehnică şi proiect tehnic - Reluare lucrări execuție turn
3. Mănăstirea Tazlău	- Finalizare proiect - Începerea lucrărilor de execuție la casa stăreției din incintă - Executarea unor tratamente de conservare în interiorul bisericii, afectat de ciuperca Merullius
4. Mănăstirea Neamț	- Recepție definitivă învelitoare - Continuare restaurare pictură
5. Biserica Serbeşti	- Continuare execuție - Proiect restaurare decorație parament
6. Biserica Bălăneşti	- Finalizare proiect - Începere execuție
7. Mănăstirea Agapia	- Finalizare lucrări consolidare - Consolidare clădiri incintă, aripa S-E şi subzidiri la sud - Finalizare instalații: hidranți, rezervor P.S.I. - Conducte pentru aducțiune apă potabilă şi pentru evacuări pluviale

JUDEȚUL BOTOŞANI

1. Mănăstirea Popăuți	- Recepție finală turn - Cercetări şi studiu arheologic - Proiectare reparație acoperiş şi restaurare biserică
2. Mănăstirea Coşula	- Finalizare proiect tehnic de consolidare casă egumenească - Lucrări la zid incintă - Studiu fezabilitate în ansamblu
3. Biserica "Sf. Nicolae Dorohoi"	- Finalizare raport cercetare arheologică - Începere lucrări restaurare pictură - Finalizare proiecte execuție - Începere lucrări intervenție de urgență

II. Obiective bisericeşti aflate în stare deosebit de critică, propuse pentru înscrierea în lista de finantare a Ministerului Culturii:

1. Mănăstirea Cetățuia – Iaşi, aflată în pericol iminent de prăbuşire, din cauza instabilității versantului, generată de creşterea nivelului pânzei freatice.
2. Biserica "Sf. Teodori" – Iaşi, puternic afectată de cutremure şi în iminență de prăbuşire.
3. Biserica "Sf. Sava" – Iaşi, cu avarii majore la acoperiş şi infiltrații pluviale în zidărie.
4. Biserica "Sf. Ap. Toma" – Iaşi, în iminență de prăbuşire, atât datorită separației produsă în structură, cât şi infiltratiilor freatice, care au ca efect glisarea lentă a versantului.
5. Biserica în ruină a Schitului Stavnic – Iaşi, în pericol de dispariție – ctitoria lui Petru Rareş.
6. Biserica "Sf. Atanasie şi Chiril" – Iaşi, cu rupturi şi dislocări în zidărie şi tendință de prăbuşire datorată creşterii nivelului pânzei freatice în zona versantului pe care se află.
7. Biserica Mănăstirii Durău – jud. Neamț, cu acoperişul foarte degradat şi puternice infiltrații pluviale, punând în real pericol partea superioară.
8. Biserica de lemn a Schitului Zosim – jud. Botoşani, în iminență de prăbuşire.
9. Biserica "Sf. Gheorghe" – Botoşani, cu structura de rezistență grav afectată şi tendință de rupere la baza turnului.
10. Biserica "Sf. Dumitru" – Botoşani, cu rupturi şi dislocări multiple, în stare de precolaps.
11. Bisericile de lemn din jud Neamț, de o valoare istorică şi arhitecturală deosebită, aflate în avansată stare de degradare, necesitând un program de consolidare şi conservare.

Cu toate acestea, la 17 din cele 20 de obiective înscrise în lista de finanțare a Ministerului Culturii, lucrările au continuat, mai ales datorită faptului că executanții au lucrat pe credit, astfel încât, pe ansamblu, valoarea lucrărilor executate este cu 24% mai mare decât cuantumul sumelor alocate. Evidențiem aici activitatea S.C. CONSTRUCȚII UNU S.A., care a susținut din finanțare proprie, lucrări la monumente istorice, decontate uneori în proporție de doar 25%, cum e cazul mănăstirii Pângărați şi, tot din finanțare proprie, una dintre cele mai reprezentative lucrări din eparhie: consolidarea laturii de N-E a palatului mitropolitan cu restructurarea spațiilor interioare.

Trebuie adăugate aici şi finanțările din resurse locale, care, deşi cu pondere destul de redusă, pot constitui o şansă atunci când situația monumentului este foarte critică.

V. Activitatea de pictură bisericească

În anul 1998, pe cuprinsul eparhiei au funcționat 45 de șantiere de pictură, cu 19% mai multe decât în anul precedent.

De asemenea, au fost analizate și aprobate prin Comisia de Pictură Bisericească **12 documentații pentru pictură din nou** :

1. Parohia Mănoaia, com. Costișa, jud. Neamț
2. Parohia "Sf. Nicolae", com. Lungani, jud. Iași
3. Parohia "Pogorârea Sfântului Duh" - Botoșani, jud. Botoșani
4. Parohia "Sf. Împărați" Poloboc, com. Rediu, jud. Neamț
5. Parohia "Nașterea Maicii Domnului", com. Piatra Șoimului, jud. Neamț
6. Parohia "Sf. Voievozi", Bistricioara, com. Ceahlău, jud. Neamț
7. "Sf. Cuv. Teodora de la Sihla", M-rea Sihăstria, jud. Neamț
8. "Sf. Cuv. Ioan Iacob de la Neamț", Seminar "Veniamin Costachi" M-rea Neamț
9. "Sf. Dimitrie", Obrijeni, com. Popești, jud. Iași
10. "Sf. Împărați Constantin și Elena", com. Frumușica, jud. Botoșani
11. "Sf. Parascheva", com. Cotnari, jud. Iași
12. "Sf. Treime", Dobârceni, com. Cișmănești, jud. Botoșani

Având în vedere că în anul 1998 au fost constatate mai multe nereguli - în special executarea unor lucrări cu pictori neautorizați, și un caz grav, de abateri de la erminie, fals și înșelăciune, supus cercetării instituțiilor abilitate, în condițiile majorării numărului de biserici în construcție, devine tot mai necesară extinderea activităților pe teren pentru îndrumare și verificare a lucrărilor de pictură.

Între realizările reprezentative în domeniu, evidențiem lucrările de pictură din nou, tehnica frescă, la Biserica "Sf.Gheorghe" – Catedrala Veche, ce se execută de domnul Vasile Buzuloi, aflate în prezent în fază avansată. Apreciată de specialiști și admirată de pelerini și închinători, pictura din altarul acestei biserici a fost sfințită în ziua de 13.10.1998, de către un sobor de ierarhi și preoți având în frunte pe Înalt Prea Sfințitul Damaskinos al Elveției și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel.

VI. Activitatea de conservare – restaurare

Începând cu anul 1998, în baza temeiului nr. 619/1998, au fost angajați la Centrul eparhial 14 absolvenți ai secției Patrimoniu a Facultății de Teologie, sub coordonarea doamnei Prof. Mariana Mustață, punându-se bazele organizatorice și practice pentru Centrul de Conservare a Artei Creștine "Resurrectio", sectorul "Monumente" asigurând logistica necesară.

Inaugurat odată cu vizita înalților ierarhi din ziua de 13.10.1998, acest centru se prezintă, încă din primul an de existență, cu câteva realizări, între care amintim: 6 studii și expertize cu întocmirea documentației științifice privind starea de conservare a unor colecții bisericești, 21 de lucrări de conservare a unor icoane,

5 restaurări de carte, 6 restaurări de icoane precum şi diverse colaborări cu instituţii de specialitate.

VII. Obţinerea de fonduri şi sponsorizări pentru lucrări

Preocupare prioritară a sectorului "Monumente", corespondenţa purtată în acest scop a atras de la Secretariatul de Stat pentru Culte subvenţii reprezentând, în valoare absolută, 218% faţă de anul precedent.

La acestea se adaugă şi sumele obţinute prin organizarea unor colecte, sau prin antrenarea unor sponsori de către subunităţile noastre, a căror valoare cumulată este de aproape 5 ori mai mare decât subvenţiile primite de la stat.

Şi în cadrul Centrului eparhial, o pondere substanţială o constituie sponsorizările, acordate sub diverse forme: fie prin finanţarea unor lucrări, fie prin creditarea pe termen mediu şi scurt a unor servicii sau produse de către furnizori, fie prin acordarea unor reduceri de preţ substanţiale, sau efectuarea gratuită a unor lucrări suplimentare, astfel:

I. <u>Prin finanţarea unor lucrări</u>

- S.C. IPROCHIM – Dir. Dumitru Rădăuceanu – proiecte "Centrişor" Durău
- S.C. CONSTRUCŢII UNU S.A. – Dir. Alexandru Marian – consolidare Palat Mitropolitan
- RENEL Iaşi – Dir. Ioan Ciutea – sistem iluminat interior Catedrala Veche
- S.C. AUTOTRANSPORT S.A. – Dir. Sergiu Popov – diverse transporturi
- S.C. NECTARUL Paşcani – Dir. Radu Ştefănescu – aprovizionare cu pietriş şi nisip pentru lucrările de construcţii din Iaşi şi Durău – prin intermediul Protopopiatului Paşcani
- S.C. ROMTEX S.R.L. – Dir. Viorel Roman – mobilier interior Palat mitropolitan
- S.N.C. COMPAN - Dir. Câmpanu Dragoş - prin sponsorizarea cu material lemnos pentru acoperiş Centrişor Durău
- S.C. MOLDOCIM - Bicaz , Dir. Sălăgean Nicolae - prin oferirea a circa 100 tone ciment pentru lucrările de construcţii - reparaţii pe cuprinsul eparhiei

II. <u>Prin creditarea pe termen mediu şi scurt a unor servicii sau produse de către furnizori:</u>

- S.C. LADY S.R.L. – Dir.Viorel Roman – zid de sticlă şi glasswand, cabinetul medical "Sf. Petru şi Pavel" – 3 luni
- S.C. CORTINA S.R.L. – Dir. Cristian Miu – tâmplărie aluminiu Palatul Mitropolitan – exterior şi interior (salon "Voroneţ") – 3 luni
- S.C. OCCO – SILHOUETTE S.R.L. – Dir. Ionel Onofraş – gresie salon "Voroneţ" – 3 luni

- S.C. PROEXCON S.R.L. – Dir. Lucian Profir – tavan salon "Voroneț" şi tâmplărie metalică Centrişor Durău -- 2 luni

III. Prin acordarea unor reduceri de preț substanțiale, sau efectuarea gratuită a unor lucrări suplimentare:

- S.C. MOLDO–INTERTOUR S.R.L. – Dir. Veronel Tataru – corpuri de iluminat salon "Voroneț"
- Domnul Vasile Buzuloi – prin îmbogățirea devizului şi prin lucrări suplimentare pe care le-a oferit ca donație din partea familiei sale
- A.F. MIRON – prin realizarea, în condiții avantajoase a mobilierului Centrului "Resurrectio".

VIII. Investiții susținute de sectorul Monumente

Din fondurile repartizate acestui sector, au fost susținute şi lucrări de investiții, înregistrându-se câteva realizări, între care:

- lucrările de pictură interioară la Biserica "Sf. Gheorghe" Catedrala Veche
- acoperirea cu tablă de cupru a aceleiaşi biserici
- executarea reparației interioare şi exterioare a clădirii, realizarea mobilierului, a compartimentărilor şi a amenajărilor şi inaugurarea Centrului de Restaurare – Conservare a Artei Creştine "Resurrectio"
- repararea, restructurarea interioară, amenajarea Cabinetului Medical "Sf. Petru şi Pavel" şi dotarea cu mobilierul necesar, executat de Mănăstirea Golia
- achiziționarea şi predarea către Biblioteca Mitropolitană a fondului de carte "Alexandru Elian"
- executarea icoanelor de mozaic exterioare, precum şi a balustradei şi a unor amenajări interioare în stejar sculptat.

Privind retrospectiv asupra activității sectorului "Monumente Istorice şi Construcții Bisericeşti" şi parcurgând cu realism şi luciditate datele statistice prezentate, nu vom constata doar că inițiativa Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel de a înființa acest sector a fost salutară, ci, mai mult, devine tot mai necesară extinderea sferei activităților şi responsabilităților printr-o structurare judicioasă a informațiilor despre şantierele de construcții, despre monumentele bisericeşti, despre valorile de artă pe care le deține Mitropolia şi despre starea acestora, dar, mai ales, printr-o mai eficientă şi perseverentă implicare a factorilor responsasbili şi a tuturor celor care, în vreun fel, pot contribui la salvarea, păstrarea şi punerea în valoare a acestui tezaur neprețuit al românilor: Biserica Ortodoxă şi patrimoniul său eclesial.

RAPORT PRIVIND ACTIVITATEA INSTITUTUL ECUMENIC "SF. NICOLAE" ÎN ANUL 1998

Pr. *Dan Sandu*
Directorul Institutului Ecumenic "Sf. Nicolae"

La începutul lunii ianuarie 1999 Institutul Ecumenic "Sf. Nicolae" va împlini doi ani de la înfiinţare. Din această experienţă s-a constatat că activitatea acestuia trebuie să se desfăşoare în strânsă cooperare cu Căminul Teologic "Sf. Nicolae", cele două instituţii fiind localizate în aceleaşi spaţii, Edificiul "Sf. Nicolae", cu cea mai mare parte din personal lucrând pentru ambele instituţii. În decizia de înfiinţare nr.1/1997 se menţionează că Institutul Ecumenic are ca obiectiv: "organizarea şi găzduirea de întâlniri ecumenice naţionale şi internaţionale prin care se face cunoscută credinţa şi viaţa spirituală a ortodoxiei româneşti în dialog cu alte biserici, precum şi dialogul şi cooperarea dintre biserică şi instituţii culturale şi sociale creştine cu orientare teologico-educaţională, culturală şi filantropică."

Având în vedere condiţiile socio-economice şi nivelul de educaţie şi preocupări ale populaţiei, fie credincioşi fie alte categorii, dezvoltarea sistemului de programe proprii de tip informaţional, fără finanţare externă este aproape imposibilă. De aceea, tipul de programe pe care îl desfăşurăm trebuie să fie formaţional şi încearcă, pe de o parte să găsească suportul financiar necesar, care să nu afecteze mersul instituţiei, iar pe de altă parte să ofere participanţilor o instrucţie şi cunoştinţe necesare în reorientarea profesională sau în eficientizarea activităţii pe care deja o desfăşoară.

I. ACTIVITĂŢI ECUMENICE INTERNAŢIONALE

Curs intensiv de limbă engleză 10 aprilie - 10 iulie

În perioada 10 aprilie - 10 iulie 1998 Institutul Ecumenic "Sf. Nicolae" a organizat în cooperare cu WCC un curs intensiv de limba engleză pentru lucrătorii din Biserică sau organizaţii afiliate din estul şi centrul Europei. Scopul acestui curs este de a pregăti pe participanţi pentru munca în colectivităţi creştine, pentru a se implica în activităţi bisericeşti şi pentru a li se facilita posibilitatea de comunicare. Participanţii au venit din Polonia, Estonia, Bulgaria, Armenia, Georgia şi România, aparţinînd credinţelor Metodistă, Luterană, Apostolică şi Ortodoxă.

Conferința "Mișcarea ecumenică în secolul XX. Rolul teologiei în concepția și viața ecumenică din România," 27 - 30 aprilie 1998

La împlinirea a 50 de ani de la înființarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor (1948) la Iași a fost organizată Conferința "Mișcarea ecumenică în secolul XX. Rolul teologiei în concepția și viața ecumenică din România," cu participare internațională. Au fost prezenți ierarhi și clerici, profesori ai Facultăților de Teologie din țară, reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ai Conferinței Bisericilor Europene, AIDRom, Bisericii Ortodoxe, Bisericii Romano-Catolice, Bisericii Reformate, Bisericii Luterane. Desfășurată într-o atmosferă de pace și bucurie, de respect reciproc și frătietate, conferința de la Iași a fost un prilej de discutare a subiectelor ecumenice și de strângere a legăturilor între diferitele Biserici. Referatul final se află publicat în volumul colectiv Orthodox Reflections of the Way to Harare, ed. by Thomas FitzGerald and Peter Bouteneff, WCC, 1998, pp. 130-136.

Cooperarea cu Church Mission Society

În cadrul mai vechii cooperări pe care Mitropolia Moldovei și Bucovinei o are cu organizația misionară Church Mission Society din Anglia, la Institutul Ecumenic a fost invitată o persoană din partea acesteia pentru a lua parte la desfășurarea activităților specifice. Persoana recomandată și trimisă este Doamna Sarah Belinda Bertlyn, profesor cu experiență de mai mulți ani în Tanzania, Africa de Est. Perioada preconizată de ședere în Iași este de 3 ani, timp în care va fi implicată în organizarea și desfășurarea programelor noastre, precum și cele de la Centrul Cultural Pastoral "Sf. Daniil Sihastru" Durău.

Participări la întâlniri ecumenice

Consultația pentru Europa de Est a Asociației Ecumenice a Academiilor și Centrelor pentru laici din Europa (EAALCE).

În perioada 16-24 aprilie 1998, Pr. Constantin N. Axinte a participat ca observator, din partea Institutului Ecumenic Sf. Nicolae, la Consultația pentru Europa de Est a Asociației Ecumenice a Academiilor și Centrelor pentru laici din Europa (EAALCE).

Libertatea de religie sau credință, Oslo, 12-15 august 1998

Conferința de la Oslo privind "Libertatea de religie sau credință", din 12 - 15 august 1998 a fost dedicată articolului 18 din Declarația Universală a Drepturilor Omului și Declarației Universale a Națiunilor Unite privind Eliminarea oricăror Forme de Intoleranță pe Bază de Religie sau Credință . Din partea Mitropoliei a fost delegat Pr. Dan Sandu care a ținut o comunicare relevând poziția Ortodoxiei față de drepturile omului.

Întâlnirea pregătitoare a Comisiei Biserică și Societate, Varșovia, 22-29 iunie 1998

Partea ortodoxă română a fost reprezentată de Doamna Crina Ecaterina Sandu, coordonator de programe și Director al Căminului Teologic "Sf. Nicolae". Scopul întrunirii a constat în reiterarea rolului Bisericilor de a întări rolul lor ca parte a societății civile, de a ridica vocea în favoarea celor care nu o pot face și să coopereze cu diferite instituții relevante pentru acest tip de activitate.

Comitetul Central al Conferinței Bisericilor Europene, Vaalbeek, Belgia, 8-13 septembrie 1998

Au fost prezentate raportul Secretarului General al CBE, Keith Clements, în perioada noiembrie 1997 - septembrie 1998, reducerea personalului CBE din cauza crizei financiare şi evaluarea lucrărilor Comisiei de buget finanțe, pentru 1999, stabilindu-se principalele acțiuni şi cooperări pentru 1999. Din partea Institutului a fost desemnată Doamna Crina Ecaterina Sandu, coordonator de programe şi Director al Căminului "Sf. Nicolae". Unul dintre principalele scopuri ale întrunirii l-a constituit aprobarea agendei de lucru a comisiei "Biserică şi Societate" a CBE, care a integrat Comisia Europeană Ecumenică pentru Biserică şi societate, sub noua denumire. Adunarea Generală a ales 12 membri care fac parte din Comisia "Biserică şi Societate" alături de 12 membri ai fostului organism.

2. EDUCAȚIE ŞI CURSURI INTENSIVE

Proiectul pilot de educație religioasă la Grădinița "Sf. Nicolae"

Acest proiect a demarat în noiembrie 1997, când fosta Grădiniță nr. 17 a intrat sub auspiciile Institutului Ecumenic "Sf. Nicolae care a determinat şi schimbarea denumirii în Grădinița "Sf. Nicolae". Scopul proiectului este de a oferi copiilor o educație religioasă elementară la această vârstă, când lucrurile învățate de copii sunt asimilate ca deprinderi pentru restul vieții. Proiectul include ore de educație religioasă predate de doi angajați ai Institutului, absolvenți ai Facultății de Teologie, asigurarea transportului copiilor la şi de la grădiniță, asistența religioasă prin Biserica "Sf. Nicolae Domnesc", dotări şi amenajări ale spațiilor de educație, procurarea de materiale didactice, alcătuirea unui manual de religie pentru acest nivel, organizarea de manifestări specifice la diferitele sărbători religioase, vizite la mănăstiri şi instituții bisericeşti şi de cultură. Sfârşitul anului a adus şi extinderea acestui proiect, prin introducerea la Grădinița "Sf. Nicolae" a orelor de limba engleză, susținute de personal calificat şi prin începerea colaborării cu Grădinița nr. 23, în aceleaşi direcții.

Cursuri de operare pe calculator: Cunoaşterea unor noțiuni de bază despre tehnica de calcul actuală, a devenit un lucru evident necesar pentru a îmbunătăți atât calitatea cât şi randamentul muncii în multe domenii. În acest sens Institutul Ecumenic "Sf. Nicolae" a început derularea unor cursuri de utilizare a calculatoarelor, atât practice cât şi teoretice, susținute de personal calificat, pe calculatoarele aflate în dotare.

Curs de Limba Italiană: Menit să ofere profesorilor şi studenților de la Facultatea de Teologie Ortodoxă, secția Patrimoniu Cultural, un mijloc de comunicare cu specialiştii italieni în domeniu, cursul beneficiază de personal calificat de la Universitatea "Al.I.Cuza" Iaşi, trei români şi unul italian, şi este organizat în colaborare cu Institutul Michelangelo din Italia, care va oferi şi certificatul de limbă.

Curs de Limbă Germană: Organizat în cooperare cu Centrul Cultural German şi Institutul Goethe, pentru participanți din toate domeniile de activitate. Cursul este structurat pentru o perioadă de un an, cu două sesiuni săptămânale a câte două ore fiecare, predat de profesori de la Universitatea "Al. I. Cuza" din Iaşi.

3. COOPERĂRI INTERNAȚIONALE PENTRU RESTAURAREA PATRIMONIULUI CULTURAL

Theologia et Patrimonia

Program început în 1997, constând în asigurarea unor cursuri şi lucrări practice, susținute de Doamna Anna Hulbert, specialist în conservarea suprafețelor pictate, pictură murală medievală şi sculptură policromă, membru al Institutului Internațional pentru conservarea lucrărilor artistice şi istorice, membru al Asociației Britanice a Restauratorilor de Pictură, din Anglia. În luna iunie 1998 domnia sa a venit în Iaşi pentru o perioadă de trei săptămâni, timp în care a luat parte la un seminar de restaurare a frescelor la Humor şi a susținut şapte zile comunicări şi lucrări practice la studenții de la secția de Patrimoniu Cultural.

4. SCHIMBURI DE STUDENȚI ŞI BURSE

În urma vizitei sorei Rosa Rayner de la comunitatea Sfântului Paraclet din Whitby, în 1999 Institutul Ecumenic "Sf. Nicolae" a obținut o bursă de limbă în Anglia, finanțată de această comunitate monastică, pentru o măicuță din România. A fost desemnată măicuță Ieronima Bucur de la Mănăstirea Varatic, care a petrecut 3 luni (septembrie-decembrie) pentru deprinderea limbii engleze şi cunoaştere a spiritualității monastice anglicane. În perioada 28 septembrie - 28 octombrie, Institutul a obținut finanțarea unei vizite de studii şi documentare pentru o perioadă de o lună, prin Colegiul Învierii din Mirfield, Universitatea Leeds, din Anglia. Au fost desemnați să beneficieze de această vizită Ierom. Andrei Vinca şi Ierom. Melchisedec Sandu.

RAPORT PRIVIND ACTIVITATEA CĂMINULUI TEOLOGIC "SF. NICOLAE" ÎN ANUL 1998

Crina Sandu,
Director al Căminului Teologic "Sf. Nicolae"

Căminul Teologic "Sf. Nicolae" este deservit în prezent de 24 de angajaţi, dintre care trei sunt colaboratori externi. Activitatea principală a căminului constă din activitatea de găzduire, pregătirea hranei şi formarea studenţilor de la Facultatea de Teologie, în special Teologie Pastorală.

Pe lângă aceştia, la Căminul Teologic se asigură servicii de cazare şi masă profesorilor invitaţi ai Facultăţii de Teologie şi altor oaspeţi ai Mitropoliei, în limitele disponibile.

In anul 1998, prin grija Doamnei Micheline Cosinschi, aici a fost instalată o reţea de calculatoare Macintosh care a fost pusă la dispoziţia studenţilor care doresc să deprindă lucrul la calculator, cu personal calificat de la Institutul Ecumenic "Sf. Nicolae". De asemenea, studenţilor li se organizează mese festive, întâlniri, ori de câte ori există această posibilitate, la sărbătorile mari, hramuri şi altele. Ei sunt încurajaţi să participe la toate activităţile cu caracter cultural şi ecumenic organizate în incintă şi de a folosi posibilităţile de a întâlni persoane şi personalităţi din lumea ecumenică internaţională.

Sub aspect financiar, raportul venituri-cheltuieli al edificiului "Sf. Nicolae" pentru anul 1998 este favorabil, ţinând seama de acoperirea integrală a cheltuielilor curente şi o serie de investiţii mari şi necesare, cum ar fi:

- instalarea sistemului propriu de încălzire şi preparare a apei calde menajere;
- pavarea şi betonarea curţii interioare, lucrări de zugrăvire şi reconditionare a camerelor studenţeşti;
- achiziţionarea unui microbus Volkswagen de la B.P.P. necesar în desfăşurarea activităţii de aprovizionare şi de distribuire a produselor brutăriei şi pentru unele proiecte;
- dotarea Brutăriei "Sf. Onufrie" cu: frigider, robot de bucătărie, tăvi de inox, navete pâine, suport pentru tort etc.
- eficientizarea echipamentului de translaţie simultană al Mitropoliei.

În ceea ce priveşte cooperarea cu celelalte sectoare din Mitropolie, se cuvine să menţionăm ajutorul foarte mare oferit personal de I.P.S. Daniel în achiziţionarea sistemului de încălzire, constând în suma de 30.000.000 lei, dar şi pe

cel oferit de Institutul Misionar "Trinitas" care a oferit unele publicații pentru camerele de protocol ale Institutului Ecumenic.

În același timp, Institutul Ecumenic şi Căminul Teologic "Sf. Nicolae" au susținut activitatea altor sectoare din Mitropolie, în mod deosebit Facultatea de Teologie, Centrul Cultural Pastoral "Sf. Daniil Sihastru", Institutul Misionar "Trinitas", Cabinetul Stomatologic "Sf. Pantelimon" şi altele.

DARE DE SEAMĂ A SECTORULUI JURIDIC-CONTENCIOS ASUPRA ACTIVITĂȚII DESFĂȘURATE ÎN ANUL 1998

Consilier juridic
Pr. jr. *Constantin Grigore*

În condițiile în care Mitropolia Moldovei şi Bucovinei şi-a dezvoltat, amplificat şi diversificat, fără precedent, sectoarele sale de activitate, pentru sectorul juridic anul 1998 a fost un an plin de solicitări şi prilej de realizări. În acest context, la rezolvarea problemelor tot mai diverse şi multiple cu care s-au confruntat sectoarele şi subunitățile Centrului eparhial, o contribuție importantă şi-a adus-o şi sectorul de activitate pe care-l reprezint. De aceea, putem spune, cu smerenie şi modestie, că aproape nu există activitate în instituția noastră în care să nu fie cerută prezența activă a sectorului juridic, prezență ce se întinde de la asigurarea asistenței juridice, acordarea unor consultații juridice, emiterea unor circulare şi decizii cu caracter normativ, până la realizarea unor intervenții şi acțiuni la autoritățile administrației publice locale şi centrale, respectiv la instanțele de judecată, în vederea recunoaşterii drepturilor Bisericii, prevăzute în legislația în vigoare.

Din această perspectivă, activitatea sectorului juridic s-a axat pe următoarele probleme:

I. Acțiuni la instanțele de judecată - 59 de dosare.

II. Probleme legate de proprietățile Centrului eparhial şi al celorlalte unități de cult.

III. Acțiuni şi intervenții la autoritățile locale şi centrale ale administrației de stat.

IV. Asistență juridică acordată.

V. Corespondență diversă cu unități de cult, unități economice, autorități publice locale şi centrale etc.

VI. Reclamații şi sesizări.

În anul 1998, deşi prin Legea nr. 169/1997 se modifică şi se completează unele prevederi din Legea 18/1991, în sensul că reconstituirea dreptului de proprietate al unităţilor de cult se face pentru o suprafaţă mult mai mare comparativ cu prevederile anterioare, multe unităţi de cult au avut şi încă mai au probleme serioase în legătură cu intrarea efectivă în posesia terenurilor la care sunt îndreptăţite legal.

În acelaşi timp, în anul 1998, am continuat acţiunile privind aplicarea Legii nr. 169/1997 privind fondul funciar, în sensul că am întocmit şi am trimis un plan de acţiune împreună cu întreaga documentaţie (formulare de cereri şi declaraţii) la toate unităţile de cult, urmărind aplicarea lui. În acelaşi timp, am continuat acţiunea de depunere a cererilor şi a documentaţiilor la consiliile locale pentru unităţile de cult, direct subordonate Centrului eparhial. Aceste unităţi sunt:

1. Teren arabil:

- Centrul eparhial Iaşi	- 100 ha
- Mănăstirea Stavnic	- 40 ha
- Schitul Şorogari	- 8 ha
- Mănăstirea Durău	- 31 ha
- Schitul Zanea	- 11,1108 ha
- Mănăstirea Catedrală "Cuv. Parascheva"	- 40 ha
- Mănăstirea "Sf. Trei Ierarhi"	- 40 ha
- Mănăstirea "Sf. Gheorghe"	- 40 ha
- Mănăstirea "Tuturor Sfinţilor" Paraclis Mitropolitan	- 40 ha
- Mănăstirea "Sf. Nicolae" Popricani	- 40 ha
- Paraclis Seminar "Veniamin Costachi"	- 43 ha
- Mănăstirea Galata	- 40 ha
- Mănăstirea Golia	- 40 ha
- Mănăstirea Vlădiceni	- 17,6600 ha
- Schitul Vămişor-Inculeţ	- 31 ha
- Mănăstirea Cetăţuia	- 50 ha
- Mănăstirea Prodromu Bucium	- 44,1206 ha
- Schitul Cotnari Liteanca	- 50 ha
T O T A L	715,8914 ha

2. Terenuri cu vegetaţie forestieră

- Mănăstirea "Sf. Spiridon" Iaşi	- 30 ha
- Mănăstirea Cetăţuia	- 30 ha
- Schitul Liteanca	- 30 ha
- Mănăstirea Catedrala Veche	- 30 ha
- Mănăstirea Catedrala Nouă	- 30 ha
- Paraclis Mitropolitan	- 30 ha
- Mănăstirea "Sf. Trei Ierarhi"	- 30 ha
- Mănăstirea Golia	- 30 ha
- Mănăstirea Galata	- 30 ha

- Paraclis Seminar "Veniamin Costachi"	- 30 ha
- Mănăstirea Vlădiceni	- 30 ha
- Mănăstirea Stavnic	- 30 ha
T O T A L	360 ha

III. Acțiuni şi intervenții la autoritățile locale şi centrale ale statului.

Având în vedere că pentru buna organizare a activităților pastoral - misionare, social-umanitare şi caritativ-filantropice este necesar ca Biserica să aibă mijloacele sale proprii materiale şi financiare. Centrul eparhial, prin sectorul juridic, a întreprins o serie de acțiuni de recuperare a unor proprietăți ale sale, luate abuziv de către vechiul regim comunist - ateu, pe de o parte, iar pe de altă parte a căutat să-şi îmbogățească baza materială prin cumpărări de imobile sau acceptări de donații.

În acest context, am reuşit să recuperăm o serie de terenuri ale Mănăstirilor Durău, Miclăuşeni, Horaița, Parohiilor Ciurea, Dumbrava, "Sf. 40 de Mucenici" şi altele, clădiri cum ar fi: Casa Parohială de la Belceşti - în care timp de 37 de ani a funcționat sediul fostului C.A.P. Belceşti, Cabana Stănile de la poalele muntelui Ceahlău şi altele. Dar cea mai importantă realizare o constituie emiterea H.G. nr. 444/31.07.1998 privind transmiterea cu plată a activului Hotel "Cascada" Durău din proprietatea S.C. Durău S.A. din com. Ceahlău, jud. Neamț în proprietatea Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei. Hotărârea de Guvern de mai sus, cu toate că a transferat imobilul cu plată, reprezintă un act reparator față de Biserică, întrucât întreg terenul din stațiunea Durău a aparținut Mănăstirii Durău, teren care, în prezent, nu mai poate fi retrocedat mănăstirii, întrucât pe el s-au construit hotelurile stațiunii Durău.

O altă realizare, la care sectorul juridic s-a implicat decisiv, o constituie emiterea Hotărârii de Guvern nr. 859/27.11.98 privind transmiterea cu plată a unor active din proprietatea Societăților Comerciale "TRIAGRA" S.A., "AGRIMEC" S.A., "NUTRICOMB" S.A. şi "PANOMOR" S.A. din com. Leorda, jud. Botoşani în proprietatea publică a com. Leorda, jud. Botoşani şi alocarea din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernului a sumei de 2.200.000.000 lei pentru cumpărarea acestora în vederea strămutării Căminului de Bătrâni din Mănăstirea Agafton.

Informez Adunarea eparhială că predarea - primirea imobilelor cât şi cumpărarea lor s-a făcut în data de 11 decembrie 1998 şi faptul că ele sunt într-o avansată stare de degradare, aşa încât, pentru amenajarea noului cămin este necesar să se investească încă 2.000.000.000 lei, lucru greu de realizat, în condițiile în care autoritățile locale (Prefectură, Consiliul Județean Botoşani, Inspectoratul pentru Persoanele cu Handicap etc.) nu se implică deloc, lăsând pe seama noastră întreaga responsabilitate, care de fapt şi de drept nu ne aparține nouă, ci statului.

Cu toate acestea, noi suntem în plină desfăşurare cu lucrările de reparații şi amenajare, preconizând ca în jurul datei de 1 aprilie să mutăm Căminul de la Agafton la Leorda.

Cu toate acestea, noi suntem în plină desfăşurare cu lucrările de reparaţii şi amenajare, preconizând ca în jurul datei de 1 aprilie să mutăm Căminul de la Agafton la Leorda.

IV. Asistenţa juridică se acordă în condiţiile în care orice persoană, şef de sector sau salariat din cadrul Centrului eparhial sau din cadrul unităţilor de cult subordonate solicită acest lucru.

Zilnic se dau între 3-10 consultaţii, dar datorită faptului că acest sector are în schema sa numai o singură persoană, adică pe subsemnatul. ele nu pot fi evidenţiate scriptic din lipsă de timp.

V. Corespondenţa de toate categoriile şi din toate domeniile (Patriarhie. Episcopii, autorităţi publice, administrativ, economic, cultural, învăţământ, exarhat, protopopiate, parohii, mănăstiri etc.) este rezolvată la timp, fără a avea, până în prezent, reveniri, întârzieri, atenţionări.

VI. Reclamaţiile şi sesizările sunt în număr de peste 60. şi poate şi mai multe, întrucât de multe ori serviciul juridic participă alături de celelalte sectoare în rezolvarea problemelor ce privesc domeniile lor de activitate. Ele semnalează diferite neajunsuri, ilegalităţi şi abuzuri pe care le săvârşesc personalul de cult, şi nu numai, pe raza eparhiei noastre. Prin deplasări la faţa locului, discuţii cu credincioşii şi autorităţile locale reuşim să informăm la timp şi cu obiectivitate pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel în vederea luării măsurilor ce se impun.

Privind înapoi, la anii ce s-au scurs, dar şi la realizările acestora pe plan profesional, clerical şi moral-spiritual, nu putem decât să mulţumim Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel pentru grija şi dragostea părintească cu care ne îndrumă şi ne ajută să ne îndeplinim misiunile şi responsabilităţile cu care am fost investiţi.

De aceea, asigurăm Adunarea Eparhială că şi pe viitor ne vom face datoria în spiritul legislaţiei canonice şi juridice în vigoare pentru propăşirea eparhiei noastre.

CHEMAȚI LA DOMNUL

Fostul Secretar Eparhial al Mitropoliei, D-l Ioan Zamfirescu (1904 - 1999)

Vineri, 19 februarie 1999, a trecut la cele veşnice un om de-o seamă cu veacul XX. Bătrânul senin şi blând, cu părul alb, Ioan Zamfirescu - Conu Iancu pentru cei apropiați -, se înfățişează Scaunului ceresc după o viață de muncă în slujba Bisericii, a lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Născut la 29 august 1904, în comuna Tăuteşti, județul Iaşi, având buni şi devotați părinți creştini ortodocşi, a urmat Şcoala Primară în localitatea Popricani, apoi Şcoala Comercială din Iaşi. A avut o copilărie zbuciumată. Băiat silitor şi harnic, trece prin greutățile şi suferințele primului război mondial şi găseşte un sprijin puternic în credință. Se apropie de Biserică devenind ucenic al preotului Constantin Dron, care îl îndrumă şi îl introduce la Cancelaria eparhială a Arhiepiscopiei Iaşilor. Aici se dovedeşte bun la toate, ascultător şi competent, harnic şi cinstit, îndeplinindu-şi foarte conştiincios îndatoririle şi sarcinile încredințate. Apreciat pentru munca şi răbdarea sa, pentru spiritul său practic, după mulți ani de activitate ca funcționar al Mitropoliei Moldovei, este numit Secretar eparhial al Arhiepiscopiei Iaşilor. Această funcție o îndeplineşte cu cinste şi cu demnitate timp de peste o jumătate de veac, până în august 1977, când se retrage la pensie. În fapt el lucrează în continuare la Sfânta Mitropolie în calitate de Consilier eparhial şi secretar al Casei de Ajutor Reciproc a Clerului din Eparhie, până în 1990.

Ca Secretar eparhial a îndeplinit şi demnitatea de Director al Cancelariei eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor, coordonând activitatea desfăşurată în cadrul Sectoarele Mitropoliei: administrativ-bisericesc, cultural-misionar şi economic-gospodăresc, precum şi la exarhat. A lucrat mult, cu timp şi fără timp, fiind implicat în toate treburile administrative ale Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, sub şase mitropoliți, începând cu Pimen Georgescu, Nicodim Munteanu, Irineu Mihălcescu, Iustinian Marina, Sebastian Rusan, Iustin Moisescu şi Teoctist Arăpaşu, sub cinci patriarhi ai României: Miron Cristea, Nicodim Munteanu, Iustinian Marina, Iustin Moisescu şi P.F. Teoctist Arăpaşu. A participat activ la toate marile evenimente din viața Bisericii Ortodoxe Române din ultimii 70 de ani, bucurându-se de aprecierea ierarhilor şi a conducerii bisericeşti. Ca semn de prețuire pentru activitatea lui statornică în slujba Bisericii i s-au acordat mai multe distincții bisericeşti şi medalii comemorative, între care a primit şi Crucea patriarhală de la Patriarhul Iustinian Marina.

În anul 1936 se căsătoreşte cu profesoara Emilia Lelescu şi întemeiază o familie fericită, bucurându-se de trei copii: Narcis, Ioan-Onu şi Rodica-Floricica, cărora, împreună cu soţia Emilia, le dă o aleasă educaţie creştină. Fiecare dintre ei urmează studii superioare, băieţii devenind amândoi ingineri, iar Rodica-Floricica, devenită medic şi profesor la Universitatea de Medicină "Gr.T. Popa" din Iaşi, este în prezent şi Director al Policlinicii Centrale din Iaşi.

Viaţa nu l-a cruţat de necazuri, dar a avut şi numeroase prilejuri de bucurie şi realizări frumoase, nu atât în familie cât mai ales în viaţa bisericească.

În timpul celui de-al doilea război mondial, în iarna anului 1944, când s-au abătut asupra oraşului Iaşi vitregiile şi distrugerile bombardamentelor, Sfânta Mitropolie a luat hotărârea de a trimite în Muntenia, spre păstrare, moaştele Sfintei Parascheva, obiectele de valoare ale Catedralei şi Palatului mitropolitan, biblioteca şi arhiva Mitropoliei Moldovei. La această evacuare a participat şi domnul Ioan Zamfirescu, care a fost custodele şi gestionarul bunurilor de Patrimoniu bisericesc. El le-a însoţit, cu trenul, împreună cu un grup de preoţi de la Mitropolie, în peregrinarea lor în Muntenia, la Târgovişte - unde a rămas familia - şi la Herculane, unde au fost adăpostite toate valorile Mitropoliei, având responsabilitatea de a veghea ca să nu se piardă sau să se înstrăineze ceva. Cu mari sacrificii, neglijându-şi familia (avea copil mic), a reuşit ca, după un refugiu de peste un an de zile, să se întoarcă la Sfânta Mitropolie la Iaşi, cu inventarul integral, aşa cum plecase. Această misiune şi-a asumat-o în condiţii grele, cu mult curaj şi mare îndrăzneală, deşi se afla acolo împreună cu familia, neîngrijindu-se de bunurile proprii aşa cum s-a îngrijit de bunurile Sfintei Mitropolii. Pentru corectitudine şi grija sa deosebită, autoritatea bisericească l-a apreciat şi preţuit, menţinându-l în funcţie.

Munca de aproape 70 de ani la Sfânta Mitropolie se poate vedea din arhivă. Aproape că nu este dosar din perioada respectivă care să nu conţină şi contribuţia sau semnătura lui. În fapt toate actele de cancelarie treceau prin mâna sa, după ce erau văzute sau aprobate de chiriarh. A fost o mare şansă a vieţii sale să aibă o asemenea responsabilitate, putere de muncă, şi statornicie. Este adevărat că şi împrejurările l-au ajutat, oamenii din jurul său au avut încredere în el ca secretar, începând de la chiriah, episcop vicar, consilieri sau funcţionari eparhiali, iar el nu i-a dezamăgit. Poate că a făcut şi greşeli, căci nu este om să nu greşească, dar de acestea singur Dumnezeu ştie toate.

Fapt este că el a fost ocrotit de Dumnezeu şi ne rămâne imaginea sa bună, munca sa, faptele sale pe care le cunosc mulţi, "numele său bun", care, după cuvântul Scripturii, "în veci rămâne". A colaborat sporadic la revista eparhială **Mitropolia Moldovei şi Sucevei** cu reportaje despre Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Iaşilor şi alte evenimente din viaţa bisericească.

În vremea vieţii sale a cunoscut mulţi oameni de seamă din Iaşi, personalităţi ale vieţii culturale şi bisericeşti din ţară şi chiar din străinătate, care au venit în vizite oficiale sau de lucru. Întotdeauna vorbea cu plăcere despre fapte, evenimente şi întâmplări trăite de el, ca om şi slujitor Bisericii. El a trăit în miezul tuturor acestor evenimente importante din viaţa Bisericii Ortodoxe din România în decursul ultimilor 70 de ani. Dar în acelaşi timp a trăit şi bucuria copiilor şi a nepoţilor pe care i-a iubit şi i-a îndrumat frumos, iar ei au avut grijă de el până în

ultima clipă. La Centrul eparhial Iaşi şi în viaţa de familie, la fel ca în societatea ieşeană, toţi i-au purtat respect, iar la Biserica **Sf. Ioan Botezătorul** şi la parohia **Vovidenia-Golia** a fost consilier parohial şi epitrop până la sfârşitul vieţii sale.

Între virtuţile creştine cu care a fost înzestrat, merită să amintim dragostea sa de oameni, smerenia, bunătatea, modestia, răbdarea. Era foarte conştiincios şi corect în munca sa, era respectuos şi ascultător, ştia să mulţumească pe toată lumea, era meticulos şi răbdător şi reuşea să rezolve cu uşurinţă toate problemele sau situaţiile dificile care se iveau.

A avut curajul şi bărbăţia de a înfrunta toate greutăţile de la serviciu, în slujirea Bisericii şi a aproapelui. Acest comportament a fost o constantă a vieţii sale. A trăit senin, cu dragoste de oameni şi bunătate, găsind în muncă o certitudine şi un refugiu în momentele dificile. Vedem în viaţa lui imaginea biblică a unui pom roditor care şi-a dat la vreme roadele sale.

În ultimii 20 de ani a dus o viaţă mai retrasă, simplă, alături de cei dragi, într-o lumină blândă şi senină la Biserica **Sf. Ioan Botezătorul** din Iaşi. Atunci când, în 1991, soţia sa Emilia a plecat pe drumul veşniciei a lăsat un mare gol în sufletul şi în viaţa lui. El dusese întotdeauna o viaţă foarte activă; din acel moment drumurile sale s-au schimbat. Mergea des la cimitir, la mormântul soţiei, şi se mai însenina când veneau copiii la el, sau se întâlnea împreună cu cei dragi în familie.

În adevăr nimeni nu poate fi veşnic pe pământ decât prin faptele sale bune, izvorâte din credinţă şi dragoste adevărată de Dumnezeu şi de oameni. **Conu Iancu** a trăit liniştit, senin, şi a plecat împăcat în lumea lui Dumnezeu, lăsând urmaşilor ca testament nu avere şi bani, nu bunuri pământeşti, ci păstrarea credinţei drepte în Dumnezeu, a respectului faţă de familie şi de oameni, faţă de valorile curate ale virtuţilor creştine.

"Odihnească-se de ostenelile sale căci faptele sale vin după el", (Apocalipsa 14, 13). Adevărata comoară a vieţii sale a fost credinţa în Dumnezeu, nădejdea în Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, în răsplătirile Sale drepte de care s-a bucurat toată viaţa. Căci viaţa este o permanentă luptă, o permanentă mişcare, muncă şi osteneală pentru binele celorlalţi. El a făcut aceasta permanent, agonisind cele necesare vieţii pentru familia sa. N-a căutat să adune avere, nici n-a pus preţ pe lucrurile materiale, trecătoare. Întrebuinţându-şi viaţa cu folos, înmulţind talantul dat de Dumnezeu, şi-a făcut datoria în această lume şi a plecat senin pe calea veşniciei.

A fost un om ales de Dumnezeu, pentru care viaţa a fost muncă şi bucurie de la început până la sfârşit. Odihnească-l Domnul în pace, iertându-l de greşale şi cu drepţii să-l sălăşluiască. Amintirea lui va rămâne neştearsă în sufletele noastre.

Pr. *Mihai Manolică*

ADUNAREA EPARHIALĂ A EPISCOPIEI ROMANULUI

Arhid. *Ilie Mureşan*

Potrivit prevederilor legiuirilor Bisericii Ortodoxe, în ziua de 12 ianuarie 1999 a avut loc la Centrul eparhial Roman şedinţa Adunării Eparhiale.

Păstrând rânduiala îndătinată, la ora 9.00, în prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Eftimie s-au înălţat rugăciuni de mulţumire în cadrul Te-Deumului săvârşit, fiind de faţă membrii Adunării Eparhiale şi alţi invitaţi.

După ce s-a făcut apelul membrilor Adunării şi s-a constat că, potrivit prevederilor statutare, erau prezenţi toţi membrii, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a declarat deschise lucrările Adunării Eparhiale pe anul 1998.

În cuvântul de deschidere, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a arătat scopul întrunirii acestui forum al eparhiei, spunând între altele că, cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns să facem bilanţul activităţii desfăşurate de eparhia noastră în rodnicul an 1998. Prea Sfinţia Sa a solicitat apoi un moment de reculegere în memoria fostului inspector eparhial Pelin Constantin.

În continuare, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a menţionat faptul că fiecare din noi a păşit într-un nou an şi fiecare a urcat încă o treaptă pe scara vieţii. Trecerea unui an înseamnă o clipă, dar din punct de vedere omenesc această trecere înfăţişează un mănunchi de fapte şi gânduri, de hotărâri şi evenimente bune sau rele.

Mulţi dintre credincioşi au avut bucurii, dar unii şi necazuri, de exemplu cei afectaţi de calamităţile naturale din Judeţul Neamţ, în Comuna Secuieni, sau cei din Judeţul Maramureş.

Anul 1998 a avut şi bucurii care s-au revărsat asupra ţării noastre şi asupra Bisericii Ortodoxe Române. La 1 decembrie s-au împlinit 80 de ani de la formarea statului naţional unitar român.

La 24 ianuarie 1999 vom aniversa 140 de ani de la formarea statului naţional român modern prin unirea Moldovei şi Munteniei. Amintim că Adunarea Naţională Bisericească în anul 1998 a ridicat Episcopia Ortodoxă de Alba Iulia la rangul de Arhiepiscopie, iar P.S. Episcop Andrei a fost promovat în calitatea de Arhiepiscop.

P. Cuv. Arhimandrit Galaction, starețul Mănăstirii Lainici, a fost ridicat la rangul de Episcop al Alexandriei și Teleormanului. Arhimandritul Visarion, exarhul mănăstirilor din Arhipeiscopia Sibiului a fost ridicat la rangul de Episcop Vicar al Mitropoliei Ardealului cu titlul de Visarion Răşinăreanul. La Arhiepiscopia Clujului

a fost ales un al doilea Episcop Vicar cu probleme misionare, în persoana Arhimandritului Vasile Flueraş, primind titlul de Vasile Someşanul.

La 11 octombrie 1998 a avut loc sărbătorirea împlinirii a 400 de ani de la înființarea Episcopiei Huşilor, în anul 1598, cu care prilej a avut loc şi resfințirea bisericii ctitorită de Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Între 30 august şi 1 septembrie 1998 a avut loc la Bucureşti o întrunire religioasă, "Oameni şi religii", la care a luat parte şi Prea Sfințitul Episcop Eftimie. În continuare, Prea Sfinția Sa a menționat faptul că în acest an s-au săvârşit un număr de 14 sfințiri de biserici, s-a organizat în camerele de lângă turnul clopotniței reşedinței episcopale un muzeu în care sunt expuse vestigii de mare valoare.

În încheierea cuvântului de deschidere, Prea Sfinția Sa a afirmat că se bucură de această reîntâlnire cu membrii Adunării eparhiale şi nu o consideră ca pe o formalitate, ci ca o analiză critică, deschisă propunerilor care să inițieze o verificare a întregii noastre activități.

În continuare s-a dat citire telegramelor adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Înalt Prea Sfințitului Dr. Daniel Ciobotea şi Domnului Secretar de Stat pentru Culte Gheorghe F. Anghelescu.

După pauză, s-a dat citire referatelor prezentate de sectoarele: administrativ, economic şi cultural. La sfârşitul prezentării celor trei referate, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a mulțumit raportorilor şi a invitat la luări de cuvânt asupra referatelor.

Pr. Constantin Mardare - menționează că din cele trei referate cel economic se evidențiază datorită supravegherii personale a Prea Sfințitului Eftimie, un neîntrecut gospodar, lucru care se poate remarca constatând stadiul avansat al reparațiilor capitale la Catedrala episcopală şi la celelalte obiective din incinta episcopiei. P.C. Pr. Mardare a adresat felicitări Prea Sfințitului Episcop cu prilejul zilei onomastice.

D-l Ioan Enache - a adus mulțumiri tuturor lucrătorilor de la Centrul eparhial, menționând că s-a revigorat activitatea misionară, s-a refăcut viața monahală şi s-au ridicat noi biserici. Fiind coordonatorul revistei "Credința Ortodoxă", d-sa a adus mulțumiri P.S. Episcop Eftimie şi celor care au colaborat cu articole la această revistă, iar părinților protopopi le-a mulțumit pentru difuzarea ei la parohii.

Pr. Ionel Doru - directorul Seminarului "Sf. Gheorghe" din Roman, a afirmat că apreciază faptul că în raportul sectorului cultural a fost amintită şi activitatea Seminarului şi a Şcolii de cântăreți bisericeşti. El a evidențiat faptul că baza materială pentru desfăşurarea optimă a învățământului seminarial este minimă, iar noul regulament de organizare este de un real folos pentru întărirea disciplinei în Seminar. D-sa a mulțumit P.S. Episcop pentru tot sprijinul pe care îl acordă Seminarului şi Şcolii de cântăreți bisericeşti.

D-l Vasile Mihai - propune ca rearondarea parohiilor din municipiul Roman să se facă în duhul bunei înțelegeri, ținând cont de toate aspectele, greutățile şi dorințele, pe lângă cele ale clerului avându-se în vedere şi cele ale credincioşilor, pentru a fi evitate nemulțumirile.

Pr. Ioan Pricop - a remarcat bogăţia roadelor înveşmântate în forma frumoasă a cuvintelor fiecărui raport de activitate în parte. Cuvântul exprimă puterea de gândire, dar faptele sunt cele care ne legitimează şi etichetează pe noi.

D-l Octavian Clocotici - a amintit de sărbătorirea a 200 de ani de la fondarea Spitalului "Precista Mare" Roman, la care a luat parte şi P.S. Episcop slujind şi ţinând un cuvânt de folos.

D-l Epifanie Cozarescu - a menţionat faptul că "Monografia Spitalului din Roman" este pregătită pentru tipărire, aducând mulţumiri preoţilor care au sponsorizat tipărirea ei.

Pr. Valerian Moisă - propune ca arondările parohiilor din eparhie să se facă cu înţelegere între preoţi. A mulţumit P.S. Episcop Eftimie pentru pastorala de Crăciun.

D-l Gheorghe Groapă - şef contabil la Centrul eparhial, a prezentat planul financiar pe anul 1999 care a fost aprobat în unanimitate de către participanţi.

Au mai luat cuvântul şi alţi preoţi care au fost prezenţi la şedinţă, solicitând cât mai urgent rearondarea parohiilor din municipiul Roman, Bacău şi celelalte parohii din oraşele eparhiei.

În încheierea lucrărilor Prea Sfinţitul Episcop Eftimie şi-a exprimat satisfacţia pentru încheierea cu roade bogate a activităţii pe anul 1998, aşa cum s-a desprins din rapoartele de activitate şi referatele prezentate pe comisii. A mulţumit celor prezenţi pentru participare şi pentru luările de cuvânt, declarând închise lucrările Adunării eparhiale, facându-le tuturor calde urări de sănătate, bucurii spirituale, timpuri paşnice şi bună sporire întru toate în noul an.

METROPOLITANATE OF MOLDAVIA AND BUCOVINA

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVIEW OF THOUGHT AND SPIRITUALITY

CONTENTS

CHRIST'S RESURRECTION - VICTORY AGAINST HELL

† *DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bucovina,*
Pastoral Letter at the Holy Feast of Easter - 1999 5
† *PIMEN, Archbishop of Suceava and Radauţi,*
Pastoral Letter at Christ's Resurrection - 1999 12
† *EFTIMIE, Bishop of Roman,*
Pastoral Letter at Christ's Resurrection - 1999 16
† *IOACHIM, Bishop of Huşi,*
Pastoral Word at the Day of Christ's Resurrection - 1999 21

CHAPTERS OF CHRISTIAN AND NATIONAL HISTORY

Prof. Ph.D. Emilian POPESCU, **A Christian Military Man in the Army of Scythia Minor at the End of the IIIrd century** 29
N.A. URSU, **A Less Known Translator: the Hieromonk Cozma Vlahul from the Metropolitanate of Iaşi** 43
Vasile BÎRZU, **New historical data regarding the establishing of the Monastery of the New Neamtz** 67
Prof. Ph.D. Vasile VASILE, **The Patrimony of Musical Books and Manuscripts from the Monastery of the New Neamtz in Basarabia** 95

THE ORTHODOX CULT

Fr. Lecturer Ph.D. Viorel SAVA, **The Liturgy According to Saint Gherman of Paris - a Historical-Liturgical Perspective** 117
Fr. Vasile JURAVLE, **The Christian Liturgy as described in the *Apostolic Constitutions* in comparison to the Orthodox Liturgies of Today** 142

SERMONS, CATECHESES, MEDITATIONS

Fr. Assist. Vasile GORDON, **The spreading of the Word - An Essential dimension of the Priest's Ministry** 157

Fr. *Constantin Platon* , **The Priest - Man of Love** 175

INTERVIEW

"CHRIST IS MY LIFE" - Dialogue with Father Galeriu (*Reporter*) 187

NOTES

"Icon Conservation in Europe" - International Seminar of the Icon Restorers, Frankfurt, 24-28 February 1999 (*Tatiana Mihailescu*); **The Iconostasis of the "St. Ilie" Church, Rediul Aldei - Dates and Stylistical Patterns** (*Lucia Ionescu*) 195

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

Maciej Bielawski, **Dumitru Staniloae, A Philocalic Vision About the World**, Sibiu, Ed. Deisis, 1998, 348 p. (*Fr. Nicu Voinea*); Prof. Dr. Friedrich Umlauft, **Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild (The Countries of Austria-Hungary in Words and Illustrations)**, Wien, Archiv Verlag, 1998-1999 (*Archim. Ph.D. Ioan Marin Malinaş*) 206

CHURCH LIFE

NEWS FROM THE ARCHDIOCESE OF IAŞI 223
The Archdiocesan Assembly Reports - 1998 (*The Editing Board*).
CALLED TO THE LORD: The former Diocesan Secretary of the Archdiocese of Iaşi, Mr. Ioan Zamfirescu (*Fr. Mihai Manolica*).

THE DIOCESE OF ROMAN
The Diocesan Assembly of the Diocese of Roman (*Archdeacon Ilie Muraraşu*).

I N T E R V I U

"HRISTOS ESTE VIAȚA MEA" - dialog cu Părintele Galeriu (*Reporter*) . . 187

Î N S E M N Ă R I

"Icon Conservation in Europe" - seminar internațional al restauratorilor de icoane, Frankfurt, 24-28 februarie 1999 (*Tatiana Mihăilescu*). **Iconostasul bisericii "Sf. Ilie" Rediul Aldei - datări şi încadrări stilistice** (*Lucia Ionescu*) 195

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

Maciej Bielawski, **Dumitru Stăniloae, O viziune filocalică despre lume**, Sibiu, Ed. Deisis, 1998, 348 p. (*Pr. Nicu Voinea*); Prof. dr. Friedrich Umlauft, **Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild** (**Țările Austro-Ungariei în cuvânt şi ilustrație**), Wien, Archiv Verlag, 1998-1999 (*Arhim. dr. Ioan Marin Mălinaş*) 206

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă

ŞTIRI DIN ARHIEPISCOPIA IAŞILOR 223

Rapoartele Adunării Eparhiale - 1998 (*Redacția*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Fostul secretar eparhial al Arhiepiscopiei Iaşilor, D-l Ioan Zamfirescu (*Pr. Mihai Manolică*).

EPISCOPIA ROMANULUI

Adunarea eparhială a Episcopiei Romanului (*Arhid. Ilie Murăraşu*).

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

C U P R I N S U L

LUMINA DE LA BETLEEM

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei*,
Pastorală de Crăciun - 1999 5
† *PIMEN, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor*,
Pastorală la Naşterea Domnului - 1999 10
† *EFTIMIE, Episcopul Romanului*,
Pastorală la Naşterea Domnului - 1999 14
† *IOACHIM, Episcopul Huşilor*,
Cuvânt pastoral la ziua Naşterii Domnului - 1999 17

ORA DE RELIGIE ŞI EDUCAŢIA RELIGIOASĂ

Pr. lect. C. GRIGORAŞ, **Pedagogia creştină şi pedagogia laică** 25
Pr. drd. Ioan CHIRVASĂ, **Principii fundamentale şi mijloace de învăţământ folosite în educaţia religios-morală** 36
Pr. drd. Ilie MACAR, **Dimensiunea religioasă în formarea spirituală** 49
Asist. drd. Carmen BOLOCAN, **Treptele formale ale lecţiei, cu aplicare în învăţământul religios** 55
Pr. lect. C. GRIGORAŞ, **Cultură şi sfinţenie - lecţia vie a Sfinţilor Trei Ierarhi** 62

ASISTENŢA SOCIALĂ

Asist. drd. Carmen Gabriela MÂNDRILĂ, **Biserica şi începuturile asistenţei sociale** 71
Pr. prof. dr. Petre SEMEN, **Atitudinea Bisericii faţă de pruncucidere, divorţ, abandonul de copii, droguri şi homosexualitate - justificată de Sfânta Scriptură** 75
Pr. lect. dr. Ion VICOVAN, **Iubirea de aproapele la Sfinţii Trei Ierarhi** 97
Pr. Nicolae CRĂCIUN, **Darul sfânt al vieţii sau despre păcatul uciderii de prunci** 106
Asist. drd. Carmen Gabriela MÂNDRILĂ, **Implicaţiile asistenţei sociale în actul sinucigaş** 113

VIEŢI DE SFINŢI

Episcopul NICOLAE VELIMIROVICI, **Viaţa Sfintei Maicii noastre Stoina din Devici** (trad. de *Laura LEON*) 123

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

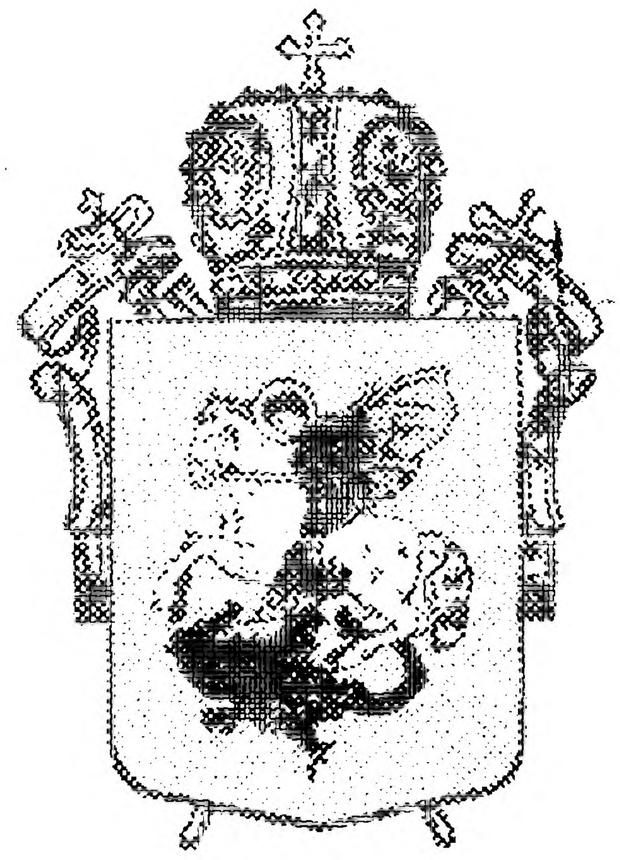

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ȘI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ - ANUL IX (LXXV), Nr. 7-12, IULIE - DECEMBRIE 1999

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: Institutul cultural-misionar "TRINITAS"

Mănăstirea Golia, Str. Cuza Vodă, Nr. 51 - Iași 6600

COLEGIUL EDITORIAL

PREȘEDINTE

† I.P.S. Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

VICEPREȘEDINȚI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților
† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului
† P.S. IOACHIM, Episcopul Hușilor

MEMBRI

P.C. Pr. prof. dr. Petre SEMEN, decanul Facultății de Teologie - Iași
P.C. Pr. prof. Ioan MIHOC, directorul Seminarului Teologic - Neamț
P.C. Pr. prof. Gabriel ANCHIDIN, directorul Seminarului Teologic - Suceava
P.C. Pr. prof. Ioan BÂRLIBA, directorul Seminarului Teologic - Roman
P.C. Pr. prof. Grigore DIACONU, directorul Seminarului Teologic - Botoșani
P.Cuv. Protos. prof. Corneliu ONILĂ, directorul Seminarului Teologic - Huși
P.C. Pr. prof. Constantin MUHA, directorul Seminarului Teologic - Dorohoi

REDACȚIA: Pr. Nicolae Dascălu - redactor responsabil, Ovidiu Ciobotaru - redactor, Luminița Râncu - corector, Pr. Victor Dornescu - culegere computerizată.
PrePress: Adrian Leon

Plata abonamentelor se va face în contul
401.400.141.000
B.C. "Ion Țiriac", Filiala Iași
ISSN 1221 - 5988

Articolele nepublicate nu se înapoiază

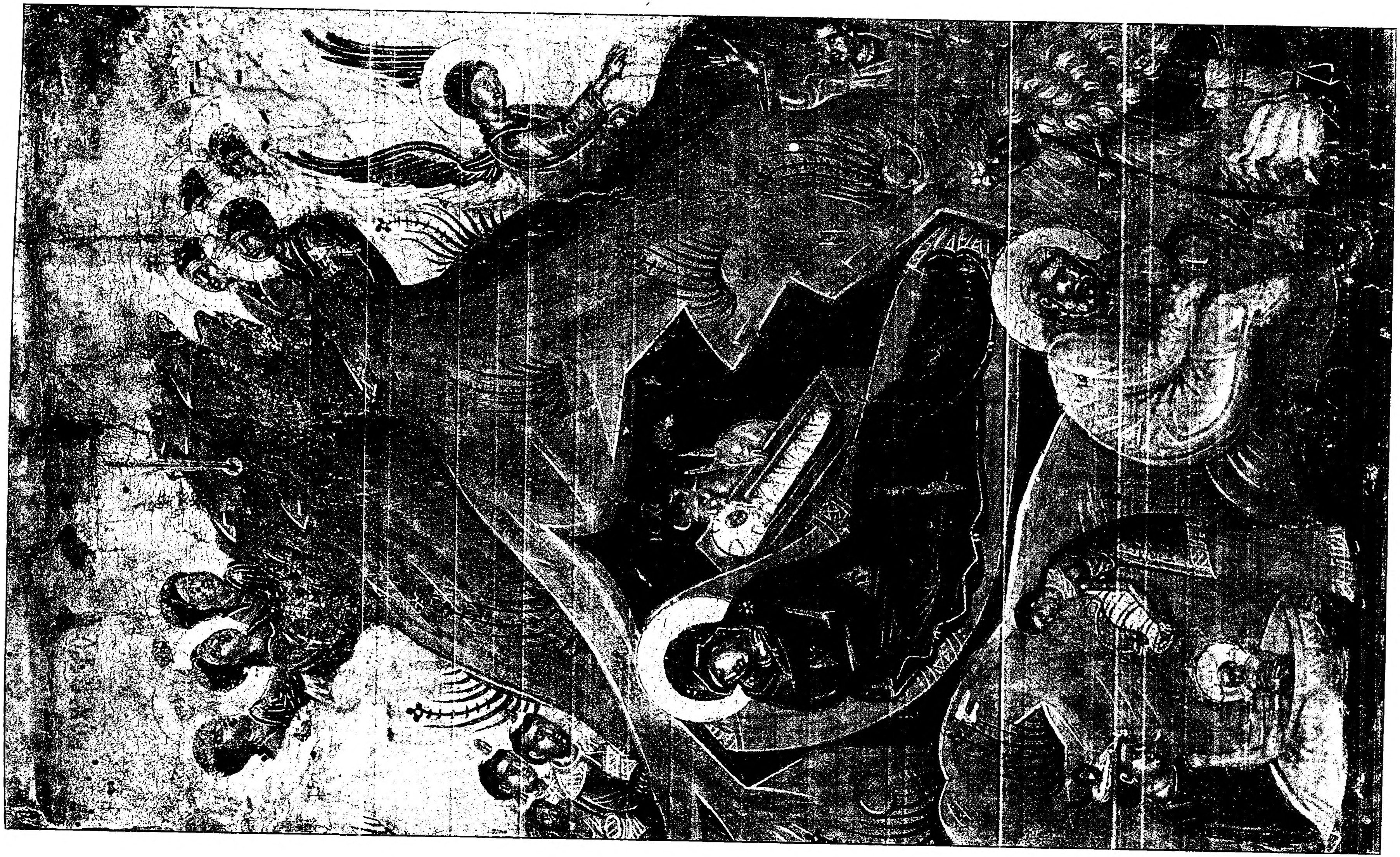

Lumina de la Betleem

PASTORALĂ DE CRĂCIUN - 1999

† *DANIEL*
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

"Naşterea Ta, Hristoase,
Dumnezeul nostru,
răsărit-a lumii
lumina cunoştinţei..."
(Din *Troparul Naşterii Domnului*)

Iubiţi credincioşi,

Taina Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos sau venirea în lume a Fiului veşnic al lui Dumnezeu Care S-a făcut om a fost prevăzută de către sfinţii Prooroci şi descrisă de către sfinţii Evanghelişti ca lumină mare pentru lumea întreagă. Aşa va spune Sfântul Evanghelist Matei când pomeneşte proorocia lui Isaia: "*Poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare şi celor ce şedeau în latura şi umbra morţii lumină le-a răsărit*" (Matei 4, 16; cf. Isaia 9, 1).

Iar Sfântul Evanghelist Luca ne arată că venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu a fost prezisă de preotul Zaharia, tatăl Sfântului Ioan Botezătorul, ca fiind "*Răsăritul cel de Sus*" (Luca 1, 78). Acelaşi Evanghelist ne mai spune că atunci când îngerul Domnului a vestit păstorilor de la Betleem Naşterea Mântuitorului Iisus Hristos "*slava Domnului a strălucit împrejurul lor*" (Luca 2, 9).

Sfântul Evanghelist Ioan ne arată şi mai clar înţelesul dumnezeiesc al venirii lui Dumnezeu-Cuvântul: "*Întru El era viaţă şi viaţa era lumina oamenilor*" (Ioan 1, 4), "*Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume*" (Ioan 1, 9). "*Şi Cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi şi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr*" (Ioan 1, 14).

Înţelesul adânc al Tainei Naşterii Mântuitorului Iisus Hristos este rezumat în Troparul sărbătorii ortodoxe a Naşterii Domnului prin cuvintele:

"Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei; că întru dânsa cei ce slujeau stelelor de la stea s-au învăţat să se închine Ţie, Soarelui dreptăţii, şi să Te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de Sus, Doamne, slavă Ţie".

Aşadar, vedem că Hristos Domnul este numit *lumina cunoştinţei*, "*Soarele dreptăţii*" şi "*Răsăritul cel de Sus*". Mântuitorul Iisus Hristos a spus despre Sine însuşi: "*Eu sunt lumina lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieţii*" (Ioan 8, 12).

Înţelegem, deci, că Iisus Hristos este lumina lumii, în El şi prin El lumea găseşte cunoştinţa adevăratului rost al vieţii: dobândirea mântuirii, adică iertarea păcatelor şi dobândirea vieţii şi a slavei veşnice.

Lumina pe care o aduce Hristos în lume este *lumina sfinţeniei* în mijlocul păcatelor, de aceea este El numit "*Soarele dreptăţii*". El coboară pe pământ făcându-Se om, pentru ca pe oamenii trecători de pe pământ să-i înalţe la viaţa veşnică, cerească, netrecătoare. El este numit "*Răsăritul cel de Sus*" pentru că a venit în lume să ne ridice pe noi, oamenii, în Împărăţia cea fără de apus a Împărăţiei cerurilor. Acest adevăr l-a spus însuşi îngerul Gavriil Fecioarei Maria când i-a vestit că va naşte pe Iisus: "*Acesta va fi mare şi Fiul Celui Preaînalt se va chema [...], şi împărăţia Lui nu va avea sfârşit*" (Luca 1, 32-33).

Iubiţi fii duhovniceşti,

Adevărata lumină pe care ne-o aduce Hristos este lumina iubirii curate, a bunătăţii şi a sfinţeniei. De aceea, El, Cel care a zis "*Eu sunt Lumina lumii*" (Ioan 8, 12), cere şi ucenicilor să fie lumină în lume prin viaţa şi faptele lor. "*Voi sunteţi lumina lumii [...] Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, aşa încât să vadă faptele voastre cele bune şi să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri*" (Matei 5, 14; 16).

Sfinţii Ucenici şi Apostoli ai Mântuitorului au învăţat, la rândul lor, prin cuvânt şi faptă pe credincioşii pe care îi îndrumau şi îi păstoreau că, de fapt, credinţa şi viaţa creştină adevărată sunt lumină din lumina lui Hristos, că a fi creştin înseamnă să trăieşti din iubirea lui Hristos pentru oameni şi să arăţi oamenilor această iubire sfântă. Astfel, Sfântul Apostol Pavel spune: "*M-am răstignit împreună cu Hristos; şi nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine. Şi viaţa mea de acum, în trup, o trăiesc în credinţa în Fiul lui Dumnezeu, Care m-a iubit şi S-a dat pe Sine însuşi pentru mine*" (Galateni 2, 20). Iar în altă parte, acelaşi Sfânt Apostol Pavel ne spune că viaţa creştină de pe pământ este îndreptată către slava cerească a iubirii şi vieţii veşnice: "*Dacă aţi înviat împreună cu Hristos, căutaţi cele de sus, unde Se află Hristos, şezând de-a dreapta lui Dumnezeu; cugetaţi cele de sus, nu cele de pe pământ; căci voi aţi murit şi viaţa voastră este ascunsă*

cu Hristos întru Dumnezeu. Iar când Hristos, Care este viaţa voastră, Se va arăta, atunci şi voi, împreună cu El, vă veţi arăta întru slavă" (Coloseni 3, 1-4).

Sfinţii Evanghelişti şi Ucenici ai Domnului Iisus Hristos, *Lumina lumii*, ne îndeamnă şi pe noi cu cuvintele: "*Altădată eraţi întuneric, iar acum sunteţi lumină întru Domnul; umblaţi ca fii ai luminii! Pentru că roada luminii e în orice bunătate, dreptate şi adevăr*" (Efeseni 5, 8-9).

Sfântul Ioan Evanghelistul care ne spune că Dumnezeu este lumină şi iubire (Ioan 8, 12; I Ioan 4, 16) ne învaţă că "*cine iubeşte pe fratele său rămâne în lumină*" (I Ioan 2, 10).

Iubiţi fraţi şi surori,

Oamenii care au iubit în lumea aceasta pe Hristos-Iisus, *Lumina lumii*, şi pe semenii lor au gustat încă din viaţa aceasta bucuria prezenţei şi lucrării luminii lui Hristos în ei. *Aceştia sunt sfinţii*. De aceea, sfinţii sunt pictaţi în icoanele ortodoxe cu aureolă de lumină în jurul capului lor. Ei au ajuns să aibă în inimi şi în minte *lumina cunoştinţei* lui Hristos, gândul lui Hristos şi iubirea lui Hristos (I Corinteni 2, 16).

Iată de ce, ei sunt luminători pentru noi pe calea mântuirii. Ei sunt dascăli şi rugători pentru noi. Lumina pe care au gustat-o ei prin rugăciune, prin citirea cărţilor sfinte, prin împărtăşirea cu Sfintele Taine ale Bisericii, prin împlinirea poruncii iubirii faţă de aproapele şi prin vieţuire sfântă este lumina lui Hristos dăruită lor prin luminarea Sfântului Duh, Duhul Adevărului (Ioan 15, 26; 16, 13) pentru a preamări pe Dumnezeu-Tatăl, *Părintele luminilor* (Iacob 1, 17).

Un astfel de sfânt, mare teolog al tainei luminii celei necreate şi netrecătoare din Împărăţia Cerurilor, a fost **Sfântul Grigorie Palama**. El a trăit în secolul al XIV-lea şi a trecut la Domnul în anul 1359, după ce a apărat adevărul că sfinţii se pot învrednici, prin harul lui Dumnezeu, să guste încă din viaţa aceasta lumina slavei împărăţiei lui Dumnezeu, aşa după cum ne spun Sfinţii Apostoli în scrierile Noului Testament (Ioan 1, 14; I Petru 1, 16-18).

Anul acesta s-au împlinit, aşadar, 640 de ani de la trecerea la viaţa veşnică a acestui mare sfânt al Ortodoxiei, Grigorie Palama, care înainte de a fi Arhiepiscop al Tesalonicului s-a nevoit ca monah în Sfântul Munte Athos, în Grecia, aproape de locul unde se află astăzi schitul românesc **Prodromul**.

În anul trecerii la viaţa veşnică a acestui mare sfânt şi teolog, deci în 1359, s-a înfiinţat atât Mitropolia Ţării Româneşti, cât şi statul feudal Moldova. Aceste două provincii româneşti vor primi în ele de-a lungul veacurilor darul multor sfinţi isihaşti, călugări nevoitori care vor înfiinţa în

ele o mulţime de mănăstiri şi schituri cu hramul *Schimbării la Faţă* a Mântuitorului Hristos, tocmai pentru că lumina cerească a lui Hristos cheamă la mântuire şi bucurie veşnică pe cei care mărturisesc dreapta credinţă şi caută sfinţenia vieţii.

Scrierile care vorbesc despre lumina şi pacea cerească pe care o aduce în inimi rugăciunea sunt adunate într-o colecţie numită **Filocalia**, adică iubirea de frumuseţe netrecătoare. Moldova şi Ţara Românească au fost ţări cu vocaţie filocalică deosebită, printr-o lucrare tainică a Sfântului Duh Care a presărat pământul românesc cu sihăstrii şi cu sihaştri şi a chemat pe români să ajute cu bani la tipărirea **Filocaliei greceşti** a Sfântului Nicodim Aghioritul în 1782, la Veneţia, dar şi cu buni traducători care să-l ajute pe Sfântul Paisie de la Neamţ să traducă în Mănăstirea Neamţ ***Filocalia** în limba slavonă*, şi apoi să o publice în 1792 în Rusia. Iar în veacul nostru, primul teolog ortodox care a descoperit valoarea deosebită a scrierilor teologice şi filocalice ale Sfântului Grigorie Palama a fost teologul român *Dumitru Stăniloae* († 1993), care ne-a lăsat o monumentală traducere şi tâlcuire a **Filocaliei româneşti** (12 volume).

Prin toate acestea, se arată că noi avem chemarea să iubim pe Hristos - *Lumina lumii*, pe sfinţii Lui - lumini ale lui Hristos în lume şi în ceruri, şi să *căutăm lumina care vine din rugăciune şi iubire, din sfinţenie şi din fapte bune.*

Şi astăzi Hristos-Domnul cheamă noi tineri să slujească Biserica Sa, pentru a împărtăşi oamenilor lumina cunoştinţei şi a mântuirii. Astfel, în toamna aceasta Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales şi promovat pe Prea Cuviosul Părinte **Arhimandrit Ioachim Giosanu** în treapta de arhiereu vicar al Episcopiei Romanului, iar pe Prea Cuviosul **Arhimandrit Corneliu Onilă** în treapta de arhiereu vicar al Episcopiei Huşilor.

Anul 2000 în care vom intra în curând va fi un an jubileu, un an de sărbătoare, în care în mod deosebit creştinii din toate Bisericile din lume aduc mulţumire lui Hristos-Domnul, "*Împăratul neamurilor*" (Apocalipsa 15, 3) pentru toate binefacerile primite de la El.

Astfel, în 7 ianuarie anul 2000, toţi Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe din lume se vor întâlni la Betleem pentru a se închina împreună acolo unde Hristos-Domnul S-a născut cu 2000 de ani în urmă pentru a fi Lumina şi Mântuitorul lumii.

Pentru anul 2000, în Europa au fost declarate cinci oraşe ca oraşe internaţionale de pelerinaj: Edinburgh (Marea Britanie), Trondheim (Norvegia), Praga (Cehia), Tesalonic (Grecia) şi Iaşi (România). Astfel, vom primi la Iaşi mulţi pelerini din toată Europa care vor veni să se închine la moaştele Sfintei Parascheva şi să cunoască credinţa şi evlavia românilor de pe tot cuprinsul ţării noastre, acolo unde se află locuri de pelerinaj.

Să-L rugăm pe Hristos-Domnul să ne ajute ca în viitor să sporim şi mai mult în credinţă şi sfinţenie, în iubire şi fapte bune pentru ca să ne bucurăm mai mult de lumina iubirii Sale nesfârşite şi să fim şi noi lumină sau mărturie a Lui în lume.

De aceea, vă îndemnăm, cu părintească dragoste, să arătaţi şi mai multă iubire faţă de Biserica lui Hristos, ajutând la construirea celor peste 170 de biserici care se ridică acum în eparhia noastră, în Arhiepiscopia Iaşilor. Totodată, trebuie să slujim şi să iubim pe Hristos-Domnul Care tainic vine către noi prin săraci şi bolnavi, prin oameni singuri şi neajutoraţi, prin orfani şi bătrâni, prin toţi cei care aşteaptă ca lumina bunătăţii inimii noastre să înseninеze feţele lor cu speranţă şi bucurie (cf. Matei 25, 31-46).

Fraţi şi surori, fiindcă trecem acum prin multe încercări şi greutăţi, trebuie să ne rugăm mai mult şi să ne ajutăm mai mult unii pe alţii, pentru ca întunericul păcatelor şi al răutăţilor din lume să nu micşoreze lumina credinţei, a sfinţeniei şi a iubirii din inimile noastre şi de pe feţele noastre.

Cu prilejul sărbătorii Crăciunului şi Anului Nou, rugăm pe Hristos-Domnul, "*Soarele dreptăţii*" şi "*Răsăritul cel de Sus*", să vă aducă pace şi bucurie, ajutor şi speranţă în inimi şi în case, în ţara noastră şi în lumea întreagă!

PASTORALĂ LA NAŞTEREA DOMNULUI - 1999

† ***PIMEN***
ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ŞI RĂDĂUŢILOR

"Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viaţă să avem".

(1 Ioan 4, 9)

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Dumnezeu a făcut lumea cerească şi cea pământească din nemărginita Lui iubire; Omul creat de Dumnezeu după chipul şi asemănarea Sa (Geneză 1, 26), prin neascultare faţă de Dumnezeu - mâncând din pomul oprit - s-a îndepărtat, s-a ascuns de faţa Domnului Dumnezeu (Geneză 3, 6-13). Pentru păcatul neascultării, Adam şi Eva au fost scoşi din grădina Raiului, rânduindu-li-se să-şi agonisească hrana pentru trup lucrând pământul cu osteneală (Geneză 3, 19-23). Urmaşii lui Adam s-au îndepărtat tot mai mult de Dumnezeu, închinându-se făpturii şi nu Creatorului ei - lui Dumnezeu.

Chipul lui Dumnezeu, sădit în om, nu a dispărut cu totul după căderea în păcat; deşi întunecat şi slăbit, totuşi, omul ridică neîncetat strigăt de căutare către Dumnezeu, dorind să se apropie de el: "*Auzi, Doamne, glasul meu cu care am strigat; miluieşte-mă şi mă ascultă. Ţie a zis inima mea: Pe Domnul voi căuta. Te-a căutat faţa mea; faţa Ta, Doamne, voi căuta. Să nu-Ţi întorci faţa Ta de la mine...*" striga psalmistul David (26, 12-14); "*Am ajuns ca unii peste care Tu de multă vreme nu mai stăpâneşti şi care nu mai sunt chemaţi cu numele Tău. Dacă ai rupe cerurile şi Te-ai pogorî, munţii s-ar cutremura!*", scrie proorocul Isaia (63, 19).

Iubiți credincioși.

Dumnezeu din aceeași nemărginită iubire față de om și de lume. S-a pogorât la "*plinirea vremii*", trimițând pe Fiul Său. "*născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea*" (Galateni 4, 4-5). Aceasta s-a petrecut acum 2000 de ani în cetatea Betleemului.

Fiul lui Dumnezeu S-a născut cu trup din Prea Sfânta și Pururea Fecioara Maria prin adumbrirea Duhului Sfânt (Luca 1, 35). "*Și a născut pe Fiul său, Cel Unul-Născut și L-a înfășat și L-a culcat în ieslе, căci nu mai era loc de găzduire pentru ei*" (Luca 2, 7).

Naşterea Sa a fost vestită păstorilor de îngerul Domnului şi slăvită de mulțime de oaste cerească, lăudând pe Dumnezeu și zicând: "*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!*" (Luca 2, 7-14).

Viața și faptele Sale dumnezeiești și mântuitoare ne sunt arătate în Sfânta Evanghelie: s-au scris numai o parte din ele ca să credem că: "*Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, și, crezând, viață să avem în numele Lui*" (Ioan 20, 30-31; 21, 25).

Viața creștină de după Pogorârea Duhului Sfânt, ne este arătată în cartea Faptele Apostolilor și în Epistolele Sfinților Apostoli, viața creștinilor de la sfârșitul veacurilor, cu necazurile și biruința finală a Bisericii, ne este arătată, pe scurt, în cartea Apocalipsei. Învățătura de credință, formulată de Biserică, o mărturisim prin Simbolul Credinței.

Biserica, numită "*Trupul tainic al lui Hristos*", ale cărui mădulare suntem noi cei ce credem în El și ne împărtășim cu cele șapte Sfinte Taine, cu harul cel mântuitor, a cunoscut de-a lungul celor 2000 de ani răstimpuri de pace și bucurii duhovnicești, dar și de tulburări, de persecuții și nedreptăți, de ispite, încercări și multe necazuri.

Pentru adevăratul creștin, necazurile sunt semne ale cercetării lui Dumnezeu și de aceea trebuie să ne bucurăm când vin asupra noastră, potrivit cuvintelor Mântuitorului: "*Fericiți veți fi voi când vă vor ocărî și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, mințind din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri...*" (Matei 5, 11-12).

Persecuțiile au fost stinse, în parte, prin pacea statornicită în imperiu de Sfinții Împărați Constantin și mama sa, Elena.

Ereziile au fost risipite prin dezbaterile și hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale în care s-a lămurit și formulat învățătura de credință tăgăduită de eretici.

Schisma declarată în 1054 a produs o mare durere sufletească în viața Bisericii una, sfântă, sobornicească și apostolească.

Reforma din secolul al XVI-lea a mărit şi mai mult ruptura cu Biserica; mai târziu, sectele, ieşite din Reformă, s-au dovedit, de-a lungul veacurilor, focare de învrăjbire şi ură între oameni. Acestea sunt neghinele din parabola spusă de Mântuitorul. Iar Sfântul Apostol Pavel spune: "*trebuie să fie între voi şi eresuri, ca să se învedereze între voi cei încercaţi*" (I Corinteni 11, 19). "*Dintre noi au ieşit*", scrie Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan, "*dar nu erau de-ai noştri, căci de-ar fi fost de-ai noştri, ar fi rămas cu noi; şi ca să se arate că nu sunt toţi de-ai noştri, de aceea au ieşit*" (I Ioan 2, 19).

De-a lungul celor 2000 de ani s-au adeverit permanent cuvintele Mântuitorului cu privire la Biserica Sa: "*porţile iadului nu o vor birui*" (Matei 16, 18). Sectele şi schisma au vătămat mult unitatea de credinţă: au părăsit Biserica, însă, numai sufletele slabe sau doritoare de câştig urât, crezând că evlavia înseamnă o şansă de câştig material (I Timotei 6, 5).

Binecredincioşi creştini,

Cuvântul Evangheliei a fost vestit pe pământul ţării noastre de Sfântul Apostol Andrei; sămânţa cuvântului a căzut pe un pământ bun pentru că strămoşii noştri, daci aveau o religie monoteistă; moartea era trăită de ei cu bucurie pentru că ei credeau în viaţa de după moartea trupului; urme şi dovezi ale vieţii creştine din primele veacuri sunt găsite astăzi pe întreg cuprinsul Ţării noastre.

Locaşurile de închinare, împreună cu podoabele şi obiectele de cult, arată frumuseţea şi curăţia credinţei noastre ortodoxe; ele sunt socotite şi valori de patrimoniu naţional; de aici şi denumirea Bisericii noastre de Biserică naţională.

Vitregiile care s-au abătut asupra noastră de-a lungul celor 2000 de ani nu ne-au clintit din credinţa noastră, din dragostea faţă de sfintele locaşuri de închinare, faţă de cei săraci şi chiar faţă de cei străini de neamul şi credinţa noastră. Mărturie stau pentru credincioşii din Bucovina cele trei aşezăminte, ridicate pentru ocrotirea bătrânilor şi copiilor fără de sprijin.

Credincioşii, fiii Bisericii noastre Ortodoxe, din această Eparhie, stăpâniţi de dragoste creştină, participă ca şi moşii şi strămoşii lor la ridicarea şi înfrumuseţarea bisericilor şi mănăstirilor, cu bani, materiale şi mână de lucru, atât în judeţ cât şi în afară, în alte eparhii. Cu aceeaşi dragoste jertfelnică au contribuit şi contribuie la întreţinerea Căminului de Bătrâni "Sfântul Ioan cel Nou" - Suceava, la terminarea lucrărilor la cel de-al doilea Cămin de Bătrâni de la Bogdăneşti şi la Casa de Copii de la Dolhasca.

Menţionăm cu acest prilej şi ajutoarele cu bani şi alimente pentru taberele de vară, unde au fost primiţi şi cazaţi peste 1000 de copii săraci;

din ajutoarele date sunt hrăniți și copii de la Centrul de primire a minorilor din orașul Suceava și câțiva bătrâni la domiciliu. Se cuvine aici să mai amintim ajutoarele cu medicamente și bani date de cele două fundații: "Cristiana" din Vatra Dornei și "Mila Creștină" din Fălticeni, ajutoarele date de parohiile noastre celor sinistrați sau celor aflați în diferite necazuri și lipsuri materiale și nu în ultimul rând munca de distribuire de îmbrăcăminte pentru cei săraci, desfășurată de studenții din A.S.C.O.R. și cadre didactice sucevene. Toate și multe alte fapte de filantropie arată statornicia fiilor Bisericii în trăirea și mărturisirea credinței noastre ortodoxe: ei nu se lasă cumpărați pe un blid de linte oferit de așa-zișii "evangheliști" - sectarii de astăzi, care permanent caută să atragă de partea lor pe cei slabi în credință.

Astăzi, Biserica, din punct de vedere material, este săracă pentru că averile ei, destinate filantropiei și îngrijirii sfintelor biserici, rămân mai departe confiscate datorită lipsei de înțelegere a celor ce conduc țara, față de rostul Bisericii în viața societății. Cu toate acestea Biserica își îndeplinește menirea ei de mamă cu ajutorul fiilor ei devotați, săraci materialicește dar bogați sufletește - bogați în iubire, statornici în nădejde și tari în credința creștină ortodoxă.

Popasul nostru duhovnicesc la împlinirea celor 2000 de ani, de credință și viață creștină ortodoxă, îl sărbătorim într-o lume în care morala creștină este înlăturată și înlocuită cu destrăbălarea, dezmățul și corupția. Trăim într-o lume cu adevărat materialistă și atee; este lumea celor care abuzează de cumințenia și îngăduința celor care încă mai au puterea de a răbda nedreptățile și chiar a ierta cu nădejdea înțelepțirii preaputernicilor acestui veac.

Să păşim în anul 2000 cu Dumnezeu în minte și în inimă pentru că fără El nimic din cele bune nu putem realiza (Ioan 15, 5).

Să păşim cu deplina încredințare că: "*...suferința aduce răbdare și răbdarea încercare, și încercarea nădejde. Iar nădejdea nu rușinează pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin Duhul Sfânt, Cel dăruit nouă*" (Romani 5, 3-5).

Împărtășindu-vă aceste învățături, rog pe Bunul Dumnezeu să vă ajute să petreceți sfintele sărbători ale Naşterii Domnului, Anului Nou și Botezului în pace, sănătate, alese bucurii duhovnicești și bună sporire în toate cele de folos.

PASTORALĂ LA NAŞTEREA DOMNULUI - 1999

† ***EFTIMIE***
EPISCOPUL ROMANULUI

"Şi a născut pe Fiul său, Cel Unul-Născut şi L-a înfăşat şi L-a culcat în iesle..."

(Luca 2, 7)

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Sărbătorim astăzi minunatul şi dumnezeiescul eveniment al Naşterii Domnului şi Dumnezeului nostru Iisus Hristos în condiţii deosebit de smerite, în ieslea de la staulul din Betleemul Iudeii, din Prea Sfânta Fecioară Maria.

"*Taină streină*" a fost, dar dumnezeiască, astfel ca, dintr-o Fecioară să se nască Fiul lui Dumnezeu. Această "*taină*" copleşeşte "*toată mintea*". Ea a fost vestită de profetul Isaia prin cuvintele "...*Fecioara va avea în pântece şi va naşte Fiu şi vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuieşte: Cu noi este Dumnezeu*" (Isaia 7, 14; Matei 1, 23).

Taina întrupării Domnului în Prea Sfânta Fecioară Maria înlătură orice posibilitate de a gândi că "*din sânge, sau din voie trupească, sau din voie bărbătească*" (Ioan 1, 13) s-ar fi zămislit Fiul lui Dumnezeu. Naşterea din Tatăl a Fiului este din veci, dar la "*plinirea vremii*" (Efeseni 1, 10) s-a realizat "*taina dumnezeiască*" prin întruparea în Sfânta Fecioară Maria pentru ca omenirea să fie eliberată din legătura blestemului pentru păcatul săvârşit de strămoşii neamului omenesc - Adam şi Eva. Cuvântul Care întru început era la Dumnezeu (Ioan 1, 2) "*S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi*" (1, 14).

Printr-o lucrare greu de înţeles cu mintea omenească, "*taina Naşterii Domnului*" este - în realitate - lucrarea Sfintei Treimi, ca noi toţi, prin Iisus Hristos într-un singur Duh Sfânt să avem calea deschisă spre Tatăl (Efeseni 2, 18). Acest adevăr Sfinţii Apostoli l-au mărturisit fără echivoc când au scris că "*noi am văzut Slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr*" (Ioan 1, 14).

Iubiţi fii duhovniceşti,

Simţim de fiecare dată la Praznicul Naşterii Domnului că apare ceva nou şi plin de prospeţime, care biruieşte obişnuitul. Naşterea Domnului este mereu proaspătă în noi, nu ca o simplă amintire ci, ca trăire aievea a

momentului Nopții sfinte - luminată de Stea, de Îngeri și de Lumina din ceruri mare ca un Soare.

Auzim, la acest praznic, ca un cântec de leagăn al unei omeniri renăscute, măreața cântare plină de armonie care leagă pământul cu cerul: "*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*" (Luca 2, 14). Se oprește pentru o clipă cât veșnicia - necazurile, suferințele și grijile și ni se deschid inimile spre a primi Tezaurul de mare preț și din acest Tezaur dumnezeiesc împărtășim și noi daruri pe care Dumnezeu Tatăl ni Le-a dat, trimițând omenirii pe Fiul Său iubit "*să se nască și să crească, să ne mântuiască*".

Iubiții mei,

Ca în fiecare an și ca în fiecare veac și în anul acesta 1999, an cu care se încheie un veac și începe un alt veac și un alt mileniu, Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos este prezentată de Sfânta noastră Biserică Ortodoxă ca fiind evenimentul evenimentelor cu cea mai mare evlavie, bucurie și nădejde.

Odată cu Nașterea Domnului nu va înceta nici preacinstirea Prea Sfintei și Prea Curatei, pururea Fecioara Maria, Păzitoarea curăției morale a fecioarelor și feciorilor, binecuvântătoarea mamelor și încurajarea lor, precum și asigurarea integrității familiilor creștine.

Prețuind și trăind sub Acoperământul Celeia ce a fost crescută sub ocrotirea Sfântului Duh, în Sfânta Sfintelor, la Templul lui Solomon din Ierusalim și de unde a fost aleasă și trimisă în lume spre a fi MAMA pe acest pământ a Mântuitorului lumii IISUS HRISTOS, omenirea poate să reziste tuturor încercărilor care creează crize de tot felul și de care nici noi, cei de astăzi, nu suntem scutiți.

Ne aflăm înaintea Porților Sfintelor Speranțe și dorim ca ele să ni se deschidă cu pășirea în anul 2000. Între altele, așteptăm ca noi toți **să fim una**, așa cum am fost până la primul mileniu creștin, mărturisind și îndeplinind aceeași unică credință, manifestată în "*dragostea care nu cade niciodată*" (I Corinteni 13, 8) și, care este mai mare chiar decât credința și nădejdea (I Corinteni 13, 13).

Dragostea frățească trebuie să unească într-o strângere desăvârșită Apusul cu Răsăritul păstrător, prin Ortodoxie, al adevărului, așa cum a fost statornicit de Sfinții Părinți, în cele dintâi Sinoade ecumenice sau a toată lumea.

Frații Petru și Andrei - fiii lui Iona - au murit răstigniți pe cruce, unul în Italia, altul în Grecia, propovăduind pe Iisus Hristos Mântuitorul unic al lumii.

Anul 1999 a fost plin de evenimente care ne-au făcut să privim cu încredere momentul Nașterii Domnului și reînnoiți sufletește, solidari în unitatea credinței creștine, păstrători ai Sfintei Ortodoxii așa precum de două milenii - neamul românesc și ortodox - s-a manifestat, putem trece pragul în mileniul al treilea plini de nădejde.

Dacă ne confruntăm cu multe probleme trebuie totuşi să fim cu trezvie şi să alegem binele înlăturând răul. Să urmăm fără abatere rânduielile Sfintei noastre Biserici Ortodoxe. **Fără abatere** înseamnă să păstrăm modul prin care Sfânta noastră Biserică a înţeles şi înţelege să respecte creştinismul autentic.

Preaiubiţii mei,

Ca şi Magii de la Răsărit şi împreună cu ei noi, la Naşterea Domnului din anul acesta - 1999 - să aducem Dumnezeiescului Prunc: AURUL curat al credinţei ortodoxe nestrămutate; TĂMÂIA rugăciunii permanente, cu tot sufletul nostru, în continuitatea Harului şi în comuniunea de gând, de simţire cu întreaga obşte creştină ortodoxă; SMIRNA virtuţilor pline de mireasma Mirului care niciodată nu se termină şi ni se oferă de către Mântuitorul.

Să deschidem uşa anului 2000 cu cheia de aur cu care Biserica Ortodoxă oferă deschiderea Raiului şi pe care o ţine la îndemâna tuturor celor care se fac vrednici de a intra în acest loc al bucuriilor şi al fericirii veşnice.

Preaiubiţii mei fii sufleteşti,

Sfânta Icoană a Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos în care Sfânta Fecioară Maria ţine Pruncul Dumnezeiesc în braţe actualizează - peste veacuri - Întruparea Domnului iar noi ne închinăm şi zicem:

"Hristos se naşte - slăviţi-L!
Hristos din ceruri - întâmpinaţi-L!
Hristos pe pământ - înălţaţi-vă !
Cântaţi tot pământul
Şi cu veselie lăudaţi-L popoare
Că s-a preamărit!"

Ca de fiecare dată, la acest praznic ca şi pentru Anul Nou, ca Ierarh şi Părinte duhovnicesc, Vă fac îndemnurile de trăire în toată curăţia trupească şi sufletească, cu muncă cinstită şi stăruitoare, cu nădejde nestrămutată în mila lui Dumnezeu, cu încredinţarea că Dumnezeu este Părintele iubirii şi împlineşte rugăciunile stăruitoare ale robilor Săi.

Vă doresc din tot sufletul împlinirea bunelor dorinţe.

Vă îndemn la trăirea în iubire şi pace cu o singură atitudine - păstrarea credinţei celei adevărate cum a fost propovăduită de Sfinţii Apostoli şi de către Sfinţii Părinţi.

Vă urez la Praznicul Naşterii Domnului din acest an 1999 şi vă îndemn să fiţi încrezători la binecuvântarea lui Dumnezeu şi în Anul Nou 2000 cu nădejde neştirbită! La mulţi ani - cu doriri de mântuire!

CUVÂNT PASTORAL LA ZIUA NAŞTERII DOMNULUI

Mila creştină s-a născut în ieslea Betleemului

† *IOACHIM*
EPISCOP AL HUŞILOR

"Fericiţi cei milostivi că aceia se vor milui".
(Matei 5, 7)

Iubiţi fii duhovniceşti,

Întruparea şi naşterea Mântuitorului Iisus Hristos în smerita peşteră a Betleemului, confirmă mila lui Dumnezeu faţă de omul căzut din graţia divină, precum şi dragostea Sa faţă de mântuirea întregului neam omenesc, prin ştergerea păcatelor noastre, realizată şi desăvârşită prin cruce şi prin înviere: "*Că aşa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, pentru ca tot cel ce crede într'Însul să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică*" (Ioan 3, 16).

Sfântul Apostol Pavel mărturiseşte zicând: "*Dumnezeu, bogat fiind în milă, pentru multa Sa iubire, cu care ne-a iubit pe noi, cei ce eram morţi prin greşelile noastre ne-a făcut vii împreună cu Hristos [...] ca să arate în veacurile viitoare covârşitoarea bogăţie a harului Său, prin bunătatea ce a avut către noi în Hristos Iisus*" (Efeseni 2, 4-7).

Fiul lui Dumnezeu întrupat S-a născut într-un "*sărac locaş*" şi a trăit în smerenie, în simplitate şi "*modestie materială*", ca să-l convingă pe om că adevărata bogăţie este cea spirituală, născută din faptele milei creştine, prin care dobândim împărăţia lui Dumnezeu şi fericirea vieţii veşnice.

Tabloul smereniei în care s-a născut Hristos Mântuitorul lumii, ne este înfăţişat în modul cel mai real de Sfântul Ioan Gură de Aur prin cuvintele: *În peştera din Betleem "văd pe tâmplar; văd ieslea, prunculşi naşterea Fecioarei; toate încărcate de lipsă, plină de sărăcie. Ai văzut bogăţie în mare sărăcie. Hristos fiind bogat a sărăcit pentru noi; ştiut fiind că El n-a avut nici pat, nici saltea, şi că El a fost aruncat într-o iesle goală; O, sărăcie izvor al bogăţiei!"*

Iisus Hristos, prunc sfânt, nevinovat şi de Dumnezeu binecuvântat, stă culcat în ieslea Betleemului şi lumea întreagă se cutremură. Cerurile stau deschise şi îngerii cântă imnul slavei dumnezeieşti şi a buneivoiri între oameni. El este înfăşat în scutece şi are putere să rupă legăturile păcatului; pământul se pleacă în faţa Lui iar păstorii Îi aduc închinare; Încă n-a scos nici un cuvânt şi i-a convertit pe "*magii de la răsărit*". Bătrânul Iosif stă cutremurat neştiind ce să creadă, până când îngerul Bunei Vestiri l-a încredinţat zicându-i: "*Nu te teme Iosife; căci cel născut din ea, este de la Duhul Sfânt*" (Matei 1. 20).

El se naşte în ieslea vitelor şi doarme pe paie ca să ruşineze pe cei ce se desfată în palate.

El rabdă frigul, golătatea şi foamea, pentru ca să ne cucerească şi să ne mântuiască pe noi, cei care transformăm Crăciunul în îmbuibare şi păgânească comportare.

"*De s-ar fi născut Hristos de 100 de ori în Betleem şi nu s-ar fi născut odată în sufletul tău, eşti pierdut omule*" (Forster).

"*Dumnezeu Se întrupează făcându-Se om, pentru ca omul să se ridice îndumnezeindu-se spre neprihănire, desăvârşire şi mântuire*".

Din ieslea Betleemului răsună peste veacuri şi milenii cuvintele sfinte: "*Deşteaptă-te cela ce dormi, şi te va lumina Hristos*".

Iubiţi credincioşi,

I. "*Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său*", şi i-a lăsat posibilitatea de a urca pe scara iubirii până la desăvârşire şi asemănarea cu El.

Pentru aceasta Sfântul Apostol Pavel precizează că: "*păgânii care nu au lege (nu cunosc legea dragostei creştine) din fire fac ale legii*" (Romani 2, 14).

În acest context iubirea faţă de aproapele nostru o întâlnim exprimată şi de marii înţelepţi ai antichităţii.

Socrate ne îndeamnă: "*să nu răspundem cu rău oricât am fi de nedreptăţiţi*".

Aristotel, fiind întrebat de ce a făcut milostenie cu un om rău, el a răspuns: "*N-am dat omului, ci demnităţii omeneşti*".

Pitagora cere ca: "*armonia care există în univers să domnească şi între oameni*".

Nici marii filosofi ai antichităţii şi nici marile religii ale lumii ca: buddhismul, confucianismul sau islamismul etc., deşi au la bază principii morale elevate, nu s-au putut ridica la conceptul de aur al creştinismului: formulat şi aplicat de Mântuitorul Iisus Hristos, care este virtutea dragostei şi a milei creştine.

La aceştia întâlnim dărnicia, pentru a-şi spori splendoarea numelui, dar nu mila; la ei există acte de binefacere dar nu fapte de iubire.

Sclavagismul, starea de degradare şi înrobire a femeii şi copiilor, confirmă lipsa dragostei din conceptul moral al acestor religii.

II. În **Vechiul Testament**, deşi exista legea talionului, iubirea şi mila faţă de om se ridicau mult deasupra legislaţiei din antichitate. Vechiul Testament nu se rezuma numai la simpla compasiune faţă de aproapele, ci în el sunt înscrise dispoziţii de ordin social şi umanitar, în privinţa săracilor, văduvelor, orfanilor, slugilor, sclavilor şi streinilor.

Profetul Zaharia îndemna poporul evreu: "*Să nu cugete la fărădelegi unul împotriva altuia*" (Zaharia 7, 10).

Rodul anului al şaptelea (anul sabatic) "*revine nevoiaşului căruia i se iartă şi datoria*" (Deuteronom 24, 15).

În anul jubiliar, rămăşiţele de grâu şi fructe nu trebuiau adunate, ele rămâneau pentru săraci, văduve şi orfani (Deuteronom 24, 19-21).

În Vechiul Testament, săracii nu sunt obiect de dispreţ ca în păgânism, ci obiect de milostivire, iar sclavii sunt ocrotiţi prin lege (Ieşire 21, 26-27).

În Vechiul Testament, milostenia era impusă oficial prin lege, aşa cum stă consemnat în Deuteronom: "*Fiindcă nu vor lipsi niciodată sărmanii din ţara ta, pentru aceasta îţi dau poruncă: deschide inima ta cu dărnicie fratelui tău, săracului şi sărmanului din pământul tău*".

III. În **Noul Testament**, deci în creştinism, milostenia răsare din vibraţia inimii faţă de aproapele şi "*de împlinirea faptelor milei creştine vom da seama în faţa Dreptului Judecător*" (Matei 25, 34-36).

Mântuitorul Iisus Hristos porunceşte "*să iubim pe aproapele nostru ca pe noi înşine*" (Matei 23, 39), iar porunca Sa exprimată pe Muntele Fericirilor, răsună peste veacuri şi milenii până la noi, zicând: "*Fericiţi cei milostivi că aceia se vor milui*" (Matei 5, 7).

În haina fiecărui om în suferinţă Îl întâlnim pe Mântuitorul - Samarineanul cel milostiv - Care ne mustră zicând: "*am flămânzit şi nu Mi-aţi dat să mănânc; am însetat şi nu Mi-aţi dat să beau; străin am fost şi nu M-aţi primit; gol şi nu M-aţi îmbrăcat; bolnav şi în temniţă şi nu M-aţi cercetat*" (Matei 25, 42-43).

În întreaga Sa activitate mesianică pe acest pământ, Mântuitorul a împlinit opera social-caritativă, înmulţind pâinile şi săturând mulţimile în pustie, cercetând şi vindecând pe cei bolnavi. El Însuşi se milostiveşte şi se jertfeşte pentru mântuirea neamului omenesc, precizând că: "*Milă voiesc iar nu jertfă*" (Matei 9, 13).

El mustră cu asprime pe cei cu inima împietrită şi nemilostivi zicând: "*vai vouă cărturari şi farisei făţarnici, că zeciuiţi izma şi mărarul şi chimenul; şi aţi lăsat părţile mai grele ale Legii: judecata şi mila şi credinţa*" (Matei 23, 23).

IV. **Sfinţii Apostoli** Îl urmează întru totul pe Învăţătorul lor. Apostolul Pavel ne povăţuieşte că: "*mai fericit este a da decât a lua*" (Faptele Apostolilor 20, 35).

Îngerul Gavriil îi spune sutaşului Corneliu: "*rugăciunile tale şi milosteniile tale s-au suit întru pomenire înaintea lui Dumnezeu*" (Faptele Apostolilor 10, 4); iar Apostolul Iuda cere ca: "*mila şi pacea şi iubirea să se înmulţească (între voi)*" (Iuda 1, 2).

Cunoscute sunt colectele Sfântului Apostol Pavel pentru Biserica din Ierusalim (I Corinteni 15, 1 şi II Corinteni 8, 7), iar între roadele duhului este scrisă: "*facerea de bine*" (Galateni 5, 22).

Sfântul Apostol Iacov ne avertizează zicând: "*Judecata este fără milă pentru cel care n-a dovedit milă. Mila creştină mângâie deopotrivă şi pe iudei şi pe păgâni*" (Iacov 3, 13).

Biserica ortodoxă aşează între poruncile sale pe lângă faptele milei trupeşti şi pe cele ale milei sufleteşti.

V. În **scrierile Sfinţilor Părinţi Apostolici**, şi în special cele ale Sfântului Ignatie Teoforul († 107); în "*Păstorul lui Herma*"; în scrierile apologetice din sec. II, culminând cu: "*Scrisoarea către Diognet*"; în lucrările exegetice şi morale ale Şcolii Alexandrine din secolele III-IV, precum şi în "*Operele Patristice*", creştinismul este prezentat ca un buchet de virtuţi încununat cu iubirea de oameni, concretizată prin împlinirea faptelor milei creştine.

Sfântul Vasile cel Mare precizează că: "*mila constituie o restituire a darurilor primite de la Dumnezeu. Dumnezeu ţi-a dăruit toată frumuseţea fizică şi morală şi te-a făcut rege pe pământ; ţi-a dăruit toate şi nu cere de la tine decât mila născută din iubire*".

"*Cunosc mulţi oameni* - spune marele ierarh - *care postesc, se roagă, suspină şi practică orice evlavie, care nu are cheltuială; dar care nu aruncă un singur ban celor lipsiţi. Ce folos aduce acestora restul virtuţii?*"

Pe aceştia nu-i primeşte împărăţia cerurilor, căci scris este: "*Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui*" (Matei 5, 7); şi spre concretizare marele ierarh capadocian ne lasă mărturie în istorie: spitalele, orfelinatele, căminele de bătrâni etc. înfiinţate de el spre alinarea suferinţei oamenilor, numite "*Vasiliade*", care sunt adevărate catedrale ale milei creştine.

După mărturisirea Sfântului Ioan Gură de Aur: "*oricare ar fi păcatele tale, dacă faci milostenie, nu te teme; ea cântăreşte mai mult decât ele în balanţa Judecătorului...*"; cunoscut fiind că: "*frumuseţea milosteniei nu se măsoară după cantitate, ci după dărnicia sufletului*". "*Câinii tăi sunt îngrijiţi cu multă purtare de grijă şi tu laşi să moară de foame oameni, pe care Dumnezeu i-a făcut după chipul Său*", consemnează acelaşi Sfânt Părinte.

Clement Romanul ne îndeamnă zicând: "*miluiți ca să fiți miluiți; iertați ca să vi se ierte; precum faceți așa vi se va face; precum dați așa vi se va da; precum judecați, așa veți fi judecați; precum vă purtați cu blândețe, așa se vor purta și alții cu blândețe cu voi; cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura*".

VI. Poporul român a fost și trebuie să rămână milostiv.

a. Domnitorii români și-au încununat această virtute prin: "*răscumpărare de robi; construcții de mănăstiri unde erau îngrijiți săracii și mișeii (streinii)*"; ajutoare acordate Locurilor Sfinte; plata tributului Patriarhiei de Constantinopol față de Poarta Otomană, făcută de Vasile Lupu, Domnul Moldovei; daniile poporului nostru privind înființarea de școli pe pământul românesc, pentru redeșteptarea națională a popoarelor asuprite din Balcani, din care s-a născut și metafora "*Bizanț după Bizanț*", în pana de scris a marelui istoric Nicolae Iorga.

b. Ierarhii și mănăstirile românești au tipărit cărți și au dăruit tipografii bisericilor creștine din afara granițelor țării, miluind și adăpostind în același timp: patriarhi, mitropoliți, episcopi, preoți, călugări și credincioși din țările prigonite de către "*Puterea otomană*".

La împlinirea unui veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi - de obârșie vasluiană - părintele dr. Ilie Gheorghiță consemna: "*Mitropolitul Veniamin Costachi fiind interesat cu totul pentru sărăcimea care trăia din venitul său de casă, dezbrăcându-se până și de hainele ce le purta pe trup; ca să le dea săracilor, atunci când nu mai avea bani în casă; într-atât grad de milostivire se găsea el pentru săraci*".

Cine dintre noi nu cunoaște inima plină de dărnicie a răposatului întru pomenire, arhiepiscopul Teofil Herineanu care, în calitate de episcop al Romanului și Hușilor, înainte de a-și primi retribuția, avea întocmită lista lunară pentru ajutorarea celor săraci.

Acestea doar, sunt numai câteva exemple dintr-un pomelnic al miluitorilor noștri, ierarhi, domnitori, preoți și credincioși.

Personalități celebre ca Bossuet apreciază că: "*milostenia este întreg creștinismul*", iar Alexandru Vlahuță ne convinge zicând: "*crede omule, că dacă nu mai poți face bine, viața nu mai are nici un preț și nici un sens*".

Drept slăvitori creștini.

Bunul Dumnezeu a rânduit ca după 47 de ani de interdicție (1949-1996), în anul 1996 Episcopia Hușilor să fie reactivată aniversându-se în anul 1998 patru sute de ani de la înființarea ei (1598-1998), fiind încununată în acest an (1999) - *de către Cuvântul Întrupat născut în iesle a Betleemului*, - cu arhiereu vicar, în persoana Prea Sfințitului Părinte Corneliu Bârlădeanul, care împreună cu noi va contribui la vindecarea

răniIor acestei eparhii şi la promovarea vieţii spirituale şi a conştiinţei naţionale, pe aceste sfinte plaiuri moldovene.

Prea Sfinţia Sa, asemenea marilor ierarhi Veniamin Costachi, Iacob Antonovici şi Grigore Leu, este fiu al acestei eparhii, născut în anul 1966, în localitatea Corni Albeşti, judeţul Vaslui.

După terminarea cursurilor seminariale şi absolvirea Facultăţii de Teologie din Bucureşti, a studiat 4 ani în Germania.

Prea Sfinţia Sa, cu o pregătire teologică deosebită, cu o ţinută morală aleasă şi cu o cumînţenie sufletească nativă, a fost născut ca să slujească preoţia Marelui Arhiereu Iisus Hristos în treapta cea mai înaltă, ştiut fiind că arhiereul ca: "*iconom al harului dumnezeiesc*" (I Corinteni 1, 4) se identifică pe de o parte cu Mântuitorul Iisus Hristos, iar pe de altă parte cu preoţii şi credincioşii pe care-i poartă duhovniceşte în fiinţa sa, îndrumându-i: "*spre lucrareu adevărului şi a sfinţeniei, în duhul iubirii de Dumnezeu şi de oameni*" (Romani 2, 11-18); şi numai într-o asemenea atmosferă cerească: "*în duh şi în adevăr*", se poate atinge culmea desăvârşirii spirituale, pentru a putea exclama împreună cu Sfântul Apostol Pavel: "*de acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine, şi viaţa de acum în trup, o trăiesc în credinţa în Fiul lui Dumnezeu, care m-a iubit*" (Galateni 2, 20).

Bunul Dumnezeu S-a milostivit cu noi, ca să putem astăzi împreună exclama: "*că asemenea arhiereu ne trebuia nouă*".

Binecuvântaţi creştini,

Taina Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos în smerenia Betleemului, dar în măreţia strălucirii dumnezeieşti, ne cheamă astăzi pe noi toţi la iubire creştină şi la milostivire.

Astăzi, când foarte adesea iubirea şi bunătatea din inimi este înlocuită cu ura şi răutatea, când faptele bune se împuţinează iar cele rele se înmulţesc; când puţini oameni se îmbogăţesc iar cei mai mulţi sărăcesc; Evanghelia Naşterii lui Hristos Domnul, ne cheamă pe noi creştinii, care purtăm numele lui Hristos, la iubire faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele nostru, la rugăciune, la împlinirea milei creştine şi prin credinţă la sporirea faptelor bune.

Bucuria Naşterii Domnului, astăzi trebuie să poposească în fiecare casă şi în fiecare inimă de creştin.

Mulţi dintre noi astăzi au mesele îmbelşugate, dar puţini dintre noi s-au gândit la alinarea suferinţei celor bolnavi din spitale şi a celor din temniţă; puţini dintre noi au şters lacrimile orfanilor, a bătrânilor şi a tuturor celor ce sunt în lipsă.

Postul, rugăciunea, privegherea, mărturisirea şi împărtăşirea cu Trupul şi Sângele euharistic nu sunt suficiente pentru mântuire dacă nu am

transformat credința în fapta cea bună, şi prin faptele noastre nu am dus bucuria Naşterii Domnului în casele în care domneşte sărăcia şi suferința; ştiut fiind căci: "*credința fără faptă este moartă, ca şi trupul fără suflet*" (Iacov 2, 17).

"*Pentru cel ce nu face milă, judecata este fără milă*" (Luca 2, 13); deci "*fiți milostivi precum şi Tatăl vostru cel din ceruri milostiv este*" (Luca 6, 36).

Să nu uităm că fiecare casă de creştini, este o iesle a Betleemului - o casă a pâinii - care hrăneşte şi trupurile şi sufletele, în care prin colindele şi cântecele de stea ale copiilor se oficiază liturghia cosmică, liturghia îngerească, liturghia mântuirii sufletelor noastre.

Aşa cum ați venit la Crăciun, iubiți frați creştini, să veniți totdeauna în Casa măririi lui Dumnezeu, ca să vă împărtăşiți cu lumină şi har, cu înțelepciune, binecuvântare şi mântuire.

Cu părintească îmbrățişare, la acest minunat praznic împărătesc al Naşterii Domnului, vă transmitem tuturor cuvenitele urări de sănătate deplină, fericire, mântuire şi arhierească binecuvântare întru mulți şi fericiți ani! Amin.

Ora de religie şi educaţia religioasă

PEDAGOGIA CREŞTINĂ ŞI PEDAGOGIA LAICĂ

Pr. lect. C. *Grigoraş*

Acum, când religia a reintrat în şcoală, după lunga perioadă în care componenta religioasă a educaţiei nu numai că a lipsit dar a fost înlocuită cu una atee şi antireligioasă, este momentul să se rediscute problema raportului între pedagogia creştină şi pedagogia laică. Chiar înainte de a intra în detalii teoretice privind cele două sisteme pedagogice ne dăm seama că problema raportului între ele este una de esenţă, legată strâns de relaţia între viaţa liturgică şi viaţa socială, în ultimă instanţă de locul şi rolul creştinului în lume. Ori, aceste probleme sunt poate dintre cele mai complexe printre cele multe care au fost puse de creştinism, ca doctrină şi ca realitate istorică. Că este aşa o dovedesc în primul rând pasagiile din Sf. Evanghelie în care problema raportului între cele lumeşti şi cele duhovniceşti este pusă de Mântuitorul Hristos în predica Sa sau îi este pusă de oameni, cu bună sau cu rea credinţă. Dintre acestea credem că cel mai semnificativ este cel de la Matei 6/24-34, o parte din Predica de pe munte. Aici El stabileşte o **ierarhie de valori** ce este esenţială pentru lămurirea raportului de care ne ocupăm: "Căutaţi **mai întâi** împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate acestea se vor adăuga vouă" (Matei 6/33). Bogăţia de semnificaţii ale acestui text este completată de alte pasagii: precum cele de la Matei 20/25-28 (cearta pentru întâietate), Matei 22/21 (dinarul Cezarului), Marcu 10/20-25 (tânărul cel bogat). De altfel, Revelaţia în întregime este acţiune luminătoare şi lumină transformatoare a celui ce crede şi aceasta nu în individualism de monade în sens protestant ci în solidaritate universală, în comunitate eclesiologică. Ea descoperă acţiunea de coborâre a lui Dumnezeu la om şi de înălţare a omului la El, până la realizarea unirii în Hristos, ca bază pentru extinderea acestei uniri între Dumnezeu şi toţi oamenii care cred în El. Prin aceasta creştinismul a desfiinţat **virtual** graniţa între sacru şi profan, în sensul că s-a redat firii noastre experienţa tainei propriei sale existenţe ca subiect şi, odată cu

aceasta, o sfială faţă de propria persoană şi de persoana celorlalţi. De aici râvna pentru curăţia proprie şi în a lucra pentru veşnicia sa.

Prin cele de mai sus vedem că, în adevăr, problema raportului între pedagogia creştină şi pedagogia laică se aşează firesc la interferenţa sacrului cu profanul, adică în zona cea mai tainică a realităţilor creştine.

Să lămurim pentru început conceptul de educaţie şi, prin el, pe acela de pedagogie. Iată o definiţie pe care o considerăm corectă: **Educaţia este un proces complex de influenţare conştientă, deci prin mijloace adecvate, întreprinsă de un om sau un grup de oameni, asupra altora, cu intenţia de a desăvârşi în ei un *ideal* a cărui ultimă esenţă, gândită conştient sau nu, este personalitatea**. Analizând-o, subliniem faptul că educaţia **se constituie într-un proces** de influenţare **a omului prin om, dirijat conştient** prin **mijloace adecvate** spre un **ideal educaţional**. Gândirea pedagogică în întreaga istorie a pedagogiei a condus la cristalizarea acestei definiţii. Dacă caracterul procesual, dirijat conştient spre un ideal al educaţiei realizată de om pentru om a fost acceptat de aproape toate doctrinele pedagogice, idealul concretizat într-o personalitate şi mijloacele de înfăptuire a lui au fost şi mai sunt încă îndelung discutate astfel că în diferite timpuri, de către diferite colectivităţi sau de către diferiţi pedagogi, s-au elaborat păreri diverse. Mai mult, chiar educaţia ca atare a putut fi clădită astfel încât să prezinte înfăţişări variate, corespunzătoare părerilor despre rostul ei. Aceasta mai ales din cauza unor formulări unilaterale asupra **scopului pedagogic ultim**. Concluzia unui pedagog de talia lui C. Narly este, în această privinţă, următoarea: "întreaga istorie a pedagogiei nu este decât o istorie a idealurilor şi a mijloacelor întrebuinţate de omenire pentru ca să se apropie de aceste idealuri, care au stăpânit mentalitatea diverselor epoci" (C. Narly - ***Problema idealului pedagogic***, Lecţie de deschidere a cursului de Istoria pedagogiei, ţinută la Universitatea din Iaşi, 1925).

Pedagogia se defineşte a fi ştiinţa educaţiei - adică un întreg ordonat, sistematizat, de cunoştinţe care se raportează la acelaşi obiect al cunoaşterii (este definiţia ştiinţei dată de I. Kant), obiect care aici este educaţia. Plecând de la cuvântul grecesc "pedagogie" şi analizând cele două componente ale sale: "pais", "paidos" - copil şi "ago" care înseamnă printre altele "conduc", "duc", "educ", găsim acoperirea de sens uzuală pentru conceptul de pedagogie ca ştiinţă a educaţiei. Acelaşi C. Narly în prelegerea amintită semnalează un alt cuvânt din greaca veche, cu aceeaşi rădăcină, anume "paideia" care înseamnă "copilărie" dar înseamnă şi "cultură". Narly vede în acest cuvânt, cu minunata sa împerechere de sens, însăşi esenţa pedagogiei care, la greci, însemna introducerea individului din starea de copilărie în aceea de cultură, de la "paideia" la "paideia". Paideia ca şi

cultură, către care copilăria, stofa educației, realitatea pedagogică trebuia să tindă, era idealul educației antice greceşti.

Subliniem faptul că orice sistem pedagogic prezintă o polaritate: **realitatea pedagogică** pe de o parte şi **idealul pedagogic** pe de altă parte. Cuvântul german "Bildung", exprimă clar formarea după un model - "Bild", iar cuvântul românesc "creştere" - cu sensul său de educație - exprimă acelaşi proces de tindere ascendentă spre un model, spre un ideal mai mult sau mai puțin bine conturat a unei realități pedagogice - a subiectului de educat.

Idealul ca țintă a unui proces educațional determină modul în care concepem realitatea pedagogică însăşi. Astfel, fiecare ideal nou în educație atrage după sine o altă atitudine față de subiectul de educat şi față de ființa umană în general. Altfel l-a conceput pe om Rousseau şi altfel l-a conceput Comenius. Omul ca subiect de educat este conceput de Comenius ca om-maşină care execută mişcarea pe care o dorești dacă ai dibăcia să apeşi pe clapa nimerită. Şcoala, în concepția lui Comenius este un fel de atelier unde puteai să înveți pe toată lumea, fără deosebire, tot ce se poate învăța, bineînțeles dacă aveai meşteşug. "Omnes omnia doceri artificium" este principiul fundamental al cărții sale monumentale **Didactica magna**.

În opoziție cu omul-maşină din concepția lui Comenius se află omul-plantă din concepția pedagogică a lui J.J. Rousseau şi a epocii pe care a ilustrat-o. Copilul, omul este asemenea plantei ce se naşte cu o anumită finalitate față de care trebuie să ai aceeaşi atitudine pe care o are grădinarul față de arborii şi plantele sale. "Tout est bien en sortant des mains de l'auteur des choses, tout dégénère entre les mains de l'homme". Este fraza cu care Rousseau îşi începe tratatul său despre educație - ***Emile sau despre educație*** - şi în care vedem întreaga lui concepție referitoare la realitatea pedagogică - omul. Pentru Rousseau idealul este omul natural, dezbrăcat de tot aportul, socotit de el dezastruos, al civilizației.

Omul natural se naşte cu toată perfecțiunea de care este capabil în sine, spune Rousseau, marea artă fiind aceea de a-i păstra această perfecțiune, de a o lăsa să se dezvolte în mod natural.

Iată deci două **idealuri de educație complet diferite**: pe de o parte idealul lui Comenius întruchipat în perfecțiunea etică-creştină, către care toți oamenii, fără deosebire, trebuie să tindă şi la care chiar pot ajunge dacă în marele atelier al educației se procedează chibzuit; pe de altă parte idealul lui Rousseau în atingerea căruia omul are o contribuție minimă, fără o maşină a educației.

Dar, idealul de educație nu este, nu a fost întotdeauna urmare a gândirii pedagogice a unui gânditor. De fapt, el este rodul ambientului cultural al unei epoci; epoci întregi au fost dominate de un anumit ideal. O

scurtă trecere în revistă a idealurilor pedagogice cele mai reprezentative în istoria omenirii se impune.

Vorbeam mai sus de **paideia** ca ideal educativ la greci. Ea consta din întreaga operă a generaţiilor prezente şi trecute, întreaga lor operă înfăptuită în clădiri şi lucrări de artă, în literatură, în ştiinţă, în industrie, în obiceiuri şi moravuri, şi mai ales în limbă. Tot ce este produs al minţii şi al mâinii omeneşti este paideia, este obiectivare a spiritului. Fridrich Iodl caracterizează acest spirit obiectiv astfel: "Nici un om nu gândeşte numai cu creierul său, ci cu creierul multor generaţii care au fost înaintea lui. Nu numai limba este expresia acestei minuni ce adăposteşte, păstrează şi transmite monumente verbale, ci în fiecare unealtă pe care o folosim, în fiecare truc tehnic pe care-l învăţăm de la alţii, în fiecare orânduire socială, în fiecare operă de artă, în religie şi ştiinţă, sunt gândiri ale timpurilor trecute şi acţionează în fiecare clipă, asupra spiritului fiecăruia, înviorându-l, fructificându-l, îmbogăţindu-l".

Astfel, statul ca sinteză a întregii tradiţii şi a întregului prezent era întruchiparea paideii ca ideal pedagogic al Grecilor. Sub raport valoric, acest ideal pedagogic se subsumează idealului gândirii filozofice antice - triada frumos-bine-adevăr sintetizată în formula kalokagateii[1]. De remarcat că toate cele trei valori ţin de concepte abstracte, tendinţa spre abstractizare caracterizând gândirea filozofică grecească în întregul ei.

Idealul pedagogic la Romani, celălalt mare popor al antichităţii, poate fi concretizat într-un alt cuvânt: **Humanitas**. El include nu numai cultura obiectivizată ce-şi găsea suprema formă şi realizare în stat, ci şi două adaosuri foarte importante: aportul individual şi aportul supranaţional. Cu simţul lor practic, intuitiv, romanii au **intuit rolul individualului, ca subiecţi şi a individualului sub formă colectivă** - individualul naţional.

Oricum, atât despre Romani cât şi despre Greci se poate spune că ei pregăteau omul pentru stat, ce întruchipa spiritul obiectivat, paideia. Mai mult, precum datoria cea mai de seamă a cetăţeanului era statul, datoria cea mai de seamă a statului era educarea cetăţenilor pentru stat. Legătura între stat şi cetăţean era atât de organică, încât Platon în **Politeia** afirmă "că acele elemente care se găsesc în stat, sunt cuprinse şi în sufletul fiecărui om şi în număr egal".

Desigur, nu se poate nega constatarea că cultura antică a influenţat cultura europeană în devenirea ei şi continuă încă să o influenţeze. Dar, punctul de plecare a lumii care s-a zidit peste ruinele lumii vechi este întruparea Cuvântului, intrarea Sa în istorie. Antichitatea greco-latină a înrâurit şi înrâureşte încă cultura europeană şi, prin ea, a lumii întregi. Dar

---

[1] Pentru Aristotel încă, adevărul este cunoscut când e iluminat de ideea de Bine (Metafizica, Cartea a V-a, Cap. IV).

ea nu trăieşte în spiritul omenirii cu puterea pe care o simțim pulsând în viața noastră religioasă. Credincioşi sau nu, oamenii sunt chemați la viața spirituală prin contactul cu o **cultură profund determinată de apariția creştinismului în istoria lumii**. Petre Țuțea o spune într-o formă pitorească în una dintre convorbirile sale cu Iulian Grigoriu: "Am o concepție iudeocentrică a culturii Europei. Că, fără Biblie, dormeam în crăci. Nu ştiința şi filozofia greacă, ele sunt foarte folositoare, dar nu sunt mântuitoare. Prima carte mântuitoare şi consolatoare pe continent - suverană - e Biblia" (*Dialogul Templul* în volumul ***Între Dumnezeu şi neamul meu***, Fundația Anastasia, 1992).

În ce constă cultura-paideia creştină ca țintă a educației după apariția creştinismului se poate vedea succint prin idealul pedagogic de tip creştin, cu toate variantele sale motivate istoric. Aceasta pentru că se poate în adevăr vorbi de un ideal pedagogic creştin, **pedagogia creştină fiind ştiința educației ce țintește un astfel de ideal**. Notele esențiale ale acestui ideal sunt arătate de Mântuitorul Însuşi cu o precizie a formulării ce nu lasă loc nici unei interpretări străine ortodoxiei: **idealul pedagogiei creştine este omul care caută *mai întâi* împărăția lui Dumnezeu şi dreptatea Lui**, lăsând celor trupeşti locul secund în iconomia unei vieți; omul care **caută**, deci, împărăția lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi nu neapărat cel care le **găseşte** în forma lor desăvârşită, cel care se odihneşte în Dumnezeu şi întru care se odihneşte Dumnezeu. Educația în spirit creştin conduce omul până la stadiul acestei căutări şi nici măcar această conducere-pedagogie nu se poate face fără trezirea conştiinței creştine care nu este opera omului prin el însuşi. Spirala devenirii sintetizată de Pascal în formula: "Console-toi, tu ne me chercherais pas, si tu ne m'avais trouvé" este cheia de boltă a întregii pedagogii creştine: cineva sădeşte, cineva udă, dar Dumnezeu face să crească; să crească mai ales dorul spre desăvârşire, care este sfințenia însăşi.

Ca atâtea alte dogme creştine, şi în formularea acestui ideal pedagogic creştin se cuprind note antionomice: căutarea prin deja găsire şi, mai ales, căutarea a ceva ce nu poate fi nici măcar definit în limitele gândirii raționale: împărația lui Dumnezeu şi dreptatea Lui. Sunt multe locurile din Sf. Evanghelii în care Mântuitorul înconjură prin parabole miezul de lumină al învățăturii creştine - împărația lui Dumnezeu, împarația cerurilor: "împărăția cerurilor este **asemenea** unui om stăpân pe casă..." (Matei 20); sau "împărăția cerurilor **asemănatu-s-a** unui împărat care a făcut nuntă fiului său..." (Matei 22); sau "împărăția cerurilor **se va asemăna** cu zece fecioare, care luând candelele lor au ieşit în întâmpinarea mirelui..." "şi este ca un om care, plecând departe, şi-a chemat slugile şi le-a dat pe mână avuția sa..." (Matei 25); sau "Aşa este împărăția lui Dumnezeu **ca** un om care aruncă sămânța în pământ şi doarme şi se scoală, noaptea şi ziua, şi **sămânța răsare şi creşte, cum nu ştie el...**" (Marcu 4/26-29); sau "Cum

vom asemăna împărăţia lui Dumnezeu sau **în ce pildă o vom închipui**? Cu grăuntele de muştar care, când se seamănă în pământ, este mai mic decât toate semințele de pe pământ, dar, după ce s-a semănat, creşte şi se face mai mare decât toate legumele şi face ramuri mari, încât sub umbra lui pot să sălăşluiască păsările cerului" (Marcu 4/30-32). Fiecare din aceste "pilde" închipuie câte ceva din acea realitate suprarațională experiată prin credință care este scopul vieții creştinului. Ultima, citată mai sus, este cea mai sugestivă din punctul nostru de vedere, căci ne duce la ideea creşterii prin căutare până la a sălăşlui sub umbra lui a "păsărilor cerului". (Ca toate metaforele Sf. Scripturi şi aceasta exprimă o realitate tainică, ea nefiind un simplu accesoriu stilistic). Mai greu de descifrat par a fi celelalte pilde, în care împărația lui Dumnezeu este asemănată cu oameni; ea este în acelaşi timp şi ca un om care aruncă sămânța în pământ şi ca sămânța de muştar. Toate aceste pilde la un loc îşi află încununarea de adevăr în spusa Mântuitorului de la Luca 17/20-21: "Împărăția lui Dumnezeu nu va veni în chip văzut. Şi nici nu vor zice: Iat-o aici sau acolo. Căci, iată, **împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru**".

Un arc peste timp leagă căutarea celor de demult: "Cunoaşte-te pe tine însuți!" cu acest adevăr revelat de Mântuitorul Hristos: "Cunoaşte-te pe tine însuți" pentru a descoperi **în tine** împărăția lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă că realizând perfecțiunea în tine, vei câştiga împărăția cerurilor, vei fi mântuit. Prin urmare idealul pedagogiei creştine nu urmăreşte distrugerea individualității proprii, nu nimicire în sens budhist (H.S. Chamberlain definea sugestiv viața lui Budha: "o sinucidere trăită"), ci viață interioară bogată şi puternică, tinzând spre mântuire, prin realizarea perfecțiunii în noi, prin **desăvârşirea** noastră continuă, al cărei ultim termen, corespunzător mântuirii trebuie să fie realizarea împărăției lui Dumnezeu. Mântuitorul Însuşi, ca om adevărat şi Dumnezeu adevărat, este realizarea Împărăției lui Dumnezeu în chip absolut, este Împărăția lui Dumnezeu văzută, venită "întru putere". Astfel, **desăvârşirea postulată de creştinism duce în mod direct la ceea ce astăzi se numeşte *personalitate*. O personalitate se defineşte ca fiind "maximum de dezvoltare într-o ființă umană a originalității sale specifice, în cadrul principiului social, principiu prin care înțelegem armonia productivă cu mediul"** (C. Narly, ***Istoria pedagogiei***, Introducere, pag. 1).

Mediul este conceput aici în sensul cel mai larg, cuprinzând adică atât pe om şi obiectivările sale, cât şi cadrul natural. Originalitatea specifică este aportul nou al oricărui individ în simfonia universală, este ceea ce numai el are, talantul ce i s-a dat lui pentru a-l înmulți.

Dar, desăvârşirea nu trebuie privită ca un dar, pe care îl aşteptăm în atitudine pasivă. Desăvârşirea este o țintă pe care trebuie s-o meritățm, pentru care trebuie să luptăm, pe care trebuie s-o cucerim. Cea mai grea

luptă, care reclamă cea mai multă energie şi inițiativă proprie este aceea cu noi înşine, mai puternică în eficacitatea sa decât orice formă de luptă externă. În strânsă legătură cu atitudinea activă în fața vieții se află ideea de libertate umană care emană din toate actele şi cuvintele Mântuitorului, din toate paginile Sfintelor Evanghelii. Baza întregii măreții a chipului dumnezeiesc al omului stă în libertatea lui. Sf. Vasile cel Mare în "Homilia quod Deus non est auctor malorum" o spune ca nimeni altul: "Ca să poată executa ordinul de a deveni Dumnezeu, omul trebuia să-l poată şi refuza. **Dumnezeu se face neatotputernic în fața libertății umane** pe care nu o poate viola pentru că ea provine din atotputernicia lui Dumnezeu. Desigur, omul a fost creat numai prin voința lui Dumnezeu, dar nu poate fi îndumnezeit numai prin ea. A fost necesară o singură voință pentru creație, dar e nevoie de două, pentru îndumnezeire. O singură voință, pentru a aduce la existență chipul: dar două, pentru a face chipul asemănare. Iubirea lui Dumnezeu e aşa de mare că nu vrea să constrângă pe om. Căci nu este iubire fără respect. Voința divină se va supune tatonărilor, ocolirilor, revoltelor înseşi ale voinței umane pentru a o aduce la o liberă consimțire. Aceasta este providența divină".

Dar, personalitatea ca întruchipare de ideal al pedagogiei creştine presupune şi o dezvoltare plenară, în "armonie productivă cu mediul". Această armonie productivă cu mediul înseamnă, de fapt, căutarea "dreptății lui Dumnezeu" din spusa Mântuitorului. Dreptatea ***lui*** Dumnezeu înseamnă dreptate în raporturile personale treimice, adică egalitatea Persoanelor treimice. Ea se face văzută, prin aceea că Dumnezeu, ca drept, vrea pe de o parte ca toți să fie egali între ei şi, pe de alta, să le dea tuturor atât cât pot primi din fericirea Sa, în conformitate cu eforturile lor întru desăvârşire. Prin dreptate Dumnezeu se referă la noi, la toți; fiecare este însă luat în seamă în mod deosebit. Aspirația către dreptate a omului, căutarea dreptății lui Dumnezeu, porneşte de la un model sau de la **o idee** a dreptății şi tinde spre o realizare a ei între toți. Singur Dumnezeu nu porneşte de la o idee a dreptății ci de la **realitatea ei în sine**. Dreptatea noastră înainte de cădere era tot o realitate şi nu doar o idee de dreptate. Iată că cele două ținte ale căutării din porunca Mântuitorului, împărăția lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, sunt amândouă la sfârşit de drum întru desăvârşirea omului, la scară individuală şi la scară comunitară: **mântuirea omului** înseamnă realizarea împărăției lui Dumnezeu, iar **mântuirea lumii** înseamnă împlinirea dreptății lui Dumnezeu. Creştinul, ca ideal al pedagogiei creştine, le caută pe amândouă **deodată**. Ele se constituie în coordonate definitorii pentru o personalitate creştină: pe verticală, spre Dumnezeu, şi, pe orizontală, spre semeni. Eremiții, care o absolutizează pe prima, nu o disprețuiesc pe a doua prin aceea că rugăciunea lor îmbrățişează toată creația. Ei ajung la o cuprindere a altora în ei înşişi printr-o "inimă plină de milă". După Isaac

Sirul (Cuv. 81) ea "este o ardere a inimii pentru toată creaţiunea, pentru oameni, pentru păsări, pentru animale şi pentru orice făptură. [...] De aceea se roagă în tot ceasul cu lacrimi şi pentru animale şi pentru duşmani şi pentru cei ce-i fac rău". Atunci când se absolutizează a doua, ignorând sau negând rolul legăturilor omului cu Dumnezeu ca premiză a unei vieţi comunitare desăvârşite, se ajunge la deziluzia unor utopii a căror întruchipare istorică desfigurează chipul lui Dumnezeu în lume. Iisus Hristos recomandă supunere faţă de ordinea socială existentă. El Însuşi îşi plăteşte dările către templu. Dar, nu trebuie să vedem aici devoţiunea către **forma concretă** a statului dat. Statul pe care El îl propovăduia era statul ceresc, era împărăţia lui Dumnezeu, a cărei sălaş este sufletul individual. Dacă nu voia să clintească ordinea de stat actuală, era pentru ca cu şi mai mult folos încă să poată pregăti ordinea viitoare. Atitudinea Lui nu a fost distructivă, ci creatoare: predică supunerea faţă de stat aşa cum este, pentru a pregăti statul perfecţiunii, statul în care toţi cetăţenii fiind perfecţi, va trebui el însuşi să fie perfect. Prin supunerea exterioară faţă de societate nu se angajează libertatea interioară.

Fustel de Coulange în ***La cité antique***, p. 462, sintetizează astfel noutatea adusă de creştinism în relaţia stat-individ: "Creştinismul învăţa că omul nu mai aparţinea societăţii, decât printr-o parte a sa, că el era angajat la ea prin corpul şi prin interesele sale materiale, că, supus al unui tiran el trebuie să se supuie, că, cetăţean al unei republici, trebuia să-şi dea viaţa pentru ea, dar că, întru ce privea sufletul său, era liber, şi nu era angajat decât faţă de Dumnezeu". Cetăţeanul creştin se va supune datoriilor publice, va asculta de ordinele pe care le primeşte de la stat, lucrând neîncetat la propria sa perfecţiune interioară, şi, **prin aceasta**, contribuind la însăşi evoluţia statului spre mai bine. O remarcă se impune: între conştiinţa individuală ce are în faţă idealul moral al desăvârşirii şi între morala curentă a societăţii, trebuiau să fie şi au fost disjuncţii şi chiar conflicte. Principiul libertăţii morale trăit cu adevărat de o conştiinţă creştină nu poate rămâne fără consecinţe asupra atitudinii generate de ele în stat. A continua să ai gesturi şi cuvinte respectuoase faţă de un stat ce se manifestă ca o sursă de corupţie, este o ipocrizie care nu este desigur o virtute creştină. Bipolaritatea existenţei pământeşti a unui creştin cu nuanţele antinomice arătate mai sus este perfect sintetizată în ***Epistola către Diognet***, cap. V/ 9, 10: "Creştinii locuiesc pe pământ dar sunt cetăţeni ai cerului. Se supun legilor rânduite de stat dar, prin felul lor în viaţă, biruiesc legile". **Aceasta face ca educaţia, ca o conducere spre o cultură de tip creştin, să aibă două componente aparent distincte: pedagogia creştină şi pedagogia laică**. Spunem "aparent" pentru că **componenta religioasă a unei astfel de educaţii nu mai este ca în cultura antică una ce ţine de tradiţii doar, ci este inima ei**.

Realitatea istoriei primelor veacuri de trăire creştină a condus la cristalizarea acestui raport între pedagogia religioasă ca ştiinţă a educaţiei

creştine şi pedagogia laică ca ştiință a educației spre idealul de cetățean. Şcolile catehetice, cu toată diversitatea de nuanțe în conceperea idealului creştin, au teoretizat acest raport şi l-au pus în aplicare prin modul în care au conceput formarea cateheților. Şcoala din Antiohia însă, prin Sf. Ioan Gură de Aur realizează prima teorie completă, bazată pe acest raport, a educției de tip creştin. În adevăr, Sf. Ioan Gură de Aur este prima personalitate a Bisericii care atacă problema educației în toată complexitatea ei, căci alți mari didascăli ai Bisericii ca Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie al Nyssei, Sf. Grigorie Teologul, Fericitul Augustin, deşi nu o neglijează, se ocupă de ea doar în treacăt. El o consideră esențială pentru omenire ("orânduirea întregii lumi atârnă de educație" spune el) şi **o ridică la treapta de sacerdoțiu creştin**. Afară de unele omilii, de sfaturile şi îndemnurile presărate aproape în întreaga sa operă, Sf. Ioan este autorul unei lucrări, unică în felul ei, atât prin planul său cât şi prin ideile sale, un adevărat tratat despre educație: "Despre gloria deşartă şi cum trebuie să crească părinții pe copii". Cu geniala sa intuiție de moralist, Sf. Ioan găseşte originea răului de care suferea societata timpului său în lipsa unei educații sănătoase a copiilor.

Iată câteva din principalele texte ce cuprind această idee cu trimiteri la ediția Migne (M.G.) a operei Sf. Ioan: "cel mai mare păcat care depăşeşte pe toate celelalte şi care duce spre culmea răutății este lipsa de educație a copiilor" (M.G. XLVII, col. 351); "Din lipsa de educație a copiilor vin morțile timpurii, bolile grozave care stăpânesc pe părinți şi pe copii, de aici pagubele, tulburările şi miile de rele" (M.G. XLVII, col. 354); "Din această pricină copiii sunt târâți în fața judecătorilor, condamnați şi decapitați, iar părinții făcuți de ruşine şi arătați cu degetul" (M.G., LI, col. 329); "Pentru aceea toate s-au întors cu susul în jos iar pe cei pe care nu-i educă părinții îi educă legile civile" (M.G., LI, col. 331); Un copil fără educație "este duşman şi vrăjmaş comun al tuturora şi al lui Dumnezeu şi al naturii şi al legilor şi al vieții de obşte a noastră a tuturor" (M.G. LIV, col. 598). Concepția despre educația creştină şi cea laică pe care o expunem mai sus se află în opera Sf. Ioan, la origine: a educa înseamnă a purta grijă de copii şi de tineri în privința curățeniei sufleteşti şi bunei cuviințe, a creşte pe copil Moral (M.G. LXII, col. 546), om drept, a-l creşte în evlavie (M.G., LI, col. 327, 330), a avea grijă de sufletul lui, a-i modela inteligența (M.G., LI, col. 329), a forma un atlet pentru Hristos (M.G., LXII, col. 546), pe scurt, a te îngriji de mântuirea sufletului lui (M.G., LI, col. 329): "educația este o artă: ea este arta cea mai bună şi mai nobilă" (M.G., LXIII, col. 500). "Artă mai mare ca educația nu există" (M.G., LXIII, col. 584) deoarece "toate celelalte arte au în vedere un folos în lumea de aici, pe când **educația se săvârşeşte în vederea celei viitoare**" (M.G., LXIII, col. 501).

Dar, cine sunt educatorii? Sf. Ioan spune: "Dumnezeu a dat omenirii doi învăţători: **natura** şi **conştiinţa**. Nici unul din ei nu grăieşte, dar prin tăcere au instruit pe om. Natura, prin privelişte pune în uimire pe spectator şi-l trimite la Cel care a făcut această minunăţie. Conştiinţa glăsuieşte înăuntrul omului şi ne învaţă toate cele ce trebuie să facem" (M.G., LIV, col. 636). La aceştia, Dumnezeu a adăugat pe părinţi. La patru veacuri după ce Mântuitorul spune cuvintele teribile de la Matei 10/34-38, Sf. Ioan este învăţătorul providenţial trimis de Dumnezeu pentru a reîmpământeni familia ca celulă de bază a societăţii creştine. "Sabia" adusă de Mântuitorul despărţise "pe fiu de tatăl său", păgân, învârtoşat în necredinţă, "pe fiică de mama sa", păgână sau păcătoasă, "pe noră de soacra sa" şi alesese, în felul acesta, pe cei ce au fost vrednici de El, pe sângele cărora s-a clădit creştinismul. Idealul creştin al şcolilor teologice din Alexandria şi Antiohia prezintă note ce le diferenţiază: gnosticul şi, respectiv, monahul. Şi unul şi altul, va fi învăţător, educator, numai că fiecare va învăţa maniera specifică şcolii şi formaţiei sale: gnosticul prin cunoaştere, preponderent în singularitate, monahul, prin trăire, preponderent în colectivitate monastică. Istoria a arătat că idealul alexandrin a fost singular, în timp ce comunităţile monahale au constituit şi constituie pentru omenire pepiniere de trăitori cu o mare râvnă duhovnicească, modele vii pentru condiţia de creştin. Diverse perioade istorice au conturat variante specifice ale idealului creştin aşa cum a fost arătat el în Sf. Scriptură, precum şi în scrierile şi practica pedagogică a Sf. Părinţi. Astfel, omul medieval se caracterizează printr-o rigiditate şi o interiorizare care făcea ca energii nebănuite să se adune în sufletul ce nu-şi cheltuia puterile în viaţa activă. De aici calităţile şi defectele omului medieval. Caracteristica indiscutabilă a Evului mediu este trezirea în oameni a esenţei omeneşti superioare, prin credinţă şi viaţă interioară. După Evul mediu, Renaşterea aduce o reîntoarcere la antichitate, o adaptare a idealului creştin medieval la formele şi idealurile antice. Fiinţa omenească întreagă, cu manifestările ei multiple este pusă pe primul plan, şi aceasta nu cu acea detaşare olimpică a anticilor, ci cu o fanatică înfrigurare care face din Renaştere nu numai un contrast cu Evul mediu ci şi o eroică afirmare a întregului omenesc. În personalităţi ale Renaşterii ca Michelangelo sau Leonardo se întruchipează idealul epocii - omul titan prin forţa trăirii interioare dar şi prin manifestările sale exterioare, omul în care triada kalokagateii se suprapune peste triada virtuţilor creştine cardinale: credinţa (în adevărul revelat), nădejdea (în Binele suprem) şi dragostea ce include valorile estetice. Umanismul Renaşterii sintetizează acest ideal. Epoca luminilor care succedă Renaşterii vine cu aportul **componentei ştiinţifice a educaţiei** ce include ştiinţele naturale şi educaţia socială. O nouă conştiinţă se trezeşte în oameni, bazată pe încrederea în puterea minţii, a raţiunii omeneşti. Cu aceasta, idealul pedagogic al unei culturi de tip creştin

este complet conturat. El a rămas în zestrea sigură a culturii omenești. Aceasta şi explică istoric faptul că marii pedagogi s-au ridicat tocmai după epoca luminilor încoace, adică în sec. XVIII şi XIX. Ei nu au negat, ci, dimpotrivă, au afirmat cuceririle făcute pe terenul idealului educativ.

Experiența fundamental nouă a constituit-o educația comunistă atee care a adus din nou în actualitate cuvintele Mântuitorului de la Matei 10/34-38. "Sabia" desparte pe tată de fiu, pe mamă de fiică, pentru a înmulți poporul lui Dumnezeu, sămânța nemuririi în neamul românesc. Inima pedagogiei, pedagogia creştină, a reînceput să bată, revigorând trupul secătuit al educației noastre.

BIBLIOGRAFIE:

1. G.G. Antonescu, **Istoria pedagogiei. Doctrinele fundamentale ale pedagogiei moderne**, Bucureşti, 1927.

2. G.G. Antonescu, **Din problemele pedagogiei moderne**, Bucureşti, Cartea românească, 1923.

3. G.G. Antonescu, **Educație şi cultură**, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.

4. Fustel de Coulage, **La cité antique**, Hachet, Paris, 1923.

5. **Epistola către Diognet. Scrierile părinților apostolici**, P.S.B., vol. I, Bucureşti, 1973.

6. Josef Göttler, **Religions und Moral-pädagogik**, ed. a II-a, Münster, I.W., 1931.

7. Sf. Ioan Gură de Aur, **Despre gloria deşartă şi cum trebuie să crească părinții pe copii**.

8. Sf. Isaac Sirul, **Cuvântul 81**.

9. C. Narly, **Pedagogie generală**, Cultura Românească, Bucureşti, 1938.

10. C. Narly, **Istoria pedagogiei** - Publicațiile Institutului Pedagogic, Cernăuți, 1935.

11. C. Narly, **Educație şi ideal**, Ed. Casei Şcolarilor, Bucureşti, 1927.

12. C. Narly, **Pedagogia socială şi Personalitatea**, Ed. Casei Şcolarilor, Bucureşti, 1928.

13. C. Narly, **Problema ideaiuiui pedagogic** - lecție de deschidere a cursuiui de Istoria pedagogiei, ținută la Universitatea din Iaşi. Iaşi, 1925.

14. C. Narly, **Metode de educație**, Casa Şcolarilor, 1943.

15. Petre Țuțea, **Între Dumnezeu şi neamul meu**, Fundația Anastasia, 1992.

16. Sf. Vasile cel Mare, **Homilia quod Deus non est auctor malorum**, Patrologia greacă, vol. 31, col. 345.

PRINCIPII FUNDAMENTALE ŞI MIJLOACE DE ÎNVĂŢĂMÂNT FOLOSITE ÎN EDUCAŢIA RELIGIOS-MORALĂ

Pr. drd. *Ioan Chirvasă*

Ora de educaţie religios-morală, introdusă în programa de învăţământ, reprezintă cu adevărat redobândirea unui drept fundamental al omului, cu certitudine unul din cele mai importante. Spunem aceasta gândindu-ne la faptul că această disciplină urmăreşte formarea conştiinţei morale şi a conduitei religioase a micuţilor creştini.

Deci importanţa ei deosebită rezidă în aceea că urmăreşte desăvârşirea morală a persoanei; ori acesta este sensul existenţei noastre.

"Bunule Învăţător, ce bine să fac ca să moştenesc viaţa veşnică?" îi spune Mântuitorului tânărul bogat (Matei 19, 16); iar Hristos, Bunul Învăţător, îi răspunde: "Păzeşte poruncile!".

Prin educaţia religios-morală se urmăreşte formarea lăuntrică a adevăratului creştin, a omului evanghelic.

Clement Alexandrinul zice că "omul e o fiinţă năzuitoare spre înălţimi"[1], dar ca să se avânte spre înălţimi el are nevoie de un îndrumător duhovnicesc, de un pedagog creştin care să-i arate "calea", care să-i facă accesibilă Revelaţia divină.

Nevoia unei călăuze pentru înţelegerea cuvântului profund al Sfintei Scripturi, pe care o arată famenul etiopian în Faptele Apostolilor ("Cum aş putea să înţeleg, dacă nu mă va călăuzi cineva?" Fapte 8, 31), o experimentează mulţi creştini.

Tocmai de aceea conţinutul învăţământului religios trebuie să fie predat într-un mod sistematic şi organizat.

Acest învăţământ se adresează minţii luminată de raţiune.

Religia nu este o ştiinţă între celelalte ştiinţe, ci religia este "modus cognoscendi et colendi Deum" (Fericitul Augustin). Deci la ora de religie elevilor trebuie să li se arate calea adevăratei cunoaşteri şi a adorării lui

---

[1] Apud Nestor Vornicescu, **Biruit-au gândul**, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1992, pag. 43.

Dumnezeu. Educatorul creştin trebuie să creeze în sufletul copilului nu numai disponibilitatea de a primi învățătura creştină, ci şi dorința fervență de a împlini această învățătură.

Educatorul trebuie să sădească în sufletul nevinovat al copilului cuvântul Evangheliei. Ora de religie trebuie să fie aşteptată de elevi aşa cum oamenii aşteptau cuvintele Mântuitorului.

Dacă elevii au senzația că această oră le încarcă programul, sau dacă educatorul inspiră teamă, succesul său, ca şi realizarea scopului final al disciplinei, sunt puse sub semnul întrebării. Trebuie să se arate multă prudență şi înțelegere.

Cunoaşterea lui Dumnezeu (lucrare a minții şi a inimii) se realizează în condiții de deplină libertate a persoanei. Nu prin constrângere, ci prin iubire, pentru că Însuşi "Dumnezeu este iubire" (I Ioan 4, 8).

Cel ce face educație religioasă trebuie să fie conştient că în fiecare om este chipul lui Dumnezeu, iar "credința religioasă nu reprezintă o achiziție evolutivă, ci un dat originar. Deci şi educația religioasă este un dat originar; ea începe deodată cu omul"[2].

Pe acest teren pregătit, educatorul trebuie să arunce semințele Evangheliei şi să ofere apoi condiții pentru încolțirea, dezvoltarea şi rodirea lor.

Omul este o ființă educabilă, prin aceea că poartă în sine chipul lui Dumnezeu şi are perspectiva infinitei asemănări cu El.

Lipsa educației religioase, timp de câteva decenii, a fost ca o "operație de infirmizare a sufletului"[3] cum o numeşte Vasile Băncilă. Această lipsă de educație a cauzat criza religioasă, care a adus după sine criza de sens. E o urmare firească, pentru că îndepărtându-L pe Dumnezeu din creație şi din centrul vieții individului apare dezastrul, nonsensul.

Citim în "Jurnal de nursing" nr. 3/1994, în articolul: "Eutanasia - mila sau crima", următoarele: "Cu ajutorul injecției sau paharului aducător de moarte au părăsit această lume circa 2.300 de bolnavi, anul trecut în Olanda. În această țară, numărul celor ce apelează la eutanasie este în continuă creştere. Nu numai durerile mari sunt acelea care determină o astfel de opțiune, ci mai degrabă sentimentul lipsei oricărui sens... Dacă familia celui în cauză este de acord, dacă doi medici îşi dau consimțământul, procedura poate să-şi urmeze cursul. Pacientul este cel care alege între injecție şi paharul de otravă".

---

[2] Pr. Prof. Dr. C. Galeriu, **Ora de religie în trecut şi astăzi**, în *Îndrumări metodologice şi didactice pentru predarea religiei în şcoală*, Editura Institului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1990, pag. 5.

[3] Apud Pr. Prof. Dr. C. Galeriu, **op. cit.**, pag. 12.

Trebuie sesizat faptul că semnatarul articolului respectiv dă numărul doar al sinucigaşilor prin eutanasie, care au primit "dreptul de a-şi pune capăt zilelor" fiind lesne de înţeles că numărul celor ce au recurs la alte mijloace de sinucidere este măcar tot atât de mare.

Aceasta este drama unei lumi secularizate, a unei lumi fără Dumnezeu.

Nici noi nu suntem străini de lucrul acesta. Chiar dacă eutanasia nu este legalizată la noi în ţară, numărul sinucigaşilor este din ce în ce mai mare. Auzim mereu de tineri - studenţi, muncitori, şomeri, care au încercat (mulţi din păcate "au şi reuşit") să-şi pună capăt vieţii prin abuz de medicamente, tăierea venelor de la mâini, otrăvire, spânzurare, aruncarea de pe bloc etc.

Care este de fapt motivul pentru care asemenea persoane tinere (dar şi de alte vârste) ajung la soluţia sinuciderii?

Răspunsul îl găsim rândurile citate mai sus, anume: "sentimentul lipsei oricărui sens", adică, din punct de vedere teologic, echivalentul apostaziei, negarea lui Dumnezeu. Un om necredincios, care nu-şi poate trăi viaţa aşa cum şi-o doreşte, un om care nu are credinţă în viaţa veşnică şi este orientat numai spre cele materiale, un om care a transformat mijloacele în scopuri şi care încearcă să eternizeze ceea ce este vremelnic, unul ca acesta cedează în faţa neajunsurilor şi a stresului de orice fel.

Educaţia comunistă atee l-a orientat pe om numai spre cele de jos.

A încercat să distrugă ideea de Dumnezeu şi să ucidă spiritul. Astfel, omul şi-a devenit lui însuşi dumnezeu, un dumnezeu luciferic. Educaţia aceasta a adus o orbire spirituală, o amputare a simţurilor sufleteşti, pentru ca omul să nu mai caute existenţa lui Dumnezeu în creaţie.

Dar "eliminarea lui Dumnezeu din creaţie, în virtutea unui concept artificial, care reduce lumea la o simplă maşină, golind-o de orice conţinut spiritual, a provocat în sufletul omului contemporan vidul spiritual, pe care încearcă să-l compenseze prin consum de droguri, prin explozii de violenţă, prin fascinaţia vitalismului neopăgân"[4].

Răul acesta a intrat în lume odată cu Renaşterea - care a adus nostalgia omului păgân, a omului dinainte de Hristos. Creştinismul reformează lumea în mod esenţial şi existenţial. El dă garanţia că răul nu poate avea până la sfârşit biruinţă asupra binelui, întunericul asupra luminii, moartea asupra vieţii. Creştinul adevărat se luptă să transforme răul în bine, după pilda lui Iosif din Vechiul Testament care a văzut în răzbunarea fraţilor săi o rânduială dumnezeiască. Să-l auzim pe marele Pavel, care spunea când era purtat prin închisori: "Mie a vieţui, este Hristos". Cu alte cuvinte "viaţa mea

---

[4] Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, **Predarea religiei în conceptul cultural al lum contemporane**, în *Îndrumări metodologice şi didactice...*, pag. 19.

este Hristos". Aceasta e puterea creştinismului, e lucrarea harului care se arată mai ales în slăbiciuni omeneşti.

Într-o lume cu acute probleme economice, cu instabilitate politică, în nişte timpuri ce par a fi apocaliptice, într-o lume dezordonată din punct de vedere moral, credem că numai credința în Dumnezeu ne poate reda echilibrul şi ne pune la adăpost sigur, o relație autentică cu Dumnezeu.

Iată pentru ce este atât de necesară ora de educație religioasă.

Din păcate, ea nu există deocamdată şi la clasele de liceu, decât ici-colo, facultativ. Adolescența e o vârstă dificilă, la care au loc transformări psiho-fiziologice.

Se confundă adeseori starea de adevărată libertate cu aceea de sclavie. În această situație numai morala creştină are puterea de a convinge şi le poate călăuzi adolescenților paşii pe calea adevăratului sens al vieții.

Despre roadele educației religioase făcută în şcoală în ultimii ani cred că nu mai este cazul să vorbim. Ele sunt evidente pentru oricine doreşte să le observe. Există cazuri când părinții au fost "încreştinați" de copiii lor, copiii îndeamnă pe părinți să meargă cu ei la biserică, îi îndeamnă să postească, sau chiar le arată cum se face corect semnul Sfintei Cruci. Îi vedem pe copii mărturisindu-se şi împărtăşindu-se cu regularitate, cântă în coruri bisericeşti, participă cu mult interes la organizarea de concerte religioase.

Vom relata în cele ce urmează un caz impresionant: acum câteva luni a fost adusă la Spitalul de Neurochirurgie "Sfânta Treime" din Iaşi o fetiță de opt ani ce fusese accidentată de o maşină. Avea mai multe fracturi şi era în stare de comă. Mama ei m-a rugat să-i citesc rugăciuni. Aceasta se întâmpla la cinci-şase zile după accident, timp în care fetița nu schițase nici un gest şi nu rostise nici un cuvânt. Am intrat în salonul de Reanimare, ne-am apropiat de patul pe care se afla fetița şi mama sa i se adresă: "Raluca a venit părintele să-ți citească rugăciuni, ca să te faci sănătoasă". Atunci Raluca, deşi în comă, cu ochii închişi, cu picioarele fracturate, îşi duce mâna dreaptă la frunte, apoi la piept şi apoi pe cei doi umeri. Şi-a făcut semnul Sfintei Cruci. Gestul s-a repetat de trei ori. A continuat starea de comă încă vreo câteva zile după care a fost operată. Mama ei mi se confesează: "Părinte, mă simt vinovată!".

- "De ce doamnă?", o întreb eu.

Cu ochii înlăcrimați îmi răspunse: "Fiindcă Raluca mi-a cerut voie să meargă la ora de religie şi n-am lăsat-o, pe motiv că-şi încarcă programul. Dar uitați că ea se închină şi în stare de comă".

De asemenea, au fost mulți copii care îi trimiteau pe părinți să cheme preotul pentru a-i împărtăşi, ei neputând să coboare la capelă deoarece erau în perfuzii.

Putem astfel spune că ora de educaţie religioasă reprezintă ceea ce trebuie să fie, adică "pâinea necesară fiinţării noastre".

I. PRINCIPII FUNDAMENTALE ALE ÎNVĂŢĂMÂNTULUI RELIGIOS

1. Iisus este Pedagogul Care păstoreşte pe copii[5]

Iisus Hristos, Dumnezeu Cuvântul, S-a întrupat pentru noi şi pentru a noastră mântuire, să ne arate în modul cel mai exemplar cu putinţă Calea care duce la viaţă.

Coexistenţa Persoanelor dumnezeieşti înseamnă comuniune de viaţă şi iubire, iar iubirea divină este extinsă în umanitate prin existenţa Bisericii - înfiinţată prin jertfa sângeroasă a lui Hristos pe Cruce (momentul culminant al descoperirii dragostei Lui faţă de noi), iar ca şi comunitate văzută şi instituţie divino-umană, apărând la Cincizecime. Putem astfel spune că şi Calea arătată nouă de Hristos este Calea Iubirii.

Părinţii răsăriteni, pentru a exprima într-un mod cât mai potrivit coexistenţa Persoanelor dumnezeieşti, au făcut analogia cu familia creştină, care trebuie să fie fundamentată pe sentimente de dragoste.

Analogia poate fi extinsă la "marea familie" - comunitatea de creştini şi chiar a tuturor oamenilor, căci graniţele de neam, religie, poziţie socială, au fost desfiinţate prin Hristos, înaintea Căruia "nu mai este elin şi iudeu, tăiere împrejur şi netăiere împrejur..." (Coloseni 3, 11). Din iubire a fost făcută lumea şi tot prin iubire se va mântui omul din păcat. Iubirea este însă şi liantul care îl trage pe om la ceruri, făcându-l părtaş la lumina divină veşnică, necreată.

Hristos rămâne Persoana de referinţă pentru toate timpurile. Caracterul veşnic al învăţăturii Sale se explică prin faptul că e învăţătură cerească, nu e produsul gândirii omeneşti sau al studiului în şcoli. Aceasta e şi marea deosebire între creştinism şi celelalte religii, care sunt întemeiate de oameni, profeţi sau, de cele mai multe ori, pseudo-profeţi. Învăţătura creştină e adusă de Însuşi Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om pentru ca pe oameni să-i ridice la ceruri, să-i îndumnezeiască.

Morala creştină şi dogmele Bisericii nu pot fi niciodată desfiinţate prin apariţia altor concepte morale ori învăţături, pentru că ele au fost aduse în lume de Cuvântul lui Dumnezeu, conferindu-le prin aceasta veşnicia.

---

[5] Expresia este luată din Clement Alexandrinul, **Pedagogul**, cap. VII, în **Scrieri**, partea I, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1992, pag. 196.

Învățatul Gamaliel a fost cu adevărat înțelept când a spus evreilor că ceea ce-i de la Dumnezeu va dăinui.

Evanghelia răspunde la întrebarea esențială a existenței omului: "Ce să fac pentru a moşteni viața veşnică?".

Surprinzător, că răspunsul se poate rezuma printr-un singur cuvânt: "Iubeşte".

Roagă-te, dar din iubire, nu din interes meschin; postește pentru a-ți arăta iubirea față de Dumnezeu şi dorința de mântuire, fă milostenie din iubire, nu pentru a primi laudă de la oameni, nu judeca pe fratele tău, căci judecându-l înseamnă că nu-l iubeşti. Cu alte cuvinte, fă totul din iubire. Iubirea e mereu biruitoare pentru că ea se fundamentează pe dogma centrală a creştinismului: Dumnezeu, Unul în Ființă şi întreit în Persoane. El este Izvorul dragostei. Actul întrupării Fiului lui Dumnezeu a unit cerul cu pământul şi astfel iubirea dumnezeiască s-a revărsat în umanitate. Asceza iubirii creştine creează în sufletul omului un continuu excelsior.

Cei îndrăgostiți biruiesc distanța prin păstrarea gândului la celălalt. Acelaşi lucru se petrece şi cu creştinul. Ce sublim zice marele Pavel: "Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte întru mine" (Galateni 2, 20). Un astfel de om a devenit încă de pe pământ "locuitor al cerului". Educația religioasă are această menire.

În antichitate, pedagogia greacă şi cea romană aveau drept scop să formeze jurişti, oratori, oameni de stat, înțelepți, pe când în creştinism scopul educației este desăvârşirea, formarea de caractere religioase puternice, sfințenia. În acest sens putem spune că educația religioasă este soteriologică. Fiind o lucrare atât de înaltă şi dificilă, ea nu poate fi împlinită de om doar prin puterile sale, ci Hristos este Cel ce ne învață şi ne conduce pe noi la mântuire.

Pe acest Pedagog ni L-a dat Tatăl Ceresc, când a zis pe Muntele Taborului: "pe Acesta să-L ascultați" (Matei 17, 5).

El învață cu putere, adică cu o autoritate intelectuală şi morală nemaiîntâlnite. Învățătura Sa nu a primit-o de la vreun înțelept ori filosof, ci această învățătură este cerească.

Mântuitorul însuşi rosteşte cuvintele Duhului Sfânt spuse prin proorocul Isaia: "Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor..." (Isaia 61, 1). Găsim aceste cuvinte în Evanghelia Sfântului Apostol şi Evanghelist Luca (Luca 4, 18).

"Săracii" sunt cei ce nu primiseră cuvântul lui Dumnezeu, adică toată omenirea. Tocmai de aceea, învățătura Sa se adresează tuturor.

Iisus şi-a început activitatea publică în "Galileia neamurilor" - loc cosmopolit, de întâlnire a diferitelor neamuri şi astfel "poporul cel ce şedea în întuneric şi în umbra morții a văzut lumină mare" (Matei 4, 15-16).

Cuvintele Domnului "sunt în acelaşi timp revelaţie şi apel"[6], ele descoperă şi cheamă în acelaşi timp.

În Evanghelie nu sunt învăţături abstracte, ci răspunsuri la problemele vitale ale omenirii. Pentru aceasta Hristos este ÎNVĂŢĂTORUL cu majuscule, singurul care merită acest nume. Au recunoscut-o şi slujitorii templului: "Niciodată n-a vorbit un om aşa cum vorbeşte Acest Om" (Ioan 7, 46).

Aceasta dă curaj catehetului creştin şi în acelaşi timp garantează biruinţa.

Învăţătorul nostru iubeşte copiii şi-i cheamă la Sine. Aceştia îi recunosc glasul şi-I răspund cu sufletele lor curate. Ei ştiu deja multe despre Dumnezeu, dar este o cunoaştere oarecum sentimentală. Este cunoaşterea de care vorbeşte Sfântul Grigorie de Nyssa, când zice: "Omul poartă în el într-o anumită măsură cunoaşterea lui Dumnezeu"[7].

Educatorul creştin trebuie să dezvolte în sufletele copiilor dorinţa de cunoaştere, căci cunoaşterea lui Dumnezeu aduce viaţa veşnică: "Şi aceasta este viaţa veşnică: Să te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, şi pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis" (Ioan 17, 3).

Cunoaşterea lui Dumnezeu presupune însă şi latura practică, aceea de împlinire a voii Sale, căci Îl cunoşti pe Dumnezeu în adevăr în măsura în care Îi împlineşti voia.

2. **Principiul ecleziocentric al învăţământului religios**

În perioada de început a creştinismului a existat în cadrul Bisericii instituţia catehumenatului, care-i pregătea pe cei ce voiau să primească botezul creştin. Se urmărea prin aceasta luminarea sufletelor pentru a conştientiza "marea taină a creştinătăţii" în care vor intra.

Aceştia trebuiu să-şi însuşească învăţăturile de credinţă şi să-şi modeleze viaţa în acord cu morala creştină.

Instituţia catehumenatului a apărut şi s-a organizat începând din secolul al II-lea, iar instrucţia şi educaţia religioasă erau făcute de cateheţi.

In secolul al III-lea, Clement Alexandrinul vorbeşte de trei categorii de catehumeni: ascultătorii, îngenunchietorii şi luminaţii, ceea ce ne face să înţelegem că acestei instituţii i se acorda o atenţie deosebită din partea

---

[6] Pr. Prof. Dr. C. Galeriu, **Iisus Hristos Învăţătorul nostru suprem**, Ortodoxia, nr. 1/1983.

[7] Apud Paul Evdochimov, **Prezenţa Duhului Sfânt în Tradiţia Ortodoxă**, traducere de Pr. Dr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, 1995, pag. 35.

Bisericii. Lucrul acesta poate fi sesizat în rânduiala Sfintei Liturghii, şi mai ales a Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite.

Aproape concomitent cu catehumenatul au apărut şi şcolile catehetice, care aveau, spre deosebire de catehumenat, o ținută științifică aparte.

Acestea nu-i pregăteau pe oameni pentru primirea Tainei Sf. Botez, ci "pregăteau generații de creştini, care să răspundă cu arme potrivite atacurilor împotriva creştinismului"[8]. Pe de altă parte, şcolile catehetice ajutau pe unii tineri mai evlavioşi să aprofundeze tainele credinței. Putem spune astfel că şcolile catehetice ale Bisericii erau un fel de replică la şcolile de educație păgână. Aceste şcoli au apărut în marile metropole ale antichității şi au avut dascăli dintre cei mai distinşi. E de ajuns să amintim la Alexandria pe Panten, Clement Alexandrinul şi Origen. Apoi în Antiohia pe Diodor din Tars, Sf. Ioan Gură de Aur - cel mai vestit predicator al Bisericii. Apoi, pentru Şcoala catehetică din Ierusalim, Sf. Ciril, autorul vestitelor cateheze mistagogice. Menționăm de asemenea Şcoala celor trei sfinți capadocieni - Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa; apoi Şcoala din Edesa a Sfântului Efrem Sirul şi altele.

Toate aceste şcoli şi forme de învățământ religios şi-au desfăşurat activitatea în Biserică şi sub patronajul Bisericii. Întemeietorii şi dascălii lor erau oameni cu o ținută morală aparte, erau creştini care trăiau realmente mistica Bisericii Creştine.

Cunoştințele oferite catehumenilor, ca şi cele aprofundate în şcolile catehetice erau Învățăturile Bisericii.

Acelaşi caracter trebuie să îl aibă învățământul religios de azi. Trebuie să se ofere elevilor, în mod progresiv, învățături sfinte, legate de spiritul Bisericii noastre Ortodoxe, de viața din trecut şi de azi a Bisericii.

Nu se poate concepe un învățământ religios rupt de Biserică, sau făcut de persoane neautorizate de Biserică. Ora de educație religioasă trebuie să trezească în sufletele copiilor sentimente de admirație față de valorile sacre şi să creeze dorința de a frecventa biserica. Educatorul creştin trebuie să amintească mereu elevilor despre importanța participării la slujbele religioase, îi va îndemna şi va merge împreună cu ei să se mărturisească şi să primească Taina Sf. Împărtăşanii, mai ales în posturile mari. Dacă în clasă elevii dobândesc mai mult cunoştințe teoretice, în biserică vor avea prilejul să primească hrană duhovnicească, participând la viața liturgică.

"Progresul duhovnicesc se realizează numai prin biserică, iar cine se rupe de biserică nu se mântuieşte" (Sfântul Ciprian al Catarginei).

Putem spune astfel despre educația religios-morală că are un caracter eclesiocentric.

---

[8] Pr. Prof. Dr. Dumitru Călugăr, **Catehetica**, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1984, pag. 30.

Programa de învăţământ trebuie alcătuită de Biserică, bineînţeles, consultându-se specialişti în Metodică.

Aceste două principii hristocentric şi eclesiocentric considerăm că trebuie să fundamenteze desfăşurarea învăţământului religios. Între aceste principii nu există o delimitare strictă, ci se implică unul pe altul - relaţie pe care o arată şi Sf. Ap. Pavel, în Epistola către Efeseni: "Hristos este cap Bisericii" (Efeseni 5, 32). Prin urmare, educatorul creştin nu poate şi nu trebuie să uite niciodată că scopul educaţiei religioase este desăvârşirea morală a creştinilor în Hristos prin biserică.

Biserica fiind extinderea în umanitate a iubirii intertrinitare, ea duce mesajul Evangheliei iubirii până la sfârşitul veacurilor şi până la marginile lumii. Mântuirea noastră se realizează în măsura în care răspundem cu iubire la iubirea jertfelnică pe care a arătat-o Hristos pentru a întemeia Biserica Sa, pe care "nici porţile iadului nu o vor birui" (Matei 16, 18).

II. MIJLOACE DE ÎNVĂŢĂMÂNT FOLOSITE ÎN EDUCAŢIA RELIGIOASĂ

1. **Rugăciunea şi Sfintele Taine**

Pentru formarea duhovnicească a copiilor şi în general a oamenilor este necesar mai presus de toate ca aceştia să înţeleagă însemnătatea rugăciunii, să se deprindă cu ea, să fie în sensul cel mai concret oameni ai rugăciunii.

Dacă educatorul creştin reuşeşte să insufle în inimile credincioşilor dragostea pentru rugăciune, putem spune că misiunea sa s-a împlinit. Prin rugăciune, omul se îndepărtează de grija cea lumească, se dezleagă de cele materiale; slujeşte cu îngerii şi comunică cu Dumnezeu. Îngerii Îl laudă neîncetat pe Dumnezeu, iar acest lucru îi imită şi creştinii în momentul rugăciunii. De altfel, omul este "cu puţin micşorat faţă de înger" (Psalmul 8, 5), text care este interpretat de Clement Alexandrinul în sensul că noi trebuie "să atingem puţin pământul cu piciorul, atât doar ca să părem că suntem în această lume; că noi urmărim sfânta înţelepciune, care pare viclenie celor iscusiţi în viclenii"[9].

Creştinul trebuie să dorească rugăciunea cum îşi doreşte pâinea de fiecare zi. Cum cerbul doreşte izvoarele apelor pentru a se adăpa în amurgul serii, la fel creştinul trebuie să dorească comuniunea cu Creatorul (Psalm 41, 1). Rugăciunea trebuie să-i fie hrana sufletească, fără de care n-ar putea subzista şi băutura mereu nouă din Izvorul nestricăciunii.

---

[9] Clement Alexandrinul, **Scrieri**, partea I, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1982, pag. 176.

Rugăciunea este cea mai înaltă teologhisire, este mijlocul concret de cunoaştere a lui Dumnezeu. Cu cât omul pătrunde în adâncul rugăciunii, cu atât se vede pe el mai mic şi pe Dumnezeu mai mare şi astfel slujeşte în adevăr lui Dumnezeu, pentru că aceasta - smerenia penitentă - e starea firească a omului în fața lui Dumnezeu. Rugăciunea este jertfa pe care o așteaptă Dumnezeu de la oameni.

Nu-i uşor să te rogi, dar trebuie sădită în sufletul copiilor deprinderea de a se ruga. Ora de religie începe şi sfârşeşte cu rugăciunea şi ar fi de dorit ca acest lucru să se extindă la întregul program de învățământ, în sensul că zilnic prima oră de curs ar fi bine să înceapă cu rugăciunea "Împărate ceresc", iar ultima oră să sfârşească cu o rugăciune de mulțumire: "Toți cu inima curată" sau "Cuvine-se cu adevărat". Rugăciunea rostită în clasă creează o stare de comuniune, care este necesară lecției de religie.

La întrebarea atât de dificilă "Cum să ne rugăm?", pe care şi Sfinții Apostoli I-au adresat-o, Mântuitorul Hristos răspunde în Predica de pe Munte: "Tu, când te rogi, intră în cămara ta şi, închizând uşa, roagă-te Tatălui tău, Care vede în ascuns, şi Tatăl tău, Care vede în ascuns, îți va răsplăti ție" (Matei 6, 6), adăugând rugăciunea "Tatăl nostru" ca model de rugăciune (Matei 6, 9-13).

Rugăciunea purifică sufletul de patimi şi sporeşte dragostea față de Dumnezeu.

Creştinul care nu se roagă înseamnă că nu-L iubeşte pe Dumnezeu şi nu poate să se mântuiască.

Rugăciunea trebuie să fie o stare permanentă a creştinului. Ea constituie aspectul dinamic al religiei ("modus colendi Deum").

Pe lângă rugăciunea particulară care realizează o stare harică, de intimitate între om şi Dumnezeu, copiii trebuie îndemnați să participe şi la rugăciunea obştească şi în special la Sfânta Liturghie. Explicarea simbolismului liturgic al fiecărui gest şi moment din Sfânta Liturghie este absolut necesar pentru ca elevii să poată înțelege profunzimea misticii liturgice ortodoxe.

Ortodoxia, în cultul său, celebrează într-un mod unic şi sublim, toate momentele din istoria mântuirii noastre. Iată ce spune teologul rus S. Bulgakov, despre cultul ortodox: "Frumusețea, bogăția şi puterea acestor slujbe pun stăpânire pe suflet în mod irezistibil şi-l avântă într-un torent mistic"[10]. Este un fel de "vade mecum" sau "Vino şi vezi!" din Evanghelie. De altfel este cunoscută şi legenda încreştinării rușilor în timpul lui Vladimir al Kievului, ca efect al frumuseții cultului bizantin. Putem spune

---

[10] Serghei Bulgakov, **Ortodoxia**, Editura Paideia, traducere de N. Grosu, ediția a II-a, 1994, pag. 132.

împreună cu acelaşi teolog citat mai sus că "inima Ortodoxiei se găseşte în ritualul ortodox"[11].

Toate acestea sunt cuprinse în Sfânta Liturghie, dar şi în celelalte slujbe bisericeşti - taine, ierurgii, laude bisericeşti.

Sfintele Taine sunt fundamentul vieţii religioase a credinciosului. Ele încep cu Botezul - Taina naşterii din apă şi din duh a omului, apoi Taina Mirungerii sau a creşterii duhovniceşti, taina "Îmbrăcării" în Duhul, căci "Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi şi-mbrăcat" zice Sfântul Apostol Pavel. De o importanţă deosebită pentru formarea conduitei morale este Taina Spovedaniei, deoarece "oferă mijloace puternice spre mişcarea adâncurilor sufleteşti ale credincioşilor şi îi ajută să-şi limpezească viaţa lor religioasă"[12]. Săvârşită după toate regulile şi povăţuirile Sfinţilor Părinţi, Taina Mărturisirii conduce adesea la Hristos. Urmează apoi Taina Sfintei Euharistii ca o revărsare a iubirii depline a lui Dumnezeu faţă de om şi o încoronare a efortului omului de a împlini voia lui Dumnezeu. Primirea Sfintei Împărtăşanii, după o prealabilă pregătire, trebuie să reprezinte pentru micuţul creştin, moment de înaltă trăire duhovnicească.

Sfintele Taine reprezintă mijloace de desăvârşire morală. Pentru aceasta zicem că prin ele se face realmente educaţie religioasă în sensul determinării voinţei spre a săvârşi binele.

2. **Lectura şi meditaţia**

Lectura şi meditaţia religioasă reprezintă alte căi sau mijloace prin care creştinul pătrunde în înţelegerea adevărurilor supranaturale ale credinţei noastre.

Creştinismul fiind religia revelată poartă în sine multe mistere. De altfel, însăşi dogma centrală a Bisericii creştine - Dumnezeu Cel preamărit în Trei Persoane: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh - este un adevăr cu neputinţă de înţeles pentru mintea omenească. Apoi dogma întrupării Mântuitorului sau prefacerea pâinii şi vinului în Trupul şi Sângele Mântuitorului reprezintă învăţături profunde ale religiei creştine şi ele nu pot fi înţelese doar cu mintea, ci mai ales prin credinţă şi meditaţie religioasă.

Apoi Biserica, în cultul ei, reiterează întreaga activitate divino-umană a Domnului. Există în programa şcolară lecţii referitoare la Patimile Mântuitorului, când se simte nevoia unor momente de meditaţie, a câtorva clipe de linişte, în care elevii să cugete cu toată atenţia la Răstignire, la

---

[11] **Ibidem**, pag. 138.

[12] Zice un teolog german, apud Pr. Prof. Dr. Dumitru Călugăr, **op. cit.**, pag. 108.

cuvintele rostite de Domnul pe Cruce, la Îngropare. Asemenea momente sunt deosebit de ziditoare; ele dau naştere la o atmosferă de profundă religiozitate. Meditația asupra Patimilor naşte în mintea copiilor întrebarea privitoare la scopul pentru care a suferit Hristos şi mai ales naşte dorința de a răspunde cu dragoste la suprema dragoste arătată de Domnul față de noi. Este momentul confruntării credinciosului cu conştiința sa, iar din această confruntare se nasc clarificări şi hotărâri esențiale pentru viață.

Trebuie să fie recomandate elevilor spre citire şi meditație anumite texte din Sfânta Scriptură sau maxime ale cugetării omeneşti (Colecția "Părinți şi Scriitori Bisericeşti", Blaise Pascal, Toma de Kempis etc.). Citirea cărților sfinte şi meditația religioasă, reprezintă astfel un mijloc de întărire în credință.

3. **Alte mijloace de educație religioasă**

Pe lângă mijloacele menționate până acum, există în procesul educației religioase şi o serie de elemente ajutătoare sau mijloace de fixare a cunoştințelor. Bunăoară, folosirea de către educator a unei hărți cu țara sfântă şi popoarele vecine va ajuta la înțelegerea unor probleme de arheologie biblică, sau chiar legate de viața Mântuitorului.

Apoi, folosirea în lecție a unor icoane ortodoxe, proiectări de diapozitive, o casetă video cu slujba sfințirii unei biserici sau un hram de mănăstire, vizitarea unor biserici care au moaşte de sfinți expuse spre închinare credincioşilor, organizarea unor excursii pe la mănăstiri, întreținerea unor discuții cu mari duhovnici sau profesori de teologie - au efect deosebit în ceea ce se numeşte educația religioasă a copiilor.

Nu toți sunt la fel de receptivi, pentru că nu toți provin dintr-un mediu religios - dar folosind mijloace adecvate, cu tact, se pot obține roade îmbucurătoare. Se pot, de asemeni, organiza concerte religioase cu copii, acțiuni în care aceştia pun mult suflet.

Pentru sensibilizarea copiilor față de cei în suferință, educatorul creştin îi poate însoți să viziteze un leagăn de copii, un cămin de bătrâni etc.

Ca să se formeze ca bun creştin în societate, copilul trebuie să cunoască diferitele medii sociale, pentru ca ajungând la maturitate să aibă înțelegere față de oameni. Aceste acțiuni le vor dezvolta sentimentul de frățietate, de solidaritate cu cei din jur.

Copiii vor înțelege astfel că educația religioasă nu le oferă doar nişte cunoştințe teoretice, ci învățături concrete pentru viață.

Între celelalte forme de educaţie, educaţia religioasă reprezintă fundamentul "dacă vrem să clădim pe piatră şi nu pe nisip"[13]. Ea are temelia de piatră, pentru că se face în numele lui Hristos Care cheamă pe copii la Sine.

Sfântul Ioan Gură de Aur considera că în procesul educaţiei morale a copiilor Biserica şi părinţii sunt factorii responsabili. Părinţii trebuie să se sârguiască în educaţie, precum agricultorii iscusiţi, care înlătură mărăcinii din culturi, atunci când aceştia sunt încă mici, când lucrarea e lesne de făcut, iar preotul, apelând la învăţăturile Sfintei Evanghelii, trebuie să ofere oamenilor lumina cunoştinţei de Dumnezeu. Copilul crescut în frică de Dumnezeu şi pătruns de fiorul credinţei va fi mai târziu un bun creştin şi un om de încredere în societate. De aceea zice Sfântul Ioan Gură de Aur că "orânduirea întregii lumi atârnă de educaţie".

BIBLIOGRAFIE:

1. Alexandrinul, Clement, **Scrieri**, Partea I, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1982.

2. Bulgakov, Serghei, **Ortodoxia**, Editura Paideia, traducere de N. Grosu, ediţia a II-a, 1994.

3. Călugăr, Dumitru, Pr. Prof. Dr., **Catehetica**, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1994.

4. Evdokimov, Paul, **Prezenţa Duhului Sfânt în Tradiţia Ortodoxă**, traducere de Pr. Dr. V. Răducă, Editura Anastasia, 1995.

5. Galeriu, C., Pr. Prof. Dr., **Iisus Hristos - Învăţătorul nostru suprem**, Ortodoxia, Nr. 1/1983.

6. Galeriu, C., Pr. Prof. Dr., **Ora de religie în trecut şi astăzi**, în Îndrumări metodologice şi didactice pentru predarea religiei în şcoală, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1990.

7. Galeriu, C., Pr. Prof. Dr., **Revelaţia şi Educaţia**, Ortodoxia, anul XLV, nr. 3-4/1993.

8. Popescu, D., Prof. Dr., **Predarea religiei în conceptul cultural al lumii contemporane**, în Îndrumări metodologice şi didactice..., Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1990.

---

[13] Pr. Prof. Dr. C. Galeriu, **Revelaţia şi Educaţia**, în Ortodoxia, anul XLV, Nr. 3-4/1993, pag. 100.

DIMENSIUNEA RELIGIOASĂ ÎN FORMAREA SPIRITUALĂ

Pr. drd. *Ilie Macar*

Este un lucru lipsit de îndoială faptul că formarea spirituală reprezintă o componentă esențială a educației umane în general. De aceea, a ignora dimensiunea spirituală a actului educațional înseamnă a-i reduce verticalitatea, păstrând doar un rol intelectualist sau informativ. Departe de a subaprecia latura instructiv-informativă a educației, dar şi cea fizico-practică, care vizează o anumită "cultură" a trupului, trebuie însă să subliniem o dată în plus rolul ei formativ-spiritual, cultivarea spiritului uman în tridimensionalitatea sa (rațiune, voință şi sentiment), cu accentul pus pe conştiința de sine şi pe sensul sau finalitatea existenței personale. Formarea spirituală trebuie să aibă în vedere, aşadar, modelarea ființei umane în ansamblul ei, vizând în special sufletul ca entitate individuală şi personală care dă viață şi sens lumii, dar care este şi se simte adânc înrădăcinată în transcendentul divin spre care tinde mereu.

În realizarea unei depline formări spirituale ca latură de bază a educației, în ansamblul ei, un rol esențial îl are deci religia, înțeleasă ca relație tainică, liberă şi conştientă între om şi Divinitate, fapt care determină în mod indubitabil comportamentul uman şi, implicit, relațiile dintre oameni. Spiritualitatea reprezintă o expresie a religiozității manifestată în afară, care însă nu rămâne străină de o anumită amprentă a mediului socio-cultural în care se desfăşoară. Putem spune deci că formarea spirituală ca fundament al actului educațional se realizează pe baza unei spiritualități care la rândul ei este dependentă profund de religie, înțeleasă ca relație filială a omului cu Divinitatea personală transcendentă.

Dar, pentru a preciza mai bine conținuturile acestor noțiuni şi pentru a arăta rolul major al religiei în formarea spirituală a tinerilor noştri, trebuie să încercăm mai întâi să definim, în câteva cuvinte, noțiunile de spiritualitate şi religiozitate.

I. CONCEPTUL DE SPIRITUALITATE

Plecând de la sensul lui originar (aşa cum îl vădeşte şi etimologia), de calitate a sufletului şi tot ceea ce are ca obiect manifestarea spiritului[1], conceptul de spiritualitate a suferit şi el o evoluţie în două direcţii care s-au îndepărtat tot mai mult între ele, pe măsura adâncirii prăpastiei dintre sacru şi profan: una religioasă şi una laică.

Astfel, pe de o parte observăm că în limbajul cotidian se foloseşte noţiunea de spiritualitate cu un sens foarte lărgit, până la a se confunda cu cultura, cu arta, cu literatura sau cu tradiţiile etnice, fiind definită de specialişti ca, *"ansamblu de idei şi sentimente care caracterizează un popor, o naţiune din punctul de vedere al vieţii spirituale, al specificului culturii sale"*[2]. Pe de altă parte însă, mai ales în vremea noastră, termenul de spiritualitate este tot mai mult folosit pentru a defini un curent filosofico-religios de tip sincretist, care caută să se ridice deasupra religiilor tradiţionale în încercarea de a pune bazele unei "teologii spirituale" a "dialogului cu religiile necreştine". Aceste cercuri afirmă faptul că singurul numitor comun posibil al tuturor religiilor este conceptul foarte vag de "spiritualitate", care oferă deja "liberalilor" religioşi teren aproape nelimitat pentru "teologizările" lor confuze şi superficiale[3]. Înscriindu-se pe linia concepţiei masonice şi a mişcării spirituale New Age, filosoful N. Berdiaev scrie în acest sens: "Lumea se îndreaptă către o nouă spiritualitate" în care "nu va mai începea nimic din vechea viziune ascetică asupra vieţii". Aceasta presupune ca "însuşi creştinismul să intre într-o epocă nouă, într-o nouă şi mai adâncă spiritualitate"[4]. La un astfel de gen de spiritualitate se referă şi Frithjof Schuon în cartea sa "Despre unitatea transcendentă a religiilor" atunci când militează pentru toleranţa sincretistă a amestecului de religii (de tip new age-ist)[5], atunci când afirmă egalitatea tuturor religiilor[6], când neagă universalitatea mântuirii prin Hristos[7], sau când susţine pluralitatea Revelaţiei[8].

---

[1] Claude Augé, **Petit Larousse illustre, nouveau dictionnaire encyclopédique**, Paris, 1919.

[2] Florin Marcu şi Constantin Maneca, **Dicţionar de neologisme**, Bucureşti, 1978.

[3] Ieromonah Serafim Rose, **Ortodoxia şi religia viitorului**, Chişinău, 1995, p. 30.

[4] **Ibidem**, p. 33.

[5] Frithjof Schuon, **Despre unitatea transcendentă a religiilor**, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 37.

[6] **Ibidem**, p. 41.

[7] **Ibidem**, p. 47.

[8] **Ibidem**, p. 53.

Cu totul altul este însă înțelesul noțiunii de spiritualitate în teologia ortodoxă. În acest sens, spiritualitate înseamnă "simțirea sau experierea conștientă a harului lui Dumnezeu, care se manifestă într-un mod de cunoaștere și de viață, în care spiritul își recapătă - sau este reconsiderat - în libertatea și noblețea sa. Este procesul existențial spre îndumnezeire, spre reposedarea personală a Duhului Sfânt, prin "luptele nevăzute", pentru a recâștiga sensibilitatea față de Dumnezeu"[9]. Pentru Sfinții Părinți ai Bisericii spiritualitatea înseamnă experierea "vieții în Hristos", actualizarea harului primit la Botez, printr-un continuu elan către Dumnezeu prin puterea Duhului Sfânt, stare care trebuie să-l caracterizeze pe fiecare creștin. Părinții care s-au ocupat în mod deosebit de spiritualitate vorbesc de trepte ale vieții spirituale sau ale progresului în sfințenie, așezând o adevărată ordine în acest mod de existență[10]. Acestea sunt: 1. Curățirea de patimi și câștigarea virtuților, adică eliberarea de egoism, orgoliu și afecte irațională care schimbă sensul lucrurilor, precum și deschiderea voinței către Dumnezeu; 2. Contemplarea "rațiunilor divine ale lucrurilor" prin pătrunderea spiritului dincolo de suprafața materială a lumii, experimentând prezența proniatoare a lui Dumnezeu; 3. Unirea nemijlocită sau experierea directă a lui Dumnezeu în lumina necreată a harului, stadiul ultim al îndumnezeirii omului prin har sau al sfințeniei vieții[11].

Astfel înțeleasă, noțiunea de spiritualitate reprezintă dimensiunea existențială a vieții religioase ca bază a formării spirituale a tinerilor creștini.

II. RELIGIA - DIMENSIUNE EXISTENȚIALĂ A SPIRITULUI UMAN

Se recunoaște îndeobște faptul că credința religioasă este coextensivă în timp și spațiu cu omul. Religia s-a născut o dată cu apariția omului - spune un savant în domeniu, Ivar Paulson, iar profesorul Ioachim Wach afirmă că "istoria religiei începe o dată cu istoria omului". De asemeni, Mircea Eliade, în excepționala sa *Istorie a religiilor*, ajunge la concluzia ca "sacrul nu este un stadiu în istoria conștiinței; el este un element în structura acestei conștiințe [...] La nivelurile cele mai arhaice ale culturii, a trăi ca ființă umană este în sine un act religios... A fi sau mai degrabă a deveni

---

[9] Pr. Prof. Dr. Ion Bria, **Dicționar de teologie ortodoxă A-Z**, E.I.B.M.B.O.R., 1994, p. 363.

[10] **Ibidem**, p. 364.

[11] **Ibidem**, p. 364.

om, înseamnă a fi religios"[12]. Se poate afirma deci fără îndoială că credința religioasă nu reprezintă o achiziție evolutivă ci un dat originar, pentru că ea există de când există omul.

Înțeleasă ca relație filială, intimă şi conştientă între om şi Dumnezeu, care se manifestă în interior prin sentiment religios şi credință, iar în exterior prin forme de cult şi viață morală, religia este în fond "cea mai puternică năvală a ființei spre realitate, spre principala realitate" - care în limbaj teologic nu este altceva decât Dumnezeu - cum spune Părintele Profesor Dumitru Stăniloae[13]. Esența sau ființa religiei se manifestă atât în planul credinței cât şi al ritualului, înțeles ca materializare a credinței în planul vieții cotidiene. De aceea, înțelegerea adecvată a religiei implică mai întâi o evaluare a elementelor ei constitutive, adică fixarea şi determinarea notelor ei specifice generale. Determinarea notelor generale specifice fenomenului religios, deşi nu este un lucru uşor de realizat, mai ales dacă avem în vedere multiplicitatea formelor şi sensurilor în care acesta se manifestă, ea este totuşi posibilă. Printr-o analiză profundă, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae surprinde punctele comune care constituie, prin generalitatea lor, esența fenomenului religios universal.

Acestea sunt următoarele:

1. Credința tare şi neclintită, certitudinea şi încrederea omului în realitatea ultimă;

2. Caracterul personal al realității ultime;

3. Transcendența sau deosebirea fundamentală dintre natura creată şi realitatea divină;

4. Credința în autorelevarea realității divine;

5. Credința în nemurire şi în dreapta răsplătire a sufletului după moartea fizică, fără de care religia nu ar avea nici un sens[14].

Plecând de la concluzia că în conştiința universal-umană se afirmă toate aceste cinci elemente de bază ale religiei, marele nostru teolog arată că o anumită experiență religioasă a fost posibilă şi în cadrul popoarelor din afara sferei iudeo-creştine, cu toate că aceste trăsături generale ale fenomenului religios au fost îmbrăcate în idei şi forme extrem de variate. Ceea ce trebuie să ne rețină atenția însă în mod esențial este universalitatea fenomenului religios în sine şi indispensabilitatea religiei în dezvoltarea

---

[12] Mircea Eliade, **Istoria credințelor şi ideilor religioase**, volumul I, Bucureşti, 1991, p, 9.

[13] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, **Poziția d-lui Lucian Blaga față de Creştinism şi Ortodoxie**, Ediția a II-a, Editura Paideia, Bucureşti, 1993, p. 14.

[14] **Ibidem**, p. 30-62.

spiritualității popoarelor, în general, şi în formarea spirituală a omului, în particular.

Subliniind o diferențiere calitativă fundamentală între creştinism şi celelalte religii, Părintele Dumitru Stăniloae ne atrage atenția că "tot ceea ce au în plus religiile necreştine este sau o orgie de mituri, sau o înviorare, într-o formă sau alta, a aceluiaşi fond minim care constituie convingerea religioasă universală"[15]. Creştinismul este superior şi se deosebeşte radical de toate celelalte religii deoarece, "prin plusul pe care îl afirmă, el atestă o sporire esențială a Revelației divine"[16]. Coborârea lui Dumnezeu printre oameni, ca "Unul dintre noi", era necesară pentru a îndrepta conştiința religioasă spre adevăratul ei țel. De altfel această necesitate, acest strigăt mut al omenirii către Dumnezeu, care se vedea naufragiată în oceanul suferinței, s-a exprimat în antichitate şi prin glasul poetesei Sapho care, în disperarea ei, a spus: "Zeii, pentru a fi vrednici de credința noastră, ar trebui să coboare pe pământ şi să sufere împreună cu noi". De aceea, prin întruparea Fiului, "Dumnezeu a devenit persoană istorică şi de atunci realitatea Lui este experiată cu o intensitate ce depăşeşte orice incertitudine".

III. EDUCAȚIA CREŞTINĂ REPREZINTĂ FUNDAMENTUL UNEI DEZVOLTĂRI SPIRITUALE AUTENTICE

Nu există spiritualitate, tradiție religioasă sau culturală a vreunui popor sau epoci care să pună în cumpănă sau să se impună ca alternativă înaintea creştinismului. Nu vreun curent spiritualist sincretist care ni se oferă la tot pasul cu mirajul iluzoriu şi utopic al unei "noi ere" şi nici toleranța "ecumenistă" interreligioasă, dusă până la lezarea creştinismului în temeliile sale cele mai profunde, vor reuşi să satisfacă setea de sacralitate a tinerilor noştri şi să-i formeze spiritual. Singura cale de realizare a unei formări duhovniceşti autentice şi mântuitoare, pentru orice om, rămâne integrarea deplină în spiritualitatea creştină, care începe în familie, se dezvoltă în şcoală şi se desăvârşeşte în Biserică.

Este demn de reținut în acest sens mesajul cardinal pe care ni l adresează poetul nostru național Mihai Eminescu într-un articol din ziarul "Timpul": "Iată, 2000 de ani, aproape, de când biografia Fiului lui Dumnezeu e cartea după care se creşte omenirea [...] Ea a ridicat popoare din întuneric[...], le-a constituit pe principiul iubirii aproapelui... Învățăturile lui Buddha, viața lui Socrat, cărarea spre virtute a lui Lao-Tze, deşi

---

[15] **Ibidem**, p. 93.

[16] **Ibidem**, p. 97.

asemănătoare (în parte) cu învăţăturile creştinismului, n-au avut atâta influenţă, n-au ridicat pe om ca Evanghelia, această simplă şi populară biografie a Blândului Nazarinean, a cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale şi fizice şi nu pentru El, ci pentru binele şi mântuirea altora". Viziunea lui Eminescu despre restaurarea lumii este viziunea creştină fundamentată pe principiul iubirii jertfelnice pe care îl proclamă Hristos. "Iubirea - spune el - este acel sâmbure de adevăr care dizolvă adânca dizarmonie şi asprime a luptei pentru existenţă ce bântuia natura întreagă". Remarca genialului nostru poet rămâne mereu actuală: "E uşoară credinţa că prin precepte teoretice de morală, prin ştiinţă, oarecum, omul se poate face mai bun. Omul trebuie să aibă înaintea lui un om ca tip de perfecţiune după care să-şi manifeste caracterul şi faptele...". De vreme ce "creşterea lumii nouă se datoreşte prototipului Omului moral, Iisus Hristos", rezultă de aici "importanţa biografiei lui Hristos pentru inimile unei omeniri veşnic renăscânde...". De aceea "pentru a fi buni, pentru a se respecta unii pe alţii şi a-şi veni unul altuia în ajutor, oamenii au nevoie de religie"[17].

[17] Mihai Eminescu, **Opere**, volumul XII, Editura Academiei, 1985, p. 134.

TREPTELE FORMALE SAU MOMENTELE LOGICO-PSIHOLOGICE ALE LECȚIEI, CU APLICARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL RELIGIOS

Asist. drd. *Carmen Bolocan*

I. EDUCAȚIA ÎN PERSPECTIVA VALORILOR RELIGIOASE

Educația religioasă contribuie la formarea individului, la implicarea lui responsabilă în viața activă și socială. Ea trebuie să sprijine libertatea persoanei, să confere libertății umane un sens superior, însă nu trebuie să-l izoleze pe om sau să-l excludă din universul profan, laic.

Cuvântul **laicitate** nu trebuie să desemneze un refuz al religiozității. **Laicitatea** este "refuz al confuziei domeniilor, refuz al intervenției principiilor sau al forțelor religioase într-un domeniu - politic, științific sau un altul - care nu ține de ele" (Vandermeersch, 1985, p. 62). Scopul educației religioase se prezintă ca o nouă dimensiune a ceea ce se numește **umanism**, scop prin care omul se definește prin libertate și responsabilitate în fața sinelui, comunității și istoriei.

Viața morală a omului este legată - uneori chiar inconștient - de credință și de viața religioasă: "Dacă existența Celui ce Este Absolut și Binele Absolut nu sunt recunoscute, nici o certitudine a valorii necondiționate și obligatorii a legii morale și a normelor etice nu va putea fi stabilită în mod valid" (Maritain, 1969, p. 150).

Este binecunoscut faptul că divorțul dintre religie și viață constituie sursa dezordinii spirituale, dezordine care astăzi a cuprins multe persoane. Dacă această "despărțire" este "programatică și începe din copilărie" (Cucoș, 1996, p. 111), șansele spiritualității depline se realizează mai greu. Copilul sau adolescentul are dreptul de a fi instruit chiar de către școală în perspectiva valorilor religioase, valori care au, fără a exagera, locul primordial în viața omului: "Demnitatea inalienabilă a omului, libertatea, justiția, solidaritatea, pacea rămân impregnate de spiritul creștin. Fără conținutul lor creștinesc, ele ar fi și sunt concepte formale, echivoce, care pot fi manipulate după voință [...]. Mesajul creștin dă un răspuns nu numai teoretic-abstract, ci un răspuns extrem de practic și concret la problema valorilor și normelor fundamentale" (Kung, 1988, p. 21).

Prin educația religioasă se asigură un sens al vieții credincioșilor, o direcție și un mod de a exista, o perspectivă care depășește imediatitatea faptică: "Se poate observa că oamenii care trăiesc numai pentru scopuri de

perspectivă scurtă trăiesc greşit şi până la urmă să se confrunte cu prostia unei astfel de orientări în viaţă [...]. În cele din urmă, ei ajung la punctul în care trebuie să recunoască împreună cu Ecleziastul: «Tot ce am făcut este deşertăciune»" (Adams, 1993, p. 37).

Scopul educaţiei, în general, este realizarea caracterului şi personalităţii omului. Personalitatea însă se caracterizează printr-un larg spirit de iniţiativă şi prin libertate. La acestea două educaţia religioasă adaugă un element esenţial: harul lui Dumnezeu. Efortul omului, oricât de mare ar fi el, nu poate duce la împlinirea idealului educaţiei creştine fără ajutorul lui Dumnezeu. Această realitate de netăgăduit o exprimă Însuşi Mântuitorul: "Rămâneţi în Mine şi Eu în voi. Precum mlădiţa nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămâne în viţă, tot aşa nici voi, dacă nu rămâneţi în Mine. Eu sunt viţa, voi sunteţi mlădiţele. Cel ce rămâne în Mine şi Eu în el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteţi face nimic" (Ioan 15, 4-5).

Educaţia religioasă creştină este o acţiune specific umană care este realizată de un educator, conform unui plan şi unor metode bine precizate, lucrare susţinută de iubire, de încredere, de libertate şi de harul lui Dumnezeu: "Însuşi Dumnezeu trebuie să întindă mâna Lui mântuitoare, căci omul, prăbuşit prin păcatul strămoşesc în prăpastia pierzării, nu se poate ridica singur. Dar nu numai pentru a se ridica, ci şi pentru a creşte şi a se desăvârşi, în viaţă, (în Hristos), omul are trebuinţă de ajutorul dumnezeiesc" (Hr. Andrutsos, **Dogmatica**, p. 235).

În acelaşi timp trebuie precizat şi faptul că Mântuitorul Hristos nu loveşte în libertatea de voinţă a omului, căci în alt loc spune: "Iată, stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul Meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine" (Apoc. 3, 20). Principiul **sinergismului**, adică al colaborării libere şi active între harul dumnezeiesc şi strădania creştinului în scopul desăvârşirii acestuia din urmă, stă şi astăzi la baza educaţiei religioase creştine ortodoxe (Ispir, 1946, p. 128).

II. ROLUL EDUCATIV AL BISERICII

Biserica este comunitatea credincioşilor, este Trupul lui Hristos prezent în lume, este forma instituţionalizată a manifestării religioase care se raportează la un timp istoric şi la un spaţiu cultural anume: "Nu există mântuire în afara Bisericii: slujirea cuvântului trece mai întâi prin slujirea Sfintelor Taine şi se încheie prin slujirea **întrupării**. Numai că Trupul iese în afara istoriei şi - tocmai prin această depăşire - eliberează omul de orice alienare sociologică" (Evdokimov, 1992, p. 176).

Cât priveşte influenţa pedagogică a Bisericii, se poate sublinia faptul că ea ne face părtaşi la tainele vieţii în Hristos, ne propune un scop şi un ideal înalt al existenţei noastre. Ea devine umană fără a înceta să poarte însemnele

transcendenței. Ea este punctul de întâlnire dintre imanent (umanitate) și transcendent (Dumnezeu). Biserica are sarcina "de a educa umanitatea întreagă pentru a o face demnă de viața supranaturală" (Kriekemans, 1976, p. 94).

Biserica completează opera educativă începută de părinți și se dovedește o modalitate complementară școlii în materie de formare spirituală, de educație morală (Cucoș, 1996, p. 120).

Biserica deține mijlocul principal în educație: **exemplul viu**. Ea Îl are pe Hristos în toată plinătatea personalității Sale. Urmează șirul apostolilor, al sfinților, al martirilor, șirul nesfârșit al credincioșilor care s-au ridicat la o viață creștină demnă de urmat.

III. TREPTELE FORMALE SAU MOMENTELE LOGICO-PSIHOLOGICE ALE LECȚIEI DE RELIGIE - CONSIDERAȚII GENERALE

Sfântul Ioan Gură de Aur exemplifică pentru prima dată, în cele două, cateheze model, ceea ce se va numi în pedagogia modernă **treptele formale psihologice**.

După prima formulare, aceste trepte formale se rezumau la două: **Pătrunderea** și **Reflexis**. Ele au fost modificate, prin subdivizări, de către Herbart și Ziller. Astăzi, după V. Rein aceste trepte sunt: 1. **Pregătirea**; 2. **Tratarea**; 3. **Asocierea**; 4. **Generalizarea**; 5. **Aplicarea**. Psihologic, ele sunt motivate de structura cunoașterii omenești. Aceasta are ca punct de plecare **intuiția** care se ridică la **noțiuni** și apoi, de la noțiuni cu sferă mai mică și conținut mai mare la noțiuni cu sferă mai mare și conținut mai mic, prin **abstracție**. Aceste trepte formale se situează în schema: **concret - abstract - concret**, adică **tratarea intuitivă** (pregătirea și tratarea), **sistematizarea logică** (asocierea și generalizarea) și aplicarea noțiunilor abstracte, în etapa de sistematizare, în noi cazuri concrete (aplicarea).

Treptele formale, specifice catehezei - dar cu posibilități de aplicare și în desfășurarea unei lecții de religie - au drept scop ultim **cunoașterea intelectuală**, ca urmare a unui proces de învățare logică, cunoaștere împletită cu **cunoașterea sensibilă**, urmare a unui proces de educare a sentimentului, și cu o **formare a voinței**, urmare a determinării acțiunii. Aceste trei scopuri, dacă le-am putea numi astfel, formează o triadă, o armonie simfonică și, în cele din urmă, o monadă precum Unul este Dumnezeu Cel mărit în Treime. Fiecare dintre ele cere metode și procedee specifice pentru realizarea lui în catehază și, prin extindere, în lecția de religie.

Spre deosebire de catehază, lecția de religie trebuie să se supună unui plan metodic, unor principii pedagogice specifice, unui timp limitat, unei tehnologii didactice și, mai ale unui "public" cu o sensibilitate și cu o putere de percepere particulară.

IV. TREPTELE FORMALE ŞI LECȚIA DE RELIGIE

O lecție își atinge scopul numai dacă profesorul (învățătorul) o pregătește temeinic, o predă bine și o verifică bine.

Pregătirea lecției:

Această etapă are în vedere pregătirea metodologică care cuprinde următoarele etape:

1. Invenția, adică pregătirea fondului lecției. Ea constă în căutarea materialului pe care profesorul îl va expune în cadrul lecției, în interpretarea lui, în analizarea și sublinierea elementelor esențiale și în aplicarea practică a cunoștințelor predate.

2. Dispoziția este etapa în care profesorul împarte în mod logic cunoștințele dobândite prin munca de pregătire a fondului lecției și în mod special va stabili legătura dintre lecția nouă și cea precedentă.

3. Elocuția este etapa în care se stabilesc procedeele și forma cea mai adecvată de predare a conținutului lecției. Forma poate fi cea expozitivă sau cea socratică (întrebătoare), după cum pretinde natura temei ce urmează a fi predată. Tot acum se stabilește și materialul intuitiv care va fi folosit în cadrul lecției.

Pentru reușita lecției, profesorul trebuie să aibă în vedere și următoarele aspecte:

a) Cine sunt ascultătorii lecției sale?
b) Ce are de predat elevilor?
c) Cum va preda lecția?

Succesul unei lecții este garantat de buna pregătire și anticipare a secvențelor instructiv-educative de către învățător sau profesor. Elaborarea unei lecții constituie un act de creație, prin care se imaginează și se construiesc momentele ei principale, dar și cele de amănunt.

Proiectarea efectivă a unei lecții se realizează ținând cont de mai multe variabile, precum complexitatea conținutului, gradul de pregătire al elevilor, natura strategiilor aplicate, tipurile de lecții alese etc. Planul de lecție la o oră de religie trebuie să fie o cale de intrare progresivă a omului în tainele Sfințeniei, printr-o explorare deliberată a câmpului de posibilități și de cerințe ale diferitelor vârste.

Momentele principale ale scenariului didactic au fost numite - așa cum am mai precizat deja - de către Rein, momente **logico-psihologice** sau **trepte formale**.

1) Pregătirea aperceptivă este treapta care include, pe lângă ascultarea lecției anterioare și introducerea în subiectul lecției care urmează să fie predate - elemente fundamentale ale acestei etape - și producerea unei atmosfere spirituale deosebite. Această atmosferă este realizată de rostirea

unei rugăciuni sau a unei cântări religioase (de ex. "Hristos a Înviat!" în perioada postpascală). Nu exagerăm cu nimic dacă includem în această etapă şi pregătirea spirituală a profesorului de religie. El trebuie să fie pătruns de **evlavie**, de **intenție bună**, să fie cuprins de acea stare de a "catehiza cu bucurie" cum spune Fericitul Augustin.

Pregătirea aperceptivă cuprinde două momente fundamentale:

a) ascultarea lecției anterioare: profesorul caută să scoată în lumina conştiinței cunoştințele vechi care sunt înrudite cu noile cunoştințe, ca prin intermediul acestora să poată fi asimilate noile cunoştințe din lecția ce o va preda. Dacă există unele erori sau lacune în exprimarea elevilor, profesorul va interveni îndreptând şi completând ceea ce lipseşte;

b) introducerea în subiectul lecției care urmează se face prin întrebări pregătitoare ce țin de metoda socratică. La cest nivel trebuie să fie alese numai acele cunoştințe care duc, în modul cel mai firesc, la anunțarea temei.

2) Anunțarea temei poate fi făcută indirect, dar este de preferat să fie făcută direct. Ea trebuie să fie precisă, să exprime ideea centrală a temei, să fie formulată în cuvinte pe care le pot înțelege elevii. Anunțarea trebuie să provoace momentul aşteptării, să precizeze scopul lecției şi să înlăture din conştiința elevilor elementele care ar putea împiedica asimilarea noilor cunoştințe.

3) Tratarea sau expunerea lecției este partea esențială a lecției. În tratare se face asaltul pe plan informativ şi formativ, în funcție de natura subiectului. Profesorul trebuie să-şi fixeze metodele de învățământ pe care le va aplica, precum şi forma de învățământ pe care o va utiliza.

În tratare, profesorul trebuie să-şi arate toată puterea şi căldura iubirii sale față de elevi. Trebuie să se lase el însuşi cuprins de lecție pentru ca astfel să-i poată atrage pe elevi. Specificul lecției de religie trebuie să rezide în dragostea catehetului față de elev, în comuniunea duhovnicească ce trebuie să se stabilească între cel ce învață şi cel ce este învățat. Lecția de religie trebuie să se desfăşoare într-un climat de liniște, iar eventualele întrebări să intervină numai în momentul când se face recapitularea lecției.

4) Intuiția este momentul în care căutăm să sensibilizăm, adică să concretizăm, în măsura posibilităților, învățăturile abstracte. În cazul învățământului religios, posibilitățile de intuire a învățăturilor sunt mai reduse, însă avem la îndemână, totuşi, icoanele şi scenele religioase sau tablourile religioase.

5) Recapitularea este momentul în care revenim asupra cunoştințelor prezentate în tratare. Această treaptă formală este necesară:

a) pentru a ne convinge că elevii au asimilat cunoştințele în ordinea logică în care au fost predate;

b) pentru a avea posibilitatea de a reveni cu unele lămuriri, completări în cazul în care au existat unele confuzii, nelămuriri;

c) pentru a sublinia ideile principale ale lecției în vederea asocierii sau aplicării lor.

Forma recapitulării este determinată de structura materiei de învățământ: ea se poate face în formă narativă, în formă socratică, profesorul punând întrebări iar elevii dând răspunsuri.

6) Asocierea este momentul în care elevii intră în scenă cu gândurile şi simțămintele lor, iar profesorul se retrage pentru moment pentru a conduce din "umbră" această parte a lecției. Asocierea se poate realiza:

a) între elementele noi care au fost predate;

b) între elementele noi şi cele vechi, pentru a se realiza un tot unitar, pentru a se ajunge la o definiție sigură şi corectă.

7) Generalizarea constituie ideea fundamentală a lecției, forma cea mai potrivită a judecății de valoare ce decurge din lecție.

Treptele formale sau momentele logico-psihologice expuse până în prezent împletesc etapele psihologiei religioase (evlavia şi credința) cu cele ale psihologiei, învățării în general. Generalizarea îl ridică pe catehumen, pe elev, pe culmile unui adevăr evanghelic. Aceste momente realizează ortodoxia adevărului creştin. Ortopraxia începe cu ultima treaptă, aplicarea. Prin ea, cel ce a început să-L cunoască şi să-L iubească pe Hristos, învață să-L urmeze. Aici este momentul să fie întărite convingerile căpătate prin lecții şi extinse asupra întregii vieți a elevilor. Profesorul trebuie să-i inițieze pe elevi cum să aplice în viață cele învățate şi să le prezinte realitățile vieții în care vor folosi cunoştințele dobândite.

Scenariul didactic este un instrument eficace pentru evitarea hazardului în activitatea didactică reală, concretă. Rațiunea de bază a realității scenariului didactic este aceea de a preveni erorile, riscurile, elementele nedorite în practica didactică. Într-un anume sens, activitatea didactică este un act de creație şi mai puțin un şir neîntrerupt de operații-şablon. Nu se poate programa totul. Trebuie lăsat loc spontaneității şi actului liber. Un bun profesor va specula şi va integra didactic orice nou curs al desfăşurărilor, dându-i o semnificație pedagogică.

Proiectarea instruirii la o lecție presupune realizarea unei concordanțe între trei "puncte-cheie" (Gange, Leslie, 1977, p. 154): a) obiective sau scopuri; b) metode, materiale, mijloace şi experiențe sau exerciții de învățare; c) evaluarea succesului şcolar. Mager a operaționalizat cele trei exigențe în trei întrebări: a) **Spre ce tind**? b) **Cum să ajung acolo**? c) **Cum voi şti că am ajuns acolo**?

Proiectul de lecție cuprinde o articulare ideatică, scriptică a mai multor elemente ce sunt reprezentate în două părți: o parte **introductivă** şi una ce vizează **desfăşurarea** propriu-zisă a momentelor şi evenimentelor de parcurs ale lecției.

Observarea momentelor logico-psihologice în desfăşurarea lecției de religie este de o reală însemnătate. Nu trebuie "să forțăm" ca o lecție de religie

să treacă prin aceste momente. Spiritul de observație, subiectul lecției. metodele pe care le vom aplica trebuie să ne călăuzească neîncetat în procesul învățământului religios, pentru a rămâne mereu ancorați în realitatea obiectivă.

Învățământul religios lămureşte doctrina Bisericii, concretizează idealul moral-creştin. "Instruirea religioasă este obligatorie pentru o adevărată instrucție a omului, căci cunoaşterea adevărurilor fundamentale ale religiunii nu întăreşte numai credința, dar contribuie la formarea unui caracter desăvârşit, la formarea unor membri devotați ai societății. Necesitatea catehizării este aşadar evidentă" (V. Ispir, B.O.R., m. 1-3).

Preocuparea fundamentală a catehetului, a profesorului de religie este şi va trebui să fie păstrarea tainei credinței într-un cuget curat (I Tim. 3, 9). El va trebui să-şi amintească mereu că "creştinismul nu e o știință, este viață. Cunoaşterea dogmelor sale şi a perceptelor sale n-are valoarea decât în măsura în care determină şi comandă o mentalitate, o atitudine, o activitate" (Pirolley, 1963, p. 73).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. **Biblia** sau **Sfânta Scriptură**, Bucureşti, 1991.
2. Adams, Jay E., **Manualul consilierului spiritual creştin**, Societatea misionară română, Illinois, 1993.
3. Andrutsos, Hr., **Dogmatica**, trad. D. Stăniloae, Sibiu, 1930.
4. Bulacu, Mihail, **Pedagogia creştină ortodoxă**, Bucureşti, 1935.
5. Bulacu, Mihail, **Principiile catehezei şi personalitatea catehetului**, în "Studii Teologice", anul I, 1949, nr. 7-8.
6. Călugăr, Dumitru, **Catehetica**, Bucureşti, 1984.
7. Cucoş, Constantin, **Educația religioasă. Conținut şi forme de realizare**, Bucureşti, 1996.
8. Evdokimov, P., **Iubirea nebună a lui Dumnezeu**, Bucureşti, 1992.
9. Gagne, R., Leslie, B., **Principii de design al instruirii**, Bucureşti, 1977.
10. Grigoraş, C., **Omiletică şi catehetică** (curs), Iaşi, 1993.
11. Ispir, G., **Principiile educației creştine**, în B.O.R., LXIV, 1946, m. 1-3.
12. Kriekemans, A., **Pedagogie générale**, Paris, 1967.
13. Maritain, Jaques, **Pour une philosophie de l'éducation**, Paris, 1969.
14. Mărgineanu, N., **Psihologia persoanei**, Cluj, 1941.
15. Miclea, Ioan, **Principii de pedagogie creştină**, Blaj, 1942.
16. Narly, Constantin, **Istoria pedagogiei**, vol. I, Cernăuți, 1935.
17. Pirolley, Emil, **L'educatrice chretienne**, Paris, 1963.
18. Stăniloae, Dumitru, **Iisus Hristos sau restaurarea omului**, Sibiu, 1943.
19. Vandermeersch, Edmond, **Valeurs chrétiennes en éducation** în **Valeurs laiques, valeurs religieuses. Specificités anciennes, specificités nouvelles**, Bruxelles, 1985.

CULTURĂ ŞI SFINŢENIE - LECŢIA VIE A STUDENŢIEI SFINŢILOR TREI IERARHI

Pr. lect. C. *Grigoraş*

Una dintre problemele lumii de azi în aspiraţia ei spre restabilirea echilibrului valoric, în fond problema esenţială, priveşte raportul între teologie şi cultură, un raport ai cărui termeni sunt Biserica şi lumea în ultimă analiză.

I.P.S. Bartolomeu Anania, în cuvântul său la hirotonia şi înscăunarea ca Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului (7 februarie 1993, **Telegraful Român**, Nr. 7-10, 1993) subliniază: "Regenerarea morală nu se poate face decât prin două puteri: prin religie şi prin cultură. Am spus-o de la început şi o repet şi acum în faţa Dvs., că religia va trebui să iasă din ghetou şi să-şi deschidă larg ferestrele spre cultură, pentru a primi aer proaspăt şi a satisface setea de universalitate a omului, iar cultura, la rândul ei, are nevoie de religie, nu pentru altceva ci numai pentru ca să-şi redescopere dimensiunea interioară, direcţia către absolut, fără de care întreaga cultură nu face decât să rămână un vast dar şi foarte simplu laborator".

O altă voce, cea a lui Andrei Pleşu în **Jurnalul de la Tescani**, ne reaminteşte şi ea că "teologia trebuie să se reverse peste cultură, nu să aspire la ea cum aspiră provincialul la certificatul de «intelectualitate» al metropolei", ca şi cum lumea ar fi "insuficientă şi marginală".

Într-adevăr, "teologia trebuie să se reverse peste cultură" - născând o cultură creştină. Istoria confirmă că acest "trebuie" semnalează un deziderat, un ideal, în întruparea căruia la scară comunitară au încetat să creadă chiar cei mai optimişti dintre teologii contemporani. P. Evdochimov o spune limpede: "Poate chiar o cultură creştină este imposibilă. Într-adevăr, marile izbânzi ale creatorilor sunt marile eşecuri ale creaţiei, căci ele nu schimbă lumea" (**Arta icoanei**, p. 64). Să nu uităm că la începutul propovăduirii Evangheliei, cei cărora şi "demonii li se supun în numele lui Iisus Domnul", sunt "prunci" cărora le-a fost descoperit ceea ce a fost ascuns celor înţelepţi (Luca 10), "oameni fără carte şi simpli" (Fapte 4, 13). Prima rugăciune a Bisericii cere pentru aceştia, nu întâmplător, "să grăiască cuvântul Tău cu toată îndrăzneala, întinzând dreapta Ta spre vindecare şi săvârşind semne şi minuni prin numele Sfântului Tău Fiu Iisus" (Fapte 4, 29-30). Le trebuia îndrăzneală pentru a înfrunta pe "regii pământului şi pe căpetenii".

Nu cu instrumentele culturii, ci cu mâinile goale apostolii au pus început lumii creştine, iar asceții "măcinați între pietrele smereniei" au menținut idealul creştin la înălțimea lui transcedentală - şi aici este o minune a Evangheliei în lucrare. Dar, tot minune a fost şi sfatul lui Gamaliel, a cărui prestigiu de învățător de lege a făcut să fie ascultat, aducând o pace vremelnică dar de absolută trebuință obştii primilor creştini. Minune a fost, mai ales, chemarea lui Saul care îndată după botez "se întărea mai mult şi tulbura pe iudeii care locuiau în Damasc, **dovedind** că "Acesta este Hristos" (Fapte 9, 22). Instrumentele culturii iudaice şi păgâne îi servesc deja acestuia pentru a propovădui adevărul evanghelic, "dovedind" iudeilor că Acesta este Hristos iar păgânilor că Acesta este Dumnezeu pe care "necunoscându-l Îl cinsteau" în cultura lor. Apologeții primelor veacuri au folosit şi ei aceleaşi instrumente. Minune a lucrării lui Dumnezeu în lume a fost şi aceea că lumea creştină nu a ieşit din valul de contestare din primele veacuri cu sărăcia unei concepții simplificatoare ca aceea a lui Tertulian din **Împotriva ereticilor**, cap. 7: "Orice curiozitate **înceteză** după Evanghelie".

Minunea cea mare pe care o pomenim astăzi este ivirea sub cerul Bisericii a celor pe care Podobiile din Minei îi numeşte "luminătorii cei mari şi luminați, stâlpii Bisericii cei nemişcați", "sfinți învățători şi de Dumnezeu vestitori, căpetenia învățătorilor Tăi, Doamne". Ei, prin viața şi opera lor, au dat răspuns întrebării lui Tertulian în postură de polemist din aceeaşi **Împotriva ereticilor**, cap. 7: "Ce părtăşie poate să fie între Atena şi Ierusalim, între Academie şi Biserică?" - un răspuns ce reprezintă astăzi tezaur de tradiție echilibrată, tradiție în care tăcere şi cuvânt, sfințenie şi cultură, se întrepătrund şi se completează, afirmând **şi** cultura **şi** sfințenia. Pentru a face şi a asigura definitiv echilibrul celor doi termeni, ei, în postura de căpetenii ale învățătorilor lui Dumnezeu, au trecut prin experiența dramatică a trăirii integrale - a fiecăruia în parte - experiență cu o valoare pedagogică de o excepțională importanță întru care ei sunt cu adevărat "luminătorii cei mari şi luminați".

În lumina acestei experiențe, Sf. Vasile se adresează mai târziu tinerilor (**Omilia către tineri**) - spunându-le că "prin propria mea cercetare am găsit ceva mai bun pentru voi, care frecventați în fiecare zi pe profesori şi sunteți în legătură cu bărbații celebri din vechime, prin scrierile pe care aceştia le-au lăsat. **Tocmai prin aceasta** vin să vă sfătuiesc. Că nu trebuie să dați cu totul acestor bărbați cârma minții voastre, cum ați da cârma unei corăbii, şi nici să-i urmați oriunde v-ar duce, ci să primiți de la ei atât cât vă este de folos şi să ştiți ce trebuie să lăsați la o parte... Trebuie să ştiți că în fața noastră stă cea mai mare luptă din toate luptele, pentru care trebuie să facem totul şi să ne străduim, cât ne stă în putință, pentru pregătirea acesteia: trebuie să stăm de vorbă cu poeții, cu scriitorii, cu oratorii şi cu

toţi oamenii de la care am putea avea vreun folos oarecare pentru cultivarea sufletului... Să ascultăm învăţături sfinte **după** ce am fost iniţiaţi mai întâi în literatura profană... Aşadar, dacă există vreo înrudire între aceste două feluri de învăţături, cunoştinţa lor poate să ne fie de folos; dar dacă nu-i nici o înrudire, să cunoaştem deosebirea dintre ele, punându-le faţă în faţă, şi nu-i puţin lucrul acesta, pentru a afla care-i mai bună".

Lecţia vie a studenţiei lor este prin urmare aceea că curiozitatea cea bună, ziditoare de suflet, **începe** cu Evanghelia, transformând orice formă de cultură în loc teofanic. În lucrarea lor de mai târziu cultura se întâlneşte cu Liturghia şi devine doxologie.

Iviţi în Capadocia, în familii creştine exemplare, "ca un râu curgător care se bifurcă în patrie dintr-un izvor comun" (**Elogiu Sf. Vasile**, p. 133), Sf. Vasile şi Sf. Grigore îşi împletesc destinele de mari ierarhi şi stâlpi nemişcaţi ai Bisericii sub semnul uneia dintre cele mai tulburătoare prietenii din câte s-a învrednicit omul. Sf. Grigore face elogiul Sf. Vasile şi o parte din cele 366 de scrisori ale Sf. Vasile privesc legătura prieteniei lor, neumbrită de patimile lumii. Din acest **Elogiu** aflăm că educaţia Sf. Vasile a fost de la început făcută sub semnul cumpenei între cultură şi evlavie; tatăl său, "profesorul obştesc al virtuţii i-a predat **întreg ciclul ştiinţelor şi l-a exercitat în evlavie**, sau, mai pe scurt, prin învăţături elementare a fost împins spre desăvârşirea ce avea să urmeze" (**Elogiul**, p. 130).

Îşi continuă studiile cu strălucire în şcolile din Cezareea, de unde se duce apoi la Constantinopol, "capitala Orientului, renumită pentru cei mai desăvârşiţi oratori şi filosofi, de la care Vasile, în scurtă vreme, şi-a însuşit cele mai de seamă învăţături, datorită agerimii şi talentului său" (**Elogiu**, p. 132). De aici, "a fost trimis de Dumnezeu şi mânat de **strașnica lui sete de ştiinţă** la Atena" (**Elogiu**, p. 132).

Din **Viaţa Sf. Grigorie de Nazianz** alcătuită de Preotul Grigorie aflăm că şi acesta "ajuns adolescent şi cuprinzându-l **dorul de ştiinţă** a plecat la Cezareea" (p. 4). Din propria-i mărturisire aflăm că prestigiul Cezareei de oraş ce "are ca emblemă cultura" (**Elogiu**, p. 131) îi determină opţiunea: "Pe oraşul acesta eu îl numesc celebru şi al nostru, pentru că şi mie mi-a fost profesor şi conducător în timpul studiilor mele şi este celebru mai mult ca metropolă a culturii" (**Elogiu**, p. 131). Pleacă apoi în Palestina "ca să se deprindă, nu cu moravurile retorilor, ci cu arta de a vorbi frumos", apoi la Alexandria - "templul înţelepciunii" - şi în fine la Atena - "mama artelor şi ştiinţelor" (**Viaţa Sfântului Grigore**, p. 5).

Aici, în Atena, într-o studenţie comună, "dragostea de ştiinţă" îi face să se întâlnească "ca şi cum am fi fost înţeleşi mai înainte sau, ca şi cum Dumnezeu ne-ar fi mânat paşii". De aici încolo firele vieţii lor sunt împletite atât de strâns încât în **Elogiul** său Sf. Grigore se opreşte mereu,

cu stânjeneală, la obstacolul imposibilității de a vorbi despre Sf. Vasile fără a vorbi despre el însuși.

Iată și comentariul Pr. Grigorie: "Cât din cauza trebuinței de locuință, cât mai ales din cauza potrivirii de caracter, s-au întovărășit amândoi. Cu greu s-ar putea spune cât de mult a câștigat fiecare din ei din această înjugare, din această prietenie strânsă. Căci cel ce este singur, chiar dacă înțelege ceva, nu se încrede în el însuși, ci aleargă în toate părțile, căutând pe cineva care să-l asigure că-i așa. Când însă sunt doi, mânați de aceeași sete de știință, se ajută reciproc, ca și cum ar fi contopiți în unul singur, unul aflând un adevăr iar celălalt confirmându-l... Pentru a lăsa la o parte amănuntele, voi afirma că amândoi au ajuns deopotrivă de renumiți, în adevăr, erau luminați de aceeași credință, erau însuflețiți de aceeași dragoste de virtute, mergeau pe același drum și întocmai ca doi tovarăși plugari sau agricultori cu aceeași sârguință și cu același avânt arau și semănau ogorul înțelepciunii culegând apoi rod îmbelșugat" (p. 7-8).

Monotonia perfecțiunii din textele acestea care vorbesc de studiile comune ale celor doi sfinți este colorată de anecdotica vieții de student al Atenei acelor timpuri, pe care Sf. Grigorie însuși o consideră "un fel de parfum" (**Elogiul**, p. 133). Parfum de epocă, în lumea atică dominată de patima "împărțirii în tabere și în partizi" (**Elogiul**, p. 134), cu tot farmecul ceremoniilor studențești ateniene în care "studenții se adună și se împrăștie în grabă" (**Elogiul**, p. 135), unde chipul studentului Vasile din Capadocia, scutit, din respect de trivialitățile implicate de ceremoniile de inițiere, preînchipuie pe cel al marelui ierarh despre care **Mineiul lunii Ianuarie**, în treizeci de zile, arătând pricina sărbătoririi Sf. Trei Ierarhi în acest chip, spune că "este înalt la cuvânt, cela ce a încercat cu cuvântul firea celor ce sunt, și la fapte puțin nu cu îngerii asemănându-l, și nici prea lesne ierta ci era greu la fire, nici un lucru pământesc la sine având".

Și totuși, despre un sentiment omenesc de firească slăbiciune a acestuia vorbește Sf. Grigore, nuanțându-i portretul: "pe când Vasile - întrucât este un sentiment omenesc ca atunci când ai mari speranțe și te vezi deodată dezamăgit, convingându-te că realitatea este mai prejos ca aparența, pățind așa, era întristat, se plângea, spunea că n-are de ce se felicita c-a venit la Atena; el doar își făurise mari speranțe și acum numea Atena o fericire deșartă [...] eu mă trudeam să-i înlătur cât mai repede durerea, discutând cu el luându-l cu vorba și, cum era și natural, afirmând că nici obiceiurile unui om nu se pot cunoaște imediat, ci numai încetul cu încetul, după mult timp și îndelungată petrecere împreună, cu atât mai mult erudiția nu trebuie apreciată din câteva discuții și în scurtă vreme" (**Elogiul**, p. 137).

Dar, cea ce nu au arătat încă textele de mai sus ce privesc mai ales experiența culturală a celor doi studenți, este evlavia, credința, aspirația spre sfințenie, "filosofia" - cu sens de viață ascetică ca țintă a străduințelor lor.

ca "aspiraţie intimă" cum spune Sf. Grigorie (**Elogiul**, p. 137). Într-adevăr, "un singur lucru urmăream amândoi, virtutea şi realizarea speranţelor viitoare, **să trăim adică viaţa viitoare înainte de a fi părăsit pe cea de aici**. Cu privirile aţintite spre această ţintă, **numai** spre atingerea ei ne călăuzeam toată activitatea şi toată viaţa noastră, urmând poruncile legii şi aţintindu-ne unul altuia bărbăţia; şi dacă n-ar fi prea mult din partea mea, aş afirma că fiecare eram pentru celălalt normă şi dreptar, după care judecam ce este bun şi ce este rău" (**Elogiul**, p. 137). Chintesenţa vieţii celor doi studenţi din Atena se află în următoarele cuvinte ale Sf. Grigorie (**Elogiul**, p. 140): "**pentru noi lucrul şi numele cel mai de seamă era să fim şi să fim numiţi creştini**". În lumina acestei aspiraţii, mărturisirile de mai departe ale Sf. Grigorie capătă semnificaţii profunde: "am ajuns cei mai distinşi pentru profesorii şi colegii noştri, ba am ajuns cei mai celebri oameni din toată Grecia. Faima noastră a trecut şi dincolo de hotarele Greciei, după cum am aflat din povestirile multora. Profesorii noştri doar erau cunoscuţi pretutindeni unde se vorbea de Atena. La fel şi noi, unde se ducea vestea despre profesorii noştri, ajungea şi faima noastră, astfel că nicăieri nu eram necunoscuţi şi obscuri, ci ajunsesem mai celebri decât Oreste şi Pilade, decât Moleonizii cei cântaţi în versurile lui Omer, renumiţi pentru strânsa lor unire în timp de primejdie şi pentru arta cu care mânau amândoi un car, cu un singur biciu şi un singur frâu" (**Elogiul**, p. 141). Nu slava lor deşartă căutau cei doi, ci slava numelui şi a condiţiei de creştin le dădea bucuria izbânzii.

Erau oare singulari într-o lume păgână, "tocmai acolo unde idolii erau mai mult adoraţi"? Un răspuns afirmativ n-ar oglindi esenţa reală a sămânţei creştinilor în lume. În adevăr, Sf. Grigore ţine să sublinieze: "**ceva mai frumos încă**, împrejurul nostru se înjghebase o societate nu de dispreţuit, dirijată şi condusă de Vasile, deşi noi ceilalţi alături de dânsul eram ca nişte pedestraşi care s-ar lua la întrecere cu un car lidian, aşa alergam pe urmele lui" (**Elogiul**, p. 140-141).

Mai frumos decât a fi creştin în individualitate este deci a statornici o societate creştină în jurul tău. Întru aceasta, faima celor doi, ce a trecut dincolo de hotarele Greciei, înseamnă autoritate - cu sensul său de sporire - autoritate a condiţiei de creştin cultivat, luminat, autoritate neîntinată de complexe de inferioritate şi de antagonisme false. Cu o comparaţie, cu fineţe nuanţată, demnă de cel numit în Minei "cel luminat din cuvânt", Sf. Grigorie subliniază aceasta în acelaşi Elogiu: "Dacă există, **sau se crede că există**, un fluviu care curge prin mare şi totuşi îşi menţine apa dulce sau o vietate care poate să se mişte prin foc, care se ştie, consumă totul, apoi astfel de curiozităţi eram şi noi printre colegii noştri".

De folos este să ştim şi ce studiau studenţii acelor timpuri în Atena, şi mai ales ce şi cum au ales creştinii cele trebuitoare lor pentru mântuire. Ne

spune aceasta şi Pr. Grigore în **Viața Sfântului Grigorie**, pag. 9-10, dar, mai frumos, ne-o spune Sf. Grigorie însuşi. Studiau Retorica - "ştiința vorbirii înflăcărate", căutând ca în privința moravurilor să se deosebească mult de retori; Gramatica - "ştiința care ne învață a vorbi corect grecește, regulile povestirii, legile metricei şi ale poeziei"; Filosofia - "fără îndoială ştiința cea mai înaltă care te înalță - atât cea practică (asceza) cât şi cea speculativă, care ne învață argumentarea logică şi arta combaterii, numită dialectică; apoi Astronomia, Geometria, Matematica, Medicina şi Morala.

În ce priveşte alegerea celor folositoare Sf. Grigorie punctează un fapt de o adâncă subtilitate: Vasile avea mai puțin nevoie de erudiție din cauza caracterului său şi cu toate acestea a avut mai multă erudiție decât alții, pe lângă un astfel de caracter. În datele unui atare caracter intră şi faptul că el "a studiat profund toate ştiințele, aşa cum alții abia de studiază una singură şi pe fiecare din ele până la culme, ca şi cum nu s-ar fi ocupat de loc şi de celelalte" (**Elogiul**, p. 142).

Deşi **Elogiul** este străbătut de o singură admirație şi dragoste pentru Vasile, cuvintele care urmează izbucnesc cu o abia disimulată nuanță de reproş pentru sine însuşi: "Nici nu te pricepi ce să admiri mai mult, cum a ştiut să aleagă pe cele bune sau cum a ştiut să ocolească pe cele nefolositoare... Din Astronomie, Geometrie şi Matematică n-a învățat decât atât cât era necesar ca să nu poată fi pus în încurcătură de specialişti, restul l-a neglijat ca nefolositor pentru cei care au ca țintă a vieții pietatea" (p. 142).

Corabia celor doi studenți "s-a încărcat mereu cu ştiință, atât cât este cu putință pentru firea omenească" după care "soseşte ziua plecării cu obişnuitul ei cortigiu: cuvântări de adio, alaiuri, salutări, jale, îmbrățişări, lacrimi" (**op. cit.** , p. 143). Are loc cu acest prilej un spectacol calificat de Sf. Grigorie ca fiind "vrednic de milă dar vrednic şi de povestit": "Împrejurul nostru se strânsese gloata colegilor şi a celor de o vârstă cu noi, ba încă şi mulți profesori, afirmând că orice ar fi nu ne lasă să plecăm, conjurându-ne, constrângându-ne, ademenindu-ne". "Iată, lumina lumii luminează lumea", iată, "sarea pământului îndulceşte pământul", iată, "pomul vieții rodurile nemuririi aduce"... Aceste cuvinte din Minei prin care Biserica îi cinsteşte pe cei Trei Ierarhi li se potrivesc, cum vedem, încă din primăvara vieții lor.

Sf. Vasile, un mare caracter, spirit de conducător dublat de ascultare de monah, voință de neînfrânt dublată de înțelegere plină de înțelepciune a oamenilor şi a situațiilor (a se vedea întru aceasta scrisorile sale), arată celor ce-i opreau la Atena motivele care-l constrâng să se reîntoarcă în patrie şi izbuteşte să dezarmeze pe cei ce voiau să-l țină. Sf. Grigore însă, dimpotrivă, a rămas la Atena, "la drept vorbind, din slăbiciune" - după propria-i mărturisire. Pentru scurt timp însă, căci dorul de Vasile m-a făcut

să imit calul din poezia lui Omer; am rupt lanţurile care mă reţineau, am străbătut câmpia în galop şi m-am dus lângă scumpul meu tovarăş".

Simfonia studenţiei comune a celor doi se încheie în tonalităţi minore căci ei intră de acum în "lume şi în teatrul ei", ducând cu ei pe căile culturii şi corabia bine încărcată cu ştiinţă.

Studenţia Sf. Ioan Gură de Aur, ultimul între egali, a stat, nu întâmplător poate, sub semnul aceluiaşi semn al prieteniei şi al împreună-lucrării în învăţături profane şi în ştiinţa ascezei. In prologul tratatului său **Despre Preoţie** vorbeşte despre "Marele Vasilie" în termeni care amintesc până la identitate pe cei pe care tocmai i-am citat din **Elogiul Sf. Vasile**: "Am avut mulţi prieteni sinceri şi adevăraţi, care cunoşteau şi păzeau cu sfinţenie legile prieteniei. Dar unul dintre aceştia mulţi îi întrecea pe toţi prin dragostea ce mi-o purta. Ambiţiona să-i lase în urmă pe prietenii mei, tot atât pe cât aceştia lăsau în urmă simplele mele cunoştinţe. A fost lângă mine tot timpul. Am urmat aceleaşi studii şi am avut aceiaşi profesori. Una ne era râvna şi sârguinţa pentru studiile pe care le făceam. La fel ne era şi dorinţa născută din aceleaşi năzuinţe. Nu numai când mergeam la dascăli, dar şi când i-am părăsit, când a trebuit să ne hotărâm ce drum este mai bun de ales pentru noi în viaţă am fost tot de o părere. În afară de asta, mai erau şi alte pricini care ne-au păstrat nestricată şi trainică această bună înţelegere. Nu se putea mândri unul mai mult ca altul cu măreţia patriei sale. Nu eram eu prea bogat, iar el sărac lipit pământului. Averea fiecăruia din noi era la fel, precum la fel ne erau gândul şi voinţa... Dar când a fost vorba să îmbrăţişăm viaţa cea fericită a monahilor şi filosofia cea adevărată, atunci talerele balanţei n-au mai fost deopotrivă. Talerul lui se ridica mai sus, iar eu, legat încă de poftele lumii, pogoram talerul meu, îl îngreunam cu nălucirile tinereţii şi-l sileam să rămână jos" (**Despre preoţie**, cap. 1-2).

Pe acest Vasile, prieten bun şi coleg de şcoală al Sf. Ioan, istoricul Socrate (**Ist. Bis.** VI, 3, M.G. 67, 668) îl identifică cu Sf. Vasile cel Mare iar Patriarhul Fotie (**Biblioteca**, M.G., 103, 493) cu Vasile al Seleuciei. Aceste identificări au fost dovedite ca fiind neîntemeiate de Cezar Baronius (**Annales ecclesiatici ad. an. 382**, Aug. Vindel, 1738, IV, 540-541) iar toate străduinţile, vreme de secole, ale cercetătorilor de a identifica pe acest Vasile cu unul din personagiile păstrate de istorie au rămas infructuoase. Important este, credem, faptul că nu este vorba de Sf. Vasile cel Mare, eventualitate care ar nuanţa diferit motivele pentru care Biserica a statornicit sărbătorirea lor comună. Iarăşi, important este faptul că fiecare din cei Trei Ierarhi s-a format având alături un om, ca "normă şi dreptar" şi că împreună au constituit încă din tinereţe "un fluviu care curge prin mare şi totuşi îşi menţine apa dulce". Faima erudiţiei şi a virtuţii fiecăruia din cei trei luceferi ai Ortodoxiei a ilustrat în primul rând condiţia "de a fi şi de a te numi creştin". În ce-l priveşte pe Sf. Ioan Gură de Aur nu avem nevoie de alte

dovezi întru aceasta afară de cuvintele vestitului retor şi sofist Libaniu relatate de Sozomen (**Ist. Bis.** VIII, 2, M.G., 67, 1513), care fiind întrebat de nişte prieteni pe cine ar dori să lase urmaş al său, a răspuns: "Pe Ioan de nu mi l-ar fi furat creştinii".

Iată că lumea din care vin teologii de ieri şi de azi este luminată de "Vasile cel cu nume mare - trâmbița cea mare a Bisericii, făclia care luminează lumea, propovăduitorul cel ce cuprinde cu vestirea marginile"; de Grigorie "cel luminat din viață şi din fapte, cel luminat din cuvânt şi din învățături, care întru toate străluceşte mai presus de toți, ca alt soare, mai mult decât stelele, mult lăudatul teolog"; şi de Ioan "Sfântul Gură de Aur" despre care mulțimea ce-l vedea "ducându-se la izgonire" zicea: "Mai de folos ar fi fost să se ascundă soarele decât să tacă gura lui Ioan". O astfel de lume nu este, nu poate fi, nici insuficientă, nici marginală.

BIBLIOGRAFIE:

1. I.P.S. Bartolomeu Anania - **Cuvânt la hirotonia şi înscăunarea ca Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului**, 7 februarie 1993, Telegraful Român, nr. 7-10, 1993.

2. Cezar Baronius - **Annales ecclesiastici ad. an. 382**, Aug. Vindel, 1738, IV, 540-541.

3. P. Evdochimov - **Arta icoanei - o teologie a frumuseții**, trad. Gr. Moga şi P. Moga, Ed. Meridiane, 1993.

4. Patriarhul Fotie - **Biblioteca**, M.G., 103, 493.

5. Sf. Grigorie de Nazianz - **Elogiu Sfântului Vasile**, trad. N. Donos, Huşi, 1931.

6. Pr. Grigorie - **Viața Sfântului Grigorie de Nazianz**, trad. N. Donos, Huşi, 1931.

7. **Mineiul Lunii Ianuarie**.

8. Andrei Pleşu - **Jurnalul de la Tescani**, Humanitas, 1993.

9. Socrate - **Istoria Bisericească**, Vol. VI, 3, M.G., 67, 668.

10. Sozomen - **Istoria Bisericească**, VIII, 2, M.G., 67, 1513.

11. Tertulian - **Contra Ereticilor**, trad. Prof. N. Chițescu, P.S.B., vol 3, *Apologeți de limbă latină*, Bucureşti, 1981.

12. Sf. Vasile cel Mare - **Omilia către tineri**, trad. Pr. D. Fecioru, P.S.B., vol 17, Bucureşti, 1986.

13. Sf. Vasile cel Mare - **Corespondență**, trad. Pr. prof. T. Bodogae, P.S.B., vol. 12, Bucureşti, 1988.

SAMARINEANUL MILOS.
LUCA X, 25-37.

BISERICA ŞI ÎNCEPUTURILE ASISTENȚEI SOCIALE

Asist. drd. *Carmen Gabriela Mândrilă*

"Nu știu ce ar rămâne din civilizație și din istorie dacă influența acumulată a lui Hristos, atât directă cât și indirectă, ar fi înlăturată din literatură, artă, relațiile sociale, normele morale și din activitatea creatoare, din toate sferele minții și ale spiritului."

Pornind de la acest citat care aparține dr. Charles Malik, fost președinte al Adunării Generale a O.N.U., observăm că viața și activitatea Mântuitorului sunt indisolubil legate de schimbări majore în viața oamenilor și a națiunilor. Oriunde au ajuns, mesajul și învățătura Sa au produs o mulțime de transformări, spre binele omenirii.

Unele principii și precepte religioase au dobândit, în timp, caracter de normă socială, de lege. Astfel, au fost recunoscute inviolabilitatea căsătoriei, dreptul la muncă, egalitatea între oameni; au fost votate legi pentru protejarea minorilor, a bătrânilor, a bolnavilor, a fost abolită sclavia - toate aceste prefaceri arătând că, de fapt, "creştinismul nu este doar o religie, ci un mod de viață" (Malcom Muggeridge).

"Până şi cei care au negat creştinismul, atacându-l - spune Dostoievski - în sinea lor urmează încă idealul creştin, căci, până acum, nici ingeniozitatea şi nici ordonarea inimilor lor nu a fost în stare să creeze un ideal mai înalt pentru om şi virtute decât idealul oferit de Hristos în vechime. Atunci când a existat vreo încercare, rezultatul a fost grotesc."

Ceea ce a entuziasmat oamenii şi a atras popoare şi națiuni la credința creştină au fost moralitatea, solidaritatea, egalitatea de care dădeau dovadă acele "societăți ale iubirii" care au legat pe oameni de oameni şi au desființat distincțiile sociale şi materiale.

Întreaga teologie şi viață creştină sunt fundamentate pe sentimentul iubirii, iubirea omenească - de Dumnezeu şi de aproapele -, dar şi iubirea nemărginită a lui Dumnezeu față de om, Care "aşa a iubit lumea, încât pe

Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică." (Ioan 3, 16).

Prin iubirea de aproapele creştinul urmează modelul ideal, modelul hristic, participând astfel activ la iubirea lui Dumnezeu. Se poate spune că omul repetă, la scară microsocială, ceea ce Dumnezeu a realizat la scară macrosocială. Iisus Hristos nu rămâne, astfel, doar un model ideal, ci El pătrunde activ în viețile noastre, prin cele două forme ale slujirii Bisericii: diaconia cuvântului şi diaconia faptelor. Aceste două forme de slujire au reprezentat de-a lungul timpului atribute esențiale ale Bisericii, prin care ea a răspuns mereu misiunii încredințate de divinitate.

Biserica primelor veacuri a pus foarte mult accentul pe caritate, pe sentimentul solidarității şi egalității dintre creştini. Faptele filantropice aveau caracter individual sau organizat, îmbinându-se armonios cu propovăduirea cuvântului. Fapte caritabile, după pilda Mântuitorului, au săvârşit chiar Apostolii, mărturii în acest sens fiind Epistolele şi Faptele Apostolilor.

"Toți cei ce credeau erau laolaltă şi aveau toate de obşte." (F. Ap. 2, 44). "Şi nimeni nu era între ei lipsit, fiindcă toți câți aveau țarini sau case le vindeau şi aduceau prețul celor vândute, şi-l puneau la picioarele apostolilor. Şi se împărțea fiecăruia după cum avea cineva trebuință." (F. Ap. 4, 34-35). Nu exista acolo vorba aceea "rece" - spune Sf. Ioan Hrisostom - "al meu", "al tău".

Pe această idee de comuniune, subliniază Pavel Evdochimov, se sprijină "eclesiologia socială". Mai târziu, apostolii s-au ocupat numai de slujirea bisericească, misiunea socială fiind preluată de diaconi şi revenind ulterior întregii comunități creştine, care avea sarcina de a vizita pe cei care aveau nevoie de ajutor, comunicând episcopului trebuințele acestora.

Cunoscută pentru slujirea sa socială în epoca primară a fost Biserica Romei, numită de către Sfântul Ignatie Teoforul "Biserica lui Hristos" care a oferit ajutor Bisericii de Răsărit.

Dionisie Alexandrinul (264-265) descrie acțiunile caritabile ale creştinilor din episcopia sa în timpul ciumei care a bântuit în acea vreme Alexandria: "cei mai mulți dintre frații noştri mergeau în vizită la cei bolnavi, îi îngrijeau întru Hristos şi mureau cu bucurie mare, împreună cu ei".

Eusebiu de Cezareea, în "Istoria bisericească", vorbeşte despre iubirea manifestată de creştini în perioada războiului lui Maximilian împotriva armenilor, care a adus foamete şi ciumă. "Numai creştinii - spunea el - cu ocazia acestor rele, au dovedit, în toate zilele, lucrarea lor de simpatie şi de iubire de oameni."

În secolele următoare filantropia a căpătat un caracter general, creştinii extinzându-şi activitatea, fără discriminare, şi asupra păgânilor. Creştinii nu

mai sunt "nici grec, nici iudeu", ci "tertium genus" (al treilea neam, a cărui cetate, spune Sf. Apostol Pavel, este în ceruri) (Filipeni 3, 20).

Formele de caritate individuală, practicate inițial, au avut o răspândire limitată, având caracter ocazional, fapt constatat și de Părinții Bisericești, ceea ce a determinat trecerea la o formă colectivă, instituționalizată a carității. Această formă de filantropie s-a materializat în primele lucrări mai ample de asistență socială: spitalul din Edesa (sec. IV) și mai apoi "Sfânta Elena" de la Ierusalim, înființate de Sfântul Efrem Sirul (306-373). Alte instituții de asistență socială, care au apărut în vremea Sfântului Constantin cel Mare, își desfășurau activitatea într-un cadru religios, având un scop religios și social. Exemple de astfel de instituții au fost: brefotrofiile (leagăne de copii mici, părăsiți sau găsiți), partenocomiile (case de adăpost pentru fecioare), ghirocomiile (azile pentru văduve), orfanotrofiile (orfelinatele) și altele.

Cel mai vechi orfelinat datează de pe vremea Sfântului Constantin cel Mare (306-337) și a fost numit "Orfelinatul Sfântului Zotic", deoarece a fost înființat de Zoticus, senator roman care a fost supranumit și ocrotitorul orfanilor. Acest orfelinat a fost construit cu sprijinul Bisericii. Tot în această perioadă a fost înființat în Constantinopol un spital pentru săraci (nosocomion), un azil pentru bătrâni (ptohocomion), un așezământ pentru văduve (ghirocomion).

În timpul lui Justin II (sec. VI), tot în Constantinopol, se construiește orfelinatul "Sf. Apostoli Petru și Pavel", iar mai târziu au luat ființă astfel de orfelinate la Alexandria, Roma, Antiohia, Tesalonic și în alte cetăți.

Sfântul Vasile cel Mare deschide o nouă etapă a dezvoltării asistenței sociale în Biserică, el dezvăluie o altă perspectivă asupra bolii și a bolnavului, concepție - am putea spune - revoluționară pentru acele timpuri. Dacă până la el bolnavul sau bătrânul neputincios nu avea dreptul să participe la viața socială, fiind nevoit să se izoleze în așteptarea sfârșitului, provocând semenilor frica de molipsire și dezgust fizic, Sfântul Vasile cel Mare introduce o nouă concepție, creștină, plină de înțelegere și compasiune pentru cel bolnav și aflat în nevoie, răsturnând astfel ierarhia valorilor umane de până atunci.

Îngrijirea bolnavilor a devenit o sarcină de prim ordin pentru bunii creștini care au început să o îndeplinească chiar în ascuns, atunci când contextul social nu o permitea (persecuțiile din timpul unor împărați).

Instituția Sfântului Vasile, "Vasiliada", a devenit un complex de așezăminte destinat să suplinească carențele statului. Astfel, fiecare circumscripție, administrată de un horepiscop, avea în îngrijire o casă a săracilor, un mic ospiciu care deservea satele din circumscripția respectivă. În Cezareea s-a ridicat astfel un "întreg oraș al binefacerii", organizat în așa

fel încât să poată intervini în diferite cazuri de boală, sărăcie etc. (specializat pe anumite necesităţi).

Sfântul Vasile, în calitate de reformator al monahismului oriental, a pus bazele vieţii monahale cenobitice, permiţând călugărilor să îşi ajute semenii, alăturând mănăstirilor spitale, azile de bătrâni, case pentru săraci etc., în care călugării îndeplineau diferite sarcini. El a construit şi orfelinate, separate, dar vecine mănăstirilor, care erau puse sub conducerea călugărilor, în care copiii primeau o educaţie creştină aleasă, pregătindu-se atât pentru viaţa monastică cât şi pentru cea laică. Cu toate că el a propovăduit milostenia, a fost împotriva cerşitului şi a împrumuturilor, povăţuind pe oameni să muncească, să fie creatori de valori, de care să se folosească şi ei şi societatea. "Nu trebuie să lucrăm aici pentru o hrană pieritoare - zicea el - ci pentru o hrană veşnică. Această hrană este de a face voia lui Dumnezeu [...] însă voia Tatălui este de a hrăni pe cel care este flămând, de a da de băut celui însetat şi de a-l îmbrăca pe cel gol. Deci scopul muncii nu trebuie să fie în sine, ci pentru alţii, pentru săraci, cu atât mai mult cu cât Hristos priveşte ca făcută Lui orice slujire...".

Exemplul Marelui Vasile a fost urmat şi de alţi vrednici creştini şi astfel la Roma, către sfârşitul sec. al IV-lea, a luat fiinţă spitalul văduvei Fabiola, apoi al Sfintei Paula, apoi spitalul lui Mason din Merida şi al Sfântului Ioan cel Milostiv, ridicat în Alexandria.

Îndeplinind un dublu rol, religios şi social, opera de asistenţă socială a Bisericii s-a bucurat de sprijinul statului, care, cu timpul, a preluat această activitate, Biserica concentrându-se asupra slujirii liturgice şi organizării administrative.

Datele prezentate au subliniat faptul că Biserica a iniţiat organizarea asistenţei sociale în toate ţările în care s-a răspândit creştinismul, acest lucru contribuind la înmulţirea credincioşilor şi la întărirea Bisericii.

ATITUDINEA BISERICII FAȚĂ DE PRUNCUCIDERE, DIVORȚ, ABANDONUL DE COPII, DROGURI ȘI HOMOSEXUALITATE, JUSTIFICATA ȘI DE SFÂNTA SCRIPTURĂ

Pr. prof. dr. *Petre Semen*

Sfânta Scriptură mărturiseşte că Dumnezeu S-a revelat pe Sine lumii ca iubire şi în această calitate i-a cerut şi-i cere omului să-I fie cât mai asemănător, adică să-şi arate şi el iubirea, în primul rând față de cei mai apropiați, membrii familiei, şi după aceea față de toată lumea.

Instituind familia, Dumnezeu i-a oferit omului şansa de a deveni colaborator al Său în lucrarea de permanentă creare a vieții, asigurându-i astfel, în acelaşi timp, un mediu propice proprie-i împliniri. Ca ființă socială, omul nu se poate împlini decât în societate, în familie mai întâi, numită deseori "prima celulă a societății". Din păcate, criza economică, morală şi socială îşi pune din plin amprenta asupra familiei creştine, care într-un procent din ce în ce mai mare nu mai este ceea ce ar trebui să fie. Mulți factori ai societății moderne concură la deprecierea tot mai accentuată a vieții conjugale şi nu de puține ori la ruperea căsătoriei, cu consecințe dezastruoase pentru copii. Mulți sociologi susțin că la baza decăderii vieții de familie ar sta criză economică, evident cu pondere mai mare în țările sărace, dar nici în cele bogate - ori foarte bogate - situația nu-i mai bună, încât criza trebuie să aibă şi alte cauze. Unitatea de familie, atât de prețuită de Biserică şi recomandată tuturor fiilor ei, este astăzi din ce în ce mai mult amenințată cu destrămarea, cu abandonarea copiilor, dacă nu chiar cu desființarea, prin uniri de-a dreptul împotriva firii, ce se vor a fi ocrotite de lege. În orice caz, atunci când starea anormală îşi revendică dreptul la normal însemnează că lumea întreagă a intrat mai întâi într-un colaps moral fără precedent în istorie. Este adevărat că sunt multe suferințe în lume care apar pe fondul crizelor economice; dar o mare parte din acestea îşi au cauza directă sau indirectă în chiar dezbinările din familie. Trăind într-o societate eminamente de consum, se depune adesea prea mult efort spre a apuca fiecare cât mai mult din ceea ce oferă civilizația modernă, un loc prioritar

ocupându-l goana exacerbată după plăceri cât mai diverse. Din ce în ce mai des omul modern pierde sensul jertfei pentru viitor, pentru generația de mâine, în pofida faptului că s-a vorbit şi se vorbeşte încă de "generația de sacrificiu". Ideea inutilității jertfei pentru alții, pentru generațiile viitoare, duce inevitabil la diminuarea sau chiar la anularea responsabilității față de altul, iar atunci preceptele creştine, profund impregnate de învățătura Evangheliei, se pare că sunt doar nişte piese de muzeu. Credința creştină este adesea mărturisită triumfalist şi fără prea multă implicare în viața de zi cu zi. Se uită sau se ignoră faptul că lui Dumnezeu nu-i sunt plăcute doar simplele declarații de dragoste. Înaintea lui Dumnezeu primează faptele, iar preceptele morale şi învățăturile de credință se impun a fi cunoscute spre a fi împlinite. Altfel se poate cădea în osânda păcătosului care ştie poruncile dar, pentru că nu le lucrează, acest lucru nu-i este de nici un folos; pe unul ca acesta îl condamnă psalmistul zicându-i: "Pentru ce tu istoriseşti dreptățile Mele şi iei legământul Meu în gura ta? Căci tu urăşti învățătura şi ai lepădat cuvintele Mele înapoia ta. De vedeai furul alergai cu el şi cu cel desfrânat partea ta puneai. Gura ta a înmulțit răutatea şi limba ta a împletit vicleşug. Şezând împotriva fratelui tău cleveteai şi împotriva fiului maicei tale ai pus sminteală." (Psalmul 49, 17-21).

Ne-am gândit la o abordare dintr-o perspectivă biblică a temei propuse, întrucât se simte din ce în ce mai acut nevoia de a asculta cuvântul divin referitor la familie, la perpetuarea acesteia, la naştere şi moarte. Nu-i greu de observat că societatea modernă este profund marcată de o criză caracterizată printr-un dezinteres cvasigeneral față de valorile morale autentic creştine şi care se manifestă, printre altele, şi prin extinderea unor comportamente lipsite de considerație față de familie.

Din perspectivă biblică, menirea femeii în cadrul căsătoriei, a familiei rânduite de Dumnezeu spre ajutor reciproc şi împlinire a persoanei, a fost şi rămâne aceea de a deveni mamă şi a avea copii. A naşte prunci era cea mai mare împlinire pentru femeie în perioada biblică de pregătire a întrupării (Facerea 24, 60; 30, 1), iar sterilitatea era considerată ca un blestem divin (Facerea 29, 31). Aşa se explică de ce iubirea maternă a fost proverbială la poporul ales şi o icoană a iubirii divine față de poporul ales (Isaia 49) şi implicit față de om. În Noul Legământ familia a fost înălțată la o nouă demnitate, nu numai datorită atitudinii Domnului față de indestructibilitatea acesteia sau pentru că a participat la nunta din Cana Galileii (Ioan 2), ci motivația esențială este smerirea de sine, căci Mântuitorul a acceptat să petreacă o parte însemnată a vieții Sale pământeşti în familie şi a intervenit adesea cu promptitudine ca să aline unele suferințe umane cu repercursiuni directe asupra familiei (Luca 10, 38-42; Matei 15, 22-28; 8, 14-15). De aceea, a neglija sau a fi indiferent față de unitatea familiei, considerată ca cea dintâi şcoală în care se învață a trăi în

comuniune şi iubire jertfelnică, înseamnă de fapt a respinge esențialul învățăturii creştine solid fundamentată pe Evanghelie ce îndeamnă la iubire față de toată lumea, iubire ce se impune a fi practicată în primul rând față de membrii familiei.

I. Sfânta Scriptură a Vechiului Testament condamnă pruncuciderea

Porunca divină de a respecta viața omului ca pe bunul cel mai de preț de pe pământ este categorică: "Să nu ucizi!" (Ieşirea 20, 13; Deuteronom 5, 17) sau mai exact: "tu nu vei ucide!" (Atta lo ttirțah).

Cu mult înainte ca omenirea să fi primit într-un cadru deosebit de solemn cele zece porunci, omorul a fost considerat dintotdeauna şi pretutindeni ca cel mai mare păcat pe care l-ar putea săvârşi omul pe pământ, căci glasul celui ucis cere neîncetat răzbunare din partea lui Dumnezeu. "Ce ai făcut?" îl întreabă Dumnezeu pe Cain: "Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine din pământ" (Facerea 4, 10). Aghiograful pune pe seama lui Dumnezeu aceste cuvinte, pentru a ilustra că, mai mult decât alte păcate, crima nu poate rămâne multă vreme nepedepsită. Gravitatea acestei fapte constă în distrugerea ființei în care Dumnezeu a binevoit să-Şi pună propriul chip, fiind totodată o uzurpare a autorității divine, singura îndreptățită să dea sau să ridice viața cuiva[1]. Acest păcat nu poate rămâne nepedepsit de Dumnezeu, pentru că El Însuşi a enunțat în Decalog interdicția amintită. Traducătorii au redat aproape în unanimitate porunca "atta lo ttirțah" = "tu nu vei ucide" prin imperativ prezent: "să nu ucizi!", dar nu-i acelaşi lucru. Traducerea are mai puțină încărcătură teologică. Când spui cuiva "să faci" sau "să nu faci" ceva implică mai puțină responsabilitate şi interes din partea propunătorului, ca şi din partea celui ce recepționează porunca, decât atunci când spui: "tu nu vei face!". Enunțată la viitor, interdicția are un evident caracter personal. Pe de o parte, arată o intimitate între cele două persoane, ce se voieşte a se menține cu orice preț - cu alte cuvinte: "tu vei face" sau "tu nu vei face" dacă doreşti să rămâi în raporturi de amiciție cu mine. Deci nu vei face cutare sau cutare lucru deoarece îmi ştii exigențele şi intuieşti urmările în caz de neascultare. Prin urmare, ne spune textul original, Dumnezeu a zis: "tu nu vei ucide" adică nu ți se va permite săvârşirea unei astfel de fărădelegi fără a avea de suportat consecințe. De fapt toate poruncile Decalogului sunt formulate la viitor, forma negativă, şi nu întâmplător. Ele au nu numai un caracter restrictiv, ci

---

[1] D. Glenn Saul, **Murder**, în "Holmann Bible Dictionnary", Mashachuttes-Tennesse, 1991, p. 993.

şi profetic. Tu nu vei ucide pentru că nu ţi se va permite să săvârşeşti această fărădelege fără urmări tragice. S-a dovedit pe parcursul istoriei poporului ales, căruia i s-au dat poruncile, că atunci când le-a neglijat, Dumnezeu a intervenit cu promptitudine, uneori cu asprime, nepermiţându-i să rămână prea mult timp în nerespectarea acestora şi implicit îndepărtat de El, iar această istorie se repetă de fapt cu fiecare persoană, chiar dacă crede, mai mult sau mai puţin, în divinitate. Porunca "tu nu vei ucide" este într-adevăr scurtă, dar foarte categorică, şi nu lasă loc la nici un subterfugiu sau pretext moral[2]. De fapt, când apar pretextele şi justificările este semn de scădere morală, de cedare din partea conştiinţei. Din timpuri imemoriale în conştiinţa tuturor popoarelor lumii viaţa a fost considerată ca bunul cel mai de preţ pe care divinitatea l-a oferit omului. Biblia se situează şi ea pe aceleaşi coordonate, aducând o motivaţie în plus, aceea că omul este purtător de chip divin. Cartea "Ieşirea" completează interdicţia de a ridica viaţa aproapelui: "De va lovi cineva pe un om şi acela va muri, să fie dat morţii" (cap. 21, 12, 24, 25). Desigur, în contextul vremii, criminalul era mult mai uşor de reperat, prins şi pedepsit. Poate că astăzi lucrurile stau altfel, dacă ne gândim că cetatea modernă poate adăposti zeci de milioane de oameni. Cum Biblia are o vădită tentă profetică, textul are şi o conotaţie spirituală. Nu înseamnă că interdicţia şi-a pierdut din greutate. Evident, în cetatea modernă criminalii sunt mult mai greu de identificat şi pedepsit, iar multe state ale lumii, vădit influenţate de Evanghelie, au abolit pedeapsa cu moartea, dar nu înseamnă că vinovatul rămâne nepedepsit. Îl ajunge dreptatea divină. Cel ce a ridicat viaţa aproapelui, indiferent din ce motive, se ucide de fapt pe el însuşi, îşi nimiceşte propriul suflet odată cu pierderea vieţii semenului său. Numai aşa se înţelege de ce Biblia condamnă chiar şi omorul neintenţionat. Dacă totuşi cineva ucidea i se impunea criminalului exilul pe viaţă, ori pentru o perioadă mai scurtă de timp, după cum îi era norocul. Astfel, cel ce a ucis din neatenţie şi fără să fi fost certat cu victima se refugia într-una din cetăţile de scăpare (Deuteronom 19, 3), unde se constituia de urgenţă tribunalul de judecată format din bătrânii poporului care-i constata nevinovăţia, şi rămânea cu domiciliul forţat în acea cetate până la moartea marelui preot. La instalarea noului arhiereu se judeca din nou cazul şi vinovatul îşi căpăta dreptul legal de a se întoarce în mijlocul familiei. La prima vedere pare că textul n-ar avea nici o relevanţă pentru noi cei de astăzi. Cum însă Scripturile s-au scris atât pentru noi cât şi pentru cei ce vor veni, înţelegem din context că şi păcatele mari sau mici săvârşite fără voia noastră ne fac culpabili înaintea lui Dumnezeu, cu atât mai mult cu cât este vorba de suprimarea unei vieţi omeneşti. Se vestise deja lui Noe şi familiei sale că în caz de ucidere se va cere de către Dumnezeu "viaţa

---

[2] Moses Rosen, **Eseuri Biblice**, Edit. Hasefer, Bucureşti, 1992, p. 41.

omului din mâna omului" (ucigaş): "de va vărsa cineva sânge omenesc. sângele aceluia de mână de om se va vărsa, căci Dumnezeu a făcut omul după chipul Său" (Facerea 9, 5-6). Legea protejării celui ce a ucis involuntar poate părea la prima vedere prea îngăduitoare, dar nu ierta cu desăvârşire. Dimpotrivă, pentru culpa de a fi vărsat sânge de om, israelitul rămânea cu domiciliul forțat mai mulți ani, zeci sau chiar şi pentru toată viața, în funcție de vârsta pe care o avea la săvârşirea omuciderii şi de vârsta arhiereului în funcțiune (Numerii 35, 25). Se ştie că multe dintre instituțiile vechitestamentare erau anticipări ale celor viitoare (Evrei 9). De aceea, ne întrebăm dacă nu cumva şi rămânerea celui ce a ucis într-o cetate de azil nu este icoana sufletului celui care a omorât oameni (sau prunci). motivat sau nemotivat, închis în temnițele veşnice până la moartea marelui arhiereu, adică la judecata de apoi, când se va rejudeca starea fiecărui suflet?

Dacă viața îi aparține în exclusivitate lui Dumnezeu, care, aşa cum spune Scriptura, a fost dată după plămădirea trupului (Facerea 2, 7), numai El are dreptul s-o ridice (Iov 34, 14; Ecclesiastul 12, 7) şi tot El ia sub propria-I ocrotire viața oricărei ființe umane, interzicând categoric uciderea (Facerea 9, 5-7)[3]. Pruncuciderea nu prea se întâlnea la poporul evreu. În Biblie sunt amintite cazuri cu totul izolate când cineva se făcea vinovat de pruncucidere şi aceasta numai din cauza exemplelor negative ale popoarelor păgâne canaaneene. Acestea practicau uciderea pruncilor în cadrul unor jertfe. Astfel, exasperat că nu poate ține piept coaliției militare a regilor Iosafat (873 - 849) şi Ahab (869 - 850), regele Moabului l-a sacrificat pe fiul său cel întâi născut, care urma să stea pe tron (II Regi 3, 27). Când fiii lui Israel se pretau la astfel de crime de-a dreptul abominabile (Judecători 11; Iosua 6, 26; I Regi 16, 34), profeții interveneau cu promptitudine, mustrând şi făcând profeții sumbre la adresa celor vinovați. Astfel, cartea II Regi 17, 17 avertizează că cetatea Samaria împreună cu tot regatul de nord au căzut sub asirieni la anul 722 tocmai ca o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru acest greu păcat. După intrarea tânărului stat Israel în circuitul culturii şi civilizației unor popoare din zonă, cu precădere fenicienii, în special după producerea dezbinării (933 - 932), israeliții nu şi-au mai păstrat puritatea moral-religioasă impusă de Lege, ajungând adesea la nedorita performanță de a-i depăşi pe păgâni printr-o viață dezordonată şi coruptă, încât unii bărbați inspirați ai timpului au intuit primejdiile ce-i amenințau. Astfel, autorul cărții *Înțelepciunea lui Solomon* avertizează la timpul său pe credincioşii israeliți a căror ținută morală lăsa de dorit "că Dumnezeu S-a scârbit de locuitorii cei de demult ai pământului care pe lângă alte multe

---

[3] Se va vedea mai pe larg Jacques Guillet, **Vie**, în "Vocabulaire de la Bible" publié sous la direction de Xavier Leon-Dufour, Sixième édition, Paris, 1988, p. 1350.

lucruri nelegiuite, vrăjitorii şi jertfe necurate îi omorau fără milă pe prunci [...], pe aceşti părinţi ucigaşi ai unor prunci fără de apărare i-ai nimicit" (cap. 12, 5-6). Este limpede că pe cei vinovaţi de aceeaşi culpă nu-i poate aştepta decât aceeaşi pedeapsă. Cu toate că ne despart câteva milenii de sumbrele constatări ale aghiografului menţionat, situaţia descrisă se regăseşte din nefericire mult mai frecvent în lumea noastră. Dacă atunci cauza principală a nelegiuirilor, a decadenţei omului era necredincioşia faţă de Dumnezeu, la fel şi astăzi, cel ce încalcă una dintre poruncile divine nu s-ar zice că are teamă de Cel ce le-a dat. Într-adevăr, "cel ce rătăceşte întru cunoaşterea lui Dumnezeu vieţuind întru întunericul minţii lui", adaugă acelaşi de Dumnezeu inspirat, se aseamănă cu cei care "făceau slujbe în care ucideau chiar pe copiii lor [...] şi nici viaţa, nici căsătoriile nu le mai păzeau curate, ci unul pe altul ucidea prin viclenie sau îl batjocorea prin desfrânare" (Înţelepciunea lui Solomon 14, 22-23). Aceştia se dedau la "pângărirea sufletelor şi răsturnarea trupeştilor nevoi, la tulburarea căsătoriilor şi desfrânare şi dezmăţ (neruşinat) sub ochii tuturor" (Înţelepciunea lui Solomon 14, 26). Cam aceeaşi decădere din demnitatea umană, de data aceasta a celor aleşi, a celor chemaţi să fie altfel decât păgânii, o prezintă profetul Osea, avertizând că Dumnezeu Însuşi va interveni pentru a restabili ordinea: "Domnul stă la judecată cu locuitorii pământului, fiindcă nu mai este credinţă, nici iubire, nici cunoaştere de Dumnezeu în ţară. Toţi jură strâmb, mint, ucid, fură şi sunt desfrânaţi, săvârşesc fapte silnice. De aceea ţara e în mare jale, iar locuitorii fără vlagă... poporul Meu va pieri pentru că nu mai cunoaşte pe Domnul. Când se vor desfrâna nu se vor înmulţi pentru că au înşelat pe Domnul" (Osea 4, 1-10).

Nici că se putea un cuvânt biblic mai actual. Prin aceste sumbre constatări profetul parcă ar fi martor al multor fărădelegi din vremea noastră, care sunt mărturisite prin alte glasuri şi mijloace, dar nimeni nu ia aminte. Avertismentul are aceeaşi valoare, în sensul că asupra lumii planează mânia divină ca şi în vremurile de demult, căci fărădelegile se reeditează, dar cu o amploare fără precedent.

Din perspectivă biblică, oricât de lungă ar fi viaţa unui cuplu, dacă cei doi nu se învrednicesc să lase urmaşi căsnicia lor este considerată ca neîmplinită (II Samuel 14, 7). Cuplurile care împlineau menirea naşterii de prunci se considerau iubite şi binecuvântate de Dumnezeu. Prin naşterea de prunci, Dumnezeu i-a dăruit omului demnitatea de a-L imita, în sensul că a dorit să-l facă un continuator al creaţiei Sale şi transmiţător pe mai departe al chipului Său[4]. Prin exemple cutremurătoare, Scriptura ne ilustrează faptul că Dumnezeu nu permite nimănui să curme viaţa omenească, indiferent în ce stadiu s-ar afla, şi mai cu seamă atunci când

---

[4] **Ibidem**, p. 343-435.

este mai vulnerabilă. Astfel, în cartea **Ieşirea** ni se vorbeşte despre intervenția personală a lui Dumnezeu când poporul israelit era amenințat cu pieirea de către egipteni, fiind incapabil de a se apăra (cap. 12. 12-20), iar când un oarecare Onan nu voia să conceapă fii, Dumnezeu l-a pierdut ca pe unul ce s-a dovedit nefolositor (Facerea 38, 8) împlinirii planurilor divine. De aici deducem că cei ce împiedică venirea pe lume a pruncilor, ca de altfel şi cei care îi ucid după naştere, se opun planurilor lui Dumnezeu cu privire la lume, pentru că suprimă viața unor oameni trimiși de divinitate ca să lucreze la mai binele omenirii, sau chiar la salvarea ei. La aceasta se referea, probabil, profetul Isaia când se tânguia zicând: "Piere dreptul şi nimeni nu ia aminte; se duc oamenii cinstiți şi nimănui nu-i pasă că din pricina răutății a pierit cel drept." (cap. 57, 1). Într-adevăr, prin suprimarea vieții pruncilor piere şi cel drept care nu se mai naşte, deoarece nu mai este dorit. Prin urmare, ucigătorii de prunci fac imposibilă venirea în lume a unor drepți prin care Dumnezeu ar vrea să lucreze în viitor, aşa cum a lucrat şi în trecutul omenirii prin patriarhi, prin profeți şi prin toți drepții. Ne întrebăm: cine i-ar fi salvat pe locuitorii cetății Ninive dacă profetul Iona ar fi fost sugrumat înainte de a se fi născut? Sau cine i-ar fi salvat pe iudeii din exil de crudul Mardoheu dacă tânăra Ester nu s-ar fi născut?

În concepția iudaică, împiedicarea zămislirii de prunci era egală cu refuzul slăvirii lui Dumnezeu, întrucât porunca adresată primului cuplu uman: "creşteți şi vă înmulțiți" avea menirea de a-i convinge pe oameni să nască fii în vederea răspândirii numelui sfânt al Creatorului pe toată suprafața pământului, după cum şi stă scris: "În mulțimea poporului stă slava Regelui" (Proverbe 14, 28)[5].

II. ATITUDINEA NOULUI TESTAMENT FAȚĂ DE PRUNCUCIDERE

Aghiografii Noului Testament, inspirați de acelaşi Duh al lui Dumnezeu, se situează pe aceeaşi linie de gândire cu cei ai Vechiului Testament, numai că porunca: "tu nu vei ucide" are o nouă valență, este mai spirituală, interzicând chiar şi mânia asupra aproapelui (Matei 5, 22). Din Sfintele Evanghelii reiese clar faptul că Dumnezeu a rânduit omului viața de familie ca pe un mediu ideal de împlinire a persoanei proprii, prin jertfirea de sine, prin dăruirea față de aproapele, dar nu în ultimul rând pentru perpetuarea vieții. Copiii vin în lume de la Dumnezeu prin părinți şi trebuie primiți ca un dar divin, fiindcă Domnul Hristos Se identifică cu ei: "cine va primi un prunc ca acesta în numele Meu, pe Mine Mă primeşte."

---

[5] Alexandru Şafran, **Înțelepciunea Cabalei**, traducere de Ticu Goldstein, Edit. Hasefer, Bucureşti, 1997, p. 337.

(Matei 18, 5). Cel ce-i primeşte pe prunci Îl primeşte într-adevăr pe Hristos, fiindcă numai aceştia sunt inocenţi cum a fost El, sunt smeriţi ca Hristos şi depind de părinţii lor aşa cum Domnul a depins întru toate de voia Părintelui ceresc (Ioan 5, 30). Din învăţătura Mântuitorului rezultă că unirea matrimonială dintre bărbat şi femeie are o vocaţie divină. Altfel nici n-ar fi de înţeles preocuparea lui Dumnezeu faţă de cel dintâi cuplu uman şi faţă de descendenţii acestuia, cărora li se promite ajutor necondiţionat, deşi prin comportamentul lor s-au compromis total[6].

Este rânduiala lui Dumnezeu ca oamenii să conviețuiască prin unire-matrimonială pentru ca bărbatul şi femeia să poată atinge plenitudinea vieţii şi a misiunii în această lume, asemănată de Rabi Akiba cu o anticameră a veşniciei şi să realizeze o comuniune sufletească prin afecţiunea îndreptată asupra copiilor, ajungând la o unitate de gândire şi o susţinută cooperare în educarea copiilor[7]. Cum la baza oricărei legături matrimoniale stă iubirea, odată cu trecerea anilor aceasta trebuie să se consolideze şi să se reverse din belşug asupra copiilor. Pentru cei ce au aflat adevăratul sens al familiei, timpul nu poate deveni un duşman al iubirii, decât poate numai acolo unde dragostea a lipsit de la început, ci dimpotrivă, trecerea timpului împlineşte dragostea celor doi în ciuda multiplelor încercări şi realizări ale vieţii. A iubi cu adevărat nu înseamnă neapărat o contemplare a unui chip plăcut la vedere, care cu timpul oricum se depreciază, ci mai curând o îndreptare constantă a celor doi parteneri spre aceleaşi idealuri. În iubirea dintre mire şi mireasă, Biserica a văzut dintotdeauna o icoană a iubirii lui Dumnezeu pentru lume şi a iubirii dintre persoanele treimice. Hristos şi Biserica privesc mereu spre om, şi-l privesc cu iubire, dorindu-l cât mai aproape, pentru a fi fericit. .

III. Atitudinea Bisericii faţă de avort

Biserica Ortodoxă a apărat dintotdeauna valorile incontestabile ale vieţii de familie, îndemnând cuplurile creştine să conştientizeze faptul că prin naşterea de fii sunt chemate la demnitatea de colaboratori ai lui Dumnezeu (I Corinteni 3, 9). Acest punct de vedere îl împărtăşeşte şi Biserica de Apus. Şi ea îi atenţionează pe fiii săi de marea datorie ce le revine în cadrul căsătoriei, aceea de a transmite viaţa şi de a-şi educa

---

[6] Arts Herwing, **Pourquoi se marier? Le mariage des chretiens**, Louvain la Neuve, Duclot, 1990. Cf. **La nouvauté de l'Esprit Saint**, Revue internationale de catéchèse et de pastorale, vol. LIII, 1998, p. 116-117.

[7] **Concile Oecumenique Vatican II, Constitutions, Decrets, Declarations**, Édition du Centurion, Paris, 1967, p. 281.

propriile progenituri ca să devină cu voia lor colaboratori la iubirea lui Dumnezeu Care, în calitate de Stăpân al vieții, a încredințat oamenilor nobila misiune de a fi transmițători ai vieții[8]. Din nefericire, pentru ambele Biserici, fiii lor, declarați mai mult sau mai puțin credincioși practicanți, fac uneori dovada pierderii conștiinței păcatului în general, iar unele mișcări desprinse din sânul Bisericii sau din afara ei au pretenția de a obține cu orice preț, în numele libertății și drepturilor omului, permisiunea de a suprima viața pruncilor nou-născuți sau nenăscuți încă. Păcatul uciderii de prunci a devenit un fenomen aproape general, făcând în ultimii ani mai multe victime decât ultimele trei mari războaie. Astfel, conform statisticilor întocmite de Comisia Națională și Ministerul Sănătății, între anii 1990-1996 numărul pruncilor uciși se situează la amețitoarea cifră de 6.457.300[9]. Desigur, cifrele sunt cu mult mai mari, dacă luăm în considerare pruncuciderile nedeclarate. În orice caz, pe lângă aspectul moral, trebuie avut în vedere gravul declin biologic al poporului nostru, cu serioase repercursiuni nu numai sociale dar și politice. Alt cuvânt ar fi avut România în Europa la o populație de 40 sau 50 de milioane de locuitori pe care i-ar putea hrăni cu ușurință.

Un fapt mult mai grav din punct de vedere moral este accentuarea unei abrutizări sufletești, încât omul devine insensibil față de sentimentul culpabilității. Se știe că avortul s-a practicat aproape dintotdeauna, prin diverse mijloace, chiar dacă la o scară mult mai redusă. Această faptă a fost însă considerată pretutindeni o adevărată omucidere. În vechea cetate a Spartei păgâne spre exemplu, din rațiuni politice, când se nășteau prunci cu deficiențe fizice sau necorespunzător dezvoltați erau aruncați fără resentimente de pe muntele Taiget ca să nu mai împovăreze societatea. Desigur, nu numai la grecii păgâni se petreceau astfel de lucruri. Provocat sau accidental, avortul s-a întâlnit la aproape toate popoarele, și este amintit chiar în Sfânta Scriptură (Iov 3, 16; Ieremia 20, 17), dar aceasta nu scade cu nimic gravitatea păcatului în sine, nici nu-l justifică, mai ales după ce omul a aflat atâtea despre tainele vieții și valoarea ei, despre faptul că pentru viața fiecărui om s-a jertfit Fiul lui Dumnezeu. Deși păcatul e mereu întâlnit de-a lungul istoriei omenirii, nu înseamnă că este și aprobat. Dimpotrivă, dintotdeauna, indiferent de mijloacele utilizate, întreruperea sarcinii la orice timp a fost considerată fără echivoc omucidere. Dacă venirea pe pământ a omului cunoaște trei etape indisolubil legate una de alta - procrearea, întruparea și nașterea propriu-zisă[10] - întreruperea vieții în

---

[8] **Ibidem**, p. 279-280.

[9] Vezi **Actualitatea Creștină**, anul IX, 1998, p. 27.

[10] Abd-Ru-Shin, **Dans la lumière de la verité**, Paris, 1991, vol. II, p. 51.

oricare din aceste etape este sinonimă cu crima. Avortul este omucidere deoarece în toate cele trei etape se găseşte omul întreg, trup şi suflet. Avem mărturii biblice incontestabile că persoana umană începe să existe chiar din momentul conceperii. O arată deslușit Sfânta Evanghelie de la Luca. Aici citim că întrupându-Se, Domnul Hristos a fost recunoscut ca atare şi salutat chiar din clipa zămislirii. Astfel, după bunavestire a Arhanghelului Gavriil către Fecioara Maria, Maica Domnului s-a întâlnit cu Elisabeta, pe care după ce a salutat-o Sfânta Fecioară - care era mai tânără - pruncul aceleia a tresărit în pântecele ei fiindcă l-a recunoscut pe Domnul Hristos în sânul Fecioarei, iar mama aceluia (a Sfântului Ioan) a simțit că s-a umplut de Duhul Sfânt (Luca 1, 39-41).

Prin cercetările sale, ştiința modernă confirmă adevărul Sfintei Evanghelii, ajungând la concluzia că din chiar momentul fuzionării celor două celule se stabileşte definitiv programul genetic al ființei umane. De aceea, prin avort se distruge ființa umană purtătoare a chipului divin, prin aceasta justificându-se calificativul de crimă, condamnată aspru de Dumnezeu şi de morala creştină. Fapta este deosebit de gravă din două motive. În primul rând, se speculează imposibilitatea victimei de a se apăra, iar în al doilea rând, ucigătorul se face vinovat de crimă în lanț, căci odată cu suprimarea vieții pruncului se pune o nejustificată stavilă pentru o mulțime de alte ființe care ar fi venit la viață prin acesta. Virtual, sunt uciși toți urmaşii celui nedorit până la sfârşitul veacurilor, aşa cum bine a zis poetul G. Coşbuc: "N-ai ucis prin el un rege, ci-ai ucis un şir de regi" (Vezi *Regina Ostrogotă*!). Un alt revers al acestui păcat greu este faptul că odată cu moartea copilului este ucis moral şi sufletul mamei, de fapt al ambilor părinți. Prin amploarea acestei cumplite fărădelegi, diavolul poate fi nu numai mândru de succesul său fără precedent în implementarea răului în lume, dar s-ar putea să fie chiar invidios pe omul care concurează cu el în propagarea răutății.

IV. Atitudinea Sfinților Părinți față de avort

Sfinții Părinți ai Bisericii, care au enunțat învățături mereu actuale vis-à-vis de viața creştină în general, iar față de păcat, evident, s-au ghidat permanent după mărturiile biblice. În sfaturile către duhovnici, ei au stabilit câteva jaloane pentru modul de canonisire a celor căzuți în astfel de păcate. Astfel, femeii care a lepădat pruncul să i se dea canon să crească un copil sărman, dacă evident dispune de mijloacele necesare, sublinia Sfântul Simeon al Tesalonicului, dacă nu, să dea pomeni şi milostenii şi să roage pe Dumnezeu din tot sufletul s-o ierte, ca prin aceasta să facă să înceteze strigătul pe care-l înalță cel ucis şi care cere răzbunare, ca să împiedice

înfricoşătoarele pedepse care îi sunt pregătite, atât pe cele veşnice cât şi pe cele vremelnice, fiindcă "de va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa" (Facerea 9, 6)[11].

Păcatul uciderii de prunci era dezaprobat de către conducătorii spirituali ai creştinilor primelor veacuri. Părinții Apostolici le recomandau cu fervoare celor ce doreau să călătorească împreună cu îngerii cei luminați ai lui Dumnezeu pe calea luminii printre multe alte păcate grave de care trebuiau să se ferească era şi acela al uciderii de prunci: "Să nu ucizi copil în pântecele mamei şi nici să-l ucizi după ce s-a născut"[12]. În aceeaşi Epistolă a lui Barnaba se arată că opusul căii vieții este calea întunericului sau a morții pe care merg toți răufăcătorii, dintre care nu lipsesc "ucigătorii de copii" (capitolul 20). Dintotdeauna, deci, Dumnezeu a cerut creştinului, şi de fapt nu numai lui, să apere cu orice preț viața. Juriştii creştini recunosc şi ei că pentru fapta de omor nu are importanță nici vârsta, nici sexul, nici starea fizică sau psihică a victimei[13]. Vădit influențată de Sfânta Evanghelie, legislația modernă sancționează chiar şi tentativa de omor. Interesant însă că legislația penală consideră infracțiune de pruncucidere doar suprimarea vieții copilului nou născut, dar nu condamnă uciderea acestuia înainte de a se naşte. Se întrevede o încercare subtilă din partea legislatorului de a justifica crima. De altfel, multe din legislațiile penale ale lumii nu consideră infracțiune o astfel de faptă. De aceea, pentru creştin rămâne drept ghid cuvântul divin al Scripturii, care dezaprobă avortul ca pe oricare altă crimă, cu atât mai mult cu cât, odată cu uciderea aproapelui, cel în cauză îşi omoară propriul suflet, după cum învață Sfântul Ioan Teologul: "Oricine urăşte pe fratele său este ucigaş de oameni şi ştiți că orice ucigaş de oameni nu are viață veşnică, dăinuitoare în El." (I Ioan 3, 15).

Copiii trebuie priviți ca nişte "flori ale lui Dumnezeu sădite de El în pântecele mamei" care aduc primăvara vieții în familie[14]. Ei sunt în acelaşi

---

[11] Sfântul Nicodim Aghioritul, **Carte foarte folositoare de suflet**, trad. de Alexandru Elian, Timişoara, 1986, p. 63.

[12] **Epistola lui Barnaba**, cap. XIX, în "Scrierile Părinților Apostolici", trad. note şi indici de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1979, p. 135.

[13] Eugeniu Safta Romano, **Arhetipuri juridice în Biblie**, Edit. Polirom, Iaşi, 1997, p. 193.

[14] Canoanele Bisericii condamnă cu aceeaşi asprime utilizarea oricăror mijloace de ucidere a pruncilor: "Femeile care dau medicamente provocatoare de avort ca şi cele ce primesc otrăvurile ucigătoare de prunci", precizează Canonul 2 Trulan să se supună pedepsei ucigaşului. În acelaşi chip interzic această fărădelege şi canoanele 31 Trulan, 2 şi 8 ale Sf. Vasile cel Mare şi canonul 21 al Sinodului de la Ancira (a se vedea Nicodim Milaş, **Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii**, trad. Uroş Kovincici şi N. Popovici, Arad, 1930, vol. I, p. 472 şi vol. II, p. 24). De asemenea Sf.

timp daruri ale lui Dumnezeu şi semne ale iubirii dintre soţi, o garanţie sigură a durabilităţii iubirii făgăduite unul altuia, sau chiar un rod şi o mărturie permanentă a iubirii, după cum spunea poetul Jules Superville: "De acum taina iubirii noastre va trăi. În trupul acesta nou născut în lume. Iubirea, după ce ne-a luat inima cu asalt, s-a prefăcut în oaspetele unui leagăn. Şi-amândoi rămânem să privim secretul nostru atât de rău păzit, atât de bine"[15].

Părinţilor le revine datoria cea mai nobilă dintre toate câte sunt, aceea de a păstra cu orice preţ darul lui Dumnezeu şi a-l înnobila. Dintre toate creaturile lui Dumnezeu, numai omul a primit porunca: "Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l supuneţi" (Facerea 1, 28), ceea ce însemnează că responsabilitatea părinţilor nu se poate limita doar la aducerea pe lume a copiilor şi procurarea de hrană, întrucât porunca impune în egală măsură educarea progeniturilor printr-o slujire cât mai jertfelnică[16], pentru a face din ei adevăraţi fii ai Bisericii.

De remarcat că în aproape toate regiunile globului, la diferite culturi şi mentalităţi, femeia a fost şi este încă mult mai conştiincioasă în dăruirea de sine pentru educarea copiilor, ca una care se simte mult mai responsabilă. Probabil din cauza grijii lor de milenii pentru bunul mers al căminului conjugal, mamele creştine conştientizează mai mult menirea părinţilor de a pregăti noua generaţie pentru neam şi Biserică. Din păcate, o mare problemă a timpului nostru o constituie lipsa timpului pentru a se dedica mai mult şi mai cu fervoare creşterii copiilor[17]. De asemenea, tot femeia este cea care trăieşte mai intens sentimentul culpabilităţii în cazuri de infanticid, deşi responsabilitatea aparţine ambilor părinţi. Cum viaţa vine doar de la Dumnezeu, Căruia îi şi aparţine în exclusivitate, omul nu îşi poate aroga sub nici un pretext dreptul de a o suprima. "Strigătul copiilor asasinaţi mai înainte de a veni pe lume" - ca unii ce sunt musafiri nepoftiţi în căminul unora - trebuie ascultat de Dumnezeu[18], spunea maica Tereza într-una din meditaţiile sale adresate novicelor pe care le pregătea pentru

---

Vasile cel Mare condamnă la fel pe femeile ce-şi ucid pruncul ca şi pe cele ce îl părăsesc, nu-l hrănesc şi-l expun milei publice (N. Mladin, Orest Bucevschi, C. Pavel şi I. Zăgrean, **Teologia Morală Ortodoxă**, Vol. II, Bucureşti, 1980, p. 149).

[15] Jules Superville, **Naissance**, Paris, 1951. Cf. Olivier Clément, **Trupul morţii şi al slavei**, trad. de Sora Eugenia Vlad, Ed. Christiana, Bucureşti, 1996, p. 71.

[16] Olivier Clément, **op. cit.**, p. 70.

[17] Pope Shenouda III, **Ordination of Women and Homosexuality, Two Lectures**, ed. I, Copa, 1993, p. 42.

[18] Madre Teresa, **La gioia di darsi agli altri**, Edizioni Paoline, a cura di Luis Gonzales Balado, Roma, 1980, p. 105.

recuperarea pruncilor nedoriți și abandonați. Nici nu poate fi altfel. Nu pentru că a spus-o maica Tereza, căci au spus-o Părinții pe care-i citează, dar mai ales pentru că Domnul Hristos a arătat că înaintea Părintelui ceresc valorăm cu mult mai mult decât iarba câmpului, decât păsările cerului și crinii pământului (Matei 6, 28-30) și a înfățișat pruncii ca model de urmat pentru cei ce doresc să acceadă în împărăția lui Dumnezeu. Cât prețuiește viața noastră înaintea lui Dumnezeu tot atât trebuie să prețuiască și înaintea noastră viața pruncilor chemați la viață prin noi. Viața acestora nu poate și nu trebuie să fie stopată, pentru că și ei sunt destinați să devină temple ale Duhului Sfânt, iar pe cel ce va distruge templul lui Dumnezeu îl va distruge Dumnezeu pe el, subliniază apostolul neamurilor (I Corinteni 3, 17).

Venirea unui copil pe lume este și un fel de mesaj al iubirii lui Dumnezeu față de părinții acestuia, pe care vrea să-i țină în pomenirea Sa, dar mai este și o garanție a revărsării mai abundente a binecuvântării Lui asupra întregului pământ, căci în mod sigur nevinovăția pruncilor provoacă mila divină. Suprimarea vieții acestora, ca unii care sunt lipsiți de apărare, poate fi privită ca o revoltă directă împotriva Dătătorului de viață și un semn al deprecierii moravurilor, așa cum remarca mitropolitul Meletios Kalamaras: "cea din urmă dovadă că un popor a ajuns la cel din urmă semn al decăderii morale va fi perioada în care avortul va fi ceva tolerat social și obișnuit"[19].

Biserica Ortodoxă nu poate avea o altă atitudine vis-à-vis de infanticid decât cea de condamnare, întrucât nu poate încălca porunca divină care interzice categoric uciderea. Dintotdeauna ea a considerat acest păcat ca pe o reală crimă împotriva vieții și a Duhului Sfânt - Domnul de Viață Făcătorul, de aceea nici nu privește cu nepăsare proliferarea fără precedent a cruntei fărădelegi. La praznicul Pogorârii Duhului Sfânt din anul 1991, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române făcea un călduros apel la conștiința credincioșilor creștini și a preoților, îndemnându-i atât pe unii cât și pe ceilalți să apere și să promoveze viața: "Profund îngrijorați de extinderea păcatului grav al avortului, adevărată crimă împotriva vieții și a Duhului Sfânt - Dătătorul de viață, adresăm o chemare sfântă părinților și îndeosebi mamelor ca să apere dreptul la viață al pruncilor care deși nu au văzut lumina zilei sunt, totuși, chiar din momentul zămislirii, purtătorii chipului lui Dumnezeu"[20].

---

[19] Meletios Kalamaras, Mitropolit de Nicopole (Grecia), **Avortul**, trad. de Garoafa Coman, Tesalonic, 1991, p. 22.

[20] **Păziți darul sfânt al vieții** - Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în "Vestitorul Ortodoxiei", periodic al Patriarhiei Române, anul III, nr. 37-38, 16-31 mai, 1991, p. 1.

V. Atitudinea Bisericii faţă de divorţ, droguri şi homosexualitate

O altă mare primejdie a veacului nostru, ce atentează din ce în ce mai mult la dăinuirea familiei, zădărnicind împlinirea rosturilor sale, este dezbinarea dintre soţ şi soţie, cauzată, în anumite zone ale ţării şi la anumite categorii sociale, pe de o parte, de interminabilele nevoi materiale, iar pe de alta, de alcoolism, desfrâu şi alte vicii favorizate în primul rând de pierderea credinţei şi de un accentuat proces de păgânizare care pătrunde din ce în ce mai sigur în societatea românească. La acestea se adaugă marea primejdie a secolului, o adevărată calamitate abătută asupra lumii, fără precedent în istoria medicală a omenirii, un impas din care lumea încă nu ştie a ieşi, infecţia cu virusul imunodeficienţei umane şi sindromul imunodeficienţei dobândite, care, din ignoranţă sau lipsă de iubire jertfelnică, duce şi la nedorite dezbinări în familie ori la abandonări nejustificate.

Se ştie că Biserica suferă întotdeauna când fiii săi sunt dezbinaţi şi, ca urmare, n-a aprobat şi nu poate aproba divorţul. Dacă totuşi, din cauzele enumerate sau din alte cauze, familia se dezbină şi se procedează la întemeierea unei alte căsnicii, Biserica îşi dă binecuvântarea sa, dar o face cu multă reticenţă, pentru a evita trăirea în desfrâu, iar rugăciunile ocazionate de această a doua unire dintre bărbat şi femeie au un pronunţat caracter penitenţial. Dezbinarea familiei, cu sau fără copii, este dureroasă pentru Biserică, deoarece aceasta este o adevărată tragedie care va marca sufletele copiilor, dacă sunt, pentru toată viaţa. În familiile dezbinate dar cu mai mulţi copii, în multe cazuri, poate cu excepţia problemelor economice, tragicul nu atinge aceleaşi dimensiuni ca în cele cu un singur copil, care nu-şi poate găsi consolarea în iubirea frăţească, împlinindu-se cu el cuvântul Scripturii: "Vai de cel singur care cade şi nu este cel de-al doilea ca să-l ridice!" (Ecclesiast 4, 10).

Se pune, desigur, justificata întrebare: în ce măsură se poate implica Biserica şi slujitorii săi în diminuarea, sau dacă se poate, în eradicarea practicii avortului, a utilizării anticoncepţionalelor, a drogurilor şi abandonului, nu numai al copiilor, ci şi al familiilor. Desigur că nu-i suficientă doar o atitudine declarativă de condamnare a celor ce cad în astfel de păcate şi nici o simplă compătimire a acestora, fără a depune serioase eforturi de preîntâmpinare a unor astfel de neajunsuri, pentru că nu foloseşte prea mult simpla întocmire de statistici periodice, cu toate că acestea din urmă nu sunt chiar de prisos, căci ne feresc de căderea într-un triumfalism orgolios şi nejustificat, cum că în lumea ortodoxă n-ar exista astfel de neajunsuri. Cu toate că unele practici imorale din păcate au fost legiferate şi la noi, ca să ţinem pasul cu alte ţări ale lumii măcar din acest punct de vedere, nu trebuie să se înţeleagă că Biserica şi-ar propune să depună

armele, ca una care n-ar mai avea nimic de zis. Dimpotrivă, ea trebuie să-şi întețească lupta, utilizând din plin arsenalul de care dispune. În primul rând trebuie să-şi convingă slujitorii să stăruiască în învățătură, conştientizându-i pe credincioşi de gravitatea morală a unor astfel de fapte ce pun în mare primejdie mântuirea sufletului, şi au consecințe nefaste inimaginabile asupra viitorului acestui popor. Biserica trebuie să recomande slujitorilor săi abordarea unor tematici cât mai variate în cadrul predicilor şi catehezelor duminicale şi la alte ocazii din viața parohiei, care să privească viața actuală a oamenilor, cu multiplele lor frământări şi nelinişti. În comunitățile mai mici, în special la țară, preotul poate dialoga mai eficient cu cuplurile expuse dezbinării şi respingerii copiilor, insistând mult asupra valorii vieții şi a însemnătății religios-morale şi sociale a familiei. Se va îngriji de asemenea să identifice resurse materiale pentru ajutorarea viitoarei mame şi copilului ei, în cazul în care a fost marginalizată de familie sau abandonată de soț.

Tot de slujirea preoțească ține şi menirea de a veghea asupra unității familiilor din parohie, aşa cum preotul este dator să vegheze asupra propriei familii, identificându-i pe creştinii mai înstăriți şi cu un mai pronunțat spirit de jertfelnicie, pe care să-i convingă la adoptarea copiilor orfani sau abandonați. Tot preoților, înaintea cărora oamenii îşi deschid mai fără reținere sufletele, li se impune a-i consilia pe tinerii care se pregătesc pentru căsătorie, insistând asupra responsabilității asumate.

De asemenea, în cadrul predicilor e necesar să se evite, pe cât este posibil, utilizarea unui limbaj de lemn, cu repetiții de la o duminică la alta sau cu prelungiri obositoare şi inutile. Nu mai sunt actuale predicile interminabile şi mai ales impersonale, neconvingătoare şi fără nici o relevanță pentru lumea de astăzi cu viața ei atât de complicată. Într-un cuvânt, preotul conştient de vocația sa va şti să identifice mijloacele cele mai adecvate pentru a da o mărturie cât mai actuală despre iubirea lui Hristos față de omul de astăzi. Ca unul care are familie, preotul ortodox trebuie să se simtă legat sufleteşte ca de membrii propriei familii de credincioşii împreună cu care se osteneşte pentru mântuirea sufletească. El îi poate înțelege pe oamenii care trec prin încercări pentru că prin aceleaşi încercări trece uneori propria-i familie şi trebuie să simtă aceeaşi durere pentru scăderile parohienilor săi ca şi pentru scăderile casnicilor săi. De aceea este necesar să-i învețe, cu timp şi fără timp, arătându-le că avortul constituie o adevărată dramă şi lasă urme profunde în sufletul mamei[21] în primul rând; că alcoolul, drogul, abandonul copiilor şi homosexualitatea

---

[21] Olivier Clément, **Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I, Adevăr şi libertate - Ortodoxia în contemporaneitate**, tradus de Mihai Maci, Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 112.

sunt total contrare principiilor evanghelice, pentru că distrug iremediabil fiinţa umană şi primejduiesc mântuirea sufletului. Să conştientizeze de asemenea tinerele cupluri creştine că în caz de avort, deşi suferă mai mult femeia, din punct de vedere moral bărbatul este la fel de culpabil, chiar dacă cel mai adesea se desolidarizează de culpă, şi trebuie să facă în egală măsură penitenţa impusă.

Alte mari primejdii care s-au instalat deja destul de comod în lume şi care au cuprins segmente apreciabile şi din societatea noastră sunt: SIDA, dependenţa de alcool, drogurile şi sărăcia. Cum un număr din ce în ce mai mare de copii are de suferit de pe urma teribilului flagel al SIDA, s-a spus de către unii că nu trebuie văzut în aceasta neapărat o pedeapsă divină. Se poate să aibă dreptate, dar dacă nu este un blestem divin, nici binecuvântare nu poate fi. Este adevărat că nu pot fi vinovaţi copiii de păcatul părinţilor, după cum afirmă şi profetul: "Sufletul care păcătuieşte acela va muri. Fiul nu va purta nedreptatea tatălui, şi tatăl nu va purta nedreptatea fiului." (Iezechiel 18, 20; Deuteronom 24, 16). Din nefericire, Scriptura adaugă: "Părinţii au mâncat aguridă iar copiilor li s-au strepezit dinţii".

Ştiinţa medicală dovedeşte adevărul biblic că păcatele părinţilor lovesc crud moştenitorii. Dintr-un tată beţiv se vor naşte copii cu o sănătate şubredă şi cu un psihic adesea vrednic de a fi luat în grija unui psihiatru. Citând un paragraf dintr-un scriitor apusean, medic, ce descrie fizionomiile unor copii azilanţi descendenţi din părinţi vicioşi, ne dăm seama câtă responsabilitate îi revine unui cuplu faţă de preţiosul dar al vieţii transmis prin el. "Şi doctorul D. înainta făcându-şi drum prin mulţimea groazmică şi de plâns a micilor monştri: o umanitate neizbutită, pierdută, rău făcută, slută şi neisprăvită, copii cărora le lipsea craniul sau bărbia, sau care nu erau decât un trunchi sau un cap, nenorociţi mici, urâţi ca nişte oale de lut strâmbe... Tinere bestii, băieţi prea dezvoltaţi, cu fălci straşnice, cu umerii obrajilor ieşiţi ca nişte maiuri, făcuţi aşa pentru omoruri, viitori ucigaşi-ursiţi dinainte şi a căror privire tristă te urmărea fără să înţeleagă nimic. Cei mai mari şi mai limpezi puţin duceau de mână pe cei mai năuci, pe cei cu desăvârşire tâmpiţi... În jurul doctorului izbucneau strigăte nelămurite şi urlete, toată bucuria micilor nenorociţi de a revedea pe aceia care erau buni cu dânşii. Şi chiar şi aceia care niciodată nu vor mai fi în stare să vorbească, mârâiau, gângăveau, behăiau înspre medici câte ceva, un strigăt nedesluşit şi barbar de dragoste. Privelişteа aceasta i se părea întotdeauna un vis urât. Dar doctorul îi iubea pe toţi, pe aceşti mici, chiar şi pe aceia care aveau un cap de scafandru, de peşte sau de gânganie mare.... Toate păcatele ereditare mişunau în străfundul acestor suflete părăsite, reîntoarse la brută şi care coborau scara evoluţiei... Mamele, prea adesea au părăsit pe aceşti bieţi monştri, care au ieşit din ele, şi care le-au dezgustat. Erau căsnicii de alcoolici care, în fiecare an, regulat, aduceau la

azil câte un copil tâmpit, încă un gunoi al societății, pentru ca în anul următor s-o ia de la capăt. De altfel în tot azilul părăsirile erau regula, şi cei uitați acolo nu se mai numărau. Câți dintre nenorociții nebuni de la Azilul *S. Clé* mureau fără să mai fi apucat să vadă vreodată chipul iubit al mamei, al soției, al copilului, chip care mai plutea ca o nălucire dureroasă în trista lor memorie întunecată şi care singur încă mai trezea la ei un rest de conştiință, o lacrimă a luciditătii deznădăjduite[22]". Orice comentariu este de prisos. Oricum, în cazul bolii SIDA trebuie subliniat că nu s-a născut din feciorie şi nu-i nici fiica binecuvântatei castități, căci în vremea în care valorile morale erau respectate cu strictețe nu se pomeneau astfel de necazuri, iar acum, când sunt atâția nevinovați care suferă, în calitate de creştini nu-i putem marginaliza sau izola precum fiii lui Israel pe cei leproşi (Levitic 13, 46). Slujitorul Bisericii nu poate decât să îndemne pe cei sănătoşi la iubire față de toată lumea şi cu atât mai mult față de cei în suferință, iar pentru a preveni boala el nu poate utiliza decât mijloacele specifice misiunii lui, acelea de a-i preveni pe credincioşii sănătoşi de riscurile la care îi expune săvârşirea păcatului, sfătuindu-i să se înfrâneze, pentru a nu contacta astfel de boli, arătându-le că plata păcatului este moartea (Romani 1, 32) şi că boala este cauzată de lipsa de înfrânare.

Printre alte texte sacre, Psalmul 37(38) abordează problematica păcatului dintr-o perspectivă exclusiv religioasă, conjungând destul de subtil păcatul cu cauza bolii. Deşi pe credinciosul timpului nostru îl poate şoca, mai mult sau mai puțin, conştiința profund rugătoare a psalmistului realizează o legătură aproape indisolubilă între boala dobândită şi greşelile comise, care l-au îndepărtat şi învrăjbit cu Dumnezeu. Să nu ni se pară că psalmistul ar fi depăşit de vremuri, pentru că, citându-l pe Savvas Agouridis, nu avem noi căderea de a-l corecta pe psalmist, astfel încât să fie în acord cu părerile şi concepțiile noastre, deoarece prin el a grăit Duhul Sfânt spre învățătura noastră.

Cât priveşte implicarea Bisericii locale în ameliorarea situației celor necăjiți, este deja cunoscută implicarea Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei în ajutorarea copiilor abandonați şi în identificarea celor cu mari probleme sociale, deocamdată cu mijloacele modeste de care dispune, iar de câțiva ani, după câştigarea libertății decizionale şi de misiune la nivelul întregii țări, Biserica a început să-şi sporească şi să-şi diversifice activitatea pastorală, abordând o arie din ce în ce mai vastă a lucrării de caritate ce cuprinde segmente din ce în ce mai mari ale societății doritoare să o sprijine. Acest tip de activitate se impune a fi continuată, amplificată şi, de

---

[22] Maxence Van der Meersch, **Trupuri şi Suflete**, Bucureşti, 1944, Edit. Contemporana, p. 163-165, apud. Ieromonah Arsenie Boca, **Cărarea Împărăției**, Edit. Episcopiei Aradului, 1995, p. 248-249.

ce nu, chiar mediatizată, nu în ideea de a trâmbița faptele bune, ci pentru a determina implicarea unui număr cât mai mare de instituții şi persoane în sprijinirea celor în necazuri. Un bun exemplu îl constituie inițiativa unor creştini de suflet din oraşul Iaşi. Astfel, în programul misionar din spitalurile Iaşului, începând cu anul 1997, a fost inițiat un proiect de asistență social-religioasă intitulat "Mama creştină", al cărui obiectiv este prevenirea avortului - în sensul de a le convinge pe potențialele mame să-şi păstreze şi să ocrotească prețiosul dar al vieții pe care-l poartă - să lupte împotriva abandonului noilor născuți, să sprijine material mamele neajutorate şi în final să construiască o capelă ortodoxă pe lângă care să funcționeze şi o bibliotecă creştină[23]. Desigur, inițiativa este lăudabilă, dar pentru a avea finalitatea scontată trebuie sprijinită şi mediatizată.

Problemele provocate de aceste mari blesteme abătute şi asupra societății româneşti nu trebuie să lase pe nimeni indiferent. Nici puterea politică nu trebuie să stea deoparte ca să-şi savureze în liniște succesele electorale sau să-şi irosească timpul în pregătirea celor viitoare, ignorând distrugerea societății pe care este chemată s-o conducă. Ea singură dispune de mijloacele cele mai adecvate pentru diminuarea acestor neajunsuri. Din perspectiva biblică, atât conducătorilor spirituali ai lumii cât şi celor politici, în calitatea lor de stăpânitori peste oameni, le revine o imensă responsabilitate în conducerea lumii. Ei trebuie să realizeze că vor avea de dat seama înaintea lui Dumnezeu de felul cum au condus, mai ales dacă din cauza nepăsării lor a sporit nelegiuirea şi imoralitatea în popor. Către ei îşi îndreaptă avertismentele autorul cărții Înțelepciunea lui Solomon când zice: "Băgați în urechi, voi cei ce stăpâniți peste mulțimi [...]. Pricepeți că stăpânirea vi s-a dat de la Domnul şi puterea de la Cel Preaînalt, Care va cerceta faptele voastre [...]. Groaznic şi fără veste El va sta asupra voastră, căci pentru cei mari judecata va fi cumplită. Celor mici, Domnul le va arăta iertare şi milă, însă cei puternici vor fi pedepsiți cu străşnicie. Stăpânul tuturor nu Se va ruşina de nici un obraz, nici nu Se va sfii de vreo mărire, căci şi pe cel mic şi pe cel mare El i-a făcut. Însă cei puternici vor avea parte de o încercare mai grea." (Înțelepciunea lui Solomon 6, 2-8).

VI. Sfânta Scriptură şi Biserica dezaprobă imoralitatea

Alături de multe alte scăderi morale care nu mai ocolesc de acum nici societatea modernă românească este şi homosexualitatea, favorizată, printre altele, de revenirea în forță la neopăgânism, probată îndeosebi şi prin grija exagerată față de plăcerile trupeşti. Desigur, un aport substanțial şi-l aduce

---

[23] A se vedea revista "**Candela Moldovei**", nr. 7-8, 1997, p. 12.

şi programul unor posturi de televiziune care nu mai fac nici o selecție, urmărind în exclusivitate câştigul imediat. Ceea ce este grav din perspectivă creştină, este diminuarea, până aproape de limită, a mustrării de conştiință pentru anumite păcate ocrotite de lege. Nu însă tot ceea ce este permis de legile umane este aprobat şi de cele divine. Din perspectiva biblică, problema eroticului a fost abordată cu multă reticență şi în termeni de maximă decență, nu numai pentru a nu sugera idei păcătoase, ci pentru că efectiv aghiografii au trăit într-o lume ce conştientiza la maximum prezența divină în întregul spațiu locuit de om. Dacă păcatul desfrânării era considerat printre delictele foarte grave şi se pedepsea ca şi asasinatul (Facerea 20, 9; Iov 24, 14-15; Deuteronom 22, 13-21; Levitic 20, 10), alte patimi lumeşti ce-şi revendică astăzi dreptul de a fi recunoscute de lege pentru a prolifera cu nerușinare, şi care se fac tot mai prezente în societatea modernă, erau extrem de rare, iar pedepsele foarte aspre prevăzute şi aplicate cu strictețe de Legea mozaică urmăreau eradicarea lor dintr-o societate ce se voia sfântă, în virtutea alegerii sale de către divinitate. Numai unirea dintre bărbat şi femeie în cadrul căsătoriei monogame era recomandată de Lege ca cea care corespundea planului divin. Aceasta rezultă din chiar denumirea celei dintâi femei de "Eva" adică "cea vie" sau "mamă a celor vii", ca una care colaborează cu Dumnezeu la perpetuarea vieții (Facerea 3, 20).

Chiar dacă păcatul împotriva firii a fost îngăduit de legislația în vigoare, iar Biserica nu are intenția de a forța în vreun fel mâna legiuitorului ca să revină asupra legii, ea nu poate fi niciodată constrânsă să-l aprobe. Biserica îndeplineşte doar rolul unui străjer divin în lume, cum erau la vremea lor profeții biblici, pentru a identifica răul şi a-l face cunoscut omului, avertizându-l că dacă nu renunță la el îşi pierde sufletul, comoara inestimabilă cu care l-a dăruit divinitatea. Deci Biserica are menirea sfântă ca, pe de o parte, să-i atragă atenția celui cu frică de Dumnezeu ca şi celui necredincios - pentru că indiferent dacă crede sau nu, dreptatea lui Dumnezeu îl va face responsabil - că păcatele împotriva firii sunt o urâciune mare înaintea lui Dumnezeu, aşa cum a grăit El Însuşi: "Să nu te culci cu bărbat ca şi cu femeie; aceasta este spurcăciune." (Levitic 18, 22), întrucât apar ca o gravă şi condamnabilă deviere de la voia divină cu privire la menirea omului pe pământ, iar pe de altă parte, Biserica nu trebuie să forțeze în nici un chip libertatea omului. Ea se erijează doar în ceea ce şi trebuie să fie, vestitor al voii divine, aşa cum spune profetul: "Dacă tu vei înştiința pe cel rău şi acesta nu se va întoarce de la răutatea lui şi de la calea sa cea rea, acela va pieri din pricina păcatului său" (Iezechiel 3, 19). Tuturor legiuitorilor şi celor ce sunt sub poruncile acestora Biserica le vesteşte că Dumnezeu a hotărnicit poruncile Sale tuturor oamenilor şi-i cheamă pe toți la mântuire, dar nu constrânge pe nimeni, după cum ne-a

înştiinţat prin Moise: "Iată, Eu vă pun astăzi înainte binecuvântare şi blestem: binecuvântare veţi avea dacă veţi asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru, pe care vi le spun Eu astăzi; iar blestem, dacă nu veţi asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru" (Deuteronom 11, 26-27). Răspunde deci numai cine vrea, dar lui Dumnezeu nu-i este indiferent cel ce nu vrea să asculte. Omul însă nu este lăsat la modul absolut în voia sa spre a săvârşi răul, pentru că acesta este mult mai contagios decât binele, iar răbdarea divină are totuşi un prag, o limită peste care nu se poate trece la infinit. Avem exemple evidente în Biblie. Aceasta ne rată că unele popoare ale ţării Canaan au fost exterminate, din îngăduinţa lui Dumnezeu, întrucât printre alte încălcări grave ale legii morale naturale s-a aflat şi abominabilul păcat împotriva firii. Dovada gravităţii acestui păcat care pentru a fi stârpit a impus intervenţia punitivă a divinităţii o aflăm în cartea Facerea: "Strigarea Sodomei şi a Gomorei e mare şi păcatul lor cumplit de greu" (Facerea 18, 20). Greşeala locuitorilor acestor cetăţi este considerată de unii profeţi drept o culme a stricăciunii umane, fiind daţi ca exemplu negativ pentru că au forţat într-un fel divinitatea să trimită pedepse asupra pământului, pedepse care, atenţionează aceşti prooroci, se pot repeta (Ieremia 23, 14; Iezechiel 16, 49-50).

De la nelegiuirea locuitorilor Sodoma a rămas denumirea de păcat al Sodomei şi se pedepsesc cu moartea (Levitic 20, 13). Şi Biserica l-a considerat dintotdeauna printre păcatele de moarte, adică foarte grav. Într-o societate chemată la sfinţenie, cel care comitea o astfel de faptă era considerat inutil comunităţii, căci era ca şi mort, nemaiavând nici un fel de părtăşie cu Dumnezeul cel Sfânt. Chiar dacă nu se mai pedepseşte cu moartea fizică, legea divină vesteşte făptuitorului moartea sufletului.

Preocuparea Bisericii în momentul actual nu este şi nu poate fi de a desfiinţa legea deja promulgată, pentru că ea n-a avut şi nu poate avea pretenţia de a se situa deasupra statului. Cu acordul legii, sau împotriva legii, cel ce vrea să săvârşească răul tot nu poate fi oprit. Biserica nu se abate de la slujirea sa de veacuri, îndrumându-şi fiii pe calea împărăţiei şi arătându-le primejdiile morţii veşnice şi cum poate fi evitată. Cei ce vor să călătorească împreună cu Biserica pe drumul vieţii veşnice trebuie să conştientizeze că păcatele împotriva firii sunt la fel de grave astăzi şi de neplăcute lui Dumnezeu ca şi în momentul distrugerii sus-numitelor cetăţi, pentru că Acelaşi Dumnezeu le interzice ca şi atunci. Aceste păcate au ceva diabolic în ele, întrucât săvârşirea lor se constituie într-o veritabilă revoltă împotriva firii umane şi a voii divine. Sunt diabolice fiindcă generează dezordine şi dezbinare, ceea ce este caracteristic numai diavolului şi slugilor sale.

Dacă Mântuitorul Hristos n-a făcut nici o referire expresă la păcatele împotriva firii nu înseamnă că le-a minimalizat sau aprobat, de vreme ce

condamnă chiar şi gândul păcătos: "Eu însă vă spun vouă: Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a şi săvârşit adulter cu ea în inima lui" (Matei 5, 28). Dumnezeu condamnase gândul păcătos cu mult înainte zicând: "Cel ce-şi pune în gând să facă rău se cheamă un mare răufăcător" (Pilde 24, 8). Mântuitorul nu face referiri explicite la acest păcat mai curând pentru că legea mozaică, prin rigorile sale, reuşise să-l stârpească definitiv. Aceste păcate sunt însă menționate în scrierile Sfântului Pavel întrucât Evanghelia, nefiind destinată doar iudeilor ca legea lui Moise, dintre membrii Bisericii, recrutați din toate categoriile sociale şi religiile lumii, unii au recăzut în vechile păcate. La aceste păcate face aluzie Apostolul când scrie: "din pricina necunoaşterii adevăratului Dumnezeu, Acesta i-a dat necurăției, după poftele inimilor lor, ca să-şi pângărească trupurile lor între ei, ca unii care au schimbat adevărul lui Dumnezeu în minciună şi s-au închinat şi au slujit făpturii, în locul Făcătorului [...]. Pentru aceea, Dumnezeu i-a dat unor patimi de ocară, căci şi femeile lor au schimbat firească rânduială cu cea împotriva firii; asemenea şi bărbații, lăsând rânduiala cea după fire a părții femeieşti, s-au aprins în pofta lor unii pentru alții, bărbați cu bărbați, săvârşind ruşinea şi luând în ei răsplata cuvenită rătăcirii lor." (Romani 1, 26-27). Răsplata cuvenită pentru o astfel de anomalie morală nu era alta decât moartea (Romani 6, 23). Din textul de față rezultă că astfel de păcate încep cu necredința şi sfârşesc cu lăcomia. Sfântul Ioan Gură de Aur combate vehement o astfel de nelegiuire când zice: "Vai nouă dacă am ajuns mai fără de minte decât animalele şi mai nerușinați decât câinii"[24]. Se impune a atrage atenția tuturor celor care vor să rămână în ascultarea Bisericii şi a iubirii divine că acest păcat este o crimă împotriva moralei şi a umanității, fiindcă ucide mai întâi sufletul făptuitorului şi atentează la distrugerea familiei şi degenerarea speciei umane, atrăgând mânia şi blestemul divin asupra întregului pământ precum de demult asupra celor două cetăți Sodoma şi Gomora.

VII. ÎN LOC DE CONCLUZII

Jurnal neterminat - pledoarie împotriva avortului

5 octombrie: Astăzi a început viața mea. Părinții mei încă nu ştiu. Sunt mai mică decât un sâmburaş de măr, dar de acum sunt eu însămi, o ființă umană. Şi, deşi sunt atât de puțin formată, e sigur că voi fi o fetiță. Voi avea părul blond şi ochii albaştri şi ştiu că voi îndrăgi florile.

---

[24] Sfântul Ioan Gură de Aur, **Omilia a IV-a la Epistola către Romani**, P.G. XLVII, 362.

19 octombrie: Am mai crescut puțin, dar sunt încă prea mică şi nu pot face nimic. Mama face aproape totul pentru mine. Ceea ce este curios este faptul că ea încă nu ştie că mă poartă în pântecele ei şi că mă hrăneşte cu sângele ei.

23 octombrie: A început să mi se formeze gura. Ia gândiți-vă puțin! Peste un an am să râd. Mai târziu am să vorbesc. Cine poate susține că nu sunt o adevărată persoană? Sunt cineva; aşa cum firimitura de pâine, oricât de mică ar fi, este totuşi pâine.

27 octombrie: Inima mea a început să bată de la sine. De acum înainte ea va bate mereu în tot cursul vieții mele, fără să se oprească vreodată ca să se odihnească. Şi apoi, după mulți ani, va obosi, se va opri şi eu voi muri. Dar, până atunci, eu sunt la începutul existenței mele, nu la sfârşitul ei.

2 noiembrie: Cresc puțin în fiecare zi. Brațele şi picioarele mele prind să capete formă. Dar va trebui să aştept încă o bucată bună de vreme până ce picioruşele mele să mă poarte şi eu să pot alerga să mă arunc în brațele mamei mele şi până ce brațele mele să-l poată îmbrățişa pe tatăl meu.

12 noiembrie: Acum au început să se formeze minuscule degete la mâinile mele. E de mirare cât sunt de mici şi totuşi ele vor fi minunate! Ele vor şti să mângâie un câine, să arunce o minge, să culeagă o floare, să atingă o altă mână... Degetele mele... Poate că într-o zi vor cânta la vioară sau vor picta un tablou.

20 noiembrie: Astăzi, pentru prima oară, doctorul i-a spus mamei că eu sunt acolo, într-adevăr, plină de viață. Eşti fericită mamă?

25 noiembrie: Tatăl şi mama mea nici nu ştiu că sunt o fetiță. Poate că ei aşteaptă un băiat. Dar eu o să le fac o surpriză şi o să mă cheme Ecaterina, ca pe mama.

10 decembrie: Mi s-a format şi fața. Sper că o să semăn cu mama.

13 decembrie: Am început chiar să văd, dar e încă întunecat totul în jurul meu. În curând însă ochii mei se vor deschide la lumina soarelui, a florilor, a copilaşilor. N-am văzut încă nici marea, nici muntele, nici curcubeul. Oare cum vor fi în realitate? Şi tu, mamă, cum eşti în realitate?

24 decembrie: Mamă, aud cum îți bate inima. Mă întreb dacă şi tu auzi inima mea care bate aşa de încet: tap-tap, tap-tap. O să ai o fetiță sănătoasă şi voinică, mamă, ai să vezi. Abia aştept să mă cuibăresc în brațele tale, să-ți mângâi fața, să te privesc în ochi. Şi tu mă aştepți, cum te aştept şi eu, nu-i aşa?

28 decembrie: Mamă, mamă, de ce i-ai lăsat să pună capăt vieții mele? Am fi fost aşa de fericite împreună!...[25].

---

[25] **Jurnal neterminat**, reprodus din Mitropolia Banatului, nr. 5/ 1987, p. 130-131.

IUBIREA DE APROAPELE LA SFINȚII TREI IERARHI

Pr. lect. dr. *Ioan Vicovan*

Virtutea iubirii de aproapele a avut şi are un loc aparte în învățătura şi practica Bisericii. Astăzi acest subiect se impune a fi cercetat din două motive:

1. Datorită importanței şi necesității de a redescoperi vocația slujitoare a Bisericii;

2. Datorită actualității învățăturii şi vieții patronilor şcolilor teologice — Sfinții Trei Ierarhi şi în special datorită învățăturii lor despre iubirea de aproapele.

Fără îndoială că de-a lungul istoriei au existat diverse forme de într-ajutorare a oamenilor. În Grecia antică găsim în acest sens mențiuni la unii filosofi din secolele VI-V î. Hr. Însă, cu toate că de la ei au pornit conceptele *humanitas* şi *bonitas*, în structura lor de bază sunt diferite de iubirea de aproapele şi milostenia creştină. De fapt, însuşi termenul de "filantropie", ca noțiune şi conținut apare odată cu creştinismul.

În Roma antică săracii erau ajutorați în mod organizat. De regulă, ajutoarele se împărțeau în timpul catastrofelor de orice fel. Însă toate aceste măsuri nu izvorau dintr-un sentiment de milă. Seneca însuşi, vorbind despre facerea de bine arată că: "Mila este totuşi ceva ruşinos"[1].

Generozitatea a fost în păgânism ceea ce este milostenia în creştinism, însă se deosebesc una de alta la fel de mult pe cât se deosebeşte păgânismul de creştinism. Pentru generozitatea păgână important era cetățeanul, el primind chiar şi atunci când nu avea nevoie, în timp ce milostenia, izvorâtă din dragoste, se îndreaptă către cel ce este în necaz, fără să întrebe cine este cel care se află în nevoie.

Diferența fundamentală între generozitatea păgână şi milostenia creştină, este, că cea din urmă a avut totdeauna în vedere pe cei săraci, pe

---

[1] H. Vonhoff, H. I. Hohman, **Samariter der Menschenheit**, München, 1977, p 17.

cei în nevoi. O altă diferență constă în aceea că în antichitate generozitatea nu era o componentă a cultului. Lipseau motivele religioase pentru așa ceva.

Cu totul altă situație era în Israel, la poporul care-L cunoștea pe adevăratul Dumnezeu și Lui Îi slujea. Însă o facere de bine organizată pentru săraci nu exista nici aici. Sărăcia, într-o oarecare măsură, era limitată datorită concepției agrare potrivit căreia pământul, după o anumită perioadă de timp, revenea familiei care îl înstrăinase. Legea venea în întâmpinarea săracilor, având scopul de a ameliora starea în care se găseau.

Cu toate acestea milostenia Vechiului Testament, națională și oficială, era limitată, deoarece era lipsită de caracteristicile esențiale ale dragostei creștine: universalism și libertate.

Însă ceea ce lipsea la păgâni și iudei, întâlnim în comunitatea creștină, în Noul Testament. Nici nu se poate concepe Biserica creștină fără iubirea de aproapele și, implicit, facerea de bine.

Așa cum am arătat deja, termenul însuși, "iubirea de aproapele", filantropia - concept și conținut - apare în creștinism. În Legea cea Nouă, iubirea de aproapele nu ființează doar prin aceea că Întemeietorul Bisericii o poruncește, ci pentru că Dumnezeu este iubire (1 Ioan, 4, 8) și pentru că El Însuși a practicat-o. Din dragoste a venit la noi, a trăit pe pământ, S-a răstignit și a înviat pentru noi. El este începutul și izvorul nesfârșit al dragostei. Ea, dragostea, nu este un concept omenesc, o "invenție" a Bisericii, ci este arvuna împărăției lui Dumnezeu, la care oamenii sunt chemați. Aceasta este vocația oamenilor: de a fi moștenitorii împărăției lui Dumnezeu. Hristos n-a venit pentru a desființa sărăcia, ci dimpotrivă, El a fericit pe săraci (Ioan 12, 8). El a venit pentru a-i aduce pe oameni în împărăția lui Dumnezeu, nu pentru a pune capăt sărăciei din lume. El Însuș a spus ucenicilor Săi: "În lume necazuri veți avea" (Ioan 16, 33).

Iubirea de aproapele nu poate exista decât acolo unde există un scop mai înalt decât această viață pământească. Slujirea filantropică a Bisericii nu este altceva decât continuarea a ceea ce Domnul Însuși a făcut. Așa au făcut și Sfinții Apostoli, așa au continuat și membrii primei comunități creștine și cei de după ei.

Înainte de a vedea care a fost atitudinea Sfinților Trei Ierarhi față de aproapele să răspundem mai întâi la câteva întrebări, care au rostul de a arăta locul Sfinților Părinți în trăirea și spiritualitatea creștină ortodoxă și actualitatea lor pentru noi, cei de astăzi:

- De ce apelăm noi la Sfinții Părinți?

- Apelul la Sfinții Părinți, mai ales pentru noi ortodocșii este întru totul justificat?

- Se poate vorbi de o actualitate a soluțiilor secolului IV în secolul XX?

- Nu cumva punem petece vechi la haine noi?

Să răspundem la fiecare din aceste întrebări.

- Apelăm la Părinții Bisericii pentru că problemele de azi se clarifică şi se luminează deseori prin soluțiile de ieri;

- Căutăm la Sfinții Părinți răspunsuri la întrebările care s-au pus şi în vremea lor şi, în cazul în care întrebările se potrivesc şi azi, ne interesează ce răspunsuri au dat ei, pentru că principiile generale nu sunt supuse schimbării;

- Sfinții Părinți au operat cu principii formulate de Dumnezeu Însuşi în Scripturi. Ei totdeauna au pornit de la Revelație. Noi avem aceeaşi credință ca şi ei; de aceea atât sursa cât şi principiile cu care au operat Sfinții Părinți sunt la fel de valabile pentru noi astăzi precum au fost şi pentru ei atunci;

- Având-i pe Sfinții Părinți interpreți ai Sfintei Scripturi ne interesează nu numai cum le-au interpretat, ci şi cum le-au aplicat în societatea vremii lor. Ei ne sunt nu atât soluții, cât modele şi îndrumători[2].

Noi creştinii suntem datori să luăm o atitudine față de problemele lumii de astăzi. Nu putem fi nici atemporali, nici asociali. Biserica este responsabilă de fii ei, indiferent de vremea şi societatea în care ei trăiesc. Sfânta Scriptură nu e numai o carte eshatologică, ci e cartea drumului prin viața pământească spre cea de dincolo[3].

Sfinții Trei Ierarhi au trăit în secolul pe care teologia îl numeşte "secolul de aur al creştinismului". Toți trei, dar în mod deosebit Sfântul Vasile cel Mare şi Sfântul Ioan Gură de Aur, s-au implicat în mod activ, prin cuvânt şi faptă, în slujirea filantropică a Bisericii.

CARE SUNT ARGUMENTELE PE CARE SFINȚII TREI IERARHI ŞI-AU FUNDAMENTAT ACTIVITATEA FILANTROPICĂ?

1. **Originea comună a neamului omenesc şi implicit responsabilitatea fiecăruia pentru viața celorlalți**.

În acest sens Sfântul Grigorie de Nazianz spune: "Toți cei în suferință sunt frații noştri înaintea lui Dumnezeu. Au aceeaşi natură ca şi noi şi sunt creați din acelaşi pământ ca şi noi. Săracii - zice el - au chipul lui Dumnezeu păstrat poate mai bine decât noi. S-au îmbrăcat cu acelaşi Hristos (Galateni 3, 27), şi au fost încredințați aceluiaşi Duh ca şi noi (II Cor. 1, 22). De asemenea, şi pentru ei a murit Hristos, El, Cel ce a ridicat păcatele

---

[2] P.S. Antonie Plămădeală, **Idei sociale oglindite în viața şi activitatea Sfântului Vasile cel Mare**, în volumul omagial *Sfântul Vasile Cel Mare*, în Biblioteca Teologică, vol. 3, Bucureşti 1980, p. 286.

[3] **Ibidem**, 308.

lumii (Ioan 1, 29). Ei sunt împreună moştenitori ai vieţii cereşti, chiar dacă s-ar putea ca ei să nu aibă nimic în această viaţă. Cu Hristos vor fi îngropaţi şi cu El vor învia"[4].

În aceeaşi idee, Sfântul Vasile arată că oamenii având aceeaşi origine sunt egali. Faptul că au aceleaşi dotări naturale îi situează la acelaşi nivel de drepturi şi îndatoriri[5].

În cuvinte asemănătoare se exprimă şi Sfântul Ioan Gură de Aur: "Tuturor le-a făcut Dumnezeu aceiaşi ochi, acelaşi corp, acelaşi suflet. La toţi este acelaşi chip"[6].

2. **Dumnezeu a făcut toate spre folosinţă comună, însă păcatul a dus la crearea proprietăţii private, care, în fapt, nu e starea firească, primordială**.

Sfântul Grigorie de Nazianz este foarte clar: "Dumnezeu a dat pentru toţi oamenii de pe pământ libertate asupra pământului, izvoarelor, râurilor şi pădurilor ca mijloace pentru existenţă, acestea nefiind limitate prin vreo lege oarecare. Schimbarea a venit prin invidia şarpelui". Însă şi îndemnul marelui ierarh este demn de menţionat: "Tu însă priveşte la egalitatea originară şi nu la distrugerea ulterioară, la legea Creatorului şi nu la cea a tiranului"[7].

Aceeaşi idee o exprimă şi Sfântul Ioan Gură de Aur când arată că toate aparţin de fapt lui Dumnezeu, iar noi oamenii trebuie doar să le folosim: "Nu este pământul şi tot ce e pe el proprietatea lui Dumnezeu? Dacă totul aparţine lui Dumnezeu Îi aparţine şi fratelui tău. El a făcut anumite lucruri spre folosul comun, de care neamul omenesc se minunează: aerul, apa, soarele, pământul, lumina, stelele. Acestea El le împarte în aceeaşi măsură tuturor. Dumnezeu a făcut şi alte lucruri de folosinţă comună: băi, oraşe, pieţe, locuri de plimbare. Este de luat aminte cum la asemenea lucruri nu este nici o ceartă ci totul se petrece paşnic"[8].

În deplin acord cu Sfântul Vasile cel Mare şi Sfântul Grigorie, Sfântul Ioan Gură de Aur arată că neînţelegerile dintre oameni apar în momentul în care cineva vrea să transforme în proprietate privată ceea ce aparţine proprietăţii comune. Dumnezeu Creatorul ne-a dat aceste bunuri pentru

---

[4] Gerhard K. Schafer, **Die menschenfreundichkeit Gottes bezeugen-diakonische Predigten von der Alten Kirchen bis zum 20 Jahrhundert**, Heidelberg, 1991, p. 53.

[5] P.S. Antonie, **op. cit.**, p. 308.

[6] Johannes Chrysostomus, **Ausgewalte Schriften**, in Biliotek der Kirchenvater, IV Band, Kempten München, 1916, p. 251.

[7] Gerhard K. Schafer, **op. cit.**, p. 89.

[8] Johannes Chrysostomus, **op. cit.**, p. 9.

folosul comun, însă a făcut-o în mod înțelept, pedagogic, ca din acestea să învățăm ca şi pe celelalte să le folosim în comun, în înțelegere.

Păcatul este cel care a distrus egalitatea originară, astfel încât oamenii nu mai văd originea tuturor lucrurilor, şi nici folosirea lor comună.

În acelaşi sens se exprimă Sfântul Vasile în comentarul său la Hexaemeron: "Cum se face că fiecare neam de peşti, după ce i s-a dat locul lui propriu, nu intră peste alte neamuri, ci locuieşte în propriile lui hotare? Peştii n-au geometrie, care să le împartă locuințele: nu sunt împrejmuiți cu ziduri: nu sunt hotărniciți cu pietre de hotar, ci singuri şi-au luat locul care îi este de folos fiecăruia. Golful acesta hrăneşte cutare neamuri de peşte, celălalt altele; unele golfuri sunt pline de peşti, altele goale: Nici un munte nu-i desparte, nici râul care să le taie trecerea, ci o lege a naturii distribuie în mod egal şi drept locuința de care are nevoie fiecare neam de peşti"[9]. Îndemnul său este fără echivoc: "Să nu ne arătăm, noi care suntem înzestrați cu rațiune mai cruzi decât animalele lipsite de rațiune"[10].

3. **Firea umană originară, viața oamenilor în general, ne conduc către iubirea de aproapele, care dă, de fapt, consistență vieții umane**.

Sfântul Ioan Gură de Aur, în acest sens este categoric: "Viața aceasta n-ar fi cu putință să se mențină dacă ai desființa milostenia, iertarea, iubirea de oameni"[11].

Pentru realizarea acestui scop, "în chip minunat Dumnezeu n-a lăsat milostenia numai pe seama rațiunii, ci multe părți ale ei le-a pus sub tirania legilor naturii. Potrivit acestor legi, părinții miluiesc pe copii, copiii pe părinți. Potrivit acestor legi se fac legăturile între frați, între rude, între necunoscuți, în sfârşit legăturile de la om la om"[12].

Sfântul Ioan Gură de Aur sintetizează această idee prin următoarele cuvinte: "Suntem înclinați din fire spre milostenie"[13]. Dar nu se opreşte aici. El arată că Dumnezeu, vrând ca omul să săvârşească milostenia, a poruncit naturii să contribuie la săvârşirea ei[14].

---

[9] Sfântul Vasile Cel Mare, **Omilii la Hexaemeron**, în vol. *Sfântul Vasile Cel Mare, Scrieri*, partea întâi, trad. de Pr. D. Fecioru, în col. P.S.B., vol. 17.

[10] **Ibidem**.

[11] Sfântul Ioan Gură de Aur, **Omilii la Matei**, în vol. Sfântul Ioan Gură de Aur, Scrieri, partea a treia, trad. de Pr. D. Fecioru, în col. P.S.B., vol. 23, p. 607.

[12] **Ibidem**.

[13] **Ibidem**.

[14] **Ibidem**.

Sfântul Ioan vede în practicarea acestei virtuți lucrul cel mai de preț pe care îl poate face omul. De aceea se exprimă foarte limpede în acest sens: "Înainte de alte lucruri, omul să se învețe să miluiască. Pentru că a milui înseamnă a fi om!". În același timp, arată și reversul: "Dacă nu ești milostiv, ai încetat de a fi om!"[15]. Și continuă: "Pentru ce te minunezi când spun că a milui înseamnă a fi om? Spun încă ceva mai mult: a milui înseamnă a fi Dumnezeu. «Fiți milostivi - spune Hristos - ca și Tatăl vostru»" (Luca 6, 36)[16].

După Sfântul Ioan, oamenii sunt legați împreună, depind chiar unii de alții, pentru că Dumnezeu vrea ca prin aceasta ei să se înfrățească și mai mult, vrea ca prin necesitățile lor zilnice să se lege reciproc: "Din același motiv lasă să existe orașele, ca în ele să trăiască mulți oameni împreună. El leagă țările îndepărtate între ele prin mare, pentru ca locuitorii lor să se poată vizita mai ușor. Și pentru ca să le fie mai ușoară călătoria, a dat vântului iuțeala"[17].

În aceeași idee, Sfântul Ioan ne spune că: "Dumnezeu a legat atât de strâns munca în avantajul propriu cu munca pentru binele altora, că nici un muncitor nu poate câștiga pentru sine ceva, fără ca el să nu facă ceva pentru folosul altuia. Vrea omul de la țară să trăiască din beneficiul câmpului său, așa nu poate el să semene cereale numai atât cât lui îi sunt de ajuns, și vânzătorul, pe care afacerile sale trebuie să-l hrănească, nu poate să transporte numai marfa de care el însuși are nevoie, ci trebuie, de asemenea să muncească și pentru alții, abia atunci pot câștiga ceva din munca lor"[18].

4. **Iubirea de aproapele, exprimată prin săvârșirea actelor de milostenie este, după Sfinții Trei Ierarhi, modul de exprimare a dragostei față de Dumnezeu** (I Ioan, 4, 20).

Iubirea de aproapele este în același timp jertfa pe care noi trebuie să I-o dăm lui Dumnezeu ca semn de recunoștință și dragoste totodată. În acest sens, Sfântul Grigorie zice:" Recunoaşte că tu exişti, că tu gândeşti, că tu speri la împărăția cerească în aceeași poziție cu îngerii. Recunoaşte cine ți-a dat posibilitatea ca tu să fii fiu al lui Dumnezeu, moştenitor al lui Iisus Hristos şi - un cuvânt îndrăzneț de folosit - să fii Însuşi Dumnezeu! De unde-ți vin toate acestea, cine ți le-a dat?... Cine te-a aşezat domn şi împărat peste tot pământul. Nu este acela Care cere de la tine, înainte de toate şi pentru toți oamenii milostenie? După ce am primit aşa multe de la El, şi

---

[15] **Ibidem**.

[16] **Ibidem**, pp. 607-608.

[17] **Ibidem**.

[18] **Ibidem**.

încă mai aşteptăm, nu trebuie să ne ruşinăm că noi nu vrem să aducem jertfă de milostenie?"[19].

Sfântul Ioan Gură de Aur arată că prin săvârşirea milosteniei faţă de aproapele creştinul slujeşte pe Hristos Însuşi. Care zice:" Întrucât aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai Mei prea mici, Mie Mi-aţi făcut" (Matei 25, 40). Chiar dacă materia milosteniei, este neînsemnată ca valoare, actul în sine capătă dimensiuni morale. Sfântul Ioan Hrisostom spune chiar că cel care face milostenie devine într-un un fel preot al lui Hristos: "Nu-mi socoteşti mare lucru în mâinile tale potirul din care Hristos are să bea şi are să-l ducă la gură? Nu vezi că numai preotului îi este îngăduit să ducă la gura altora potirul cu sângele Domnului? Dar, Eu, spune Domnul, nu ţin seama de asta! Îmi întinzi tu, preote, potirul, îl primesc! Mi-l întinzi tu, mireanule, nu te refuz! Nu întreb cine Mi-l întinde. Nu cer sânge, ci apă rece. Gândeşte-te cui dai de băut şi cutremură-te. Gândeşte-te că tu ajungi preot al lui Hristos dând cu mâna ta nu trup, ci pâine, nu sânge, ci un pahar cu apă rece"[20].

5. **Creştinii sunt chemaţi la desăvârşire, potrivit cuvintelor "Fiţi, dar, voi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este" (Mat. 5, 48)**.

La aceasta nu se poate ajunge decât prin practicarea virtuţilor, şi în mod deosebit prin practicarea milosteniei.

Această virtute este numită de Sfântul Ioan Gură de Aur "regină a virtuţilor" şi "inimă a virtuţii". El înfăţişează exemplul Sfinţilor Apostoli în practicarea acestei virtuţi: "Ascultă-l pe Petru, care spune: «Iată noi am lăsat toate şi Ţi-am urmat Ţie! Ce va fi oare nouă?» (Matei 19, 27). Ascultă-l şi pe Hristos care spune: "Veţi şedea pe douăsprezece tronuri" (Mat. 19, 28) şi "Oricine a lăsat casă sau frate sau tată sau mamă va primi însutit în veacul acesta şi viaţa veşnică va moşteni" (Mat. 19, 29). În alt loc Sfântul Ioan este mai categoric: "Fără feciorie te poţi mîntui, dar fără milostenie, cu neputinţă. Milostenia este de neapărată trebuinţă şi le ţine pe toate. Milostenia este inima virtuţii"[21].

Prin observarea acestei virtuţi, spune Sfântul Ioan, obtinem iertarea păcatelor, ea fiind cea mai bună mijlocitoare înaintea tronului ceresc: "Milostenia are aripi puternice, cu care străbate cerul şi duce sufletul pe cele mai mari înălţimi ale cerului şi se aşează chiar înaintea tronului împăratului. Învaţă aceasta din Scriptura care zice: «Cornelie, rugăciunea ta şi milostenia

---

[19] **Ibidem**.

[20] **Ibidem**, p. 534.

[21] **Ibidem**.

ta au ajuns înaintea feţii lui Dumnezeu.» (Faptele Apostolilor 10, 4). Aceasta vrea să zică: tu ai multe păcate, însă ai milostenia ca mijlocitor, aşa încât nu te teme, că nici o putere nu se poate opune milosteniei"[22].

6. **Sfinţii Trei Ierarhi au socotit iubirea de aproapele ca fiind esenţială pentru mântuirea sufletului, sub toate formele ei de manifestare, deoarece ea este criteriul de judecată**.

In comentarul la Evanghelia Sfântului Evanghelist Matei, capitolul 25, versetul 34, la cuvintele "Veniţi binecuvântaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii", Sfântul Ioan Gură de Aur zice: "Câtă fericire şi câtă cinste exprimă aceste cuvinte! El nu zice primiţi, ci luaţi spre moştenire, ca ceva propriu, ca un bun de familie, care vă aparţine. Şi mai mult zice, că aceasta a fost pregătită pentru ei. Şi pentru ce primesc o aşa mare răsplată?

Pentru un acoperiş, pentru o haină, o pâine, o înghiţitură de apă, pentru puţină îngrijire, pentru o vizită în închisoare. Dumnezeu în mila Sa ne cere numai ceea ce stă în puterea noastră, chiar mai puţin, aşa cum spunea şi proorocul Osea: Milă voiesc, iar nu jertfă.

Mai departe Sfântul Ioan arată: "Cu o neînsemnată bucăţică de pâine, cu o haină săracă, cu un pahar de apă cumpărăm milostenie şi prin milostenie mântuire"[23].

CONCLUZII:

Sfinţii Trei Ierarhi şi în mod deosebit Sfântul Vasile cel Mare şi Sfântul Ioan Gură de Aur s-au implicat adânc în problemele societăţii vremii lor.

Ei n-au aşteptat o soluţie în ceruri, deşi au arătat-o şi pe aceasta, pentru că e promisă în Sfânta Scriptură. Ei s-au străduit să ofere soluţii şi aici. Ei n-au fost numai "teoreticieni" ai credinţei, de aceea au trecut la fapte. De pildă Sfântul Ioan Gură de Aur arată că Biserica din Constantinopol în vremea sa, deşi dispunea de averea unui bogat de mijloc, totuşi întreţinea zilnic aproape trei mii de persoane (văduve, fecioare, întemniţaţi, bolnavi, pelerini, schilozi, cerşetori, etc.).

---

[22] **Liturghia Sfântului Vasile Cel Mare**, în Liturghier, Bucureşti, 1995, p. 224.

[23] Johannes Chrysostomus, **op. cit.**, p. 14.

El a făcut chiar și un calcul al numărului bogaților și al săracilor, formulând următoarea concluzie: "Dacă numai zece bogați ar face la fel, n-ar trebui să mai fie vreun cerșetor în oraș"[24].

Pentru Sfântul Vasile grija față de săraci, ajutorarea celor în nevoi în general, a fost grija permanentă a întregii sale activități. El a rămas celebru prin înființarea complexului filantropic, care i-a purtat numele, Vasiliada.

Pentru a pune și mai mult în valoare această virtute, Sfântul Vasile a introdus în Sfânta Liturghie care-i poartă numele o cerere specială: "Pomenește Doamne pe cei care își aduc aminte de cei săraci. Răsplătește-le lor cu bogatele și cerești Tale daruri. Dăruiește-le lor cele cerești în locul celor pământești; cele veșnice în locul celor vremelnice; cele nestricăcioase în locul celor stricăcioase"[25].

Întrucât și astăzi, atât societatea cât și Biserica se confruntă cu probleme similare, am socotit util apelul la Sfinții Trei Ierarhi, pentru a vedea cum au înțeles și practicat ei virtutea fundamentală a creștinismului, iubirea de aproapele.

Pe cât de actuală este această temă, tot atât de actual este și îndemnul Sfântului Apostol Pavel: "Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și le urmați credința" (Evrei, 13, 7).

---

[24] **Ibidem**, p. 19.

[25] **Ibidem**.

DARUL SFÂNT AL VIEȚII
ȘI COMBATEREA PĂCATELOR ÎMPOTRIVA ACESTUIA

Pr. *Nicolae Crăciun*

Viața este un dar al lui Dumnezeu. Acest minunat dar trebuie însă ocrotit și nu suprimat cum vedem că s-a întâmplat deseori de-a lungul istoriei și cum, din păcate, se întâmplă și astăzi, ajungând la cote paroxistice la acest sfârșit de mileniu.

După învățătura Sfintei noastre Biserici, viața pământească a fiecărui om fiind cel mai mare bun pe care i l-a dat Dumnezeu, numai Dumnezeu are drepturi nemărginite asupra ei. "Fiind un dar al lui Dumnezeu și având un preț așa de mare, desigur că păstrarea și îngrijirea vieții este o datorie și un drept al oricărei ființe umane"[1]. Știm că ființa umană este alcătuită din trup și suflet și de aceea atentatul la viața cuiva este astfel dublu: ucidere trupească și sufletească.

Uciderea trupească înseamnă ridicarea vieții aproapelui cu orice fel de armă sau lovirea și rănirea lui care-i aduce mai târziu moartea.

Uciderea sufletească înseamnă îndemnurile rele ce se dau aproapelui, determinându-l să se abată de la calea cea dreaptă, păcătuind și murind astfel sufletește.

Ambele ucideri sunt păcate foarte grele de care trebuie să ne ferim în tot cursul existenței noastre.

Am să încep cu începutul, și anume cu suprimarea vieții în sânul familiei, acolo unde ea ar trebui cel mai mult ocrotită. Știm că principala datorie, dumnezeiască, a tinerilor căsătoriți este nașterea de copii. Soții care nu vor să nască copii spre osândă se căsătoresc, căci însoțirea lor se face numai pentru plăcere trupească, pentru adunare de averi și pentru păcate[2].

Este imperios necesar să cunoaștem că în actul iubirii se întâlnește taina căsătoriei cu taina nașterii de prunci, pentru că iubirea e energia

---

[1] Pr. Petre Teodor, **Păcate și virtuți**, Ed. Parohia Valea Plopului, 1994, p. 46.

[2] Arhim. Ioanichie Bălan, **Călăuza Ortodoxiei în familie și societate**, Ed. M.M.B. 1993, p. 53.

creatoare care cheamă la viață şi îmbogățește viața. De aceea cei doi soți sunt chemați a fi împreună ziditori cu Dumnezeu, făcându-se astfel şi împlinitori ai primei porunci dată oamenilor: "Creşteți şi vă înmulțiți..." (Facerea 1, 28).

Dar în societatea de azi, numită pe drept cuvânt pro-avorționistă se observă tocmai îndepărtarea soților de la unul din scopurile căsătoriei - naşterea de prunci - fapt ce duce la nimicirea valorilor iubirii prin contracepție, contragestie, avort, desfrâu, adulter şi divorț.

Dacă fiecare copil este un ram de paradis, o rază de lumină din lumea îngerilor[3] şi apariția lor într-o familie aduce mari bucurii, atunci părinților le revine datoria de a-i primi cu multă dragoste pentru că sunt rodul iubirii. De aceea părinții nu îşi pot lua responsabilitatea de "a alege" între a-i accepta sau a-i refuza, a-i lăsa să crească sau a-i lăsa în părăsire. Orice atentat la viața copilului este un semn de nesupunere față de Dumnezeu care singur are dreptul de a hotărî asupra vieții cuiva.

Dumnezeu l-a înălțat pe om la cinstea de a fi împreună lucrător cu El la zămislirea vieții. Omul aduce trupul muritor, iar Dumnezeu pune în el scânteia divină - sufletul. De aici se deduce cu uşurință faptul că Dumnezeu este singurul care are puterea să dea viață şi numai El are dreptul să o ia[4].

De-a lungul timpului avortul a curmat mai multe vieți decât toate războaiele şi bolile la un loc. In fața lui Dumnezeu avortul este cea mai urâtă crimă, ca însăşi mama să-şi ucidă propriul copil, lucru ce nu se întâmplă niciodată în lumea animalelor.

Mişcările moderniste şi mai ales cele feministe arogă femeii "dreptul" de a decide când şi câți copii să aibă, ba mai mult "dreptul" de a nu avea copii. "Dacă toate femeile s-ar plictisi să mai nască copii timp de numai 35 de ani, ultima generație de muritori ar îmbătrâni şi ar muri, fără urmaşi capabili să se reproducă. Nici o bombă cu hidrogen nu ne-ar putea distruge cu mai multă eficiență, fără vărsare de sânge şi poluare"[5].

Copiii au început să fie priviți în epoca noastră ca o sursă de probleme, creşterea lor numerică ducând, printre altele, la epuizarea resurselor naturale ale planetei. Ei fac parte din "bomba demografică" ce se socoteşte a fi o adevărată plagă a pământului.

Avorturile s-au înmulțit atât de mult şi pentru faptul că nu se cunoaşte sau nu se doreşte a fi cunoscut momentul în care noua ființă primeşte

---

[3] Pr. Prof. Ilie Moldovan, **Darul sfânt al vieții şi combaterea păcatelor împotriva acestuia**, Bucureşti, 1997, p. 14.

[4] Arhim. Serafim Man, **Avortul păcat strigător la cer**, Rohia, f.a., p. 1.

[5] James Dobson, **Căsătoria - împlinire sau frustare?**, traducere de Verlan Octavian, Timişoara, 1994, p. 48.

scânteia divină de la Creator. De aceea nouă, preoţilor duhovnici, ne revine datoria de a conştientiza viitoarele mame asupra faptului că sufletul copilului apare odată cu conceperea şi că orice prunc, chiar şi numai de o zi, odată conceput în trupul mamei are în el suflet, aşa încât uciderea lui prin orice mijloace este o crimă dublă.

Trebuie însă observat un fapt interesant: "concepţiile" noastre despre valoarea vieţii umane variază foarte mult în funcţie de hotărârea intimă de a o păstra sau de a o ucide. Astfel, femeia care a ales să curme viaţa din interiorul trupului ei se referă la ea ca "**fetus**" (făt) sau "**produs de concepţie**". Dar dacă se decide să păstreze copilul şi să-l nască, se referă la această viaţă cu aceste cuvinte: "**copilul meu**", "**bebeluşul meu**". Observăm că dacă dorim să ucidem o fiinţă umană, dorind cu orice preţ să nu ne simţim vinovaţi, mai întâi trebuie să o deposedăm de demnitate şi valoare. Această mentalitate a fost atât de eficientă în societatea noastră încât copilul nenăscut în primele şase luni de viaţă intrauterină poate fi sacrificat fără ca cineva să resimtă vreo pierdere[6]. Ba mai mult, trăim deja într-o societate în care mama poate refuză să nască copilul dacă nu îi convine sexul lui.

Deşi Sf. Scriptură nu vorbeşte direct despre avort, totuşi ea condamnă cu asprime crima şi în ea găsim un număr foarte mare de referinţe despre cunoaşterea copiilor de către Dumnezeu înainte de naşterea lor, cunoscându-i ca indivizi unici, ca personalităţi.

De exemplu Îngerul Gavriil a afirmat despre Sfântul Ioan Botezătorul că "încă din pântecele mamei sale se va umple de Duhul Sfânt" (Luca 1, 15).

Profetul Ieremia a scris despre el însuşi: "Fost-a cuvântul Domnului către mine şi mi-a zis: «Înainte de a te fi zămislit în pântece, te-am cunoscut, şi înainte de a ieşi din pântece, te-am sfinţit şi te-am rânduit prooroc pentru popoare»" (Ieremia 1, 4-5).

Aceste texte biblice, ca şi multe altele, resping în mod absolut ideea că un copil nenăscut nu are suflet sau personalitate. Nici un considerent socio-economic nu poate uşura vina noastră colectivă pentru uciderea acestor vieţi create după chipul lui Dumnezeu.

În Sfintele Evanghelii să observăm tandreţea pe care Mântuitorul Iisus Hristos o manifestă faţă de copii, dar şi faptul că cele mai înspăimântătoare avertismente le-a adresat celor care le vor face rău.

Multe din creştinele noastre afirmă că trecerea fătului la calitatea de fiinţă umană s-ar petrece numai la începutul celui de-al doilea trimestru al sarcinii, dar nu este aşa. Sf. Vasile cel Mare afirmă că: "Noi nu facem o distincţie între un fetus deja format şi unul care încă nu a fost format".

---

[6] **Ibidem**, p. 116.

Lucru confirmat în zilele noastre şi de descoperirile ştiinţifice care atestă cu certitudine că viaţa umană începe la zămislire şi se continuă până la moarte, fie în sânul mamei, fie în viaţa pe care o numim "de toate zilele".

Iată ce a stabilit ştiinţa: în decurs de 12 ore de la fecundaţie cele două celule, masculină şi feminină, se unesc astfel încât ceea ce s-a format este deja un copil. La trei zile **zigotul** astfel format şi transformat apoi în **morulă** ajunge în cavitatea uterină.

La 18 zile se face simţită bătaia inimii. La 5 săptămâni se disting clar nasul, obrajii şi degetele. La 6 săptămâni este format scheletul şi încep să funcţioneze rinichii, stomacul, ficatul şi sistemul nervos. La 3 luni are toate organele interne şi externe definitiv conturate, chiar şi amprentele degetelor şi are atâta viaţă încât se mişcă, întoarce capul şi îşi suge degetul.

Mulţi creştini cred că micuţa fiinţă plăpândă din trupul mamei nu ştie şi nu simte nimic atunci când se hotărăşte să plece pe drumul morţii, dar nu e aşa. Cei ce au vizionat filmul "Strigătul mut" realizat de un medic american care a filmat cu ultrasunete un avort săvârşit asupra unui făt de 3 luni şi-au dat seama că fătul simte apropierea şi ameninţarea instrumentului ucigaş. El se mişcă agitat, bătăile inimii cresc de la 140 la 200 bătăi pe minut şi deschide gura încercând să strige după ajutor, dar din păcate acest strigăt este mut, nimeni nu-l aude.

Avortul este aşadar o crimă deosebit de mare. Mama copilului şi cei ce o ajută ucid de mai multe ori: 1. - ucid o fiinţă lipsită de apărare: 2. - ucid o fiinţă care nu le-a greşit cu ceva; 3. - ucid o fiinţă care nu a primit baia botezului.

De aceea Sfinţii Părinţi au stabilit în canoanele lor pedepse drastice împotriva celor ce atentează la viaţa copilului nenăscut.

Am vorbit până aici despre avort ca despre o crimă înfricoşătoare - ceea ce şi este, dar sunt şi alte metode care împiedică naşterea, cum ar fi sterilitatea voluntară a celor doi soţi. Această sterilitate se asigură de cele mai multe ori de comun acord între cei doi soţi şi această sterilitate se substituie fecundaţiei. În acest fel aproape în toate familiile numărul copiilor este numărul care a fost consimţit de cei doi soţi.

Astfel se încalcă un plan divin, după care de îndată ce soţii îndeplinesc actul generator de viaţă nu au nici un drept sa stavileasca mersul natural al lui[7].

Despre contracepţie Tertulian spunea: "A împiedica naşterea înseamnă a te grăbi să ucizi".

De aceea Biserica a condamnat metodele contraceptive (pilula, prezervativul, steriletul, sterilizarea artificială etc.) ca fiind metode ucigaşe

---

[7] Pr. Prof. Ilie Moldovan, **Adevărul şi frumuseţea căsătoriei, Teologia iubirii**, II. Alba Iulia, 1996, p. 220 - 221.

care curmă viaţa şi îl pun pe om deasupra lui Dumnezeu, hotărând el în locul Creatorului dacă şi câînd, dar mai ales câţi copii să vină pe lume.

Prin folosirea metodelor contraceptive şi contragestive cuplul devine un instrument al plăcerii: din mijloc pentru procreere ajunge un scop: se caută căsătoria "perfectă" în metodele tot mai rafinate de satisfacere a poftirilor.

O căsătorie al cărei scop nu este naşterea de prunci este o formă legală a prostituţiei, o asociere a două pofte trupeşti care trăiesc într-un desfrâu îngăduit de lume.

Cei vinovaţi de nenaşterea de copii sunt: - **femeia**, care acceptă metodele contraceptive sau avortează; - **corpul medical care calcă jurământul lui Hipocrate** în care se spune că: "**nu voi da vreunei femei un pesar pentru a provoca avortul**"; - **politicienii**, care au votat legi pro-avorţioniste; - **asistenţii sociali**, care le-au sfătuit pe viitoarele mame; - **judecătorii şi avocaţii**, care spun că avortul este un drept al cuplului; - **mass-media**, care nu informează corect opinia publică despre riscurile avortului; - **cabinetele de planificare familială**; - **preoţii**, care nu predică îndeajuns pe această temă, care în scaunul de spovedanie nu dau atenţia cuvenită şi nu explică grozăvia acestui păcat, ca şi cei ce săvârşesc botezul avortonilor, care nu este altceva decât o liniştire a conştiinţei mamei prunc-ucigaşe, care făcându-şi "datoria" faţă de cel ucis nu va pregeta să o ia de la capăt.

Am insistat mai mult în această lucrare pe tema avortului deoarece noi românii deţinem tristul recod de a fi primii în lume în ceea ce priveşte numărul avorturilor.

Dar avortul şi metodele contraceptive şi contragestive nu sunt singurele păcate care pun în primejdie viaţa. S-ar fi putut vorbi aici la fel de mult despre alcoolism, tabagism, narcomanie, eutanasie, sinucidere şi crimă, despre care auzim din ce în ce mai mult vorbindu-se în societatea noastră.

În cazul sinuciderii, ca şi al crimei, omul se aşează în locul lui Dumnezeu, hotărând el momentul despărţirii sufletului de trup. Dacă îngerii lui Lucifer au vrut să fie asemenea lui Dumnezeu, cu putere de decizie, şi să nu mai dea socoteală nimănui pentru cele săvârşite, oare sinucigaşii şi criminalii nu săvârşesc acelaşi păcat? Iar dacă Lucifer şi legiunea lui au fost atât de aspru pedepsiţi, oare pe sinucigaşi şi pe criminali nu-i aşteaptă aceeaşi soartă?

Dacă în cazul sinuciderii se poate vorbi despre pierderea nădejdii în ajutorul lui Dumnezeu, care este păcat împotriva Duhului Sfânt, şi care nu poate fi iertat, în cazul crimei, cel ce ucide se substituie lui Dumnezeu nimicind darul sfânt al vieţii, cu care aproapele lui a fost înzestrat de Dumnezeu.

În ceea ce îi priveşte pe alcoolici, pe tabagişti şi narcomani, aceştia nu fac altceva decât că în fiecare zi se sinucid puțin câte puțin.

Vorbind despre eutanisie şi condamnând-o, pentru că e împotriva legilor lui Dumnezeu care apără viața, trebuie analizată întâi problema suferinței pentru că argumentul suferinței îndelungate şi fără perspectivă este adus în sprijinul hotărârii de a se pune în mod artificial capăt vieții.

Noi creştinii nu trebuie să uităm că suferința aici pe pământ poate fi o plată pentru păcatele săvârşite în viață şi în acest caz trebuie lăsată până când Dumnezeu hotărăşte să o ridice, sau poate fi o încercare a răbdării şi o arvună a Raiului desfătării.

De aceea trebuie condamnată chiar intenția de a "uşura" moartea cuiva (în realitate de a îngreuna soarta sufletului chinuit).

Ce ni se cere nouă preoților pentru a stăvili acest tăvălug al distrugerii sufleteşti? De bună seamă şi în primul rând o conştiință cu adevărat preoțească, care nu face rabat de la principiile moralei creştine, un comportament ireproşabil şi o slujire a celor sfinte ca şi a credincioşilor noştri cu adevărată trăire duhovnicească.

Predica este un mijloc foarte potrivit pentru a împărtăşi credincioşilor adevărurile de credință ale Bisericii Ortodoxe, de a atenționa asupra urmărilor nefaste ale unor astfel de păcate şi de a aminti în cuvântările noastre păcatele care pun în pericol viața, identificând totodată şi măsurile ce pot fi luate pentru ca ele să nu se mai repete.

Spovedania deasă, în primul rând a noastră, a slujitorilor sfintelor altare, care de multe ori dăm sfaturi minunate, pe care însă noi înşine nu ni le însuşim. Preotul duhovnic are prilejul de a vorbi cu penitentul mult şi foarte deschis, şi aceasta este ocazia ideală pentru a preveni credinciosul asupra riscurilor şi gravității unor astfel de păcate.

Stabilirea canonului dat are importanța ei în eradicarea acestor păcate. Preotul duhovnic trebuie să fie pe de o parte tranşant, nefăcând rabat de la sfintele canoane, dar în acelaşi timp trebuie să arate credinciosului că prin lepădarea păcatului şi prin pocăință sinceră se poate învrednici de iertare.

Nouă preoților ni se cere să fim mai activi în şcoală, spitale, azile etc., deoarece, de multe ori, doar simpla prezență a preotului, ca slujitor al lui Dumnezeu, îi determină pe cei din jur să-şi modifice în bine comportamentul cotidian.

Cu regret am observat că din *Programa analitică* au fost scoase două teme pe care tratându-le acum doi ani la ora de Religie de la clasa a VIII-a am avut bucuria să remarc că elevii au fost foarte receptivi şi le-au privit cu seriozitate şi maturitate chiar. Este vorba despre: "**Atitudinea creştinului față de beție şi fumat**" şi "**Atitudinea creştinului față de avort, crimă şi sinucidere**".

Aceste două teme nu şi-au mai găsit loc în programa analitică pentru clasa a VIII-a, însă mulţi dintre elevi nu mai urmează cursurile altor şcoli sau dacă le urmează nu se mai întâlnesc acolo cu preotul sau profesorul de religie care să-i lămurească de ce este nociv fumatul, de ce e periculoasă beţia, ce este avortul, cât de mare păcat este crima şi de ce nu trebuie să se ajungă niciodată la sinucidere.

Nu am dorit să fiu exhaustiv în rândurile de faţă, subiectul tratat fiind unul foarte vast, am nădăjduit însă ca ele să fie o incitare la dialog şi reflecţie adresată tuturor celor care le vor citi.

ALTE LUCRĂRI CONSULTATE:

1. Georges Habra, **Iubire şi senzualitate**, trad. Dora Mezdra, Ed. Anastasia, 1994;

2. Arhidiacon Prof. dr. Ioan N. Floca, **Canoanele Bisericii Ortodoxe**, Sibiu, 1992;

3. Protosinghel Ioanichie Bălan, **Călăuza Ortodoxă în Biserică**, Mănăstirea Sihăstria, 1991;

4. **Pidalion**, Bucureşti, 1992;

5. **Dicţionar biblic**, Oradea, 1995;

6. **Viaţa medicală**, nr. 38, din 19 sept. 1997;

7. Protos. Nicodim Măndiţă, **Între viaţă şi moarte**, ed. Agapos, 1997;

8. **Ne vorbeşte Părintele Cleopa**, vol. IV, Ed. Episcopiei Romanului, 1996.

IMPLICAȚIILE ASISTENȚEI SOCIALE ÎN ACTUL SINUCIGAȘ

Asist. drd. *Carmen Gabriela Mândrilă*

Sinuciderea, fenomen cu care societatea contemporană este frecvent confruntată, este consecința unor multiple şi variate cauze, accentuate, în ultima vreme, de situația materială precară a unei mari părți a populației şi grefată pe un fond psihic labil. Studiul cauzelor care conduc spre o comportare suicidară a permis, în decursul timpurilor, elaborarea unor teorii care justifică acțiunea sinucigaşă a individului ajuns într-o situație limită.

1. Teorii explicative ale actului sinucigaș

Din punct de vedere sociologic, Durkheim (1993) apreciază că fiecare grup social are o tendință specifică spre sinucidere, menționând, în acest sens, două cauze majore:

- integrarea socială, care se referă la ataşarea voluntară a indivizilor la grupul sau la societatea de care aparțin;
- reglarea socială, care presupune intervenția coercitivă a grupului sau a societății asupra comportamentului membrilor.

Teoria lui Durkheim a constituit un punct de plecare pentru alte teorii, moderne, dintre care se detaşează: **teoria trifactorială** a lui Andrew Henry şi James Short, care susține că sinuciderea este determinată de trei categorii de factori (sociologici, psihologici şi economici) şi **teoria integrării statutului**, dezvoltată de Jack Gibbs şi Walter Martin, care sustine că rata sinuciderii unei populații variază invers proporțional cu nivelul integrării statutului în această populație.

În afara acestor **teorii durkheimiene**, au mai fost elaborate **teoriile fenomenologice**, care operează cu înțelesurile şi semnificațiile suicidului. Cele mai semnificative teorii sunt teoria înțelesurilor suicidare şi teoria procesului suicidar.

Teoria înțelesurilor suicidare, formulată de Jack Douglas (1976), consideră trei tipuri de "înțelesuri generale" în procesul care conduce spre sinucidere:

- acțiunile suicidare sunt pline de înțeles, adică membrii unei societăți pun intenția de autodistrugere pe seama unor motive cum ar fi: depresia, tendința de a scăpa de ceva, cel mai frecvent motiv fiind sfârşirea propriei vieți;

- ceva rău, în mod fundamental, în situația persoanei sinucigașe. În atribuirea acestui înțeles, membrii societății îi au în vedere pe cei care îi vor blama pentru suicid;

- ceva este fundamental rău în persoana sinucigașă. Persoanele care se sinucid sunt considerate anormale.

Aceste "înțelesuri generale" ale teoriei înțelesurilor suicidare au determinat "înțelesuri particulare" pentru indivizii înclinați spre suicid, clasificați de Douglas (1967) în patru tipuri:

- sinuciderea este o cale de transport a sufletului, dintr-o lume în altă lume. Acest înțeles apare în cazul sinuciderilor religioase;

- sinuciderea este o cale de schimbare a imaginii de sine, pe care şi-au format-o alții în această lume. Prin intermediul acestei forme de suicid, persoanele păcătoase încearcă să devină iubite în ochii altora;

- sinuciderea este un mod de obținere a sentimentelor altora (cum ar fi mila şi simpatia);

- sinuciderea este o cale de răzbunare, arma prin care alții pot fi determinați să se simtă vinovați din cauza morții.

Teoria procesului suicidar, formulată de Jerry Jacobs (1967), accentuează aspectul negativ al înțelesurilor suicidare, în sensul că ele îi descurajează pe sinucigaşi. În procesul de devenire a sinucigaşului se pot preciza următorii 10 paşi:

- indivizii se găsesc față în față cu probleme neaşteptate, intolerabile şi insolvabile;

- ei nu văd aceste probleme ca pe nişte incidente izolate, ci ca o parte a istoriei îndelungate a problemelor;

- convingerea lor în eficiența morții este intensificată prin creşterea izolării sociale;

- consideră că moartea este singurul mod de rezolvare a problemelor;

- se străduiesc, din greu, să învingă prohibiția socială împotriva sinuciderii, pe care au interiorizat-o atât de mult, încât văd sinuciderea ca fiind imorală;

- reuşesc să învingă prohibiția socială, raționalizând sinuciderea pe care intenționează să o comită, în mai multe modalități: "a mă sinucide nu înseamnă că nu țin la viața sacră. Îmi mențin credința în Dumnezeu, în ciuda sinuciderii mele";

- reuşesc să învingă prohibiția socială, deoarece se simt deja izolați de alții, putând acționa pe cont propriu;

- sunt convinşi de raționările lor, deoarece definesc problema ca insolvabilă. În ciuda efortului personal de a găsi o soluție mai puțin dureroasă, unica soluție este sinuciderea;

- definesc sinuciderea ca pe o soluție necesară, simțind că nu au posibilitatea de a o respinge şi fiind liberi de răspunderea pentru împiedicarea sinuciderii şi de sentimentul de vinovăție;

- pentru a fi siguri că nu vor fi pedepsiți în altă viață, îl roagă pe Dumnezeu pentru iertare sau lasă o notă prin care apelează la cei apropiați să se roage pentru ei (Jacobs, 1967).

Pentru fiecare caz de tentativă sau de reuşită a suicidului există o rațiune concretă şi individuală. Factorul suicidar cel mai aparent şi pe care îl cunoaştem, este cel comunicat de însuşi sinucigaşul, familia sau prietenii acestuia. Nu privim cu ochi buni o persoană scăpată dintr-o tentativă de sinucidere, care îşi analizează cazul, spunând "sunt ortodox, locuiesc într-un oraş din nordul Moldovei şi sunt puțin schizotimic". Sigur că motivația lui va avea rațiuni concrete şi nu va vorbi de circumstanțele, mai mult sau mai puțin bine definite, care au contribuit la această decizie. Poate va aminti care era scopul pe care spera să-l atingă făcând acest pas şi vom observa că speranța lui nu este departe de disperare.

Morgenthalet (citat după Davidson şi Philippe, 1986) consideră că la baza tentativelor suicidare stau următoarele motivații:

- abandon;
- decepție în dragoste;
- decădere fizică şi psihică după abuzul de alcool;
- pierderea sensului vieții;
- pierderea curajului după o lovitură a soartei.

Tabloul motivațiilor suicidare, repartizat pe un număr aproape identic de bărbați şi de femei arată că, la femei, predominante sunt conflictele afective, mai ales cele conjugale, iar la bărbați sunt de patru ori mai frecvente dificultățile materiale, conflictul cu justiția şi cu autoritățile (Schneider, 1954). Boala fizică are acelaşi rol pentru ambele sexe ca motivație a sinuciderii. Există şi cauze irație nale care fac ca dificultățile, suportate timp îndelungat, să nu mai fie, brusc, suportate.

La tineri, motivul clasic al sinuciderii este chinul dragostei sau, exprimat mai puțin poetic, "nevroza sexuală". Acest tip de sinucidere se întâlneşte, frecvent, la liceeni. Psihiatrul francez André Haim a consacrat un studiu sinuciderilor la adolescenți şi a subliniat că dificultatea înțelegerii acestui fenomen rezidă tocmai din dificultatea înțelegerii comportamentului adolescentului. Haim prezintă următoarele motive care conduc la o sinucidere:

- pierderea unei persoane iubite;
- eşecul unei relații interpersonale importante;

- dificultăți de ordin profesional sau financiar sau orice eveniment care poate să-i atingă prestigiul moral sau social;
- falimentul unui ideal colectiv, religios, social sau politic;
- situațiile de înstrăinare sau de străinătate.

Eşecul şcolar este un fenomen adiacent sinuciderii, dar foarte rar cauza sa adevărată.

În cazul bătrânilor, principala motivație este singurătatea, sindromul de "cuib gol", la care se adaugă problemele legate de sănătate, cele de ordin financiar şi economic (obligația de a-şi părăsi locuința pentru a merge la un cămin sau la proprii copii). Cea mai importantă motivație este însă determinată de despărțirea de prieteni şi de ființa iubită, care lasă un gol imens. Sunt însă cazuri rare de persoane care şi-au pierdut capacitatea de relaționare, posibilitatea de a-şi găsi noi prieteni, de a-şi reface viața după pensionare.

După Ringel (1952), frica de boală este rar determinantul sinuciderii, cu excepția, uneori, a cancerului sau a altor boli incurabile. În cazul bolnavilor de cancer, sinuciderile sunt rare. Unii bolnavi de cancer se sinucid sau îşi caută moartea păstrând secretul cauzei organice şi afişând o altă motivație, cum este cazul scriitorului Ştefan Zweig, a cărui sinucidere a fost interpretată ca un gest de disperare politică, în momentul trecător al apogeului militarismului fascist, fapt comentat de Th. Mann. Deosebit de bolnavii de cancer, care îşi mențin speranța până în ultimul moment, situația în maladiile cardiovasculare este alta. Sinuciderea se poate produce de teama unei crize. Există ceva comun în toate aceste motivații, ca decepția, abandonul, lipsa de iubire, lipsa de speranță, deci un anume semn exterior al eşecului. Psihologii consideră persoanele sinucigaşe în general, "neadaptate", iar părerea lor coincide cu a sociologilor.

II. TIPURI DE SINUCIDERI

În clasificarea tipurilor de sinucidere se folosesc diferite criterii. Una dintre clasificările utilizate include suicidul scurtoircuit, suicidul bilanț, suicidul indirect, suicidul cronic şi suicidul psihogen.

Suicidul scurtcircuit sau **conflictual** este o sinucidere spontană, rezultat al unui scurtcircuit fizic (ex abrupto). Statisticile arată că, în acest caz, situația materială nu este o motivație frecventă. Cel mai adesea, ca motivație importantă, apar violarea unui tabu moral sau frustrațiile care pot genera stări conflictuale. În acest sens, Schneider (1966) menționează cazul unui bărbat de 45 de ani, care s-a sinucis după ce a abuzat sexual de nepoata sa de cinci ani. În acest caz, cu tot caracterul îngăduitor al epocii

noastre, se poate aprecia că violarea unei norme se poate răzbuna, în mod teribil, pe unii indivizi.

Frustrațiile pot determina, de asemenea, conflicte intense. Se poate menționa cazul unui tânăr de 26 de ani, dezarmonic, care a investit totul în motocicleta sa, aceasta devenindu-i un bun camarad. Tot timpul liber îl dedica acestui nou prieten, motocicleta, pe care o regla în vederea obținerii unor performanțe. După un timp, are o serie de pene, care îi întrerup, oarecum, cursele cu motocicleta. Într-o zi, în timpul unui tur, se rupe lanțul şi aceasta a fost deja prea mult pentru el, a fost picătura care umple paharul. A abandonat motocicleta în câmp şi s-a spânzurat de un copac, dar a fost salvat de un țăran. O îndelungată observație clinică nu a pus în evidență alt motiv psihopatologic, decât această frustrație acută.

Reacția catastrofală, de tip scurtcircuit, este bruscă şi uneori imparabilă. Este un raptus imediat, ca un circuit în serie care începe de la dispariția unei investiții afective acute, percepută ca o spoliere vitală insuportabilă.

Sinuciderea bilanț, numită astfel de psihiatrii germani, reprezintă decizia unui om perfect sănătos la minte de a renunța la viață în fața eşecului proiectelor sale, în fața unei situații disperate. Printre cazurile lui Schneider (1966) există un număr de comercianți şi de contabili care au încercat să-şi pună capăt zilelor în urma unor nereguli. Aproape la toți, Schneider a descoperit defecte caracteriologice, care nu explică doar noțiunea suicidară, ci şi delictul, dar nici unul dintre aceştia nu a fost în stare de dezechilibru psihic. Acest lucru este valabil şi pentru unele persoane în vârstă.

Un exemplu de sinucidere bilanț este a industriaşului american George Eastmen, care a părăsit voluntar această viață, la vârsta de 77 de ani. Ultimul mesaj a fost "mi-am făcut treaba. Ce mai aştept?". Alt cercetător, Dublin, a subliniat că bătrânul suferea de o boală penibilă şi că sănătatea sa mentală era afectată. De asemenea, sinuciderea lui Seneca şi a lui Socrate pune întrebări, deoarece ambii erau de o luciditate perfectă, dar actul fatal a fost executat.

Meerloo (1970) susține caracterul contagios al "weltschmertz"-ului (durerea lumii), nu ca un transfer de mobiluri, ci ca imitație de metodă. Durkheim dă exemplul unei gherete, în care, soldat după soldat, s-au sinucis. În această situație, actul nu explică persoana suicidară, explicația fiind dată de condițiile psihice comune care îi leagă şi de mijloacele alese, identice, prin imitație.

Baim (1969) pretinde că imitația nu a fost dovedită, dar la începutul anului 1970, un val de tineri venea, parcă, să demonstreze contrariul. O duzină de tineri se sinucid, toți prin foc, toți după exemplul primului, voind să protesteze împotriva evenimentelor de la Biafra.

Sinuciderea indirectă şi sinuciderea cronică sunt forme de sinucidere, uneori, ignorate. Se poate realiza prin forme multiple, ca anorexia mentală, sau individul se lasă să moară încet, abţinându-se de la administrarea unor medicamente necesare şi de la hrană, până survine moartea. Toate acestea au în comun dorinţa de a muri fără violenţă, dar mobilul este autopedepsirea. Sinuciderea prin anorexie mentală este frecventă la tinerele fete şi are la bază spiritualizarea, grija pentru viitor şi alte considerente similare.

Sinuciderea indirectă se ascunde în spatele unui accident. În acest sens este cunoscută piesa de teatru a lui Arthur Miller, "Death of a salesman" (Moartea unui comis voiajor), care a impresionat societatea la apariţia ei.

Sinuciderea psihogenă este, după aprecierea profesorului Steward Wolf din San Francisco, o formă enigmatică de sinucidere, care se manifestă prin oprirea lentă a inimii, aparent fără motive, fără emoţii puternice, explicabilă prin voinţa psihicului de a muri.

La unele triburi polineziene, această formă de sinucidere este frecventă. Când omul doreşte să moară, se înveleşte într-un covoraş de paie, se ascunde într-un colţ şi moare, efectiv, după câteva ore. În civilizaţia noastră, o formă similară de sinucidere este cea provocată de depresie, melancolie, nostalgie.

III. ROLUL ASISTENŢEI SOCIALE ÎN CAZUL UNEI ACŢIUNI SUICIDARE

Aspectele menţionate anterior, care indică prezenţa unei conduite suicidare, pot fi transferate în acţiuni de salvare pentru cel care se află în apropierea suicidului, în mod fizic sau emoţional.

Acţiunile de salvare pot fi orientate în două direcţii: spre o intervenţie individuală, de tip "tête à tête", alt model de lucru fiind cel al "cordonului ombilical", adică trei persoane întreţin un contact permanent cu persoana suicidară. Acest model de intervenţie nu presupune un contact foarte strâns, fiind acceptate anumite limite fizice.

În modelul "individual" de intervenţie, pacientul este încurajat să se gândească la ce "pas" ar trebui făcut pentru rezolvarea fiecăreia dintre aceste probleme şi formarea unui plan practic de abordare, pe rând, a fiecăreia. Prin această discuţie, consilierul încearcă să determine pacientul să facă cât mai mult posibil pentru el însuşi.

Multe cazuri sunt asociate cu probleme interpersonale, ceea ce impune, adesea, intervenţia celeilalte persoane implicate, la început singură, apoi, în câteva interviuri, împreună cu pacientul.

Intervenţia efectivă trebuie să fie prefaţată de o evaluare globală a individului în cauză şi a evenimentelor corelate cu tentativa. Bancroft şi Catalan (1978) au elaborat un astfel de **program interviu de evaluare**

globală în cazul asistenților sociali. Tratamentul activ poate începe după ce s-a făcut evaluarea globală și s-a ajuns la unele concluzii privind probabilitatea repetării tentativei de sinucidere.

Gibbons și colaboratorii (1978) au propus o metodă de intervenție care se desfășoară în patru etape:

1. Evantaiul de probleme percepute de către client este explorat, pentru a găsi o țintă și anume, problema percepută ca fiind cea mai stringentă și care trebuie diminuată.

2. Scopul tratamentului este apoi definit prin una sau mai multe sarcini specifice, stabilite de comun acord de asistentul social și de client. Acordul se întinde pe durata necesară realizării sarcinilor.

3. Între sarcinile asistentului social amintim:

- să păstreze secretul profesional;
- să nu se lase atras de persoana cu tentativă suicidară, în sensul "de a-i înghiți tot ce spune";
- să nu lase clientul singur;
- să decidă când va părăsi clientul cabinetul;
- să nu definească sinuciderea drept o soluție bună sau rea;
- să nu folosească expresii de forma "vino-ți în fire" sau "mâine va fi mai bine";
- să ajute clientul să-și îndeplinească sarcinile stabilite de comun acord.

4. În final, se face o evaluare formală, când clientul și asistentul social discută împreună ceea ce au realizat, stabilind sarcinile următoare, care trebuie îndeplinite doar de client.

În modelul de lucru tip "cordon ombilical" se realizează o punte de legătură între persoana cu comportament suicidar și celelalte persoane. Această metodă prezintă două etape mai importante.

În prima etapă, relația celor trei persoane cu clientul cu comportament suicidar este foarte strânsă, acesta fiind observat îndeaproape, aproximativ 24 de ore din 24. După patru zile are loc o desprindere sau o slăbire a cordonului, când se poartă discuții cu clientul. Problema care apare este dacă se poate avea, sau nu, încredere în el.

În etapa a doua, asistentul social are sarcina de a conștientiza în client grija pentru persoana sa. Asistentul social trebuie să-i arate că persoana clientului contează pentru el, să-i dea sentimentul că este important, inoculându-i ideea că "celălalt mă apreciază, contez pentru el". În cazuri particulare, această metodă se aplică prin menținerea constantă a cordonului. Este foarte important ca intervenția să nu fie mecanică.

Altă metodă de a acorda ajutor persoanelor cu tentativă suicidară este reprezentată de asociațiile de ajutor, înființate, la începutul secolului, în America și Europa. Prima a fost fondată de pastorul baptist Harry M. Warren, la New York, urmată de altele, la Chicago și Boston. Aproape 2000

de persoane pe an găseau ajutorul, fie prin scrisori, fie în cursul discuţiilor "tête à tête".

În faţa valurilor de depresiuni şi de sinucideri din Viena de după război, profesorul Ringel a fondat, în anul 1948, în colaborare cu Caritasul, un centru de ajutor al sinucigaşilor, care tratează peste 1200 de cazuri pe an.

În anul 1953, reverendul Chad Varam, reprezentantul Bisericii Anglicane, a avut o idee care a creat o adevărată şcoală. Pentru a oferi un ajutor sinucigaşilor din parohia sa din Londra, el foloseşte, foarte frecvent, telefonul. Raţionamentul său s-a dovedit corect, persoanele care se temeau, din diferite motive, de o întrevedere, incapabile să scrie o scrisoare, recurgeau acestă soluţie pentru a găsi la capătul firului o voce prietenoasă, totul rămânând sub anonimat. Succesul mişcării "samaritenilor" a depăşit orice aşteptare.

În majoritatea ţărilor europene există servicii de ajutor prin telefon, de tip *hot line*, analoge cu cele ale samaritenilor. În Franţa, serviciul de ajutor prin telefon se numeşte "S.O.S. Amitie", în Germania există două asemenea posturi, unul aparţinând catolicilor, altul protestanţilor, "La main tendue", în Elveţia franceză, "Die Dargebotne Hand" în Elveţia germană, "Telefono - Amico", în Italia, "Telefonul confidenţei", în Polonia, iar în ţara noastră există această formă la Bucureşti şi se numeşte "Green telephone", racordat la reţeaua internaţională INFOTES.

Americanii au adoptat metode mai ştiinţifice, creând "Suicide Prevention Centres" (centre de prevenire a suicidului) într-un număr mare de oraşe.

Apelurile telefonice pot fi clasificate în:

1. Apeluri în situaţia de criză sau în caz de pericol iminent şi se poate solicita ajutor medical imediat, dacă este cazul. Cei care răspund la un astfel de apel telefonic trebuie să respecte următoarele indicaţii:

- să rămână calmi, chiar dacă interlocutorul este foarte agitat. Dacă nu pot gândi la rece, nu pot ajuta;
- să solicite informaţii pentru identificare şi localizare încercând să prelungească durata convorbirii telefonice şi întârziind, astfel, evoluţia crizei;

2. Apeluri de ventilaţie, când interlocutorii doresc doar să stea de vorbă. Acest gen de apeluri poate fi deosebit de frustrant deoarece interlocutorul nu doreşte să primească sugestii sau alte sfaturi concrete privitoare la situaţia prin care trece. Ei doresc doar să discute, să-şi exploreze sentimentele, dar nu trebuie să uităm că ei au dreptul să acţioneze în ritm propriu. Acesta poate fi un prim pas în modul de a gândi, în sensul că acest apel telefonic ar putea fi o recunoaştere a faptului că au nevoie de ajutor. Pot simţi nevoia să stea de vorbă cu cineva pe care îl consideră un sprijin şi să înceapă procesul de a cere ajutor.

3. Apelurile pentru informație sunt acele apeluri în care interlocutorul cere informații asupra posibilităților acestui program de ajutor. O persoană ne poate contacta deoarece un anumit comentariu, un articol de ziar sau un program de televiziune a făcut-o să-şi dea seama că are nevoie de ajutor.

Deşi scopul pricipal al oficiilor telefonice este de prietenie, nu este vorba de a-l conduce pe cel ce face apeluri, ci de a-l ajuta să-şi găsească, el însuşi, propria cale, propriile resurse, pentru a face față situației. Pe scurt, este mai importantă ascultarea pasivă, decât cea activă. Este vorba, simplu, de a-l ajuta să reziste în timpul crizei.

Aceste metode preventive, alături de căldura umană, pot constitui o mână întinsă unui om aflat în disperare. Fiecare dintre noi poate avea, în anturajul său, o ființă aflată în dezechilibru moral şi care ar avea nevoie de prezența noastră. Adesea, această încercare este dificilă şi lungă, căci omul depresiv nu ne uşurează stabilirea unui contact, este iritabil, lipsit de înțelegere şi, ceea ce este şi mai rău, nu este deloc accesibil. Alteori nu putem recunoaşte, cu uşurință, depresia. Uneori, oamenii bine intenționați trăiesc alături de un depresiv, de un suicidar, fără a da atenție simptomelor care le par evidente abia mai târziu, după ce actul s-a consumat.

Orice sinucidere este consecința extremă a unei suferințe umane, care va exista întotdeauna, dar dacă vom închide ochii la aceasta, vom fi pasibili la judecata din urmă.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ringel L., **Hereditary tendearcy suicide**, Wersenheilk, Viena, 1952.

2. Durkheim E., **Despre sinucidere - Eseuri de ieri şi de azi**, Institutul European, Iaşi, 1993.

3. Douglas D. J., **The social meanings of suicide**, N. J. Princeton, Princeton University Press, 1967.

4. Jacobs J. A., **Phenomenological study of suicide notes**, în Social Problems, 15 Summer, 1967.

5. Schneider B., **La tentative de suicide**, Niestle, Paris, 1954.

6. ***, **Le suicide et les tentatives de suicide**, O.M.S., Genève, 1975.

7. ***, **Le presention du suicide**, O.M.S., Genève, 1969.

8. Bancroft J., H. J. and Catalan J., **Assessment of patiens following self-poisoning or self-injury**, Oxford - University, 1978.

9. Gibbons J., **Evolution of a social work service for self-poisoning patients**, British Journal of Psychiatry, 1978.

VIAȚA SFINTEI MAICII NOASTRE STOINA DIN DEVICI*

(cu numele de Eufimia)

(† 1895)

de Episcopul Nicolae Velimirovici

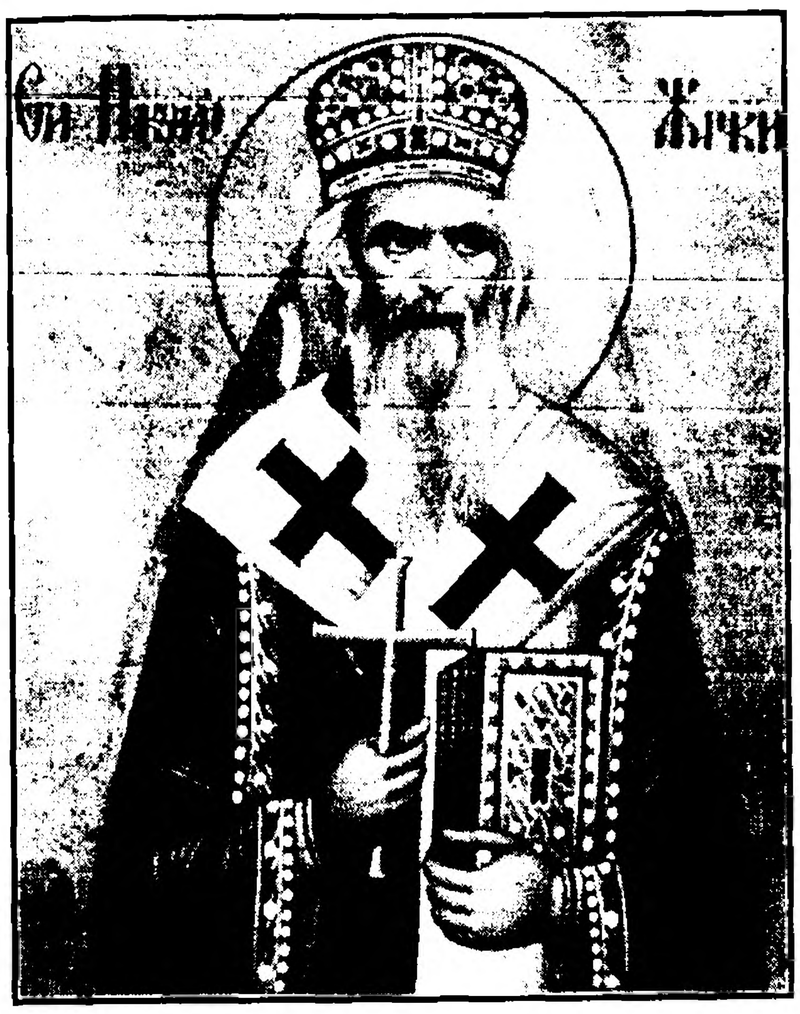

Episcopul Nicolae Velimirovici

I. O PERSONALITATE REMARCABILĂ DE LA MĂNĂSTIREA DEVICI

Acum o sută de ani cineva l-a întrebat pe Sfântul Serafim de Sarov de ce astăzi nu mai sunt sfinți precum cei din vechime și dacă lucrurile sunt așa din voia lui Dumnezeu sau din cauză că viața oamenilor s-a schimbat. Sfântul a răspuns: "Nu, (nu din voia lui Dumnezeu n.n.) ci pentru că lumea nu mai are un țel precis", din cauză că a slăbit dorința oamenilor de a duce o viață sfântă. Voința fără hotărâre e moartă. Pe lângă slăbiciunea omenească, astăzi nu mai avem nici modele de sfințenie, curăție și rugăciune; pentru că oamenii se orientează cel mai ușor după modele. Nu e nimic mai plin de învățătură decât exemplul personal dat de cineva, fie că e bun sau rău. Când Sf. Serafim de Sarov a spus aceste cuvinte, la vremea când el își încheia viața sa pământească închinată desăvârșit lui Dumnezeu, o tânără fată de țărani din Sandzak a început, cu nu mai puțină hotărâre, propriul său război monahicesc. Era vorba de Binecuvântata Stoina, al cărei caracter creștin avem de gând să-l conturăm aici, pentru a-i reîmprospăta memoria în fața unei generații care a slăbit în credința cea adevărată.

Sf. Serafim de Sarov

Material preluat din revista "**The orthodox word**", Nr. 193-4, 1997.

2. SFÂNTUL IOANICHIE

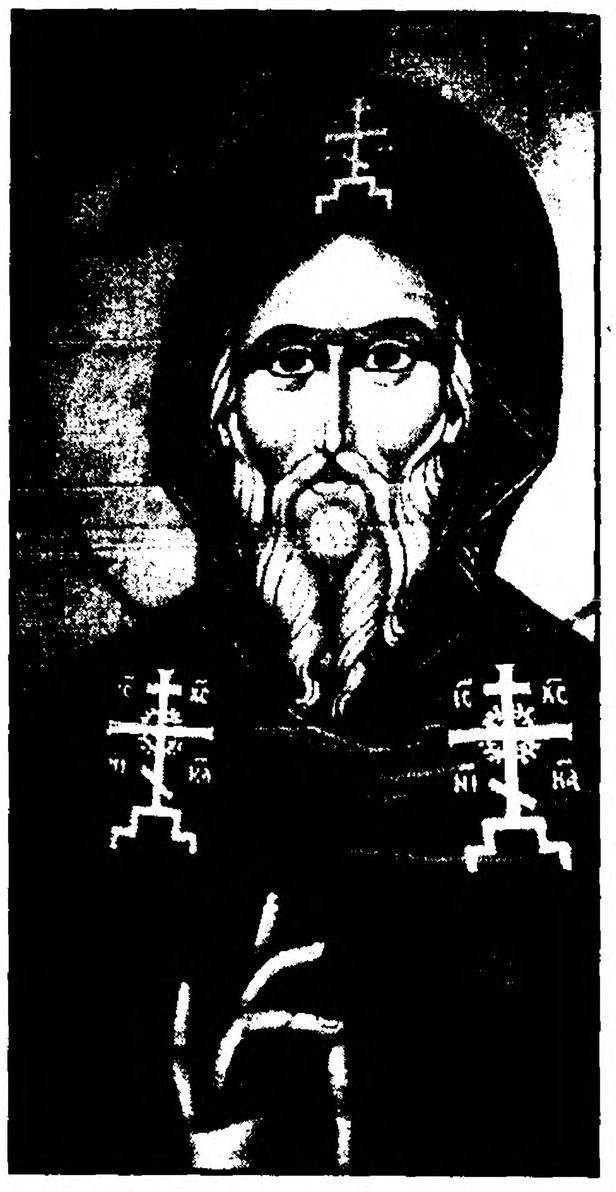

Sfânta Stoina a fost o devotată închinătoare Sfântului Ioanichie, care a ctitorit Mănăstirea Devici în secolul al XV-lea. Sf. Ioanichie şi-a început războiul monahicesc la schitul Sf. Petru din Korisha, al cărui exemplu personal l-a urmat îndeaproape. După ce a aflat despre ascetismul sever al Sf. Ioanichie şi despre sfinţenia vieţii lui, lumea a început să vină la chilia sa şi să caute la el mângâiere sufletească şi însănătoşire de boli şi slăbiciuni. Fugind de tulburarea oamenilor şi de lauda lor, Sf. Ioanichie, la fel cum au făcut şi alţii înaintea lui, şi-a părăsit chilia de pe Râul Negru şi a plecat în pădurea deasă şi sălbatică de la Devici. Întocmai ca Sf. Ioan din Rila, Sf. Ioanichie, stabilindu-se în pădurea Devici, a trăit ani întregi în scorbura unui copac până când George din Smederevo, încercând să-i mulţumească Sf. Ioanichie pentru rugăciunile sale, prin care fiica sa, aflată pe patul de moarte, s-a însănătoşit, a construit acolo o biserică şi o mănăstire.

Vechea scorbură din pădure unde Sf. Ioanichie şi-a dus războiul duhovnicesc nu mai există azi, dar biserica ridicată de George din Smederevo există încă şi în ea se găsesc moaştele făcătoare de minuni ale Sf. Ioanichie.

3. SATUL LUDOVICI

Satul Ludovici este situat la poalele Mănăstirii Devici. Astăzi albanezii mulsulmani[1] locuiesc în acest sat şi în toată Drenica. După spusele bătrânilor, satul Ludovici şi-a luat numele de la faptul că turcii au înnebunit încercând să atace mănăstirea (Ludovici, în sârbeşte, vine de la cuvântul "nebunie"). După tradiţie, marele vizir Chirlich a atacat mănăstirea după ce aflase că George construise biserica din pustiul

---

[1] Sub ocupaţia turcă, o mare parte a populaţiei albaneze creştine s-a convertit la islamism. Apoi musulmanii turci le-au dat în stăpânire pământuri care aparţinuseră creştinilor ortodocşi sârbi şi atunci aceştia au început să-i persecute pe vecinii lor creştini împreună cu stăpânitorii.

Devici, închinând-o "unui călugăr în negru, ca să fie un loc în care să se roage la Dumnezeu şi să-i înveţe pe vlahii din jurul lui că e mai bine să mori decât să te lepezi de credinţă"[2].

Vizirul Chirlich a pornit cu armata să atace Mănăstirea Devici, însă îndată ce a ajuns la locul numit astăzi Ludovici, "vântul a început să bată dinspre biserica albă; toată armata a înnebunit, la fel şi caii, şi au fugit spre dealuri". Vizirul, înspăimântat, a fugit înapoi la mănăstire şi l-a rugat pe sfânt să roage pe Dumnezeu să-i salveze armata. Sf. Ioanichie s-a rugat la Dumnezeu, după care soldaţii şi-au venit în fire. Ca mulţumire, vizirul a construit o chilie Sfântului Ioanichie, lângă biserică: "Ca să se amintească mereu că George a construit Mănăstirea Devici, dar Chirlich a construit chilia Sf. Ioanichie de la Devici".

4. PEDEPSE ŞI VINDECĂRI

Fiica lui George nu a fost singura vindecată în Devici, precum nici vizirul singurul pedepsit. Într-adevăr, de-a lungul timpului în Mănăstirea Devici au avut loc multe minuni, dintre care astăzi mai sunt cunoscute doar câteva. De exemplu, se spune că Ali Paşa Mahmutbegovici din Peci şi-a adus fata nebună la racla cu sfintele moaşte ale Sf. Ioanichie, şi aceasta s-a vindecat imediat.

Altă dată, un călugăr care voia să fure moaştele Sf. Ioanichie a început să taie racla în care se aflau. Pe când făcea aceasta a înnebunit şi nu după mult timp a murit.

Pârâul care curge mai jos de Mănăstirea Devici are o apă binecuvântată în care intră mulţi bolnavi pentru a căpăta alinare în suferinţa lor. În apropiere se afla un vas de cupru pentru bani. Un musulman albanez l-a furat şi l-a dus acasă. La scurt timp a înnebunit. A fost adus la mănăstire, la racla Sf. Ioanichie, şi s-a făcut sănătos.

În timpul Sfintei Stoina, era un preot, Stoşa, care trăia la Mănăstirea Devici. Într-o zi nişte albanezi l-au atacat în faţa mănăstirii şi l-au împuşcat, rănindu-l cu un glonte. Preotul, agitat, a strigat la un slujitor: "Fugi şi stinge candelele de la icoana Sf. Ioanichie. Candelele n-ar trebui să fie aprinse când un slujitor al lui Dumnezeu e bătut în asemenea hal". A doua zi, musulmanul care îl rănise pe preot a fost prins şi pus în lanţuri, nebun. De asemenea, mănăstirea a primit în dar un bou.

În timpul primului război mondial şi a ocupaţiei austriece în Kosovo, un ofiţer ungur a venit la Devici cu armata. L-a chemat pe stareţ, Părintele Damaschin, să vină la moaştele Sf. Ioanichie, şi l-a întrebat ce se afla sub

---

[2] Dintr-un cântec popular sârbesc.

capacul raclei. "Sfinte lucruri", a răspuns starețul. "Ce fel de lucruri sfinte?", a râs ofițerul. "Trebuie să fie ceva ascuns aici". Ofițerul a ordonat soldaților să spargă capacul. Dar în timp ce soldații loveau racla, încercând să îndeplinească ordinul ofițerului i s-a făcut brusc rău. S-a întins în pat, și înainte de a se înnopta a murit. Soldații, speriați, au părăsit și lucrul pe care îl începuseră, și mănăstirea.

Nu numai în Drenica, ci și în întregul Kosovo, sunt încă martori ai minunilor, și mai ales ai miraculoaselor vindecări care au avut loc la racla cu moaștele Sf. Ioanichie. Sperăm că acei care au evlavie la Sf. Ioanichie vor aduna tot materialul disponibil și vor publica un Paterie al Mănăstirii Devici.

5. MĂNĂSTIREA DEVICI REÎNVIE

În timpul ocupației turcești, Mănăstirea Devici a fost uitată și abandonată pentru câtva timp. Albanezii țineau capre în casele din apropierea bisericii și chiar în biserică. La un moment dat, un om oarecare din Hertegovina, Milos, era pe punctul de a pleca la Ierusalim. Dar, tocmai când se pregătea să plece, Sf. Ioanichie i-a apărut în vis, sfătuindu-l să nu meargă la Ierusalim. "Ar fi mai bine", i-a explicat Sfântul lui Milos, "dacă ai merge la Mănăstirea Devici să o cureți și să pui din nou biserica pe picioare, și abia apoi să pleci la Ierusalim". Milos l-a ascultat și a plecat la Devici. După ce a curățat mănăstirea, Milos a fost făcut călugăr și a rămas acolo să-l slujească pe Dumnezeu și pe aproapele său până la sfârșitul vieții sale pământești. Când s-au petrecut acestea cu exactitate nu știm; știm doar că de atunci mănăstirea Devici nu a mai fost uitată și abandonată.

6. PĂSTORIȚA STOINA

Stoina s-a născut în satul Lopizhi, lângă Sjenica, în familia Zarici, care astăzi a plecat de-acolo cu totul, sau va trebui să se mute în Serbia din cauza asupririi musulmane. Din copilărie până în adolescență Stoina a păscut oile. Gospodăria tatălui său era foarte mare și îmbelșugată. Familia trăia într-o casă veche în care mai înainte locuise preotul satului, dar tatăl

Stoinei nu era preot. Stoina a avut doi frați: Ioachim şi Vasa, unul din ei fiind ucis de turci. Nu ştim cauza omorului, dar Stoina a explicat martiriul fratelui ei în modul său caracteristic: "Când soția fratelui meu a murit" - povestea Stoina - "fratele meu s-a căsătorit cu fiica naşei sale, care îl ținuse în brațe la botez. Astfel, făcând acest mare păcat[3], s-a împotrivit legii lui Dumnezeu, şi din această cauză a avut o moarte violentă". Într-un conflict cu turcii, fratele ei a fost bătut şi omorât.

Când a împlinit vârsta la care fetele urmează să se căsătorească, Stoina a lăsat casa părintească şi a plecat la Mănăstirea Devici. Ce a determinat-o pe această fată de țărani să ia o hotărâre atât de neaşteptată? Fără îndoială că iubea singurătatea şi rugăciunea. Dar ca motiv imediat pentru părăsirea casei părinteşti şi a tot ceea ce lumea şi tradiția îi puteau oferi unei fiice de țăran, Stoina a amintit un mic, dar crucial eveniment care a condus-o la cele ce aveau să se întâmple după aceea. Odată, pe când păştea oile, a bătut o oaie agitată. Dar conştiința ei a mustrat-o. Lovitura nu a fost atât de dureroasă pentru oaie; dar după aceea Stoina a simțit că moare acestei lumi şi tuturor bucuriilor trecătoare. Cu lacrimi şi pocăință a adus oaia înapoi în casa tatălui ei; a doua zi nu a mai vrut să le ducă la păscut. În acea noapte s-a simțit rău şi i-a rugat fierbinte pe cei doi frați ai săi să o ducă la Sfântul Ioanichie, la Mănăstirea Devici. Ei i-au îndeplinit dorința. Când au ajuns, Stoina şi-a pus capul pe raclă şi a acoperit-o cu lacrimi, încât cu greu au mai putut-o despărți de ea. Prin aceste lacrimi s-a unit duhovniceşte cu Mănăstirea Devici, nedespărțindu-se de aceasta decât prin moartea sa trupească, optzeci de ani mai târziu.

În câteva zile şi-a revenit complet. Stoina le-a spus fraților ei să se întoarcă acasă, ea urmând să mai rămână câtva timp în mănăstire să-i slujească Sfântului, ca mulțumire pentru vindecarea ei. Frații au fost de acord şi s-au întors acasă. Stoina a rămas la mănăstire, hotărâtă să fie tunsă în monahism şi să-şi dedice restul vieții lui Dumnezeu.

7. "STOINA CEA MOARTĂ"

Stoina obişnuia să-şi spună "Stoina cea moartă". Când cineva îi lăuda lucrarea, curăția, ascultarea sau oricare din lucrările ei, Stoina răspundea: "Nu datorită Stoinei celei moarte, ci datorită Sf. Ioanichie". Când o chemau la masă, spunea: "Stoina e sătulă. Voi trebuie să mâncați". Odată un om a spus în glumă prietenilor săi că ar vrea să o sărute. Când Stoina a auzit

---

[3] Legătura dintre naş şi fin este considerată la fel ca cea dintre rudele de sânge, şi astfel căsătoria între rudele de acest fel este interzisă.

aceste cuvinte. s-a apropiat de bărbat şi i-a spus: "Vrei s-o săruţi pe Stoina cea moartă? Ar fi mai bine pentru tine să mergi să săruţi racla Sf. Ioanichie şi să te pocăieşti pentru păcate!".

8. MAICA EUFIMIA

După ce Stoina a intrat în Mănăstirea Devici. şi-a exprimat dorinţa de a fi tunsă în monahism. La acea vreme însă nu era nici o mănăstirea de maici în apropiere[4]. În vechea Serbie, precum şi în Macedonia, era ceva obişnuit pentru femeile cu un caracter puternic, care erau hotărâte să-şi trăiască viaţa în feciorie, să fie tunse în monahism într-o mănăstire de călugări şi să slujească acolo până la moarte. Stoina avea două motive pentru graba ei: voia să taie legăturile cu lumea pentru totdeauna, cât mai repede, şi se temea că fraţii ei ar putea să o ia înapoi acasă. Dorinţa Stoinei s-a realizat curând: starețul mănăstirii a tuns-o şi i-a dat un nume nou, Eufimia. Dar toată lumea a continuat să-i spună Stoina şi chiar şi azi, după atâta vreme, în Drenica, în tot Kosovo şi Sandjak, ea este pomenită ca Stoina şi nu Eufimia.

Tânără de curând călugărită(Serbia)

9. NEVOINŢELE

"Iată, m-aş îndepărta fugind şi m-aş sălăşlui în pustie" (Ps. 54, 7), spune psalmistul. Aceasta nu o spunea numai despre el, ci a profeţit numărul mare de asceţi, femei şi bărbaţi, care, din dragoste de Dumnezeu, vor lăsa lumea şi vor merge în pustie. Printre ei se numără şi Sfânta Stoina. Imediat ce s-a dus în pustie, nu s-a mai gândit să se întoarcă. Nu a privit înapoi, ci a mers cu Duhul înainte. De când era tânără şi sănătoasă şi-a impus mari nevoinţe şi aşa a mers până la capăt. Nevoinţele ei constau în post, rugăciune, priveghere şi muncă. Mai târziu Stoina s-a dedicat şi răspândirii cuvântului lui Dumnezeu.

---

[4] În timpul ocupaţiei turceşti în Kosovo era foarte greu pentru măicuţe, pentru că erau adesea bătute şi violate, luate ca sclave, sau lăsate fără mâncare şi adăpost. Grădinile şi câmpurile lor erau distruse, iar mănăstirile profanate şi ruinate.

Se hrănea cu pâine înmuiată în apă. Aceasta îi ajungea şi de prînz şi de cină. A trăit astfel aproape optzeci de ani. Singura excepţie a fost atunci când a plecat să adune bani pentru mănăstire: din dragoste pentru oameni şi ca răspuns la dragostea lor, din când în când gusta din hrana pe care i-o ofereau. Totuşi, nu o făcea decât rareori şi atunci împotriva voinţei ei, scuzându-se cu cuvintele: "Stoina cea moartă e sătulă".

Sfânta Stoina se ruga neîncetat. Venea la biserică cu mult înainte de a începe slujba şi, după ce se termina, mai rămânea să se roage singură. De obicei se ascundea într-un colţ, unde se ruga lui Dumnezeu, făcând multe metanii şi închinăciuni. Pe lângă toate acestea, se ducea din nou la biserică, după masa de seară, când se liniştea mănăstirea, şi rămânea în rugăciune până la miezul nopţii. Rugăciunea era însoţită de lacrimi şi plângeri. Părintele Andjelko mărturisea că adesea îi auzea rugăciunile de noapte şi era mişcat. Rugăciunea Stoinei era caldă, sinceră şi din inimă. Deşi nu ştia carte, cunoştea foarte bine rugăciunile. Astfel, ştia Ceasurile pe de rost, şi Paraclisul Maicii Domnului; aceasta o citea imediat după slujba de dimineaţă, în faţa icoanei Maicii Domnului.

Privegherea este permanentă rugăciune – să dormi cât mai puţin şi să stai treaz în rugăciune. Desigur, există oameni care dorm puţin, dar în acest timp ei nu se roagă. Aceasta nu poate fi considerată priveghere. Cel care priveghează trebuie să fie treaz nu numai cu trupul, ci şi cu duhul. Diavolul nu doarme niciodată, şi totuşi aceasta nu poate fi numită priveghere, pentru că doarme duhovniceşte. Stoina îşi odihnea foarte puţin trupul. Se culca ultima şi se trezea prima. Toate orele ei de priveghere le umplea cu rugăciune, fie în biserică, fie în inima ei.

Nu sunt uşor de descris nevoinţele Sf. Stoina. Era în permanenţă ocupată. Nu era muncă în mănăstire pe care să nu o facă. Spăla, făcea curat, aducea lemne şi avea grijă de vaci. Slujea pe toţi şi pe toate.

Dar cele mai multe lucruri le făcea la biserică. Acolo spăla pe jos, curăţa icoanele, pregătea lumânările, punea ulei la candelele de la icoane. Cât timp a stat în mănăstire, 22 de candele ardeau zi şi noapte. Nu se stingeau niciodată, pentru că Stoina nu le lăsa să se stingă. Să ne imaginăm ce înseamnă să ai grijă ca 22 de candele să ardă zi şi noapte, vară şi iarnă, timp de 80 de ani. Dar Stoina iubea biserica, şi tot ceea ce făcea făcea din dragoste pentru biserică şi pentru Sf. Ioanichie. Iar ceea ce se face din dragoste nu e niciodată greu sau obositor. "Ca să văd frumuseţea Domnului şi să cercetez locaşul Lui" (Ps. 26, 8), precum Sf. Prooroc David, Stoina ar fi putut spune aceste cuvinte din toată inima.

Să spunem acum câteva cuvinte despre locul de odihnă al acestei neobosite măicuţe. Lumina lunii strălucea şi în micuţa ei chilie. Astfel, s-a întâmplat că părintele Andjelko s-a uitat odată pe furiş prin uşa întredeschisă. Ce-a văzut? O scândură pe duşumea, şi alta de-a curmezişul. Pe acest pat în formă de cruce, Stoina îşi odihnea trupul suferind. Când părintele Andjelko a întrebat-o de ce stă pe un asemenea pat, i-a răspuns ferm: "Mi-e mai bine aşa!". În realitate, însă, nu o făcea pentru că era mai comod; ci o făcea ca să-şi ferească trupul de prea multă odihnă şi confort. Apoi, voia fără îndoială să alunge puterile nevăzute ale răului cu semnul Sfintei Cruci. Vorbea adesea despre puterea Sfintei Cruci şi despre faptul că fiecare trebuie să-şi facă cruce (dacă nu cu mâna, măcar în gând) înainte de a se apuca de lucru, sau înainte de a pune ceva în gură. Mai mult, de-a lungul călătoriilor sale, purta întotdeauna cu ea un toiag lung cu o cruce în vârf. "Lumea este răstignită pentru mine, şi eu pentru lume!", spunea Sf. Apostol Pavel (Gal. 6, 14). Într-adevăr, această femeie plăpândă a arătat tăria unui apostol ducându-şi crucea şi punându-şi credinţa în ea.

10. ARDOARE PENTRU LUCRURILE SFINTE ŞI CURAT

În Sfânta Scriptură stă scris: "Râvna casei Tale m-a mâncat" (Ps. 68, 11). Cuvioasa maică era de asemenea plină de ardoare pentru sfinţenia credinţei. Un musulman albanez, Feko, a fost *kavaz* mult timp la mănăstire. Îl strigau "Ducele". Între musulmani, erau unii care respectau mănăstirea, dar mai erau şi alţii care nu ştiau nici de frică, nici de respect. Odată, un albanez a intrat în biserică fumând pipă şi a continuat să fumeze în timp ce se uita la catapeteasmă. Ca de obicei, Stoina se ruga într-un colţ al bisericii. Când s-a întors şi l-a văzut pe mulsulman cu pipa în gură, s-a ridicat, i-a smuls pipa, a rupt-o de genunchi şi l-a scos pe om afară din biserică. Mulsulmanul supărat s-a dus şi s-a plâns "Ducelui". Temându-se pentru Stoina, "Ducele" i-a spus musulmanului: "Păi nu ştii că este nebună?". Apoi i-a reproşat: "Şi cum de te-ai gândit că poţi să intri cu pipa în biserică?".

De câte ori întâlnea un albanez în biserică, Soina îi spunea să se boteze. Nereuşind să-l convingă, plângea cu amar şi se întreba: "De ce oare

Dumnezeu nu înmoaie inimile împietrite ale musulmanilor şi nu-i întoarce la dreapta credinţă?".

În timpul postului Ramadanului (un post musulman), *kavazul* Feko a invitat un hogea[5] în camera sa, să citească şi să cânte. Când hogea a început să cânte tare, Stoina l-a auzit şi a aruncat cu pietre în fereastră, strigând către *kavaz*: "Dacă ai nevoie de un hogea, ia-l la tine acasă în sat să-ţi cânte acolo şi nu lângă Sf. Ioanichie!".

La hramul mănăstirii, musulmanii obişnuiau să vină să se veselească. Dar ei nu ştiu să sărbătorească fără tobe. Pe de altă parte, Stoina nu putea să sufere sunetul tobei. Îi spunea "Toba lui Mahomed". "Sf. Ioanichie nu o vrea", striga ea toboşarului şi îl gonea din mănăstire. De două ori l-a atacat şi i-a sfărâmat toba, spunându-i "Sf. Ioanichie nu vrea aşa ceva".

Văzând că albanezii aveau totdeauna puşti la ei, Stoina le reproşa cu blândeţe: "Mai bine aţi face sape din puştile astea!". Şi când vreun mulsulman o ameninţa cu arma, ea îi spunea cu calm şi curaj: "Bate-mă! Omoară-mă! Nu poţi omorî decât trupul acesta puturos al Stoinei celei moarte, nu şi sufletul ei!".

Stoina avea în îngrijire uleiul mănăstirii. Îl primea de la oameni şi îl folosea numai pentru candelele de la icoane. Când călugării îi cereau ulei pentru gătit, le răspundea că "Oamenii n-au adus ulei pentru gătit, ci ca dar pentru Sf. Ioanichie". Când călugării spuneau că aveau nevoie de ulei ca să prăjească peşte, ea le răspundea: "Domnul nu a mâncat peşte prăjit, ci l-a fript pe cărbuni" (Luca 24, 42).

11. ÎNGERII

Sf. Stoina ştia Ceaslovul pe de rost. Când a fost întrebată cine a învăţat-o pe ea, o femeie analfabetă, şi cum de ştia rugăciunile mai bine decât preoţii, a răspuns cu umilinţă: "Îngerii îl învaţă pe omul smerit".

"Ducele" Feko avea un fiu, Alil. Stoina îi spunea lui Feko: "Lasă-l pe Alil să se facă preot!". "Cum putem să-l facem preot pe Alil când el nu ştie nimic?", i-a răspuns Feko. "Nu-ţi fă griji pentru asta", i-a spus Stoina. "Doar îngăduieşte-i lui Angelaci (aşa-i spunea ea părintelui Andjelko) să-l înveţe «Tatăl Nostru» şi restul o să-l înveţe îngerii".

---

[5] Preot musulman, prin extensie - învăţător, dascăl.

După ce slujbele se terminau şi preoţii plecau din biserică, Stoina nu numai că lăsa lumânările aprinse, dar le îngrijea astfel încât luminau la fel de puternic. Preoţii o certau pentru asta şi insistau ca atunci când slujbele se termină, lumânările să fie stinse. Stoina ofta şi le spunea preoţilor: "Lăsaţi lumânările să ardă, pentru că îngerii termină slujbele oamenilor".

Odată a fost întrebată: "De ce cocoşii cântă mereu la aceeaşi oră?". Ea a răspuns: "Ca să anunţe laudele pe care încep să le cânte îngerii la acea oră înaintea Domnului Dumnezeu Care e în ceruri".

12. PĂSĂRI ŞI ŞERPI

Păsările obişnuiau să intre în chilia Stoinei. Ea le hrănea; aduna firimituri şi resturi de peste tot, strângându-le în săculeţe şi pungi. Când venea iarna, mergea în pădure şi lăsa firimituri de pâine la fiecare copac, pentru păsărelele înfometate.

"Dacă poţi, fiule, atunci ar fi bine să pui câte o bucată de pâine la fiecare copac, ca să mănânce şi bietele păsărele", obişnuia să spună Sf. Stoina cu lacrimi în ochi. Adesea le spunea copiilor: "Nu omorâţi păsările, ca să nu muriţi şi voi!".

Dar nu la fel se purta Stoina cu şerpii. Când găsea un şarpe, îl bătea spunând: "Din cauza vicleniei voastre, am fost alungaţi în staul, cu vitele!".

Stoina povestea cum odată şi-a ridicat toiagul în formă de cruce ca să omoare un şarpe. Când şarpele s-a furişat cu viclenie pe sub toiag, Stoina, dându-şi seama de pericol, a strigat după ajutor la Sf. Mare Mucenic Gheorghe: "O, Sfinte Gheorghe, ajută-mi mie, păcătoasei". Apoi a auzit o voce din iarbă: "Dar de ce nu ai aprins candela pentru mine?". Înfricoşată şi ruşinată, Stoina a uitat de şarpe şi a fugit în biserică. Acolo, într-adevăr, candelele ardeau la icoanele tuturor sfinţilor, în afară de aceea a Sf. Gheorghe. A aprins repede candela de la icoana mucenicului biruitor şi a început să-l roage să o ierte.

Când cineva i-a spus că a omorât şarpele, ea i-a răspuns: "Nu eu, pentru că nu am puterea să omor; Dumnezeu şi Sf. Gheorghe".

13. "POCĂINȚA"

Pentru că Stoina vorbea tot timpul de pocăință și-i îndemna pe oameni să se pocăiască, ei îi spuneau "Pocăința". Stoina se ruga neîncetat, cu voce tare sau în ascuns: "Doamne, întoarce acești oameni la pocăință!".

Când Stoina venea într-un sat, lumea striga: "Iată, vine Pocăința!". Oriunde mergea, lumea o întâmpina cu bucurie, dar și cu solemnitate. Bărbații veneau mai întâi să o întâmpine, iar femeile făceau curat în case, de parcă l-ar fi așteptat pe preot. Oamenii o vedeau pe Stoina mai presus de preot – un sfânt în viață.

Maica Eupraxia, una din primele călugărițe venite la mănăstirea Devich după al doilea război mondial

"Doamne-ajută!". Cu aceste cuvinte saluta Stoina oamenii. Nu spunea niciodată "Bună dimineața" sau "Bună seara". Cum vorbea cu cineva, începea să dea povețe. Nu sfătuia însă niciodată pe cineva să facă ceva ce ea nu făcea. Întreaga ei viață și toate faptele ei îi justificau cuvintele, fie că era vorba de rugăciune, de fapte bune, despre păstrarea fecioriei, despre pocăință, sau despre milostenie față de oameni și animale. În mod conștient împlinea poruncile lui Dumnezeu, și de aceea vorbea cu bucurie despre acestea celorlalți.

14. SOȚIILE DE PREOT SE CĂSĂTORESC DOAR ODATĂ

Există un obicei în Kosovo și Sandjak cum că văduva unui preot nu se mai recăsătorește; că nu tot ceea ce e permis unei soții obișnuite îi este permis și unei soții de preot. Soția unui preot ar putea să se recăsătorească cu o singură condiție: să fie întrebată lângă trupul neînsuflețit al soțului dacă vrea să se recăsătorească sau nu. Dacă ar fi spus că vrea să se recăsătorească, atunci l-ar fi înmormântat pe preot fără veșmintele preoțești. Dacă ar fi spus că nu, atunci preotul putea fi îmbrăcat în veșminte. Dar ce fel de femeie ar fi aceea căreia nu i-ar fi rușine de recăsătorie lângă trupul soțului său?

Sf. Stoina îi sfătuia pe văduvi și pe văduve să intre în mănăstire, adesea spunându-le aceste cuvinte: "Ce altceva mai așteptați de la viața asta? Ați fost legați destul de pământ și acum Domnul v-a dezlegat. A fost de-ajuns – nu mai rămâneți legați de cele pământești! Legați-vă de cele cerești; pregătiți-vă un loc pentru cealaltă lume".

Sf. Stoina le sfătuia să intre în mănăstire mai ales pe văduvele preoților. "Fiica mea" - spunea Stoina - "nu fără rost eşti acum văduvă, ci pentru că Domnul ți-a dat timp pentru pocăință. Călugăreşte-te, pocăieşte-te! Vino la Sf. Ioanichie împreună cu Stoina cea moartă!".

Câteva femei chiar au încercat să rămână la Mănăstirea Sf. Ioanichie, dar văzând nevoințele ascetice ale Stoinei, au plecat din mănăstire, întorcându-se la casele lor. Dar o anume Andja din Prizren se spune că ar fi urmat sfaturile Stoinei, rămânând până la moarte în mănăstire.

Stoina nu înțelegea de ce bătrânii nu părăsesc lucrurile acestei lumi, retrăgându-se la o mănăstire să se pocăiască. Îndemnându-i să părăsească deşertăciunile lumeşti şi să plece într-o mănăstire, Stoina le spunea: "De ce credeți că regii noştri au lăsat totul şi s-au călugărit?". Pentru Stoina, călugăria însemna pocăință. Obişnuia să spună "Viața monahală înseamnă pocăință".

15. BLESTEMUL SFINTEI STOINA

Deşi sufletul plăcut înaintea lui Dumnezeu al Sf. Stoina n-ar fi putut blestema vreodată pe cineva, oamenii se temeau să nu fie blestemați de ea; sârbii pot fi astfel: să se teamă mai mult de un blestem decât să se bucure de o binecuvântare. Totuşi s-a întâmplat ceva în Devici care a sporit frica oamenilor de a nu fi blestemați de această maică. Feko, "Ducele", a tras cu pistolul şi a rănit la picior un porc care era al mănăstirii. Când Stoina a auzit, a spus: "Să dea Domnul şi Sf. Ioanichie ca Feko să se rănească şi pe sine, ca astfel să se pocăiască!".

Trecură câteva zile şi Feko se răni la mâna dreaptă în timp ce trăgea cu puşca aiurea. Stoina se apropie de el şi îi zise: "Feko, recunoşti că Domnul te-a pedepsit pentru că ai rănit porcul?" "Da", a răspuns el. Şi faptul că Feko a recunoscut a bucurat-o pe Stoina.

16. APROPIEREA DE LUMEA DUHOVNICEASCĂ

Stoina nu numai că simțea apropierea lumii duhovniceşti, ci chia respira din aerul ei. Stoina cugeta la cele duhovniceşti şi vorbea cu bucurie despre ele. Cunoştea multe întâmplări din viețile sfinților şi le povestea oricui arăta interes să le asculte. Avea Stoina revelații mistice sau viziuni? Cel mai probabil, da. Totuşi, nu voia niciodată să vorbească despre ea însăşi. Dacă era ceva în viața ei ce considera demn de cunoscut, vorbea la persoana a treia, ca şi cum i s-ar fi întâmplat altcuiva. Astfel făceau şi marii asceți şi sfinți de la începuturile creştinismului, ca să evite slava deşartă şi iubirea de sine, ca să se înalțe prin smerenie şi umilință. Dar deşi ascundea

propriile ei experienţe duhovniceşti, o interesau cele ale celorlalţi, privindu-le cu seriozitate.

Aşa se face că într-o noapte, un bărbat cu barba albă i-a apărut unui frate din Mănăstirea Devici, care astăzi e preot, şi i-a spus: "Mi-a luat foc mormântul – ridică-te şi stinge-l!". Băiatul sări imediat, coborî la mormântul Sf. Ioanichie, şi-l văzu în flăcări şi fum. Imediat, trezi şi pe alţi fraţi, care au adus apă şi au stins focul. Când acest frate i-a povestit întâmplarea Sfintei Stoina, ea i-a spus: "Vezi, fiule, în ciuda celor petrecute, lumea tot nu crede că Sf. Ioanichie e făcător de minuni!". Vorbea despre această întâmplare, ca şi despre alte apariţii mistice şi minuni, ca şi cum ar fi fost ceva normal şi convingător, de la sine înţeles.

17. PROFEŢIILE SF. STOINA

Ljubo Kovacevici, fost Ministru al Învăţământului, a vizitat odată Mănăstirea Devici. Ljubo obişnuia să-şi tundă barba. Pe când vorbea cu Stoina, în faţa mănăstirii, ea l-a întrebat: "De ce nu laşi să-ţi crească barba, aşa cum a vrut Dumnezeu?". L-a întrebat aceasta ca introducere la un lucru mult mai important pe care vroia să i-l spună. Privind în zare câteva clipe şi neascultând răspunsul ministrului la comentariul ei despre barbă, Stoina s-a apropiat deodată de el, l-a privit în ochi, şi cu voce joasă i-a spus: "Unii dintre voi în Serbia îl înjură pe Dumnezeu; nu ţineţi posturile şi nu mergeţi la biserică. Veţi fi spulberaţi. Dumneata, ca Ministru, ar trebui să le interzici oamenilor să-l înjure pe Dumnezeu, să încalce legea Domnului".

18. O PROFEŢIE DESPRE SERBIA

După ce Ljubo Kovacevici a plecat, Părintele Andjelko a întrebat-o pe Stoina ce crede, va fi vreodată Serbia liberă şi unită? Stoina a răspuns: "Datorită lacrimilor noastre, Serbia va deveni liberă şi va prospera. Fiule, Serbia va domni doar trei ani, apoi va veni prăpăd, încât în Serbia nu va mai rămâne nici un sat. După un timp Serbia va înflori din nou, şi Regatul Sârbesc va fi mai mare decât în timpul Regelui Dushan. Dar, fiule, dacă nu există pocăinţă şi dacă sârbii nu se întorc la Dumnezeu, oprindu-se de la a-l înjura pe Dumnezeu şi de la a blasfemia cele sfinte, vom dispărea şi nu o să ne mai ridicăm niciodată".

19. O PROFEŢIE DESPRE MOARTEA STOINEI

Stoina a fost ultima dată în Novi Pazar în anul 1895. Venise să strângă bani pentru mănăstire. Ca şi înainte, a stat în casa neguţătorului Jove

Uljarevica, care, din pricină că venea din Sarajevo, era mai bine cunoscut ca Jove Sarajlila (din Sarajevo). Stoina a stat în casa lui Jove, unde se simțea ca acasă, în toată săptămâna lăsatului sec de carne. Jove şi cei ai casei o prețuiau pe Stoina foarte mult şi o socoteau ca pe o binecuvântare a lui Dumnezeu pentru casa lor. Chiar şi în afara mănăstirii, Stoina nu-şi părăsea modul ei de viață. Dormea pe o scândură, postea şi se ruga înaintea icoanelor atât de mult încât nimeni nu reuşea să stea treaz la rugăciune cu ea până la sfârşit.

La începutul Postului Mare, Stoina s-a dus să strângă bani în Dezeva. Într-o noapte a rămas în satul Kosurici, în casa răposatului Aksentije Tiosavljevich. În noaptea aceea Stoina şi Aksentije au stat de vorbă, iar fiul lui Aksentije i-a auzit (el era încă în viață în 1924, când aceaste pagini au fost tipărite pentru prima dată) şi a povestit acestea ca unul ce fusese de față. Stoina l-a întrebat pe Aksentije: "Ce-ai face, Aksentije, dacă aş muri în casa ta?". Aksentije se gândea că Stoina vrea să-l necăjească, pentru că arăta foarte bine şi nu suferea de nici o boală. Dar Stoina a mai întrebat o dată, foarte serioasă: "Spune-mi, ce ai face dacă aş muri în casa ta". "Ce-aş putea face altceva decât să te pun într-o sanie şi să te duc la Novi Pazar?"

În acest moment discuția s-a oprit, lăsând locul liniştii. În acea noapte, înainte de a se culca, Stoina s-a rugat mult. În zorii zilei următoare, era bolnavă. A stat în pat ziua aceea, şi ziua următoare, după care a murit, spre marea uimire a stăpânului casei şi a tuturor celorlalți. Amintindu-şi ultima discuție cu ea şi promisiunea pe care o făcuse, Aksentije a pus trupul neînsuflețit într-o sanie şi l-a dus în biserica "Sf. Petru" din Novi Pazar.

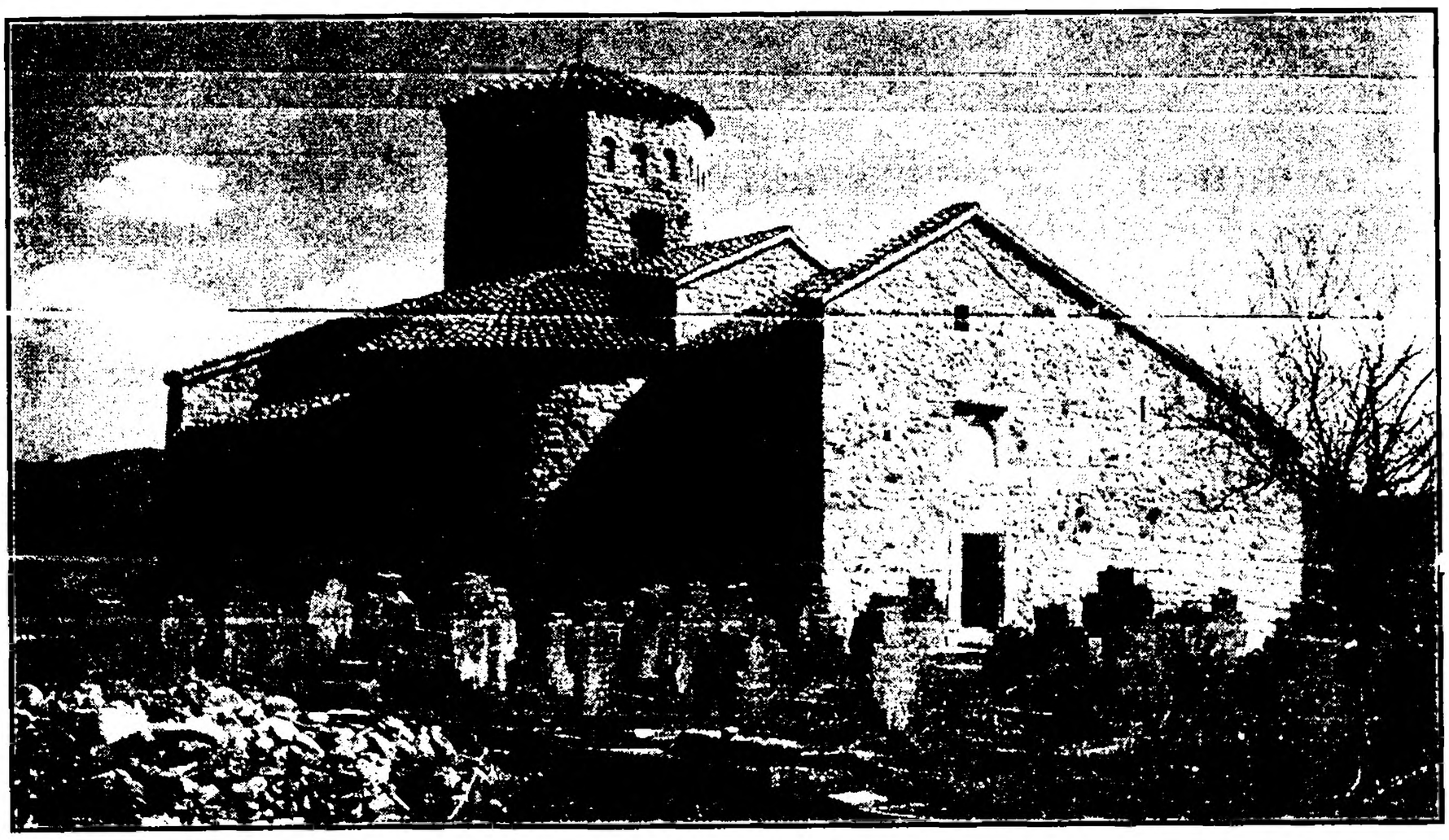

Biserica "Sf. Petru" din Novi Pazar

Sufletul clarvăzător al Stoinei şi-a prevăzut sfârşitul vieții pământeşti şi, în timp ce trupul era încă sănătos, a văzut că moartea se apropia. O astfel de vedere în duh l-a copleşit pe Aksentije şi pe toți cei care au aflat despre ultima discuție dintre Stoina şi Aksentije şi ce s-a întâmplat după aceea.

20. DUPĂ MOARTEA SFINTEI STOINA

Înmormântarea. Mai era foarte multă zăpadă când a murit Stoina. Cu toate acestea, când cei din Novi Pazar au aflat de moartea ei, tot orașul a venit la biserica "Sf. Petru" pentru a o însoți pe ultimul drum. Deși nu era din Novi Pazar, localnicii o considerau ca pe o mamă spirituală, ca pe o sfântă lor. Când aduna bani pentru mănăstire, Stoina rămânea mereu mai mult în Novi Pazar. Mergând din casă în casă, ea învăța, dădea sfaturi, mângâia, încuraja și în orice lucrare bună își oferea exemplul personal. Preoții din oraș și din vecinătate au făcut o Panihidă. Când s-a închis groapa peste trupul nevoitoarei, toată lumea s-a dus acasă întristată de parcă și-ar fi luat rămas bun de la propria lor mamă – cu certitudinea, însă, că sufletul ei era viu și aproape.

21. CANDELA

În ziua când Stoina a murit în casa lui Aksentije, pe când încă nimeni din Novi Pazar nu știa nimic de moartea ei, Jove Uljarevica a observat cum candela din fața icoanei protectoare a casei sale a început deodată să se legene. Era icoana în fața căreia Stoina se ruga mereu când poposea în casa lui. Nevenindu-i să creadă, a strigat-o pe soția lui, care a văzut cum candela se mișca dintr-o parte în alta. Și-a făcut cruce, a adus ulei și a umplut candela. Când a terminat de turnat uleiul, candela s-a oprit și a rămas nemișcată.

22. FLĂCĂRI PE MORMÂNTUL EI

Într-o seară, câțiva pelerini, pe când se întoreeau din Rashka, au văzut o flacără coborând asupra mormântului Stoinei în apropierea bisericii "Sf. Petru". Din când în când și alți oameni au văzut flăcări pe mormântul cinstitei maici.

23. O APARIȚIE A STOINEI DUPĂ TRECEREA LA CELE VEȘNICE

Ilia Stephanovich era paracliser în biserica din Novi Pazar. O cunoștea bine pe Stoina. Într-o dimineață, la puțin timp după moartea Stoinei, Ilia a intrat în biserică și a văzut-o pe Stoina stând în fața analogului! Ilia s-a înfricoșat atât de tare la această vedenie încât a fugit din biserică, întorcându-se doar când i-a văzut pe alții intrând. Mai mult, Ilia a văzut-o

pe Stoina de încă două ori. La puțin timp după aceasta, Ilia a murit. Soția lui, care mai trăiește și astăzi (1924), și căreia el i-a povestit cele trei apariții, crede că aceste apariții l-au înfricoșat atât de tare pe soțul ei, încât din această cauză a murit.

24. CÂTEVA OBSERVAȚII

1. Pe piatra de mormânt a Sfintei Stoina se află următoarea inscripție: "Născută în 1815. Stoina Zarich, originară din Nova Varosh. Maică în Devici timp de 60 de ani. Adormită întru Domnul la 15 februarie 1895". Mai întâi, este scris greșit că Stoina era din Nova Varosh. Mai sunt încă mulți martori în viață care știu, chiar de la Stoina, că locul nașterii sale este cătunul Repishte din satul Lopizha, județul Sjenica.

Anul nașterii sale, ca și numărul anilor pe care i-a trăit în mănăstire, sunt de asemenea nesiguri. Mai sunt mulți contemporani ai Stoinei în viață (1924). Unii dintre ei spun că avea 100 de ani când a murit și că a locuit la Devici mai mult de optzeci de ani. Se pare că ea însăși nu a spus niciodată câți ani avea, dar a menționat că a trăit în mănăstire în jur de optzeci de ani. Stă sub semnul întrebării, de asemenea, faptul dacă Stoina a stat întotdeauna la Mănăstirea Devici, sau dacă a stat și în altă mănăstire, pentru că unii spun că a petrecut 5 ani în Mănăstirea Decani, și restul timpului la Devici.

2. Sfânta Stoina a fost foarte respectată și de musulmani. În cea mai neagră perioadă de tiranie și violență a musulmanilor albanezi asupra creștinilor, Stoina trecea fără teamă prin temuta regiune Drenica, fără să coboare de pe cal în fața "beilor"[6], ținând deasupra capului semnul victorios al Crucii. Musulmanii scrâșneau din dinți către ea, dar n-au îndrăznit să-i facă rău. Pe lângă multe alte lucruri, aceasta este încă o dovadă că acest suflet plăcut înaintea lui Dumnezeu a fost condus și apărat de harul Atotputernicului Dumnezeu.

Traducere de *Laura Ioana Leon*

---

[6] Oficialități turcești.

I.P.S. MITROPOLIT DAMASKINOS AL ELVEȚIEI, DOCTOR *HONORIS CAUSA* AL UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI

Pr. *Nicolae Dascălu*

La propunerea Facultății de teologie ortodoxă, Senatul Universității "Alexandru Ioan Cuza" – Iaşi a hotărât să acorde titlul de doctor *honoris causa* I.P.S. Dr. Damaskinos Papandreou, Mitropolitul Elveției, personalitate cunoscută şi apreciată atât în cadrul Bisericii Ortodoxe cât şi în contextul dialogurilor ecumenice interconfesionale şi interreligioase din întreaga lume.

Ceremonia decernării titlului a avut loc în *Aula Magna* a Universității ieşene, vineri 4 iunie 1999, cu participarea I.P.S. dr. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, a prorectorilor prof. dr. Grigore Vereş şi prof. dr. Ion Mustață, a pr. prof. dr. Petre Semen, decanul Facultății de teologie ortodoxă, a decanilor de la alte facultăți ale Universității, a unor distinşi invitați din Grecia, Elveția şi România, a numeroşi profesori şi studenți.

După cuvântul de deschidere, rostit de D-l prorector Grigore Vereş, I.P.S. Mitropolit Daniel a prezentat discursul de *laudatio* pentru noul laureat al titlului de doctor *honoris causa*.

După primirea distincției de doctor *honoris causa* al Universității din Iaşi, I.P.S. Mitropolit Damaskinos a adresat mulțumirile sale pentru înalta distincție care i s-a acordat:

Aş dori să mulțumesc Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel al Moldovei si Bucovinei pentru discursul de laudatio rostit aici, Domnului Prof. Gheorghe Popa, Rectorul Universității "Al. I. Cuza" şi Prea Cucernicului Părinte Petre Semen, Decanul Facultății de teologie, pentru decizia de a-mi conferi cea mai înaltă distincție academică, titlul de doctor honoris causa.

Decizia Dumneavoastră mă marchează profund si este pentru mine o încurajare în pragul mileniului trei, pentru continuarea, cu sprijinul Dumneavoastră, a multiplelor mele activități în slujba

Patriarhiei ecumenice, a întregii Ortodoxii, şi, îndeosebi, a Bisericii Române, faţă de care mă simt atât de apropiat de câteva decenii.

Biserica Ortodoxă Română este puternic angajată în slujirea unităţii panortodoxe, în cadrul pregătirii sfântului şi marelui Sinod, eveniment major care va marca istoria şi evoluţia Bisericii noastre, precum şi misiunea ei în lumea de azi, care aşteaptă de la ea semne de speranţă şi reconciliere.

Funcţia mea de secretar pentru pregătirea sfântului şi marelui Sinod mă solicită să vizitez diferite Biserici locale. De-a lungul anilor se stabilesc relaţii de prietenie şi stimă cu toate Bisericile şi întâistătătorii lor, şi în special cu Biserica Română, de care de multă vreme mă leagă sentimente de iubire frăţească. Am avut un profund respect pentru patriarhul de fericită pomenire Justinian, pentru patriarhul de fericită pomenire Justin, pe care l-am cunoscut încă de pe când era mitropolit al Moldovei. Nutresc acelaşi respect şi aceeaşi afecţiune faţă de patriarhul Teoctist şi desigur faţă de fratele meu în Domnul, mitropolitul Daniel al Moldovei şi Bucovinei, care mi-a făcut onoarea şi bucuria de a mă invita, în octombrie trecut, la festivităţile organizate cu prilejul sărbătorii Sfintei Parascheva cea Tânără, şi care s-a îngrijit de traducerea în limba română şi publicarea a două dintre cărţile mele.

Am avut onoarea de a mi se conferi prima distincţie academică de doctor honoris causa la Bucureşti, în 1981. Discursul de primire a fost rostit de eminentul teolog român, de fericită pomenire, Părintele Dumitru Stăniloae. Păstrez de atunci o amintire preţioasă, iar prietenia Părintelui Stăniloae rămâne pentru mine o mare onoare.

Actuala distincţie decernată de către Facultatea de teologie din Iaşi este pentru mine o mare onoare. În ochii tuturor, oraşul Iaşi reprezintă un vector al relaţiilor tradiţionale dintre constantinopolitani şi domnitorii Moldovei, dintre Grecia şi România. Aş spune că este într-adevăr Bizanţ după Bizanţ, loc al întrepătrunderii şi îmbogăţirii reciproce între diferite culturi, loc al înfloririi literelor şi artei bizantine, întemeiat pe iubirea şi viziunea frumuseţii spirituale.

Îmi amintesc de fiecare dată cu gratitudine de întâlnirile cu poporul harismatic şi credincios din acest oraş.

Această distincţie este, de asemenea, o onoare pentru patria mea natală, reprezentată astăzi de: prietenul meu, Excelenţa sa ex-ministrul de interne şi pentru descentralizare, D-l Alexandru Papadopoulos, membru al comitetului executiv al PASOK; I.P.S. Mitropolit Theoclitos de Etolia şi Akarnania, însoţit de secretarul său, teologul Theodoros Vlachopoulos; Excelenţa sa D-l Malikourtis, Ambasadorul Greciei în

România; reprezentanții satului meu natal și alți invitați care au venit să ia parte la această ceremonie.

Apoi, I.P.S. Mitropolit Damaskinos a conferențiat despre **Contribuția Bisericii și a Teologiei în construirea Europei. Bilanț și perspective**. După ce a prezentat un scurt rezumat în limba greacă, I.P.S. Mitropolit Damaskinos a rostit în limba franceză întreg discursul.

În încheierea ceremoniei de la Universitate, corul Facultății de teologie a susținut un scurt concert de muzică bizantină. A urmat apoi o recepție oferită în onoarea mitropolitului Elveției.

La invitația autorităților locale, I.P.S. Damaskinos a fost oaspetele Primăriei municipiului Iaşi, unde i-au fost acordate diploma de cetățean de onoare al oraşului şi medalia de argint *«Pro amicitia, pro fidelitate»*, ca apreciere a contribuției la promovarea tradiționalelor relații de prietenie şi cooperare interbisericească şi interculturală dintre Mitropolia Moldovei şi Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, dintre România şi Grecia. Cu prilejul decernării medaliei, D-l viceprimar Ştefan Ungureanu, în calitate de delegat al primarului municipiului, a rostit o călduroasă alocuțiune, evidențiind legăturile frățeşti dintre popoarele român şi grec, manifestate de-a lungul veacurilor la Iaşi, oraş-simbol pentru tradiția spirituală şi culturală a neamului românesc.

Luând cuvântul, I.P.S. Mitropolit Damaskinos al Elveției a rostit o alocuțiune de mulțumire.

Sâmbătă, 5 iunie 1999, I.P.S. Mitropolit Damaskinos a participat, împreună cu I.P.S. Daniel, I.P.S. Theoclitos de Etolia şi Akarnania, I.P.S. Ioachim de Alexandria (Egipt) şi P.S. Ioachim al Huşilor la sfințirea Centrului cultural *"Panellinion"*, construit prin râvna şi osteneala D-lui Dimitrios Fourlemadis, preşedintele Asociației Studenților Greci din Iaşi, cu sprijinul Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei şi al unor binefăcători din Grecia.

Duminică, 6 iunie 1999, I.P.S. Mitropolit Damaskinos a săvârşit Sf. Liturghie în Catedrala mitropolitană din Iaşi, împreună cu I.P.S. Daniel al Moldovei şi Bucovinei şi cu I.P.S. Ioachim de Alexandria, în fruntea unui sobor de preoți şi diaconi. I.P.S. Damaskinos a rostit predica zilei, la *Duminica tuturor Sfinților*, şi a hirotonit diacon pe tânărul teolog Cătălin Sava.

La încheierea slujbei duminicale, I.P.S. Mitropolit Daniel a elogiat personalitatea oaspetelui de seamă al Mitropoliei din Iaşi şi i-a oferit o icoană cu chipul Sf. Ioan Damaschinul. Mulțumind, I.P.S. Mitropolit

Damaskinos a ținut să exprime profundele şi durabilele sentimente pe care le nutreşte față de poporul român dreptmăritor creştin. Totodată, a dăruit I.P.S. Mitropolit Daniel, ca semn de prețuire deosebită, ordinul "Sf. Dimitrie", cea mai înaltă distincție acordată de Mitropolia Elveției. Agapa festivă de la Reşedința mitropolitană a prelungit bucuria spirituală din locaşul de închinare, împlinind astfel un eveniment însemnat din cronica relațiilor interortodoxe.

DISCURS DE LAUDATIO

† Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Damaskinos Papandreou al Elveţiei, exarh al Patriarhiei ecumenice în Europa, s-a născut în Kato Chrysovitsa (Grecia), în 1936. După studiile secundare la liceul din Thermon a urmat cursurile Facultăţii de teologie din Halki, obţinând diploma de licenţă în anul 1959. În acelaşi an a fost hirotonit diacon şi a început studiile post-universitare la Bonn şi Marburg, continuate până în 1965. În aceeaşi perioadă va primi hirotonia în ieromonah şi hirotesia de arhimandrit. Teza de doctorat «Crearea şi organizarea Bisericii Armene până la Sinodul IV ecumenic» a fost susţinută la Facultatea de teologie a Universităţii din Atena în anul 1966, fiind apoi tradusă în armeană şi publicată în două ediţii.

Din 1966 va împlini importante funcţii în cadrul Bisericii Ortodoxe. Prin decizia Sfântului Sinod patriarhal de la Constantinopol a fost numit, în acelaşi an, Superior al Centrului monahal ortodox întemeiat recent pe lângă Comunitatea de la Taizé (Franţa). Director al Centrului ortodox al Patriarhiei ecumenice de la Chambésy-Geneva din 1969, Arhimandritul Damaskinos a fost desemnat, prin hotărârea celei de-a IV-a Conferinţe panortodoxe (1968), ca şef al Secretariatului pentru pregătirea Sfântului şi Marelui Sinod, al cărui sediu a fost stabilit la Centrul ortodox de la Chambésy. În acelaşi an i-a fost acordat titlul de Mare Arhimandrit al Tronului ecumenic, de către Patriarhul Atenagora.

În anul 1970 este ales de către Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice Mitropolit de Tranoupoleos şi apoi, în 1982, va fi numit primul Mitropolit al nou-createi Arhiepiscopii a Elveţiei.

Din 1974 Mitropolitul Damaskinos este profesor al Facultăţii romano-catolice de teologie de la Universitatea din Lucerna şi membru (în prezent prim vicepreşedinte) al Academiei Internaţionale de Ştiinţe Religioase.

Înalt Prea Sfinţia Sa este rector al Institutului teologic de studii superioare, pe care l-a fondat la Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy-Geneva în 1997, în colaborare cu Facultatea de teologie romano-catolică din Fribourg şi cu Facultatea autonomă de teologie protestantă a Universităţii din Geneva; de asemenea, este: copreşedinte a două comisii mixte de dialog teologic ale Bisericii Ortodoxe, una cu Biserica vechi-catolică şi cealaltă cu Bisericile ortodoxe orientale; preşedinte, ca reprezentant creştin, a două serii de întruniri academice, una cu iudaismul şi alta cu islamul; membru corespondent al Academiei din Atena (1991); membru al Societăţii internaţionale de civilizaţie europeană; vicepreşedinte al Fundaţiei ştiinţifice internaţionale «Fondation Latsis Internationale»; *membru onorific al Fundaţiei pentru unitate creştină* «Pro Oriente» - *Viena. A fost membru al prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene (1986-1992) şi este în prezent membru al* Comitetului consultativ interreligios internaţional din cadrul UNESCO.

Mai multe instituţii academice au acordat titlul de doctor honoris causa *Mitropolitului Damaskinos al Elveţiei: Facultăţile de teologie din Bucureşti (1981), Belgrad (1982), Tesalonic (1985), Presov (1987), Atena (1990), Sofia (1999); Academia teologică din Moscova (1992), Facultatea de teologie romano-catolică a Universităţii din Bonn (1986); Universitatea pontificală "Sf. Toma" -- Manila, Filipine (1998); Facultatea de teologie vechi-catolică a Universităţii din Berna (1997). În februarie 1998 i-a fost acordat un titlu doctoral de către Universitatea din Minsk (Bielorusia), al treisprezecelea de la întemeierea universităţii în 1921. În luna decembrie 1998 Înalt Prea Sfinţia Sa primea titlul de* doctor honoris causa *al Universităţii din Ioanina (Grecia).*

Datorită contribuţiilor sale, diverse şi pozitive, la promovarea relaţiilor interortodoxe şi interbisericeşti, Înalt Prea Sfinţia Sa a primit cele mai înalte distincţii acordate de numeroase Patriarhii ortodoxe şi Biserici ortodoxe autocefale. La 5 decembrie 1992, era primul laureat al premiului Abt Emmanuel Heufelder, acordat de mănăstirea romano-catolică benedictină din Niederaltaich (Germania), drept recunoaştere a contribuţiei sale ecumenice şi semn de încurajare în slujirea unităţii Bisericilor.

Cercetările sale privind dialogurile teologice şi ecumenice sunt exprimate prin publicarea de monografii, studii, articole, cursuri universitare şi ediţii îngrijite, peste 200 de titluri, în diferite limbi europene. Enumerăm astăzi doar câteva volume: ***Orthodoxie und Okumene. Gesammelte Aufsatze von Damaskinos Papandreou*** *(1986), carte care conţine 20 dintre cele mai cunoscute eseuri teologice, selectate şi publicate de preşedintele Academiei din landul Renania-Westfalia;* ***Dialogues théologiques: une perspective orthodoxe*** *(în limba greacă şi în limba rusă, 335p.);* ***Orthodoxie et Monde*** *(în greacă şi rusă, 1993, 435 p.); un volum*

editat de academicianul Wilhelm Schneemelcher şi publicat cu prilejul celei de-a şaizecea aniversări a Mitropolitului Elveţiei: ***Eucharisteria*** *(1996); volumul* ***Logos dialogou*** *(în greacă, 1997, 359 p.) şi, recent, cele două cărţi în limba română, publicate de editura "Trinitas" şi lansate cu ocazia vizitei I.P.S. Damaskinos la Iaşi, în octombrie trecut:* ***«Biserică, Societate, Lume»*** *(324 p.) şi* ***«Sfântul şi marele Sinod al Ortodoxiei: tematică şi lucrări pregătitoare»*** *(206 p.).*

Mitropolitul Damaskinos este, de asemenea, editorul buletinului lunar ***Episkepsis*** *publicat la Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy-Geneva (cu două versiuni: greacă şi franceză), al celor trei serii* ***Synodica, Etudes théologiques de Chambésy*** *şi* ***Analecta Chambésiana****. În plus, din anul 1971 este coeditorul periodicului* ***Una Sancta*** *şi directorul serieï teologice* ***Perspective orthodoxe*** *la editura* Labor et Fides *din Geneva.*

Înalt Prea Sfinţia Sa Damaskinos a publicat în 12 volume şi lucrări ştiinţifice tematice, rezultatele seminariilor teologice internaţionale care au avut loc la Centrul ortodox de la Chambésy. Numele său a fost menţionat de curând printre cei mai mari 33 de teologi elveţieni din secolele XIX şi XX (a se vedea: ***Schweizer Theologen und Theologinnen im 19. und 20. Jahrhundert****, Herausgegeben von Bruno Bürki und Stephan Leimgruber, Paulusverlag, Universitätsverlag Freiburg/ Schweiz, 1998).*

În calitate de reprezentant al Tronului ecumenic de Constantinopol şi director al Centrului ortodox de la Chambésy, Înalt Prea Sfinţia Sa a întreţinut permanent relaţii de cooperare cu Biserica Ortodoxă Română, susţinând schimburile de profesori şi studenţi, dând multor studenţi români posibilitatea de a studia la Geneva şi totodată de a găsi ocrotire spirtuală, sprijin moral şi material la Centrul Patriarhiei ecumenice. De asemenea, a pus la dispoziţie capela de la Chambésy pentru a fi organizată ca biserică pentru credincioşii ortodocşi români care trăiesc la Geneva şi în împrejurimi şi pentru tinerii români care studiază la Geneva, Chambesy şi Bossey.

Încă de la înfiinţarea noului Institut teologic de studii superioare de la Chambésy, al cărui fondator şi rector este, Înalt Prea Sfinţia Sa a oferit unor studenţi şi licenţiaţi ai Facultăţii noastre posibilitatea de a-şi continua şi perfecţiona studiile de teologie ca bursieri ai Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice, date fiind şi relaţiile de prietenie şi cooperare cu Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, amplificate în timpul vizitei la Iaşi, în luna octombrie 1998.

O lucrare de mare importanţă şi cu o semnificaţie deosebită este crearea Fundaţiei pentru cercetări şi dialoguri interreligioase şi interculturale *(3 mai 1999), al cărei comitet director este format din mari personalităţi, şi anume: D-l Neil Bush, D-l Jamal Daniel, prinţul Sadruddin Aga Khan,*

prințul El-Hassan al Iordaniei, cardinalul Joseph Ratzinger din partea Vaticanului, Mitropolitul Hrisostom de Efes, Prof. Olivier Fatio, Decanul Facultății autonome de teologie protestantă din Geneva, Marele Rabin René Samuel Șirat al Parisului. Noua fundație are sediul la Geneva iar ca președinte pe Mitropolitul Damaskinos al Elveției. În același timp au fost create două birouri, la Houston (SUA) și altul în Iordania. Un consiliu consultativ a fost creat paralel sub președinția lui George Bush, fostul președinte american, și cu participarea fostului președinte austriac Kirschläger.

Spirit deschis dialogului cu alte Biserici și religii, generos și realist, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Damaskinos este un teolog al unității, dialogului și universalității Ortodoxiei, un reprezentant remarcabil al Patriarhiei Ecumenice în Europa occidentală.

Prin urmare, datorită calităților sale și marilor merite, Mitropolitul Damaskinos al Elveției a fost apreciat de multe universități ale lumii, iar astăzi Universitatea «Alexandru Ioan Cuza» din Iași are bucuria să-i decerneze titlul de doctor honoris causa, *dovedind astfel că știința și credința, dimensiunea națională și cea universală a valorilor autentice pot fi armonizate așa încât să înnobileze sufletul omenesc, progresul spiritual al umanității și misiunea Bisericii lui Hristos în lume".*

CONTRIBUȚIA BISERICII ȘI A TEOLOGIEI ÎN CONSTRUIREA EUROPEI BILANȚ ȘI PERSPECTIVE

✝ I.P.S. Damaskinos Papandreou, Mitropolitul Elveției

În prezentarea mea nu voi porni de la felul cum se prezintă azi Biserica și teologia ortodoxă, ci de la ceea ce Biserica ortodoxă ar trebui să fie, potrivit ființei sale, în formele ei de manifestare națională și culturală locală. De asemenea, nu voi porni de la felul în care ne apare astăzi Europa prin atitudinea ei războinică inacceptabilă față de Kosovo și de Serbia, ci de la ceea ce Europa ar trebui să fie, corespunzător moștenirii și ființei sale.

Imaginea actuală a Ortodoxiei are atât părți luminoase, cât și părți întunecoase. Izbucnirea violentă a mișcărilor naționaliste de autonomie din interiorul unui naționalism oprimat de internaționalismul ideologic pe de o parte, iar pe de altă parte de multiplele forme de manifestare a unui antagonism confesional sau religios violent, ies la iveală în conflicte neobișnuite și periculoase, care amenință să dea o nouă înfățișare hărții Europei, nu numai din punct de vedere politic ci și confesional.

Aceste aspecte influențează în măsură mai mare sau mai mică și specificul misiunii actuale a Ortodoxiei într-o lume divizată, care nu s-a eliberat încă de experiențele dureroase din rivalitatea dintre Est și Vest și care încearcă într-un mod evident arbitrar să-și împartă responsabilitatea pentru lunga perioadă a « războiului rece », precum și pentru consecințele care au decurs din acesta. Între timp toți știu că perioada de tranziție, în care rămâne neclar ce rol joacă fiecare, precum și ce pretenții adeseori schimbătoare are unul sau altul, nu poate să dureze mult și că în orice caz relațiile viitoare dintre popoare nu pot fi fundamentate pe o bază atât de șubredă. Popoarele din Europa de răsărit, care se află într-o situație dificilă, au trecut astfel nepregătite de la asuprirea din partea regimurilor totalitare ale realismului socialist la o stare de presiune diversă și foarte mare din partea lumii occidentale, care are în fine pretenția plină de un fariseism jignitor, nu numai să controleze întreaga desfășurare a vieții popoarelor ortodoxe într-un mod autoritar, ci și să hotărască în chip arbitrar asupra rolului acestora în cadrul european și internațional. În acest sens, atât

propunerile politice cunoscute de înfiinţare a unei alianţe ortodoxe, pentru a neutraliza presiunea unei tacite concurenţe confesionale sau religioase, cât şi paroxismele naţionaliste extreme de restaurare sau de înfăptuire a unei purităţi etnice, sunt răspunsuri greşite la provocări greşite.

2. Europa nu este un simplu spaţiu geografic, ci şi un concept spiritual : aceasta reprezintă o importantă valoare culturală în contextul general al geografiei culturale mondiale, întrucât ea este purtătoarea unor mari tradiţii. Privită în întregul ei, Europa este o componentă indisolubilă de o importanţă capitală în străduania omenirii spre dezvoltare spirituală, progres şi bunăstare, pace şi dreptate. În calitatea noastră de Biserică Ortodoxă, noi nu suntem nişte străini faţă de această valoare mondială extraordinară, pe care o include numele de Europa. Dimpotrivă, venind din Răsărit, noi suntem europeni[1]. Şi precum a spus o dată papa Ioan Paul al II-lea, « Biserica Ortodoxă este unul din cei doi plămâni prin care respiră Europa». Practic aceasta înseamnă că fără Ortodoxie Europa s-ar afla în pericolul de a-şi pierde unitatea şi identitatea.

3. Biserica Ortodoxă nu este nici o Biserică structurată universalist, care să cuprindă Bisericile locale de jure şi de facto, ca părţi subordonate ale Una Sancta, şi nici o federaţie a Bisericilor locale. Mai mult decât atât, ea este o comuniune a Bisericilor locale, care fiecare dintre ele poate să aibă pretenţia de a continua Biserica cea una, sfântă, catolică şi apostolică, cu condiţia de a se afla în comuniune cu celelalte Biserici. Patriarhul Ecumenic, întâistătător de onoare al Ortodoxiei ca primus inter pares, exercită în interiorul acestei comuniuni o funcţie supranaţională esenţială, care nu este înţeleasă ca o competenţă de drept, ci ca slujire şi obligaţie. El se îngrijeşte ca această comuniune să fie mereu vie. El ascultă şi ţine cont de părerea confraţilor săi, adică a întâistătătorilor celorlalte Biserici locale, ca astfel să poată fi coordonată familia panortodoxă. El ia iniţiativa convocării întâistătătorilor Bisericilor locale. El are privilegiul şi iniţiativa în acel domeniu, care se referă la totalitatea Bisericilor locale.

Biserica Ortodoxă, în calitatea ei de comuniune, are rostul de a sluji unităţii şi comuniunii panortodoxe, de a progresa fidel şi de a pregăti calea care duce spre sfântul şi marele Sinod al Bisericii Ortodoxe, de a promova dialogurile bilaterale şi multilaterale, de a intensifica participarea Bisericii Ortodoxe în Mişcarea Ecumenică, de a continua dialogul teologic academic cu alte religii şi de a fi, în general, deschisă spre a asculta pe fiecare om de bună credinţă.

---

[1] Cf. Meliton de Chalcedon, **Mărturia ortodoxă în Europa occidentală** (în lb. germană), în *Una Sancta*, 33 (1978), p. 314.

Ortodoxia este chemată să depăşească polarizările dintre Biserica locală şi cea universală, dintre Ortodoxie şi Ortopraxie, ca astfel adevărul întreg să poată fi redescoperit în toată deplinătatea lui şi să fie transformat în faptă, ca o sinteză armonioasă între Întruparea lui Dumnezeu şi îndumnezeirea omului, între Scriptură şi Tradiţie, între Cuvânt şi Taină (Sacrament), între contemplaţie şi acţiune, între preocuparea faţă de Dumnezeu şi cea faţă de om.

Sinodul pe care l-a pregătit în mare măsură Biserica Ortodoxă, în calitatea ei de comuniune, ar trebui să-i dea acesteia posibilitatea să redefinească relaţia dintre continuitate şi înnoire, esenţă şi formă, unitate şi diversitate, să reflecteze din nou asupra concepţiei ei despre unitatea şi catolicitatea Bisericii în raportul ei faţă de celelalte Biserici şi confesiuni, de o asemenea manieră ca acea comuniune care a fost descoperită şi care ne uneşte pe noi toţi să poată fi pusă în practică şi să se tindă spre comuniunea deplină, încă neatinsă.

4. Biserica Ortodoxă este purtătoarea elementelor constitutive ale culturii europene, a moştenirii creştine comune a Europei, care ne uneşte şi care este caracterizată printr-un echilibru excepţional între perspectiva internă şi externă a omului faţă de lume, ca chip şi asemănare a lui Dumnezeu, între viaţa practică şi urcuşul monahal, între democraţie şi ordine creştină, între libertate şi etosul creştin.

Omul secolului XX este o fiinţă tragică, chemată după experienţele dureroase ale celor două războaie mondiale să revalorifice toate elementele opţiunilor sale, mai ales acelea ale secolelor trecute şi să redefinească perspectivele sale. În faţa lui se prezintă o lume plină de idei şi de valori, care au determinat de-a lungul timpului dezvoltarea lui spirituală şi culturală. Aceste idei şi valori sunt azi puse la îndoială ori duc la deziluzie. Elementele civilizaţiei moderne disparate au pierdut legătura lor funcţională cu întregul organic.

Ca purtătoare a moştenirii creştine a Europei, Biserica Ortodoxă trebuie să aducă o contribuţie specială din perspectiva tradiţiei sale. Ea are sarcina să amintească faptul că aspectele parţiale, ca şi adevărurile parţiale, nu trebuie să fie niciodată absolutizate. De aceea, contribuţia noastră la integrarea europeană trebuie să se îndrepte spre:

a) restaurarea echilibrului dintre toate elementele spirituale fundamentale ale civilizaţiei europene, aşa cum s-au cristalizat acestea drept normative pentru istoria europeană în toate timpurile, adică gândirea greacă, spiritul roman şi credinţa creştină, la care trebuie insistat ca spiritul modern al Europei în dimensiunea sa diacronică să fie încorporat în această sinteză.

Aici îmi permit să citez pe cardinalul Joseph Ratzinger: «*Europa apare mai întâi constituită prin spiritul Greciei. Dacă aceasta şi-ar uita moştenirea sa greacă, atunci nu ar mai putea fi Europa. [...] Creştinismul*

este sinteza prin Iisus Hristos dintre credinţa poporului Israel şi spiritul grec. Europa stă pe această sinteză. Încercarea Renaşterii de a separa elenitatea de creştinism şi de a o restaura iarăşi ca elenitate pură este tot atât de lipsită de sens şi fără nici o perspectivă, ca şi încercarea mai nouă de a reconstitui un creştinism curăţat de elenism. Europa în sens restrâns apare, după părerea mea, prin această sinteză, şi se bazează pe ea»[2].

b) Procesul purificării memoriei istorice a popoarelor europene, care a fost prejudiciată de trecut: purificare prin care însă nu trebuie să fie eliminate acele elemente care definesc identitatea naţională şi specificul religios respectiv.

Democraţia are propriul ei spaţiu geopolitic: statul naţional. Ar fi foarte riscant dacă acesta ar fi trecut cu vederea. Cu privire la graniţele sale şi la conţinutul său religios şi cultural, această geografie este de o semnificaţie fundamentală.

Integrarea popoarelor în viziunea unei Europe unite va fi posibilă numai pe baza unor astfel de concepţii, care trebuie să fie transpusă în faptă. O minoritate, fie din punct de vedere religios, lingvistic sau etnic, trebuie să fie respectată în specificul ei. Libertatea individului este legată în mod inseparabil de libertatea comunităţii, de care depinde respectivul individ. Orice comunitate trebuie să se poată manifesta şi dezvolta potrivit însuşirilor sale caracteristice. Un astfel de pluralism ar trebui să determine în fond viaţa în toate ţările. De aceea, unitatea unei naţiuni, a unei ţări sau a unui stat, trebuie să includă dreptul comunităţii umane la diversitate.

5. Cu privire la Europa viitoare, îmi permit să formulez unele teze, care corespund diferitelor componente ale sintezei europene:

În principiu, este posibil să existe un stat necreştin, dar nu şi un stat ateu. Dumnezeu nu poate fi doar tolerat, aşa cum se întâmplă astăzi în domeniul vieţii private, ci El trebuie prezentat ca valoare supremă chiar şi în domeniul vieţii publice. Aceasta este un principiu inalienabil pentru o recunoaştere socială generală a sistemului de valori morale fundamentale, care să aibă valabilitate şi pentru necreştini. Fără acest sistem de valori nici o societate nu poate supravieţui.

În Europa a fost şi trebuie încă să rămână valabil principiul grec al dreptăţii (eunomia), adică al libertăţii recunoscute din punct de vedere politic şi al demnităţii omului ca persoană, a cărui înrobire prin intervenţiile tiranice şi arbitrare ale statului nu trebuie tolerată în nici un caz. Democraţia, care a fost creată în Elada, constă în funcţionarea unui sistem

---

[2] Joseph Ratzinger, **Ecumenism şi politică** (în lb. germană), Einsiedeln, 1987, p. 204 ş.u.

de principii de drept care să garanteze individului respectarea autonomiei lui personale.

Împreună cu ateismul şi tirania trebuie condamnat şi naţionalismul fără frâu, care ameninţă să împingă Europa pe marginea prăpastiei. Aici trebuie amintit faptul că sinodul de la Constantinopol din anul 1872 a condamnat etnofiletismul, tot aşa cum au făcut recent întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe, la 26 septembrie 1995. În **Mesajul** lor, ei au condamnat «*orice fanatism naţionalist, care duce la dezbinare şi ură între oameni, la falsificarea sau chiar la distrugerea specificului cultural şi religios al altor popoare ale lumii şi la încălcarea darului sfânt al libertăţii şi demnităţii persoanei umane şi a minorităţilor din întreaga lume*».

În fond, ar trebui să ne inspirăm din trecutul roman al continentului nostru. Exemplul Europei creştine medievale ne arată că structurile şi instituţiile internaţionale – bisericeşti, academice sau de altă natură, sunt în măsură să «unească» Europa într-o comuniune a interdependenţelor. În această Europă componentele naţionale şi culturale unice ale continentului nostru nu trebuie să fie anulate, ci să fie adunate într-un tot armonios superior.

Realizările timpurilor moderne, care garantează securitatea libertăţii şi a drepturilor omului, trebuie protejate şi dezvoltate în continuare, fără ca accentuarea lor prea mare să fie o povară pentru experienţa creştină a transcendenţei, pe care creştinii sunt chemaţi să o introducă în politica europeană[3].

6. Aş dori să subliniez constatarea că, în ultimul timp, religiile au fost puse adesea în slujba unor scopuri străine misiunii lor spirituale. Omul modern a transferat prin aceasta de pe pământ în ceruri conflictele dintre popoare şi a deschis astfel o epocă apocaliptică, cu urmări imprevizibile şi incontrolabile pentru viitor. Dacă însă va fi tulburată pacea cerului, atunci nu va mai fi nici o speranţă pentru pace pe pământ.

Dialogurile interreligioase, pe care le poartă astăzi Biserica Ortodoxă, urmăresc în general scopul de a înlătura acest amestec periculos dintre religie şi ambiţiile naţionale sau politice. Religiile sunt toate conştiente că nici în trecut ele nu au putut provoca prin ele însele vreun război între popoare şi nu pot face aceasta nici astăzi. Cu toate acestea, în aproape toate conflictele respective, religiile au fost folosite ca să servească unor scopuri politice sau de altă natură. Este foarte semnificativ că în conflictele actuale din Europa de răsărit teoreticienii de ieri, care combăteau orice formă de libertate religioasă, au astăzi pretenţia de a fi administratori numiţi cu de la sine putere ai influenţei sociale incontestabile a religiilor, ca prin aceasta să-şi slujească propriile interese

---

[3] Cf. Cardinal Joseph Ratzinger şi Damaskinos, Mitropolitul Elveţiei, **Moştenirea creştină a Europei** (în lb. franceză), Geneva, 1989.

personale, politice, naţionale sau chiar străine, interese care nu se împacă deloc cu misiunea spirituală a religiilor.

Este clar că astăzi – mai mult ca oricând în trecut – dialogurile interreligioase nu corespund numai unui interes intern al religiilor respective, şi anume aceluia de a-şi prezenta identitatea lor autentică, ci ele constituie şi o datorie supremă faţă de omul de azi, foarte greu încercat, care trăieşte contradicţia tragică a crizei actuale, literalmente până în măduva oaselor. În faţa conflictelor naţionaliste extrem de violente, în care religiile sunt puse adeseori în slujba unor scopuri străine misiunii lor spirituale, toate problemele reale ale omului au fost lăsate la o parte sau bagatelizate. O analiză atentă a domeniului confruntărilor religioase ar putea duce la unele concluzii folositoare, nu numai cu privire la cauzele conflictelor respective, ci şi cu privire la perspectivele depăşirii lor.

Mai întâi: în toate cazurile de conflicte locale, religia nu a fost folosită numai ca să se întărească unitatea internă a grupărilor religioase sau naţionale angajate în conflictul respectiv, ci şi ca să fie reactivate unele aspecte de intoleranţă religioasă, care prin presiunea utopiei ateiste şi internaţionaliste a ideologiei dominante a marxism-leninismului, din perioada coexistenţei paşnice a acestor popoare, fuseseră împinse pe un plan secundar.

În al doilea rând: în toate cazurile, concurenţa religioasă mondială a fost protejată printr-o combinaţie a intereselor politice locale cu interesele puterilor străine care se luptă între ele şi care caută să-şi extindă zonele lor de influenţă economică şi politică, prin aceea că provoacă unele conflicte sau le susţin.

În al treilea rând: în toate cazurile în care religia era implicată în conflict au fost înveninate nu numai confruntările locale, ci şi relaţiile interreligioase mai largi, ceea ce a avut drept consecinţă inevitabilă faptul că s-au deteriorat premisele unui dialog constructiv dintre reprezentanţii religiilor implicate, întrucât şi religiile au ajuns să fie considerate ca unul din aspectele delicate în complexitatea problemei respective.

Aceste reflecţii formulate pe scurt dovedesc în mod evident că după reinstaurarea libertăţii religioase religiile se află prizoniere în cercul nefericit al diferitelor dezbinări provocate de criză printre popoare, mai ales în Europa de răsărit, dezbinări care se întind acum şi în cercul mai larg al relaţiilor interreligioase. În acest sens, religiile sunt ameninţate de pericolul de a pierde într-o perioadă de libertate religioasă ceea ce reuşiseră să păstreze cu mari sacrificii în vremea propagandei ateiste a regimurilor totalitare. Prin aceasta, ele sunt în pericolul de a deveni o parte a problemei, în loc să fie garanţia coexistenţei paşnice dintre popoare, potrivit sensului fundamental al misiunii lor.

ALOCUȚIUNE ROSTITĂ LA PRIMIREA TITLULUI DE CETĂȚEAN DE ONOARE AL MUNICIPIULUI IAȘI

✝ I.P.S. Damaskinos Papandreou, Mitropolitul Elveției

Sunt deosebit de emoționat și recunoscător pentru marea distincție oferită de Primăria dumneavoastră, care încurajează convingerea mea și, de altfel, și dorința mea de a face parte din familia orașului Iași, de a mă simți ca un cetățean al orașului Dvs., împreună cu Dvs. și angajat pentru Dvs. Sunt multe motive pentru trăirea unei asemenea stări sufletești.

Mai întâi, credința comună a Părinților noștri, credința ortodoxă, pe care Dumneavoastră ați primit-o, ați trăit-o și ați exprimat-o într-o sinteză nedespărțită și creatoare între moștenirea bizantină și cultura Dumneavoastră locală particulară, care îmbogățește comuniunea noastră spirituală.

În al doilea rând, orașul Iași care a devenit din 1565 reședința domnitorilor Moldovei și totodată sediul Mitropoliei, într-o simbioză marcată de modele ortodoxe pe care le cunoaștem, va fi și un centru luminat al culturii grecești. Domnitorul Vasile Lupu, mare admirator și protector al artelor bizantine și al literaturii grecești a chemat dascăli pricepuți cărora le-a încredințat educația copiilor aparținând familiilor aristocrate de aici.

De altfel, primele școli superioare din București și Iași au fost creații profund legate de cultura greacă și nu este întâmplător că adesea în mănăstiri se slujea și se predica în limba greacă.

În anul 1710, primul domnitor fanariot al Moldovei, Nicolae Mavrocordat, a sprijinit prin fondurile sale crearea unei școli superioare, numită apoi «academie» de către domnitorul Grigore Ghica.

Tot aici la Iași s-a înființat apoi o mică universitate cu 4 facultăți: teologie, filologie, matematici și fizică. Aș dori să menționez aici o serie de profesori greci, dintre care majoritatea aveau studii în Occident: Paisios Lygaridis, Ignatios Petritsis, Ioannis Komninos, Georgios Magiotis, Nicolaos Kerameus, Ieremia Kakavelas, Alexandros Eladios, Nikiforos Theotokis, Theodoros Trapezountios, Dimitrios Gobdelas, Iosipos Misiodakas, Neofitos Kavsokalivitis, Nicolaos Zerzoulis Metsovitul.

În al treilea rând, istorica biserică *Sf. Trei Ierarhi* de la Iași este locul unde la începutul sec. al XIX-lea au fost binecuvântate steagurile de

luptă, la începutul revoluției de eliberare a Greciei. Spre aducere-aminte, evenimentul de la 1821 este consemnat pe o placă comemorativă la sfânta mănăstire.

În al patrulea rând, Iașul este centrul cultural unde au fost publicate o întreagă serie de cărți grecești, începând cu sec. al XVII-lea, mai ales în tiparnițele mănăstirilor *Sf. Trei Ierarhi*, *Cetățuia* și *Sf. Sava*.

În al cincilea rând, orașul Iași este marcat de conciliaritatea ortodoxă. Să nu uităm niciodată că în cursul anului 1642 au fost convocate două sinoade, unul la Constantinopol iar altul la Iași, cele două formând de altfel un singur sinod. Nu este întâmplător că mitropoliții Moldovei se situează întotdeauna, constructiv, în continuitatea acestei conciliarități bisericești, influențând prin personalitățile lor harismatice întreaga pregătire a sfântului și marelui Sinod pe care o trăim în prezent și care ne duce, prin binecuvântarea lui Dumnezeu, la convocarea Sinodului la începutul mileniului trei.

De asemenea, este și un ultim punct care încoronează atașamentul meu personal față de orașul Dvs., față de toată Moldova și față de România. Este hotărârea comună de a stabili legături de înfrățire între satul meu natal, Kato Chrysovitsa din Grecia, și satul Ceahlău.

Drept semn al recunoștinței mele, vă rog să-mi permiteți, Domnule Primar, să vă ofer o icoană, copie autentică a prototipului ei care se găsește la muzeul Benaki din Atena, o icoană care întruchipează binecuvântarea și urările mele.

OMILIE LA DUMINICA TUTUROR SFINȚILOR

† I.P.S. Damaskinos Papandreou, Mitropolitul Elveției

În duminica ce urmează sărbătorii Rusaliilor, ne concentrăm atenția asupra pogorârii Sfântului Duh și asupra roadelor pe care le aduce între oameni.

Meditația noastră se va concentra astăzi, în Duminica tuturor Sfinților, asupra tuturor celor care au devenit fii ai lui Dumnezeu prin harul Duhului Sfânt, purtători de Hristos.

Ne concentrăm asupra unui astfel de nor de mărturii care ne înconjoară: toți cei *"care prin credință au biruit împărății, au făcut dreptate, au dobândit făgăduințele, au astupat gurile leilor, au stins puterea focului, au scăpat de ascuțișul sabiei, s-au împuternicit, din slabi ce erau s-au făcut tari în război, au întors taberele vrăjmașilor pe fugă... "* (Evrei 11, 33-34) și, de asemenea, *"alții au suferit batjocură și bici, ba chiar lanțuri și închisoare; au fost uciși cu pietre, au fost puși la cazne, au fost tăiați cu fierăstrăul, au murit uciși cu sabia, au pribegit în piei de oaie și în piei de capră, lipsiți, strâmtorați, rău primiți. Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit în pustii, și în munți, și în peșteri, și în crăpăturile pământului"* (Evrei 11, 36-38).

În lectura pe care tocmai am ascultat-o, din epistola către Evrei, întâlnim o precizare paradoxală, care ne umple de uimire: *"Și toți aceștia, mărturisiți fiind prin credință, n-au primit făgăduința, pentru că Dumnezeu rânduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia fără noi desăvârșirea"* (Evrei 11, 39-40). Dumnezeu a prevăzut ceva mai bun pentru noi, astfel ca perfecțiunea lor să nu fie deplină fără noi.

Această mare taină a lui Dumnezeu a fost așteptată și văzută totodată de Sf. Evanghelist Ioan, așa după cum citim în cartea Apocalipsei (cap. 6, 9-10): *"am văzut, sub jertfelnic, sufletele celor înjunghiați pentru cuvântul lui Dumnezeu și pentru mărturia pe care au dat-o. Și strigau cu glas mare și ziceau: Până când, Stăpâne sfinte și adevărate, nu vei judeca și nu vei răzbuna sângele nostru, față de cei ce locuiesc pe pământ?"*. Glasul martirilor se înalță către Dumnezeu precum glasul dreptului Abel, ca

tămâia rugăciunii şi a jertfei curate. şi răspunsul Domnului către aceşti sfinţi din cer este să se odihnească şi să aştepte.

Acelaşi strigăt îl adresăm noi toţi, împreună cu victimele nevinovate ale războiului din Iugoslavia şi din alte părţi ale lumii. Acelaşi strigăt îl adresăm către Dumnezeu noi toţi care suntem împresuraţi de cruci: crucile pe care ni le ridicăm noi înşine, dar şi cele provocate de răutatea celorlaţi: crucile care vin în viaţa noastră fără să vrem, dar şi cele pe care noi înşine le căutăm; crucile nobilelor noastre nelinişti şi cele ale pasiunilor noastre vinovate; crucile prieteniilor tandre şi ale dureroaselor resemnări; crucile iresponsabilei vorbiri de rău, ale calomniei şi nedreptăţii îndurate; crucile muncilor anevoioase şi ale odihnei puţine; crucile speranţelor spulberate şi ale ambiţiilor neîmplinite, crucile nesiguranţei şi ale singurătăţii în această lume dezumanizată în care triumfă tehnica şi materia; crucile drepturilor omului încălcate, ale foamei, bolii, persecuţiilor şi închisorii; crucile catastrofelor naturale, foametei, cutremurelor de pământ, inundaţiilor, năvălirilor străine şi războaielor nedrepte.

Iată destinul nostru al tuturor, al celor chemaţi să urmăm pe Domnul, asemănându-ne sfinţilor. Iată destinul nostru al tuturor, al celor chemaţi să renunţăm la legăturile acestei lumi, la egoismul nostru, la tot ceea ce se opune comuniunii neîntrerupte cu Dumnezeu şi cu aproapele. Ascultând chemarea Mântuitorului trebuie să luăm crucea şi să-i urmăm Lui, fiindcă cel mai de preţ este să alegem chemarea lui Hristos: *"cine îşi va pierde viaţa pentru Mine, acela o va câştiga"*. Însă drumul care duce acolo este greu: un ureuş presărat cu spini şi capcane: "prăpastie a prăpăstiilor, abis al abisurilor, adânc al adâncurilor", după cum scrie poetul Palama. Dumnezeu cel întrupat l-a tâlcuit cu o exactitate profetică tuturor celor care au vrut să răspundă liber chemării lui paradoxale, care întrece puterea omenească de înţelegere: *"Iată, Eu vă trimit pe voi ca pe nişte miei în mijlocul lupilor"* (Matei 10, 16) şi *"veţi fi urâţi de toţi din pricina numelui Meu"* (Matei 10, 22). Contemporanii Săi, cei care L-au urmat, dar şi continuatorii lor în misiunea apostolică, au încercat dificila experienţă cotidiană a acestei profeţii: ei nu stăpâneau nimic, însă aveau totul; erau ocărâţi, iar ei binecuvântau; erau prigoniţi, dar ei îndurau; erau batjocoriţi, însă ei răspundeau cu blândeţe.

Această renunţare totală, conducând uneori la a trăi după idealurile monahale, îmi readuce în memorie o convorbire între scriitorul grec Nikos Kazantzakis şi un pustnic de la Muntele Athos.

"Este grea calea, Părinte!" îi spune Kazantzakis pustnicului. *"Dar şi eu vreau să mă mântuiesc! Nu există altă cale?"*

"Una şi mai biblică?" întrebă cu blândeţe şi cu un surâs bătrânul.

"Nu, una mai umană".

"Nu este decât o singură cale: Cum să o numesc? Urcuşul! Să fii sătul şi să urci către foame, să-ţi fi potolit setea şi să urci către sete, să fii vesel şi să urci către tristeţe! La capătul foamei, al setei, al tristeţii se află Dumnezeu! La celălalt capăt stă diavolul. Alege!"

Acest schimb de idei exprimă confruntarea biblică radicală între voinţa lui Dumnezeu şi voinţa lumii. Împlinirea voii lui Dumnezeu este condiţia mântuirii noastre şi a intrării în Împărăţia cerurilor. *"Nu oricine îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în Împărăţia cerurilor, ci cel care face voia Tatălui Meu celui din ceruri"* (Matei 7, 21). *"Cel ce face voia lui Dumnezeu rămâne în veac"* (I Ioan 2, 17), spre deosebire de cel care iubeşte lumea şi cele ale lumii: *"Nu iubiţi lumea, nici cele ce sunt în lume. Dacă cineva iubeşte lumea, iubirea Tatălui nu este întru el; pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului şi pofta ochilor şi trufia vieţii, nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume. Şi lumea şi pofta ei trec..."* (I Ioan 2, 15-17).

Aşa după cum spune Sf. Ambrozie de Milano:

"Noi avem totul în Hristos

.....

Dacă vrei să-ţi vindeci rana, El este doctor.
Dacă te arde fierbinţeala, El îţi este fântână.
Dacă te temi de moarte, El este viaţa.
Dacă fugi de întuneric, El este lumina.
Dacă ţi-e foame, El este hrana: Gustaţi şi vedeţi cât de bun este Domnul.
Fericit este omul care nădăjduieşte în El".
(Despre feciorie, 16, 99, PL 16, 305)

Fraţilor şi surorilor,

Sfântul Duh lucrează mereu în Biserică, în El noi trăim credinţa, credinţa Apostolilor, a martirilor, a Sfinţilor Părinţi, a călugărilor nevoitori, a tuturor sfinţilor cunoscuţi şi necunoscuţi, pe care-i sărbătorim astăzi.

Credinţa noastră ortodoxă a fost păstrată cu preţul unor jertfe imense în cursul primelor secole, atunci când creştinismul era persecutat, şi până în zilele noastre. Avem ca martori pe toţi cei care *"erau în trup dar nu trăiau după trup; trăiau pe pământ, dar se comportau ca şi cum ar fi fost în cer; trăiau sub legi, însă prin viaţa lor întreceau orice lege; erau curaţi, şi totuşi erau ocărâţi; se lipseau de toate şi totuşi aveau cu prisosinţă; erau chinuiţi, dar ei acordau cinste; erau batjocoriţi însă ei binecuvântau"*, aşa cum spune acest text de la începuturile creştinismului. De asemenea, Tertulian zice:

"Mulţi care au fost uimiţi de convingerea noastră nezdruncinată, au analizat motivele unei aşa de admirabile tării, iar când au cunoscut adevărul, s-au alăturat creştinilor şi au mers cu noi pe calea martiriului".

Drumul martiriului! *"Dar cine va putea să redea cu precizie scenele tragice ale dramei creştine, această luptă inegală între păcatul organizat şi tăria calmă, în care fiecare oraş şi fiecare ţinut, începând cu Roma, adversara creştinilor, şi marea împărăţie a Cezarilor a fost locul de confruntare. Care muzician va putea reda cântecul armonios al rugăciunii martirilor creştini în pragul morţii, răspândind parfumul credinţei în Dumnezeu şi al iertării acordate chinuitorilor? Ce dramaturg va putea reprezenta jertfa infinită pe altarul celei mai mari iubiri, aceea de a-ţi da viaţa pentru cei pe care îi iubeşti?".*

Hristos, Fiul lui Dumnezeu, este credinţa vie care transformă sufletele ucenicilor Săi şi îi determină să-i urmeze fără ezitare. Credinţa trăită prin participare la viaţa Bisericii, trupul lui Hristos, care trăieşte prin Înviere şi cu Învierea. Este credinţa care începe prin *"vino şi vezi!"*, credinţa cea dată o dată pentru totdeauna sfinţilor (Iuda 3), credinţa prin care trăim comuniunea Sfântului Duh, dătătorul de viaţă şi sfinţitorul.

Iubiţi fraţi! Sf. Simeon Noul Teolog vorbeşte despre dorinţa arzătoare pentru mântuirea tuturor fraţilor care deosebeşte pe adevăratul ucenic al lui Hristos, într-o asemenea măsură că el nu doreşte mântuirea fără ei (Oratio 22; PG 120, 423-425).

Aceasta este mesajul epistolei din care tocmai s-a citit în această Duminică a tuturor Sfinţilor: *"...toţi aceştia, mărturisiţi fiind prin credinţă, n-au primit făgăduinţa, pentru că Dumnezeu rânduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia fără noi desăvârşirea".*

Însemnări

CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE ȘI OPERA DIACONICĂ A BISERICII EVANGHELICE DIN GERMANIA

Seminar despre educația și formarea ecumenică

- Durău, România, 16-23 august 1999 -

Noi, reprezentanții din 11 țări și 16 diferite Biserici, facultăți și seminarii de teologie din Europa, ne-am întâlnit la **Centrul cultural pastoral "Sfântul Daniil Sihastrul"** de la Durău, România, pentru a discuta unele probleme legate de educația și formarea ecumenică cu privire la tema *"Împăcarea dintre Bisericile europene: o contribuție a școlilor de teologie"*. Aceasta stă în legătură cu tema celei de a doua întruniri ecumenice europene de la Graz (1997), despre: *"Împăcarea - dar al lui Dumnezeu și izvor de viață nouă"*.

Ne-am întâlnit la Durău la invitația Conferinței Bisericilor Europene (CBE) și a Operei Diaconice (Diakonische Werk), a Bisericii Evanghelice din Germania (OD/BEG) și ne-am bucurat aici de ospitalitatea Mitropolitului Daniel al Moldovei și Bucovinei. Cei mai mulți dintre noi au avut mai dinainte experiența întrunirilor ecumenice, care ne-au format gândirea teologică și viața noastră spirituală. Mulți dintre participanți poartă răspunderea formării ecumenice a personalului clerical și de conducere.

În fiecare zi am devenit tot mai conștienți de darul împăcării prin rugăciunea noastră comună și prin dezbaterile purtate și am recunoscut sarcina noastră de a sluji împăcării în numele lui Dumnezeu celui în Treime, atât în Bisericile noastre cât și în societate. Prezentările făcute au scos în evidență separările dintre Bisericile noastre și din sânul acestora. Ascultând prezentările din diferite țări și Biserici locale, am ajuns la concluzia că trebuie să considerăm tradițiile noastre bisericești parțiale în raport cu Tradiția universală și apostolică a Bisericii.

Pe parcursul discuțiilor noastre am reflectat asupra situației în curs de schimbare din Europa. Pe de o parte, există schimbări negative și pozitive care rezultă din căderea comunismului. Libertățile noi au adus cu sine șanse și în același timp greutăți, în unele părți chiar apariția naționalismului și a intoleranței religioase. Pe de altă parte, apar unele presiuni cu privire la integrarea politică și economică. Emigrația, forțată sau benevolă, ne-a adus noi vecini de credință și culturi diferite, cu care înfruntăm împreună problemele materialismului, individualismului egocentric și ale secularizării.

Bisericile s-au străduit să facă față acestei situații noi. Această străduință coincide însă cu o perioadă de dificultăți financiare, astfel încât Bisericile s-au repliat iarăși asupra propriei lor identități. În unele Biserici din Răsărit și din Apus a crescut neîncrederea față de mișcarea ecumenică. Aceasta se explică în parte prin faptul că problemele de misiune și de credință și ordine bisericească au lăsat oarecum tot mai mult locul programelor cu caracter social și de dezvoltare. Din diferite cauze, și programele de schimburi teologice au scăzut tot mai mult.

Cu supunere faţă de Dumnezeu şi în lumina celor descrise pe scurt mai sus, formulăm următoarele recomandări:

1. Credem că este nevoie de o **vindecare a memoriei** (Healing of Memories) în Bisericile noastre. În mai multe rânduri ne-am dat seama că judecăţile de valoare la adresa altor Biserici şi tradiţii se bazează adeseori pe ignoranţă şi confuzie. Pentru a îndrepta aceasta atât la nivel local, cât şi la nivel european, Bisericile trebuie să se străduiască să abordeze istoria lor comună în dialog cu partenerii lor ecumenici. O responsabilitate specifică revine în acest sens istoricilor Bisericii şi anume aceea de a veghea ca manualele şi alte publicaţii să nu mai repete prejudecăţi confesionale unilaterale.

2. Afirmăm **Tradiţia comună a Bisericii nedivizate**. Este necesar să redescoperim şi să explorăm împreună aceasta şi să recunoaştem că această Tradiţie este de o mare diversitate. În special Sfinţii care au trăit în urmarea lui Hristos ar putea să inspire Biserica la o mărturie autentică.

3. Am constatat că în numeroase facultăţi de teologie **ecumenismul** se bucură din păcate de tot mai puţină atenţie şi că aceasta reprezintă cel mai adesea o disciplină opţională şi nu obligatorie. De aceea recomandăm atât Bisericilor cât şi facultăţilor de teologie de a nu mai lăsa ecumenismul la marginea studiilor teologice, ci de a-l declara ca disciplină de bază. Istoria creştinismului din secolul nostru nu poate fi pe deplin înţeleasă fără să se ia ecumenismul ca un element cheie în propovăduirea Evangheliei în special pe continentul nostru. De aceea în unele ţări ecumenismul este considerat ca o parte integrantă a temelor de examinare.

4. Mai mulţi participanţi au accentuat valoarea **programelor de schimburi** şi noi am constatat cu regret diminuarea acestora. Facem un apel către Biserici şi către instituţiile care oferă burse, ca acestea să susţină programele existente şi să creeze altele noi. În acest context mai recomandăm ca profesorii să fie invitaţi să predea în alte instituţii decât cele din tradiţia proprie. Am luat cunoştinţă de faptul că în Europa de Răsărit au luat fiinţă o serie de facultăţi de teologie sau centre de studii. Încurajăm Bisericile şi facultăţile să susţină aceste noi centre printr-un efort internaţional de solidaritate ecumenică, atât din punct de vedere financiar, cât şi pe alte căi, pentru a le ajuta astfel să menţină un nivel înalt de educaţie şi formaţie teologică. În cadrul programului de schimburi, studenţi de tradiţii diferite desfăşoară o activitate de cercetare foarte importantă. Recomandăm Bisericilor să folosească aceste resurse în programele lor pastorale şi educative.

5. În contextul afirmării **pluralismului** din ţările noastre, adresăm Bisericilor apelul de a lua în serios experienţa altor Biserici din propriul lor spaţiu cultural, în special experienţa Bisericilor minoritare, şi să abordeze împreună cu acestea, ca parteneri pe picior de egalitate, chestiuni privitoare la educaţie, politică şi drepturi ale omului.

6. Ne-am reamintit faptul că **împăcarea** este o sarcină a fiecărui creştin şi că aceasta nu se limitează doar la aspectul unirii Bisericilor. În Epistola către Coloseni se spune că Hristos "este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întâi născut decât toată făptura. [...] Toate s-au făcut prin El şi pentru El" (Coloseni 1, 15-16). Întrucât Hristos este scopul întregii creaţii, disciplina de studiu privind ecumenismul include preocupări privind dreptatea, pacea şi împăcarea cu alte

comunități religioase, ca și respectul pentru integritatea creației. Aceasta este o preocupare și pentru formarea și informarea spirituală, pentru că noi putem descoperi, trăi și aștepta numai împreună desăvârșirea în Hristos. Solicităm Bisericilor și facultăților de teologie să ia în considerare această viziune asupra ecumenismului, care are o semnificație deosebită mai ales pentru tineri cu privire la orientarea lor față de situația nouă din Europa.

7. Am luat cunoștință de existența **profesorilor de ecumenism și a institutelor ecumenice** în cadrul universităților și Bisericilor. Încurajăm formarea unei rețele destinată promovării ecumenismului. În acest sens pot fi folosite sistemele electronice de comunicație. O astfel de rețea ar putea completa activitatea curentă a organizației Societas Oecumenica.

8. **Seminarul nostru a devenit un forum al diferitelor generații de teologi angajați în procesul de educație ecumenică. Încurajăm CBE și OD/BEG să organizeze în mod regulat astfel e foruri.**

În numele participanților la acest seminar.

Prof. Viorel Ioniță (CBE) Pastor Markus Roser (OD/BEG)

UN RĂSPUNS LA CHEMAREA BISERICII

- Căminul de bătrâni Leorda -

Într-un articol publicat în "Candela Moldovei" nr. 9-10/1998, "**Căminul de bătrâni Agafton. Un strigăt fără răspuns?**", s-a arătat:

- scopul pentru care sunt întemeiate şi construite mănăstirile:
- că la Mănăstirea Agafton este încă nevoie de reparaţie morală şi juridică;
- că mănăstirea are nevoie de înţelegere şi dreptate;
- **starea în care trăiesc cele două comunităţi de bolnavi: călugăriţe şi bătrâni ai căminului din aceeaşi incintă**.

Toate aceste idei erau grupate într-un memoriu umanitar care se încheia cu cuvintele: "**Răstignirea propovăduieşte în mod tainic învierea**" (I.P.S. Daniel). **Este tocmai ceea ce simte şi speră, după toate câte a avut de îndurat, şi obştea monahală a Mănăstirii Agafton, pentru a-şi putea afla liniştea, iar bătrânii din Căminul de acolo pentru a dobândi un spaţiu propice trăirii lor**.

Este incredibil dar adevărat că unii oameni pot să prospere "călcând peste cadavre vii" de la care mai pot auzi doar gemete, sfidând orice sentimente umane, legile bunului simţ şi cele de stat. **Abuzurile trecutului se prelungesc, din păcate cu intensitate mai mare, şi acum în timpuri de "libertate"**.

Nădejdea maicilor, venită ca răspuns al rugăciunilor lor fierbinţi către Dumnezeu, nu a fost şi nu va rămâne fără roade. **Până la urmă, Dumnezeu este "Cel Care plineşte toate întru toţi"** (Efeseni 1, 23).

Ca răspuns la memoriul nostru privitor la "cazul Agafton", înmânat personal, ca delegat al Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel, **Domnului Ministru al Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului, Nicolae Noica**, cu ocazia vizitei sale de lucru în judeţul Botoşani (3-4 august 1998) şi în urma insistenţelor Înalt Prea Sfinţiei Sale pe lângă Domnia Sa, **s-a stabilit spaţiul viitorului cămin de bătrâni în baza ofertei deja înaintate de către cele patru firme care au rezultat din divizarea S.C. "Suinprod" S.A. Leorda**.

În ziua de 4 august 1998, **D-l Ministru a vizitat personal atât Căminul de bătrâni din incinta Mănăstirii Agafton cât şi imobilele scoase la vânzare în comuna Leorda** - convingându-se de realitatea tuturor informaţiilor primite, **constatând în final cu amărăciune că la Căminul de bătrâni "sunt condiţii mai proaste ca la o puşcărie comunistă"**. Împreună cu delegaţia formată din reprezentanţi ai Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei şi Secretariatului de Stat

Teritorial pentru Handicapaţi (S.S.T.H.), părţi aflate în litigiu. **s-au analizat**, cu rezerva ca şi D-na Gabriela Popescu - Secretar de Stat la Secretariatul de Stat pentru Handicapaţi (S.S.H.) - să vadă acest spaţiu. toate posibilităţile existente. greutăţile care vor trebui înfruntate şi să fie de acord cu necesitatea obţinerii unui regim juridic legal printr-o hotărâre de guvern pentru cumpărarea noului spaţiu în vederea strămutării Căminului de bătrâni Agafton.

I. Starea juridică a noului Cămin de bătrâni Leorda

În urma insuccesului funcţionarilor Prefecturii Botoşani care s-au ocupat de alcătuirea Proiectului de hotărâre de guvern şi fundamentarea lui. datorită faptului că a fost făcut în aşa fel încât să nu fie aprobat. **a fost nevoie de competenţa juristului Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Pr. Constantin Grigore**. Prea Cucernicia Sa a întocmit această documentaţie fundamentând-o legal, a mers personal de câteva ori la Botoşani pentru semnături, a depus-o la Guvern şi a urmărit îndeaproape drumul parcurs de acest proiect. **Trebuie să spunem că s-a oprit într-un sertar de la S.S.H. unde a zăcut o lună de zile. A fost nevoie, din nou, de intervenţia D-lui Ministru care s-a ocupat personal de aprobarea acestei Hotărâri de Guvern, publicată sub nr. 859/27 nov. 1998, prin care s-a alocat suma de 2,2 miliarde lei Primăriei Comunei Leorda, din Fondul de rezervă aflat la dispoziţia Guvernului, în vederea despăgubirii societăţilor comerciale: "Triagra" S.A., "Agrimec" S.A., "Nutricomb" S.A. şi "Panimor" S.A., proprietare ale acestor active**.

În baza acestei H.G. a fost posibilă încheierea actelor de vânzare - cumpărare între cele patru firme şi Primăria Leorda, care la rându-i a predat prin protocol imobilele cumpărate S.S.T.H. spre administrare ca beneficiar de folosinţă. **Trebuie să remarcăm şi să subliniem contribuţia şi sprijinul ferm al Direcţiei Generale a Finanţelor Publice în acest caz cu totul special şi dificil, în special D-lui Director General Viorel Alexandru şi D-lui Director General Adjunct Ec. Gheorghe Maga care au fost alături de părintele jurist şi de noi, D-nei Marta Săndulache - notar public - pentru generozitatea Domniei Sale manifestată cu ocazia întocmirii actelor de vânzare - cumpărare.**

II. Lucrările de reparare a corpului de cazare din noul Cămin de bătrâni Leorda

În baza Protocolului nr. 2/10 decembrie 1998 încheiat între Primăria Leorda. Căminul de bătrâni Agafton - inspectorul şef al S.S.T.H. a refuzat să semneze acest protocol - pe de o parte. şi reprezentantul Centrului Mitropolitan Iaşi. Pr. Jurist C. Grigore pe de altă parte. în urma înţelegerii la nivel înalt între: I.P.S. Mitropolit Daniel, D-l Ministru Nicolae Noica şi D-na Gabriela Popescu. secretar de stat al S.S.H. "**s-a hotărât ca reparaţiile în vederea amenajării noului cămin să se facă din sponsorizări şi ajutoare, Mitropolia Moldovei şi Bucovinei angajându-se să sprijine acţiunea de adunare a fondurilor**" prin exarhul de zonă.

Fondul umanitar colectat sub genericul "**Ajutor pentru neajutoraţi**", în valoare de 43.416.662 lei, a fost strâns în proporţie de două treimi de către Mănăstirea "Sfântul Nicolae" Popăuţi, Botoşani, iar a treia parte de la celelalte mănăstiri, protopopiate şi parohii din Arhiepiscopia Iaşilor.

Sub regia Mănăstirii "Sfântul Nicolae" Popăuţi - care pe lângă fondul umanitar financiar colectat a contribuit cu materiale de construcţie şi cu manopera călugărilor - **s-au efectuat lucrări de reparaţii la noul cămin în primăvara şi vara acestui an în valoare de 118.199.754 lei, lucrări concretizate în: instalaţii termice, instalaţii electrice, verificarea reţelei termice în exterior şi reparaţii ale pardoselilor din parchet.**

În această acţiune, considerată de mulţi ca fiind anormală şi ingrată - ca slujitorii Bisericii să se ocupe cu rezolvarea problemelor instituţiilor de stat responsabile - am fost, şi în această postură - culmea ironiei - întâmpinaţi cu totală neîncredere şi, de multe ori, chiar cu rea voinţă din partea beneficiarului de folosinţă a noului cămin, care a mers până acolo încât ne-a interzis timp de trei săptămâni să mai efectuăm lucrări de reparaţie. Am primit astfel toate răspunsurile la întrebările pe care ni le puneam altă dată, necăjit fiind de imposibilitatea dezamorsării "**cazului Agafton**". Am înţeles că există persoane în această ţară, ca de altfel şi între angajaţii S.S.H., în cazul nostru, **care nu vor să ştie nimic despre asistenţa socială pe care o face Mitropolia Moldovei şi Bucovinei astăzi în Moldova, ba mai mult, au drept ţintă Biserica Ortodoxă pentru lovituri de tot felul, datorită intereselor lor de grup**, dar şi pentru că ea se mai găseşte, din păcate, într-o defensivă în societatea actuală secularizată şi secularizantă.

Pentru continuarea **lucrărilor de reparaţii**, care se ridicau la o sumă care depăşeşte **800 milioane lei**, a trebuit să apelăm din nou la foruri superioare, la D-l Ministru Nicolae Noica, prin **Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel, care de fiecare dată şi cu fiecare ocazie, în ţară sau în străinătate, a pus în discuţie la cel mai înalt nivel "cazul Agafton"**.

Trebuie să subliniem acum şi avem datoria să spunem că **singurul om suspus al societăţii de astăzi care a răspuns prezent la Apelul umanitar publicat şi lansat în numele unor fiinţe umane disperate a fost D-l Ministru Nicolae Noica, om politic cu experienţă, care vibrează pozitiv la nevoile acestui popor şi ale Bisericii naţionale**.

Prin iniţiativa Domniei sale, folosindu-se de subalternii de pe plan local - **Inspectorul Şef ing. Eugen Enăşescu şi Inspectorul Şef Adjunct ing. Dumitru Agachi** de la Inspecţia în Construcţii, Lucrări Publice, Urbanism şi Amenajarea Teritoriului, care au avut şi au meritul de a întreţine "**relaţii ca într-o familie**" cu firmele de construcţii din Botoşani, **s-au finalizat lucrările de amenajare a corpului principal de cazare al Căminului de bătrâni Leorda**.

Redăm în continuare, în ordinea generozităţii, firmele care au sponsorizat aceste lucrări începute şi efectuate parţial de către Mănăstirea Sf. Nicolae - "Popăuţi" - Botoşani:

Nr. crt.	Denumirea societății comerciale cu profil de construcții	Valoarea lucrărilor executate (milioane lei)
0.	1.	2.
1.	S.C. "Codin" S.R.L. Dorohoi	149,0
2.	S.C. "Condacia" S.A. Botoşani	123,3
3.	S.C. "DOC DOVA" S.A. Botoşani	51,2
4.	S.C. "ROTCONI" S.R.L. Botoşani	51,1
5.	S.C. "MAGIC" S.R.L. Botoşani	39,3
6.	S.C. "ICROMS" S.R.L. Botoşani	38,7
7.	S.C. "CONDOR" S.A. Dorohoi	38,1
8.	S.C. "ASCON" S.A. Botoşani	22,6
9.	S.C. "SIMCOS" S.A. Botoşani	22,2
10.	S.C. "CONREC" S.A. Botoşani	21,4
11.	S.C. "SCORPIONS" S.R.L. Botoşani	17,4
12.	S.C. "PALTINUL" S.R.L. Botoşani	6,0
13.	S.C. "TRANSPORT MARFĂ" S.A. Botoşani	5,0
14.	S.C. "ROMBOMAT SERV" S.R.L. Botoşani	Întocmit releveu şi elaborare proiect
	TOTAL	585,3

III. Sfinţirea noului Cămin de bătrâni Leorda

În ziua de Duminică, 26 septembrie 1999, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel a oficiat slujba de sfinţire a noii biserici cu hramul "**Sfântul Nicolae**" din comuna Leorda.

La încheierea Sfintei Liturghii, într-un cadru deosebit de festiv, în faţa mulţimii de credincioşi, **Înalt Prea Sfinţia Sa a oferit D-lui Ministru Nicolae Noica cea mai înaltă distincţie a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei - "Crucea Moldavă" - ca semn al deosebitei preţuiri pe care o are personal şi întreaga Biserică a Moldovei faţă de Domnia Sa**. Imediat după această festivitate s-a mers, în coloană, la noul cămin, traversând comuna îmbrăcată în haină de sărbătoare, cu ofrande la fiecare poartă de gospodar. Aici, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel împreună cu distinşii oaspeţi au fost primiţi tradiţional "cu pâine şi sare" de către conducerea Căminului de bătrâni Agafton, conducerea S.S.T.H., Primarul comunei Leorda, Exarhul de zonă şi patronii firmei 378X construcţii care au sponsorizat lucrările.

Înalt Prea Sfinţia Sa a oficiat slujba de sfinţire a noului cămin, însoţit de exarhul de zonă şi de doi diaconi, în asistenţa unui număr impresionant de clerici, în frunte cu P.C. Pr. Lucian Leonte, protopopul de Botoşani, şi P.C. Pr. Mihai Toma, protopopul de Dorohoi.

La momentul cuvenit **Înaltul ierarh a însemnat cu untdelemn sfinţit, în semnul sfintei Cruci, fiecare cameră** - împodobită cu câte o icoană bizantină - stropind apoi cu agheasmă. Aceste gesturi liturgice au fost săvârşite **pe fundalul cântărilor religioase** specifice sfinţirii unei case sau instituţii noi, susţinute de către elevii Seminarului Teologic Dorohoi.

Slujba de sfinţire s-a încheiat cu **impresionanta festivitate de acordare**, de către Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit personal, în prezenţa Domnului Ministru N. Noica, a "**Distincţiei de vrednicie" fiecărui patron,** care, după posibilităţi, a sponsorizat lucrările de reparaţie a noului cămin.

În cuvântul final I.P.S. Daniel a mulţumit tuturor celor care au fost sensibili la suferinţa umană şi au ajutat aceste lucrări, a subliniat faptul că **în Mănăstirea Agafton se va înfiinţa o infirmerie pentru maicile bătrâne şi bolnave**, care trăiesc în proporţie de 90% în condiţii tot atât de grele ca şi bolnavii şi bătrânii căminului, iar o parte locuiesc în afara mănăstirii lor, ocupată de cămin. De asemenea, **s-a arătat că în viitorul apropiat se va amenaja în noul cămin şi o capelă,** cu un preot care să asigure asistenţa religioasă, iar D-l Ministru a cerut ca în maxim trei săptămâni să se facă mutarea bolnavilor în noul cămin.

Mulţi dintre cei prezenţi la aceste slujbe şi festivităţi şi-au manifestat bucuria şi satisfacţia pentru participarea lor la acest eveniment unic şi impresionant, spunând: "**niciodată n-a fost aici aşa ceva şi poate nici n-o să mai fie**".

Exarh de zonă,
Protos. *Luca Diaconu*

ÎNTÂMPLĂRI DIN VREMEA PATRIARHULUI NICODIM

Arhim. *Petroniu Tănase*
Schitul Românesc Prodromu
Muntele Athos

În *"Vestitorul Ortodoxiei"* nr. 128 din 16-31 ianuarie 1995, p. 4, în dialogul cu părintele Galeriu despre patriarhii României, părintele Coman pune următoarea întrebare-exclamare: *"Nimic despre revoluția comunistă și patriarhul Nicodim?!"*. Dar răspunsul ocolește întrebarea.

Întrebarea părintelui Coman însă este firească și îndreptățită, deoarece în timpul patriarhului Nicodim țara noastră a intrat în *"era comunistă"*, marea încercare a poporului românesc. Erau bine cunoscute urmările acestei stăpâniri în țara vecină, Rusia, și de aceea poporul și Biserica noastră priveau cu multă îngrijorare viitorul ce le stătea înainte: Ce va aduce oare comunismul?! Și, precum știm, a adus multe și teribile încercări.

În acea vreme, subsemnatul era funcționar la Cancelaria Sfântului Sinod și detașat o vreme la secretariatul patriarhului Nicodim, deoarece secretarul arhimandrit Melchisedec Dumitriu fusese ales stareț al Mănăstirii Neamț. În această situație, am avut prilejul să fiu martor direct al unor fapte care ilustrează deplin poziția patriarhului Nicodim față de noua stăpânire, și din care relatez câteva în cele ce urmează.

1. Cu prilejul vizitei în România a patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, din anul 1945, Ambasada sovietică a dat o recepție în onoarea oaspeților, la care a fost invitat și patriarhul Nicodim, care a fost însoțit de arhiereul Iosif Gafton, vicar patriarhal. Participanții s-au întors de la Ambasadă noaptea târziu. Patriarhul s-a retras în odaia lui, dar arhiereul Iosif era cu totul înspăimântat. Nici nu putea vorbi de emoție, ci doar exclama: *"Vai de noi ce-am făcut! Vai ce-am făcut! O să ne aresteze pe toți! Ne arestează pe toți!"* Am aflat a doua zi ce se întâmplase. În cuvântul rostit cu acest prilej, patriarhul Alexei vorbea despre bunele relații dintre poporul român și rus, care adeseori a ajutat pe români, și că însăși independența României din războiul din 1877, a fost câștigată cu ajutorul armatelor ruseşti. În cuvântul său, patriarhul Nicodim s-a adresat direct patriarhului Alexei: *"Înalt Prea Sfinția Voastră nu sunteți bine informat. Nu rușii au ajutat pe români în războiul independenței, ci dimpotrivă, românii au ajutat rușii. La Academia Română se găsește textul telegramei țarului Nicolae către prințul Carol al României: «Treci Dunărea pe unde poți și vino urgent că ne mănâncă turcii!»"* Închipuiți-vă efectul produs în asistență! Erau de față personalul Ambasadei,

Guvernul român. Corpul diplomatic. Petru Groza. preşedintele Guvernului român. a intervenit însă îndată. şi cu o glumă abil plasată. a descreţit frunţile. Dar faptul se petrecuse. Patriarhul făcuse o teribilă gafă. Ce urmări putea să aibă? De aceea Prea Sfinţitul Iosif era aşa de înspăimântat.

2. Era în iarna teribilă a anilor 1946-1947. când multă lume din ţara noastră a murit de foame şi de frig. Lipsă de alimente. de combustibil. de toate. Patriarhul Nicodim lucra la birou cu o pătură în spate şi cu una pe picioare; nu se puteau încălzi camerele din lipsă de combustibil pentru calorifer. Patriarhul telefona mereu la consilierul economic: *"Combustibil, păcură pentru calorifer, că îngheţăm de frig!". "Nu se găseşte, Înalt Prea Sfinţite - era răspunsul - că o iau ruşii!".* Într-o bună zi. patriarhul şi-a pierdut răbdarea. Pune mâna pe telefon şi cheamă Ambasada sovietică. *"Alo, alo, aici e patriarhul României. Vrem să vorbesc cu Domnul Ambasador".* I se face legătura. *"Domnule Ambasador - rosteşte patriarhul - dar ce aveţi cu mine, un moşneag neputincios?... Îngheţ de frig în birou... Nu avem păcură pentru calorifer... pentru că o iau ruşii!".* Nu au trecut două ore şi prin nămeţii de pe Dealul Patriarhiei urca un tanc petrolifer cu şenile, cu păcură pentru caloriferul Patriarhiei.

3. Îndată după instaurarea comunismului, noua stăpânire românească a trecut la tot felul de măsuri pentru reorganizarea tuturor sectoarelor de activitate. între care Biserica ocupa un loc de frunte. Sub pretextul de "economii bugetare". se preconizau tot felul de măsuri în administraţia Bisericii: desfiinţări de şcoli. de eparhii, reduceri de salarii. etc. Toate eparhiile aveau arhierei vicari: pensionarea arhiereilor vicari s-a bucurat de o atenţie deosebită. Pe de o parte se micşora numărul arhiereilor din Sinod. deci a unei eventuale opoziţii faţă de măsurile noi ce urmau. pe de alta, cei rămaşi erau intimidaţi cu ameninţarea pensionării.

Ministerul Cultelor a întocmit deci un proiect de lege pentru pensionarea arhiereilor vicari. Procedeul oficial era ca un proiect de lege. înainte de a trece la Parlament pentru votare. să treacă pe la palat. pentru avizarea Regelui (regele nu era încă plecat). În cazul proiectelor de lege privind Biserica. Regele se consulta în prealabil cu patriarhul. şi fără consimţământul acestuia nu-şi dădea avizul. În cazul proiectului pentru pensionarea arhiereilor vicari. avizul patriarhului a fost negativ şi Proiectul s-a împotmolit la palat; nu putea trecè la Parlament pentru votare. Atunci stăpânirea a iniţiat o serie de demersuri pe lângă patriarh. ca să-l convingă să-şi dea consimţământul. Relatez câteva.

4. Într-o zi vine. în acest scop, Ministrul Cultelor - Radu Roşculeţ - la palatul patriarhal. *"Înalt Prea Sfinţite, zice ministrul, ştiţi prin ce greutăţi trece ţara. În toate sectoarele facem reduceri bugetare. Trebuie să facă şi Biserica". "Domnule ministru, răspunde patriarhul, pe dumneavoastră vă poate cineva despărţi de nevastă cu sila?". "Nu se poate. Înalt Prea Sfinţite!". "Tot aşa este şi în Biserică - zice patriarhul. Episcopul este legat de Biserică aşa cum sunt legaţi soţii prin căsătorie. Fără voia lor, numai moartea îi poate despărţi. Da, dar dacă un ierarh s-a făcut vinovat cu ceva faţă de Legile bisericeşti sau cele civile. atunci poate fi deferit Sfântului Sinod sau Tribunalului spre judecată, şi dacă este găsit vinovat poate fi pensionat. Altă cale nu există".*

5. Legătura între Palatul regal şi patriarh se făcea prin profesorul universitar I.D. Ştefănescu. fost profesor al Regelui şi care în acel timp locuia chiar

în Palatul patriarhal, ca un bun prieten al patriarhului Nicodim. Trebuia deci scos din relație profesorul Ștefănescu. Într-o bună zi se prezintă la patriarhul Nicodim procurorul general de la Tribunalul București - domnul Gh. Petrescu, fiul fostului vicar al Mitropoliei Moldovei - Antim Petrescu, și fiu duhovnicesc al patriarhului.

— *"Înalt Prea Sfințite - i se adresează el - stăpânirea a emis mandat de arestare a profesorului Ștefănescu care vă sfătuiește să nu dați aviz favorabil pentru proiectul de lege de la Palat"*. Patriarhul a reproșat imediat: *"Nici un amestec nu are profesorul Ștefănescu în treaba aceasta; este treaba Bisericii, pe mine să mă aresteze!"*. Procurorul s-a întors fără rezultat. Profesorul nu a fost arestat și proiectul de decret în cauză și-a continuat stagiul la Palat.

6. Într-o zi se prezintă la patriarh Pr. I. Vască, secretar general la Ministerul Cultelor, pentru rezolvarea unor probleme de interes comun. A intrat în Cabinetul patriarhal și nu după mult timp ușa de la Cabinet se deschide cu putere. Pr. Vască cu servieta și pălăria în mână iese în fugă și se îndreaptă spre ieșire, iar patriarhul strigă în urma lui. Mă vede că mă găseam în holul de la intrare, îmi face semn: *"Ia vino încoace! Ia și citește!"*. Pe biroul patriarhului se afla o coală de hârtie, scrisă la mașina Ministerului, cu litere mari și cursive, adresată Regelui, ca din partea patriarhului, al cărei cuprins în rezumat era următorul: *"Sire, în urma consultărilor avute cu membrii Sfântului Sinod, am ajuns la concluzia că Proiectul de decret privind pensionarea arhiereilor vicari poate fi aprobat, deci i se poate da aviz favorabil pentru a trece la Parlament pentru votare"*. Semnat: *"Patriarhul României"*. Care era tâlcul hârtiei?

Patriarhul Nicodim, contând pe cinstea colaboratorilor săi, nu citea totdeauna textul hârtiilor care i se aduceau spre semnare. *"Ce este aici?"* - întreba el; i se spunea pe scurt conținutul și el semna. Cunoscându-se acest procedeu al patriarhului, Ministerul a întocmit o adresă către Rege ca din partea patriarhului, căruia urma să i se prezinte cumva spre a-i obține semnătura. Odată semnată, hârtia era trimisă la Palat. Regele dădea drumul proiectului de lege în cauză la Parlament. Când după votarea Legii patriarhul lua cunoștință, nu se mai putea face nimic.

Ori, de data aceasta patriarhul a fost prudent și a citit personal adresa ce i se prezenta spre semnare. Atunci Pr. Vască văzându-se descoperit, a luat-o la fugă și patriarhul striga în urma lui: *"Oare sunt eu păpușa (mariioneta) lui, să mă mintă ca un nerușinat?"*.

Nu s-a mai încercat altă formulă de convingere a patriarhului și numai după moartea patriarhului s-a votat și aplicat Legea de pensionare a arhiereilor vicari.

Întâmplările relatate vorbesc singure, nu-i nevoie de comentarii. Patriarhul Nicodim era fiu de țăran, din satul moldovean Pipirig, și trăsăturile sufletești sănătoase ale țăranului român le-a avut toată viața: cald patriotism - era mândru că este român - și adânc credincios. Ținea la prestigiul Bisericii Ortodoxe, Biserica țării. El era patriarhul României - așa semna totdeauna actele. A înțeles îndată că măsurile pe care le lua noua stăpânire comunistă erau un atentat la bunurile cele mai sfinte ale poporului român: Patria și Biserica și nu era dispus să facă nici cea mai mică concesie; cu el nu se puteau duce tratative.

TEZAURE CULTURAL-ISTORICE ŞI CREŞTINE ROMÂNEŞTI ÎNSTRĂINATE

Conf. dr. *Constantin Cloşcă*

Pământul locuit de români a constituit dintotdeauna o atracţie irezistibilă pentru migratori, invadatori, cuceritori etc. Bogăţiile sale au făcut cunoscut acest spaţiu, asemenea avuţii dovedindu-se adesea, în mod paradoxal, "păguboase". Dar nu avuţiile naturale, brute, au atras în primul rând străinii, ci mai ales cele prelucrate cu măiestrie de către meşteri autohtoni, din metale preţioase.

Lăcaşurile sfinte, frumos şi bogat împodobite, au fascinat în toate timpurile istorice. Averile curţilor domneşti şi boiereşti au constituit şi ele puncte de atracţie, precum şi comorile neştiute, dar visate de cotropitori. Tezaurul ţării, bunurile instituţiilor academice şi de artă, toate au constituit ţinta unor jafuri sistematice.

Destul de multe valori cultural-artistice, istorice şi religioase au luat, de-a lungul timpului, calea fără întoarcere a străinătăţii sub cele mai diverse chipuri. Splendidele antichităţi dacice de la Cioara, Poşaga, Marca, Moreda, Orăştie şi Someşul Cald, tezaurele de la Şimleul Silvaniei şi Sânicolau Mare - consemnează cu amărăciune istoricul Virgil Cândea - ce se află în prezent la Muzeul istoric şi de artă din Viena, au fost strămutate acolo de autorităţile habsburgice, pe măsură ce au fost descoperite[1].

Este dureros a constata - remarca un alt istoric român, Coriolan Petreanu - cât de puţin s-a păstrat până acum în Ardeal din comorile de artă ale trecutului. "Ceea ce vedem astăzi în muzeele ardelene - consemna el în anul 1924 - nu ne poate oferi decât o prea palidă icoană şi, în unele cazuri, ne poate induce în eroare în privinţa bogăţiei artistice a trecutului. Cea mai mare parte a comorilor de artă găsite în Ardeal a fost distrusă sau înstrăinată"[2]. Observaţia lui Coriolan Petreanu trebuie extinsă la întreg spaţiul românesc, întrucât, după cum se va vedea, valori inestimabile, dovezi ale creaţiei şi culturii poporului român au luat drumul străinătăţii pe diferite căi, unele dintre acestea pierzându-se pentru totdeauna.

Adesea, părţi importante din averea creată sau agonisită de înaintaşii noştri au fost prădate, fără milă, de către oşti cotropitoare, alteori oferite cu uşurinţă străinilor de către domnitori şi boieri sau transferate, sub diferite pretexte şi în

---

[1] Virgil Cândea. **Mărturii româneşti peste hotare**. vol. I. Ed. Enciclopedică. Bucureşti. 1991. p. VII.

[2] Apud Virgil Cândea. **op. cit.**, p. VII.

diferite împrejurări, în alte ţări, de unde nu s-au mai întors. Obiecte de artă, valori istorice româneşti, intrate în patrimoniul altor ţări, împodobesc astăzi muzee şi biblioteci ale lumii.

Încă din antichitate, bunuri ale acestui pământ au luat alte căi, în mod nelegitim, prin silnicie. Invocăm aici, cu titlu de exemplu, "prada bogată" a soldaţilor lui Alexandru Macedon, însuşită dintr-o aşezare getică, în urma expediţiei din anul 335 î. Hr., la nord de Dunăre. De asemenea, menţionăm prădăciunile regelui Traciei, Lisimach, în spaţiul getic, pe la anul 300 î. Hr. Nu puţine şi nici uşoare au fost jafurile sciţilor, ale celţilor şi ale altor seminţii asemănătoare, care au pătruns şi au staţionat în spaţiul dacic.

A urmat cucerirea romană în Dacia, la începutul sec. al II-lea din mileniul I al erei noastre. În condiţiile ocupării militare a unei părţi din Dacia de către armatele romane, în urma celor două războaie din anii 101/102 şi 105/106, a fost posibilă acapararea Tezaurului ţării dacilor, tezaur constând din aproximativ 165.000 kilograme aur (lingouri, monedă, bijuterii etc.) şi circa 330.000 kg argint.

Privitor la valoarea şi/sau cantitatea tezaurului dacic dus la Roma, istoricul italian Carlo Troya menţionează: "Marele Traian, învingând pe Decebal, regele geţilor, a adus Romei cinci milioane de livre[3] de aur şi tot atâta argint, afară de cupe şi de obiecte, care depăşesc limita oricărui preţ"[4].

Şi alte mărturii atestă dimensiunea impresionantă a tezaurului dacic. Criton, medicul împăratului Traian, însoţindu-l pe acesta din urmă în războaiele cu dacii, aminteşte în scrierile sale despre faptul că "Decebal deţinea un tezaur de o mărime cu totul neobişnuită". Un alt scriitor al antichităţii romane, Cassius Dio, a consemnat, de asemenea, faptul că "Decebal a deţinut comori nemaiauzit de mari..."[5].

Tezaurul dacic a dat posibilitatea Romei să se redreseze din punct de vedere economic: să construiască edificii impunătoare în capitala imperiului şi să organizeze serbări fastuoase timp de peste 100 zile în şir. Tezaurul care a plecat la Roma reprezenta desigur o valoare materială intrinsecă, dar mai presus de orice, el era dovada muncii demne şi simbolul unei certe civilizaţii, făurite de poporul dac. De asemenea, trebuie adăugat aici şi faptul că minele de aur şi argint dacice au fost exploatate intens timp de circa 160 de ani, cât a durat ocupaţia romană în spaţiul dacic (106-275).

Nu puţine şi deloc uşoare au fost jertfele poporului daco-roman, mai apoi român, în timpul migraţiilor barbare, care s-au succedat în valuri vreme de o mie de ani peste aceste meleaguri. În efortul lor de a supravieţui, băştinaşii (românii) au hrănit din munca mâinilor lor aceste seminţii aflate într-un stadiu înapoiat al evoluţiei lor istorice.

Poveştile româneşti cu comori de aur, găsite în cele mai tainice locuri, au o bază reală, întrucât adesea autohtonii retrăgându-se din calea năvălitorilor

---

[3] Echivalentul a 0,5 kg.

[4] Apud **Magazin istoric**, nr. 5 din 1988, p. 33.

[5] Apud **Calendar**, 1995, marţi 18 aprilie.

îngropau (ascundeau) ce aveau mai de preţ - cum era moneda din aur, bijuterii etc. Una dintre aceste poveşti, edificatoare de altfel prin cele întâmplate, este următoarea: Pe la începutul secolului al XIX-lea, mai exact în anul 1802, nişte copii din zona Sebeşului au găsit în pădurea de pe dealul Aineşu câteva monede de aur. Unul dintre părinţi, aflând, a săpat la locul cu pricina şi a descoperit circa 300 de bucăţi monezi din aur. Vestea norocoasei întâmplări a făcut înconjurul satelor din zonă... Au fost confiscate apoi de către autorităţi alte circa 400 piese (monede) din aur, asemănătoare celor 300. Prin confiscare, monedele au ajuns în monetăria Principatului Transilvania, a cărui conducere era austriacă sau supusă Vienei. Întâmplarea a menţinut treaz interesul, astfel că la faţa locului s-au deplasat echipe de arheologi, trimise de stăpânii austrieci. Aceste echipe au reuşit să mai "adune" peste o mie de monede din aur, piese a căror soartă nu putea fi decât însuşirea lor de către Curtea imperială vieneză.

În afară de pierderea irecuperabilă a numărului mare de monede, confiscate de autorităţile austriece, echipa care a efeçtuat săpăturile, în goana ei după aur, a distrus în totalitate poarta principală a cetăţii mari de la Sarmizegetusa - Regia. Istoria poporului român a reţinut multe astfel de "povestiri", cu urmări păguboase pentru locuitorii acestui pământ, românii, pierderi asupra cărora nu este locul să insistăm aici.

Românii au avut neşansa de a se situa, dintotdeauna, la "răscrucea furtunilor care bat aici din veac în veac...", după cum, plastic, observa Nicolae Iorga. Către sfârşitul mileniului I, începutul celui de-al II-lea, când abia se domoliseră valurile migratoare barbare, asupra pământului locuit de români s-au revărsat noi invazii pustiitoare, venite din toate părţile. Vreme de mai multe secole, românii au fost ţinta unor atacuri susţinute, fiind deposedaţi, prin mijloace dintre cele mai diferite, de valori materiale şi cultural-artistice inestimabile atât cantitativ cât şi calitativ.

Din ceea ce s-a putut stabili, pe baza documentelor de arhivă, rezultă, fie şi în parte, cuantumul spolierii la care au fost supuşi românii, timp de aproape cinci secole, de către puterile dominatoare. Este dovedit astăzi faptul că de la încheierea primului tratat între Ţara Românească şi Imperiul Otoman, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) şi până la 1877, tributul plătit de Ţările Române, intrate succesiv în sfera de influenţă otomană, s-a ridicat la suma de 1.066.305.780 lei aur, ceea ce echivalează cu 341.021 kg aur[6]. În anii de până la 1877 România plătea Imperiului Otoman, drept tribut anual, suma de peste 900.000 lei aur.

Imperiul Habsburgic, ocupând Transilvania (1687-1918), Banatul (1718-1918), Oltenia (1718-1738), Bucovina (1775-1918), a scos de pe pământul românesc şi din sudoarea poporului român (prin impozite, contribuţii militare, în bani, produse şi alte valori) peste 2.450.000.000 lei aur, echivalentul a 857.500 kg aur.

Moldova şi Muntenia au fost ocupate periodic, între anii 1769-1854, de trupe ale Imperiului Rus, care şi-au însuşit la rându-i, în bani, produse şi valori

---

[6] M. Muşat, **Romania în vâltoarea vitregiilor istoriei**, în "Anale de istorie", nr. 3/1978, p. 16-25.

artistice, suma de 200.000.000 lei aur, adică 64.516 kg aur. Referindu-ne numai la aspectele de mai sus, se poate constata că bunurile şi valorile însuşite de către cele trei puteri se ridică la suma de 340.006.305.780 lei aur, ceea ce ar echivala cu cantitatea de 13.827.254 kg aur, adică aproximativ 14.000 tone sau 1400 vagoane[7].

În cele ce urmează, ne propunem să reliefăm câteva aspecte ce fac dovada înstrăinării, pe diferite căi, a unor valori cultural-istorice şi artistice de sorginte românească, aflate astăzi în muzee din diferite state ale lumii sau sunt pierdute definitiv.

Între modalităţile prin care cantităţi apreciabile de aur şi valori cultural-artistice au luat calea străinătăţii, trebuie amintite devastările şi jafurile întreprinse de armatele invadatoare, ale căror acţiuni erau dezastruoase pentru români, atât cele individuale cât şi "ridicările", să le zicem organizate sau dirijate. Luând în discuţie primul aspect, se poate prezenta cazul despuierii, în secolul al XIII-lea, a catedralei din Alba-Iulia de obiecte de valoare de către tătari şi secui.

Într-un document maghiar, de la 1229, în care se dădeau dispoziţii în privinţa comorilor găsite, se afirmă că "ele nu sunt ale aflătorului, ci ale regelui Ungariei". Este deci vorba despre o însuşire prin forţă a unor bunuri culturale. Matei Corvin, rege al Ungariei, a dispus la un moment dat ca "pietre romane cu inscripţii, descoperite în Ardeal, să fie depuse la Buda". În acelaşi mod au luat calea curţii regale a Ungariei, în perioada la care ne referim, şi alte valori transilvane, îndeosebi obiecte din aur şi argint.

Nu se cunosc pierderile de bunuri patrimoniale provocate de marea invazie tătară din anul 1241 care, după cum se ştie, a fost deosebit de violentă, cu consecinţe dezastruoase pentru poporul român.

Începând cu secolul al XV-lea Imperiul Otoman îşi va impune prin forţă dominaţia, vreme de mai multe secole, şi asupra românilor. Suzeranitatea puterii turceşti s-a dovedit a fi foarte costisitoare pentru poporul român. Ne-am referit la aceasta mai sus şi o vom face în continuare prin unele detalii.

Bucurându-se de faimă mare încă la vremea respectivă, tezaurul Ţării Moldovei din timpul lui Petru Rareş (1527-1538; 1541-1546) a atras atenţia "vânătorilor" de astfel de comori. Petru Rareş dobândise o avere imensă încă înainte de urcarea sa pe tronul Moldovei, avere la care s-a adăugat şi tezaurul ţării. Pe lângă coroană, sceptru şi veşminte, pentru el şi familia sa, a poruncit aurarilor şi argintarilor din Bistriţa şi Braşov să execute multe obiecte împodobite cu nestemate. În timpul domniei sale s-au realizat manuscrise ferecate în argint aurit, broderii scumpe, din fir de aur şi argint etc.

În campania militară turcească din anul 1538, Soliman Magnificul a urmărit atât detronarea lui Petru Rareş, cât şi acapararea vistieriei şi tezaurului Moldovei. Aflând despre pregătirea invaziei otomane şi înţelegând scopul ei, domnitorul Moldovei a transferat o parte din tezaur în cetatea sa de la Ciceu (Transilvania), o altă parte fiind ascunsă în cetatea Sucevei.

Din relatările cronicarului turc, Mustafa Ghelalzade, rezultă cantitatea şi calitatea tezaurului lăsat de Petru Rareş la Suceava: "Petru fugind - spune acesta -

---

[7] **Ibidem**.

a îngropat tezaurul său în Cetatea Sucevei; Husein-aga, fiind însărcinat cu descoperirea averilor, le-a găsit şi ridicat, între care berbeci de argint, carafe, ibrice, pahare, săbii princiare, mărgăritare, giuvaiericale, vase preţioase, cărţi legate în argint şi aur, cruci, evanghelii, monede în mare cantitate, obiecte de podoabă..."[8].

În anul 1654, hatmanul Timuş Hmelniţki, cu cazacii lui, a invadat Ţara Moldovei. "O prădară şi arseră bisericile şi mănăstirile, bătură şi sfânta Mănăstire a Humorului, prădând toate sculele frumoase, podoabele şi odăjdiile ei, şi nimic n-a rămas din averea sfintelor mănăstiri... Toate s-au pierdut şi s-au stricat, când a venit Timuş cu cazacii şi tătarii până în cetatea Sucevei... de unde au ajuns la Mănăstirea Dragomirna, au bătut-o şi au dobândit-o pe sfânta Mănăstire şi au luat toate averile, veşmintele, odoarele..."[9].

În şirul acestor deposedări trebuie amintită şi drama fiicei lui Vasile Lupu, domnitor al Moldovei (1634-1653), redată de cronicarul Ion Neculce. La cetatea Neamţului, unde se afla retrasă domniţa (1687) după moartea tatălui său, "o găsi o ceată răzleaţă de cazaci pe Ruxandra... şi cu multe munci au muncit-o (schingiuit-o) pentru avuţie, iar pe urmă i-au tăiat capul cu toporul pentru a-i lua 19.000 de galbeni..."[10].

Un caz aparte îl prezintă sechestrarea în Polonia a Mitropolitului Dosoftei. În anul 1686, regele Poloniei, Jann Sobiesky, în cadrul planului Ligii sfinte de luptă contra turcilor, a pătruns în Moldova în fruntea unei armate puternice, dar a fost înfrânt şi nevoit să se întoarcă de unde plecase, în Polonia. În retragere, "ostaşii poloni au prădat biserici şi mănăstiri, despuindu-le de cele mai preţioase odoare. La plecarea din Iaşi spre Polonia, regele Jann Sobiesky a luat cu sine "în robie" pe mitropolitul Dosoftei împreună cu moaştele Sfântului Ioan cel Nou (de la Suceava), odoarele şi documentele Mitropoliei.

Din inventarul de valori deosebite amintim: cruci de aur, împodobite cu mărgăritare, potire de argint aurit, sfeşnice de argint, acoperăminte de mormânt din brocart cu fir de aur, dintre care unul decorat cu patru şiraguri de mărgăritare; aur, pietre preţioase, veşminte brodate în fir de aur, salbe de mărgăritar, evanghelii cu ferecături de argint, racla Sf. Ioan cel Nou, lucrată în argint aurit etc.

La o inventariere imediată, după moartea Mitropolitului Dosoftei (1693), care a veghiat cu străşnicie la integritatea bunurilor patriei - potrivit cu propria-i sa mărturisire - 38 de obiecte din aur şi argint fuseseră deja însuşite de către vistieria regală polonă. Mai târziu, după multe şi insistente intervenţii pe lângă autorităţile poloneze, o parte din obiectele amintite au fost restituite, însă cele mai multe au rămas în Polonia. Astfel, din totalul de 235 de bunuri inventariate de

---

[8] Virgil Cândea, **op. cit.**, p. VI ; V. Florea, **Istoria artei româneşti**, Ed. Hyperion, Chişinău, 1991; **Calendar**, 10.03.1978.

[9] Virgil Cândea, **op. cit.**, p. VI.

[10] Constantin Ciane, **Trecute vieţi de doamne şi domniţe**, vol. I, Chişinău, 1991, p. 245.

Dosoftei însuşi, mai rămăseseră la un moment dat 118, din care doar 28 au revenit în ţară, pe pământul Moldovei[11].

Abatele Coyer, în cartea sa despre Sobiesky, regele polon, scrisă pe la 1759, aminteşte despre campania militară a acestuia în Moldova: "a dat Iaşul pradă trupelor sale, care răpiră până şi vasele sfinte de prin biserici, împodobite cu pietre scumpe. Regele însuşi - preciza abatele - fu văzut cu o masală (torţă) în mână punând foc la două mănăstiri care nu voiau să-şi deie comorile lor"[12].

Multe astfel de împrejurări tragice, ştiute sau neştiute, s-au soldat cu însuşirea de către armatele invadatoare a unor tezaure din Ţările Române, prin jefuirea bisericilor, a curţilor domneşti şi boiereşti. Lucru ştiut prea bine, mai toate lăcaşurile sfinte, inclusiv mormintele familiilor domnitoare au fost profanate şi devastate de către cuceritorii străini, însuşindu-şi în acest fel valori sacre ale poporului român.

*

* *

Un alt mijloc, prin care bunuri de artă românească au ajuns în posesia străinilor, a fost acela al sechestrărilor abuzive a averilor unor nobili români sau familii domnitoare, refugiate sau stabilite, din motive diverse, pe teritoriul altor state. Exemplele sunt numeroase. Ne vom rezuma în continuare doar la câteva, luate la întâmplare: marele boier Lupea Huru, socrul lui Ioan Vodă cel Viteaz, după moartea domnitorului (1574), fiind nevoit să se refugieze cu familia în Polonia "luaseră cu dânşii (sic!) 27 care (căruţe) încărcate cu bogăţiile lor" şi au fost sechestrate (a se citi confiscate) de către magnaţii poloni.

Maria, fiica lui Ieremia Movilă, căsătorită în Polonia, avusese o zestre enormă, care consta din "10 lanţuri groase din aur, care atârnau până la pământ, salbe de diamante, safire, rubine, şiraguri de perle; 22 de cutii de argintărie de masă... două coroane de aur presărate cu diamante, trei cutii cu pietre scumpe etc. Aceste tezaure, evaluate la şase milioane de coroane de aur, au fost depuse spre păstrare în cetatea poloneză, Podhaice, de unde au dispărut fără urmă"[13].

Iancu Vodă zis Sasul, fiu nelegitim al lui Petru Rareş, după o neînsemnată domnie de trei ani, fiind mazilit de către Poartă, a plecat din Moldova cu familia şi averea compusă din 100 de căruţe, din care 40 încărcate cu aur. El a încercat să fugă prin Polonia spre Germania. Aflând despre averea sa imensă polonezii nu i-au dat voie să plece mai departe, confiscându-i ce avea mai de preţ[14].

---

[11] P. Abrudan. **Odoare bisericeşti şi documente duse în Polonia de către Ioan Sobiesky**. în "Cercetări Istorice". Iaşi. 1974.

[12] N. A. Bogdan. **Istoria oraşului Iaşi**. ed. a doua. 1914. p. 406.

[13] Constantin Giane. **op. cit.**. p. 156.

[14] **Ibidem**. p. 101.

*

* *

Fascinaţia aurului schimba adesea domnitori sau îi menţinea la putere. Mii de pungi cu galbeni au luat calea Constantinopolului, în scopul rezolvării diferitelor interese ale boierimii române; îndeosebi acele interese ce priveau obţinerea şi menţinerea domniei. De asemenea, nu puţine au fost cazurile în care sumele de bani erau folosite pentru răscumpărare a unor ostateci nevinovaţi.

Rivalităţile politice au costat poporul român averi uriaşe. Câteva exemplificări le socotim edificatoare. Despre Petru Rareş, spre pildă, se ştie că în ianuarie 1540, însoţit de slujitori şi boieri credincioşi, luând cu el "câţiva saci cu aur şi lucruri scumpe" a părăsit Ciceul[15] îndreptându-se spre Dunăre cu direcţia Istanbul[16], pentru a redobândi a doua domnie. Pentru izbânda fiului ei la tronul Ţării Româneşti, doamna Chiajna a cheltuit în afara ţării "patruzeci de mii de galbeni odată, peste alţi 40.000 pentru tribut, şi din nou 130.000 galbeni trecură din patrimoniul basarabilor (adică a Ţării Româneşti) în vistieria padişahului din Stambul"[17].

Aceasta după ce "o ploaie de galbeni fusese asigurată de ambiţioasa doamnă la turci pentru eliberarea şi readucerea la domnie a soţului ei, Mircea Ciobanul"[18]. Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea, din Ţara Românească, ajuns la Stambul (mazilit), "cheltui atâtea pungi cu galbeni încât, doi ani mai târziu, reuşi să fie numit iarăşi domn", de data aceasta al Moldovei[19]. N.A. Bogdan, în cunoscuta sa lucrare, *Istoria oraşului Iaşi*, referindu-se la acelaşi domnitor (Al. Coconul), consemnează că "dând turcilor peşcheşuri, în sumă de peste 100.000 galbeni veneţieni, reuşeşte să fie trimis ca domn în Moldova"[20].

Alexandru Lăpuşneanu, de asemenea, reuşise în Ţarigrad (Constantinopol) "prin banii ce-i duseseră cu ghiotura acolo, din cei agonisiţi în Moldova, să câştige graţia sultanului Soliman, care îl reîntări ca domn"[21].

Istoricul A.D. Xenopol remarca privitor la Al. Lăpuşneanu că "pentru a scăpa de primejdioasa «vizită» la Constantinopol, trimite acolo câteva pungi cu bani (se înţelege că era vorba de câteva zeci sau sute de pungi), ceea ce îl pune îndată

---

[15] Aşezare/cetate în Transilvania, posesiune a domnitorilor Moldovei unde se retrăsese Petru Rareş, ca urmare a marii invazii otomane din anul 1538.

[16] Ştefan Gorovei, **Petru Rareş**, Bucureşti, 1982, p. 173.

[17] Constantin Giane, **op. cit.**, p. 184.

[18] **Ibidem**.

[19] **Ibidem**, p. 184.

[20] N. A. Bogdan, **op. cit.**, p. 110.

[21] **Ibidem**, p. 100.

de minune cu toţi domnitorii (sic!) Porţii Otomane"[22]. Ieremia Movilă (1596-1600) a semnat un act cu hanul tătarilor "căruia îi dădu mai multe peşcheşuri grase, ca să stăruie pe lângă aliatul său (sultanul) să-i recunoască domnia"[23]. Ne putem întreba în acest caz, cât l-a costat urcarea pe tron. Aşa a procedat şi Miron Barnovschi, care "după obiceiul de atunci, trimise repede olaci cu vorbă şi multe pungi de aur la sultan, de-i dădu steag de domnie..."[24]. Pentru confirmarea domniei, Matei Basarab a trebuit să "ia cu el mulţi saci cu aur", cu care să mituiască înalţii funcţionari ai Porţii. De asemenea, rivalitatea politică dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu a fost foarte costisitoare pentru biet poporul român din cele două ţări, Moldova şi Muntenia. Şi unul şi celălalt dintre domnitorii amintiţi au dăruit multe pungi cu galbeni pentru a obţine de la Poartă dreptul de a stăpâni (domni) în Ţările Româneşti[25].

*

* *

În alte cazuri, pribegia unor domnitori români sau spiritul de prevedere al acestora s-au dovedit tot atât de costisitoare pentru români. Iliaş, fiul lui Petru Rareş, ajuns domn al Moldovei, pentru scurtă vreme, a părăsit scaunul domniei pentru a se stabili în Turcia. Atunci "a ridicat mulţime de tezaure - consemnează cronicarul Ieftimie - şi vase de aur şi argint din tezaurele adunate şi păstrate la început de domnii Moldovei, pe toate le-au luat cu dânsul şi au pornit la drum..."[26].

La fel a procedat şi Alexandru Lăpuşneanu care, părăsind Iaşul după prima domnie, s-a îndreptat spre Huşi, apoi spre Chilia şi de aici în Turcia. La Chilia îl precedase doamna Ruxandra, "aducând cu ea vistieria, de unde porni apoi spre Istanbul..."[27]. Aron Vodă cel Rău (1591-1592), când a fost mazilit se afla pe câmpul de luptă. De acolo "trimise veste la doamna sa din Iaşi să-i încarce averea şi să purceadă în jos spre Galaţi"[28]. Un alt domn efemer, Ştefan Tomşa, când a

---

[22] A. D. Xenopol, **Istoria românilor**, vol. V, p. 47 (ed. 1896).

[23] N. A. Bogdan, **op. cit.**, p. 106.

[24] **Ibidem**, p. 110.

[25] Fiecare dintre cei doi se considera îndreptăţit să domnească în ambele ţări, ceeea ce era în spiritul unităţii românilor.

[26] Apud V. Florea, **op. cit.**, p. 366.

[27] Constantin şi Dinu Giurescu, **Istoria românilor**, vol. II, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 291.

[28] N. A. Bogdan, **op. cit.**, p. 103.

fost alungat din scaunul de domnie al Moldovei s-a refugiat în Muntenia şi de acolo mai departe, "lăsând laşul pustiu" - scrie N. A. Bogdan[29].

Radu Şerban, domnul Ţării Româneşti (1602-1611), ajuns pribeag în Austria, "nu avea venituri. Avea însă aurul ce-l luase cu el îndeajuns pentru a-i îngădui să ţină în Viena o Curte domnească". Un alt Radu (Mihnea), în timpul domniei sale, "«bani albi» ai vistieriei începură a circula între Târgovişte şi Veneţia, unde rămâneau depozitaţi la o bancă în vederea negrelor zile când Radu Vodă nu va mai fi domn"[30].

Ştefan Tomşa, domnitor al Moldovei (1563-1564) a dus în Polonia, unde se refugiase, bunuri ale lui Alexandru Lăpuşneanu: peste 100 cupe din argint aurit, 24 de tăvi din argint cu stema Moldovei, 24 săbii aurite şi altele. Un alt domnitor voiajor prin Moldova, Ioan Potcoavă (1577), "pleacă, cu strânsura ce agonisise, peste graniţă, în ţara leşească..."[31].

Movileştii au dus şi ei în Polonia bijuterii însemnate: lănţişoare din aur, coliere, o coroană din aur împodobită cu rubine şi perle, obiecte de argintărie de masă şi de interior etc. Dimitrie Cantemir a cheltuit peste 35.000 galbeni pentru construcţia unui palat în Cornul de Aur al Bosforului. Documentele vremii observă sumele mari oferite de Cantemir pe mai multe tablouri-portret ale sultanilor, şi care nu au ajuns pe pământ românesc. Refugiul său în Rusia a însemnat, de asemenea, transferuri de valori cultural-istorice. De notat şi faptul că Ion Gh. Caragea, domnitor al Munteniei (1812-1818), fiind mazilit şi el, a fugit din ţară în Italia cu suma de cinci milioane de galbeni şi alte valori, stabilindu-se cu întreaga familie la Pisa. Comorile sale "îi îngăduiră un trai potrivit rangului unui suveran deposedat"[32].

*

* *

Multe piese din tezaurul românesc s-au pierdut irecuperabil. Păstrarea lor, fie şi în străinătate, ar fi constituit dovezi în plus privitoare la bogata creativitate românească. Ar fi pus în evidenţă şi mai bine valenţele poporului român, contribuţia lui majoră la cultura şi arta universală. Vremurile de nelinişte şi prăpăd provocate de invaziile tătare, maghiare, otomane, poloneze, austriece, ruse şi altele, numeroasele incendii au "luat" cu ele multe opere de artă şi valori istorice româneşti. Să notăm câteva exemple la întâmplare: Sigismund Bathory, părăsind Ardealul, a "nimicit toate obiectele ce nu le-a putut duce cu sine". Tătarii au ridicat un rug în jurul bisericii "Sf. Trei Ierarhi" din Iaşi pentru a topi aurul cu care era poleită în exterior. Acest

---

[29] **Ibidem**, p. 107.

[30] Constantin Giane, **op. cit.**, p. 176.

[31] N. A. Bogdan, **op. cit.**, p. 102.

[32] Constantin Giane, **op. cit.**, vol. II, p. 266.

fapt s-a întâmplat la anul 1650. Împăratul Ferdinand al Austriei a bătut monedă dintr-o însemnată parte a tezaurului regal de la Buda în care se găseau şi comori românești din Transilvania[33]. Urmaşul său, Iosif al II-lea, a ordonat, în anul 1786, topirea comorilor de aur şi argint ale bisericilor şi mănăstirilor, între care multe din aceeaşi Transilvanie.

Mărturii documentare dezvăluie faptul că numeroase obiecte de artă ce luaseră calea Vienei nu au ajuns la destinație, fiind distruse sau pierdute pe drum. Spre pildă, cu ocazia unui transport de acest fel către capitala Imperiului Austriac o corabie în care se găseau obiecte antice din Transilvania s-a scufundat în Dunăre (1723). Cu prilejul unui alt transport din Banat către Viena s-a scufundat, de asemenea în Dunăre (1755), în apropiere de Buda, colecția baronului sas Engelshofen din Transilvania. Istoricul V. Florea, în *Istoria artei românești* concluzionează, pe baza unei temeinice documentări, că Biserica evanghelică din Sibiu avea, la un moment dat, 51 cupe din aur şi argint aurit, trei cruci şi opt monstranțe (casete de cristal înrămate în aur); o biserică din Braşov deținea, la 1544, 32 cupe cu patene (vase de cult - la catolici - realizate din metal prețios şi cristal), şase cruci, două monstranțe etc. Asemenea obiecte de artă au dispărut fără urmă - conchide autorul lucrării citate[34].

Despot Vodă, domnitor al Moldovei între anii 1561-1563, a topit o parte din odoarele de aur şi argint ale mănăstirilor pentru a face din ele bani. Despre această întâmplare, istoricul A. D. Xenopol consemnează că având nevoie de bani, Despot Vodă "puse să se topească un policandru şi mai multe odoare de prin biserici, pentru a-şi procura metalul trebuincios..."[35]. În timpul invaziei tătare din anul 1716, episcopul Gheorghie de Roman fugise spre Pângărați "cu privilegiile episcopiei sale, între care **urice** şi **ispisoace**, veşminte şi arginturi, dar carele (căruțele) se înecară în Bistrița"[36]. Şi câte alte asemenea nenorociri nu s-au petrecut cu valori inestimabile ale culturii şi artei românești, dar a căror "biografii" nu au mai ajuns până la noi...

Țările Române au practicat, în secolele XIV-XIX, un adevărat patronaj cultural al comunităților ortodoxe din Peninsula Balcanică şi Orientul Apropiat. Multe centre monastice de la Muntele Athos, din Epir şi insulele grecești, din Bulgaria, Serbia, Constantinopol, din Siria, Liban, Palestina, Egipt (Muntele Sinai şi Alexandria) etc. au primit repetate ajutoare în bani, obiecte de cult, cărți în manuscris şi tipărite. Un număr apreciabil de mănăstiri au obținut anual din satele muntene şi moldovene moşii importante, subsidii şi altele. Aceste ajutoare s-au dovedit salvatoare pentru amintitele comunități, dându-le posibilitatea să

---

[33] Virgil Cândea, **op. cit.**, p. VII.

[34] V. Florea, **op. cit.**, p. 366-367.

[35] A. D. Xenopol, **op. cit.**, vol. V, p. 360; vezi şi Constantin şi Dinu Giurescu, **Istoria românilor**, vol. II, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, București, 1976, p. 293.

[36] Melchisedec Ştefănescu, **Cronica Romanului**; apud N. Iorga, **Istoria Bisericii românești**, vol. II, ediția 1909, p. 81.

supravieţuiască. Nu-i mai puţin adevărat că asemenea danii au fost uneori exagerat de generoase.

Într-un document din 1628 emis de cancelaria lui Alexandru Iliaş, domnul Ţării Româneşti se arată că "voievozii anteriori au săturat Muntele Sfânt şi alte locuri cu metohuri din mănăstirile Ungro-Vlahiei"[37]. În lucrarea *Mărturii româneşti peste hotare* (1992), Virgil Cândea releva cu temei despre "dimensiunile impresionante ale ajutoarelor - nu numai în considerabile sume de bani, dar şi în opere de artă: odoare, manuscrise şi cărţi - îndrumate statornic către aşezămintele din Orientul Apropiat şi Peninsula Balcanică, timp de o jumătate de mileniu (mijlocul sec. al XIV-lea până la 1863, anul secularizării[38] domeniilor închinate)". Pentru locurile sfinte Ţările Române au constituit bază economică şi sprijin politic.

Mărturiseşte despre aceste gesturi româneşti de solicitudine şi constatarea istoricului rus Porfirie Uspenski, care arăta între altele: "Nici un alt popor ortodox nu a săvârşit (a copleşit) Muntele Athos cu atâtea binefaceri ca poporul român"[39]. Nicolae Iorga, referindu-se la doi dintre domnitorii Ţărilor Române, constata următoarele: "nici un domn fanariot n-a dat clerului grec atâţia bani ca Neagoe Basarab", iar despre Vasile Lupu spunea că "pământenii din epoca sa au adunat la plocoane mai multă călugărime grecească decât toţi fanarioţii la un loc"[40]. Socotim nimerit să amintim şi despre un alt domnitor al Moldovei, anume Ieremia Movilă, care "ocrotea ortodoxismul prin danii şi prin ctitorii în ţară şi peste hotare. El a construit, între altele, o biserică ortodoxă la Lemberg în Polonia"[41].

Alte exemple, răzleţe, dar edificatoare: Nicolae Olahus a dăruit lui Desiderius Erasmus din Rotterdam un tacâm din aur[42]; Miron Barnovschi, domnitor al Moldovei a zidit o biserică moldovenească (adică ortodoxă) la Lemberg, în Polonia"[43]; Constantin Mavroçordat a fost rugat de patriarhul de Constantinopol să-l scape de multele datorii ce le avea Sfântul Mormânt la Ierusalim, că "altminterea le vor plăti aceste datorii ereticii (catolicii) şi le vor lua apoi din mână acele sfinte locuri. Vodă i-a dat sume mari de bani, luând de la fiecare om din ţară câte un ort (monedă), că doar pentru asta venise aici (la Iaşi, ca domnitor al Moldovei) patriarhul, nu de dragul ochilor moldovenilor" - scrie cu sarcasm, dar şi cu amărăciune, N. A. Bogdan[44].

---

[37] Virgil Cândea, **op. cit.**, p. V.

[38] În ajunul secularizării (1862), o cincime din moşia ţării, însumând 1544 pogoane de vie şi peste 4000 de prăvălii din oraşele mari erau proprietatea celor 71 de mănăstiri din afara ţării: 25 de schituri şi 14 biserici româneşti cu averile lor erau închinate "Locurilor Sfinte" (pe larg Marin Popescu-Spineni, **Procesul mănăstirilor închinate**, vezi şi V. Cândea, **op. cit.**, I, p. V.

[39] Apud Virgil Cândea, **op. cit.**, p. IV.

[40] **Cultură şi civilizaţie** (culegere), Ed. Eminescu, Bucureşti, 1989, p. 222.

[41] Constantin Gane, **op. cit.**, vol. I, p. 127.

[42] Titus Raveica, **România mare**, 21 mai 1993, p. 7.

[43] N. A. Bogdan, **op. cit.**, p. III.

[44] **Ibidem**, p. 139.

În aceeaşi privinţă, istoricul Virgil Cândea subliniază un incontestabil adevăr, anume acela că: "nu există un alt popor care să fi înţeles aria de manifestare a dărniciei sale culturale atât de larg". Pentru români - arată istoricul citat - întreaga zonă a Mediteranei Orientale a însemnat un teritoriu de acţiune culturală; multe din monumentele care împodobesc astăzi aşezămintele celebre de la Muntele Sinai şi Muntele Athos, până la insulele Mării Egee, numeroase opere de artă păstrate la Ierusalim, Istanbul, Atena şi în atâtea alte părţi din Europa au fost create din iniţiativă românească ori de artişti şi meşteri de la noi[45].

*

* *

Nici epoca contemporană nu a fost lipsită de evenimente păguboase pentru români, dimpotrivă. Unul dintre acestea, cel mai reprezentativ prin silnicia lui, a fost evacuarea tezaurului României la Moscova în timpul primului război mondial (1914-1918). O mare pierdere pe care sperăm să o mai recuperăm. Despre ce este vorba, pe scurt. Evoluţia evenimentelor militare din acest război a agravat la un moment dat situaţia României. Puternica presiune a armatelor austro-germane, conjugată cu atacul bulgar în Dobrogea, a copleşit şi derutat armata română, nevoită să lupte singură pe două fronturi. Lipsa sprijinului promis de Aliaţi a condus la prăbuşirea frontului român şi la retragerea eroicei armate române din faţa unui inamic mult superior numeric şi bine dotat, care pătrundea tot mai adânc în interiorul ţării noastre.

Printr-un suprem efort şi imense sacrificii, înaintarea duşmanului a fost stăvilită la "Porţile Moldovei". Iaşul devenise capitala ţării, iar o mare parte a bunurilor din teritoriul ocupat de inamic, un număr mare de cetăţeni, armata, instituţii şi unele întreprinderi s-au refugiat în această parte a ţării, neocupată, dar ameninţată în permanenţă. Se punea problema ca în cazul unei invazii totale a inamicului să se procedeze la o evacuare în Rusia. Faţă de această situaţie, Banca Naţională a României, care gestiona tezaurul de stat, căuta soluţii de punere la adăpost a fondului de aur şi a altor bunuri ce constituiau avutul ţării. Cu aprobarea guvernului, şi fiind în posesia asigurărilor date de Rusia, Consiliul General al Băncii Naţionale a României a dispus transportarea tezaurului la Moscova, pentru a fi pus la adăpost pe durata războiului.

Din lucrări de specialitate rezultă că au fost expediate în Rusia valori de tezaur, artistice şi istorice, estimate la suma de 9.416.417.177 lei aur, gestionate de Banca Naţională a României şi de Casa de Depuneri (bunuri şi valori provenite de la particulari, instituţii publice şi private). Defalcat, rezultă că Banca Naţională era proprietara a 1928 casete în valoare de 1.916.417.177 lei aur, iar Casa de Depuneri, a 1621 casete, valorând 7.500.000.000 lei aur. "Acestea erau valori declarate - sublinia Mihail Gr. Romaşcanu, biograful odiseei tezaurului românesc la Moscova -,

---

[45] Virgil Cândea, **op. cit.**, p. IV.

adevărata valoare a depozitului trimis în Rusia reprezintă o sumă inestimabilă deoarece în compunerea amintitului tezaur intrau obiecte unice, care nici nu pot fi evaluate"[46].

Guvernul rus, luând în primire tezaurul României cu forme în regulă, a garantat integritatea lui şi s-a obligat să-l înapoieze integral, ceea ce nu s-a întâmplat în fapt. Declanşarea revoluţiei proletare în Rusia, în octombrie 1917, a dus la o profundă destabilizare a situaţiei în Imperiu. Pe acest fundal, problema tezaurului nostru a devenit complicată, mai ales din cauza refuzului noilor autorităţi ale Rusiei "revoluţionare", de a-l restitui. Se încălca astfel convenţia încheiată între două state, prin nerespectarea obligaţiilor asumate de Rusia faţă de România. În altă ordine de idei, au fost sfidate regulile şi legislaţia internaţională. Dar cel mai grav fapt pentru români era perspectiva pierderii pentru totdeauna a ceea ce fusese trimis în Rusia spre păstrare temporară. "Tezaurul nostru a fost pus în «siguranţă» acolo unde nesiguranţa era atotcuprinzătoare" - constata, cu tristeţe, Aristide Blank, unul dintre bancherii României, care se pronunţase categoric împotriva trimiterii tezaurului în Rusia. "Pentru Dumnezeu, nu-l trimiteţi în Rusia!"[47], striga experimentatul om de afaceri şi industriaş. El a dat şi soluţii în acest sens guvernului român de atunci, dar nu a fost ascultat.

Valoarea tezaurului României ajuns la Moscova în 1917 a fost estimată în anul 1938 la suma de 432 miliarde lei, adică bugetul României pe 14 ani[48]. Alte estimări s-au făcut mai târziu. I. C. Drăgan, în *Istoria românilor*, scrisă în anul 1994, evaluează aurul şi argintul, precum şi obiecte de artă, aflate şi în prezent la Moscova la suma de 50 miliarde dolari americani[49] (la cursul valutar al anului 1994).

Încercările repetate ale autorităţilor româneşti, în perioada interbelică, de a recupera tezaurul amintit s-au lovit de o rezistenţă absurdă şi inexplicabilă din partea conducătorilor sovietici. Cu o singură excepţie, în anul 1935, când României i-a fost restituită o mică parte din valorile trimise la Moscova şi anume: arhive ale statului şi ale unor instituţii particulare; documente manuscris ale Academiei Române etc. Un gest asemănător s-a mai înregistrat după cel de-al doilea război mondial, în anul 1956, când s-a procedat la restituirea către România a unor valori patrimoniale între care: monedă istorică, picturi, un număr de 12 piese din Tezaurul de la Pietroasa.

Cu toate acestea, cea mai mare parte a tezaurului României a rămas la Moscova (lingouri de aur, bijuteriile Coroanei Regale, alte valori istorice de mare preţ). La imensele pierderi enunţate mai sus trebuiese adăugate pagubele suferite de

---

[46] Mihail Gr. Romaşcanu. **Tezaurul român de la Moscova**. Ed. "Cartea Românească". Bucureşti, 1934, pp. 31-100.

[47] **Ibidem**, p. 9, nota 1.

[48] Revista "Unitatea Naţională". Cluj-Napoca, nr. din 14 octombrie 1994, p. 2.

[49] I. C. Drăgan. **Istoria românilor**. Ed. Europa Nova. Bucureşti, 1994, p. 43.

statul român în război, recunoscute de Comisia reparațiilor și estimate la impresionanta sumă de 31.099.835.761 lei aur[50].

Cantități importante din tezaurul României (refăcut în parte după război) au luat calea străinătății în condiții dintre cele mai ciudate. Spre exemplu, Regele Carol al II-lea a oferit în dar regelui Faruk al Egiptului două lingouri de aur, datând din anul 379 d. Hr., turnate într-un atelier de campanie al împăratului Theodosie I și descoperit în anul 1934 la Feldioara. Cele două lingouri se păstrează astăzi în Muzeul de Antichități din Cairo. Un alt exemplu: bunurile culturale care au fost prezentate la pavilionul românesc al Expoziției Universale de la New York, din anul 1939, au rămas în S.U.A. din cauza izbucnirii războiului mondial, la începutul lunii septembrie, același an. Piesele în discuție reprezentând o mare valoare intrinsecă și istorică se află în Muzeul Bisericii Ortodoxe Române din Cleveland[51].

După cum se cunoaște destul de bine, odată cu abdicarea Regele Carol al II-lea (6 sept. 1940), la plecarea din țară a luat cu sine nu numai bunurile personale, ci mai ales bunuri aparținând patrimoniului național (colecții de tablouri celebre, aurării, argintării etc.). Fratele monarhului, prințul Nicolae, acuzându-l pe Carol, susține că la plecarea din România regele ar fi avut "lăzi cu aur", pe care le-a dus în America de Nord. Un alt membru al familiei regale, "Paul de România", nepotul suveranului neagă această acuzație. Noi credem că este adevărată.

Existau modalități prin care suveranul primea daruri substanțiale. Cu prilejul împlinirii a 10 ani de la Restaurație, Carol a primit numeroase cadouri, unele dintre ele fiind valori de patrimoniu. Din partea guvernului român a primit un "Cap de Crist", tablou de El Greco; Banca Națională i-a oferit o plachetă de aur masiv (12 kg) și o casetă cu noile monede comemorative, din aur; Societatea "Mica" i-a dăruit minereuri de aur; din partea Primăriei capitalei i s-a oferit o foarte frumoasă cupă de argint; Societatea "Petroșani" i-a trimis o cutie din aur [...] și alte obiecte din același metal prețios[52]. În afară de aceasta, regele avea obiceiul să ofere metresei lui, Elena Lupescu, diverse atenții. Numai într-o singură lună a cheltuit sume importante pentru șase bijuterii: un colier, trei brățări, o broșă, o pereche de cercei. Asta se întâmpla în iunie. În septembrie 1937, alte cinci bijuterii, iar în octombrie o somptuoasă diademă...[53].

Nu lipsit de interes este și faptul că Ion Antonescu, devenit șef al statului, a încredințat unor secretari de ambasadă români (oameni de încredere) între care Coste Brutus, Constantin Vișoianu, Gheorghe Cretzeanu, Carandino-Vardala o "sumă uriașă" ca să formeze în străinătate o rezistență națională, în cazul pierderii războiului. Banii au fost însușiți de către cei de mai sus[54], rămași în Occident.

---

[50] * * *, **România în relațiile internaționale**. Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 457.

[51] Virgil Cândea, **op. cit.**, vol. I, p. IX.

[52] Apud M. Muşat, I. Ardeleanu, **România după Marea Unire**, vol. III, București, Ed. Științifică, p. 1088, nota 136.

[53] Paul al României, **Carol al II-lea**, București, 1993, p. 171.

[54] Tudor Drăgan, în **Dreptatea Nouă**, New York, nr. 57/1992.

Un preţios tezaur a fost transmis de Gheorghe Gheorghiu-Dej (conducătorul comuniştilor români, 1945-1965) omologului său iugoslav, Iosif Broz Tito, soţiei acestuia, precum şi unui număr de 50 de demnitari iugoslavi. Acestora li s-au oferit brăţări din aur, coliere, tabachere din aur etc. Valoarea respectivelor cadouri este estimată de către un specialist al Băncii Naţionale a României la costul părţii iugoslave a hidrocentralei de pe Dunăre, de la Porţile de Fier[55].

Uriaşele cantităţi de bunuri ridicate de sovietici de pe teritoriul ţării noastre, în condiţiile ocupării României, au constituit o nouă şi grea lovitură dată demnităţii noastre naţionale dar şi economiei româneşti de către aceeaşi Rusie sovietizată care-şi însuşise tezaurul nostru la începutul primul război mondial. Istoricul Gheorghe Buzatu apreciază spre pildă, că în condiţiile ocupării României de către armata roşie, începând din toamna anului 1944 "forţele dezlănţuite ale Kremlinului au preluat României un nou masiv tezaur, de valoare şi semnificaţie sensibil egale cu cel reţinut după aşa-zisa victorie a revoluţiei bolşevice în anul 1917, şi care cuprindea lingouri de aur, valori artistice şi materiale neinventariate, importante fonduri documentare, la care se adaugă achiziţiile teritoriale bine cunoscute"[56].

La o emisiune *Pro-Patria* a TVR-1, din 14 decembrie 1992, s-a făcut precizarea de către un cunoscător, fost salariat al Băncii Naţionale a României, că "sovieticii au ridicat de la B.N.R. 40.000 kg aur fin, echivalentul a 400 miliarde lei/1938 sau 50-60 miliarde de dolari S.U.A.". În cadrul aceleiaşi emisiuni a vorbit şi Victoria Petrescu, şi ea fostă salariată la B.N.R. în anii 1944-1947. Am reţinut din cele spuse de sus-numita: "Tezaurul a fost divulgat Moscovei de către Ana Pauker. Rusii au dat dispoziţie ca tot aurul să fie topit în lingouri STAS internaţional, şi adus la Banca Naţională în Bucureşti[57], de unde a fost ridicat (13 vagoane)...".

Asemenea stări de fapte sunt în contradicţie cu condiţia umană. În drumul său sinuos spre civilizaţie, omenirea a cunoscut şi astfel de momente degradante, precum cele arătate mai sus. Ieşită din barbarie, societatea omenească a intrat pe calea ascendentă a civilizaţiei, beneficiind de Biserică şi şcoală, două instituţii a căror menire contravine flagrant cu fapte ca jaful, crima, abuzul, asuprirea semenului etc.

Este impresionant şi demn de o atenţie pe măsură gestul românilor care, jefuiţi de atâtea ori, nu au răspuns prin acelaşi fel de fapte. În antiteză cu ceea ce făceau alţii în dauna lor, românii au răspuns prin gesturi adevărat creştineşti, de înaltă ţinută morală, ajutând Ortodoxia de la sud de Dunăre, din Orientul Mijlociu şi din alte părţi, aducând lui Dumnezeu prinoasele evlaviei şi muncii unui popor harnic şi credincios.

---

[55] Emisiune televizată în ziua de 8 ianuarie 1993.

[56] Gh. Buzatu. **Mareşalul Antonescu**. în "Opinia", Iaşi, 06.01.1993.

[57] Stocul de aur al B.N.R. era depus pentru marcare la o întreprindere de profil de pe Valea Jiului, de unde se aducea la Bucureşti.

Asemenea gesturi creştineşti au dovedit domnitorii români în perioada medievală, constând în aducerea pe teritoriul Ţărilor Române a moaştelor unor sfinţi-martiri de la sud de Dunăre expuse pângăririi otomane sau pierderii fără urmă a acestora. Sfântul Ioan cel Nou, martirizat în anul 1332, a fost adus în timpul domniei lui Alexandru cel Bun de la Cetatea Albă (ameninţată de turci) şi depus în capitala de atunci a Ţării Moldovei, Suceava. Osemintele martirului au fost răscumpărate cu mari sume de bani, de la tătari[58], stăpânitorii temporari ai cetăţii, şi reînhumate, cu mare cinste şi smerenie, în pământ românesc şi sub oblăduire creştinească, la biserica episcopală din Suceava.

Osemintele unui alt martir ortodox, Sf. Grigorie, au fost aduse din Bizanţ, de la sud de Dunăre, de către banul Barbu Craioveanu, care "le-a cumpărat cu mulţi bani" în anul 1498, aşezându-le la mănăstirea Bistriţa de lângă Râmnicu Vâlcea[59]. Sfânta Filotea (sec. XIII) a fost, de asemenea, adusă de la sud de Dunăre şi depusă la Mănăstirea Curtea de Argeş[60], în timpul domniei lui Radu cel Mare, domnul Ţării Româneşti (1512-1521). De asemenea, au fost aduse în ţară "cu cheltuieli colosale moaştele Sf. Nifon" (Patriarh grec de Constantinopol şi Mitropolit al Ungrovlahiei, care a trăit în a doua jumătate a secolului al XV-lea, începutul celui de-al XVI-lea). Moaştele Sfintei Parascheva au fost aduse de un alt mare voievod al Moldovei, Vasile Lupu, de la Patriarhia din Constantinopol, la Iaşi în anul 1641. Fapta s-a împlinit "în urma răscumpărării lor cu sume mari de bani" (12.000 ducaţi de aur). Patriarhia din Constantinopol ajunsese datoare faţă de turci, şi pentru a ieşi din această situaţie jenantă s-a învoit cu Vasile Lupu, care a achitat toate datoriile patriarhiilor din Constantinopol şi Ierusalim pe mai mulţi ani[61].

La Bucureşti, în Catedrala patriarhală, odihnesc moaştele Sfântului Dimitrie cel Nou (sec. XII-XIII), aduse din Bulgaria în anul 1774, după ce, în prealabil, din vistieria Ţării Româneşti s-a construit la sud de Dunăre o biserică, în localitatea Rusciuc[62]. Exemplele ar putea continua.

"Să admitem - scria Ion Zamfirescu - că poporul român nu a fost creatorul vreunei idei mari, capabilă să cucerească lumea şi să înscrie un ritm nou în viaţa generală a culturii umane. I-au lipsit pentru aceasta putinţa de a se dezvolta în libertate, la adăpost de constrângeri şi vitregii"[63]. Să admitem şi faptul că dacă poporul român nu ar fi fost supus atâtor jafuri şi distrugeri, dacă s-ar fi bucurat cum se cuvenea de valorile pierdute, cu certitudine că s-ar fi situat în rândul primelor state din lume în privinţa multor realizări cultural-ştiinţifice şi edilitare. Ce nu s-ar fi putut realiza cu asemenea valori care au luat calea străinătăţii!! Neîndoielnic că numărul şi dimensiunile edificiilor religioase, a şcolilor academice, a cetăţilor şi

---

[58] Lucian Predescu. **Enciclopedia Cugetarea**. 1940, p. 425.

[59] Ioanichie Bălan. **Paterie românesc**. Bucureşti, 1989, p. 79.

[60] **Ibidem**, p. 88.

[61] **Ibidem**, p. 76-78.

[62] **Ibidem**, p. 85.

[63] **Cultură şi civilizaţie** (culegere). Ed. Eminescu. Bucureşti, 1989, p. 323.

castelelor feudale ar fi fost cel puţin egal cu cel al construcţiilor de acest fel din statele europene evoluate. În situaţia dată am fost ţinuţi într-o sărăcie perpetuă, cu rare zvâcniri de abundenţă, care mai curând au atras atenţia jefuitorilor decât au mobilizat pe români către împlinirea aspiraţiilor naţionale spre o civilizaţie superioară.

Dacă populaţiile barbare au ajuns în inima Europei mai puţin violente, capabile să înţeleagă civilizaţia şi să adere la ea, faptul s-a datorat (cel puţin într-o anumită măsură) şi contactului cu realităţile româneşti. Convieţuind cu românii, mai mult sau mai puţin, seminţiile care au înaintat din centrul Asiei în Europa s-au modelat, "îmblânzindu-se" parţial, însă cu preţul unor mari suferinţe şi pierderi pentru cei dintâi.

Fără să forţăm adevărul, dar apreciind cu realism şi simţ de măsură evenimentele istorice, se poate afirma şi susţine că dacă ţările din Vest au dispus în trecut de condiţii mai favorabile pentru elevarea lor culturală şi economică, aceasta s-a datorat, printre altele, şi faptului că unele din atacurile ce băteau la porţile comunităţii europene au întâmpinat aici, în partea răsăriteană a continentului, rezistenţa românească. În timp ce în Italia, la Neapole, se constituia Universitatea (1240), românii erau supuşi pustiitoarei invazii tătare (1241) care a lăsat în urmă numai scrum. Reconstrucţia ţării după un asemenea cataclism a fost, firesc, anevoioasă, în vreme ce Apusul făurea în linişte opere de artă.

Pe la jumătatea secolului al XIV-lea se înfiinţau universităţile din Viena şi Heidelberg, în timp ce la noi se contura ameninţarea turcă, ştiut fiind faptul că spre sfârşitul secolului al XIV-lea Mircea cel Bătrân pregătea Ţara Românească să reziste acestei invazii care viza nu numai pe români, ci şi alte ţări europene. În acelaşi timp, Transilvania se confrunta cu agresiunea maghiară.

În vreme ce Cristofor Columb şi alţi conchistadori descopereau "Lumea nouă", cu consecinţe benefice pentru descoperitor, dar dramatice pentru "descoperiţi", Ţările Române purtau războaie crâncene de apărare împotriva puterii Otomane, reuşind prin eforturi şi pierderi foarte mari să-şi păstreze identitatea de stat, să consolideze stăvilarul românesc în faţa revărsării agresiunii turceşti spre centrul Europei. Cât adevăr cuprind îndemnurile lui Ştefan cel Mare la dreaptă judecată şi acţiune, adresate conducătorilor Europei din acea vreme! Atenţionându-i asupra pericolului otoman, el arăta între altele: "necredinciosul turc voieşte a-şi supune această poartă a creştinătăţii, care e ţara noastră [...] şi dacă această poartă ar fi pierdută va fi primejdie în toată creştinătatea...", iar cu un alt prilej, Ştefan, domnul Moldovei, spunea: "fiindcă turcul s-a împiedicat de mine, mulţi creştini au rămas în linişte...".

*

* *

În istoria omenirii au existat personalităţi, instituţii şi organizaţii care au condamnat însuşirea de către ocupant a valorilor cultural-istorice autohtone. Istoricul grec Polibios (203-120 î. Hr.), incriminând pe jefuitori, arăta cu distinsă înţelep-

ciune că "cea mai frumoasă podoabă a unui oraş (având în vedere oraşul-stat, oraşul-cetate) nu sunt bogăţiile furate din alte părţi, ci virtutea şi cinstea de care dau dovadă locuitorii lui..."[64]. Marele orator roman, Cicero, condamna la rândul său pe jefuitorii de bogăţii artistice: Scipio Africanul, general roman, a ordonat restituirea operelor de artă luate cu forţa de cartaginezi din oraşele ocupate în Spania.

Împăratul francilor, Carol cel Mare, s-a ferit să spolieze Italia de bunuri culturale, iar câteva secole mai târziu oamenii de stat ai Franţei medievale, Richelio, Mazarin, Colbert, Louvis sau regele Ludovic al XIV-lea, "s-au păzit cu grijă să răpească învinşilor monumentele care personificau amintirile lor naţionale, meritele lor ştiinţifice, literare sau artistice". Au făcut-o în schimb, cu prisosinţă, armatele lui Napoleon I!

După câte se cunoaşte, până în prezent, pentru prima oară în lume, Congresul de la Viena, din anul 1815, a impus Franţei restituirea bunurilor de valoare istorică şi artistică însuşite de această ţară în timpul campaniilor lui Napoleon I. De la John Locke (1632-1704) şi până la George-Friederich von Martens, toţi teoreticienii dreptului internaţional au afirmat şi susţinut că bunurile culturale nu pot fi înstrăinate prin forţă, deoarece ele "sunt destinate să satisfacă nevoile permanente ale ţării"[65]. Numeroase tratate şi convenţii internaţionale, începând cu cel de la Viena (1815) până la cel de la Paris (1920) obligau ţările învinse (foste dominatoare) ca odată cu teritoriile care intrau în componenţa altor state să retrocedeze acestora şi bunurile culturale sau arhivele însuşite, fără *just titlu*, de pe teritoriile respective[66].

După primul război mondial, state ca Italia, Belgia, Polonia şi Cehoslovacia au profitat de dispoziţiile tratatului de pace de la Paris, care obligau Austria să restituie "toate actele, documentele, obiectele antice şi de artă şi orice material ştiinţific şi bibliografic ridicate din teritoriile invadate"[67], chiar atunci când asemenea obiecte fuseseră însuşite cu mult timp înainte. România însă, cu toate stăruinţele depuse de personalităţi ca Nicolae Iorga, Coriolan Petreanu ş.a. nu a obţinut retrocedarea nici măcar în parte a unor asemenea bunuri. Aceasta nu înseamnă că românii au renunţat la ele.

În timpul şi după cel de-al doilea război mondial o serie de documente (hotărâri) internaţionale au prevăzut obligativitatea restituirii bunurilor culturale jefuite din teritoriile ocupate. Intrată în atribuţiile UNESCO, problema recuperării bunurilor şi valorilor cultural-istorice a căpătat concreteţe; multe ţări din lume au reuşit să readucă în muzeele naţionale asemenea tezaure. Şi în ţara noastră a revenit

---

[64] Apud Virgil Cândea, **op. cit.**, p. X.

[65] **Ibidem**.

[66] În cadrul acţiunii de depistare a valorilor istorice şi de artă româneşti, declanşată la finele veacului trecut de România, s-a înscris şi măsura ca diplomaţii români să facă acelaşi lucru în ţările în care se aflau. Acţiunea va continua după primul război mondial însă fără vigoare, rezultatele fiind pe măsură.

[67] Virgil Cândea, **op. cit.**, p. X.

o parte, infimă, din obiectele înstrăinate în diferite condiţii. În anul 1917 a fost readus din Grecia un steag dăruit de Ştefan cel Mare Mănăstirii Zografu, de la Muntele Athos. În 1937, un alt steag, din 1664, de la Eustratie Dabija, domnul Moldovei (1661-1665), a fost achiziţionat de guvernul Român de la Muzeul Istoric din Dresda. S-a menţionat mai sus despre cele două restituiri parţiale făcute de Moscova în 1935, respectiv 1956, din tezaurul României reţinut la Kremlin.

Problema bunurilor cultural-istorice româneşti ajunse în alte ţări pe căi abuzive rămâne o chestiune mereu actuală pentru guvernanţii şi politicienii români. Indiferenţa în această privinţă este mai mult decât condamnabilă, iar generozitatea cu bunurile naţionale trebuie eradicată, odată pentru totdeauna.

Preot Prof. Dr. Nicu Dumitraşcu, **Hristologia Sfântului Atanasie cel Mare în contextul controverselor ariene şi post-ariene**, Editura Napoca Star, Cluj, 204 p.

Editura Napoca Star din Cluj face cunoscută publicului larg lucrarea Prea Cucernicului Părinte Profesor Dr. Nicu Dumitraşcu, intitulată **Hristologia Sfântului Atanasie cel Mare în contextul controverselor ariene şi post-ariene**, susţinută ca teză de doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universităţii "Lucian Blaga" din Sibiu.

Lucrarea constituie o analiză deosebit de valoroasă asupra vieţii, personalităţii şi operei hristologice a Sfântului Atanasie, a cărui importanţă este, la rândul ei, capitală pentru teologia şi spiritualitatea primelor veacuri, mai ales în ceea ce priveşte soteriologia.

Lucrarea debutează cu un cuvânt de mulţumire al autorului, în care sunt menţionaţi cei care au contribuit la elaborarea prezentei teze de doctorat în teologie, precum şi la apariţia acesteia. Mulţumiri deosebite sunt adresate familiei Prea Cucerniciei Sale - părinţi, soţie şi copii, care au contribuit, prin dragostea şi răbdarea lor, la finalizarea efortului Părintelui Profesor; Prea Cucerniciei Sale Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, decanul Facultăţii de Teologie Ortodoxă - Alba Iulia, îndrumătorul şi referentul principal al tezei; P. S. Sale Dr. Kallistos Ware, Episcop de Diokleia şi Profesor de Spiritualitate Ortodoxă la Universitatea din Oxford, a cărui discipol a fost Părintele Prof. Dumitraşcu timp de doi ani universitari. Sincere mulţumiri sunt adresate P. C. Părinte Prof. Dr. Ioan Ică, P. C. Părinte Prof. Dr. Mircea Păcurariu, P. C. Părinte Prof. Dr. Aurel Jivi, P. C. Părinte Prof. Dr. Gheorghe Drăgulin, înalţilor ierarhi ai Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului - I.P.S. Bartolomeu Anania, P.S. Dr. Irineu Bistriţeanu, diferitelor personalităţi ştiinţifice pe care le-a consultat autorul în timpul şederii sale la Oxford, nefiind uitat nici grupul tinerilor doctoranzi români, în mijlocul cărora a desfăşurat o frumoasă şi bogată activitate pastoral-misionară şi nu în ultimul rând editorilor cărţii.

În **Prefaţa** lucrării, P. C. Părinte Arhid. Dr. Constantin Voicu, subliniază faptul că *"în teologia românească, dacă viaţa şi activitatea Sfântului Atanasie cel Mare a constituit subiectul mai multor studii, nu la fel s-ar putea spune şi despre învăţătura sa"* (p. 5), prezenta lucrare constituind, din acest punct de vedere, o încercare încununată de succes ştiinţific, de cercetare a gândirii hristologice a Sfântului Atanasie şi a bogatelor implicaţii şi consecinţe doctrinare şi ascetice ale acesteia. Demonstrând o intuiţie deosebită, autorul reuşeşte, precum se arată, *"să creioneze, în termeni clari, elementele fundamentale ale ereziei ariene, ce-şi*

întindea tentaculele de la o margine la alta a Imperiului Roman, în perioada lui Constantin cel Mare şi a urmaşilor săi" (p. 5).

Alături de spiritul de profunzime, pe care îl demonstrează autorul în prezentarea semnificaţiilor noţiunilor cheie ale hristologiei atanasiene, în special cel de *"deofiinţime"*, îndrumătorul tezei de doctorat subliniază *"analiza în premieră, în teologia românească, a anatemei nicene"* (p. 5), pe care o face autorul.

Un capitol considerat *"de o sensibilitate specială"* (p. 6), dovedind *"originalitatea autorului acestei lucrări"* este cel în care se analizează valoarea şi semnificaţiile metaforei în opera Sfântului Atanasie. Ceea ce caracterizează şi de această dată metoda de cercetare este *"precizia de netăgăduit"*, lucru ce demonstrează faptul că autorul dovedeşte *"stăpânirea lăudabilă a procedeelor de coroborare, sau extrapolare"* (p. 6), ceea ce îi permite o analiză în detalii fine a operei dogmatice a Sfântului Părinte.

Toate aceste calităţi demonstrate cu prisosinţă sunt, în aceeaşi măsură, roade ale intensei opere de cercetare întreprinsă de Părintele Profesor Dumitraşcu în bibliotecile din Oxford, în special în marea bibliotecă Bodleian, şi a numeroaselor sale contacte, multe dintre ele personale, cu autorii occidentali consideraţi a fi cei mai buni cunoscători ai vieţii şi operei Sfântului Atanasie.

Concluzia P. C. Părinte Prof. Dr. Constantin Voicu subliniază, pe de o parte, calităţile ştiinţifice deosebite ale autorului, iar pe de altă parte, valoarea şi locul pe care trebuie să-l ocupe prezenta lucrare în teologia românească şi în general în teologia creştină contemporană. *"Metodele ştiinţifice de lucru* - se arată, *limbajul conceptelor sau analizele stilistice, nu mai puţin acurateţea exprimării, dovedesc pregătirea teologică de excepţie pe care o posedă autorul. Părintele Profesor Nicu Dumitraşcu merită să fie felicitat pentru modalitatea cu totul nouă în care tratează hristologia atanasiană"* (p. 7). Şi, ca o remarcă specială, coordonatorul prezentei teze este convins şi vrea să ne facă şi pe noi să înţelegem, încă din primele pagini ale cărţii, că ea reprezintă *"o lucrare de referinţă pentru înţelegerea gândirii marelui Părinte alexandrin şi, totodată, un important pas înainte în studiile patristice din teologia românească"* (p. 7).

Aprecierile P. C. Părinte Profesor Dr. Constantin Voicu sunt urmate apoi de o **Introducere**, în care autorul lucrării prezintă scopul şi ideile centrale ale operei sale. Intenţia centrală a fost aceea de a explora un segment important al teologiei ilustrului Părinte alexandrin, a cărui operă teologică a constituit punctul de plecare în elaborarea conceptelor fundamentale ale doctrinei creştine. Autorul ne familiarizează cu metoda de cercetare, ne justifică insistenţa asupra unor elemente fundamentale ale operei atanasiene - în special cele mai puţin tratate în studiile de specialitate, în timp ce altele sunt doar enunţate - cele dezbătute amănunţit în literatura teologică - şi toate acestea într-o atmosferă de matură chibzuinţă şi smerenie duhovnicească.

În capitolul intitulat **Schiţă biografică şi bibliografică**, autorul fixează reperele fundamentale ale vieţii şi activităţii Sfântului Părinte, inserând

şi o listă a operelor apologetice, a celor referitoare la disputa ariană, a scrierilor exegetice şi ascetice ale Sfântului Atanasie cel Mare.

În cel dintâi capitol al lucrării, intitulat **Arianismul**, autorul face mai întâi o prezentare generală a acestui sistem teologic, insistând în mod deosebit asupra elementelor eretice privind relaţia Fiului cu Tatăl şi relaţia Fiului cu oamenii.

Autorul pătrunde în esenţa acestei erezii, cercetându-i originea, influenţele pe care le-a suferit din partea diverselor curente şi direcţii filosofice, dar şi unele influenţe primite din partea scriitorilor creştini.

Un subcapitol inedit este acordat celor două *"mari «neînţelegeri» ariene"*: prima cu privire la existenţa din veşnicie a Mântuitorului; cea de-a doua cu referire la voinţa Sa divină. Ceea ce caracterizează, şi de această dată, argumentarea autorului este acrivia ştiinţifică, deosebitul spirit de pătrundere şi acurateţea doctrinară. Punct cu punct, sunt desfiinţate acuzele ariene cu privire la Persoana şi opera răscumpărătoare a Mântuitorului Iisus Hristos.

Rezumând, autorul arată că *"Sfântul Părinte afirmă că Fiul nu este obiectul voinţei intenţionate a lui Dumnezeu, ci El este şi obiect şi subiect, la fel şi Tatăl, al iubirii veşnice a lui Dumnezeu.*

Relaţia cu Tatăl şi Fiul este total diferită de cea dintre Dumnezeu şi lumea creată şi pentru a se face credibil (Sf. Atanasie n.n.) utilizează o serie de metafore care furnizează bazele conceptelor sale teologice.

Dacă distincţia atanasiană între metafora paternităţii şi cea a creativităţii (meseriei) fundamentează discuţia sa cu privire la αγεν/ν/ήτος cea a raţiunii (minţii) se constituie într-un exemplu fericit ales pentru identitatea esenţială dintre Tatăl şi Fiul şi eliminarea oricărei tendinţe de subevaluare a Fiului" (p. 43).

Cel de-al doilea capitol al lucrării este dedicat **Sinodului I ecumenic de la Niceea (325)**. Sunt prezentate motivele convocării acestuia şi autorul moral al acestei convocări; numărul participanţilor şi taberele în care ei se grupaseră, din punctul de vedere al ideilor susţinute; personalităţile care au avut un rol important în propunerea şi alcătuirea simbolului de credinţă niceean; persoana căreia i-a căzut în sarcină redactarea lui efectivă; numeroase alte probleme legate de convocarea şi desfăşurarea lucrărilor celui dintâi sinod ecumenic, amănunte menite să contribuie la o reală înţelegere a spiritului vremii, în care trebuie plasată contribuţia Sfântului Atanasie cel Mare.

Capitolul al III-lea este consacrat analizării a doi termeni cheie ai hristologiei: οὐσία şi ὁμοούσιος. Autorul intră într-o argumentare de o precizie am putea spune matematică, impresionând prin spiritul deosebit de pătrundere, rigurozitatea ştiinţifică şi claritatea extraodinară a expunerii. Mai mult decât atât, paginile prezente constituie un pionierat în teologia ortodoxă românească, consideraţiile autorului şi analizele atât de ample privind terminologia şi semnificaţia termenilor folosiţi de Sfântul Atanasie şi Sinodul I ecumenic fiind unice în cercetarea teologică românească.

În capitolul al IV-lea sunt analizate două dintre atributele esenţiale ale Mântuitorului Iisus Hristos, veşnicia şi neschimbabilitatea, şi acestea în legătură cu celelalte Persoane treimice. Criticând poziţia

ariană, autorul arată că *"dacă Arie vede o tensiune (o putem numi mai degrabă prăpastie) între ființa absolută transcendentă a lui Dumnezeu și ființa contingentă, imanentă a Fiului, Sf. Atanasie consideră că manifestarea concretă a Celui din urmă în istorie nu doar că deschide o cale de înțelegere a misterului Trinității, ci și una a vindecării tensiunii dintre Absolut și relativ, dintre Dumnezeu și creaturile Sale, întrucât El este Dumnezeu întrupat"* (p. 89).

Originalitatea cu totul și cu totul ieșită din comun a lucrării o constituie capitolul intitulat **Metafora - mijloc de exprimare a relației Fiului cu Tatăl** (capitolul V).

Două metafore, arată autorul, particularizează scrisul Sfântului Atanasie: metafora paternității și metafora luminii. Așa cum arată în mod inedit autorul prezentei teze de doctorat, Sfântul Atanasie *"folosește metafora luminii (așa cum o utilizează și pe cea a paternității) să arate că Fiul este necreat și, în același timp, inseparabil de Tatăl Său. Deci, identic în ființă. La fel ca și celelalte metafore, dar într-un mod cu totul special, mult mai evident și eficace, ilustrează relația dintre Tatăl și Fiul și, totodată, stabilește posibilitatea existenței unei astfel de relații. Eficacitatea ei se sprijină, într-o mare măsură, și pe rădăcinile ei scripturistice"* (p. 109).

Cel de-al șaselea capitol al lucrării tratează problema **Întrupării Cuvântului**. După unele considerații generale, autorul delimitează concepția Sfântului Atanasie cel Mare privind cauzele și condițiile Întrupării, prezența Cuvântului în trup și în lume, consecințele Întrupării și eficacitatea ei pentru restaurarea omului.

În capitolul al VII-lea, autorul analizează unirea ipostatică și consecințele ei, așa cum reiese din scrierile Sfântului Părinte alexandrin. Sunt evidențiate argumentele Sfântului Atanasie în argumentarea consecințelor dogmatice ale unirii ipostatice: Comunicarea însușirilor - expresie a prezenței chenotice a Fiului în lume; îndumnezeirea firii umane în Hristos și efectele ei asupra întregii omeniri; lui Iisus Hristos I se cuvine o singură închinare după ambele firi, dumnezeiască și omenească; Fecioara Maria - Născătoare de Dumnezeu; în Iisus Hristos există două voințe și două lucrări corespunzătoare celor două naturi, divină și umană.

Un capitol special este acordat problemei sufletului uman al lui Hristos, *"una dintre cele mai delicate probleme ale antropologiei hristologice în opera atanasiană"* (p. 158).

Concluzia autorului, în această privință plină de discernământ și obiectivitate, este aceea că *"Sfântul Părinte a gândit dintotdeauna umanitatea lui Hristos ca trup și suflet"*, deși *"n-a spus-o explicit, și, în consecință, antropologia sa hristologică rămâne - în opinia multor cercetători - un subiect deschis"* (p. 164).

În final, sunt sintetizate ideile centrale ale lucrării, cu speranța ca întregul demers, reluat în câteva concluzii generale, va aduce un plus de înțelegere hristologiei atanasiene (p. 165).

Impresionantă este și bibliografia cu care se încheie lucrarea, o bibliografie înglobând texte vechi, traduceri, studii și articole, cea mai mare parte a lor în limbi străine.

Ca o concluzie, semnalăm apariția în limba română a unei lucrări de o astfel de dimensiune și

profunzime teologică cu privire la opera hristologică a Sfântului Atanasie cel Mare, socotindu-o între lucrările de referinţă, absolut necesare în alcătuirea oricăror noi studii privind tema abordată şi a cărei ocolire sau ignorare va aduce un minus de obiectivitate ştiinţifică şi teologică.

Preot lector *Ioan-Cristinel TEŞU*

Recensământul din 1857 - Transilvania, *ediţia a II-a, Ed. Staff, 1997, Universitatea "Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Catedra de Sociologie, coordonator Prof. univ. dr. Traian Rotariu.*

Editura Staff a publicat într-o a II-a ediţie un volum ce cuprinde date ale recensământului efectuat "în arealul transilvan" la 1857. Acest volum este al treilea din seria *Studia Censualia Transilvania*, serie în care au apărut volumul I, cu date ale recensământului din 1850, şi volumul II (prima ediţie) cu date ale recensământului din 1857.

În volumul de faţă, datele statistice au fost prezentate în conformitate cu organizarea teritorială actuală a judeţelor. La baza acestei lucrări stau două surse: o publicaţie din epocă a recensământului din 1857, existentă la Biblioteca Academiei din Cluj şi o lucrare referitoare la acelaşi recensământ, dar pe baza altor surse, realizată de un colectiv de specialişti maghiari, condus de Klinger András şi editată la Institutul de Statistică din Budapesta, în 1992: *Erdély, 1857. évi népszámlálása*.

Iniţial, ediţia a II-a a fost pregătită, ca şi prima ediţie, numai pe baza sursei existente la Cluj, fără să se fi ştiut de existenţa unei lucrări similare. S-a aflat despre existenţa la Budapesta a unei publicaţii referitoare la acelaşi recensământ din 1857 în momentul în care cartea era deja pregătită pentru tipar. Acest lucru i-a determinat pe specialiştii români de la Cluj să revină şi să refacă integral această ediţie, luând ca sursă de bază varianta maghiară, care era mai completă şi cuprindea o arie teritorială mai mare. Aşa s-a ajuns ca publicaţia de faţă să fie o lucrare completă.

Datorită informaţiilor deosebit de importante oferite de publicaţia maghiară, s-au putut ilustra cifric şi alte variabile demografice - sex, vârstă, stare civilă şi, ceea ce poate e mai interesant, structura ocupaţională a populaţiei (preoţi, funcţionari, militari, artişti, avocaţi, persoane încadrate în unităţi sanitare, proprietari de pământuri, industriaşi, comercianţi, agricultori, alte slugi) pentru fiecare localitate.

Prefaţa lucrării a fost redactată în patru limbi: română, engleză, franceză şi germană.

Lucrarea este împărţită în trei secţiuni: **În secţiunea întâi** sunt prezentate tabelar **datele recensământului în structura administrativ - teritorială actuală**. Din cauză că unele documente-sursă au fost deteriorate, nu a putut fi prezentat numărul complet de locuitori din unele localităţi şi cartiere.

Statistica cuprinde date din următoarele judeţe: Alba-Iulia, Arad, Bihor, Bistriţa-Năsăud, Braşov, Caraş-Severin, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Maramureş, Mureş, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Bacău, Neamţ, Suceava.

Judeţele aflate în zone limitrofe arealului transilvan sunt menţionate numai cu câteva localităţi (sate).

Un subcapitol al primei secţiuni apare cu titlul "Totaluri pe judeţe şi Transilvania".

În secţiunea a II-a este prezentată **Structura administrativă utilizată în volumul sursă şi corespondenţa localităţilor în structura actuală**.

Secţiunea a III-a apare cu un **Dicţionar român-maghiar al denumirilor localităţilor care apar în recensământul din 1857**.

Procentajul înregistrat la cele două recensăminte din 1850 şi 1857 (în două ediţii) e prezentat în tabelele următoare:

Structura religioasă:

Nr. crt.	Confesiunea	1850	1857 ediţia I	1857 ediţia a II-a
1.	Ortodocşi	30,2%	31,9 %	31,7 %
2.	Greco-catolici	32,2%	28,8 %	30,7 %
3.	Reformaţi	14,4%	13,8 %	14,2 %
4.	Romano-catolici	10,6%	11,8 %	10,9 %
5.	Luterani	9,6%	10,2 %	9,1 %
6.	Unitarieni	2,2%	2,5 %	2,3 %
7.	Israeliţi	0,8%	0,7 %	0,8 %
8.	Armeano-catolici	-	0,3 %	0,3 %
9.	Armeano-gregorieni	-	-	0,01 %

De precizat e că în ediţia a II-a armeano-gregorienii au fost trecuţi pe liste separate, fără să mai fie înglobaţi la ortodocşi, ca în prima ediţie.

Structura etnică:

Nr. crt.	Naţionalitatea	1850	1857 ediţia I	1857 ediţia a II-a
1.	Români	59,4	60,7	62,4
2.	Maghiari	17,3		
3.	Secui	8,8		
4.	Maghiari şi Secui	26,1	28,1	27,4

Nr. crt.	Naţionalitatea	1850	1857 ediţia I	1857 ediţia a II-a
	Saşi	8,5		
5.	Germani	0.8		
	Saşi şi Germani	9.3	10.2	9,1
6.	Ţigani	3.8		
7.	Armeni	0,4	0,3	0,3
8.	Evrei	0,8	0,7	0,8
9.	Alte naţionalităţi	0,2		

În urma analizei recensământului pe baza ambelor surse (cea de la Cluj şi cea de la Budapesta) au rezultat următoarele cifre:

- români - în total **1.341.187** din care 680.468 ortodocşi şi 660.719 greco-catolici;

- maghiari şi secui - în total **588.254** din care 305.338 reformaţi, 234.794 romano-catolici şi 48.122 unitarieni;

- saşi şi germani - în total 196.375 - luterani;

- evrei - în total 18.224 - israeliţi;

- armeni - în total 5.909, din care 5.633 armeano-catolici şi 276 armeano-gregorieni.

Aruncând o privire de ansamblu asupra cifrelor înregistrate pe criterii etnice şi confesionale la oraşe şi sate, se poate constata cu uşurinţă că românii de confesiune ortodoxă, respectiv greco-catolici, erau majoritari la sate, pe când în oraşe erau mai puţin de jumătate. Concludente în acest sens sunt următoarele exemple: oraşul Braşov, dintr-un total de 22.344 de locuitori numai 9.953 erau români (9.873 ortodocşi şi 80 greco-catolici); Cluj-Napoca, dintr-un total de 19.764 de locuitori numai 3.047 erau români (823 ortodocşi şi 2.224 greco-catolici); Sf. Gheorghe (jud. Covasna), dintr-un total de 3.590 erau numai 230 români (225 ortodocşi şi 5 greco-catolici); Sibiu, dintr-un total de 16.738 locuitori numai 3.514 erau români (2.764 ortodocşi şi 750 greco-catolici); Copşa Mică, dintr-un total de 1197 locuitori numai 278 erau români (169 ortodocşi şi 109 greco-catolici); Zalău (jud. Sălaj), dintr-un total de 5.436 locuitori numai 987 erau români (987 greco-catolici).

Comune din jud. Sibiu: Arpaşu de Jos, dintr-un total de 929 de locuitori, 899 erau români (534 ortodocşi şi 365 greco-catolici); Arpaşu de Sus, dintr-un total de 1.621 locuitori, 1.501 erau români (1.475 ortodocşi şi 26 greco-catolici); Apoldu de Jos, dintr-un număr de 2.213 locuitori, 2.199 erau români (2.148 ortodocşi şi 51 greco-catolici); Galaţi (jud. Făgăraş), dintr-un total de 990 locuitori, 965 erau români (949 ortodocşi şi 16 greco-catolici).

Printr-o muncă intensă, specialiştii sociologi clujeni au reuşit

să pună la dispoziția tuturor celor interesați (sociologi, istorici, cercetători etc.) o lucrare completă, oferind informații utile asupra recensământului din 1857.

Prof. *Sorin Ulipa*

Raymund Netzhammer, **Bischof in Rumänien - im Spannungsfeld zwischen Staat und Vatican**, *Südostdeutsches Kulturwerk*, München, 1995.

Nu de mult timp au apărut în Editura Südostdeutsches Kulturwerk din München, două volume mari, cuprinzătoare, inedite, care tratează o temă foarte captivantă pentru istorici, pentru cei iubitori de arhivistică și teologi: relațiile dintre statul Vatican și țara noastră, la începutul acestui secol.

Figura centrală a acestei lucrări o constituie, așa cum îl caracterizează un biograf, unul dintre ultimii învățați ai acestui secol[1] în persoana lui Raymund Netzhammer.

Numit primat al Bisericii romano-catolice din România la data de 6 decembrie 1905, Netzhammer va activa în țara noastră timp de aproape 20 de ani.

Din cele relatate și scrise de el, păstrate sub formă de arhivă personală, acum văzând pentru prima oară lumina tiparului, cititorul își poate da seama foarte ușor că personalitatea culturală a episcopului Raymund Netzhammer este una cu totul deosebită.

Născut în anul 1862 în Erzingen (Baden - Germania) intră la o vârstă foarte tânără în monahism.

Între 1887-1900 activează ca profesor de matematică și chimie, perioadă în care publică cartea despre "Trigonometria sferică".

Din anul 1900 este numit superior al Seminarului catolic din București. Aici va preda fizica, chimia și matematica și va activa până în anul 1904, când devine rector al colegiului Sfântul Atanasie din Roma.

La 5 noiembrie 1905 este hirotonit episcop, iar la 17 decembrie este instalat arhiepiscop al romano-catolicilor din Regatul României în Catedrala "Sf. Iosif" din București. După instalarea sa în această funcție, grijuliu și-a consemnat zilnic informații, evenimente din toate domeniile vieții din România.

În scurt timp va deveni un colaborator apropiat al regelui Carol I, relațiile dintre cei doi bazându-se pe simpatie și respect[2]. Spre deosebire de ceilalți înaintași ai săi, el a fost primul care putea conversa în limba română. Credincioșii săi la ultimul recensământ, făcut în anul 1899, erau o minoritate aparținând unui grup de zece etnii.

Din totalul populației de 5.912.520 locuitori majoritari ortodocși, doar 144.000 erau catolici, 62.000 aparținând Arhiepiscopiei de București, iar 82.000 episcopiei de Iași.

Deseori fiind nevoit să întreprindă numeroase călătorii, Netzhammer va fi atras în mod special de trecutul istoric al Dobrogei, deci și de prezența conaționalilor săi germani, care împreună cu el vor sărbători evenimente mai importante din viața lor.

La numirea sa, Papa Pius X îi urează să devină un român bun la București. Cât de repede a realizat aceasta - o pot confirma istoricii care vor avea răbdarea și interesul de a citi cele două volume de memoralistică ale personajului de care ne ocupăm.

Cert este că orice eveniment istoric de seamă din viaţa românilor l-a captivat, acordându-i însemnătatea şi importanţa cuvenită. La doi ani după venirea sa la noi, izbucneşte răscoala ţăranilor din 1907.

Spre exemplificare, redăm mai jos modul în care relatează episcopul catolic marele eveniment: "întreaga ţară se află în răscoală şi în revoluţie. Tot felul de zvonuri vin în capitală. Cine ar fi bănuit la începutul lunii martie că într-un sat din nordul Moldovei, o scânteie va aprinde un incendiu atât de puternic care s-a răspândit în întreaga ţară? În Bucureşti nu se credea a fi serios, când ţăranii moldoveni intrau în oraşe şi pustiau magazinele evreieşti, jefuindu-le.

Guvernul conservator s-a arătat în faţa răscoalei slab şi fără putere. La 24 martie guvernul cade. Regele a însărcinat cu formarea noului guvern pe bătrânul Sturza. Senatul şi Camera, unde erau reprezentaţi liberalii şi conservatorii, dându-şi mâna, au hotărât înfrângerea răscoalei folosind armele. Profesorul Tocilescu a jucat teatru în timpul şedinţei, plângând cu amar... Colegul meu din Iaşi, Camili, a dat o circulară prin care a cerut preoţilor (catolici n.n.) să lupte împotriva dezordinelor (deci împotriva răsculaţilor n.n.)".

În "Monitorul Oficial" este publicată o circulară semnată de ministrul culturii şi a educaţiei, Spiru Haret şi adresată preoţilor ortodocşi, învăţătorilor prin care se cerea restabilirea ordinii. Spre sfârşit este inserat un apel către preoţi: "Voi preoţilor sunaţi clopotele, îmbrăcaţi-vă în veşminte sfinte, luaţi crucea şi Evanghelia în mâini şi predicaţi poporului, ca duhul cel rău să plece de la ei, iar pacea şi iubirea să se aşeze între oameni".

Spre deosebire de reacţia Bisericii romano-catolice, care dăduse ordin preoţilor să lupte împotriva răsculaţilor, poziţia Sfântului Sinod al Bisericii noastre a fost în favoarea ţăranilor răsculaţi: "din propria iniţiativă Sinodul Bisericii Ortodoxe nu a intervenit pentru a opri revolta, şi în cele din urmă a semnat cu greu dispoziţia (circulara) lui Haret"[3].

Preoţii ortodocşi s-au identificat cu suferinţele creştineşti îndurate de ţărani, iar "nu puţini dintre ei au căzut răpuşi de gloanţele soldaţilor"[4].

Autorul îşi încheie notiţele sale zilnice cu o observaţie: aceea că Biserica naţională ar fi dat greş (!?) în faţa răscoalei din 1907.

Concepută şi alcătuită ca jurnal cu însemnări zilnice, cartea prezintă numeroase informaţii despre locuri, oameni, evenimente istorice, activităţi şi contacte pe care Netzhammer le-a avut în România. O atenţie deosebită o acordă primului război mondial, cât şi timpului ocupării sudului ţării de către trupele germane. Contactele personale cu temutul Makensen, precum şi vizitele dintre ei în timpul ocupaţiei, aprecierile sale privitoare la ţara şi poporul român, autorul le redă într-o vie şi emoţionantă istorisire în care se oglindeşte satisfacţia şi plăcerea deosebită de a relata cazuri sporadice de convertire a unor personalităţi politice la catolicism, cum ar fi cazul ministrului conservator Ioan Lahovari.

La sfârşitul volumului I, în data de 24 septembrie 1886, este prezentat cazul convertirii la catolicism a mitropolitului Calinic Miclescu (1822-1886), informaţie preluată de Netzha-

mmer de la un fost Arhiepiscop de Bucureşti, Paul J. Palma.

Originalul acestui document care confirmă această ipoteză netzhammeriană, în genul celei reusliene a compatriotului său, s-ar afla în arhiva Oficiului de propagarea credinţei în Paris. Despre veridicitatea celor afirmate ne pot documenta şi informa istoricii noştri. Deocamdată rămâne răspândită ca veridică în Apus această ipoteză, prin intermediul lucrării de faţă.

Actul unirii din 1918 este prezentat succint, pe scurt şi fără entuziasm. Se pare că realizarea unităţii statale româneşti nu l-a încântat pe germano-austro-ungarofilul autor.

Imediat după unirea din 1918 Netzhammer a lucrat intens şi devotat pentru încheierea concordatului cu Vaticanul. În 1924 a trebuit să-şi prezinte demisia.

În ultima audienţă avută la Pelişor cu regele Ferdinand, Netzhammer citează dorinţa exprimată de nunţiul ce i-a urmat, Marmaggi, că într-o zi va aduce pe cei zece milioane de români sub ascultarea papei, lucru pe care credem că şi-l dorea, din cele aflate în urma lecturii celor două volume.

Pentru istorici, teologi, istorio-grafi, autori de monografii şi biografii, cele două volume prezintă interes într-o măsură mai mare sau mai mică.

În ele se constată imaginea, prejudecăţile şi mentalitatea unui prelat romano-catolic într-o perioadă de timp ce a parcurs-o ţara noastră atât de încercată şi supusă vremurilor istoriei.

Protos. *Corneliu Onilă*
Consilier Cultural
Episcopia Huşilor

---

1. Arhiepiscopul Netzhammer - **Bischof in Rümanien**. vol. I. Südostdeutsches kulturwerk. München. 1995. p. 13.
2. **Ibidem**. p. 118-119.
3. **Ibidem**. p. 121.
4. **Ibidem**.

METROPOLITANATE OF MOLDAVIA AND BUKOVINA

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVIEW OF THOUGHT AND SPIRITUALITY

CONTENTS

LIGHT FROM BETLEEM

† *DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bukovina*,
Christmas Pastoral Letter - 1999 5
† *PIMEN, Archbishop of Suceava and Rădauţi*,
Pastoral Letter on the Nativity of Christ - 1999 10
† *EFTIMIE, Bishop of Roman*,
Pastoral Letter on the Nativity of Christ - 1999 14
† *IOACHIM, Bishop of Huşi*,
Pastoral Word on the Day of Christ's Nativity - 1999 . . 17

THE RELIGION CLASS AND RELIGIOUS EDUCATION

Fr. Lect. C. GRIGORAŞ, **Christian Pedagogy and Lay Pedagogy** 25
Fr. Ioan CHIRVASĂ, **Fundamental Principles and Didactic Means Used in the Religious-Moral Education** 36
Fr. Ilie MACAR, **The Religious Dimension in the Spiritual Formation** 49
Assist. Prof. Carmen BOLOCAN, **The Formal Stages of a Lesson As Aplied in the Religious Education** 55
Fr. Lect. C. GRIGORAŞ, **Culture and Holiness - the Living Lesson of the Three Saint Hierarchs** 62

SOCIAL ASSISTANCE

Assist. Prof. Carmen Gabriela MÂNDRILĂ, **The Church and the Beginnings of Social Assistance** 71
Fr. Prof. Ph.D. Petre SEMEN, **The Attitude of the Church Towards Feticide, Divorce, the Abandoning of Children, Drugs and Homosexuality - Justified by the Holy Scriptures** 75
Pr. Lect. Ph.D. Ion VICOVAN, **The Love for the Neighbour at the Three Saint Hierarchs** 97
Fr. Nicolae CRĂCIUN, **The Gift of Life or About the Sin of Feticide** 106
Assist. Prof. Carmen Gabriela MÂNDRILĂ, **The Implications of Social Assistance in the Suicidal Act** 113

LIVES OF SAINTS

Bishop NICOLAI VELIMIROVICI, **The Life of our Holy Mother Blessed Stoina of Devich** (trans. by *Laura LEON*) 123

UNIVERSITY THEOLOGY

His Eminence Damaskinos of Switzerland, Doctor Honoris Causa of "Al. I. Cuza" University - Iaşi (*Fr. Nicolae Dascălu*); **Laudatory speech** (*His Eminence Metropolitan Bishop of Moldavia and Bucovina*); **The contribution of the Church and theology to the building of Europe - survey and perspective**; **Adress held at the receiving of the title of Honour Citizen of the city of Iaşi; Sermon on the All Saints Hollyday** (*His Eminence Damaskinos Papandreou, Metropolitan Bishop of Switzerland*) 139

NOTES

Ecumenical education and formation Seminary - Conference of European Churches and Deaconical Work of German Evangelical Churches, Durău, 16-23 August 1999 (*Prof. Viorel Ioniță*); **Response to call of the Church** - Old people's House Leorda (*Protos. Luca Diaconu*); **Stories from the times of Patriarch Nicodim** (*Archim. Petroniu Tanase*); **Romanian cultural-historical treasuries abroad** (*Pro. Ph.D. C-tin Cloşcă*) 159

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

Fr. prof. Ph.D. Nicu Dumitraşcu, **Christology of Saint Atanasie the Great within the context of Arian and Post-Arian controversies**, Ed. Napoca Star, Cluj, 204 p. (*Fr. lect. Ioan-Cristinel TEŞU*); Coord. Prof. Ph.D. Traian Rotariu, **The Census of 1857 in Transylvania**, second edition, Staff Publishing House, 1997, "Babeş Bolyai" University, Cluj-Napoca (*Prof. Sorin CLIPA*); Raymund Netzhammer, **Bischof in Rumänien - im Spannungsfeld zwischen Staat und Vatikan**, Ed. Südostdeutsches Kulturwerk, München, 1995 (*Protos. Corneliu ONILĂ*) 189

TEOLOGIA ÎN UNIVERSITATE

I.P.S. Damaskinos al Elveției - Doctor Honoris Causa al Universității "Al. I. Cuza" din Iaşi (*Pr. Nicolae Dascălu*); **Discurs de Laudatio** (*I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei*); **Contribuția Bisericii şi teologiei în construirea Europei - bilanț şi perspective**; **Alocuțiune rostită la primirea titlului de *Cetățean de onoare al Municipiului Iaşi***; **Omilie la Duminica Tuturor Sfinților** (*I.P.S. Damaskinos Papandreou, Mitropolitul Elveției*) 135

I N S E M N A R I

Seminar despre educația şi formarea ecumenică - Conferința Bisericilor Europene şi Opera Diaconică a Bisericii Evanghelice din Germania, Durău, 16-23 august 1999 (Prof. Viorel Ioniță); **Un răspuns la chemarea Bisericii** - Căminul de bătrâni Leorda (*Exarh de zonă Protos. Luca Diaconu*); **Întâmplări din vremea Patriarhului Nicodim** (*Arhim. Petroniu Tănase*); **Tezaure cultural-istorice româneşti înstrăinate** (*Conf. dr. C-tin Cloşcă*) 139

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

Pr. prof. dr. Nicu Dumitraşcu, **Hristologia Sfântului Atanasie cel Mare în contextul controverselor ariene şi post-ariene**, Ed. Napoca Star, Cluj, 204 p. (*Pr. lect. Ioan-Cristinel TEŞU*); Coord. prof. dr. Traian Rotariu, **Recensământul din 1857 Transilvania**, Ed. Staff, ediția a II-a, 1997, Univ. "Babeş Bolyai", Cluj-Napoca (*Prof. Sorin CLIPA*); Raymund Netzhammer, **Bischof in Rumänien - im Spannungsfeld zwischen Staat und Vatikan**, Ed. Südost-deutsches Kulturwerk, München, 1995 (*Protos. Corneliu ONILĂ*) 189